Br. 26 **Biblioteka**

SVEDOČANSTVA

KOVANJE ANTIJUGOSLOVENSKE ZAVERE

Knjiga 2

Uredila i priredila: Sonja Biserko

Beograd
2006.

Biblioteka SVEDOČANSTVA **Br. 26**

KOVANJE ANTIJUGOSLOVENSKE ZAVERE
knjiga 2

Izdavač:
Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Za izdavača:
Sonja Biserko

* * *

Uredila i priredila:
Sonja Biserko

Korice:
Ivan Hrašovec

Prelom:
Nebojša Tasić

Štampa:
"Zagorac", Beograd 2006.

Tiraž: **750**

ISBN - 86-7208-124-2 (niz)
ISBN – 86-7208-126-9 (knj. 2)

Ova knjiga je štampana zahvaljujući pomoći
Savezne Republike Nemačke
u okviru Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope

Stabilitätspakt für Südosteuropa
Gefördert durch Deutschland
Stability Pact for South Eastern Europe
Sponsored by Germany

KOVANJE ANTIJUGOSLOVENSKE ZAVERE

knjiga 2

Sadržaj:

SVEDOCI ODBRANE (II) NA SUĐENJU SLOBODANU MILOŠEVIĆU PRED HAŠKIM TRIBUNALOM

● Smilja Avramov:

Pola srpske akademije nauka, profesori univerziteta, svi smo se našli na okupu 9

● Mihajlo Marković:

Skoro svi srpski intelektualci su veoma podržali optuženog 99

● Čedomir Popov:

Jugoslavija – nesiguran kredit 201

● Kosta Mihajlović:

Milošević je od inteligencije primljen sa olakšanjem 289

● Ratko Marković:

Profesori nikad ne dele teritorije, to radi uvek sam vrh politike, svugde u svetu 337

● Vladislav Jovanović:

Srbija i Crna Gora u Jugoslaviji kao kontinuiranoj državi 449

PRESRETNUTI TELEFONSKI RAZGOVORI

● Dobrica Ćosić i Radovan Karadžić 589

SVEDOCI ODBRANE (II)

NA SUĐENJU SLOBODANU MILOŠEVIĆU PRED HAŠKIM TRIBUNALOM

SMILJA AVRAMOV: POLA SRPSKE AKADEMIJE NAUKA, PROFESORI UNIVERZITETA, SVI SMO SE NAŠLI NA OKUPU

Utorak, 7. septembar 2004.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da. Bila sam 40 godina profesor Pravnog fakulteta u Beogradu. Penzionisana sam, ali s vremena na vreme predajem na postdiplomskim i diplomskim kursevima, u Beogradu, naravno. Ne znam šta vas interesuje iz moje biografije. Ja sam studirala, davno, pre Drugog svetskog rata. Studirala sam na velikim evropskim univerzitetima. Imala sam čast da imam izuzetne profesore, poput jednog Hansa Kelzena (Hans Kelsen), Švarcenbergera (Schwartzenberger) koji mi je bio mentor na master degree (postdiplomske studije) u Londonu (London), a doktorirala sam, PhD sam dobila, imam i *doktor iuris*, ali sam PhD dobila na beogradskom Pravnom fakultetu. Odbranila sam jednu disertaciju iz pravne filozofije. Radila sam kao profesor. Tokom moje karijere postala sam šef katedre za međunarodno pravo i međunarodne odnose na Pravnom fakultetu u Beogradu, gde sam bila sve do mog penzionisanja. Bila sam, takođe, gotovo 20 godina direktor ''Instituta za međunarodno pravo'', takođe, na Pravnom fakultetu u Beogradu. Jako aktivna sam bila u pravničkim udruženjima u Beogradu i u međunarodnim. Bila sam predsednik jugoslovenskog udruženja za međunarodno pravo a 1980. godine izabrana sam za predsednika ''International Law Association'' (Udruženje za međunarodno pravo). 1968. godine sam izabrana za predsednika ''International Confederation for Peace and Disarmament'' (Međunarodna konfederacija za mir i razoružavanje), isto sa sedištem u Londonu, a takođe sam bila u izvršnom odboru ''Svetskog udruženja za borbu protiv nuklearnog rata i nuklearnog naoružanja'' (World

Association for Struggling Against Nuclear War and Nuclear Armament). Učestvovala sam na mnogim međunarodnim skupovima od, ovde da pomenem, Haga (Hague), preko Londona, Njujorka (New York), Japana (Japan), Tokija (Tokyo), Nju delhija (New Delhi) i tako dalje. Objavila sam ...

(...)

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Vi ste pre 1991. godine obavili jedno istraživanje tokom kog ste posmatrali kako se jugoslovenske republike postavljaju prema svojim inostranim poslovima, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da, upravo to sam htela da vam naglasim. Naravno, kao član pravnog saveta da sam došla u posed mnogih dokumenata jer smo raspravljali o pojedinim vidovima spoljne politike. Ja sam tada došla do zaključka da svaka republika ima svoju spoljnu politiku, da mi idemo ka dezintegraciji jednoj i to sam skrenula pažnju i u samom savetu. Pisala sam nešto ... I onda sam sela i napisala jer me je to užasno iritiralo i napisala sam tu knjigu "Kontrola spoljne politike" u kojoj sam podvukla da mi nemamo kontrole spoljne politike, da mi nemamo čak ni jedinstvenu spoljnu politiku više, da, naime, spoljna politika se račva u šest federalnih jedinica. To je bilo osnovno i ukazala sam ne samo to, nego na zloupotrebe do kojih je došlo od strane pojedinih federalnih jedinica jer Ustav omogućava federalnim jedinicama na lokalnom nivou, izvesno ono što u engleskom ''nezaljključenje ugovora'', to ne, to zabranjuje. Ali ono što se u engleskom jeziku naziva conctracts (ugovori), da su te vrste sporazuma mogle zaključivati. Međutim, u slučaju Hrvatske, posebno u slučaju Hrvatske i Slovenije, tu je došlo do velikih odstupanja i ja sam to u toj knjizi obradila. Ona je bila podvrgnuta kritici, smatrali su da idem suviše daleko u kritici spoljne politike naše, ali to je to.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: I u martu 1991. godine Jugoslavija je bila u krizi zbog pitanja secesije Slovenije i Hrvatske, što se nalazilo u žiži političkog života.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Nije još došlo tada do secesije. Kriza se očitovala da su, recimo, Slovenija i Hrvatska jednostavno odbijale da poštuju savezne zakone i odricale su to. Sem toga, pojedine ilegalne organizacije ... Ja sam vam predočila jedan samo papir, to je naslov bio, to je naslovna strana jednog ilegalnog časopisa. Naime, moram da vam kažem da je Jugoslavija bila na izvestan način u krizi od 1945. godine do 1990. godine. Da, u izvesnom smislu Jugoslavija je bila na ivicama, često puta, građanskog rata. Uzrok toga je bio otpor, veliki, odnosno, protest. Jedna vrlo specifična situacija se odvijala. Kao što znate, mi smo na teritoriji Jugoslavije imali oslobodilački rat i posle rata jedan ... Na teritorije Hrvatske bila je formirana,

takozvana, Nezavisna Država Hrvatska pod protektoratom nacističke Nemačke (Germany) i ogroman broj nacistički orijentisanih Hrvata je emigrirao. Oni su odmah od 1945. godine organizovali svoje ilegalne grupa, a kasnije te ileglane grupe su pretvorene u terorističke organizacije. Moram da vam kažem da je između 1945. godine i 1980. godine protiv Jugoslavije izvedeno ... Ta teroristička organizacija Hrvatske koja je, kasnije, 1991. godine ušla u Hrvatsku i vodila gotovo glavnu reč, da je protiv Jugoslavije izvršeno 400 terorističkih akata. Vi ste, možda se poneko seća ubistva naših mbasadora, na primer ambasadora Rolovića u Štokholmu (Stockholm). Ne znam da li se sećate kidnapovanja aviona jugoslovenskog koji je pao iznad Čehoslovačke (Czechoslovakia) i gde su svi izginuli. Znate, o Lokerbiju (Lockerbie) se toliko pričalo, a o terorističkim aktima protiv Jugoslavije se prelazilo ćutke, da. Bomba je eksplodirala u...

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Zamolio bih vas da nam kažete nešto u kontekstu 1991. godine, pre otcepljenja Slovenije i da nam kažete nešto o ulozi koju vam je ponudio predsednik Milošević u tom periodu. Kakva je bila njena svrha?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ja sam, ovo što sam vam iznosila, iznosila da biste sagledali kontinuitet jedan koji postoji. Bez tog kontinuiteta ne može se shvatiti sve ono što se događalo 1991. godine i kasnije. Ali, da se vratim na ovo što ste me pitali. Gospodin Milošević mi je rekao: "Mi se nalazimo u jednoj teškoj krizi. Došao sam na ideju da bi bilo vrlo dobro da nezavisni intelektualci iz Srbije, zajedno sa nezavisnim intelektualcima iz Hrvatske", jer centralno pitanje je bilo srpsko-hrvatski odnosi, centralno pitanje je bilo između Zagreba i Beograda. Ono se proteže kroz celu istoriju Jugoslavije, ''da razmotrite eventualne'', naglašavam, ''eventualne posledice razaranja Jugoslavije". Ja sam mu tada rekla, pošto sam ja radila moj research (istraživanje) baš, upravo, pre tih godina, između 1980. i 1985. godine, mada i ranije, u vojnom arhivu u Rimu (Rome), u vojnom arhivu u Frajburgu (Freiburg), u Nemačkoj, u državnom arhivu u Bonu (Bonn) i u Public Record Office (Kancelarija za javna dokumenta, Arhiv) u Londonu, takođe u Vašingtonu (Washington). Radila sam moj research za knjigu koju sam objavila, a koja nije smela biti objavljena. Bila je zabranjena i konačno je bila objavljena 1989–1990. godine i nosi naslov "Genocid u Jugoslaviji u svetlosti međunarodnog prava". Ta knjiga je prevedena i na engleski. Nadam se da je imate. Pošto sam radila u tim arhivima, ja sam gospodinu Miloševiću tad u razgovoru izložila dve stvari. Moram da priznam, danas mi je žao, jedna moja teza je u celosti potvrđena, nažalost, druga nije. Doživela je potpuno suprotno. Ova koja je potvrđena, da najpre ... Ja sam mu izložila da sam

pratila od početka ilegalni pokret, takozvanog, ''Hrvatskog oslobodilačkog pokreta'' od 1945. godine na ovamo i sve transformacije tog pokreta. Da su oni otišli jako daleko, da imaju duboke korene u zemlji i to imaju korene u samoj komunističkoj partiji i u vrhu komunističke partije. Taj ilegalni pokret je imao duboke korene u Americi (United States of America), u Nemačkoj, ali njihova okolnost je bila da su se oni infiltrirali u razne službe kao antikomunistički pokret. Međutim, tu je velika varka bila jer taj pokret je istovremeno radio na dve linije: i na liniji Moskve (Moscow) i na liniji Vašingtona. Njihova teza je bila ''steći nezavisnost bez obzira, pomoću komunista ili nekomunista. Jugoslavija mora da umre. Jugoslavija mora da nestane, da li pomoću boljševika ili pomoću kapitalista, nama je svejedno''. To je bila njihova osnovna teza. Ja sam iznela to i rekla sam gospodinu Miloševiću da mi se čini, bila sam skeptik...

(...)

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Profesorka, molim vas da samo odgovorita na moja pitanja, a mi ćemo da dođemo do ovih drugih tema kroz moja pitanja jer, vi sigurno znate, ovo je veoma važno za pitanje lične krivične odgovornosti gospodina Miloševića. Mi ćemo se, dakle, osvrnuti na ta konkretna pitanja, a dotaći ćemo i neka generalna pitanja. Dakle, u martu 1991. godine su vas zamolili da učestvujete u pregovorima sa intelektualcima iz drugih republika. Koja je bila svrha tih pregovora?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Samo iz Hrvatske.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Samo sa intelektualcima iz Hrvatske? Nije bilo intelektualaca iz Slovenije u martu 1991. godine? Je li tako?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Samo iz Hrvatske, samo iz Hrvatske.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Dakle, koja je bila svrha tih razgovora, bar sa tačke gledišta razgovora koji je imao gospodin Milošević sa vama?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Upravo sam vam maločas rekla. Gospodin Milošević je želeo da se predoči i drugoj strani i javnosti kakve bi bile strašne posledice eventualnog razaranja Jugoslavije i da ... Otuda je kompozicija sa naše i hrvatske strane bila da pokrije četiri bitna područja naše politike. Ja sam bila zadužena za međunarodno pravo, bio je jedan ekonomista koji je pokrivao ekonomske odnose i posledice ekonomske krize u slučaju, zatim političke posledice i ustavne. Tako da su i sa srpske i sa hrvatske strane bili stručnjaci različitog profila... Reakcija gospodina Miloševića je bila izuzetno značajna. Pošto sam vrlo dramatično, možda i previše, ali ne verujem, jer bila sam, znam da sam bila iritirana svim onim što se događa u Jugoslaviji i rekla sam jednog trenutka gospodinu Miloševiću:

"Bojim se da je sve to uzaludno sada. Zar ne vidite kuda ide politika rukovodstva zemlje". A on mi je mirno na to odgovorio: "Ja apelujem da ostanete i da uđete u sastav. Kada budu ta gospoda ili ti drugovi", kako je tad nazvao, "saznali kako su teške posledice, doći će k pameti i proći će ih taj fanatizam ka nekoj nezavisnosti"... Na neki način on je bio opsednut jednom idejom da Jugoslavija mora biti sačuvana. I to je bila tema našeg razgovora i njegov apel: ''maksimalnu toleranciju''... Mi smo izuzetno kolegijalno, prijateljski, vrlo argumentovano pregovarali. Ali, ako mi dozvolite, moja je dužnost da vam to kažem. Ovde je svedočio gospodin Mesić i dva puta me je pomenuo. To je gola laž što je rekao. Ja sam slušala to na televiziji. On je inputirao da smo mi na tim sastancima, po direktivi gospodina Miloševića i Tuđmana, povlačili linije Bosne i granične linije kako će u budućnosti izgledati. Molim vas, to je notorna netačnost. To je laž. Jesmo razgovarali i o granicama, da. Ja sam, upravo, imala tu dužnost. Ali, znate u kom smislu? U slučaju secesije, šta, u kojoj se situaciji nalaze federalne jedinice? Da li će baza budućih granica biti revolucionarne tekovine, to jest, odluke ''Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije'', to će reći vrhovnog organa ''Komunističke partije Jugoslavije'', koji je doneo odluku u toku revolucije još, da se formira šest republika... Ustvari granice tih republika su odgovarale podelama i konstrukciji ''Komunističke partije''. Tako su bile ... Dakle, da li to može biti baza za buduće granice, što sam ja osporavala i tvrdila sam da postoje samo jedne granice međunarodno priznate, a to su multilateralni ugovori zaključeni posle Prvog svetskog rata između, 1919. godine i 1923. godine. Delimitacija je konačno izvršena 1926. godine sa Albanijom, ali to nije sad u ovom trenutku bitno. Ja sam tvrdila da samo ti međunarodni ugovori mogu biti baza budućih granica, s čime se hrvatska strana nije složila. Moja teza je bila da je Evropa (Europe) krenula, i svet, ka jednom novom pravcu u kome je osnovni princip *status quo ante*, što će reći, vaspostavljanja stanja pre revolucije. Poništaj revolucionarnih tekovina. Dakle, legitimitet tih, takozvanih, država, jer oni su imali samo, i dan danas imaju, samo revolucionarni legitimitet. Oni pravni legitimitet nemaju, jer ni u jednom međunarodnom ugovoru nisu priznate granice. A kao što znate, priznanjem se ne mogu formirati granice. To je notorna ... To je jedinstven stav u nauci...

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Mogu li da vas prekinem samo za trenutak zato što ovde dodirujemo jedno drugo pitanje koje je uključeno u navode protiv gospodina Miloševića. Navodi se da je on pokušao da uspostavi Veliku Srbiju, da je njegova politika i strategija bila usmerena ka tome da se stvori Velika Srbija u tom regionu. Da li se to uklapa sa nekim od

instrukcija koje ste dobili od njega, diskusijama koje ste imali sa njim i bilo ko drugi u vašem timu? Da li je to, uopšte, bio njegov cilj?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, nikada, nikada to nije bio. No, ja bih vam savetovala, gospodo, ima nešto jače od moje reči, ima nešto jače od reči svih svedoka. Postoje tri knjige. Jednu je napisao gospodin Alija Izetbegović. Nosi naziv "Islamska deklaracija". Drugu je napisao gospodin Tuđman, gde je izložio na 500 strana svoje ideološke poglede i svoju viziju budućnosti. Ima knjiga gospodina Miloševića, objavljena 1989. godine, koja je prevedena na francuski, ako se dobro sećam, glasi naziv "Les Annees Decisives", je l' tako bilo? To jest, "Godine krize"... Ne možete zamisliti gospodina Miloševića, čitav njegov idejni sklop, ako ga ne postavite u kontekst te Jugoslavije u kojoj je on studirao, bio na određenim položajima i žarko se borio ... Za njega van Jugoslavije nije postojalo ništa. On je, čak, u Srbiji optuživan da suviše ide na onu parolu koja je kod nas važila posle rata "bratstvo-jedinstvo" i optuživali su ga: "još uvek ste na toj tezi 'bratstvo-jedinstvo" sa ostalim narodima u zemlji a ti narodi ispoljavaju ratničke i, ustvari, militarističke ambicije, hoće razaranje zemlje" i tako dalje. Sem toga, znate, ima još jedna stvar. Uvek nas je gospodin Milošević opominjao i, konačno, još jedna ... Mislim da je to najbitnije, da su počeli teroristički akti, individualni teroristički akti. Rećiću vam jedan gde sam ja bila prisutna. Radilo se drugog dana nakon objavljivanja secesije od strane Slovenije. "Slovenačka garda" je poubijala sve graničare koji su bili na granici. U Jugoslaviji su, znate, Srbi, odnosno regruti iz Srbije služili vojsku u Sloveniji, slovenački regruti u Srbiji ili u Bosni i tako dalje, uvek je bilo u različitim ... Kada se to dešavalo, ta prva zverstva, gospodin Milošević je bio taj koji je uvek isticao da moramo umiriti javnost: "To su uradili pojedinci, zlikovci, nemojmo optuživati Sloveniju, ni Slovence, nemojmo uznemiravati javnost. Mi moramo da održimo tolerantne odnose sa ostalim republikama"...

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Kada je sukob u Sloveniji otpočeo, da li ste vi bili sa gospodinom Miloševićem i generalom Kadijevićem i da li ste sa njima razgovarali o tome šta se događa?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: ... Pregovori koji su vođeni na bazi tih grupa intelektualaca hrvatskih, mi smo izuzetno lepo sarađivali. Imali sastake, povremeno, u različitim mestima i odjedared dobijemo, baš smo se spremali, bili smo kod gospodina Miloševića kad je ušao sekretar njegov da nam kaže: "Ne, ne idete", a mi smo se spremali da idemo na avion, na aerodrom. Gospodin Tuđman je javio da prekida svake pregovore, da. Tako je to prestalo i tek je kasnije oformljena ta komisija za pregovore sa Evropskom

unijom (European Community) i ja sam na poziv predsednika Miloševića bila uključena u taj pregovarački tim odmah od početka. Međutim, bez obzira...

SUDIJA ROBINSON: Profesorka, molim vas da se usredsredite na pitanje koje vam postavlja advokat, a to je da li ste bili prisutni i da li ste diskutovali o onome šta se događalo sa gospodinom Miloševićem i generalom Kadijevićem? Molim vas, dajte kratak odgovor.

SVEDOK AVRAMOV: Pa, upravo sam to htela da vam kažem, ali da vam objasnim na koji način. Nisam ja upala slučajno ovde ili tamo. Da, to je bio jedan kontinuirani kontakt koga smo imali i naravno da sam diskutovala vrlo mnogo sa gospodinom Miloševićem i zvanično i nezvanično o tim pitanjima. Da, jesam.

SUDIJA ROBINSON: Da. Izvolite, gospodine Kej.

SVEDOK AVRAMOV: Dozvolite, sa gospodinim Kadijevićem samo onda kada je on slučajno dolazio po službenoj dužnosti da informiše ili kada su bili neki širi sastanci, inače, nisam imala individualni kontakt sa gospodinom Kadijevićem, ali on je bio član delegacije i zajedno smo putovali uvek ovde u Hag, onda 1991. godine posle ...

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Dakle, sad ste opisali kontekst, ali ono što nas interesuje je kakav je bio stav gospodina Miloševića u trenutku kad je otpočeo sukob u Sloveniji? Kako je on objasnio svoj stav?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodin Milošević je tražio i dalje kontakte i da nastavimo, po svaku cenu, pregovore sa Slovencima. Naime, kada su oni proglasili otcepljenje, Vrhovni sud Jugoslavije i savezna Skupština poništili su te akte kao protupravne. Međutim, nakon što je Slovenija prešla u oružanu akciju protiv Jugoslovenske narodne armije, stav gospodina Miloševića je bio "moramo pregovarati, ali, da vidimo, po mom mišljenju granice ostaju otvoreno pitanje". To je njegov stav bio. Ali, u svakom slučaju, sprečiti po svaku cenu krvoproliće. To je bio njegov vrlo čvrst stav. Nikada, molim vas, ratna opcija za vreme ovo nije dolazila u pitanje. Samo dozvolite da vam još jednu stvar kažem. Gospodin Milošević se našao između čekića i nakovnja. U Hrvatskoj, nakon tih zverstava, jer preko toga se prešlo, velika zverstva su izvršena i u Sloveniji nad Armijom. Do koje mere je to išlo, mogu da vam kažem da je niz samoubistava visokih oficira bilo koji nisu želeli, jer su bili podvrgnuti užasnim mukama. To su činjenice i postoji dokumentcija o tome. Kad je došao nalog, samo još jednu stvar, vi previđate ulogu gospodina Miloševića. U to vreme na čelu države je bio gospodin Mesić, a premijer je bio gospodin Marković, takođe Hrvat. Dakle, savezna vlast je bila kompletno u rukama Hrvata. Gospodin Milošević je bio samo na terenu Srbije. Dakle, on nije imao totalno nikakvog ... Imao je, naravno, uticaj

da, toliko kad se nađu i kad ima sastanak na vrhu, da iznese stavove svoje ili stavove Srbije, ali on nije odlučivao o tome. Nalog da se uputi Armija u Sloveniju ili bolje rečeno, izvinite, pojačanje Armije u Sloveniju, je izdao gospodin Marković kao premijer, ali ono što je bila tragedija da je upućena mladost, da tako kažem, mladi regruti, nedovoljno obučeni vojnici i to bez naoružanja i oni su bili izloženi nemilosrdnom uništavanju u Sloveniji. Ja imam masu primera, ne želim da vas time opterećujem...

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Sada želim da vas pitam o JNA. Vi ste to pitanje spomenuli. Da li se tokom vaših razgovora sa Hrvatima postavljalo pitanje pozicije i budućnosti JNA i, recite nam, šta je vama i drugima u toj komisiji po tom pitanju rekao gospodin Milošević? Koja je to politika bila vama preneta u vezi s time?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Znate, pozicija gospodina Miloševića u odnosu na JNA nije bila ni malo različita od pozicije koju je negovao svaki Srbin, a to je da je Armija uživala veliki autoritet. To je tradicija bila srpska još iz turskog vremena i Armija je uživala ne samo autoritet, poštovanje, duboko poštovanje, pa je i gospodin Milošević takav stav imao prema Armiji, u načelu. Ali on nije komandovao Armijom. Ali to jeste bio stav poštovanja jednog ... I danas ćete u Srbiji naći, naići na takav jedan stav prosečnog Srbina. Armija je, na neki način, bila svetinja pred kojom se ... Zahvaljujući ulozi koju je imala Armija tokom Balkanskih ratova, Prvog i Drugog svetskog rata i tako dalje... Tako da vam je to situacija.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Kada ste sa hrvatskom delegacijom razgovarali šta se događalo, rekli ste nam da se razgovaralo i o granicama i teritorijama u budućnosti. Recite nam da li je vaša delegacija sa hrvatskom delegacijom razgovarala i o poziciji JNA i o tome šta bi trebalo da se uradi sa JNA? U to vreme to je bila četvrta najveća vojska u Evropi.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da, u pravu ste. Ali mi nismo o tome raspravljali, a zašto, odmah ću vam reći. Opet moram da se vratim na naš društveni sistem. I Armija je bila, u izvesnom smislu, decentralisana, jer je svaka federalna jedinica imala svoje komandno područje, a, sem toga, na liniji te ideologije samoupravljanja je razvijena, takozvana, "Teritorijalna odbrana" koja je funkcionisala na liniji, "svi smo mi vojnici, svi mi branimo otadžbinu". To je bilo tako da su do lokalnih organa vlasti bile teritorijalne jedinice koje u datom trenutku se stavljaju pod komandu vrhovnu Armije. Ali nismo raspravljali o Armiji.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Svi ti detalji su ovde svima poznati jer su se iznosili u proteklih 300 dana iznošenja dokaza. To je materijal koji smo već pokrili, profesorka. Moje pitanje je upućivalo da saznamo da li je

predsednik Milošević vama izložio neku konkretnu politiku u vezi s time, konkretne namere u vezi s time šta treba da se dogodi sa JNA?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, ne.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Sada smo došli do 25. juna 1991. godine, kada su Hrvatska i Slovenija proglasile nezavisnost, kada je ono što se smatralo krizom postalo stvarnost. Jeste li vi tada bili u kontaktu sa predsednikom Miloševićem i ako jeste, da li možete da nam kažete kakav je bio njegov stav ili politika prema tome? Sada ne govorimo o događajima koji su se dogodili kasnije, nego o tom trenutku kada se to dogodilo. Da li ste iz razgovora sa njime mogli da zaključite koje su bile njegove namere?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ja sam vam napomenula, ja mogu govoriti o mom utisku i o mojim razgovorima. Gospodin Milošević se našao pritisnut sa dve strane. Prve masovne izbeglice iz Hrvatske stizale su u Beograd već jula meseca. Prvi individualni teroristički akti su, čak, 1990. godine bili, ali nakon proglašenja secesije terorizam je prešao na grupni. Razlozi su bili da su u Hrvatsku ušle emigrantske organizacije koje su ... Vojne organizacije koje su osposobljene na teritoriji Nemačke, Australije (Australia) i nekih drugih zemalja. Vrlo dobro je poznato, znate, da je tadašnja Jugoslavija uložila niz protesta tim zemljama zbog obučavanja i zbog organizovanja terorističkih organizacija, specijalno na teritoriji Nemačke, na teritoriji Amerike, Kanade i Australije. Nemačka je, jednog trenutka, pošto su se odnosi zaoštrili, zaista zabranila i ukinula te terorističke logore koji su postojali tada i dolaskom u zemlju...

SUDIJA BONOMI: Profesorka, dozvolite da vas prekinem. Pitanje je bilo vrlo jednostavno i ticalo se stava i namere koje je gospodin Milošević iskazao nakon što su Hrvatska i Slovenija proglasile nezavisnost? Na to pitanje mora da postoji neki jednostavniji odgovor. Ukoliko budu bila potrebna dalja objašnjavanja, bez sumnje će gospodin Kej da vam postavi potpitanje o tome. Ali meni bi bilo od pomoći kada bih prvo dobio odgovor na pitanje, a ne istorijat onoga što je dovelo do pitanja, jer inače je sve ovo bez značaja.

SVEDOK AVRAMOV: Mislim da, gospodine, nije besmisleno iz prostog razloga što ne možete shvatiti u odgovoru "da" ili "ne". To se ... Situacija koja je bila anarhična krajnje u zemlji pod pritiskom terorističkih akata i ne možete shvatiti. Stav gospodina Miloševića u jednoj rečenici je bio: "moramo pregovarati, moramo naći izlaz iz sadašnje situacije." Gospodin Milošević se tada obratio i intelektualnoj eliti Srbije sa apelom, "u zemlji je kriza, kako naći izlaz". Mi smo imali niz sastanaka u to vreme u cilju pronalaženja alternativnih rešenja. Ja imam, čak, materijale koje sam ja sama

kucala na bazi onoga što smo došli do zaključka na sastancima kojima je prisustvovao i gospodin Milošević. Pola Srpske akademije nauka, profesori univerziteta, svi smo se našli na okupu. Niko od tih koji su tada pregovarali sa gospodinom Miloševićem, koji je mnogo više očekivao od nas da kažemo kako izaći iz te situacije, nego što je on nama ... Tako da je potpuno pogrešan stav da je tu bila jedna jedina ličnost, a to je, konkretno, Slobodan Milošević, koji je o svemu odlučivao. Ne, to nije bilo tako. To vas ja uveravam. Uostalom, nisam samo ja. Možete pitati na stotine. Hoću da vam lično iznesem moj stav. Pitala sam se, ja nikada u životu političkih funkcija nisam imala i to sam i rekla gospodinu Miloševiću, da li ja smem da preuzmem odgovornost...

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Dakle, sada smo došli do situacije u bivšoj Jugoslaviji u kojoj srpske izbeglice napuštaju Hrvatsku i prelaze u Srbiju. Takođe, dolazi do terorističkih akcija koje ste spomenuli. Da li ste vi nakon toga i dalje učestvovali u pregovorima između različitih strana na teritorijama bivše Jugoslavije izmešu 1991. i 1993. godine?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, ako mislite u smislu onoga što smo pregovarali pre toga na bazi intelektualnoj, između intelektualaca Srbije i Hrvatske, ne. Posle secesije je došlo do jednog radikalnog presecanja linija kontakata, tako da su u Srbiju nagnale sa svih strana izbeglice odjedared i, naravno, da su se službenici Hrvati, koji su, jedan deo, mada je jako mnogo Hrvata ostalo. Danas u Beogradu imate preko 150.000 Hrvata još uvek u raznim institucijama, naravno. Službenici su odlazili, napuštali mirno Beograd. Oni koji su želeli, naravno. I, sa druge strane, pritisak strašan, to su mase izbeglica koje su nam dolazile. I to je bio sad socijalni problem jedan, kako rešiti izbegličko pitanje i oko toga se i sam predsednik Milošević vrlo mnogo angažovao. I, pitali ste me za kontakte. Do formiranja ekipe koja će voditi pregovore u Hagu, ovde, septembra, kao što znate 1991. godine, do kraja decembra smo ovde bili. 1. januara 1992. godine smo prešli u Brisel (Brussels). Posle je došao London i već znate taj put kojim se išlo. Ne, do formiranja te komisije bili su, kao što sam vam rekla, ti kontakti mnogo više, rekla bih, nekako na nekoj patriotskoj liniji, kako pomoći. Moja pozicija tad, tu ste me prekinuli, je bila kao i pozicija niza ostalih intelektualaca, bez obzira što nisam ni u kakvoj partiji. U trenucima krize niko nema pravo na neutralnost.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: 7. septembra 1991. godine u Hagu je bila održana mirovna konferencija. Vi ste bili član delegacije, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ja tog prvog dana nisam bila u Hagu iz posebnih razloga. Kasnije sam dolazila bila redovno na svim

sastancima, kasnije. Ali 7. septembra nisam bila u Hagu iz posebnih ličnih razloga.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: S obzirom da ste učestvovali u pregovorima, pretpostavljam da vas je predsednik Milošević ili neko drugi iz Ministarstva inostranih poslova imenovao na to mesto u Ministarstvu inostranih poslova, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, to je, ukoliko se dobro sećam, ispraviće me gospodin Milošević ukoliko nisam u pravu, na predlog gospodina Miloševića pregovarački tim je bio potvrđen od strane Narodne skupštine.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Koji je bio vaš zadatak? Koja ste uputstva dobili o tome šta treba da tražite na mirovnoj konferenciji u Hagu?

(...)

SVEDOK AVRAMOV: Sasvim kratko, ali nećete shvatiti Hag bez Briona. Brionska deklaracija, pre svega, ministar spoljnih poslova gospodin Lončar, ne konsultujući ni Parlament ni Vladu pozvao je predstavnike Evropske unije. Oni nisu došli u Beograd nego su došli na Brione. Pozvati su bili na Brionima predstavnici svih republika sem Srbije. Srbija nije bila prisutna na Brionima... Ali bili su predstavnici Federacije i pored predstavnika Federacije i predstavnici svih republika sem Srbije. Kada se gospodin Jović koji je bio član Predsedništva, dakle, u ime SFRJ je pretstavljao na Brionima, vratio se u Beograd, sa... Strana štampa piše i hrvatska i slovenačka o postignutom sporazumu po kome se poverava Evropskoj uniji posredovanje. Srbija o tome nije imala pojma. Ona je stavljena pred svršen čin. Jer, pre svega, takav jedan akt morao je biti potvrđen od strane Parlamenta. Međutim, ni pred Parlament nije iznet. Dakle, bila je mogućnost da Srbija to porekne. S obzirom da nije bilo i utoliko pre što je gospodin Jović dao izjavu za štampu i rekao je, to je u njegovoj knjizi: "Nikakva deklaracija nije doneta", kaže: "Bili su razgovori, ali niko ... to još uvek nije bilo perfektuirano''. Međutim, taj prednacrt je shvaćen kao definitivan. Tu je gospodin Milošević odigrao ključnu ulogu. Ja se vrlo dobro sećam kada je rekao: "Jeste, ovo je protuustavno, ali mi ćemo sarađivati i moramo imati poverenja u Evropsku uniju'', Evropsku zajednicu, izvinite, tada je bila zajednica "mi ćemo to prihvatiti bez obzira na svu protupravnost. Prihvatićemo pregovore jer bez pregovora nema ništa". Mislim da je, evo, sada ću izreći kritiku onu koju sam izrekla i tada: "Suviše ste veliki optimista i suviše mnogo verujete zapadnoj diplomatiji". To su bile moje reći, gospodo, ne gospodina Miloševića... ''Kako nemate". ''Kako idemo, a da nemamo nikakva uveravanja''. Pa kaže: "Evo imamo to". Ja ... Mi smo analizirali ''Brionsku deklaraciju''. ''Brionska

deklaracija'' ovlašćuje Evropsku zajednicu da pronađe miroljubivo rešenje za jugoslovensku krizu unutar i poštujući teritorijalni integritet Jugoslavije. Dakle, ona je dobila mandat od SFRJ i mi smo na toj bazi i pregovarali, odnosno, pripremali se za te razgovore i mislim da govori gospodina Miloševića koje vi verovatno imate, ne bih želela da ih ja prepričavam, uostalom, ja sam došla malo iznenađena sad sa ovim svim promenama ...

SUDIJA ROBINSON: Možete li sada da nam kažete koja ste uputstva dobili o tome koje pozicije treba da zastupate na pregovorima u Hagu? To je pitanje koje vam je postavio gospodin Kej.

SVEDOK AVRAMOV: Mi smo imali platformu izgrađenu, platformu koju je prihvatila jednoglasno Skupština Srbije, a to je, dozvolićete da vas podsetim, bila višepartijska Skupština. Mi smo već prešli na višepartijski sistem i tu u Skupštini je bilo, ja mislim, sedam, osam zastupljenih stranaka. Ta platforma je bila: ''Idemo na pregovore, granice ostaju otvorene. Ukoliko Slovenija i Hrvatska insistiraju na secesiji, postoji mogućnost da Srbija to prihvati, ali pod jednim uslovom: da miroljubivim putem rešimo prvo, pitanje granica, ekonomske probleme i problem eventualno dvojnog državljanstva ili uopšte'', jer stanovništvo je bilo izmešano. To nije bilo jednostavno. Oni su težili za etnički čistim državama. To je bio osnovni ... I mi smo tako i došli, možete iz govora gospodina Miloševića videti, to je bila naša platforma. Ono što je on izneo i na prvom i na drugom sastanku ovde u Hagu.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Da li se govorilo o tome da teritorije mogu da se steknu vojnom silom, da bi sila mogla da se koristiti za pomoć Srbima. Već ste svedočili o problemu koji se sastojao u tome da je u Hrvatskoj postojala velika srpska manjina i da su druge republike bile multietničke, kao što znamo i imali smo iskaze drugih svedoka o tačnim brojkama i čuli smo svedočenja o rasprostiranju različitih etničkih grupa širom teritorija bivše Jugoslavije. Da li vam je gospodin Milošević izložio neku politiku u vezi sa tim pitanjima? Kako su oni Srbi koji su se nalazili van teritorije Republike Srbije i njihova prava trebali zaštititi?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Vrlo mnogo se spekuliše sa onim izjavama koje je, istina, gospodin Milošević dao, ja mislim jedno dva puta, da Srbi treba da ostanu da žive u jednoj državi. Gospodo, ta rečenica je istrgnuta iz konteksta. Gospodin Milošević je to rekao, ali je isto tako naglasio da, pošto naš Ustav govori o samoopredeljenju uključujući i pravo na otcepljenje pod određenim uslovima, uz saglasnost svih republika i tako dalje, pošto samoopredeljenje nije teritorijalni princip, to je subjektivno pravo naroda kao takvog, a ne teritorijalni princip. Prema tome, nemoguće je

samoopredeljenje federalnih jedinica. Koja je logika? Tu nema veze između suštine samoopredeljenja, naročito onako kako ga je Generalna skupština (General Assembly of United Nations) shvatila. Vi znate vrlo dobro, ne treba da vas podsećam, na rezolucije Generalne skupštine u kojima je jasno rečeno bilo da se samo, pre svega, da je samoopredeljenje i secesija dva odvojena pravna akta, što je, uostalom, potvrdio Međunarodni sud pravde (International Court of Justice) da secesija nije vezana neizostavno za ... da su to dva ... da je u pitanju samoopredeljenje kao pravni princip, secesija kao politički princip. To je potvrdio i Međunarodni sud pravde u slučaju Sahare (Sahara), kao što znate. I taj stav smo mi zastupali. To nije teritorijalni princip, to je subjektivni princip, princip naroda. Dakle Srbi kao korpus, kao konstitutivni narod imaju pravo na samoopredeljenje. Po kojoj logici bi sada trebalo cepati srpsku celinu. Ne postoji logika ni u pravu, ni u ... Niti presedan ne postoji u tom smislu. U tom smislu je da i gospodin, ne samo gospodin Milošević, nego i Predsedništvo savezno je izražavalo i uveravalo Srbe da će imati zaštitu. Čak je predsednik Predsedništva tad, pošto, znate, mi smo imali tu rotaciju sa Predsedništvom. Tad je bio gospodin Kostić predsednik, sećam se dobro, ja sam ga i citirala u mojim knjigama, rekao, jer, znate gospodin Milošević se založio za dolazak i prihvatio je međunarodne snage. Srbi u Hrvatskoj nisu to prihvatali iz prostog razloga što su rekli: "Nama nisu potrebne strane trupe, mi imamo" ono što ste maločas rekli "jednu od najjačih Armija. Zašto naša Armija ne bi štitila i zavela red u ovoj zemlji. Šta će nam međunarodne snage". Gospodin Milošević je ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, profesorka. Idemo sad na sledeće pitanje, molim.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Idemo sada na druga pitanja. Želio bih da se zadržim na hronološkom redosledu. Pomenuli smo hašku konferenciju, koja se dogodila u septembru...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ali molim vas... Nije dovoljno jasno rečeno ono na kojoj osnovi je gospodin Milošević uveravao Srbe. Evo vidite jedan papir ovde. Ja sam vam ga dala i on je preveden nadam se. Varijante o tome na koji način može biti rešeno srpsko pitanje u Hrvatskoj. Te varijante su sačinjene na bazi širokog konsultovanja intelektualaca, stručnjaka svih profila. Dakle, isključena je bila ratna opcija.

SUDIJA ROBINSON: Ko je autor ovog dokumenta?

SVEDOK AVRAMOV: Pa, ne smem da budem suviše skromna da kažem da sam ja autor. Uglavnom sam ja pisala... Ali ja sam sačinila na bazi diskusije koja je u kabinetu gospodina Miloševića vođena, kojoj su

prisustvovali, mogu da vam nabrojim tačno akademike koji su bili, profesore koji su bili i tako dalje. Ukoliko želite ...

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Mogu li da vidim taj dokument, kao i da vidim da li imam kopiju.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Kako da ne.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Hvala.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ovo je original kojeg sam ja kucala, a nisam imala kompjuter nego sam ga na mašini kucala.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Dozvolite mi da zadržim dokument, da bih ga tokom pauze pogledao i fotokopirao, jer će možda biti od pomoći.

SUDIJA KVON: Za potrebe transkripta moram da istaknem da je predsedavajući sudija pitao ko je autor dokumenta. To treba da bude u trideset i osmom redu. Da, nastavite.

ADVOKAT KEJ: Sada je možda pogodan trenutak za pauzu, časni Sude, pre nego što pređemo na deklaraciju o nezavisnoti.

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Kej. Prema mojoj proceni, profesorka ima da da relevantne dokaze za sporna pitanja u ovom predmetu, ali mislim da bi bilo bolje kad bi pitanja bila direktnija, a odgovori kraći. Profesorka, ja znam da vi želite da stavite vaše odgovore u jedan kontekst i da bi nam to, po vašem mišljenju, pomoglo da bolje shvatimo ta pitanja, ali vi morate što je moguće više pokušati da na ova pitanja odgovorite direktno. Na ovom Međunarodnom sudu postoje dva načina svedočenja. Jedan je narativni pristup koji je više uobičajen za sistem kontinentalnog prava, dok je u tradiciji precedentnog prava, odakle ja dolazim, postavljanje direktnih pitanja i davanje direktnih odgovora. Moramo da pronađemo neku ravnotežu između toga i iskaza koje daje ovaj svedok

(...)

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Profesorka Avramov, ovo je dokument na koji ste nas uputili tokom vašeg svedočenja, pre nego što smo otišli na pauzu. Rekli ste nam da ste ga otkucali na pisaćoj mašini 1991. godine. Da li je to tačno? Da li je to bilo u junu?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Da li je to bilo juna 1991. godine?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Mislim da jeste. Juna ili jula meseca. Ne mogu tačno da se setim. Verovatno sam negde stavila datum. Ne. Ne nisam. Nisam metnula datum, ali, znate, htela bih da vam ponovo istaknem da je to rezultat naših razgovora sa predstavnicima Srba iz Hrvatske i tog kruga intelektualaca okupljenih oko gospodina Miloševića da mu pomognu u tome trenutku i ja sam to ...

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Da li je ovo kratak pregled pregovora između vašeg komiteta i hrvatskog komiteta, između marta i leta 1991. godine?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da. Tu su učestvovali predstavnici iz Hrvatske i otuda je takav kontekst. Ponavljam vam, kontekst. Evo, na primer, varijanta 1: Hrvati potpuno izlaze iz Jugoslavije sa delom teritorije Hrvatske. Srpski delovi u Hrvatskoj ostaju u Jugoslaviji na osnovu prava naroda na samoopredeljenje. Sva pitanja izlaska Hrvata iz Jugoslavije uređuje se sporazumno između hrvatskih vlasti i organa Jugoslavije. Druga varijanta: Hrvati postupno i u određenom prelaznom periodu izlaze iz Jugoslavije, zadržavajući određene odnose sa Jugoslavijom, čija sadržina, stepen povezanosti i dinamika prestanka će se utvrditi sporazumom između Hrvatske i organa Jugoslavije. Ili, recimo... Teritorije, srpske teritorije svoj status u prelaznom periodu utvrđuju ustavnim aktom koji donose uz saglasnost organa Hrvatske i organa Jugoslavije, a ostvarivanje tog akta garantuje međunarodna zajednica. Na teritoriji samostalnih srpskih teritorija ne mogu postojati nikakve vojne oružane snage ni Republike Hrvatske, ni Jugoslavije, a teritorija može imati samo svoje policijske snage potrebne za zaštitu građana. U delu u kome Republika Hrvatska zadržava odnose i veze sa Jugoslavijom, ta sadržina se utvrđuje konkretno odgovarajućim aktom, verovatno samo u oblasti ekonomije kako bi se izvršila podela nadležnosti. Tamo gde će se primenjivati propisi Republike Hrvatske i Jugoslavije, primenjuju se propisi organa Jugoslavije. Jedna vrsta kondominijuma. Vlast i sve propise u svim oblastima u prvom stepenu vrše i izvršavaju organi samostalne teritorije, a u drugom stepenu u oblastima u kojima Republika Hrvatska zadržava odnose sa Jugoslavijom, rešavaju organi Hrvatske, odnosno organi Jugoslavije, zavisno od sporazuma o međusobnim odnosima. Predstavnici samostalne teritorije na odgovarajući način su prisutni u organima Republike Hrvatske i u organima Jugoslavije, u skladu sa oblastima u kojima postoje međunarodne veze. Sva sporna pitanja u ostvarivanju međusobnih odnosa na teritoriji samostalne teritorije rešava komisija koju čine predstavnivci organa samostalne teritorije, organa Hrvatske, organa Jugoslavije i predstavnici međunarodne zajednice...

SUDIJA ROBINSON: Da, to je rezime. Izvolite, gospodine Kej.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: ... Dakle, ovaj dokument ste sastavili u trenutku kad ste razmišljali o budućnosti i o tome da će Jugoslavija i dalje da postoji ukoliko se Hrvatska otcepi. Dakle, Jugoslavija će i dalje postojati, ali bez Hrvatske, je li to tačno?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Tako je. Tako je.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: I...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: To je bio osnovni problem naših pregovora ovde u Hagu 18. oktobra 1991. godine. A, ako dozvolite, to je upravo sada ono gde smo stali. ''Brionska deklaracija'' ovlašćuje, daje mandat predstavnicima Evropske zajednice da posreduju uz očuvanje teritorijalnog integriteta Jugoslavije. Međutim, 18. oktobra odjedared, bez priprema, bez obaveštavanja prethodnog, 24 sata ranije smo bili obavešteni, ja sam bila upravo primila taj akt, dobijamo, takozvani, ''Karingtonov papir'' (Carrington Paper), koji nam predočava raspad Jugoslavije i to ultimativno, bez alternative. Dakle, nema pregovora, ono što smo mi očekivali da će biti na bazi ''Brionske deklaracije''. Nema pregovora, ima ultimatum. Prihvatiti ili odbaciti, trećeg nema. I gde predviđaju, ono što je zaprepašćenje opšte bilo, gde prihvataju revolucionarne principe. Znate, prihvataju države u sastavu onako kako je tokom revolucije utvrđeno, AVNOJ, u avnojevskim granicama, što je za nas bilo neprihvatljivo. Moram da vas podsetim da su granice Jugoslavije i posle Drugog svetskog rata ... Ugovori, višestrani ugovori koje je zaključila Jugoslavija, odnosno tada jedina Srbija, koja je bila kao pobednik u Prvom svetskom ratu, koja je jedina imala pravni naslov da pregovara posle rata, ti su ugovori osnaženi posle Drugog svetskog rata...

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Sa oproštenjem, moram da vas prekinem. Dakle, u tom trenutku situacija u pogledu ''Karingtonovog plana'' (Carrington Plan) nije bila ono što je imala na umu vaša delegacija i kako je ona videla budućnost Jugoslavije, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne. Mi smo tada, nakon što smo došli do zaključka da je Hrvatska i Slovenija kategorički za izlazak iz Jugoslavije, to je bila ideja predsednika Miloševića i on je to izložio i tu je bila velika diskusija u Beogradu, kad je izlagao taj svoj koncept: ''U redu, nećemo se suprotstaviti. Ne dozvolimo rat na teritoriji, ali Hrvatska i Slovenija se izdvajaju, a oni narodi koji žele da ostanu u Jugoslaviji, ostaju u sastavu te buduće smanjene Jugoslavije''. Poenta je bila u sledećem kod predsednika Miloševića: ne može biti pravo na otcepljenje jače od prava na očuvanje države. A ''Karingtonov papir'', to su moje reči, ne gospodina Miloševića, pošto ću vam reći moje reagovanje, da je ''Karingtonov papir'' čista prevara, jer je odstupio od ''Brionske deklaracije'' i jer je on mandat dobio od Jugoslavije, a ne od republika, prema tome i to je gospodin Milošević u svom govoru od 18. oktobra istakao: ''nemamo protiv izlaska, ali konačnu reč o tome mora da donese sam narod. Ne može posrednik, kome je dat ograničen mandat, prekoračiti mandat i narediti,'' kako su oni rekli, "dissolution of Yugoslavia" (raspad Jugoslavije). Nije tu bila "dissolution of Yugoslavia", tu se radilo o

ultimatumu koji je, onda, proizveo, kao što su, uostalom, konstatovali kasnije, pa i sam lord Karington (Lord Carrington), koja je izazvala krvoproliće, izazvala dalje zaoštravanje situacije.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Dakle, u to vreme 1991. godine, da li je predsednik Milošević uopšte, na bilo koji način planirao da protera nesrpske nacionalne grupe sa jugoslovenskih teritorija koje je smatrao srpskim, ili sa teritorije Srbije? Da li vam je poznata ideja proterivanja u okviru njegove politike?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Nikada. Gospodo, ne samo da su izbeglice Srbi dolazili. Hoćete li da vam imenujem čuvene hrvatske pisce koji su našli utočište 1991. godine u Srbiji? Na hiljade Albanaca je pobeglo sa Kosova pod terorom i došli u Srbiju. Hrvati, sem saveznih službenika koji su dobrovoljno sa kamionima, sa stvarima otišli, nama su se vraćali u Beograd oficiri, porodice, izvinite, oficira koji su izgnani iz stanova svojih, a da nisu smeli poneti ni lične stvari. Tako da je tu bila... I to je izazvalo revolt u Srbiji, jer na televiziji se, upravo, pokazalo kada su slovenački regruti odlazili iz Srbije, ispraćeni su sa lanč paketima da bi...

SUDIJA ROBINSON: Profesorka, odgovorili ste na pitanje, hvala vam.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Rekli ste nam da je 18. oktobra predsednik Milošević shvatio da pošto je Hrvatska 8. oktobra proglasila nezavisnost, da su oni krenuli svojim putem. Da li je njegovo gledište nailazilo na podršku širom Jugoslavije ili je bilo ljudi koji su se protivili tom njegovom stavu da se prihvati ono što se desilo sa Slovenijom i Hrvatskom?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Bilo je, naravno, vrlo mnogo, jer, bilo je, morate da znate da smo imali na desetine hiljada mešovitih brakova, da je to bio problem, tako da ... Bilo je ljudi istinski orijentisanih ka jugoslovenstvu, koje imate i dan danas i pišu u tom smislu. Ne mogu zaboraviti, zovu ih ''jugonostalgičari'', takozvani. I dan danas ih imate, jeste. Ali moram da vam kažem i sledeće: vraćajući se avionom odavde iz Haga 18. oktobra, u avionu su tada bili i predstavnici Armije, generali, gospodin Milošević, Bulatović i još svi mi koji smo učestvovali. Tada je ... Svi smo konstatovali da je ''Karingtonov papir'' vododelnica, jedan, jedna prekretnica u pregovorima i da odbijanje naše da prihvatimo ''Karingtonov papir'', jer smo odlučno odbili ''Karingtonov papir'' i gospodin Milošević je rekao: ''takvu odluku može doneti samo narod, a ne posrednik, ni po međunarodnom ni po unutrašnjem pravu'', tada, predsednik Milošević ... Razgovarali smo u avionu i došli do zaključka, ja mislim da je to baš bila inicijativa samog gospodina

Miloševića, da se sazove vanredno zasedanje Skupštine na kojoj bi se izneo ''Karingtonov papir'' i...

SUDIJA ROBINSON: Profesorka. Profesorka, hvala vam...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: ... da se traži potvrda Skupštine, predstavništva narodnog, da se izjasni da li su za stav koji je izložio predsednik Milošević, ili protiv. Te noći je održano vanredno zasedanje Skupštine i jednoglasno je prihvaćena ta postavka koju je izložio predsednik Milošević u Hagu, od strane Parlamenta. Tada je bilo i to jednoglasno prihvaćeno od strane opozicionih stranaka, a predstavnik najjače opozicione stranke koji je danas ministar spoljnih poslova u Jugoslaviji, je doslovce rekao: "Gospodine predsedniče, da ste postupili drugačije ja bih vas danas optužio kao izdajicu".

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Na osnovu onoga što vi kažete, gospodin Milošević je morao da razmotri i druga pitanja koja su postojala u Srbiji i u drugim republikama da bi ustanovio šta je u interesu njih, dakle, šta je u najboljem interesu onoga što je ostalo od Jugoslavije, pošto su se te dve druge republike otcepile. Da li je vama poznato da je išta iz njegove politike ukazivalo na to da je on želeo da koristi silu kao sredstvo pritiska na Hrvatsku koja je proglasila nezavisnost u toku trajanja pregovora?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, gospodo. Ja imam dokument...

(...)

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Pitanje koje sam vam postavio, profesorka Avramov, je bilo sledeće: da li je nakon proglašenja nezavisnosti Hrvatske 8. oktobra 1991. godine postojala ikakva politika koja bi se sadržala u tome da je gospodin Milošević naredio JNA ili paravojnim formacijama da koriste silu protiv Hrvatske, koja je upravo proglasila nezavisnost?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine, ja sam provodila ceo dan u Predsedništvu u to vreme i gospodin Milošević nije imao nikakvog uticaja na JNA. Vi morate da znate način na koji su formirane paravojne snage, na koji je način spontano srpski narod se podigao protiv nasilja. Molim vas, ja sam vam dala ovu naredbu kao primer, a takvih je bilo ... Ovo je kopija, fotokopija originalnog plakata koji će biti u muzeju vojnom u Beogradu izložen. Naredba kriznog štaba Hrvatske da se u roku od 48 časova evakuišu, odnosno isprazne 25 velikih srpskih naselja u Slavoniji. Naređeno im je gde kolektivno moraju se sakupiti. U protivnom slučaju slediće najstrožije kazne. Imajući u vidu da je na isti način počeo genocid 1941. godine u tim istim krajevima, to su hiljade, to je najgušće naseljen kraj srpski bio, tih 25 sela. A to je javno objavljeno u svoj štampi, isplakatirano svuda. Jedan deo tih Srba koji

su, rekla bih, bili imućniji seo na kola ili na traktore i ne znam šta i njih, valjda, oko 30.000 do 40.000 je stiglo do Beograda. Drugi deo koji nije hteo napustiti svoje kuće bio je poubijan, a ...

SUDIJA ROBINSON: Profesorka, prekinuću vas. Molim vas sledeće pitanje, gospodine Kej.

SVEDOK AVRAMOV: ... ali gospodine, taj treći deo koji nije hteo da beži i nije hteo da se preda, otišao je u šume, organizovao se i tako su nastale prve grupe otpora protiv nasilja koje je iritiralo stanovništvo svud. I počeli su da se formiraju, čak i javljaju dobrovoljci po Srbiji, koji su se stavljali na raspoloženje jugoslovenskoj armiji. Sem toga, ono što morate da znate, da je ...

SUDIJA ROBINSON: Čuli smo vaše objašnjenje. Izvolite sa sledećim pitanjem.

SUDIJA BONOMI: Profesorka Avramov, zašto ne odgovarate na pitanje koje vam je upravo postavljeno, a ono se tiče stava i namera gospodina Miloševića u to vreme? Zašto nam govorite o stavu Hrvata u to vreme? Zar ne možete da se usredsredite na pitanja koja vam se postavljaju, koja su sasvim jasno u interesu gospodina Miloševića i na koje vi ne želite direktno da odgovorite.

SVEDOK AVRAMOV: Gospodine, nije. Ne mogu da vam odgovorim nego što sam vam odgovorila i gospodin Milošević nije uopšte imao stava tada šta raditi sa gomilom, sa masom izbeglica i sa organizovanim grupama u Hrvatskoj na koje on nije imao uticaja. A formirale su se te grupe Srba samoinicijativno, u samoodbrani. Gospodin Milošević nije imao veze s tim. Hoćete da vam kažem da sam više veze ja imala preko, pripadala sam humanitarnim organizacijama pa sam mnogo više znala nego što je imao, nego što je to znao gospodin Milošević. On je zatečen bio u tom stanju. I uticaja na JNA u tom trenutku gospodin Milošević nije imao. Imao je gospodin Mesić i gospodin Marković.

ADVOKAT KEJ: Profesorka, vi ste spominjali dokument i ja imam ovde primerak tog dokumenta. To je broj BPH 984, broj 1, pod kojim je to zavedeno u Sudu. Samo da vidim da li svi imaju taj dokument. Tužilaštvo ga takođe ima. Ovde su kopije.

TUŽILAC NAJS: Ovo je dokument koji smo videli, ali nismo dobili prevod. Možda bi bilo dobro da nam svedok nešto kaže odakle potiče ovaj dokument pre nego što se on uvrsti u dokazni materijal. Ne znam šta će ona da kaže o njemu. Jasno je da se radi o dokumentu koji je mogao da otkuca bilo ko i bilo kada, stoga mi treba da znamo šta će ona reći povodom toga i da li ga je i gde pronašla.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Kej, molim vas da odgovorite na ovo.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Svakako ću to da uradim. Dakle, sada svi imamo ovaj dokument. Profesorka, pre svega, možete li da nam kažete odakle je ovaj dokument? Kako ste ga vi dobili? Odakle ste ga dobili?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Dokument, koga su donele izbeglice koje su došle. I taj dokument su one ... Vidite ove crte ovde? Ja kada sam original taj dobila, taj dokument je bio ovako, jer je držan u džepu jedne izbeglice i onda smo ga izravnali. I kad je fotokopija ... Onda ... Eto, desilo se to što se desilo. Taj dokument je objavljen u hrvatskoj štampi, lokalnoj, požeškoj, ''Slavonskom glasniku''. Taj dokument je visio na svim ćoškovima, na svim oglasnim tablama u tim selima koja su trebala da se evakuišu.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Kada ste vi dobili primerak ovog dokumenta?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Septembra 1991. godine.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: I da li ste u to vreme bili u Beogradu?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da. Bila sam.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: I dokument je, kažete, bio kod izbeglice. Možete li da nam kažete šta stoji, ukratko, ovde u dokumentu? Šta se ovde objavljuje?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: "Pučanstvo će se iseliti u naselja na području opštine Slavonska Požega prema izboru. Građani koji se nemaju gdje skloniti, dužni su se obratiti prihvatnim ekipama civilne zaštite za evakuaciju u rejonima prikupljanja i to Ivandol, Deževci ..."

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: "Ivandol, Deževci, Perenci, Toranj i Biskupci. Ova naredba stupa na snagu 29. listopada 1991. godine u 12.00, a vremensko trajanje njegovog važenja će zavisiti od smirivanja prilika na navedenom području. Istekom navedenog roka za sklanjanje pučanstva zabranjuje se svako kretanje civilnih osoba u ..."

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: "Istekom navedenog roka za sklanjanje pučanstva zabranjuje se svako kretanje civilnih osoba u navedenom području".

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Na koga se odnosi ovaj dokument? Kome se naređuje evakuacija?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Evo vidite šta glasi uvodni deo. Ja sam vam pročitala samo ovaj donji: "U posljednje vrijeme četničko-terorističke snage i jedinice jugoslovenske armije ugrožavaju svojim djelovanjem civilno stanovništvo u zapadnom djelu Slavonske Požege, te u cilju zaštite njihovog života i omogućavanja odbrane naših hrvatskih

obranbenih snaga na tom području, Krizni štab opštine Slavonska Požega izdaje naredbu: provesti evakuaciju svih građana, njihove osobne imovine, prehrambeni artikli, odjeća, obuća, posteljina, sredstva osobne higijene, pribor za jelo ...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: "... pribor za jelo, najnužnija sredstva rasvjete, zlatni novac i tako dalje". Navode sada imena tih mesta, da vam ne čitam to: "U roku 48 časova od vremena stupanja na snagu ove naredbe", dakle, moraju napustiti svoje domove u roku od 48 časova i javiti se na zborno mesto.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Šta je bila po nacionalnosti osoba od koje ste vi ovo dobili?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Srbin. Izbeglica. Srbi koji su došli.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: A sela koja su ovde nabrojana, jesu li to bila sela u kojima su uglavnom živeli Srbi?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Isključivo Srbi. To su srpska sela bila.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Dakle, sada ću da se vratim na glavno pitanje kojim se ovde bavimo. Tiče se oktobra 1991. godine. Ovde postoje navodi koji se tiču granatiranja Dubrovnika, područja oko Dubrovnika i sukoba u Krajini. Koliko je vama poznato je li to bila politika i javna objavljena namera gospodina Miloševića da dođe do ovih napada na Hrvatsku, kako bi se izvršio pritisak na Hrvatsku?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne. Opet ćete mi reći da se vraćam, ali nemoguće je odgovoriti sa ''da'' ili ''ne''. Jer ako hoćete da odgovorim sa ''da'' ili ''ne'', ne, nije bila njegova to nareba. Ali moram da vam kažem, kada je došlo do secesije, predstavnici srpskog naroda došli su u Beograd i zahtevali energično da budu zaštićeni od strane Jugoslavije, jedinog legitimnog predstavnika u međunarodnoj zajednici, jedinog subjekta u međunarodnoj zajednici, da budu zaštićeni i izrazili želju da ostanu u sastavu Jugoslavije. Gospodin Milošević i srpska Vlada je dala uveravanja da će učiniti sve da ih zaštiti. Imate dnevnu štampu, imate izveštaje, imate dnevna saopštenja Vlade, pa i predsednika Miloševića u tom smislu. Međutim, oni su se, pošto su se, pošto su teroristički akti, koji su prerasli u masovne zločine, nastavljeni, to su Srbi u Hrvatskoj optužili Beograd da im ne pruža adekvatnu zaštitu i da će biti prisiljeni da se sami brane. Otuda, kada su im predložili da predsednik Milošević povede inicijativu da Skupština proglasi da te, da ti krajevi se nikada nisu otcepili, dakle, oni su ostali, što je činjenica, suverenitet Hrvatske u tim delovima nije vaspostavljen sve do 1995. godine, do one

čuvene ofanzive "Oluja". Jer Teritorijalna odbrana je bila u rukama Srba u tim krajevima. Oni su bili i naoružani kroz Teritorijalnu odbranu. Oni su organizovali samoodbranu duboko razočarani, ponavljam, duboko razočarani stavom Beograda i nas koji smo bili tamo da im nismo pružili adekvatnu zaštitu i onda, prirodno, došlo je do tih sukoba. Što se tiče JNA, nemojte zaboraviti da jula meseca je predlog, a kasnije je to bila i imperativna naredba, da se pripadnici JNA povuku u kasarne, što je i učinjeno. Poslušana je ta naredba i našla se Armija zatvorena u svoje kasarne, a zatim je došlo do opkoljavanja od strane paravojnih snaga u Sloveniji i Hrvatskoj. Ukinuta im je struja, ukinuta im je voda i došlo je do masovnog umiranja unutar kasarni, ali došlo je i do pobune u kasarnama. Došlo je ... Ja sam navela nekoliko u mojoj knjizi, a imam i niz dokumenata iz tog vremena ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Kej, molim vas sljedeće pitanje.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Prelazimo sada sa 1991. godine na 1992. godinu, na 15. januar 1992. godine. Toga dana je Evropska zajednica priznala Hrvatsku kao nezavisnu državu. Da li ste vi sa predsednikom Miloševićem razgovarali o efektu tog priznanja od strane Evropske zajednice, u januaru 1992. godine?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Priznanje je najavljeno u stranoj štampi još juna meseca 1991. godine. Imate intervju koji je gospodin Genšer (Genscher) dao, iz tog vremena i u kom je rekao ...

SUDIJA ROBINSON: Moram da vas zaustavim. Samo odgovorite na pitanje, a pitanje je bilo sledeće: jeste li razgovarali sa predsednikom Miloševićem o efektu tog priznanja?

SVEDOK AVRAMOV: Razgovarali smo i pre toga jer je Narodna skupština, nakon što je najavljeno priznanje, savezna Narodna skupština uputila protest i Ujedinjenim nacijama i Evropskoj uniji da ...

SUDIJA ROBINSON: Moram da vas zaustavim. Vaš je odgovor, dakle, ''da''. Gospodine Kej, da li želite da se nadovežete na taj odgovor?

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Da li je bilo razgovora o političkom efektu onoga što se tada dešavalo, na Bosnu?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da, svakako. Ja ću vam reći. Gospodin Milošević mi je postavio, meni, konkretno pitanje kada smo imali razgovor o tome i pitao me je sa međunarodnog stanovišta: "Kako možete kvalifikovati danas priznanje?" Moj odgovor je bio na osnovu diskusije koja je vođena u Generalnoj skupštinu Ujedinjenih nacija prilikom usvajanja rezolucije u kojoj je definisan pojam agresije, da je priznanje indirektan oblik agresije na SFRJ. To je bio moj odgovor gospodinu Miloševiću tad i čitavoj grupi ljudi koji su učestvovali u tome. Efekat je bio stravičan, tog poteza, jer to

je, tu su pale sve maske i sa pregovaračkog tima i, takozvane, međunarodne zajednice. To je jedan eufemizam, znate, međunarodna zajednica. Mi smo imali posla ne sa međunarodnom zajednicom, nego sa predstavnicima Evropske zajednice i Amerike, a međunarodna zajednica je jedan daleko širi pojam. I efekat je bio stravičan. Bio je kolektivni šok jedan koji je izazvalo to priznanje i tu je došlo do, nekako ... Ja sam se, dozvolite samo da kažem ... Pitali ste me da li sam razgovarala, jeste, pre toga sam razgovarala. Ali 15. januara ja sam se našla u Briselu zajedno sa grupom koja je trebala da učestvuje u raznim ekspertskim timovima i mi smo se, pošto smo dolazili avionom, znate da je bila izolacija Srbije, da nismo mogli imati nikakvog kontakta, konsultovali smo se šta sad raditi. Priznanjem je Evropska unija izgubila pravni naslov posredovanja i na svoju ruku, bez znanja gospodina Miloševića ... Ponovo vam dajem akt koji sam pisala u hotelskoj sobi. On je na engleskom jeziku. Možda nije engleski baš ...

SUDIJA ROBINSON: Ne. Gospodine Kej, sledeće pitanje.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Mene ovde kako vi vidite reakciju gospodina Miloševića? Recite mi da li vi znate koju je politiku zastupao? Kakav je odgovor on imao na umu kao rezultat strahovanja da bi i Bosna mogla da postane zasebna republika?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Pa, to je ''Karingtonov papir'' već bio, ultimativno. Sve Republike stiču nezavisnost i imaju pravo da se obrate, kako su oni sebe nazivali, međunarodnoj zajednici u cilju priznanja. To je bio ultimatum. Alternative nije bilo. Na taj papir smo mi dali nekoliko amandmana koji nisu prihvaćeni. Jedan od naših ... Centralna misao koja se provlači kroz sve amandmane je bila: U redu, secesija Slovenije i Hrvatske, ali ne možete osporiti da oni koji žele da ostanu u Jugoslaviji, ostanu. U Bosni nije bilo rata još u to vreme, uopšte. Oni koji žele da ostanu u Jugoslaviji, da ostanu. To je bio naš amandman. Međutim, lord Katrington i ostali koji su tu bili, bio je kategoričan. Ne, raspad, totalna fragmentacija Jugoslavije, što mi nismo mogli prihvatiti. E sad, vidite, tu je ... Tad kada se o tome raspravljalo, porasle su, pošto se jugoslovenska armija nalazila zatvorena u kasarne, a paravojnim snagama Slovenije i Hrvatske data je puna sloboda. Oni su opkolili kasarne i oni su napadali kasarne i ubijali. Onda je izdat nalog, ali ne predsednik Milošević, nego je izdala nalog vrhovna komanda, da se krene u oslobađanje kasarni i tu je došlo do šire konfrontacije između JNA i paravojnih snaga Hrvatske, Slovenije, naravno, pa čak i Bosne, jer vidite, kada je ... I u Sarajevu je došlo, po naređenju gospodina Alije Izetbegovića, iako nije bilo rata još, došlo je do blokade kasarni. I tu su bile vojne škole i te su vojne škole opkoljene. To su bili mladići, još nepunoletni. Išli su u vojne škole. Tu je

došlo do stravičnog masakra, da. I onda je Armija stupila u dejstvo za oslobađanjem kasarni. Tu je došlo do tih sukoba.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Da li vam je bila poznata bilo kakva politika ili namera predsednika Miloševića da se neka područja očiste od ljudi kako bi tamo ostali da žive samo Srbi, na primer, u Krajini ili Bosni. Da li je to bila agenda vaših dnevnih sastanaka koje ste imali s njim, a koji su posle sačinjavali planove ili zvaničnu politiku?

SUDIJA ROBINSON: Odgovorite kratko i jednostavano.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne. Apsolutno nikada takve konstrukcije nije bilo. Ja ne znam kako ste došli do toga. Ja sam bila prisutna. Ja sam učestvovala u tome. Gospodin Milošević, ono što mu mogu ja zameriti ili što smo mu zamerali, bio je opsednut onom našom krilaticom "bratsvo-jedinstvo", sačuvajmo što se može sačuvati i tako dalje. Molim vas, ni jednom Hrvatu ni dlaka sa glave nije pala u Srbiji. Oni su ostali da žive i dan danas žive tamo. Srbija je ostala jedina multietnička jedinica od sve ex-Jugoslavije i ja moram da vam kažem, zahvaljujući gospodinu Miloševiću. I on je tu doživeo žestoke kritike u Srbiji.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Kakva je bila politika predsednika Miloševića u vezi sa JNA, u to vreme, 1992. godine, nakon što je Evropska zajednica priznala Hrvatsku?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ja sam vam rekla da je bio otpor, pre svega savezne skupštine, zatim Skupštine Srbije, koji su uložili protest protiv priznanja, smatrajući da je to direktno mešanje u unutrašnje stvari Jugoslavije. Da je to akt indirektne agresije na Jugoslaviju. Reakcija i gospodina Miloševića i, rekla bih, svih, javnosti u Srbiji, je bila negativna, što se kasnije potvrdilo, jer je, kao što znate, što su kasnije svi potvrdili u svojim memoarima, da je to bila najveća greška koja je činjena u procesu bavljenja Jugoslavijom ... Priznanje. To je izazvalo, to vam je, uostalom, čini mi se i saopštio i lord Oven (Lord Owen). Uostalom u njegovoj knjizi ima jako opširno. Posvetio je tome nekoliko strana. Ili uzmite, isto tako, mišljenja generala UNPROFOR-a (United Nations Protection Force) u hrvatskoj ili Stoltenberga (Stoltenberg). Ja imam masu tih njihovih izjava koji su smatrali da je to katastrfalno i svi su bili zgranuti na taj potez. Ali, znate, ako dozvolite jedno objašnjenje sada ...

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Recite mi, molim vas, nešto o sledećem pitanju. U martu 1992. godine započinje sukob u Bosni. Paravojne formacije i snage JNA u tom sukobu imale su jednu ulogu. Da li znate šta je planirao predsednik Milošević? Šta je bila njegova politika? O čemu je on sa vama razgovarao u vezi sa tim?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Znate, gospodin Milošević je prihvatio ono što je bila naredba vrhovne komande: povlačenje JNA u Srbiju. Međutim, u tom povlačenju, vi znate kakvi su se masakri dogodili u Tuzli, u Sarajevu i tako dalje. Ali, u tom povlačenju, s obzirom da je JNA bila sastavljena od oficira iz različitih delova zemlje, jer je veoma vođeno računa da bude jedna ravnoteža u vojnim jedinicama, tako da su oni koji su bili, recimo, Srbi iz Hrvatske, oficiri ili vojnici i tako dalje, oni jednostavno nisu hteli da se povuku. Oni su ostali u svojim kućama. U Bosni isto tako, ostali su u svojim kućama. Prema tome, povukli su se u Srbiju oni koji su hteli. Mahom su to bili ljudi koji su rođeni i živeli, imali porodice u Srbiji i pripadali tu, a ostali, najveći broj, ostao je. Predsednik Milošević je u to vreme prosto-naprosto sledio i prihvatao ono što je odlučila vrhovna komanda. Nije on komandovao, nego je komanda izdala nalog povlačenja nakon deblokade kasarni.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Da li je prema vašim saznanjima Milošević imao bilo kakvu politiku koja je podržavala korišćenje sile od strane Srbije, bilo kroz JNA, bilo kroz paravojne formacije, da bi se zauzele teritorije u Bosni ili Hrvatskoj?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, kategorički tvrdim, ne. Možete najbolje da vidite to po prepisci koju je gospodin Milošević imao, a ja sam učestvovala u tim razgovorima, između predstavnika Vlade Srpske Krajine ili Republike Srpske, sa gospodinom Martićem, sa Karadžićem, sa svim članovima te Vlade. Tu je bio ... Tu je dolazilo stalno do nekih konfrontacija jer oni su želeli mnogo više da se angažuje Srbija. Predsednik Milošević je rekao: "Čekajte, moramo koordinirati stvari sa međunarodnom zajednicom". On je ubeđivao, ja vam ponavljam, on je ubeđivao Srbe i smirivao, na neki način, situaciju. Ja sam bila jedanput, slušala sam gospodina Babića kad je svedočio. Pa znate i ja sam bila prisutna, to nije tačno što je svedočio. Ja sam bila prisutna na sastanku kad me je gospodin Milošević zamolio, pošto ... Da vam kažem samo, predstavnici Republike Srpske i Srpske Krajine nisu učestvovali na pregovorima sve, tamo, do početka 1992. godine, nego smo mi zastupali njihove interese, ali smo se istovremeno borili i zahtevali da se omogući predstavnicima Krajine i predstavnicima Srba iz Bosne i Hercegovine da oni sami brane svoje interese. Tako je došlo da budu uključeni u pregovaračke timove. I gospodin Milošević na tom sastanku, mene je prozvao, zamolio me je da izložim gospodi iz Knina do čega smo mi došli u dotadašnjim pregovorima i kako vidimo dalje i kako, otprilike, Evropska unija ima svoju viziju daljeg razvoja situacije. Posle moje dve rečenice gospodin Martić me je, Babić, izvinite, Babić me je prekinuo i rekao:

"Mi nismo", obratio se gospodinu Miloševiću "mi nismo došli ovde da slušamo od vas šta ste radili i šta niste. Mi smo došli da vama saopštimo šta mi želimo i protiv naše volje nećemo prihvatiti ni jednu vašu odluku". To je bio kategorički stav njegov. To je ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, profesorka.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Kao što ste nam već rekli, u januaru 1992. godine održana je konferencija u Briselu, a u avgustu 1992. godine konferencija u Londonu. Da li ste u to vreme i dalje bili član pregovaračkog tima.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Jeste, bila sam.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Da li je cilj vaših pregovora bio i to na osnovu uputstava koje ste dobili od gospodina Miloševića, da postignete mir ili da se odugovlači, vrši opstrukcija i uzrokuju problemi?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, on je insistirao na što bržem definitivnom rešavanju i to mirnim putem. Pa, imate i zapisnike koje je vodila Evropska zajednica ili zapisnika koji su vođeni u Londonu. Ja sam snimala za sebe isto tako, tog puta. Imate zapisnike njihove o stavu gospodina Miloševića koji su mnogo autentičniji nego što ću vam ja reći. Ne, nije imao nikakve ideje o nasilnom rešavanju. Bio je potpuno svestan. Bio je u jednoj situaciji gde je tražio, prosto-naprosto, pomoć u spasavanju onoga što se spasti može.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Da li vam je on ikada objasnio na koji način je međunarodna zajednica mogla da ga podrži u pronalaženju mira i na koji način je njihova politika njemu mogla da bude više od pomoći? Da li vam je o tome govorio?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Znate, tu smo se mi razilazili i to je bio predmet našeg razlaza. Gospodin Milošević je stalno insistirao, bez obzira što smo doživeli od, takozvane, međunarodne zajednice, da mi moramo i dalje nastaviti pregovore, "to su naši bivši saveznici", "mi, sasvim sigurno, doći ćemo na tačku saglasnosti jedne, "mi nemamo izlaza sem pregovori, pregovori, pregovori sa zapadom". Moj stav je bio da treba podvući crtu i saopštiti: "Gospodo", to je ono što sam ja napisala "mi smo doživeli prevaru od strane Evropske unije, prekidamo pregovore s vama, iznosimo stvar pred Ujedinjene nacije". To gospodin Milošević 1992. godine, kad sam mu ja ovo predlagala, nije prihvatio. On je veoma kooperativan bio u tim, kooperativan u smislu interesa, u smislu namera Evropske zajednice, ali mi smo mu zamerali, mi u zemlji, zamerali smo mu da ide suviše daleko u popuštanju Evropskoj zajednici na štetu interesa Srbije.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Pretpostavljalo se da u Evropi ima država koje su aktivno učestvovale u raspadu Jugoslavije, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: To nije pretpostavka, to su činjenice, gospodo... Mi imamo brojeve računa švajcarskih banaka koje nam je predočila naša služba bezbednosti o tome kako su i preko kojih firmi je stizalo oružje paravojnim snagama u Hrvatskoj, Sloveniji i Bosni i Hercegovini. To su činjenice. To je jedno. Drugo, imate isto tako izjave ...

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Moram ovde da vas zaustavim. Postoji više dokaza koje ste vi videli i koje je nesumnjivo video i gospodin Milošević, a koji govore o aktivnostima evropskih država u vezi sa podrškom Hrvatskoj, priznavanju Hrvatske i Slovenije. Recite nam, da li je njegov stav o tom problemu, po mišljenju vas i ostalih, bio čvrst ili slab? Da li je on zauzimao pregovaračku poziciju koju mnogi drugi nisu podržavali?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: U Srbiji mnogi nisu podržavali. Smatrali su da je suviše popustljiva linija. Smatrali su da predsednik Milošević ide suviše daleko u popuštanju, jer svaki zahtev koji je on ispunio nije imao rezultat završetka, nego novi ultimativni zahtevi i tako je išlo redom do dana današnjeg.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Da li ste vi, takođe, učestvovali u pripremi ''Kutiljerovog plana'' (Cutileiro Plan), koji je sačinjen nakon plana lorda Karingtona?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da, ne, nisam. Ja sam bila u toku, ali ja nisam bila. Išla je druga ekipa pošto je, nakon što je dobila status pregovarača, ekipa iz, odnosno Republika Srpska i Republika Srpska Krajina, onda su one oformile svoje timove koji su išli, tako da ja nisam bila. Tu su bili predstavnici ... Ja znam da je predsednik Karadžić vodio delegaciju Republike Srpske i s njima je bio jedan tim ... Ja mislim da su na listi svedoka ti koji su išli, ali ja nisam bila, ali sam u toku i primala sam sve faksove koji su stizali u Beograd o toku pregovora u vezi ''Kutiljerovog plana'' i imala sam sve te dokumente u rukama, da.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Rekli ste nam da ste 1993. godine prestali da radite za predsednika Miloševića i Vladu, kad je reč o ...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: ... pregovorima i mirovnom procesu. Zbog čega ste prestali da učestvujete u tom radu i kog datuma ste prestali sa aktivnim učešćem?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne bih mogla reći tačan datum, ali to je bio početak aprila 1993. godine. Razlozi, shvatićete razloge koje sam ja već dosada iznela ... Pre svega, da je naknadno ... Mi smo imali ...

Naš principijelan stav je bio: granice ostaju otvoreni problem, mi ne priznajemo avnojevske granice, to će reći revolucionarne granice. Međutim, nakon priznanja, predsednik Milošević je smatrao da treba dalje nastaviti pregovore, da treba to prihvatiti kao neka vrsta fait accompli (svršen čin) i nastavio je pregovore. To je bio jedan od razloga našeg nesporazuma i drugo, ja sam vam maločas rekla, smatrala sam da smo doživeli najtežu prevaru od strane Evropske zajednice i ja sam predsedniku Miloševiću rekla: "Ja ne želim, kao pravnik, da ponesem istorijsku odgovornost, ni da budem član tima koji to preuzima".

ADVOKAT KEJ – PITANJE: A kakav je bio njegov stav tada, 1993. godine, kada ste se vi povukli?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Uvek isti stav: "Nastavimo sa pregovorima. Zapad ... Mi nemamo alternative. To su naši istorijski saveznici".

ADVOKAT KEJ – PITANJE: A sada nekoliko pitanja o drugim temama. Spomenuli ste Babića, mislim da još uvek niste spomenuli Martića. Želim sada da vam postavim pitanje o uticaju gospodina Miloševića na druge ljude koji su učestvovali u događajima, a koji su se tada dogodili. Da li ste mogli da ocenite, na primer, kakav je uticaj, odnosno, kakav je odnos on imao sa Babićem?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Babić je ličnost koja je, pomalo, ekstravagantna, vrlo samouverena. Saživljen je sa svojom ulogom nekog državnika, lidera i nije u tom smislu dozvoljavao nikome da utiče. Odmah je reagovao vrlo grubo, odbijajući sve. Prema tome, te veze nikad nisu bile potpuno usklađene ili ... Saradnja onakva kakva bi se mogla pomisliti da treba ili kakva bi trebala da bude između ljudi koji pregovaraju u krugu i brinu o sudbini tog naroda. Tu nikad nije bilo, tu je uvek ... Gospodin Martić je sasvim druga ličnost. Mnogo kooperativnija ličnost od gospodina Babića, tako da je on ... Ali, znate ta Republika Srpska Krajina je imala svoj Parlament, svoju Vladu i tu se nije moglo uticati van odluka koje je donosila sama ta Vlada. Ja sam bila za vreme rata nekoliko puta i na Palama i u Kninu i prisustvovala sam, jedanput, i zasedanju u Kninu. Tu, znate, taj svet je ... Osetio se ugroženim, napuštenim, izdatim od strane i partije i Vlade i vojske. Osećaj jedan oslonca samo na svoje snage, što je kod njih ulivalo i jedan dodatni ... Da li je to ponos ili ... Teško je to okvalifikovati.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Ovo se može posmatrati dvojako. Prvo, da li su oni mislili da je gospodin Milošević radio dovoljno da bi im pomogao? Da li su oni mislili da je on trebao da uradi više? Da li su oni mislili da je on davao dovoljno podrške?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, oni su smatrali da, ne samo gospodin Milošević, nego uopšte, da Srbija nije dovoljno učinila za njih. To su meni govorili isto tako kao članu, beznačajnom članu tima.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: A kada bi se gledalo sa druge strane, da li moglo da se kaže nešto o tome kakav je to imalo uticaj na mirovne pregovore, na mirovne konferencije gde ste se vi pojavljivali sa gospodinom Miloševićem? Koliko je bilo jednostavno njemu, vama i drugima da pregovaraju i, uopšte, da funkcionišu u odnosu na ono što se događalo u RSK?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Bilo je beskrajno teško, beskrajno teško. Pošto ne znam, to je stvar kojom se ja naučno bavim i istraživanjem još i sada, šta je pozadina i šta je uzrok da su se naši bivši saveznici postavili prema Srbiji vrlo neprijateljski i da nisu imali razumevanja za jedan tragičan položaj u kom se našao srpski narod. To je stvar koja je meni potpuno, još uvek nedovoljno, mada, nešto sam i prozrela kroz dokumentaciju do koje sam došla, ali, u celini, naš položaj nije bio zavidan. Mi nismo imali podrške. Mi smo bili suočavani od samog ... Od "Karingtonovog papira" pa nadalje ultimatum, ultimatum, ultimatum. Alternative nije bilo. "Take it or leave it" (uzmi ili ostavi). To je bio princip.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Politički gledano, da li ste vi videli da li je to otežalo situaciju gospodina Miloševića u njegovim kontaktima sa političarima u Srbiji? Kakav je to efekat imalo?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Imalo je. Imalo je vrlo veliki efekat. Sigurno da je otežalo i tu se gospodin Milošević našao u vatri jednoj između pojedinih političkih stranaka, koje su zastupale oštriji ili blaži stav prema situaciji. Tako da je to otežalo, značajno otežalo položaj gospodina Miloševića.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: A sada bih želeo da pogledamo to isto pitanje sa tačke gledišta Bosne. Radovan Karadžić je bio vođa bosanskih Srba. Da li biste vi, na osnovu onoga što ste lično videli ili primetili, mogli da kažete koliki je uticaj imao gospodin Milošević na Radovana Karadžića?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Znate, to su ličnosti, gospodin Karadžić, pa ima ih, nažalost, koji su umrli u međuvremenu, to su visoki intelektualci bili, sa jednim ličnim moralnim visokim integritetom, koji nisu smatrali ... Koji su sebe uvek postavljali na horizontalnom planu, a nikad ne po vertikali. Gospodin Karadžić je bio izuzetno uvažavana ličnost, ne samo, pre svega, kao izuzetan neuropsihijatar, vrlo poznat. Objavio ogromne radove iz te oblasti, a, zatim, činjenica da se stavio na stranu svoga naroda u najtežim trenutcima, što mu je porastao rejting u tim krugovima. Jedna veoma snažna

ličnost koja je sebe postavljala, kao što sam rekla, na jednoj ravnopravnoj osnovi. Diskutovao sa gospodinom Karadžićem, sa gospodinom Miloševićem, teška srca se odrekao da direktno pregovara u Dejtonu (Dayton) i da prepusti ulogu pregovarača gospodinu Miloševiću, a to je bio zahtev Evropske zajednice, kao što znate. I tu je gospodin Milošević odigrao, zaista, jednu virtuoznu ulogu. Ubediti da on bude predstavnik svih strana u sukobu, jedini predstavnik. To je veoma ... Izuzetno teški trenuci. Kada biste pogledali štampu našu iz tog vremena koja je bila puna kritika, napada, odobravanja, neodobravanja, jedna užasno napeta situacija. Ali, moram da vam kažem, vi znate vrlo dobro kako je prošao ''Kutiljerov plan'', da su se tu apsolutno i mislim da je ...

SUDIJA ROBINSON: Profesorka, prekinuću vas. Molim vas, gospodine Kej, sledeće pitanje.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Ustvari, verovatno ćemo da dođemo i do tog pitanja. Interesuje nas koliki je uticaja imao Radovan Karadžić na bosanske Srbe i da li je gospodin Milošević imao više uticaja? Da li je Karadžić bio uticajniji?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Apsolutno gospodin Karadžić. Gospodin Milošević je bio cenjen u izvesnim krugovima u Bosni, ali, kao što sam vam rekla, smatrali su da je suviše mlak i da je trebalo energičnije zaštiti Srbe. To su mu zamerali. Gospodin Karadžić je bio neprikosnovena, neprikosnoven autoritet u Bosni zahvaljujući svojim stavovima, ali jedan širokoobrazovan čovek koji se bavio i književnošću i poezijom i naukom i tako dalje, tako da je uživao jedan visoki ugled u svim krugovima.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Da li biste mogli da nam kažete u koje je to vreme bilo, otprilike, kad je njegov uticaj na bosanske Srbe postao značajniji?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodina Karadžića?

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Da.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Pa, ja mislim da je to bilo od početka. Naime, nakon što je ... Prva je u Bosni stvorena, na strogo nacionalno-verskoj osnovi, SDA, to jest stranka, demokratska stranka Muslimana pod predsedništvom gospodina Alije Izetbegovića. Druga je stvorena hrvatska stranka. Srbi su bili bez ... Neorganizovani. I onda je inicijativa potekla da se formira i Srpska demokratska stranka, poslednja u tom lancu i to je podiglo rejting gospodinu Karadžiću, jer je on bio inicijator i izabran je za prvog predsednika te stranke. Veoma je, veoma mudro je vodio. Kad čitate njegove govore, to su govori visokog intelektualca.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Znamo da Karadžić i predsednik Milošević nisu bili iz istih stranaka, niti su imali ista politička gledišta.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Kako biste vi opisali političku vezu između predsednika Miloševića i Radovana Karadžića, u Bosni?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Znate, kada se čovek nalazi ... Kada kuća gori, svi ukućani pokušavaju da spašavaju što se spasti da, čak i onda kada su u konfrontaciji. Tako se osećao srpski narod u to vreme, ''pređimo preko svih razlika koje nas dele, ideoloških, političkih i tako dalje, trenutak je biti ili ne biti.'' Šekspirovski (Shakespeare) trenutak je bio za Srbe tada i tu je ta povezanost bila. Nažalost, ona nije održana. Nakon što je predsednik Milošević prihvatio sugestije zapada i vaspostavio granicu, odnosno, sankcije prema Republici Srpskoj. Tu je došlo do te neravnoteže i do pada uticaja gospodina Miloševića, daljeg pada, a porasta uticaja gospodina Karadžića. Sankcije su bile jedan strašno težak udarac po srpski narod, da, pod pritiskom Evropske zajednice.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Mi smo čuli od jednog svedoka da je predsednik Milošević morao da se suoči sa sankcijama protiv njegove zemlje. Imali smo svedoke koji su već govorili o toj temi. Što se tiče kontakata koje ste vi imali sa predsednikom Miloševićem koji su bili, kako ste nam već rekli, svakodnevni, stoga nam recite da li se uopšte moglo reći da je on vodio paralelnu politiku, da je vama govorio jedno, a radio nešto sasvim suprotno? Da li se možda o tome radilo?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Pa, znate, teško je to reći ... Pre svega, nakon što je ''Karingtonov papir'' propao, Srbija odbila taj papir, ali, naknadno, predsednik Milošević je nastojao da održi taj kontakt. Moram da vam kažem da dok smo još imali pregovore ovde i u Briselu, kasnije, da je Evropska zajednica stalno insistirala na nekoj konspirativnosti. Uvek nam je sednica počinjala: "Molim vas nikakve zapisnike ne smete voditi, nikakve beleške ne smeju se voditi, nikave izjave ne smete da date, ovo o čemu govorimo je strogo poverljivo". Meni to nikada nije bilo sasvim jasno. Ja sam lično pokretala pitanje mnogo puta tad. Mada to nije mnogo poštovano, moram da vam kažem, jer su često puta političari, izlazeći sa sastanaka, davali izjave štampi i tako dalje. Nakon toga, sasvim sigurno, ja lično sam već se udaljavala od profesora, izvinite, od gospodina Miloševića, jer je on pregovarao ... Došlo je, znate, došlo je do promena i u samoj Srbiji, do promena vlada. Imali smo svake dve godine nove izbore. Šest vlada je promenjeno za devet godina, tako da smo imali jednu veoma burnu političku scenu u Srbiji. I tu, ja svakako nisam bila ličnost od takvog poverenja da bi

meni bile saopštavane sve te stvari. Ja sam bila, na neki način, ipak, u ekspertskom svojstvu, tako da kasnije, sve se to odvijalo ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, profesorka.

ADVOKAT KEJ: Hvala vam, profesorka Avramov, što ste odgovarali na moja pitanja. Postavljaću vam još pitanja. Pre nego što sednem, časni Sude, postoje još dva dokumenta do kojih smo došli tokom glavnog ispitivanja. Jedan ima oznaku DPH 990. Molim da to postane dokazni predmet Odbrane. Sada ovde imamo i prevod.

(…)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, Pretresno veće je razmatralo svoj nalog koji je u skladu sa paragrafom 2 i na osnovu diskrecionog prava koje ima, donelo odluku da vam dozvoli, ukoliko želite, da postavite dodatna pitanja. Ukoliko želite da ih postavite, treba da precizirate na koje će se oblasti ona odnositi. Želite li da postavite dodatna pitanja i, ukoliko želite, na koje se oblasti odnose?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, vi meni sugerirate da ja u onome što treba da se smatra mojom odbranom postavljam dopunska pitanja. To da ja u onome što se smatra mojom odbranom postavljam dopunska pitanja, pa to je čist cinizam. A drugo, sve ovo što postavlja gospodin Kej samo razvodnjava ...

SUDIJA ROBINSON: Prekinuću vas. Iz ovoga zaključujem da je vaš odgovor, "ne". Profesorka, pre nego što vam pitanje postavi tužilac, Pretresno veće bi želelo da vas pita da li postoji neka tema o kojoj biste želeli nešto da kažete? Postoji li nešto drugo što je relevantno za pitanja o kojima smo danas diskutovali, a u vezi čega biste vi želeli nešto ukratko da kažete?

SVEDOK AVRAMOV: Znate, taj slučaj koji vi raspravljate je toliko komplikovan i toliko slojevit da bi bilo masa jedna pitanja koje bi čovek mogao pokrenuti. No, jednu stvar bih htela da vam napomenem, da mislim da ste ceo slučaj sveli na jedan zatvoreni krug, a o problemu Jugoslavije, odnosno, kako se to kaže "transformaciji teritorijalnoj" je čitav svoj broj posvetio "Njuzvik" (News Week) još 1990. godine. Ceo broj. Ja bih vam mogla ovde, samo, gde mi je ... Izvinite ... samo dva pitanja ...

SUDIJA ROBINSON: Profesore, mogu li da vas podsetim. Ne. Dozvolite ...

SVEDOK AVRAMOV: Ako dozvoljavate ...

SUDIJA ROBINSON: Mi vas pozivamo da uradite ono što bismo želeli da uradite, jer smatramo da bi to moglo da bude od pomoći, da izrazite svoja mišljenja o bilo kojoj temi koja je relevantna za pitanja u ovom

predmetu. Ne zanima nas uopštena diskusija. Ukoliko ne možete da identifikujete neku konkretnu temu, onda, u redu.

SVEDOK AVRAMOV: Ovo je jako konkretno. Ovo se raspravlja o problemu Balkana i kako će se rešiti balkanska pitanja. Ovde se govori o tome da će doći do rata na Balkanu. Ovde se govori o alternativama na koji će se način preurediti i na koji bi se način moglo preformulisati pravo na intervenciju u poslove drugih država, što je poveljom zabranjeno. Dakle, hoću da kažem da ceo kompleks problema razaranja Jugoslavije se mora posmatrati u širem kontekstu prethodnih priprema za ono što će se desiti u Jugoslaviji a one su dolazile spolja.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam. Izvolite, gospodine Najs.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja neću mnogo da se bavim istorijom, ali mislim da je dobro da se kaže da je pokojni predsednik Tito smatrao da slaba Srbija, čini Jugoslaviju jačom, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da, da. To su njegove reči.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I to je jedan od razloga zbog kojih su Vojvodina i Kosovo imali visoki stepen autonomije, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Tako je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U jednom trenutku je objavljen i jedan poznati "Memorandum", sa kojim ćemo da se pozabavimo, verovatno ne direktno sa vama, "Memorandum" SANU koji je napisan sredinom ili krajem osamdesetih. Recite nam, da li je u tom "Memorandumu" zauzet stav da je taj prilaz, ta politika slabljenja Srbije pogrešan?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Taj ... Znate, ja ne bih želela, ja mislim da postoje mnogo pozvaniji, kompetentniji ljudi da daju svoje mišljenje o "Memorandumu". Ja sam ga pročitala, ja sam ga imala. On je, uostalom, preveden i na engleski, tako da možete ... Koliko sam ja shvatila "Memorandum", on... Poenta u "Memorandumu" je bila na nezadovoljavajućem položaju, ekonomskom položaju Srbije, koja je, na neki način služila kao baza za snabdevanje sirovinama ostalih republika i drugo, što je jedan paradoks bio apsolutno, molim vas, vi ste pravnik, imate Ustav preveden na engleski jezik, naš, pokrajine su bile, ustvari, imale su paradržavni status. I ne samo to. Uzmite samo jedan stav: da su dve pokrajine mogle, odnosno, morale dati svoju saglasnost na promene Ustava Srbije, ali Srbija nije imala pravo da stavi veto na promenu Ustava pokrajina. Dakle, jedan paradoks, jedna ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moram da vas prekinem, profesorka. Nadam se da to nisam uradio grubo, ali moram da vas vratim na pitanje koje sam vam postavio. Uopšteno govoreći, da li je tačno da je razmišljanje intelektualca koji su radili na ''Memorandumu'', obuhvatalo i mišljenje da je slabljenje Srbije autonomijom Kosova i Vojvodine loša ideja? Odgovorite samo sa ''da'' ili ''ne'' ili sa još par reči, ukoliko morate preciznije da kvalifikujete.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Moj utisak je, ali i moje dubuko uverenje, moram da vam kažem, da je to tačno, znate, jer nemojte zaboraviti jednu stvar koja se stalno zaboravlja: da je autonomija Kosova zloupotrebljena. Vidite, nekoliko talasa ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moram da vas prekinem kako bismo krenuli dalje. Dakle, to su smatrali intelektualci koji su napisali ''Memorandum''. Za vas, s obzirom da je ovo prvi put da govorite na taj način, za one koji ne dolaze iz zemalja bivše Jugoslavije, već iz onih sa dugom tradicijom višestranačkog političkog sistema, ti ljudi možda ne shvataju pravi značaj ''Memoranduma'' koji je došao iz Srpske Akademije nauke i umetnosti, jer taj ''Memorandum'' je bio delo od ključnog značaja za događaje koji su kasnije usledili, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne sasvim. Ne, ne bih rekla. Apsolutno ne. Ima jedna druga stvar, znate. ''Memorandum'' je, na neki način, pretvoren, rekla bih, gotovo u mit jedan. Reći ''Memorandum'' srpske Akademije, to je značilo najtežu osudu Srbije, znate. Mislim da je to svesno urađeno, da sam sadržaj ... Ja bih volela ... Ponavljam vam, ja nisam kompetentna, da će mnogo kvalifikovaniji ljudi svoj stav o ''Memorandumu'' reći, nego što ja mogu da vam kažem ali bih vam rekla moj utisak. U situaciji kada su se razvili secesionistički i teroristički pokreti u Jugoslaviji, trebalo je naći balans neki da se optuži i Srbija i onda je izmišljen neki srpski nacionalizam. Uveravam vas da njega nije bilo u Srbiji. ''Memorandum'' nije nikakav nacionalistički akt. On je jedna, rekla bih, stručna ocena o ekonomskom stanju Srbije koja klizi ka zemljama trećeg sveta pri postojećem tadašnjem stanju. I nezadovoljstvo u Srbiji ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada ...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: ... je bilo, samo da znate još jednu stvar. Molim vas, taj ''Memorandum'' je prednacrt nacrta bio. To nije bio akt koga je iko usvojio. To je prednacrt jedan bio koga je sačinila jedna ... Tri svega čoveka, akademika. Zatim je trebalo ići pred ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prekinuću vas.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: ... Odbor za društvene nauke pa posle na Izvršni odbor Akademije, pa onda na Skupštinu. A on nije došao ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prekinuću vas, profesorka, jer mislim da ako vas ne prekinem da ćemo i vi i ja biti izloženi kritikama, što ne bi bila dobra stvar. Moramo da pazimo da odgovori budu kratki. Ono što ja želim da kažem, a mislim da se vi tome nećete usprotiviti je da je mišljenje jedne institucije, poput Srpske akademije nauka i umetnosti potencijalno bilo veoma važno u bivšoj Jugoslaviji, gde su mogućnosti da razne političke grupe izražavaju javno svoja mišljenja manje nego drugde. Da li to može da se kaže? Nakon toga možemo da odemo na drugu temu.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, ne može se reći zato što, na primer, velika većina članova Akademije nije imala pojma o nekom ''Memorandumu'', jer on nije prošao ni prvu instancu. On je bio prednacrt nečega i nije došao ... Ja lično da vam, moj dobri prijatelji, članovi Akademije nisu znali ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ustvari sam vas pitao o Akademiji, ne o ''Memorandumu'' i to iz sledećeg razloga: gledajte, jedan od odgovora koji ste dali kada ste govorili o junu 1991. godine, bio je sledeći: rekli ste da nije samo optuženi donosio odluke nego da su doneti zaključci bili i zaključci intelektualaca. Onda ste rekli da je pola Srpske akademije nauke i umetnosti bilo uključeno u donošenje odluke. Zato sam hteo da vidim koliko je ta institucija važna i onda ćemo da pređemo na nešto drugo. Možete li da mi pomognete?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Mogu. Upravo u ovome, gospodine. To je moj rezime onoga što smo diskutovali, ali ne o ''Memorandumu''. Nije bilo reči o ''Memorandumu'' u našim ... Ja, nažalost, moram da vam kažem da su, recimo, dva uvažena člana, akademik Ivić i akademik Samardžić, naročito akademik Samardžić, koji je bio vrlo aktivan istoričar, koji je izvanredan jedan, vrsni naučni radnik, znate, učestvovao ... Nažalost, ali ... To je bio rezultat, gospodine, a ne ''Memorandum''.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Počinjemo da dobijamo utisak o tome na koji su se način SANU i intelektualci uklapali u život bivše Jugoslavije, kada su oni uspeli da dovedu ovaj dokument u centar političkih diskusija. Rekli ste da nije samo optuženi donosio odluke. Možete li to da nam malo detaljnije objasnite? Ako ih on nije donosio, ko jeste? Ovo je na kraju perioda o kojem ste nam govorili, 1991. godine. Ko je donosio odluke, ako ne on?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine, u 1991. godini, pa i pre toga, otpočela je jedna politička igra, van vremena i van logike vremena u kome smo živeli, van svih pravila međunarodnog prava. U toj političkoj igri jedan od aktera bio je i gospodin Milošević. Centralne ličnosti te političke igre, koja je bila, po mojoj dubokoj oceni, duboko protupravna, nelogična, jer dok se Evropa ujedinjava mi imamo fragmentaciju Jugoslavije. Dok govorimo o promeni sistema, o potrebi demokratizacije zemlje, mi imamo stvaranje etnički čistih država. Dakle, jedna krajnja nelogičnost. Ali, centralno pitanje. Dozvolite mi da vam odgovorim. Jedanaest zemalja Evropske unije bile su protiv priznanja. Samo je Nemačka bila za i članice Evropske unije popuštaju u Mastrihtu (Maastricht) pod pritiskom. Druga ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oprostite mi. Možda ja nisam dobro shvatio vaš odgovor kad ste rekli da je pola SANU učestvovalo u tome, a da nije samo jedna osoba donosila odluke, jer, meni se činilo da ste vi govorili o tome da su za Srbiju i u ime Srbije tada odluke donosili i drugi ljudi, a ne samo optuženi. Mene nisu zanimale zemlje međunarodne zajednice. Mene zanima ko je osim optuženog donosio odluke u ime Srbije 1991. godine?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ja sam vam, gospodine, govorila o situaciji opštoj, o diskusiji koja je vođena i traženja odgovora na jednu kritičnu situaciju sa kojom je bio suočen srpski narod, a ne o donošenju odluka. Odluke, nažalost, o svemu od 1991. godine su zavisile od inostranih faktora, a ne od Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Neko je u Srbiji, gospođo, donosio odluke. To je bio optuženi, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne. Ne on. Molim vas, mi smo imali, na kraju krajeva, u to vreme i višepartijski sistem i Vladu. Imali smo Parlament. Prema tome, u tim granicama može se desiti da je tu i tamo bilo ispada na ovoj ili na onoj strani, ali nemojte zaboraviti da u tih deset godina, mi smo imali devet izbora. Svake gotovo ... Već nam je, gotovo, svima išlo na nerve menjanje Vlada, često. Jer je to, kao što sam vam već rekla, bila jedna izuzetno teška situacija u kojoj, ja to mogu apsolutno da tvrdim, je gospodin Milošević uvek tražio oslonac u Skupštini.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A onda je sam donosio konačne odluke.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ja vam ponavljam, odluke one kao predsednik što je imao nadležnost da donosi ili da ubeđuje da je tako neophodno. Međutim, morate da imate u vidu da smo mi bili suočeni sa ultimativnim zahtevima, da smo mi bili pod sankcijama, da smo bili izolovani, da se Srbija našla na ivici egzistencijalnog opstanka.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo sad malo nazad, na 1991. godinu. Pitanja koja vam je postavljao gospodin Kej su zasnovana na pretpostavci da je kriza započela otcepljenjem Slovenije i Hrvatske. Da li se vi slažete sa takvim stavom ili smatrate da je kriza započela ranije?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Kriza je započela ranije. To je svakako, ali je ... 1991. godine su intenzivirani teroristički napadi i onda je to imalo uzlaznu liniju jednu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako je kriza počela ranije, recite nam kada je započela?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Znate, nažalost, ono što sam vam rekla, to je moja slobodna ocena kao profesora koji se bavio mnogo više spoljnom politikom nego unutrašnjom, ali, kao što i sami znate još onu Klauzevicevu (Klausewitz) "Spoljna politika je produžetak unutrašnje", kao što su i ratovi. Dakle, bila sam, na neki način, zainteresovana za sudbinu i pratila sam razvoj. Moj utisak je da je Jugoslavija iz krize u krizu upadala. Ja bih vam, ako dozvolite, navela samo nekoliko centralnih tačaka. 1945. godina. Mi smo tokom rata imali oslobodilački rat, a revolucionarne promene, promene sistema, nacionalizacija, eksproprijacija i tako dalje, promena totalna, je nastupila tek onda, 1945. godine. Zatim imamo 1948. godinu, prekid sa Sovjetskim Savezom (Soviet Union) ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo trenutak. Ja sam vas samo pitao za datum početka krize, prema vašem mišljenju.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ja vam govorim ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi mislite da je započela ...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Dozvolite mi da nastavim. Ne, ekonomska kriza. Mi smo imali stalne promene u tom ekonomskom sistemu koji su izazivali potrese. Glavni arhitekta tih promena je bio Kardelj, Slovenac jedan, koji je bio ideolog našeg posleratnog razvoja. Svaka ta ekonomska promena do koje je dolazilo, izazivala je potrese u zemlji i ne samo to, to je bilo praćeno likvidacijom personalnom, likvidacijom pojedinih političara, znate ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A zatim, nakon toga, sledeći datum nakon 1948. godine?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Pa, Goli otok ... Hoćete da vam kažem, onda? Jedini u Evropi mi smo imali koncentracioni logor u kome je ostalo oko 5.000 mrtvih, znate. Mi smo ... Druga faza. Šesdesetih godina mi prelazimo na jedan sistem nacionalnih ekonomija ... Dalja decentralizacija. Tu, opet, dolazi do izvesnih promena. Drugo, mi smo imali jedan, znate, sistem, ''nit' je devojka nit' je riba''. Mi smo imali neki tržišni, kvazi tržišni sistem u

zemlji koji se duboko razlikovao od sistema socijalističkih zemalja. Svaki put, naročito prelaz na nacionalne ekonomije, znate, u situaciji kada se vodi integracija ekonomska u Evropi, izaziva potrese i kidanje tih lanaca. To vam je jedan kontinuitet kriza ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeći događaj, molim.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Sledeći događaj, najteži, 1974. godina, donošenje Ustava. Na mom fakultetu bili smo protiv tog Ustava. Došlo je do izbacivanja sa fakulteta i do hapšenja i do osuđivanja ljudi koji su se izjašnjavali protiv Ustava iz 1974. godine, smatrajući da je on duboko usmeren protiv Srbije. 1974. godina.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dozvolite mi da vas prekinem zbog sledećeg. Vas su 1970. godine, ako se ne varam, izbacili iz Saveza komunista, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, 1951, 1952. godine sam ja izbačena, ali sam posle ponovo primljena. A 1970. godine sam sama napustila. Poništena je ... Ja sam isključena januara 1952. godine i tada je, posle izvesnog vremena, ta odluka poništena, a ako vas interesuje konkretno, glasala sam protiv odluka partijske organizacije i bila sam odmah izbačena. A primljena sam u partiju kratko vreme pre toga, da vam kažem. A hoćete da vam kažem da sam prvi put izbačena 1946. godine, posle par meseci. Ja sam imala vrlo buran partijski život. Izbačena sam i ponovo primljena krajem 1950. godine i napuštam sama Savez komunista sedamdesetih. To je moja istorija. A, inače, da vam kažem i to, da ne biste imali krivu predstavu, ja sam, gospodine, učesnik rata. Ja sam pripadala pokretu, ilegalnom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Čuli smo nešto o vašoj knjizi "Genocid nad Srbima 1941-1945".

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne nad Srbima, nego "Genocide in Yugoslavia in the Light of International Law" (Genocid u Jugoslaviji u svetlu međunarodnog prava). That was because (to je bilo zato što), izvinite, jer nije se radilo samo o genocidu nad Srbima, niti sam ja opisivala samo genocid nad Srbima. Radilo se o genocidu nad Srbima, Jevrejima i Romima. Srbi su bili najmnogobrojnija žrtva. Tu se razlikuju pojedini teoretičari. Ja sam se oslonila na podatke iz Frajburga, iz nemačkih arhiva. Hrvati to osporavaju, da nije bio toliki broj. Ostavimo to sasvim po strani. Ali stradao je najveći broj Srba, manji broj Jevreja i Roma.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, prvo da čujemo tačan naslov knjige.

TUŽILAC NAJS: Da, ja sam shvatio da je naslov knjige bio "Genocid nad Srbima od 1941-1945" ... 1991-1992. godine? Međutim, svedok kaže

drugačije. Proveriću to preko noći. Ali pretpostavljam da je ona u pravu. Nema sumnje.

SVEDOK AVRAMOV: Ne, molim vas. Ja ću vam pokloniti knjigu ako smem da vam poklonim. Ja sam opisala, kad ste me pitali ... Gospodin Robinson me je pitao "Šta pokriva vaša knjiga?", je l' tako bilo pitanje? Vaša knjiga o genocidu šta pokriva, koji period? Tad sam rekla pokriva period 1941-1945. godina, genocida nad Srbima, a dalje sam proučavala ilegalne pokrete i tako dalje. A moja knjiga nosi naziv, u prevodu na engleski jezik, "Genocide in Yugoslavia in the Light of International Law" (Genocid u Jugoslaviji u svetlu međunarodnog prava).

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Razlog zbog kog vas to pitam je sledeći: znamo da je pokojni maršal Tito insistirao na tome da u Jugoslaviji, pod njegovim vođstvom, ne sme da bude nacionalizma. Mene sada zanima: da li je vaš odlazak iz komunističke partije možda bio posledica toga da ste vi imali neke nacionalističke poglede?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, nije. Ja sam ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, dobro, hvala.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, idemo onda dalje. Od Ustava iz 1974. godine, šta je, po vašem mišljenju, sledeći događaj koji, zaista, predstavlja početak krize kojom se sada bavi ovaj Sud?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Smrt Josipa Broza je izazvala krizu političkog autoriteta jer je on bio neprikosnoveni diktator. Prenošenjem na kolektivni organ, na kolektivnog vrhovnog komandanta, sastavljenog od predstavnika ... Je izazvalo, jer su sukobi između pojedinih republika bili tako očiti da taj kolektivni organ nije mogao da funkcioniše. I tu je dolazilo do stalnih problema. Štampa je o tome mnogo pisala i taj talas ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Smrt predsednika Tita 1980. godine. Nakon toga, koji je sledeći događaj?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: 1981. godina, prva pobuna šiptarske manjine na Kosovu. I to je bila vrlo, vrlo oštra i vrlo militantna sa teškim sukobima u kojima je poginulo dosta policajaca i tako dalje i tako dalje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeći događaj?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: To je bila 1981. godina. Pa, onda je to išlo do 1990. godine. Tu su se vodili pregovori, onda, između republika. To je bila jedna mučna situacija koja, konačno se završava onim krahom, to jest, secesijom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja sam vam dao priliku da navedete uzročne događaje. Primetio sam da vi niste spomenuli ukidanje autonomije

Kosova. Recite nam sada, ako gledamo unatrag, da li je ukidanje te autonomije bilo od ključne važnosti za razvoj krize?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Vi ste u velikoj zabludi, gospodine, ako verujete da je autonomija ukinuta. 1989. godine sa amandmanima na Ustav Srbije su ukinuti samo neki elementi koji su Kosovu dali status paradržave, a autonomija je ostala. Vraćeno je, ustvari, na neki način, na status pre Ustava iz 1974. godine. A autonomija Kosova i Vojvodine je ostala netaknuta, jedino je ukinuto ono što je tim pokrajinama davalo status, kao što sam rekla, elemente državnosti, bolje rečeno, a ne status, nego elemente državnosti. Samo su oni zloupotrebili, za razliku od Vojvodine koja nije uradila. Kosovo je faktički ... Tu je došlo do jednog masovnog naseljavanja Albanaca i tu je, faktički, autonomija zloupotrebljena do te mere da Abanci nisu trebali nikakve formalnosti za državljanstvo. Dobijali su odmah lične karte. Smatrani su državljanima, znate.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znamo da postoji debata u vezi sa Kosovom. Ostavimo to sada po strani. A kakva je situacija sa Vojvodinom? Da li smatrate da je smanjenje ili ukidanje autonomije Vojvodini, a o tome smo čuli dokaze u ovom postupku, možda, takođe, doprinelo razvoju događaja, jer zajedno sa Kosovom i Vojvodina je vraćena u Srbiju i Srbija je, na taj način, postala jedinstvena i veća?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne veća ... Ne smatram da je to. To je upotrebljeno. Znate, nakon "Karingtonovog papira", svi su dobili krila. Svi su hteli neku nezavisnost. Svi su hteli neku fragmentaciju dalje. Tu je ležao problem, a ne u srpskom ustavu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mi se sada bavimo vremenom daleko pre Karingtona i, molim vas ljubazno, da kažete Pretresnom veću kojim je delom "jogurt revolucija" i šta ste vi mislili o materijalu koji uključuje i potvrde o tome da su ljudi bili mobilisani u vojsku da bi demonstirali u Novom Sadu? Šta mislite kakvu su oni ulogu imali u ovim događajima?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da su ... Da je vojska demonstrirala u Novom Sadu? O tome pojma nemam. To je prvi, to je prva informacija o tome. Ja sam, inače, vrlo često tamo bila. Odande je moj muž. Ja o tome pojma nemam. Da je vojska bila, ne. Ne znam o tome uopšte ništa. Demonstracije su postojale, građana. To sam videla. Ne demonstracije nego manifestacije u prilog amandmana 1989. godine. Tu su Srbi manifestovali povratak ponovo na status. Jer, znate, to je tištilo, bolelo Srbe, zašto autonomije na kojima je Tito insistirao ... Da se razbije Srbija, da dođe do nekog balansa, da se smanji Srbija i da bude neki balans između republika, jer su postojale velike razlike između pojedinih ... I Srbi su postavljali pitanje

zašto nema autonomiju i jedna Krajina gde postoji apsolutno kompaktna srpska zajednica. Zašto nema autonomiju Slavonija koja nikad nije bila u sastavu Hrvatske za vreme Austro-Ugarske (Austro-Hungary), to je bila odvojena ... To će vam mnogo bolje istoričari objasniti, ali su Srbi postavljali pitanje zašto autonomije samo u Srbiji, a ne u Hrvatskoj ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hajde da se zadržimo na Vojvodini. Dakle, samo za trenutak da se zadržimo na Vojvodini. Vi nam kažete da ste imali puno kontakata sa optuženim u to vreme, da ga dobro poznajete. Šta ste vi mislili, koliki je bio njegov uticaj, njegova ovlašćenja? Da li se vi slažete sa njim da je on imao mogućnost da Srbe sa Kosova organizuje i da ih pošalje tamo da demonstriraju?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ni govora. To je apsolutno netačno ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hajde onda da pretpostavimo, samo radi ove diskusije, ukoliko u to vreme optuženi nije bio taj koji je organizovao ljude i slao ih na demostracije u masovnom broju da bi ostvario određene političke ciljeve u Vojvodini, ko je drugi, onda, to radio u te svrhe? Možete li da nam kažete to ime?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Pa, Vojvodina. Molim vas, Vojvodina je apsolutna većina Srba. U Vojvodini, sad je bio popis nedavno, ne želim da operišem, možda ne bih tačno vam rekla koja je cifra ... Blizu 80% Vojvodine je srpsko stanovništvo. Vrlo mali broj imate, simboličan broj Slovaka, Rumuna, Rusina i ... Mađarska manjina je najbrojnija. Nešto oko 300.000 od dva miliona i nešto više stanovnika, koliko ima. Ne bih vam jer nemam ovde pri ruci, da vam tačne ... Ali mogu to da vam nabavim ako vas to interesuje, statističke podatke, tačno koliko koga ima. Vojvođani su sami protestvovali, odnosno Vojvođani su ... To nisu bile demonstracije, gospodine. To su bile manifestacije za poršku amandmanima iz 1989. godine, a ne demonstracije. Demonstracije su bile u Prištini (Prishtine) protiv toga. To je razlika.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Hajde onda da pređemo na poslednje pitanje. Vi znate da je na Kosovu bilo raznih problema koji su proisticali iz OVK (UČK) i terorizma. Molim vas, uzimajući u obzir svo vaše znanje i iskustvo, kažite nam koji je bio pravi razlog ukidanja autonomije u Vojvodini? Je li postojao pravi razlog?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Postojao je jer su imali identičan status i jedni i drugi. I ne možete sada jednima menjati, drugima ne. To je jedna strana problema. Ali, poenta u amandmanima je bila da se oduzme pravo veta pokrajinama, da osujete promene, recimo, Ustava Srbije. To je

paradoks jedan bio koji smo mi imali. Srbija je, jednostavno, postala tim amandmanima jedna celovita država sa dve pokrajine, autonomne, koje su zadržale i imale i svoj Parlament i svoju Vladu i svoje organe.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, bilo ukidanjem, bilo ograničavanjem autonomije, Srbija je postala jedinstvena i dobila onu veličinu koje se Tito i plašio. On je bio u pravu što se plašio veličine Srbije, zar ne? Zato što je ta veličina onda išla za tim da ostvari svoje interese na uštrb tuđih interesa.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine, ta logika mogla bi se primeniti na Nemačku i na Francusku (France) i na Veliku Britaniju (Great Britain) i tako dalje. Svaka zemlja ima manjine u svom sastavu i po čemu bi se onda ... Evo, uzmite samo slučaj Velike Britanije i Severne Irske (Northern Ireland) i tako dalje. Zašto bismo ... To je logično, sasvim, da svaka zemlja želi da sačuva svoju kompaktnost, jer, dozvolite da sebe nazovem stručnjakom za međunarodno pravo, nikad ne volim da upotrebim tu reč, da država ima aktivno obavezu održavanja poretka na svojoj teritoriji. To je njena međunarodna obaveza. Prema tome, svaka država mora da vodi, da ima taj kapacitet koji može da kontroliše i da održava dati poredak na svojoj teritoriji. Srbija to nije imala. Tih mogućnosti. I ona je sprovela to amandmanima. Zašto su bili tako protiv autonomije Krajine kad je to imala i Srbija, srpski narod za vreme Austro-Ugarske, a ne i u Jugoslaviji?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što pređemo na sledeći događaj u ovom opisu hronoloških događaja, da se osvrnemo na ovo: vi ste rekli, tokom vašeg iskaza, izjavili da je optuženi koristio izraz, koji ja sada parafraziram, da svi Srbi treba da žive u istoj državi. U koje dve prilike ste čuli od optuženog da koristi taj izraz?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: To je prvi put rekao, prema štampi. Ne, ja nisam bila prisutna, nego sam to iz štampe i taj sam baš podatak uzela iz štampe, na sastanku Centralnog komiteta. Ne mogu tačno datuma da se setim. Nisam smatrala da je to tako važno, da pogledam tačan datum kada je došlo do raspada partije. Najavljen raspad. Nije još došlo potpuno. Nešto kasnije će doći do raspada potpuno, partije, na nacionalne komunističke partije, što je jedan nonsens, odnosno kontradikcija sa ideologijom koja se zastupa. Internacionalizam s jedne strane i sa druge strane strogi nacionalizam. E sad vidite, tu kada je došlo i ja ne znam ko je pomenu od ... Rekao je: "Ne može Srbija dozvoliti raspad države u kome će fragmentiran biti srpski narod". To je rekao u tom ... Posle toga, kada su došli iz, kada je došlo do tih prvih terorističkih napada na Srbe i to grupnih napada i grupnog proterivanja Srba, jer krajem 1991. godine mi smo imali preko 200.000

izbeglica, Srba iz Hrvatske, onda je, obraćajući se Srbima, rekao: "Sve ćemo upotrebiti da zaštitimo i da ostanete, odnosno, da se ispuni vaša želja da ostanemo u jednoj državi", jer to je bio zahtev i Pala, zahtev i Bosne i zahtev Republike Srpske Krajine. I pre nego što su pri ... Znate, oni su proglasili Republiku Srpsku Krajinu, odnosno Republiku Srpsku onda kada su videli da Srbija neće da proglasi jedinstvenu teritoriju. To je bio neki akt samoodbrane.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Taj termin "Velika Srbija" ima svoj istorijat koji ponekad ima i emotivni naboj, iako nećemo danas da ga koristimo, jasno je da ideja da svi Srbi žive u jednoj državi je ideja koja je postojala određeno vreme i čak je nju koristio i optuženi, na ovaj način koji ste vi sada opisali, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ja ne znam kako ga je ... Pratila sam, ali ne mogu reći da sam sve, ceo proces pratila, tako da sam nešto pratila, nešto nisam. Ne mogu da se setim u kom kontekstu je gospodin Milošević to upotrebio. Ja vam upotrebljavam u kontekstu u kome, ono što ja znam, što sam doživela i u čemu sam učestvovala. Taj ... Jeste, vi ste potpuno u pravu. On ... On ima emotivnu konotaciju, da, ali on ima i pežorativno značenje koje je upotrebljavala Austro-Ugarska 1914. godine. I onda je uvek kada se želelo inputirati Srbiji neka agresivnost, onda se reklo "ide za Velikom Srbijom". Znate, gospodine, Srbija je imala dva puta mogućnost da postane zaista velika: 1916. godine kada su joj saveznici predlagali da se odrekne Jugoslavije i da dobije granice ... Celu Bosnu i Hercegovinu i deo Slavonije. Srbija je to odbila u interesu ujedinjenja Južnih Slavena i da obuhvati i da izađe, na neki način, zahtevima dela Hrvatske, naročito hrvatske inteligencije i dalmatinske inteligencije, da se oslobode Austro-Ugarskog jarma.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo trenutak. Ja ću na hronologiju uskoro da se vratim, ali pre nego što to uradim, možda bi bilo korisno da nam kažete sledeće: vi ste spominjali Irsku, Veliku Britaniju. Ima Iraca (Irish) koji žive u Engleskoj (England), ali ima ih i u Americi (United States of America). U svakoj zemlji ima stanovnika iz susednih zemalja. Možda ima oko 5.000 neidentifikovanih grupa koji žive u postojećih, oko 200 država. Ja želim da vas pitam, a da ne budem uvredljiv, profesorka Avramov, šta je to tako posebno, što se tiče Srba, da im dozvoljava da, zanemarujući interese drugih, svi žive u istoj državi?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Nikada Srbi nisu zanemarivali interese drugih država, ali je to prirodno pravo svakog naroda. Pogledajte šta je uradila jedna velika Nemačka. Zašto bi ujedinjenje Nemačke bilo ispravljanje istorijske greške, jedne poražene Nemačke u dva svetska rata, a zašto bi bio tako smrtni greh Srbije, koja se borila za ovu novu Evropu u dva

svetska rata, žrtvovala trećinu svog stanovništva za evropski poredak gde se borila, zašto bi bio tako veliki greh ako bi rekla: "pa dobro neka žive" ... Pa, molim vas i Kinezi (Chinese) žele da Tajvan (Taiwan) bude sastavni deo i da vam ne pričam, da vam ne govorim niz ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pitanje je bilo sledeće: šta je to toliko posebno kod Srbije ili Srba? Vi ste nam naveli primer Nemačke i ja moram da vam postavim sledeće pitanje: da li je ujedinjenje Nemačke povuklo za sobom veliki premeštaj stanovništva i etničko čiščenje onih manjina koji nisu bili Nemci, a našli su se na teritoriji te ujedinjene Nemačke?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Pa, da znate da je i bilo. Samo se malo o tome i govorilo. No, istovremeno ću vam reći da pomeranja stanovništva iz Srbije nije bilo. Hoću jedan primer da vam navedem. U Mađarskoj (Hungary) je 1918. godine živelo 250.000 Srba, danas ih živi 5.000. Oni su delimično asimilirani, delimično su preseljeni i tako dalje. Srbija je jedina zemlja, rekla bih, u Evropi, u kojoj su manjine doživele procvat i nijedna manjina nije smanjila svoj broj nego obrnuto. To je jedna strana. Ali zašto su Srbi želeli jednu državu? Stradanje, kontinuitet stradanja srpskog naroda unazad 100 godina je jedan od elemenata zbog koga su Srbi smatrali i da imaju zakonito pravo i da je to jedini način zaštite, gospodine. Srbi su stradali užasno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li postoji i neki drugi razlog, osim da su Srbi bili žrtve kroz istoriju? Da li postoji još neki drugi razlog koji opravdava tu njihovu ideju, da bez obzira koje to štete nanelo drugima, oni imaju prava da žive u istoj državi?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne vidim nikakvog razloga, ako je to ... Molim vas, 1915. godine sile Antante (Entente) su prihvatile ujedinjenje srpskog naroda kao svoj ratni cilj. Sile Antante su to prihvatile kao svoj ratni cilj i to je bila ideja vodilja i srpskog naroda u onoj herojskoj borbi koju su izdržali. Prema tome, ne vidim zaista koja je to opasnost i koji je narod stradao pod srpskom čizmom? Ni jedan. Ja mogu to da tvrdim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno. Određujući šta se desilo, da li su bili počinjeni zločini, ko je za njih odgovoran, o svemu ovome mogu da odlučuju samo sudije. Vi ste izneli svoje mišljenje. Ja sada želim, vezano za to, da vas pitam sledeće: da li je zaštita Srba od patnje takav prioritet koji bi opravdao ubijanje ljudi, proterivanje ljudi sa teritorija koje su Srbi želeli za sebe? Je li to vaš stav?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ja ne znam ... Molim vas, za vreme postojanja Republike Srpske Krajine, u Kninu je ostao da živi niz, vrlo mnogo Hrvata, mada je Knin oduvek bio većinski srpski grad. Ostalo je jako

mnogo Hrvata. Ništa im nije falilo. Do kraja su ostali pod ... Ja ne vidim da su Srbi ... Druga je strana ... Molim vas, jedanput kada rat počne ... Ja sam duboko antiratno ... I učestvovala sam, odnosno, u mnogim organizacija mirovnim, ali ta tragedija kad se dogodi i najteža tragedija i kada je naša kriza prerasla u taj nesretni rat, znate, rat ima svoju logiku, "ubi ili ćeš biti ubijen". To je jedno. Psihologija ljudi se menja. Vi ste kao pravnik i ja, isto, kao pravnik, jako mnogo čitala o, upravo, tim momentima. Bavila sam se posebno kad sam pisala tu knjigu o genocidu. Taj kolektivni duh koji zahvata ugroženi narod ili kad uzmete, kada vam poslednje ... Kad gledate, recimo, ubijanje sopstvene porodice i ostaje vam odmah, ostaje vam jedino ona gorka osveta. To se dešavalo ... Razume se, strašni zločini. Gospodine, ja nikad nisam tvrdila da nije bilo zločina. Obrnuto, gospodine, bilo je zločina ...

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, mi još uvek razmišljamo o tome kako na najbolji način da se predoče dokumenti tokom izvođenja dokaza Odbrane, imajući u vidu ekonomičnost. Ali u današnjem specifičnom slučaju, možemo li da ih razmatramo individualno?

SUDIJA ROBINSON: Izvolite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovo je, profesorka, vaš članak. Molim da se on sada svima u sudnici podeli. Daću vam neko vreme da se podsetite tog članka i da nam potvrdite da ste ga vi pisali i kojom prilikom. Članak se zove "Uzori srpstva" i videćete da ovde stoji datum 23. avgust 1996. godine, u Beogradu. Da li se sećate da ste ga vi napisali?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Nikada nisam napisala članak pod tim nazivom, nikada. A morala bih da ga pročitam da vidim ... Koliko vidim početne rečenice ... To nisu moje ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vratiću se na ovaj članak sutra, ukoliko bude neophodno.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gde je on objavljen? Volela bih da znam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, svakako. Vratićemo se na to sutra.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Kao što sam rekla ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas, da bismo uštedeli na vremenu, zato što se približavamo onom trenutku kada obično završavamo sa radom, molim vas ... Da onda sada brzo pogledate kraj petog pasusa na prvoj strani i vi ćete ...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Nisam napisalal članak sa tim naslovom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, ovde dolazimo do pasusa gde se delimično odražavaju vaši stavovi o ovom Sudu i o neka dva druga pojedinca

i tu se kaže sledeće: "Ja sam od početka pratila rad te ustanove. Izbegavam da upotrebim ime Sud, jer je sudstvo za svakog pravnika uzvišena institucija. Bila sam šokirana činjenicom da se njegova delatnost od početka do danas odvijala na bazi jedne izrazito antisrpske orijentacije".

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, razmišljajući o ovome, svedokinja je rekla da ovo nije njen članak.

TUŽILAC NAJS: Ona nije rekla da to nije njen članak.

SVEDOK AVRAMOV: Ne, ne. Dozvolite sada. Ja nikada nisam napisala članak pod tim nazivom. Ovaj pasus mi liči na pasus iz jednog mog članka, da. Ja sam to rekla. Ja sam imala gospodine ... Odmah da vam kažem. Ja sam prisustvovala ... Ako dozvolite. Ne, ako dozvolite da vam objasnim samo. Jeste, vrlo kritična sam prema ovom Tribunalu, ali ja sam smatrala da je moja dužnost da dođem i da svedočim, da se dođe do istine. Ja sam moj stav ... Ja sam prisustvovala, gospodine, preliminarnoj konferenciji za osnivanje ovog Tribunala, koje su organizovale Ujedinjene nacije (United Nations) i to je održano u Vankuveru (Vancouver) na bazi ekspertskoj. Bilo je prisutno 87 i ...

SUDIJA ROBINSON: Profesorka, molim vas da odgovorite na pitanje koje vam postavlja predstavnik Tužilaštva.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nisam tražio da se pročita ovaj pasus da bi se video kakav je vaš stav prema Sudu, već sam želeo da ustanovimo je li ovo vaš članak ili ne. Mnogo sam zainteresovaniji za sledeći paragraf, a to je sledeće: "Prešlo se preko primarnog, najtežeg zločina koga su počinili Hrvati i Muslimani i iz koga je proizašlo krvoproliće. Osetila sam se pogođena i kao pripadnik srpskog naroda, posebno kada je podignuta optužnica protiv predsednika Karadžića i generala Mladića, dve najsvetlije ličnosti u novijoj srpskoj istoriji". Vi ste nam već izneli vaše veoma povoljno mišljenje o Radovanu Karadžiću. Ovaj članak koji je napisan godinu i mesec dana posle Srebrenice iznosi vaše gledište i prema generalu Mladiću. Da li i dalje imate takvo gledište?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ja o generalu Mladiću, koga sam srela nekoliko puta, imam vrlo visoko mišljenje. O njemu kao vojniku. Znam neke herojske podvige njegove u kojima je spasavao civile i muslimanske i srpske nacionalnosti. Znam o njemu, takođe, i još iz onog doba kada je bio u, i to je bila prekretnica njegova, kada je bio u Republici Srpskoj Krajini, kao komandant. Posle je on premešten u Republiku Srpsku. Znam i to da je na Vojnoj akademiji bio krevet do kreveta sa jednim Hrvatom, takođe, iz Vojne akademije i saznavši da je taj njegov kolega s kojim je on bio jako, jako dobar tokom studija, prešao u hrvatsku vojsku i počinio teške ratne zločine u Ogulinu, znam da je to za njega bila jedna prekretnica u vezi njegovog odnosa

prema "bratstvu i jedinstvu" i znam, isto tako, da ga je to opredelilo da pređe u srpsku vojsku i da se stavi čak na čelo srpske vojske. To znam o generalu Mladiću.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Postavio sam vam ovo pitanje zato što sam želeo da se vratim na ona prvobitna pitanja koja sam vam postavio na početku ovog kratkog pasusa. Da li vi smatrate da su sva ubistva koja su počinjena u interesu Srba opravdana i to iz onih razloga koje ste vi naveli, a to je da su se Srbi plašili da će ponovo postati žrtve?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Strah kod Srba je bio ogroman da će se ponoviti genocid iz 1941. godine. Taj strah je izazvao, sasvim sigurno, niz zločina ili osvetničkih akata, ako hoćete. Ja osuđujem svaki zločin i ne postoji opravdanje ni za jedan zločin učinjen u bilo čije ime. Međutim, ponavljam vam da se i zločini, ja sam proučavala na paralelnoj osnovi od sukoba na tlu Azije (Asia), Amerike pa od ratova ... I tako dalje, da se svaki rat i svaki zločin mora metnuti u dati istorijski kontekst i tek onda shvatiti šta se zapravo desilo i dati svoj sud o tome. Ja ponavljam, o vašem Sudu ja sam držala referat na tom preliminarnom skupu. Nijedan od eksperata nije bio za to da se osnuje taj Sud. Ja sam isto tako bila protiv. Napisala sam odmah po povratku ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, ne treba nam ovaj iskaz. Možemo da radimo do 14.00.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo, onda, na sledeći događaj o kom želim nešto da vas pitam. Radi se o sledećem: sećate se da je nakon štrajka rudara na Kosovu došlo do ogromnih demonstracija na ulicama Beograda?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Nešto se ne mogu ... Pre svega, nisam sigurna ni da sam bila u to vreme u Beogradu. Možda jesam. Ne mogu da se setim sada tih demonstracija. Ali demonstracija u Beogradu je bilo, da. Ali sad konkretan dan konkretnih demonstracija, ne znam na koje mislite. Bilo ih je jako mnogo, demonstracija. Bilo je i mrtvih u demonstracijama. Naročiti one demonstracije od 9. marta, znate. Bilo je, jeste, ali ne znam na koje konkretno mislite, a ne znam ... Odmah da vam kažem, znate, ja nisam ličnost koja učestvuje u demonstracijama, prema tome, ne mogu o tome da vam govorim. Ni u jednim nisam ... Ne zato što sam ... Nego zato što sam u godinama. Učestvovala sam znate kad, u demonstracijama? Kao student pre Drugog svetskog rata.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U vreme tih demonstracija, tadašnji predsednik Dizdarević nije uspeo da umiri masu, bez obzira na pozivanje na "bratstvo i jedinstvo". Na kraju je optuženi uspeo da ishodi ono šta je hteo i

uvedeno je vanredno stanje. Tada je prvi put uspeo da postigne da JNA radi u skladu sa njegovim interesima na teritoriji Srbije. Toga se sećate, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Nisam učestvovala u tome. Prema tome, ne mogu da vam kažem ni da je gospodin Milošević naredio to, niti ... Ne mogu, jednostavno, da svedočim o nečemu što ne znam i gde nisam bila prisutna. Možda jeste, možda nije. Ja ne znam. To će vam on reći, jer ja nisam o tome obaveštena. A sad ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dve me stvari ovde zanimaju. Samo dve stvari. Moramo, naime, veoma pažljivo da razmotrimo redosled tih događaja. Da li vi smatrate da je optuženi u vreme štrajka rudara i u vreme uvođenja posebnih mera kojima je omogućeno da se vojska dovede na Kosovo, imao mogućnost da izvede ljude na ulicu, kako bi oni radili u njegovom interesu i podržali njegove ciljeve? Verujete li?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodin Milošević nije imao razloga da on izvodi jer je u Srbiji toliki revolt bio, to jedno. A drugo, koliko se ja sećam, glavne demonstracije su izvodile opozicione partije, a ne partija na vlasti. Koliko se ja sećam, znate. Ali ponavljam, ja sam vrlo često i putovala i dosta sam vremena provodila po inostranstvu, tako da ne mogu da se setim tačno. Čini mi se da u to vreme čak i nisam bila u Beogradu. Ali kažem, vrlo je uopšteno pitanje ... Vrlo je uopštena vaša konstatacija

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Drugo pitanje o istim tim demonstracijama i sa prevodom koji ćemo da rešimo preko noći ću da vam postavim sutra. Međutim, recite nam, ako je deo obraćanja optuženog tom skupu bio taj da se kaže da ''nijedna cena, ni jedna sila na zemlji ne mogu da zaustave srpski narod'', da li možete da nam kažete da li se vi slažete da je on tada gledao na stvari na taj način?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ja to ne mogu da kažem. Ne mogu da potvrdim. Ja nisam to čula.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da se nešto takvo reklo, mislim da ćemo sutra da pogledamo tačno o kojim se rečima radilo. A ako to ne uradimo, ja ću da povučem to pitanje, ali reći tako nešto, to je, zapravo, poziv na nacionalizam, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne znam u kom kontekstu je to rečeno. Ne znam kad je to rečeno. A što se tiče štrajka rudara, je l' mislite na štrajk u Kolubari ili mislite na štrajk na Kosovu? Ne znam na koji štrajk rudara mislite?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Štrajk na Kosovu.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Štrajk na Kosovu. To je bila jedna inscenacija. To je bila jedna pozorišna predstava u kojoj je trebalo

predočiti tešku situaciju u kojoj žive rudari i tako dalje, predstavnicima, ne sećam se tačno da li Evropske unije ili ko je došao. Ne mogu da se setim sada, ali znam definitivno, znate, da je to bilo inscenirano i da bi se prikazale žrtve, albanske. Sigurno je da je i albanskih žrtava bilo, ali znate, bilo je stravičnih, da vas podsetim na zločin koji je počinjen. Recimo da jednog Martinovića nabijaju na flašu, da ubijaju Danila Milinovića u prisustvu njegove majke, znate. Zločina je stravičnih bilo. Ja svaki osuđujem, bio srpski ili albanski ili bilo čiji zločin. Ali njih je bilo, gospodine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moram da počnem jednu novu temu koju možda danas nećemo moći da završimo, pa ćemo da nastavimo sutra. Imam ovde list pod nazivom "Epoha". On je izlazio par godina pre 1991. godine, kasnije je ponovo zaživeo i to je bio list stranke optuženog, SPS, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Nisan pratila sve časopise iz prostog razloga što to ne mogu tehnički da ostvarim. Nisam pripadala nikada SPS-u, prema tome nisam bila u toku njihove aktivnosti. Pratila sam, pretplaćena sam bila na mnoštvo listova i žurnala srtučnih ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mene samo zanima da li je tačno ono što sam ja rekao o listu "Epoha", da li je bio list SPS-a, ''da'' ili ''ne''? Imaćete original sutra.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Verovatno da je bio, ali, znate, ja nisam bila ni ... Nemam predstavu. Ne znam, jednostavno. Ponavljam, jer ja, na primer, nisam kupovala "Epohu". Ja je nisam čitala. Isto onako kao što nisam, recimo, "Vreme" ili sam ... Znate, u Beogradu izlazi stotinak nedeljnika.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Recite nam, onda, molim vas nešto o "Beogradskoj inicijativi"? Vi znate nešto o tome? Kakav je to bio plan?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: To je bio plan čije sam vam predočila varijante. To je bila ''Beogradska inicijativa''. One dve, tri varijante koje sam vam predočila. To je bio sastanak sa predstavnicima Krajine, Republike Srpske, naime, još nisu bile proglašene, da se nađe mirno rešenje za srpsko pitanje u Hrvatskoj i u Bosni, jer srpsko pitanje je automatski izašlo. Spontano se postavilo onog trenutka kad su stvorene etnički čiste države, uz blagoslov Evropske zajednice.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi imate vaš dokument o te dve varijante. Bojim se da sam zaboravio naš dokazni broj, ipak, recite mi jednu stvar u vezi s time. Ja to nisam dobro razumeo kada ste čitali i nisam dobro pogledao prevod. Recite nam da li te varijante, takođe, neizbežno uključuju i velika premeštanja stanovništva?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, uopšte. Bez premeštanja. Bez ikakvog premeštanja. To je samo na koji način rešavati probleme tamo gde je većinsko stanovništvo srpsko. Pa zato vam je, u tome i jeste bio predlog i mi smo se najviše zakačili za tu ideju, da se stvori neka vrsta kondominijuma da bi na podjednakoj distanci bili Srbi i prema Hrvatskoj i prema Srbiji, da je to najpodesnija varijanta imajući u vidu, prvo, mešovite brakove. Drugo, nemojte zaboraviti, uz svu decentralizaciju i sve nacionalne ekonomije, ipak su ekonomije bile, na neki način, i povezane. Potresi koje smo predviđali da će se dogoditi i dogodili su se i ekonomski, u celoj, na celoj teritoriji Jugoslavije, su nas upućivali na to.

TUŽILAC NAJS: Mislim da sledeće pitanje uključuje neke dokazne predmete pa mislim da je bolje da nabavimo original ovog lista za sutra.

SUDIJA ROBINSON: U redu, gospodine Najs. U tom slučaju završavamo sa radom za danas. Pre nego što završimo, gospodine Miloševiću, želim da iskoristim ovu priliku da vas podsetim da nalog Pretresnog veća predviđa da dodeljeni advokat stupi s vama u kontakt, kako bi od vas primio uputstva. Apelujem na vas da iskoristite tu priliku i da stupite u komunikaciju sa njim. Profesorka, završavamo sa radom za danas. Da, gospodine Miloševiću?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson ja sam vam rekao da je ovo principijelno pitanje, da ja ne prihvatam da mi se ukine pravo na odbranu, niti da mi se to pravo umanji. Ja ništa nemam sa vašim advokatom. On ne predstavlja mene. On predstavlja vas. Ovo što on radi nije moja odbrana. Gospodin Kej bi mogao da sedne ...

<u>Sreda, 8. septembar 2004.</u>

SVEDOK AVRAMOV: Gospodine Najs, ja vam dugujem objašnjenje od juče ... Ja sam pročitala ovo šta ste mi vi dali kao moj članak. Ja stojim u celosti iza sadržine ovog, ali to nije članak, gospodine Najs, nego to je moj govor koga sam održala dosta davno povodom promocije knjige o kojoj je reč. Ponavljam, ja stojim iza ... To su moje misli, ali verovatno kad je snimano, da u lektorisanju ... Otuda nisam ... A naslov je proizvoljan, dat onoga ko je snimao to. Ali to je moje, nema sumnje ... Samo, nije mi je jasno, jedno pitanje ... Ja sam pisala nekoliko članaka o Tribunalu, nije mi jasno samo kakve veze ima to sa svedočenjem u vezi sa gospodinom Miloševićem? Izvolite, ovo je ... Da vam vratim. Ja nisam videla upšte to još od onoga dana kada sam taj govor održala. To je negde pre 10, 15, 12 godina, koliko ima? Izvolite, uzmite to.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Časni Sude, mogu li da korigujem par stvari od juče. Jedna od stvari se tiče toga ko je napisao pomenuto delo. Svedokinja nije sama napisala knjigu pod nazivom "Genocid protiv Srba", ali je napisala jedan esej u njoj, kao i predgovor "Atlasu ustaškog genocida nad Srbima" koji se odnosi na period od 1941. godine do 1945. godine. Je li to tačno, profesorka?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne znam na koju mislite? Ja imam toliko objavljenih, ako dozvolite, toliko za razne knjige predgovora sam napisala desetak sigurno, najmanje. Drugo, knjiga koju sam ja ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Idemo dalje. Profesorka, shvatite da smo ovde ograničeni sa vremenom i stoga moram da vam kažem da što duže budete odgovarali, duže ćete da budete ovde i ja neću da budem u mogućnosti da pokrijem dovoljno onoga što bi bilo korisno za Pretresno veće. Časni Sude, jedna ispravka. Rudnik o kome sam juče govorio, kada sam se bavio štrajkom rudara na Kosovu, zove se Stari Trg (Stariterg) u Trepči (Trepce). Sada ću da postavim dva uopštena pitanja ovom svedoku. Da li je tačno, profesorka Avramov, da ste vi bili savetnik kako u Republici Srpskoj tako i u Republici Srpskoj Krajini i da ste u februaru 1997. godine postali senator u Republici Srpskoj, a da ste pre toga, marta 1995 godine, u Republici Srpskoj Krajini bili član Saveta za obrazovanje?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, pogrešno gospodine Najs, imate jako pogrešne podatke. Ja nikad nisam bila ničiji savetnik. Ja sam bila član Prosvetnog saveta, Prosvetnog saveta u Republici Srpskoj, jer je tamo postojao univerzitet na kome smo predavali mi profesori, iz, sa Pravnog fakulteta, Filozofskog i još nekih drugih fakulteta iz Beograda. A ja nisam bila nikakav savetnik nego sam bila član Prosvetnog saveta. I odlazila sam u Knin, naravno, držala sam predavanja na univerzitetu. I u Prištini (Prishtine) sam držala, gospodine, predavanja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada imam nekoliko kratkih stvari na koje bih hteo da se nadovežem, a tiču se vašeg jučerašnjeg svedočenja. Časni Sude, ja ovde imam transkript koji je numerisan od 1, do ne znam tačnog kog broja. Ne znam da li i Pretresno veće ima ovaj transkript i da li je numerisan na isti način? Profesorka, sačinili ste preporuku …

SUDIJA BONOMI: Gospodine Najs, pre nego što pređete dalje, molim vas da objasnite da li je ova svedokinja bila delegat, senator u Republici Srskoj, što je bio deo vašeg pitanja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, svako. Možete li, molim vas, da odgovorite na ovo pitanje sudije Bonomija (Bonomy)?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, nisam bila delegat, niti sam bila član, ja sam bila član Senata, ja sam bila član Senata Republike Srpske u jednom kraćem vremenskom periodu, koliko je taj Senat uopšte bio u funkciji.

SUDIJA BONOMI: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Par stvari koje prističu iz jučerašnjeg iskaza. U mom transkriptu na strani 11, kada se govori o periodu posle 1945. godine, vi ste govorili o tome kako su Hrvati organizovali nezakonite ilegalne grupe koje su se pretvarale u terorističke organizacije. Profesorka Avramov, ovo je možda prvi put da smo mi čuli za tako nešto i stoga ću da vam postavim jedno veoma jednostavno pitanje i molim vas da nam date, ukoliko možete, jedan veoma kratak odgovor. Te teritorističke grupa koje ste spominjali, da li su one na bilo koji način bile povezane ili su se kasnije pretvorile u ona tela koja mi sada ovde istražujemo i analiziramo, vezano za raspad Jugoslavije ili su te terorističke grupe potpuno nevezane sa tim?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Bilo je veze. Ja sam o tome pisala. Imate opširno, ja ću vam dati moju knjugu, nemam je ovde, u mojoj knjizi ''Genocid In Yugoslavija In the Light of the International Law'' (Genocid u Jugoslaviji u svetlu međunarodnog prava). Te grupe su bile organizovane i one su se kasnije, ilegalne, one su se kasnije povezale sa grupama u zemlji i, ne znam da li se sećate i da li imate o tome ... Pokušaj ustanka u Bosni, ne mogu da se setim tačno kada su ubačene te grupe u zemlju, ne mogu da se setim tačno, to je bilo valjda 1969. ili 1970. godine, ne mogu da se setim tačno datuma, ubačene su bile u Bosnu da bi podigli ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: ... podigli ustanak i povezale se sa unutrašnjim grupama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pod kojim imenom ili pod kojim inicijalima su bile poznate te grupe?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Te grupe su se sjedinile i nastao je jedinstveni pokret pod nazivom ''Hrvatski oslobodilački pokret'' ili ''HOP''. A ilegalna organizacija, ja sam vam dala jedan dokaz o tome, je formirana u Zagrebu 1965. godine i onda se to sve skupa objedinilo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na strani 18 transkripta stoji da ste nam vi rekli da je notorna laž da su na sastanku u Karađorđevu Milošević i Tuđmana dogovarali o precrtavanju granica. Vi ste nam, zatim, rekli da ste vi bili uključeni u radnu grupu koja se bavila granicama. Puno ste pisali o

raznim temama, ali mislim da nikad u vašim radovima niste spominjali ovaj sastanak u Karađorđevu. Prema tome, vi zapravo na znate šta se desilo između dva predsednika na sastanku u Karađorđevu, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Dve stvari. Pogrešno ste me razumeli, a drugo, nije tačno da nisam pisala. U mojoj knjizi ''Postherojski rat zapada protiv Jugoslavije'' koja je objavljena, ja mislim 1997. ili 1998. godine, sam posvetila tom problemu možda dve strane, ne mogu da se setim tačno. To je jedno. Drugo, ja sam naglasila da ja nisam prisustvovala sastanku u Karađorđevu i da ne znam o sadržini razgovora između ... Ali da je ona grupa koja, o kojoj sam govorila, u kojoj sam učestvovala, pretpostavljam formirana na bazi dogovora iz Karađorđeva. I u toj grupi sam bila i rekla sam vam. Nisam ja govorila o granicama u Karađorđevu nego sam govorila o tome kako smo mi principijelno raspravljali o granicama, da li se granice mogu povući na bazi revolucionarne podele Jugoslavije ili na bazi međunarodnih ugovora. Ja sam zastupala tezu da samo ugovori mogu biti baza budućih granica.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Sada prelazimo na sledeću tačku. Na strani 23 ste naveli da je naredbu da se pošalje pojačanje u Sloveniju dao gospodin Markovića koji je u to vreme bio predsednik Vlade. I vi znate da ta tvrdnja nije tačna, jer po Ustavu predsednik Vlade nema ovlašćenja da tako nešto uradi.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine, predsednik Marković i Mesić su bili vrhovna vlast u to vreme u Jugoslaviji. Prema štampi našoj stoji da je tu odluku doneo gospodin Marković. Koliko je tačno naša štampa prenela ili nije, može vam gospodin Marković reći. A ko bi drugi mogao sem Markovića i Mesića? Oni su bili savezni organi, najviši savezni organi. Ali, ima jedna druga stvar, molim vas, zemlja je bila ugrožena, da li zemlja ima pravo da se brani, razume se da ima. To je osnovno prirodno pravo svake zemlje. To nije bila, znate ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vrhovni komandant je bila Vrhovno veće odbrane ili Vrhovna komanda. Mesić je trebao da bude predsednik tog tela, u to vreme, a Jović je takođe bio član tog tela, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Jeste.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I ukoliko dokazni materijal ukazuje da je Jović iskoristio to pravo i poslao vojsku u Sloveniju u odsustvu Mesića koji nije mogao da ga spreči u tome, vi ne možete da kažete da to nije tačno, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Nemam o tome nikavih saznanja. Ja nisam bila ni u blizini niti sam imala ikakve veze sa tim vrhovnim

organima naše zemlje. Ja nisam imala nikavih političkih funkcija, gospodine, prema tome ne mogu da vam odgovorim na to.

SUDIJA KVON: Pre nego što krenete na sledeće pitanje, gospodine Najs, mislim da svedokinja nije sasvim odgovorila na vaše prethodno pitanje. Profesorka, pitanje koje vam je gospodin Najs postavio je sledeće: da li je gospodin Marković kao predsednik Vlade, bio ovlašćen da donese odluku o slanju vojske? Možete li nam kao pravni ekspert dati odgovor na to pitanje?

SVEDOK AVRAMOV: Sasvim sigurno da nije, ali naša štampa je donela takvu vest. I takvo je uverenje opšte bilo, to nije nikad bilo demantovano i tako da ja ... Po Ustavu, znate, mnogo se odstupilo i, uopšte, mi smo, napušten je Ustav kao takav i protuustavne odluke su, možete ih naći na desetine u to vreme. Ali, trebalo bi ići pojedinačno pa analizirati. Nije bio nadležan, jasna stvar da nije bio nadležan.

SUDIJA KVON: Hvala vam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste se pripremali da date dokaze u korist optuženog. Sada, pomozite nama, protiv optuženog. Vi ste nam rekli šta ste saznali čitajući novine u to vreme. Da li ste išta saznali o tome da je gospodin Marković dobrovoljno otišao u Ljubljanu kad je JNA trebala da pošalje avione da bombarduju taj grad, jer je hteo da bude tamo i da bude žrtva u slučaju da stvarno dođe do tih napada. Da li se sećate da li ste čitali nešto o tome?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne. Ne sećam se. Ne sećem se uopšte tog detalja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodin Najs dovodi u zabunu svedoka jer gospodin Najs vrlo dobro zna da sam ja ovde prezentirao stenogram sa sednice, proširene, Predsedništva i predsednika republika gde se vidi šta govori tadašnji predsednik Slovenije Milan Kučan, koji potvrđuje da je Marković napravio taj ceo incident u Sloveniji, koji su oni nazvali ratom, a koji je bio, ustvari, zločin protiv vojnika i gde sve to piše. Prema tome ovo sve šta on tvrdi, on pokušava svedoka da dovede u zabunu da mu se svedok pravda za ono šta je opštepoznata stvar i što, na kraju krajeva, piše u stenogramu sastanka na kome su bili i Kučan predsednik Slovenije i Marković, tadašnji predsednik Vlade i ja koji sam o tome govorio, takođe i vi taj stenogram imate u ovoj celoj dokumentaciji.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, čuo sam vaš komentar i siguran sam da ga je i gospodin Najs čuo. Ono šta ja želim da kažem je da vi imate priliku na osnovu našeg naloga da postavljate pitanja i bilo bi sasvim

prikladno da ovakvo pitanje postavite u dopunskom ispitivanju svedoka. Gospodine Najs, izvolite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Na stranici 27 transkripta jučeršnjeg svedočenja se govori o pasusu o kome sam ja već nešto rekao, gde svedokinja kaže kako optuženi nije bio jedina osoba koja je donosila odluke. Ako pogledamo na stranicu 30 transkripta, tu vidimo da ste vi, gospođo, juče rekli sudujama o sastanku na Brionima i da su svi iz republika bili pozvani sem iz Srbije, tako da Srbija nije bila zastupljena, a to nije tačno, zar ne, jer su bili pozvani i srpski predstavnici.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne. Srbija nije bila zastupljena na tom sastanku i poslednji trenutak, prema zapisnicima sa tog, odnosno zabeleškama sa brionskog sastanka, u poslednjem trenutku su konstatovali da nemamo predstavnika Srbije i onda je gospodin Jović koji je zastupao federaciju i u ime federacije bio tamo, kaže ... "Pa neka on bude istovremeno i zastupnik Srbije". To je tačno. Ja sam se u mojoj knjizi pozvala na izvore.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne samo da je Jović bio tamo i da je mogao da zastupa Srbiju, naročito uzimajući u obzir njegov odnos sa optuženim, već je tamo bio i Kadijević, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Kadijević je zastupao armiju, a ne Republiku Srpsku, Republiku Srbiju. Izvinite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada vas molim da pogledamo stranu 34. Vi ste juče, bar kako je nama prevedeno, rekli nešto šta bih ja želeo da nam razjasnite. Kad ste govorili o pravu na samoopredeljenje i otcepljenje, rekli ste nešto šta ste vi opisali, ne kao teritorijalni princip, već kao subjektivni princip naroda i onda ste rekli da Srbi kao osnovna grupa, "osnovna", jer nam je tako prevedeno, kao konstitutivni narod su imali pravo na samo ... E sad nije jasno šta ste dalje rekli. Da li ste vi na neki način smatrali da su Srbi bili osnova Jugoslavije.

Prevodioci: Sada prevodioci vrše korekciju, radi se o reči "korpus".

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine, razlika postoji između "suštinske" u smislu terminološkom i konstitutivnog naroda. To su dva različita terminološka pojma. Ja sam govorila o konstitutivnim narodima. Jedan od konstitutivnih naroda je svakako srpski narod. Ne samo da je konstitutivni nego je temelj bio Jugoslavije, jer je jedino Kraljevina Srbija koja je učestvovala u Prvom svetskom ratu imala pravni naslov da postavi na Versajskoj konferenciji (Versaille Conference) problem budućnosti države. Ovo ostalo su bile neprijateljske teritorije, austrougarske. Prema tome, to sam vam rekla, konstitutivni narod, da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I da li to, samo da bismo razumeli, mada ja očekujem da svi možemo da pratimo, da li to po vama, na primer, znači da su Srbi bili iznad drugih naroda, kao, recimo, kosovskih Albanaca, Hrvata, Muslimana?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Nikad to niko nije rekao, a najmanje ja, gospodine. Ono šta sam vam rekla, rekla sam vam da je ceo, naime nisam rekla, evo sad vam to kažem, ali u drugom smislu sam možda to, na neki način ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja vas sada onda pitam, ja vas pitam ...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Samo izvolite

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li po vašem mišljenju, da su Srbi kao korpus, a vi ste dali ovaj istorijski kontekst u kome ste vi to sagledali, da li se onda oni, po svojim pravima nalaze iznad kosovskih Albanaca, Bosanaca, Hrvata ili su pak ravnopravni?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Nikad nisam to rekla i uvek sam smatrala da su narodi ravnopravni, ali bih vas podsetila, gospodine, isto tako na to da je po Rezoluciji Generalne skupštine (UN General Assembly Resolution) sad ću vam tačno reći i broj, 1514 iz 1960. godine, jasno je istaknuto da secesionizam ili otcepljenje, želja za otcepljenjem ne može biti samo na bazi samoopredeljenja, da samoopredeljenje ne može biti razlog za rasturanje jedne države. To je u 1514/60 Rezolucija. Isto tako da se samoopredeljenje ne može izvesti silom, a posebno je naglašeno da manjine u jednoj zemlji ne mogu koristiti samoopredeljenje u cilju otcepljenja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sad ću vam ponoviti deo svog poslednjeg pitanja. Ne želim sada da vas zbunim ili da vas uvedem u klopku, obzirom da ja želim da se vratim na ovo kasnije, kada budemo posmatrali kako su tretirani ostali delovi Jugoslavije u planovima koji su bili sačinjeni. Da li vi smatrate da su Srbi ravnopravni sa kosovskim Albancima?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Danas na Kosovu oni su potlačeni, izgnani sa pokušajem da se izvrši genocid nad delom srpskog naroda koji živi na Kosovu. Isto tako bih vas podsetila ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospođo, izvinjavam se …

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da nisu, na Kosovu nisu ravnopravni.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U neku ruku ovim ćemo kasnije još da se pozabavimo, mišljenje intelektualaca među kojima ste bili i vi, je bilo da su kosovski Albanci na neki način bili niži po svom statusu i pravima nego Srbi, da li je to tačno?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, nisam siguran da ste ovo pravilno parafrazirali. Nisam siguran da ste pravični prema svedoku. Svedokinja govori o činjeničnoj situaciji, danas.

TUŽILAC NAJS: Da, ona je govorila sada o tome, no moje pitanje je bilo direktno. Naravno, žao mi je ukoliko sam zbunio svedokinju.

SUDIJA ROBINSON: U redu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesorka Avramov, ono šta bih ja želeo da čujem je sledeće, da li vi, prema vašem sudu ...

SUDIJA ROBINSON: A i kao principijelno pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I principijelno pitanje ... U vreme kojim se mi ovde sada bavimo, da li ste vi smatrali da su oni, Albanci, ravnopravni sa Srbima ili su imali nekav niži status i manje prava. Kakav je bio vaš stav o tome u to vreme?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine vi ste pokušali da me ubacite u jednu klopku. Vi ne razlikujete status čoveka i status manjine od pojma autonomije. Ako posmatramo problem autonomije u odnosu na državu, onda autonomija ima manja prava nego što je ima država, po međunarodnom pravu. Što se tiče ljudskih prava i položaja manjina, oni su ne samo bili ravnopravni sa Srbima, nego su imali najviši status u Evropi koji se može zamisliti. Nigde ... Oni su po prvi put dobili albanski univerzitet, oni su sve škole imali na albanskom jeziku, oni su imali apsolutno sva prava i potpuno izjednačeni sa Srbima, a u odnosu na Ustav iz 1974. godine, Srbi su bili u nižem statusu od Albanaca, jer su Albanci mogli veto staviti na promene Ustava, srpskog, ali Beograd nije mogao to da uradi u odnosu na Prištinu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala vam. Vratićemo se još na to pitanje. Na strani 57 transkripta, juče, na pitanje časnog Suda koje se nadovezalo na jedno pitanje gospodina Keja (Kay), ste odgovorili da ni jedan Hrvat u Srbiji nije povređen: ''Nije im ni dlaka s glave pala u Srbiji i oni i dalje tamo danas žive.''

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da, da to sam rekla i to tvrdim. Ali druga je stvar kršenje, eventualno, zakona ili izvođenje na sud zbog određenih protivpravnih dela. To može biti, ja ne isključujem tu mogućnost. Ali, u principu, molim vas, u mom komšiluku žive i Hrvati.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesorka Avramov, ovde smo čuli iskaze svedoka C-47, C-48 o Subotici, o Hrtkovcima i tamo ne samo da je bilo prisilnog premeštanja nego i ubistava. Čuli smo da je Šešelj delovao i u Vojvodini i da je tamo prisiljavao ljude da se sele.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine, postavljate mi pitanja gde ja nisam učestvovala, gde nisam bila i gde ja mogu samo

indirektno da vam odgovorim šta sam čula, šta sam pročitala i na osnovu štampe šta mogu da zaključim. Znam za te Hrtkovce da je bilo kolektivne zamene kuća u selu za određena sela u Krajini. Oni i danas tamo žive, zamenili su kuće. Danas su hteli neki da vrate, jer su one kuće koje su oni dali u Dalmaciji i Obrovcu, ne sećam se tačno u kojim selima, daleko veće, daleko bolje i tako dalje ... Ali o tome znam iz štampe, ali, molim vas, nemojte me pitati, nemojte me uvlačiti u pitanja koja ja, u kojima nisam učestvovala. Ja sam ovde svedok u odnosu na postupke gospodina Miloševića. A to u Hrtkovcima nije imalo savršeno veze sa gospodinom Miloševićem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesorka Avramov, vi ste dobrovoljno dali odgovor u kom ste izjavili da nikome nije dlaka pala s glave ...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Tačno, to i danas tvrdim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... a ja vam kažem da su Hrtkovci notorna činjenica ... I mada ne bih želeo Sud da opterećujem sa previše dokumenata, ali su zaista postojali izveštaji iz Autonomne Pokrajine Vojvodine tokom 2003. godine objašnjavajući da se u tom periodu događalo etničko čišćenje. Da li prihvatate tu tvrdnju?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, uopšte ne prihvaćam jer vi imate jedno mišljenje, ja imam drugo mišljenje. Vi imate svoje dokumente, ja imam, isto tako, svoje dokumente, jer sam se bavila istraživačkim radom, napisala sam tri knjige o tome. A, znate, sasvim sigurno, možete da dovedete razne svedoke iz istog mesta u različitom položaju ste bili i sigurno ste imali različita osećanja prema ovom ili onom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dolazeći do pretposlednjeg pitanja koji se tiče vašeg jučerašnjeg svedočenja, na stranici 75 i 87 transkripta, govorili ste nešto o autonomiji Vojvodine i objasnili ste da su Srbi tamo u apsolutnoj većini i da tamo postoji jedna manjina. I zatim, na strani 88 ste objasnili da je svrha predloženih amandmana na Ustav Srbije bila to da se pokrajine liše prava na veto kojim su uticale na politiku Srbije. To je bio razlog zbog kojeg je autonomija Vojvodine smanjena, isto kada i Kosovu, zar ne i da ne bi trebala da traži sporazum, odnosno konsensus o pitanjima poput onih o promenu Ustava.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Jedno je, gospodine, konsensus, a drugo je veto.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U Vojvodini su većina bili Srbi.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da i danas su i uvek su bili.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I ova centralizacija do koje je došlo ovim putem u Srbiji putem umanjenja, odnosno ukidanja dveju autonomija trebala

je da posluži, na šta ja upućujem, interesima optuženog u proširenju njegove kontrole, zar ne? Do toga je na kraju došlo.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, gospodine, ne možete personalizovati jednu tešku situaciju u kojoj se našla država, u kojoj je država imala pravo i na samoodbranu i na odbranu i na očuvanje države sa, i sve svesti na jednu ličnost. Država se našla u egzistencijalnoj opasnosti. Molim vas, svi paktovi o pravima čoveka, sve međunarodne konvencije govore o izuzetnim pravima država u trenutku kada se nađe pred opasnošću napada unutrašnjeg neprijatelja i tako dalje. Po čemu Srbija nije imala pravo da preduzima i vanredne mere u datim trenucima? Imala je. A da li je to sam gospodin Miločević ili je u saglasnosti Vlade, po mom dubokom uverenju i onoliko koliko sam ja bila uključena u to, on je tražio uvek oslonac u Parlamentu, ja nikad nisam prisustvovala sednicama Vlade, pa ne mogu da o tome govorim, al' pretpostavljam i Vlade. Drugo je pitanje još da vam naglasim, molim vas, nije gospodin Milošević ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nisam siguran da je prikladno da vi započinjete teme po vlastitom izboru. Bojim se da morate da odgovarate na pitanja koja ja postavljam. Na stranici 91 transkripta …

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Odgovorila sam na vaše pitanje

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na stranici 91 transkripta vidim da sam juče pogrešno rekao, kad sam govorio o tome koliko identifikovanih grupa žive u 200 zemalja i mislim da ih je pre 5.000 nego 2.000, kako sam ja juče pogrešno rekao. Vratimo se sada na neke hronološke stvari. Profesorka, vi, kao intelektualac koji je istraživao ovaj sukob, znate da paravojne snage imaju jedan poseban efekat na svako društvo, destabilizujući efekat. Oni su destabilizujući faktor zato što imaju monopol na nasilje koje institucionalno imaju samo vojska i policija.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možete li da nam objasnite, zato što bih želeo da se zadržimo na 1991. i početku 1992. godine, periodu o kom ste govorili i rekli da ga dobro poznajete, možete li sada da nam objasnite kako je moguće da je čovek, po imenu "Dragan", učestvovao u pripremama za paravojne operacije već u aprilu 1991. godine. Znate li išta o "Draganu"?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne. Nikad tog čoveka susrela nisam. Znam iz štampe da je postojao neki "Dragan". Pojma nemam, niti ga lično poznajem, niti sam ikad ikakvog kontakta s njim imala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, idemo onda na period mesec dana kasnije, kada ste počeli da budete, ili bili relativno bliski sa optuženim.

Recite nam koja je bila svrha optuženog kada je osnovao Crvene beretke u maju 1991. godine, paravojne snage koje su imale destabilizujući efekat?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ja nisam sigurna ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson...

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodin Najs ponovo dovodi u zabunu svedoka. Specijalna jedinica koja se zove ''Crvene beretke'' osnovana je u Ministarstvu unutrašnjih poslova Srbije, u Službi državne bezbednosti 1996. godine. Ja mislim da je onaj snimak ovde iz 1997. godine sa njihove prve godišnjice, 1996. godine. Kakve 1991. godine? To je potpuna ... On dovodi svedoka u zabludu. On nema pravo da svedoku navodi u pitanju podatke koji nisu tačni. Svedok ne zna u čemu se našao. Kao što svedok ne može čak ni da razume njegovo pitanje jesu li Srbi konstitutivni narod, jer svaki Jugosloven će vam reći da su svi narodi Jugoslavije, Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci, Crnogorci konstitutivni narod. I taj termin ''konstitutivni narodi Jugoslavije'' važi za sve narode, a Muslimani od 1970. godine takođe dobili status konstitutivnog naroda. To zna svako ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Miloševiću. Ovo šta ste rekli je relevantno i uz našu dozvolu, to možete da kažete svedoku tokom dodatnog ispitivanja. Gospodine Najs, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson ...

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, samo da bismo utvrdili činjenicu. Kad su Crvene beretke osnovane?

TUŽILAC NAJS: Ovo dolazi iz filma, prema rečima Frenkija Simatovića koji, naravno, koji nam je govorio o ovoj temi, 4. maj 1991. godine je bio datum osnivanja.

SUDIJA ROBINSON: Pitanja koja se odnose na ovu temu može da postavlja i advokat koga je dodelio Sud, u dodatnom ispitivanju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nakon ove intervencije optuženog, sudije će, kao što vi to sigurno razumete, profesorka, kasnije prilikom većanja morati da odluče kakva je bila priroda jedinice, ukoliko je i postojala, za koju je gospodin Simatović rekao da je osnovana 4. maja 1991. godine. Molim vas, pomozite nam kao intekektualac: da li je postojala bilo kakva legitimna osnova da optuženi preduzme jednu tako destabilizujuću akciju, ukoliko ju je preduzeo, u toj fazi sukoba?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne mogu vam precizno odgovoriti zato što ja nisam bila uključena u taj segment unutrašnje politike. Moja, moje znanje, moja ekspertiza, moja tematska oblast koju sam pokrivala

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

su bili, bilo međunarodno pravo i spoljnopolitički odnosi, to je bila tema. Ja mogu kao čovek i kao pravnk koji o tome zna davno, jer sam se ja bavila sasvim drugom problematikom, ne unutrašnjom, na to će vam odgovoriti možda drugi svedoci koji to bolje znaju, ja mogu samo jedno da vam kažem da po međunarodnom pravu država ima pravo da preduzme maksimalne mere u cilju zaštite svog integriteta u slučaju ugroženosti. To pravo prizlazi iz prava na samoodbranu. To je jedno ...

SUDIJA ROBINSON: Profesorka, profesorka, govorim vama sada.

SVEDOK AVRAMOV: Da, vidim. Izvolite.

SUDIJA ROBINSON: Da li vi onda kažete da je to pravo, pravo na samoodbranu, osnova za osnivanje Crvenih beretki?

SVEDOK AVRAMOV: Može da bude u datim okolnostima. Molim vas, imaju Amerikanci marince svoje u vidu specijalnih jedinica koje pridodaju ambasadama, čak, što je malo apsurdno, ali oni sumatraju da je to u situaciji kad je terorizam postao globalna pojava da je to, na neki način, sastavni deo njihovog prava na samoodbranu. Po klasičnom međunarodnom pravo to ne bi se moglo prihvatiti.

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinite, sada želim da se nadovežen na dve stvari koje proističu iz onoga šta ste rekli, pe ćemo da krenemo dalje. U vreme kojim se mi bavimo, da li je Srbija bila međunarodno priznati subjekt ili je to bila Jugoslavija?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Jugoslavija, u svakom slučaju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A unutar Jugoslavije, da li su unutar Jugoslavije Srbiji pretili njeni susedi? Da li je Hrvatska zapretila da će izvršiti invaziju na Srbiju? Da li se Slovenija spremala da izvrši invaziju na Srbiju? Da li je to bio slučaj?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, nego na jedino međunarodno priznatog, jedino međunarodno zaštićenog subjekta, Jugoslaviju. Oni su, najpre, pobunu, a zatim je ta pobuna prerasla u građanski, a potom u međunarodni rat, protiv jedino priznatog subjekta, Jugoslavije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači Srbija kao konstitutivni deo međunarodno priznate Jugoslavije, nije imala prava da deluje u toj navodnoj samoodbrani, u to vreme, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Imala je pravo u onom, jer je deo Jugoslavije se otcepio protupravno, suprotno međunarodnom pravu. Secesija nije priznat. Nije je priznala Ujedinjene nacije (United Nations) ni u odnosu na Kipar (Cyprus), ni u odnosu na ... 22 secesionistička pokreta su registrovana u Ujedinjenim nacijama. Ujedinjene nacije su negativan stav

zauzele, to najbolje potvrđuje, neću da vas podsećam na Bijafru (Biafra) gde su međunarodne snage došle da spreče secesiju. Da ne pominjem Kipar koga je samo Turska (Turkey) priznala i ni jedna druga zemlja, odbile su. Jedini slučaj gde je secesija priznata, to je slučaj Jugoslavije. On je protupravan i on će biti predmet dugotrajnog preispitivanja. On je već sad problem preispitivanja od strane međunarodne pravničke javnosti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nisam siguran da je ovo bio odgovor na moje pitanje, ali, ipak, idem dalje.

SUDIJA BONOMI: Ja mogu da vam kažem da to nije bio odgovor na vaše pitanje.

TUŽILAC NAJS: Da, ali moje vreme je ipak ograničeno, časni Sude.

SVEDOK AVRAMOV: U situaciji, da vam odgovorim, onda, možda niste shvatili moje pitanje? U situaciji kad je deo te suverene Jugoslavije se otcepio protupravno i preduzeo oružane akcije protiv te države Jugoslavije, Srbija kao deo, kao konstitutivni deo Jugoslavije, reducirani deo te zemlje imao je pravo da se brani, kako da ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Problem u vezi s tim je da maj 1991. godine prethodi secesiji. Profesorka Avramov, idemo sada na septembar 1991. godine. Znate za Voćin koji je na ivici zapadne Slavonije. Ja vam sada postavljam ova činjenična pitanja zato jer ste vi sudijama po slobodnoj volji rekli da nesrbima u Srbiji ni dlaka s glave nije falila. Dakle, vi ste dobrovoljno ponudili neke činjenice. Paravojna grupa koju je vodio izvesni ''Bokan'', napala je Voćin u zapadnoj Slavoniji. Da li znate za tog čoveka i za aktivnosti njegove paravojne jedinice i, ako znate, kako ona može da se opravda?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Tog čoveka ne znam, nisam nikada imala s njim kontakta, ne poznajem ga uopšte, prema tome o čoveku ne mogu da vam govorim. Što se tiče dobrovoljaca, jeste ... Kad je armija povučena u kasarne, kada se taj srpski narod nije, ostavljen sam sebi, napušten od svojih bivših ... Bivše, da se, da tako ... Braće, kako su se nekada nazivali Srbi i Hrvati, ostavljen izolovan, potpuno, napadnut, onda se javio jedan revolt i u Srbiji i bilo je puno, ja znam to, da su se jako mnogo ljudi javljali kao dobrovoljci. Neki su se dobrovoljci javljali armiji i stavljali se pod zaštitu armije, mada armija nije slala svoje, ali, dobrovoljce mislim, ali je to tako znam, formirane neke jedinice van Srbije kao pomoć srpskom narodu. Znam u načelu o tim jedinicama, ali ne znam o ličnostima kad me pitate.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što pređemo na Karingtonov plan (Carrington Plan), imam još jedno slično pitanje o Arkanovim ''Tigrovima'' i šešeljevcima i o njihovim aktivnostima u Kninu, Borovu Selu i

drugim mestima u prvim fazama konflikta, o kojima je ovaj Sud čuo dosta iskaza. Da li znate za te stvari, gospođo?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Znate to ja mogu samo indirektno da vam kažem, ali su ta pitanja postavljena meni apsolutno neadekvatna, jer ja nisam čovek koji je učestvovao u tome da bih vam direktno kao svedok iz prve ruke mogla ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Evo nas sada na Karingtonovom planu. Do vremena kada je taj plan potpisan, neki događaji su putem štampe i televizije bili široko poznati i mora da ste znali, u vreme dok ste učestvovali u pregovorima ovde u Hagu (The Hague), za ono šta se događalo u Dubrovniku i Vukovaru. Dubrovnik, u potpunosti hrvatski grad ...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, nije u potpunosti. Većinom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne sasvim, naravno, ali i u Vukovar u kom ne samo da Srbi nisu imali većinu, nego je većina bila, takoreći, protiv njih. Možete li nam sada reći, iz vaše perspektive iz 1991. godine …

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Vaš odnos nije tačan.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Ispravite me onda. Šta je sa Vukovarom? Da li su Srbi imali većinu u Vukovaru?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Jednog trenutka je bila 50% – 50% u Vukovaru, pa se ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U kom to trenutku?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Za vreme stare Jugoslavije, pa se...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali šta je sa devedesetom godinom? Ko je tada imao većinu?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Mislim da su imali malu prevagu Hrvati.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Juče ste govorli o interesima onih mesta gde su Srbi bili u većini. Rekli ste da je ono šta je učinjeno, učinjeno zbog straha da se ne ponovi genocid nad Srbima iz Drugog svetskog rata?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možete li da ponudite bilo kakvo objašnjenje, bilo kakvo opravdanje za dobro poznate napade na Dubrovnik ili Vukovar, koji su počeli pre Karingtonovog plana?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: U to vreme mi smo ponudili Karingtonu (Lord Peter Carrington) i naravno Evropskoj zajednici (European Community) jednu gomilu materijala o oružanim sukobima na tlu Jugoslavije i u tim materijalima smo dali napade jedne i druge strane. Bilo je reči, sigurno

i o Dubrovniku. Znam jedno da smo tvrdili tada, prema izveštajima koje smo dobili, da nije napadnut centar Dubrovnika, da nije razoren centar starog grada, nego da se borbe vode u okolini, to je okolina koja ima poseban jedan naziv.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas, pomozite mi, pošto vi poznajete taj kraj. Bez sumnje ste u Dubrovniku bilo mnogo puta?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da, svakako.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možda sudije znaju, možda svi ovde znamo topografiju Dubrovnika? Recite mi da li vi stvarno kažete, da ozbiljno može da se shvati tvrdnja da su se ljudi borili izvan Dubrovnika, na prostoru uskog priobalja, ne znam kako da ga zovemo, plato i to protiv snaga koje su ih okružile? Da li vi to sugerišete? Ili verujete da je Dubrovnik, jednostavno, napadnut?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Možda. Prema saznanjima koja smo mi tada imali i koja smo predložili, da se borbe vode oko Dubrovnika, ali ne u samom gradu. Druga stvar koju smo predložili, odnosno predočili, čak i dokaze ponudili, da iako je Dubrovnik, ustvari, prema, bio jedan demilitarizovani grad, hrvatske trupe su ušle u Dubrovnik. To smo ponudili. To ne isključuje mogućnost, naravno, ne isključuje mogućnost i o tome ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To možda jeste demilitarizovani grad, ali Srbi nisu imali apsolutno nikakvog prava na Dubrovnik. Zašto su se onda oni time bavili? Jer mi na ovom Sudu još uvek želimo da saznamo postoji li bilo kakvo opravdanje za napad na Dubrovnik? I mene zanima da li vi možete da nam pomognete u vezi s tim, budući da ste pregovarali u ime optuženog, odnosno pomagali optuženom u pregovorima u to isto vreme?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine, nije reč o Dubrovniku nego je reč o Jugoslaviji, o državi Jugoslaviji, a Dubrovnik je sastavni deo Jugoslavije bio, ne Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Časni Sude, sada idemo na Karingtonov plan. Imamo veći broj dokumenata koji bi možda mogli da budu od pomoći. To su dokumenti sa Haške konferencije (Hague Conference) koji su donedavno bili poverljivi. Ovo je svedok koji može da govori o tim dokumentima i da se oni mogu uzeti kao dokazni predmet i ja predlažem da krenemo kroz njih, jedan po jedan. Nadam se da to neće da oduzme previše vremena?

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Najs, ali imajte na umu da svedokinja mora kasnije da otputuje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, imam to na umu. Isto tako, ako se ne varam, dokumenti Badinterove komisije (Badinter Commission) koji prizlaze iz toga su već u spisu, jer je Pretresno veće tražilo te dokumente i dobilo ih. Sada prvo, ići ćemo hronološkim redom i ostaviću svoj bajnder otvorenim, tako da ćete da vidite i kom smeru idemo dalje.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Znate, ja sada ne mogu pročitati, to je ogroman materijal koji ste mi dali, ne mogu ... Prema tome, recite mi ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne tražim to od vas, ne tražim da pročitate. Poreklo ovih dokumenata nije sporno. Ukoliko pogledate ovaj dokument koji je datiran na 5. septembar i ako pogledate njegov kraj, videćete da su to izjave Milana Babića.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da li je u pitanju 9. septembar?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Datira od …

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: A da, izvinjavam se, vidim sad, ovo je prijem, 9. Na kojoj strani, recite mi?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas okrenite na prvu stranu i pogledajte prvi paragraf. To dolazi, videćete, od Milana Babića i stoji da je na sednici Vlade Krajine od 5. septembra razmatrana Deklaracija o Jugoslaviji (Declaration on Yugoslavia), koja je doneta na ministarskom sastanku Evropskog političkog odbora (European Political Coorporation) u Briselu (Brussels), to je bio ugovor o prekidu vatre i memorandum posmatračke misije i u vezi sa time Vlada SAO Krajine izlaže svoja gledišta. I sada, molim vas, okrenite dve stranice, jer nas interesuje treća strana. Na trećoj strani vidimo paragraf broj t u kome se kaže: ''Problem o kom se diskutuje u deklaraciji kao očekivanja srpskog naroda u budućem Ustavu Jugoslavije, nisu više problemi srpskog naroda jer je srpski narod Krajine putem referenduma odlučio da živi, zajedno sa ostatkom Srba, na teritoriji Jugoslavije. Sasvim je drugi problem ukoliko se takve odluke poništavaju oružanom agresijom hrvatskih neofašističkih vlasti.'' A zatim, ako okrenemo još pet stranica, dolazimo do zaključka koji je potpisao Milan Babić, uključujući još neke stvari i pod brojem 3, on kaže, ne, ustvari pod brojem 2: ''Izveštaj o referendumu u Krajini za pridruživanje Srbiji i ostanak u Jugoslaviji'' i tačka 3, ''Platforma Srpske Autonomne Oblasti Krajina o mogućim rešenjima''. A sada, vrlo kratko, molim vas. Ovi dokumenti koji dolaze iz Srpske Krajine, od Milana Babića, pokazuju liniju razmišljanja koja je potpuno u skladu sa razmišljanjem optuženog u ovom Predmetu, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Vaše je sugestivno, na kraju, pitanje. Ja bih rekla sledeće. To samo potvrđuje ono šta sam vam ja rekla da je narod Krajine odlučan bio da ostane u sastavu Jugoslavije, da krajevi koje nastanjuje srpski narod vekovime, nikad nisu došli pod suverenitet Hrvatske, jer, pre svega, u Jugoslaviji su imali status ka ... Decentralizacije, kao što znate, a drugo, na osnovu te odluke i referenduma koji su oni izvršili, su izjavili da žele da ostanu u Jugoslaviji. U tome je ona što sam vam juče rekla, dozvolite da vam objasnim ...

(…)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Sledeći dokument je govor na konferenciji koju je održao Franjo Tuđman i ja to ulažem samo da bi to predstavljalo protivtežu govoru optuženog, koji sledi, ali samo kratko, radi podsećanja. To je govor Franje Tuđmana na konferenciji. Molim vas, pogledajte prvi pasus, da biste se podsetili kako su se razvijali događaji. Videćete da on govori o prljavom neobjavljenom ratu, onda iznosi broj hrvatskih žrtava, broj izbeglica, govori o kulturnim spomenicima i tako dalje. Dakle, ja sad neću ulaziti u detalje, na to se ne oslanjam, niti se oslanjam na to koliko je to istinito, ali on je izneo hrvatski stav, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da, samo gospodine, kao pravnik, svakako ne možete žrtvovati ... Nije to bio neobjavljeni rat protiv Hrvatske, nego je to bila pobuna i rat protiv Jugoslavije, jednog međunarodno pravnog zaštićenog subjekta. To je stvar razlike u kvalifikaciji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: … koju je dao optuženi 7. septembra. Molim vas da se to podeli. Ovde ćemo da pogledamo samo dva, tri kratka pasusa koje ćemo da pogledamo. On tu daje suprotne dijagnoze. Ako pogledamo prvu stranicu i prvi pasus, videćemo da …

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da, sećam se toga.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... on govori o krizi koja je rezultat jednostrane secesionističke politike. Na kraju tog pasusa se govori o krvoprilići. Ukoliko odemo na drugu stranu …

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... drugi paragraf, postaje jasno da Srbi u Srpskoj Autonomnoj Oblasti Krajina, kao i Srbi u Autonomnoj Oblasti Slavonija, Baranja i zapadni Sremu, smatraju da optuženi treba da bude prisutan u postupku koji je otpočet, ali i da je njihovo prisustvo neophodno. Dakle, on je želo da oni budu prisutni na konferenciji. Onda, ako pogledamo dve strane dalje, na strani pet, na početku možemo da vidimo polazište optuženog. U prvom pasusu se kaže: "Granice mogu da se menjaju ...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... samo u slučaju secesije od Jugoslavije, a to se ne odnosi na narode i republike koji ostaju u Jugoslaviji." Zatim, pri dnu strane on kaže: "Koristim ovu priliku da vas obavestim da na nedavnom sastanku u Beogradu, kojem su prisustvovali najviši predstavnici Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore, pokrenuta je inicijativa na osnovu gorenavedenog principa za mirno i demokratsko rešenje jugoslovenske krize i usvajanje novog Ustava Jugoslavije kao zajedničke države ravnopravnih republika, naroda i građana." Dakle, svodi se na sledeće. On želi, zapravo, dakle, on na poslednjoj strani kaže da se granice mogu promeniti u slučaju secesije od Jugoslavije, ali to se ne odnosi na narode i republike koje ostaju u Jugoslaviji. Da li je to za vas razumljiv standard?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Sasvim razumljivo. Ono šta sam vam rekla, postoje međunarodni ugovori koji definišu granice, a oni koji se otcepe treba da se utvrde tek njihove granice na međunarodnoj konferenciji, a ne jednostranim aktima. Ali, ako dozvolite, ja bih imala jednu ... To je načelno pitanje i to je načelno pitanje odakle proizilaze razlike između vas i mene. I nerazumevanje. Molim vas, vi tretirate teritoriju Jugoslavije, države Jugoslavije, kao *terra nullius*gde ko dođe, pa prvi zabode zasavu, njegova su prava. Ne, gospodine. To je bila suverena država pod međunarodnom zaštitom, garantovana granicama od strane pobedničkih sila, garantovana Pariskom deklaracijom (Paris Declaration) i tako dalje. Prema tome kad dajemo pravnu kvalifikaciju moramo poći od države Jugoslavije, a ne od toga šta Tuđman misli o njegovoj nezavisnoj državi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nama je jasan vaš stav i pri dnu strane vidimo ovaj pasus koji sam pomenuo, gde se radi o konceptu ili gde jasno stoji da Beogradska inicijativa (Belgrade Initiative) predlaže da se sve šta se u Jugoslaviji može zadržati, da bi trebalo da ostane u Jugoslaviji i da je to već pustilo korenje, zar ne? On to pominje u Beogradskoj inicijativi.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Naravno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeće …

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne korenje, nego je to nama preneto kao želja naroda i po čemu taj narod ima manje prava od onih koji žele da se otcepe?

TUŽILAC NAJS: Molim da se dodeli broj dokaznog predmeta.

Sekretar: Broj 776.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeći dokazni predmet je, zapravo, izveštaj o onome o čemu smo do sada govorili, a šta će Sudu da bude od pomoći. Pogledaćemo u samo jedan njegov pasus. To je zvanični izveštaj, možda ga niste videli do sada, ali to je zvanični izveštaj organizatora

konferencije. Ukoliko pogledate drugu stranu i drugi pasus, videćete kakav su stav zauzele različite delegacije. U paragrafu 2 Srbija i Crna Gora, obe republike naglašavaju da je trenutna situacija rezultat jednostranog akta secesionističkih republika. Sa njihove tačke gledišta, na konferenciji treba da se odluči o pravu na samoopredeljenje i pravu na otcepljenje svih naroda. Oni žele da se osnuje nova Jugoslavija sa ravnopravnim narodima i republikama u kojoj će federacija zadržati kontrolu nad privredom, standardom življenja, spoljnom politikom i nacionalnom odbranom. Obe republike su suprotstavljene ''union a la carte''. One smatraju da nisu sve republike podnele jednake žrtve i da ne mogu da se biraju samo ona područja na kojima želi da se ostvari saradnja koja je korisna. Dakle, oni koji su organizovali konferenciju, da li su oni ispravno preneli gledišta i stavove Srbije i Crne Gore?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Mislim da nisu. To je moj utisak i, koliko se sećam, mi smo vrlo mnogo intervenisali u toku postupka. No, ima jedna stvar koja je nepojmljiva da vidim ovaj njihov izveštaj, da na konferenciji nisu vođeni zapisnici uopšte što je jedan slučaj bez presedana, tako značajna konferencija na kojoj nema zapisnika i na kojoj se zapisnici ne overavaju. I to nam je tri puta ... Ja sam pokretala to pitanje, setiće se gospodin Milošević, prosto po profesinalnoj liniji, takva konferencija na kojoj se ne vode zapisnici ... Otuda mogu svak svoj izveštaj da da, svak svoje mišljenje da da kako hoće al' oni zapisnici nisu potvrđeni, nisu potpisani ...

(…)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinjavam se prevodiocima, još uvek nismo unapredili prikaz dokaznih predmeta, dok sam nalazio rešenje kako to najbolje da se uradi za slučaj Odbrane, ali to je broj R0414605 koji se nalazi na desnoj strani u vrhu ovog dokumenta. Izvinite što to nisam uradio ranije. Dakle, druga strana ovog izveštaja od 18. oktobra. Radi se o plenarnoj sednici, u sredini strane i lord Karington je pozvao sve strane da se slože oko prve glave, sporazuma opšteg rešenja. Taj predlog je bio podeljen svima i radilo se o razradi rezultata sa sastanka koji je održan među ministrima 4. oktobra. Tu su bili prisutni ministri, Milošević i Tuđman. Predsednik Milošević je izneo zvanične rezerve po pitanju prve glave predloženog teksta predsedavajućem pošto se taj dokument zasnivao na premisi da međunarodno priznate države treba da budu abolirane. To može da se desi samo posle jedne pravedne i pravne procedure. Zatim se govori o Badinterovoj komisiji i o pravu na samoopredeljenje svih naroda koje je suprotstavljeno pravu na samoopredeljenje federalnih jednica. On inicira da poslednju odluku kako budući dogovor između jugoslovenskih jedinica treba da izgleda, treba da

daju jugoslovenski građani na referendumu. Zatim, ako pogledamo sledeću stranu, zapravo samo da se vratim, u dnu te prve strane se govori o stavu lorda Karingtona gde se kaže da su Miloševićeva gledišta bila principijelno preuzeta i da se dokument zasnovao na konceptu da se zajednički interesi moraju graditi odozdo na gore, a ne da se nametnu odozgo, sa nivoa federacije, obzirom da ona više nije kredibilna. Onda sledeća strana gde se kaže da je u svojoj drugoj intervenciji gospodin Milošević modifikovao to svoje izlaganje govoreći da su Srbi iz Hrvatske bili izloženi napadima i stoga njihova prava međunarodna zajednica mora da garantuje. Paragraf 25 opet iznosi neke bitne stvari i ovde se radi o jednoj validnoj osnovi za rešenje, ali se kaže da srpski regioni u hrvatskoj treba da budu demilitarizovani I ljudi u tom regionu treba sami da odluče o svojoj sudbini. Da li vam se čini da ovo ispravno odražava ono šta se događalo na toj konferenciji, profesorka Avramov?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne. Vidite, problem je u sledećem. Lord Karington i ceo tim koji je vodio konferenciju, dao je jedan predlog bez presedana u istoriji međunarodnog prava, a to je autodestrukcija jedne države putem konsensusa njenih čelnika. To nije poznato da se jedna država razori na takav način. Predsednik Milošević je predlagao da se izvrši referendum i da se vidi shvatanje i želja naroda. U tome je bila suština i razilaženje između stavova jedne i druge strane. Autodestrukcija jedne države desila se, jeste ono u Sovjetskom savezu (Soviet Union) kada su tri državnika proglasili da ne postoji više ta država. Mi smo smatrali, delegacija, ja sam to, takođe, podržavala, taj stav gospodina Miloševića, da se problemi Jugoslavije, države zaštićene, države pobednika u Drugom svetskom ratu, države garanta, jer nemojte zaboraviti da ugovori o granicama su višestrani ugovori u kojima nisu regulisana samo pitanja granica. Regulisan je status pobedničkih sila, dakle, daleko šire su se stvari postavljale. Prema tome ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospođo, to je možda elaboracija vašeg stava, ali ja vas jednostavno pitam sledeće …

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: To je bio naš stav.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Došlo je do jednog zastoja usled stava optuženog i zbog toga upravo Karingtonov plan nikad nije stupio na snagu, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da. Da, nisu se ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, i konfederacija je bila ponuđena. Konfederacija koja bi održala na okupu Jugoslaviju, samo da su Srbija i Crna Gora pristale.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: To nije bila konfederacija, pročitajte Karingtonov papir, originalan Karingtonov papir. Karingtonov papir je bio: nezavisne države u granicama federalnim, postojećih federalnih jedinica koje mogu podneti zahtev Evropskoj zajednici da ih prizna. A nakon toga, nakon što ih prizna, one će stupiti u pregovore da vide koju vrstu odnosa će vaspostaviti. To mi nismo mogli da prihvatimo, ali vi personalizujete stvar, svodite na Miloševića. Milošević je tu imao podršku Parlamenta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Doći ćemo na to za nekoliko minuta, ukoliko budemo imali vremena. Suština je da su drugi konstitutivni delovi bivše Jugoslavije bili spremni da prihvate vrstu konfederacije. Badinterova komisija je preporučila i mislim da je Karington bio spreman da to dozvoli, prilično široku autonomiju i prava onim delovima gde su Srbi imali većinu u Hrvatskoj i samo su Srbija i Crna Gora bile prepreka tome da se ovo sprovede, da se o ovome dogovori.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, molim vas, stvar je u tome da ne mogu odlučivati pojedinci, ti koji su su se trenutno našli u Hagu. Ta odluka mora biti verifikovana kroz jedan od međunarodno priznatih procesa, a to je na terenu referendum.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada me kolege potsećaju da je Srbija bila jedina ta koja je bila protiv. Ali ja sam rekao ono šta sam rekao, namerno, zato što sam hteo da sledim tok događaja, dakle ono šta je bilo ponuđeno su prvobitno prihvatili svi sem Srbije, zar ne, zato što je gospodin Bulatović iz Crne Gore prvobitno rekao "da" zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: To je bio jedan ... Znate, mi smo bili suočeni, iznenada, nepripremljeni ... Niko od nas, mi smo ostali šokirani Karingtonovim papirom, jer to nije nama prethodno dato ... Papir ... Pa je ovde ...

SUDIJA ROBINSON: Prekidam vas zato što je ovo pitanje na koje može vrlo jednostavno da se odgovori sa da ili ne. Da li je gospodin Bulatović iz Crne Gore rekao "da" tom planu?

SVEDOK AVRAMOV: Jeste, u jednoj konfuznoj sitaciji koju nije shvatio u jednom trenutku.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Najs, nastavite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: On nije rekao "da" u jednoj konfuznoj situaciji već je on pristao nakon sporazuma sa De Mikelisom (Gianni de Michelis) iz Italije (Italy). Kad je video da će Crna Gora da dobije prilične koristi, on je pristao shvatajući prirodu tog predloga i rekao je "da" u korist Crne Gore. Onda je, zatim, odleteo nazad u Podgoricu, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine, to je vaše tumačenje. Ja imam suprotan stav, a gospodin Bulatović će, verovatno, najautentičnije izložiti svoj stav.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, on je na spisku svedoka, on je pisao o tome. Da li se vi slažete sa onim gledištem koga se i dalje pridržava, a to je da je ovo bilo najbolje vreme za pronalaženje rešenja, da je ovo bio najbolji mogući trenutak da se reše problemi bivše Jugoslavije. Da li se slažete sa njim, po tom pitanju?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da je bio trenutak, da. Samo ne na način koji je predložen. Apsolutno je bio trenutak i mi smo insistirali na tome.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hajde da samo objasnimo sledeće, gospođo Avramov: da je Srbija pristala, a Srbija je bila jedina koja nije pristala, onda, 18. oktobra, da su strane prihvatile ovu konfederaciju u kojoj bi Srbi imali posebna prava u Hrvatskoj, da su svi krenuli napred, onda svi oni ljudi koji su od 18. oktobra 1991. godine poginuli, a radi se o hiljadama ljudi, dakle svi ti ljudi koji su u tom perodu proterani iz svojih kuća, ne bi patili, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine, ponavljam vam, Karingtonov papir je bio jedno, a odnosi su tek, *pro futuro,* trebali biti regulisani. Srbi su tražili da se to reši na jedan celovit način imajući u vidu želje naroda.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada da se zadržimo u vremenskom okviru ove konferencije. Iako je napad na Vukovar počeo, nije još došlo do masakra i ti ljudi bi, takođe, preživeli. Kao što bi godinama kasnije i ljudi iz Srebrenice, iz Bijeljine, Brčkog. Svi bi oni preživeli, zar ne, profesorka Avramov, da je tada bila doneta odluka da se pristane na konfederativni princip, o kome su se saglasile sve republike bivše Jugoslavije, sem Srbije?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs …

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: To su vaše pretpostavke.

SUDIJA ROBINSON: Molim vas, nemojte još da odgovorite na to pitanje. Gospodine Najs, postavlja se pitanje da li je vaše pitanje korektno zato što ima prilično hipotetički karakter.

TUŽILAC NAJS: Da, radi se o sledećem. Da je u tom trenutku došlo do mira zbog toga što je osnovana konfederacija, onda ne bi došlo do daljeg nasilja i ovi ljudi ne bi poginuli.

SUDIJA BONOMI: Da, ali to nama nije ni od kakve koristi, gospodine Najs, kad se radi o pitanju krivične odgovornosti, a to je zaista jedino pitanje koje nas zanima.

TUŽILAC NAJS: Biće od koristi, ali ja potpuno prihvatam da se mi u ovom trenutku bavimo različitim vrstama odgovornosti i sa tim se slažem, a do pitanja krivične odgovornosti ću da dođem u kasnijim pitanjima.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Smatram da bi morali da intervenišete kad se vrše ovakve zlouptrebe u pitanjima kakve gospodin Najs vrši, a to mu nije prvi put. Njegova hipoteza kojom kreće u ovo pitanje, ja sam kriv što se nisam složio da se potezom pera ukine Jugoslavija, međunarodno priznata država, za rat koji se desio, a ne oni koji su izazvali nasilnu secesiju i krenuli preko leševa svojih dotadašnjih sunarodnika da ostvaruju nakakve samostalne etnički čiste države. To, ako apsurd uopšte ima neko značenje, onda je to jedan apsurd koji on uzima kao osnovu za postavljane pitanja svedoku. Kao da je svedok malouman.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, gospodine Miloševiću, krenite sa sledećim pitanem, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesorka Avramov, da se nadovežem na ono što su uvažene sudije upravo spomenule. Svi vi na toj konferenciji, sa vašim intelektualnim iskustvom i konkretnim znanjem balkanskih odnosa i mentaliteta naroda na Balkanu ste znali da je postojala mogućnost da će izbiti najgora moguća vrsta nasilja, ukoliko se ovo pitanje ne reši, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da, sasvim. I zato sam ja lično bila protiv toga da se vojska povuče u kasarne, jer je to automatski značilo legalizaciju paravojnih snaga secesionističkih republika.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I kao što ste juče objasnili, jedina osnova, a kasnije ćemo videti je li ona bila osnovana ili ne, da Srbija koristi silu je bio strah Srbije da će se ponoviti genocid iz Drugog svetskog rata. Dakle, to je jedini osnov koji ste nam juče naveli.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne Srbija, nego srpski narod, samoorganizovan u krajevima gde je živeo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I uprkos tom saznanju, srpska strana je preko optuženog, a o ovome ću vam postaviti pitanje, izvršila pritisak na gospodina Bulatovića tako da se on predomislio i da se pridružio odbijanju Karingtonovog predloga i onog trenutka, taj predlog je bio mrtav zato što su protiv njega sada bile i Srbija i Crna Gora. Nad njim je izvršen pitisak, da se predomisli, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Što to pitanje meni postavljate, ja sam ...

SUDIJA ROBINSON: Profesore, ja vas prekidam. Ukoliko nemate saznanja koja su potrebna da biste odgovorili na to pitanje, onda samo tako recite i prećićemo dalje na sledeće pitanje.

SVEDOK AVRAMOV: Gospodin Bulatović će vam na to odgovoriti, ne ja.

(…)

TUŽILAC NAJS: Ovde imamo problem. Mi nismo znali sve detalje o kojima će svedočiti ovaj svedok, niti šta će da kažu drugi svedoci koji se planiraju da svedoče. Želeo bih da imam iste mogućnosti. Zato bih želeo da svedoku predočim, ukoliko mogu, još neke stvari. Još dva dokumenta o Haškoj konferenciji, četiri karte, neke odlomke iz "Smrt Jugoslavije" (Death of Yugoslavia) i nekoliko uopštenih pitanja..

(…)

TUŽILAC NAJS: Hvala. Dakle, molim da sada damo svedoku sledeći dokument, to je pretposlednji dokument koji se tiče Haške konferencije.

SUDIJA ROBINSON: Da, ali nismo dali oznaku za onaj poslednji dokument koji smo obrađivali pre pauze.

Sekretar: Sledeći dokazni predmet će da nosi broj 778.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala vam. Ovaj dokument, profesorka Avramov, je datiran na 25. oktobar, dakle posle odbijanja plana i vidimo da je na prvoj strani lord Karington u svojim uvodnim izlaganjima osudio napade JNA na Vukovar i Dubrovnik i izrazio žaljenje što general Kadijević nije došao. Zatim prelazimo na drugu stranu na kojoj ću da se osvrnem na dugačak pasus koji počinje od vrha strane: "Nemoguće je podeliti takozvane Kostićeve predloge" i onda, u sledećem pasusu stoji "kao opšti komentar u uvodu njegovog izlaganja o glavi 2 predloga predsedavajućeg, predsednik Milošević je rekao da se predlog vrlo malo razlikuje." U sledećoj rečenici stoji "nastavila se nepravedna diskriminacija koja se tiče prava na samoopredeljenje ljudi. Svaka odluka treba da se zasniva na kontinuitetu jugoslovenske države za one koji žele tamo da ostanu, kao i na principu legaliteta i legitimiteta. Predsednik Milošević je dovodio u pitanje opšti pristup konferencije zbog pitanja specijalnog statusa. Specijalni status treba dati samo dvema Krajinama u Hrvatskoj. Nema razloga da se taj specijalni status da i drugim regionima, štaviše."

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A zatim se govori o povratku Ustava iz 1974. godine što je neprihvatljivo da se Vojvodini vrati mogućnost da učestvuje u pitanjima unutrašnje politike. I sada, "predsednik Milošević je zaključio da je ovaj novi dokument otvorio put za novu nestabilnost." A onda

se u sledećem pasusu kaže da je "predsednik Crne Gore, Bulatović, rekao da iako tekst sadrži određena poboljšanja, demilitarizacija oblasti za koje je tražen specijalni status je definisao kao uznemiravajuće novosti" i tako dalje. Dakle, imamo ovde dve tačke: optuženi je smatrao da jedina grupa, jedina etnička grupa koja treba da dobije specijalni status su Srbi koji su živeli izvan Srbije, zar ne? Ovde to stoji, crno na belo.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ako stoji, to je stav onih koji su pisali, a njihova je greška što nisu vodili zapisnik koga bi i mi potpisali kao strana koja je učestvovala. Prema tome, to nisu autorizovani tekstovi, znate, uopšte. Ja, na primer, sam vodila svoje beleške ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesorka Avramov, vi ste bili prisutni na konferenciji. Konferencija nije uspela.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Date su solidne garancije za srpsku manjinu koja je živela u Krajinama. Stoji, takođe, da je optuženi rekao da se to pravo ne može dati drugim grupama. Prema tome, je li to stvarno bio njegov stav? Vi ste tamo bili.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Malo mije nejasno to, ne mogu da se setim, ne mogu da postavim u tačan kontekst ovaj drugi deo rečenice da ne daje se i drugim grupama. Pitanje je bilo o statusu Srba u Hrvatskoj, koliko se sećam. I na tome smo mi insistirali, a ne mogu da se setim, jednostavno ne mogu sada da se setim da je bilo reči o drugim grupama. Koje druge grupe?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dozvolite mi da vam postavim pitanje i objasnim na šta sam i pre toga upućivao kada sam govorio o jednakosti država, tj. ljudi i grupa u to vreme. Da li je tačno, profesorka Avramov, da je prihvatanjem plana lorda Karingtona, što je bilo veoma velikodušno prema Srbima iz Hrvatske, to značilo da optuženi mora da da ista prava, na primer, kosovskim Albanicam na Kosovu, a on to nije mogao da im dozvoli?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Albanci na Kosovu su imali apsolutno maksimalni status koji je Evropa (Europe) priznavala manjinama. Prema tome tu ravnopravnost, gospodine, ravnopravnost, gospodine, nikada nije dolazila u našim u pristupima i našim izlaganjima u pitanje. Nikada nismo osporili, kao delegacija, ni gospodin Milošević posebno, pošto je on bio šef delegacije, nikada nije osporio ravnopravnost. A druga je stvar institucionalni, institucionalna rešenja, autonomija i tako dalje. Ono što gospodin Milošević nije hteo da prihvati i za šta je imao apsolutnu podršku, ovaj, u Parlamentu, a to je raspad Jugoslavije na bazi konsensusa.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja sam izneo svoj stav po tom pitanju i preći ću na poslednji dokument sa Haške konferencije, sve druge sam, takoreći, izbacio...

SUDIJA ROBINSON: Koji je broj tog dokaznog predmeta?

Sekretar: Broj dokaznog predmetaće biti 779.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ponovo se izvinjavam prevodiocima i kažem da sledeći dokument koji ćemo da obrađujemo ima oznaku R0414911. Ovaj dokument je datiran na 4. novembar, što znači da je usledio nakon što je optuženi odbio prethodni plan i radi se, zapravo, o korigovanoj i unapređenoj verziji gde se iznose generalni principi toga šta se nudilo. Molim vas da pogledate dve strane. Na prvoj strani stoje ugovorne odredbe tog sporazuma, pasus 1, gde se kaže "suverene i nezavisne republike sa međunarodnim subjektivitetom, za one koje to žele; slobodno udruživanje republika sa međunarodnim subjektivitetom se predviđa ovim sporazumom; zajednička država ravnopravnih republika koje žele da ostanu u zajedničkoj državi i sveobuhvatna rešenja uključujući mehanizme za zaštitu ljudskih prava; uključenje Evropske zajednice gde je to prikladno i u okviru sveopšteg sporazuma, generalno priznanje nezavisnosti u okviru postojećih granica sem ukoliko se ne odredi drugačije." Zatim ukoliko okrenete jednu stranu, ne, izvinite, tri strane, do one koja je označena brojem 4, imamo podpasus "C" gde se govori o specijalnom statusu. Jeste li to našli? Na strani 4, subpasus "C", gde se govori o specijalnom statusu: "Pored toga, područja gde živi stanovništvo koje pripada nacionalnoj ili etničkoj grupi i koje čini većinu će imati poseban status autonomije. Takav status podrazumeva pravo da se imaju i da se prikazuju nacionalni amblemi u tom području, da se organizuju obrazovni program u kome će se poštovati vrednosti i potrebe te nacionalne grupe, zakonodavno telo, administrativna struktura uključujući i regionalnu policiju i sudstvo koje će biti nadležno za pitanja na tom području s tim što će se omogućiti i međunarodna kontrola." Dakle ovo je jedno vrlo velikodušno rešenje, ukoliko se slažete sa mnom, koje je dato Srbima u Krajini, gde su oni imali većinu u Hrvatskoj i u Bosni i ja vam kažem da je ovaj predlog odbijen zato što opuženi nije mogao na ovo da pristane znajući da će to morati da uradi i na Kosovu.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Meni je taj dokumenat vrlo dobro poznat. Taj smo mi dokumenat razrađivali nakon što smo ga dobili i stavili niz primedaba. Prva primedba je bila načelne prirode. Šta znači ovaj naziv "Treaty Provisions for the Convention". Sa stanovišta međunarodnog prava je jedna kontradikcija u samom nazivu. To je jedno. Drugo, pre nego što se pređe na ovo utvrđivanje "The new relations which will be based on the

following (novi odnosi koji će da budu zasnovani na sledećem) ... sovereign and independent republics (suverene i nezavisne republike). Molim vas, pre nego što se pređe na utvrđivanje suvereniteta i nezavisnosti mora se utvrditi njihov pravni naslov. Na bazi čega su one postale nezavisne? Koji je njihov pravni status? Na osnovu nasilne secesije. Molim vas, moramo konstatovati uzrok i posledicu, a ne preći na izvedena pitanja šta će biti unutar. Dakle, tu je naš načelan stav bio. Pre svega, utvrditi pravni naslov, pravnu ... Legitimitet. Ne može biti lord Karington ili posrednici tvorci novih država. A mi smo išli za tim da to bude na bazi ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Uzimajući u obzir vaš raspored, moram da idem dalje. Izneo sam naš stav o tome, a sad ću da pređem na jedno vezano pitanje. Časni Sude ja sam juče spomenuo neke česopise, nadao sam se da ćemo jutros DHL-om da dobijemo originale. To se nije desilo, ali imam kopije. Originali će, nadam se, da dođu danas. Profesorka Avramov, ja sam vam rekao razlog zbog koga je odbijen predlog lorda Karingtona i isto tako ću da vam kažem da interes Srba da žive u jednoj državi iznad drugih interesa, takođe leže u srži problema. Da bih potvrdio ovaj svoj stav, molim vas da pogledate ovu kopiju časopisa "Epoha", magazin SPS-a, datiran 22. oktobra.

SUDIJA ROBINSON: Ovaj poslednji dokument je označen sa brojem 780.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinjavam se. Stalno zaboravljam. U redu. Imamo prevod ovog dela časopisa i članka, ali da bismo uštedeli na vremenu, ja ću da pogledam na kartu koja se sada vidi na ekranima i pogledaćemo ovaj tekst koji stoji ispod toga na strani 2, gde se kaže sledeće: "Poželjne mogućnosti teritorijalne podele između treće Jugoslavije i Hrvatske", a onda se za ove šrafirane delove kaže: Srpska autonomna oblast Krajina je broj 1, Zapadna Slavonija je broj 2, broj 3 je srpsko područje Slovenije, malo iznad toga i na desno, onda 4 je Zapadna Hercegovina, ona nije šrafirana, ali se nalazi sa leve strane u ovim crnim linijama, 5 je Šamac-Posavina, mala crna linija na sredini karte, 6 je Dubrovačka republika, a 7 sa leve strane, dakle, označava optimalne zapadne granice srpskih područja. Da li ova karta označava ciljeve SPS-a u to vreme i u vreme, dakle, kad je odbijen predlog lorda Karingtona koji se odnosio na sva područja Jugoslavije?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine, u Beogradu je izlazilo niz časopisa, naučnih i ne možete osporiti slobodu nauke da pojedini teoretočari, pa i ja sa svoje strane, sam imala potpuno različite stavove nego što su bili zvanični stavovi bilo koje strane. Jednom rečju, sloboda naučne misli ne može biti dokaz ni imputacija optuženom ili bilo kome ili uzet kao dokaz. Ja vam na to, na ovo konkretno, jer ja nisam pročitala taj časopis,

moram da vam priznam, jer nisam imala u to vreme čak ni vremena da sve časopise gledam. Ovako na, na brzinu, ali vrlo netačno, otprilike tako je bila, bio, projekcija ponude 1915. godine Srbiji da se odrekne Jugoslavije i da ostane kao Kraljevina Srbija u Londonu (London), londonskim paktom koji su saveznici ponudili Srbiji. Otprilike, to je bilo na toj bazi. Do rta, ja vam mogu reći, jer znam tačno crtu kako je, ali ako vas to interesuje, ako ne, nećemo ići na to. A ovaj časopis se uopšte ne može uzeti kao pravno relevantan.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala vam što ste se pozvali na taj sporazum iz 1915. godine. Vi ste juče spomenuli Londonski sporazum (Treaty of London) iz 1915. godine u sred Prvog svetskog rata, jer moram da vam kažem, iako imamo vrlo malo vremena, ali Pretresno veće ovo može da zanima, da imamo presretnuti razgovor od 29. oktobra 1991. godine. Dakle, u isto to vreme, radi se o razgovoru između optuženog i Karadžića gde oni razgovaraju o mogućnosti da se oživi jugoslovenska država u skladu sa tim Londonskim sporazumom koji se, kako ste rekli, apsolutno poklapa sa ovom kartom. Možemo li da pogledamo sledeću kartu? Vi, naravno, znate osobu koja se preziva Moljević?

SUDIJA KVON: Opristite što prekidam gospodine Najs, treba da se dodeli dokazni broj ovom dokumentu.

TUŽILAC NAJS: Izvinjavam se.

ADVOKAT KEJ: Da li ovo stvarno treba da se usvoji kao dokazni predmet? Ova svedokinja ga nije ni usvojila ni prihvatila i on je irelevantan za njen iskaz.

TUŽILAC NAJS: Uz dužno poštovanje se ne slažem da je marginalan. Prvo, onda kada budemo dobili original, ili kopiju, mi ćemo da pokažemo da je to vezano za SPS i ova svedokinja je priznala da se ova karta prilično poklapa sa kartom o kojoj smo ranije govorili, na šta sam ja i želeo da ukažem i plan je vrlo relevantan da se pokaže stanje svesti optuženog.

ADVOKAT KEJ: Ukoliko mogu da odgovorim na ovo. Ukoliko postoje drugi načini da se to dokaže, onda to treba da uradimo. Ali ovde se radi o nekom članku koji je napisao neko drugi, a ne ova svedokinja. Ona ovaj članak nikada nije videla, niti je, po sopstvenim rečima, imala vremena da o ovome razmišlja. Prema tome, nema nikakvih dokaza koji bi ukazivali na to da je ona na bilo koji način povezana sa dokumentom. Možda postoji neki drugi način preko koga možemo ovim da se pozabavimo, što je relevantno za ovog svedoka, ili sa nekim drugim aspektom slučaja, nečim što, verovatno, tek treba da se uvede.

SVEDOK AVRAMOV: Ako mi dozvolite, gospodine, ja bih mogla da vam kažem...

SUDIJA ROBINSON: Pretresno veće će sada da se posavetuje.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, Pretresno veće je nakon konsultacije odlučilo da ovo ne uvrstimo u dokazni materijal.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kako časni Sud želi. Ja ću kasnije, preko nekih drugih svedoka da pokušam da uvrstim ovo u dokazni materijal. Možda ću tada da imam više mogućnosti da istražim sa tim svedokom, ali, u svakom slučaju … Vi ste objasnili kako je ova karta korišćena na konferenciji u Londonu 1915. godine, kada je postojala mogućnost da Srbija bude mnogo veća. Moljević je bio četnik koji je napisao poznati članak o tome 1941. godine, zar ne? Ukoliko biste ponovo pogledali kartu…

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: … koja je uzeta iz tog članka. Evo karte.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodina Moljevića nisam poznavala, o gospodinu Moljeviću znam samo iz literature. Prema tome na mogu da vam govorim o gospodinu Moljeviću, ali bih vas pitala da li ste uvrstili u dokazni materijal kartu koju je prezentirao gospodin Tuđman na godišnjoj konferenciji HDZ-a po kome Hrvatska treba da bude do Zamuna?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Uz dužno poštovanje, nije na vama da o tome govorite, već će Pretresno veće o tome da odlučuje. Sada vas molim da pogledate ovu kartu. Da li vi prepoznajete ovu mapu koju je predložio Moljević 1941. godine i da li se slažete s tim da ova Moljevićeva karta je vrlo slična onoj iz Londona, 1915. godine?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Morala bih tačno da upoređujem, nemojte me sada, vršiti presiju da u ovom trenutku upoređujem. Morala bih ipak razmisliti i vidim tačno i da imam one karte, moje, znate, koje imam originalne iz Londona iz 1941. godine. Imam sve karte, hrvatske od 1941. godine, pa predlozi do 1999. godine. Imam u Beogradu sve te karte, ali zato sad ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sad vas molim da pogledate ovu kartu. I kažite, molim vas sa da ili ne, da li ste upoznati sa tim da li je Moljević publikovao svoje predloge 1941. godine iako samog Moljevića niste poznavali?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne znam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jeste li ranije videli ovu njegovu kartu?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Nisam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, dakle onda bez karte, molim vas potvrdite mi sledeće, jer ste pogledali u jednu raniju kartu, za koju ste rekli da potseća na onu iz 1915. godine? Moj stav je sledeći: bez obzira na

genocid protiv Srba u Drugom svetskom ratu koji se još nije desio u trenutku kad je Moljević ovo pisao, postojao je jedan stari koncept o tome da svi Srbi žive u istoj državi, državi koja bi imala one granice koje su prikazane na ovim kartama, mada one nisu postale dokazni materijal. Dakle, da li prihvatate da je postojao jedan stari stav o mogućnosti stvaranja jedne velike srpske države?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine, ja u mom naučnom radu baziram sve stavove na zvaničnim dokumentima. Mogu vam govoriti o londonskoj konferenciji, mogu vam govoriti o londonskim predlozima, ali ne o međustranačkim predlozima i međustranačkoj borbi koja je bila u periodu između dva rata ili kasnije. Sociolozi su se bavili tim pitanjem i oni koji proučavaju odnose stranaka. Mene interesuju zvanični akti, mene interesuju zvanični stavovi država.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Budući da nemamo mnogo vremena, recite nam još ovo. Vi ste nastavili da pregovarate u ime optuženog i Srbije 1992. godine. Povodom pregovarajućeg procesa, imali ste direktan kontakt sa optuženim i sa Karadžićem, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da, da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja sada moram da vam iznesem sledeću tvrdnju. Parola "svi Srbi u jednoj državi" bez obzira na interese drugih dovela je do odbijanja Karingtonovog plana i nastavljanja sukoba. Da li prihvatate da je koncept "svi Srbi u jednoj državi" imao u to vreme takav efekat?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, apsolutno ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo dalje.

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodin Najs potpuno iskrivljuje u pitanju ono o čemu se radi. To je zalaganje za Jugoslaviju i objašnjenje da je Jugoslavija dobro rešenje za sve Južne Slovene, a za Srbe svakako je dobro rešenje, jer, živeći u Jugoslaviji, svi Srbi žive u jednoj državi. I oni koji žive u Srbiji i oni koji žive u drugim republikama. Ali tako žive i svi Muslimani, južnoslovenski, u jednoj državi, tako žive i svi Hrvati u jednoj državi, dakle, to je bilo rešenje, Jugoslavija je bila rešenje. Ovde se radi o Jugoslaviji, a ne o nekakvom konceptu Velike Srbije koji kao bauk i fantom stalno lebdi nad ovom salom ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, Pretresno veće razmatra vaše intervencije. Strogo govoreći, te intervencije treba da idu kroz advokata kog je dodelio Sud. Do sada smo bili dosta fleksibilni. Vi imate priliku da od nas tražite …

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine …

SUDIJA ROBINSON: Molim vas da me ne prekidate. Vi imate priliku da od nas tražite da postavljate pitanja svedoku. Ja sam već reko da ćemo mi na takav zahtev verovatno pozitivno da odgovorimo. To će da bude pravo vreme za vas da postavite pitanje. Inače, sva druga pitanja i komentari moraju da dođu preko advokata koga je dodelio Sud. Nastavite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imam ovde četiri ili pet ...

SUDIJA ROBINSON: O tom pitanju više neću da vas slušam. Gospodine Najs, izvolite.

TUŽILAC NAJS: Imam pet kratkih inserata iz serije "Smrt Jugoslavije", imam ovde i transkripte, ukoliko ih želite. Transkripte nisu uvek tačno prevedeni. Svi inserti su veoma kratki. Ukoliko bismo samo pustili inserte, bilo bi najbolje da samo slušamo prevod nego da pratimo transkripte koji su možda netačno prevedeni. Sa vašom dozvolom pustiću prvi insert svedokinji.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, proveravamo sada zapisnik, međutim čini mi se da je Pretresno veće odbilo da uvrsti ovaj dokaz.

TUŽILAC NAJS: Odbili ste da uvrstite celu seriju "Smrt Jugoslavije", ali inserte ste već ranije uvrstili u spis, one delove kada neki ljudi govore i gde se pojavljuje optuženi. Mislim da se prva četiri odnose samo na optuženog. A mislim da je tu i insert sa sastanka generala, izvinjavam se, insert sa sastanka Vrhovne komande u podrumu gde je bilo hladno, svi su nosili kapute i tamo su pokušali da se slože o davanju specijalnih ovlašćenja, tamo se glasalo protiv toga. Sećate se toga.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Kej?

ADVOKAT KEJ: Tako je. Mi smo izjavili prigovor na tu celu seriju i taj je prigovor usvojen, međutim bilo je drugih inserata koji su imali konkretnu vezu pa bi možda bilo bolje da čujemo pitanje, a onda pokažemo inserte, tako bismo tačno znali šta se dešava.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, prvo postavite pitanja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Želim svedoku da iznesem tvrdnju da su ovaj optuženi i ljudi koji s njim radili želeli, ako je potrebno uz borbu stvoriti Veliku Srbiju, u kojoj bi živeli svi Srbi. To je moja tvrdnja, a sledeća dva inserta će da mi pomognu u vezi s time. Možda bi bilo bolje, čisto vremenski, ekonomičnije, da prvo vidimo inserte, ali to je stvar Suda. Dakle, šta vi kažete na tu tvrdnju, profesorka Avramov, da je optuženi želeo da stvori Veliku Srbiju i da je bio spreman da se bori da bi je dobio?

SUDIJA ROBINSON: Prvo neka svedok odgovori na pitanje.

SVEDOK AVRAMOV: Izvinite, moraćete ponoviti pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno. Optuženi je bio spreman da se bori da bi se stvorila Velika Srbija u kojoj bi živeli svi Srbi.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, sasvim obrnuto. Ne povećana Srbija, nego opstanak Jugoslavije. Maksimalna Jugoslavija, a ne povećana Srbija. To je bio stav.

TUŽILAC NAJS: Da pogledamo onda prva dva inserta.

SUDIJA ROBINSON: U redu, oni su relevantni za ovo pitanje.

(Video snimak)

Slobodan Milošević*: Bez obzira što se i danas kao nekad protiv Srbije udružuju njeni neprijatelji van zemlje sa onima u zemlji, njima poručujemo da uopšte nismo plašljivi, da u svaku bitku ulazimo.*

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS: Drugi insert, molim.

(Video snimak)

Milošević*: Zaustavićemo kontrarevoluciju na Kosovu i sprovešćemo promene u političkom sistemu koje će omogućiti da Srbija ostvaruje ovlašćenja republike na celoj svojoj teritoriji.*

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS: Ko što je Pretresno veće primetilo, prevod sa ekrana je pomalo drugačiji od onoga šta smo čuli od naših prevodioca. Ovo su, dakle, dva primera govora ovog optuženog. Znamo i za još jedan poznati govor na Gazimestanu (Gazimestan). On je znači bio spreman da se bori ...

SVEDOK AVRAMOV: Da, bila sam prisutna …

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Ovakva razmišljanja da Srbija ponovo treba da stekne teritorije koje joj s pravom pripadaju, odnosno da stekne vlast nad teritorijama, je nešto šta je on glasno govorio i na taj način je uzburkao javnost, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine, borba se vodi na psihološkom, na informativnom, na političkom planu, a ne samo na vojnom. Vojni plan je poslednja instanca. To je jedno. Koliko sam ja shvatila, slučajno sam bila na Gazimestanu, upravo onda za vreme proslave 600 godina Kosovske bitke. Gospodin govori o Srbiji, a ne o proširenoj Srbiji. On govori o potrebi da se vaspostavi vlast na celoj teritoriji, jer je na Kosovu povremeno

bio ustanak protiv. Nisu Srbi na Kosovu manjina kao što sad predstavljate. Srbi su sastavni deo većinskog naroda, a manjina je albanska.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Udaljili ste se od teme. Moje sledeće pitanje koje proizilazi iz ovih inserata, govora na Gazimestanu koji je poznat Pretresnom veću, glasi: iako optuženi, koliko smo videli, nije pomenuo termin "Velika Srbija", svim onim šta je uradio i šta je rekao, usvojio je nacinalistička osećanja kako bi generisao entuzijazam Srba spram njega, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, ja tako nisam shvatila, prisustvovala sam tamo, mogla sam osetiti raspoloženje naroda. Tamo su bili predstavnici svih mogućih političkih orijentacija, a ne samo socijalisti i tako dalje. Znate, Kosovo je za srpski narod jedan specifičan trenutak u istoriji i on ima svoju emotivnu konotaciju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeća tvrdnja … Vi se ne slažete sa mojom tvrdnjom ...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, ne uopšte.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeća tvrdnja se zasniva na tome da je on koristio propagandu kroz organizovanje masovnih skupova čime je ustalasao ljude pomoću pomenutih tvrdnji, kako bi ga ljudi pratili i slušali. Da li prihvatate da se on koristio masama kako bi stvorio osećanje koje je njemu išlo u prilog?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Znate, korišćenje masama je jedan od elemenata korišćenih od svih i država i partija. Ne vidim tu nikakav izuzetak za gospodina Miloševića. To je nešto što ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada pogledajte inserte 3 i 4 i, molim vas, da ih komentarišete u skladu sa vašim poslednjim odgovorom. Insert 3, molim vas.

(Video snimak)

***Slobodan Milišević**: To znači da sa svojih funkcija budu smenjeni i svi oni članovi Pokrajinskog komiteta i Predsedništva, prema kojima je opravdano, naglašavam reč ''opravdano'', izraženo masovno javno nepoverenje.*

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovo je jedan primer. Sećate li se tog incidenta, gospođo Avramov?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Mislim, da. Sećam se. Znate šta bih vam rekla? Rekla bih vam da je gospodin Milošević pogrešio što to nije sproveo. Ne bi generali, Albanci, koji su bili generali u JNA, okrenuli leđa Jugoslaviji i našli se u terorističkim organizacijama Šiptara na Kosovu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: On se poslužio masom da bi dobio ono šta je tražio na sastanku Centralnog komiteta, zar ne?.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ja nisam prisustvovala sastanku Centralnog komiteta, nisam bila član partije, prema tome ne mogu da kažem šta je bilo na Centralnom komitetu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I konačno, poslednji, četvrti insert:

(Video snimak)

Masa je celog dana čekala da dođe Milošević i da im kaže da će Kosovo ponovo da bude njihovo.

***Slobodan Milošević**: "Nema te cene i nema te sile koja može pokolebati rukovodstvo Srbije i građane Srbije u borbi za pravedne ciljeve"*

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS: Hvala vam.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Gospodine, u peridu između 1970. i 1980. godine, sa Kosova je prognano oko 200.000 Srba, a slučajno tu cifru pozitivno znam, a Albansko stanovništvo povećano je za 34%, između 1970. i 1980. godine. To su statistički podaci saveznog statističkog ureda.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U skladu sa vremenom, postaviću još dva pitanja. Prvo pitanje je ovo, jedno činjenično pitanje: Vi ste već govorili o karakteru vaših saveta i vašem učestvovanju u političkom procesu na međunarodnom nivou. Ipak, vi nikada niste prisustvovali sastancima Saveta za harmonizaciju, sastancima Vrhovnog saveta odbrane ili sličnim telima, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, nikada, nikada.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači kad nam kažete, kao što ste već rekli, da je optuženi imao ograničenu kontrolu nad Babićem ili nad JNA, vi tu tvrdnju ne iznosite na osnovu vaših vlastitih iskustava na sastancima sa JNA generalima ili drugim kritičnim sastancima, jer vi, jednostavno, takva iskustva nemate, zar ne?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, samo na bazi zvaničnih dokumenata koje posedujem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je bilo moje prvo pitanje. Drugo pitanje glasi: ovaj optuženi se pojavio kao vođa u okolnostima koje mi ovde istražujemo, negde krajem osamdesetih. Ja vam sada kažem sledeće: od tog trenutka on je koristio ili da se poslužim modernijim rečnikom, instrumentalizovao emocije i mišljenja drugih jednostavno zato da bi zadržao

kontrolu nad što više može teritorija, bez obzira na legitimne interese drugih koji su živeli na tim teritorijama. Da li je to realnost, gospođo?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: To je vaše tumačenje, a emocionalna osećanja vi zaista niste u stanju da tumačite emocionalna osećanja srpskog naroda i pod kojim uslovima je to činjeno. Ja bih samo mogla govoriti o mojim emocionalnim osećanjima. Nikada nisam imala potrebe nit' sam pomišljala o tome da sam ja Srbin. To je nešto što je bilo sasvim irelevantno za mene. Onoga trenutka kada su Srbi masovno klani, kada su masovno izgnani, kada su apelovali ''pomozite nam, ostavljeni smo sami'', ja sam rekla, ''ja sam deo tog naroda, ja sam obavezna da pomognem tom narodu''. To su moje emocije. Ali vi to ne možete shvatiti, sasvim vas ... To je razumljivo ...

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Kej.

SUDIJA KVON: Ali pre toga, gospodine Najs, imate li potpuni tekst govora optuženog na Gazimestanu?

TUŽILAC NAJS: Mislim da imamo. Pogledaću. To nije jedan od inserata koji smo sada imali ...

SUDIJA KVON: Govorim o dokaznom predmetu.

TUŽILAC NAJS: … Gazimestan je odvojen, izvolite.

DODATNO ISPITIVANJE: ADVOKAT KEJ

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Hvala vam. Profesorka Avramov, postavljena su vam pitanja o periodu pre secesije od 25. juna 1991. godine i šta se događalo na teritoriji Jugoslavije u to vreme. Spomenut je čovek po imenu ''Dragan'', paravojne snage. Vi ste odgovorili da se država nalazila u jednoj egzistencijalnoj situaciji. Kakvi su bili problemi u Jugoslaviji pre secesije od 25. juna 1991. godine? Sa kakvim se teškoćama susretala država Jugoslavija?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ta konstatacija koju sam ja sada izrekla je mnogo oštrije rečena, a opet nisam prisustvovala, gospodine, nego je to saopštenje, zvanično saopštenje dato u štampi. Sad ću vam reći tačno, ja mislim da je to bio 21. mart 1991. godine ili otprilike tih dana, kada je Generalštab konstatovao da se zemlja nalazi već u stanju građanskog rata, da se individualni teror sprovodi, ilegalno naoružanje koje se dovozi iz Mađarske (Hungary), iz Austrije (Austria) i preko raznih drugih kanala, nagoveštava potrebu da se proglasi vanredno stanje u zemlji, jer je zemlja na rubu rata, građanskog rata. To je konstatacija vrhovnog saveta. A ja, kao i svi ostali građani, smo vrlo dobro znali preko štampe o individualnim terorističkim

aktima nad srpskim narodom koji su se intenzivirali još od 1990. godine, još od početka 1990. godine.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Takođe ste rekli da je država bila suočena sa pobunom i to je bio rezultat govora …

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: … predsednika Tuđmana. Da li biste to mogli da stavite u kontekst. Šta ste mislili pod rečju ''pobuna''?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Molim vas, gospodin Tuđman je održao govor u Trogiru. Ja mogu da vam dam ceo tekst tog govora, samo nemam ga ovde, nisam mislila, pretpostavljala sam da vi to imate, u kome je pozvao hrvatski narod na pobunu i mi smo ono šta vi nazivate danas njihovo pravo samoopredeljenja, nije to nikakvo pravo samoopredeljenja, to je pobuna protiv države bila. I Tuđman je u tom govoru, ogromna masa, možda veća nego ona što je bila na Gazimestanu, samo o tom govoru ovde ništa ne pominjete, pozvao je, obraćao se hrvatskom narodu i prijateljima hrvatskog naroda, Muslimanima koji su istorijski vezani, ne znam već njegovu frazu kako je to izgovorio, i pozvao na ustanak.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: U tom kontekstu koji ste nam opisali, a pre secesije 25. juna 1991. godine, spomenuli ste i pravo Srbije da se brani i pretnje Srbiji koja je bila jedna od republika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Šta ste pod tim mislili? Od čega se to Srbija branila?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Od pobune. Borbena područja ili, bolje rečeno, oružane akcije su se kretale od Slovenije, preko Hrvatske ka Bosni i ka Kosovu. I tada, kroz celu tu teritoriju, već su bile organizovane pripreme na koje je mislio Generalštab, oružane te grupacije, o čemu vam govori Alija Izetbegović u svojim člancima ... Imate o tome. I pretpostavka je bila i o tome je Tuđman govorio, da je pobuna trebala početi na Kosovu pa onda se širiti ka severu. Međutim, sticajem okolnosti, ko je promenio tu strategiju ja ne znam, to ćete vi bolje moći da ocenite, strategija je promenjena i počelo je od severa ka jugu i tako je išlo. Ta povezanost čini, ustvari, rat jedinstvenim, organski, organski jedinstvenim poduhvatom protiv države Jugoslavije.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: A sada bih želeo da se vratim na jedan od dokaznih predmeta koji su vam pokazani, to je 776. Dokazni predmet 776, molim. Molim vas, okrenite na stranu 5. To je izjava predsednika Miloševića na Konferenciji o Jugoslaviji...

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da, znam ja dobro, ceo tekst. Na strani 7, ne 5, u redu.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Kontekst je sledeći, profesorka. Hag, 7. septembar 1991. godine, početak Karingtonovih mirovnih pregovora. U drugom paragrafu stoji: "Granice treba promeniti samo u slučaju otcepljenja od Jugoslavije. To se ne odnosi na narode i republike koje ostaju u Jugoslaviji." Vama je bila izneta tvrdnja da je strategija predsednika Miloševića bila strategija Srbije, a ne Jugoslavije. Da li je to tačno?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, uopšte nije bilo tačno. Gospodin Milošević je bio opterećen, da se tako izrazim, nemam trenutno boljeg izraza, bio je okupiran, preokupiran, kako spasti Jugoslaviju, kako obezbediti egzistenciju jedne države protiv koje su odjedared ustali Slovenija, Hrvatska i taj se otpor širio. To je bila suština. Pa vidite iz kasnijih govora njegovih, svih.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Znači, strategija je u velikoj meri bila zasnovana na konceptu Jugoslavije. Da li je to bila srpska država Jugoslavija ili država svih južnoslovenskih naroda?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Jugoslavija je bila država Južnih Slovena prema zamisli na Versajskoj konferenciji mira (Peace Treaty of Versailles). Taj pojam Južnih Slovena je podrazumevao, u to vreme, Srbe, Hrvate i Slovence. Kasnije je došlo, za vreme Titove Jugoslavije, do proizvodnje novih naroda. Protiv toga su protestvovale zvanično Sjedinjene Američke Države (United States of America), čini mi se, ja sam u knjizi navela i pozvala se na dokument Sjedinjenih Američkih Država, 1946. godine su već uložili protest da Makedonci nisu nacije, da je to artificial, da je to veštački izvedeno. Posle, kada su Muslimani proizvedeni za naciju, takođe je Amerika protestvovala. Prema tome, u socijalističkoj Jugoslaviji došlo je do povećanja broja nacija, konstitutivnih naroda, kako su kvalifikovani u Ustavu i tu se, tu sada, vidite, ako se uzme u obzir da su Muslimai, ustvari, islamizovani Sloveni, onda taj pojam "Južni Sloveni" može da pokrije to ... Jugoslaviju. Ako se pak uzme da Muslimani nisu poreklom Slaveni, što istorijski je teško dokazati, onda bi se moglo reći da taj naziv "Južni Sloveni" ne pokriva potpuno teritoriju Jugoslavije.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: A sada me zanima druga rečenica u ovom paragrafu. "To se ne odnosi na narode i republike koje ostaju u Jugoslaviji." Znači, koncept je sledeći: da se granice onih država koje se otcepe od Jugoslavije, trebaju promeniti.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Granice ostaju otvorene, to je bio naš stav i onda i one se moraju utvrditi na međunarodnoj konferenciji, a ne jednostranim aktima. To je bila poenta. To je isti stav, molim vas pogledajte

stav Vrhovnog suda Kanade (Canada) u odnosu na Kvebek (Quebeek) ili, da vam citiram pojedine autore koji takođe isto to smatraju.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Da li je faktor koji ste vi spomenuli u svom jučerašnjem svedočenju takođe bio važan, a to je nacionalna država? Da li su oni koji su ostali u Jugoslaviji smatrali da Hrvatska želi da stvori čistu nacionalnu državu?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Pa imate konstantu, molim vas. Na sastanku Vrhovnog vijeća obrane na kome je prisustvovao Franjo Tuđman i generali, koji je održan 12. i 19.septembra 1993. godine, je doneta odluka da se etnički očisti Hrvatska. To imate zvanični dokument o tome, taj dokument vi imate. Sem toga ... Evo pogledajte. To je list koji i danas izlazi u Hrvatskoj. A pogledajte naslov odnosno rečenicu koja je stalno ... To je hrvatski "Vijesnik". "Srbi, prokleti da ste, ma gde bili." Evo vam, ja vam mogu ostaviti taj dokument. To je list koji izdaju, dnevni list u Hrvatskoj.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Ukoliko biste nam dali datum kada je taj članak objavljen.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Evo, daću vam. 10. travanj (april) 1994. godine. Mogu da vam ostavim ako hoćete.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Hvala. Želeo bih sada da idemo dalje, jer nemamo mnogo vremena. Pogledajmo dokazni predmet 779. To su beleške na Karingtonovoj konferenciji od 25. oktobra 1991. godine. Pogledajte, molim vas, paragraf 23, koji se nalazi na četvrtoj strani dokumenta.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Koja strana?

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Na četvrtoj strani, pri vrhu. Žig nosi broj 643, paragraf 23.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Jeste li pronašli? Piše, "Predsednik Milošević, Srbija".

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Da, da.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Postavljana su vam pitanja o granatiranju Dubrovnika, o teritorijalnim ambicijama optuženog i o Dubrovniku. U ovom dokumentu stoji: "Predsednik Milošević je izjavio da je od generala Kadijevića i od potpredsednika Kostića zatražio da mu kažu da li je istina da JNA granatira Dubrovnik. Oni su rekli da to nije istina. Bez obzira na to kakva je bila situacija, on, Milošević, nije mogao da prihvati granatiranje Dubrovnika koje se nisačim ne može opravdati." Iz vaših kontakata sa optuženim, da li je korišćenje sile ikada bila njegova strategija, barem koliko vi znate, za ostvarivanje teritorijalnih pretenzija preme drugim stranama koje su pregovarale o budućnosti Jugoslavije?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, ne, kategorički tvrdim da predsednik Milošević to nikad nije imao. Insistirao je na miroljubivom rešenju, zgranjavao se često puta, jer su se, moram da priznam, akcije, oružane akcije vodile bez kontrole. One su izmakle ne samo kontroli nadređenih, pretpostavljenih, one su izmakle i lokalnoj kontroli. One su bile anarhičnog, često puta, karaktera, da niste znali ko puca, s koje strane. To je trenutak bio kada je popustila disciplina i kada je kontrola nad oružanom silom jednostavno nestala. Za trenutke nestala potpuno i kada je postojala jedna panična atmosfera i želja da se to, na neki način, stavi pod kontrolu. Međutim to je bilo jako teško, jer je bilo individualnih, osvetničkih akata, grupa koje su se tu i tamo, ovih plaćenika koji su dolazili ... Znate, sećam se izjava pojedinih plaćenika koji su bili iz Velike Britanije (Great Britain), dovedeni su u Beograd i predati britanskoj ambasadi da bi se dokazalo šta rade plaćenici u zemlji. A predsednik Milošević nikad nije imao te namere da silom osvoji. Šta znači osvajanje? Nije se railo o osvajanju. Radilo se o odbrani Jugoslavije. Mi smo imali teritoriju koja je bila pod suverenitetom nečim, a ne *terra nullius*. Prema tome, otkidali su nasilno od Jugoslavije secesionisti, razbijali su državu jednu, članicu Ujedinjenih nacija ...

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Izneta vam je tvrdnja da je krivica za nepotpisivanje Karingtonovog plana pala na Srbiju i na Miloševića. Želeo bih da prođemo kroz ovo u dva koraka. Prvo, da li su sve zemlje prihvatile konfederaciju ili je još uvek bilo nesporazuma, naslaganja o trgovini, valuti, odbrani? Da li je Karingtonov plan bio jedan globalni plan kog su prihvatile sve strane?

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne, pre svega, vi spominjete konfederaciju. Nemojte, idite na prvu rečenicu. Stvaraju se nezavisne, suverene države. A šta će biti posle, da li će to biti konfederacija ili će to biti neka unije ili ne znam šta, to je stvar koja bi se eventualno pregovarala. To je prosto, naprosto jedna od pretpostavki koje bi mogle doći u obzir. Međutim, na konferenciji je gospodin Tuđman i Kučan reko doslovce: ''It is out of question'' (o tome se ne razgovara), ''mi nećemo da pregovaramo ni o čemu sem o nezavisnim državama''. I otuda je Karingtonov papir u prvom delu njima odgovarao, u celini njima odgovarao, jer posle toga su mogli reći ''izvinite, ali mi s vama ne želimo ni da pregovaramo.'' Poenta je na tome. Karingtonov papir je bio, ja bih rekla, jedna protivpravna, sa stanovišta međunarodnog prava, protupravan akt, a sa stanovišta Brionske deklaracije, prevara.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: U vezi sa odbacivanjem tih uslova, rečeno je da je Srbija ostala sama. Vi imate dosta ikustava sa mnogih

konferencija, pregovora i videli smo da ste se ovim pitanjem bavili više od dve godine.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Ne dve, preko 40 godina.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Dakle, čak i više. Da li vam je poznata strategija pregovaranja, tehnika kojom se čeka da jedna strana ostane sama prilikom pregovora da bi je ostale okrivile za odbacivanje, iako čak možda i druge strane tu istu stvar ne žele. Da li se tako nešto koristi u strategiji.

TUŽILAC NAJS: Ja neću previše da se bavim tehnikama, ali mislim, ipak, postoje granice sugestivnim pitanjima u dodatnom ispitivanju. Ovo je pitanje prešlo tu granicu.

SUDIJA ROBINSON: Neka svedokinja odgovori na pitanje, ako može.

ADVOKAT KEJ – PITANJE: Dakle radi se o odbacivanju i o tome koga će da okrivi međunarodna zajednice zbog odbacivanja predloženih uslova. Da li je to nešto čime se ljudi koji pregovaraju i bave strategijom pregovaranja, takođe bave.

SVEDOK AVRAMOV – ODGOVOR: Odgovoriću vam u kojoj sam se krajnje neprijatnoj situaciji našla i danas se nalazim. Kao profesor, između ostalog predavala sam i specijalni kurs imala o pregovaranju, o procesu pregovaranja, tehnici pregovaranja i elementima sa stanovišta prava, morala, etike i tako dalje. Govorila sam im na bazi istorije, pravila, standarda međunarodnog prava. Sve ono šta se dešavalo u posthladnoratovskom periodu negiralo je sve ono u čemu sam ja moje studente poučavala. Došlo je do jedne patološke pojave, do odstupanja od elementarnih pravila i to je ono šta sam ja primetila na konferencijama koje su se vodile u posthladnoratovskom periodu. Tu više nema standarda, tu više nema etike, tu se radi iza leđa, tu se donose presude, to se donose ... Pravila, odnosno odluke, ne znam ni ja gde, pa se onda stavi pred svršen čin, to je nešto što je u mojoj četrdesetogodišnjoj profesorskoj karijeri bilo jedno zaprepašćenje.

MIHAJLO MARKOVIĆ: SKORO SVI SRPSKI INTELEKTUALCI SU VEOMA PODRŽALI OPTUŽENOG

Utorak, 16. novembar 2004.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste profesor, član Akademije nauka, javni radnik. Da bi štedeli vreme ja ću pročitati samo neke bitne elemente vaše biografije, pa ćete mi vi zbirno odgovoriti da li je sve to tačno. Profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu, član Srpske akademije nauka, a, onda, profesor od 1972.0. do 1990. godine na Univerzitetu u Pensilvaniji (Pennsylvania). Dalje, član Međunarodnog filozofskog instituta (International Philosophical Institute) u Parizu (Paris), potpredsednik Međunarodne humanističke i etičke unije (International Humanitarian and Ethical Union) u Holandiji (Netherland), potpredsednik za Evropu Svetske federacije za istraživanje budućnosti (World Federation for Research of the Future), počasni doktor Univerziteta u Lundu (University of Lund) u Švedskoj (Sweden), član Glavnog odbora Akademije za mir (Academy for Preservation of Peace) u Njujorku (New York), Beču (Vienna) i Helsinkiju (Helsinki), urednik mnogih naučnih časopisa i profesor na mnogim univerzitetima u Evropi i Americi. Sekretar odeljenja društvenih nauka Srpske akademije nauka, osamdesetih godina član Odbora za odbranu slobode javnog mišljenja i izražavanja. Zbog učešća u časopisu "Praxis", u to doba, ste suspendovani. 1981. godine ste bili isključeni sa Univerziteta. Bili ste devedesete godine, od osnivanja, potpedsednik Socijalističke partije Srbije i vi ste jedan od autora Memoranduma Srpke akademije nauka. Da li je sve ovo što sam rekao tačno?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Sve je tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala vam. Može li se konstatovati da vi spadate u istaknute, aktivne učesnike društvenog života i političkih događaja tokom više decenija, u nekadašnjoj Jugoslaviji?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da, može, ali da li mogu nešto da objasnim? Kad se kaže da je neko angažovani intelektualac, to znači da se angažuje praktički i teorijski za neke osnovne ljudske vrednosti kao što su sloboda, ravnopravnost, jednaka prava - politička, socijalna i ekonomska, socijalna pravda, ljudska solidarnost. E, sad kad se teorijski angažuje na tome, a to sam ja ceo moj život radio, onda to znači da je on kritički naučnik, kritički filozof koji ne opisuje, ne bavi se samo opisivanjem, analizom, objašnjavanjem društvene stvarnosti, nego joj kritički prilazi i pronalazi u njoj određene ograničenosti, koje treba prevazići. Kad se praktički angažuje, onda to znači da je to izvesno veće i manje učešće u političkom životu. E, sad, ja sam u određenim periodima mog života, iako sam se celo vreme angažovao teorijski, ali u nekim periodima sam se angažovao i praktički, u političkom životu. Ali, uvek te etičke vrednosti dolaze u sukob sa pragmatičnom politikom i onda sam morao da se povlačim, opet, u teorijski naučni rad ili sam, pak, bio kažnjen i udaljavan iz raznih institucija i to se desilo više puta. Ja ću samo navesti, bez objašnjenja razloga, sem ukoliko me ne budete pitali. Prvi put se to desilo već dok sam bio u gimnaziji, pre II svetskog rata. Drugi put, pedesetih godina odmah posle II svetskog rata. Treći put ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da, da izvinite.Treći put, to je bio najduži period, od oko dvadeset godina, tada kada sam se angažovao u izdavanju tog kritičkog časopisa "Praxis" i kasnije sam bio urednik tog međunarodnog izdanja "Praxis Internešenal" (Praxis International) i to je trajalo dvadeset godina. Tada sam bio i udaljen sa Univerziteta iz političkih razloga. Tada mi je oduziman i pasoš u dva maha. Nisam mogao da objavljujem knjige, nisam mogao da učestvujem u medijima. I, o toj našoj grupi "Praxis", beogradskoj grupi "Praxis", su često pisali Njujork tajms (New York Times) i Vašington post (Washington Post). Opisivali su nas kao disidente. Međutim...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, profesore ...

SVEDOK MARKOVIĆ: Završavam. I poslednji put, to je bilo devedesete godine, kad sam bio razrešen mojih dužnosti u Socijalističkoj partiji. Hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Jugoslovenska kriza, koja je rezultirala secesijom, građanskim ratom, ima korene koji sežu dublje u istoriju, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. Dozvolićete mi da, samo još na tom mestu nešto objasnim, jer je vrlo važno za sve ostalo o čemu ćemo kasnije govoriti. Ta kriza ima svoje međunarodne i unutrašnje, političke razloge. Međunarodni dolaze od toga što je izuzetno značajan geopolitički položaj tog prostora. Tu su velike arterije, sever, jug Evrope, Evropa, Azija i svi zavojevači u toku istorije su pokušavali da ovladaju tim prostorom. Da ne navodim dugo, to su bili još u VII veku Avari (Avars), pa onda kasnije, su bili Mongoli (Mongolians)u XIII veku, Turci (Turks) u XIV veku, a kasnije je to dolazilo sa zapada Evrope i tim prostorima su pokušavali da ovladaju, da ga kontrolišu, najpre Austro-Ugarska (Austro-Hungary) i Nemačka (Germany), kasnije i Sjedinjene Američke Države (United States of America). To je ovo u čemu sad živimo. E, sad na tom prostoru su živeli srodni južnoslovenski narodi koji su često želeli da se zajedno brane i da zajedno žive u istoj državi. Otud ta težnja da se stvori jedna jugoslovenska zajednica, a bila je ideja da se stvori balkanska federacija. Međutim, s druge strane, to su narodi koji su živeli pod različitim istorijskim uslovima. Jedni su živeli u Austro-Ugarskoj, drugi su živeli pokoreni od strane Turaka, u turskoj imperiji. Imali su različite vere. Recimo, jedni katolici, drugi pravoslavni i treći, kasnije, Muslimani i često su želeli da stvore svoje posebne nacionalne države. E, otuda, onda, ta stalna težnja ka separatizmu i ka secesiji. Ona je, ustvari, dovodila vrlo često do međusobnih nacionalnih sukoba i ovo što se sad dešavalo u najnovije vreme je, ustvari, jedna daleka posledica, upravo te vrste sukoba, to je posledica, s jedne strane, težnje za stvaranjem svoje države. Recimo, Slovenci su imali još pre hiljadu godina srednjevekovnu svoju državu. Hrvati su je imali, takođe, pre hiljadu godina. Izgubili su nezavisnost 1102. godine. Srbi su imali svoju srednjevekovnu državu. A, s druge strane, u vreme nacionalnog romantizma su se formirale nove nacije koje su takođe težile da stvore svoje nacionalne države, tako da sa te strane imate jednu stalnu napetost, jer pojedine te nacije teže da stvore svoje države. A, s druge strane, imate, onda, mešanje spoljašnih sila koje teže da ostvare kontrolu nad tim prostorom i onda podstiču te međunacionalne sukobe, tako da ta dva faktora, s jedne stane separatizam i secesionizam, a s druge strane ovo stalno mešanje spolja su, ustvari i direktni uzroci ove krize, o kojoj govorim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, hvala. Profesore, sad ćemo suziti fokus vašeg svedočenja na najnovije vreme. Ta kriza, koju ste pomenuli, svoje naglašeno, otvoreno i više nego jasno manifestovanje dobija nakon smrti Josipa Broza Tita, kada eskalira albanski nacionalistički i separastistički pokret, organizuju se masovne demonstracije. Dakle, sada, ako ja situiram ovo pitanje u mart 1981. godine, kada su eskalirale tenzije i kada su

organizovane demonstracije sa ciljem ''Kosovo Republika'', otcepljenjem te pokrajine i njenim pripajanjem Albaniji, je li to tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. Pre toga je, naravno, slična pobuna bila 1968. godine, kada je Tito morao da dovede dve divizije da to smiri. Slična pobuna je bila na kraju II svetskog rata, kada su Albanci odbili da učestvuju u borbama na Sremskom frontu, da bi se oslobodila zemlja od Nemaca (Germans). Znači, to je taj kontekst u kome je dolazilo do ovih događaja na Kosovu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Posebno bolno pitanje u to vreme predstavlja pritisak koji Albanci ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, samo bih želio da nam se objasni šta se desilo 1968. godine, jer je svedok rekao da je došlo do slične pobune, kada je Tito morao da dovede dve divizije da to smiri. To je rečeno. Da li biste mogli da nam to malo bolje objasniti? Šta je Tito uradio da smiri tu krizu?

SVEDOK MARKOVIĆ: Znači, Albanci su ...

SUDIJA ROBINSON: Prvo nam recite, kakva je to bila kriza 1968. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ: To je bila pobuna, jer su Albanci tražili da dobiju svoju posebnu republiku, iako je stav bio da ne može manjina, koja već ima svoju matičnu državu, Albaniju, ne može da dobije drugu državu i zato je Tito to odbio. Oni su, međutim, masovno demonstrirali. Izašli su masovno na ulice, zahtevali su, znači, te promene, republiku. Tito je onda, jednostavno, doveo dve divizije koje su svojim dolaskom odmah dovele do smirenja. Nije došlo ni do kakvih borbi, odmah se narod povukao. Tito, znači, nije nikad hteo da se složi s tim da Albanci na Kosovu mogu da dobiju svoju republiku. Oni su imali svoju autonomnu oblast, imali su sva manjinska prava, ne samo kulturna, nego i politička, ali nikad nije hteo da se složi s tim da oni dobiju svoju posebnu republiku, jer republika je definisana kao posebna država, a on se nije slagao s tim da oni mogu da imaju državu.

SUDIJA ROBINSON: Hvala lepo. Gospodine Miloševiću, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, posebno bolno pitanje u to vreme predstavlja pritisak koji su albanski nacionalisti na Kosovu i Metohiji vršili na Srbe i Crnogorce, da bi ih isterali iz pokrajine. Šta možete o tome da kažete, ali vrlo kratko, molim vas?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, najkraće rečeno, reč je bilo o tome da su oni zahtevali da ovi prodaju svoje kuće i svoja imanja i da idu. I kad su ovi odbijali da to učine, neki su to i učinili i pobegli su, a oni koji su odbijali da to učine, njima su, ovaj, ubijali stoku, ili su im dolazili i uzimali

useve, ili su im pretili. Bilo je i slučajeva silovanja i to je nateralo desetine hiljada Srba da, zaista, u tom periodu odu sa Kosova. To je period posle odlaska Rankovića, 1966. godine koji je dosta čvrstom rukom držao Kosovo, izazivao dosta nezadovoljstva kod naroda. Kad je on, znači, 1966. godine bio eliminisan, onda su oni dobili svu vlast na Kosovu i to je taj period, koji od tada počinje, kada, ovaj, masovno odlaze Srbi i kada se sve ove mere primenjuju, koje dovode, zaista, već tada, do izvesnog etničkog čišćenja, jer to su desetine hiljada ljudi, koji su otišli.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, dobro, profesore, hvala vam. Da li je tačno da je izraz ''etnički čist', sad ste pomenuli ili ''etničko čišćenje'', po prvi put počeo da se upotrebljava upravo vezano za ovaj progon Srba, Crnogoraca i drugog nealbanskog stanovništva sa Kosova i Metohije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tačno je da se od tada taj termin upotrebljava. Bilo je progona razne vrste i ranije, ali se nisu tako zvali, a od ovog momenta se to zove etničko čišćenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je tačno da je u to vreme postalo više nego očigledno kakve velike nedostatke ima ustavni sistem 1974. godine, posebno u onom delu koji se odnosio na položaj autonomnih pokrajina u sastavu Srbije, koje su praktično, odnosno i *de facto* i *de iure* bile izvučene iz sastava te Republike?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da. Taj Ustav, moglo bi se reći, je ustvari zapečatio sudbinu Jugoslavije, jer je stvorio jedan nemogući sistem u kome zakoni posebnih delova imaju prioritet pred zakonima celine. Ali, kad je reč o samom Kosovu, Kosovo je ostalo po nazivu i dalje Autonomna Pokrajina, ali ono je dobilo sve atribute republike, jer je imalo svoju Skupštinu u koju se Srbija nije mogla mešati. Imalo je svoju Vladu, moglo je da donosi svoje zakone i sad je apsurd bio u tome što ste imali Skupštinu cele Srbije, čiji je deo znači Kosovo i Vojvodina i treći deo, uža Srbija i u toj Skupštini su svi sedeli, ali u Skupštini Kosova, kao i u Skupštini Vojvodine, Srbi iz uže Srbije nisu bili predstavljeni. Vlada Srbije, bila je ustvari Vlada uže Srbije i ona nije mogla da se meša ni u kakve poslove Kosova. Oni su, znači, Kosovo je, u nekom smislu i dobilo veća prava nego uža Srbija, jer je ono moglo da se meša u unutrašnje stvari uže Srbije, a uža Srbija nije mogla da se meša ni u kakve stvari Kosova.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ali nesumnjivo je ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, pre nego što nastavite, interesuju me ti događaji iz 1968. godine. Koliko dugo je trajala ta pobuna, profesore, pre nego što je smirena?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ta pobuna je trajala tri dana i čim se pojavila vojska, dve divizije, odmah su se, ovaj, Albanci povukli u svoje kuće i odmah je zavladao mir. Znači, nije bilo nikakvih krvoprolića, za vreme te pobune. Pobuna je prosto u tome što je Tito video da mora da upotrebi silu, da bi to smirio. I on je doveo dve divizije. O tome se malo zna i malo se pisalo u literaturi.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Opisali ste položaj pokrajina, neću na tome više da gubim vreme. Ali, istovremeno, Republika Srbija je imala ustavnu obavezu da brine o pravima građana na svojoj teriroriji, na celoj svojoj teritoriji. Da obezbeđuje njihovu sigurnost, poštovanje ljudskih prava, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Međutim, na prostoru svojih Autonomnih Pokrajina nije imala nikakvu ni izvršnu, ni sudsku nadležnost, ni mehanizam da svoju obavezu staranja o pravima i položaju svojih građana može da izvršava, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije mogla ništa da učini. Ako je bio slučaj nekog zločina počinjenom prema nekom nealbancu na Kosovu srpska Vlada nije smela uopšte da se meša u to, makar i Ustav bio to.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I to se posebno jasno pokazalo kad je bilo u pitanju zaštita nealbanskog stanovništva na Kosovu, koje je bilo izloženo progonu, ali i zaštita albanskog stanovništva, koje nije htelo da podrži ovaj nacionalistički, separatistički pokret, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Naravno. Bilo je dosta Albanaca koji su želeli da žive dalje u normalnim susedskim odnosima sa svojim susedima Srbima ili drugim nealbancima i prema njima su isto primenjivane drastične kazne, zato što su se izdvajali od onoga što je bila opšta politika na Kosovu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ja se nadam da je to sad jasno. Vi ste polovinom osamdesetih godina, tačnije u jesen 1985. godine bili suočeni i sa jednom drugom separatističkom tendencijom koja je bila manje poznata, a to je slovenački separatistički pokret. 1985. godine, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. 1985. godine sam bio pozvan na jedan sastanak u Sloveniji i tu sam, odjednom, na moje veliko iznanađenje, video da moji slovenački prijatelji, kolege, intelektualci govore o tome da je Jugoslavija za njih mrtva i da oni žele da idu iz Jugoslavije. Slovenija je, inače, u prošlosti ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Dovoljno je, dovoljno je za sada, da bi štedeli što više vreme. Inače, je li tačno da su Srbi i Slovenci imali jedno značajno zajedničko iskustvo iz vremena II svetskog rata, kada je u Srbiji boravio veliki broj prognanih Slovenaca, kad su Nemci isterali Slovece, naselili ih svojim građanima i kada se u Srbiji verovalo da je to učvrstilo bliskost između naroda?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tačno. Čak i predsednik Kučan, kasnije i slovenački ptpredsednik, je bio izbeglica u Srbiji, kao dečak. I sem toga, pre II svetskog rata Srbi i Slovenci su bili u vrlo dobrim odnosima, jer su Slovenci zazirali od hrvatskog separatizma, pa su se bojali da, ako se Hrvati otcepe, da će onda i oni biti otcepljeni, a oni su, ustvari, tek u Jugoslaviji, posle hiljadu godina, dobili svoju državu, dobili su i prvu Skupštinu, Vladu, kulturne institucije, Univerzitet, Akademiju nauka. Jednostavno, jednom rečju, dobili su svoju nacionalnu državu. I u to vreme, tada je bio, ovaj, Korošec njihov najistaknutiji političar, lider i on je, ustvari, u Jugoslaviji je vladala koalicija srpskih političara, uglavnom iz Radikalne stranke, a, onda, slovenačkih političara, na čelu sa Korošcem i Muslimana, na čelu sa Spahom. Tako da ta koalicija srpsko-slovenačko-muslimanska je držala Jugoslaviju i Hrvati su tu bili izolovani, iako su se oni, na razne načine, opirali Jugoslaviji, tražili neki izlaz. Međutim, ovde srpski političari su imali jake saveznike u Slovencima i u Muslimanima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, još nešto sa tom pozicijom Slovenaca i Slovenje u Jugoslaviji. Poznato je da je ključni kreator ustavnog i političkog sistema Jugoslavije, od 1945. godine, znači, od završetka II svetskog rata pa do svoje smrti, bio Slovenac Edvard Kardelj, najbliži Titov saradnik, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. Edvard Kardelj je bio drugi čovek po moći u Jugosloviji. Prvi Tito, drugi Kardelj. I on je, pošto je on bio dosta obrazovan i on je, uglavnom, bio glavni teoretičar, tvorac sistema, tvorac ustava i zakona, tako da je on bio izuzetno uticajan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, imajući to u vidu i ovu poziciju Slovenije i njihovo učešće, ključno, u uređivanju ustava, sistema, života u Jugosloviji, čini li vam se da je prirodno da je u Srbiji i u drugim krajevima Jugoslovije malo ko mogao da pretpostavi da u Sloveniji postoje nekakve snažne separatističke tendencije, jer, postavljalo se pitanje zašto bi neko napustio zajednicu u kojoj ima ključnu ulogu i u kreiranju sistema vlasti i u ekonomiji, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Sem toga, oni su se brže razvijali nego ijedna druga republika u Jugoslaviji. Oni su upetostručili svoj

društveni proizvod, tu negde od 1945. godine, do 1985. godine. Ako posmatramo odnos u stepenu razvijenosti između Slovenije i Jugoslavije, u proseku, onda je Slovenja bila negde već 1947. godine na 163% od Jugoslavije, od proseka. Onda je rasla stalno, tako da 1982. godine oni su već imali 191%, a kasnije došli su do 220%. U času kad su se oni otcepili, oni su bili više nego dvostruko razvijeni, nego ostatak Jugoslavije. Isto tako, investicije su daleko veće bile, u proseku su u Sloveniji bile 169% investicija, u odnosu na prosek Jugoslavije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Nesumnjivo je da su imali, moglo bi se reći, u svim tim okolnostima, čak privilegovan položaj u Jugoslaviji, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Imali su, svakako, privilegovan položaj, jer, pored toga što su imali Kardelja i često su držali i Ministarstvo inostranih poslova. Oni su u ekonomskim i finansijskim stvarima uvek imali ključne položaje u Jugoslaviji, u svojim rukama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ali može li se reći da za čitavu privredu Jugoslavije, da je bila u odnosima međusobne povezanosti, isprepletanosti interesa iz različitih republika, u kojima je slovenačka privreda, kao najrazvijenija po prirodi stvari, imala neki privilegovan interes, ali čitava Jugoslavija je bila međusobno upućena ... Jedni na druge ... I veoma isprepletana, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nema sumnje o tome. Treba još i reći to da je politika cena bila veoma mnogo, ovaj, njima u prilog, jer su cene bile više nego srednje, svetske cene, u onim granama, gde su oni proizvodili. Recimo industrija, elektronika i tako dalje, mašine razne, dok su cene za poljoprivredne proizvode, koje su dolazile iz ovih nerazvijenih delova, gde je spadala i Srbija, one su bile ispod svetskog nivoa, tako da te ''makaze cena'' su Sloveniji veoma koristile celo vreme.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Prilikom tog susreta sa slovenačkim intelektualcima vas je iznenadilo ono što ste čuli od njih, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa iznenadilo me je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da oni žele da izađu iz Jugoslavije u kojoj imaju takav položaj?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: I da tako govore. Pa ja sam im onda to i rekao. Treba da kažem da je taj susret bio u Ljubljani novembra 1985. godine. S naše strane, pored mene je bio još Dobrica Ćosić, poznati književnik koji je kasnije bio i predsednik Savezne Republike Jugoslavije i Ljuba Tadić, poznati filozof, moj kolega, čiji je sin sada predsednik Republike Srbije. A, sa

njihove strane bili su poznati njihovi intelektualci koji su kasnije igrali važnu ulogu u slovenačkoj politici. Recimo, bio je Bučar, koji je bio kasnije predsednik Skupštine Slovenije, pa bili su Hribar i njegova supruga Spomenka Hribar, pa Niko Grafenauer, Janez Urbančič, Andrej Marinc, Marjan Rožanc i tako dalje. I čim su oni počeli da govore u tom stilu, da je Jugoslavija za njih mrtva, da se oni osećaju sputanim u Jugoslaviji, da su oni nekad bili na nivou srednje Evrope, a da su sad počeli da zaostaju ispod srednje Evrope, ja sam im ciframa pokazao da su oni jako dobro prošli u Jugoslaviji, da su se oni brže razvijali nego ostali i, ako oni zaista žele da odu mi možemo samo da im poželimo srećan put. Jer oni su izrazili strah da Srbi ne budu protiv njihovog izlaska iz Jugoslavije i, posebno, da mi intelektualci tu ne odigramo neku lošu ulogu po njih. Onda sam ja rekao: "nemojte da brinete uopšte, ako vi stvarno želite da izađete, iako ste tako dobro prošli u Jugoslaviji, mi vam želimo svaku sreću, srećan vam put". Posle toga, oni više nisu razgovarali o tome da su oni zaostali, nego su pokrenuli pitanje ideologije, eto, treba se osloboditi boljševizma i tako dalje. Znači, skrenuli su na druge teme.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, o tom sastanku sačinjena je i knjiga u kojoj je dat tačan sadržaj tih razgovora, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je.

MILOŠEVIĆ – PITANJE: Možemo li da zaključimo da je, dakle, kod dela slovenačke inteligencije i to kod ljudi, koji su, kasnije, uvođenjem višepartijskog sistema iz devedesete godine došli u vrh političkog života ... Postojalo je već tada ujesen, dakle, 1985. godine jasna težnja i jasan plan za ostvarivanje secesije Slovenije od Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja nemam nikakve sumnje o tome da su oni već tada bili čvrsto rešili da izađu. Uostalom, Kardelj je jednom prilikom rekao da je Jugoslavija za njih samo prolazna stanica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. To vas pitam upravo zato što se ovde lansira teza da su separatističke tendencije u Sloveniji i Hrvatskoj nastale kao reakcije na nekakvu politiku Srbije, pa čak i na moje lično nastojanje, da držimo ostale narode pod srpskom dominacijom. Na takvoj jednoj tezi se ovde zasniva i optužba, a prisutna je i u propagandi i u tim republikama na zapadu. Šta možete da kažete o tome?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa meni to izgleda kao besmislica. Jer ko god išta zna od istorije zna da su te secesionističke težnje postajale u prošlosti, dalekoj, pre toga. U slučaju Slovenije one se javljaju tek tih osamdesetih godina, ali, svejedno, pre nego što ste vi došli na bilo kakav

položaj, ali se one već tada javljaju. Evo, recimo, kad je bio ovaj sastanak, vi niste bili niko značajan u partiji, nismo vas ni znali ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da idemo dalje, molim vas, ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: A kad gledamo Hrvatsku, tamo su još od Ante Starčevića, sredinom XIX veka, postojale vrlo jake težnje da Hrvatska stvori svoju i samo svoju posebnu državu i to bez Srba. Čak je bila kod Starčevića teza da se treba rešiti Srba koji su živeli u Hrvatskoj na taj način što će jedna trećina morati da prihvati katoličanstvo i postanu Hrvati, jednu trećinu treba proterati, a jednu trećinu treba pobiti. To je otvoreno govoreno tada.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da uzmemo samo jedan najpraktičniji primer. U tački 55 ove, takozvane, bosanske optužnice protiv mene stoji. Citiram vam: "Rezultati izbora održanih u novembru 1990. godine značili su da Srpska demokratska stranka, kako vreme bude odmicalo, neće moći mirnim putem da zadrži Republiku Bosnu i Hercegovinu u onome što je postojalo 'Jugoslavija pod srpskom dominacijom'". Kakva je to bila Jugoslavija pod srpskom dominacijom 1990. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, nema govora, nema govora o nekoj dominaciji, jer u Jugoslaviji su, recimo Makedonci, Tupurkovski i pre njega još Koliševski, su rekli da je u Jugoslaviji, za sve vreme posle II svetskog rata, vladala neprincipijelna koalicija, misleći na koaliciju Hrvata, Slovenaca, Makedonaca, Muslimana bosanskih i onda, dve pokrajine, Vojvodine i Kosova. Ja znam vrlo dobro da je Srbija uvek na vrhu Jugoslavije, kad se odlučivalo o bilo čemu, ostajala u manjini. Bilo je glasanje uvek pet prema tri, ili, čak, sedam prema jedan. Recimo, kad je, ovaj, bio je, ovaj, običaj zaveden posle Titove smrti da se smenjuju na mestu predsednika savezne Vlade predstavnici pojedinih republika. Kad je došao red na Ivana Stambolića da bude predsednik savezne Vlade, glasanje je bilo sedam prema jedan protiv njega. Znači, tako se odlučivalo i nema govora o tome da je bilo dominacije Srba. Mada, ta teza o dominaciji Srba, ona potiče još iz prethodnog vremena i sad, tu je neobična uloga Kominterne. Kominterna, znači, komunistička internacionala je dvadesetih godina, zbog toga što je srpski kralj bio u rodbinskim vezama sa Romanovima (Romanov) i što Srbija nije htela, pa ni Jugoslavija nije htela da prizna boljševičku Rusiju (Russia), Sovjetski Savez (Soviet Union), dok su sve druge zemlje već priznavale. Komunistička internacionala je odlučila, da pošto u Jugoslaviji dominira Srbija i srpski narod, da Jugoslaviju treba rasturiti i da treba podržati nacionalnooslobodilačke borbe svih tih raznih naroda, znači i Hrvata i

Muslimana i Albanaca na Kosovu i Makedonaca, da treba razbiti Jugoslaviju i stvoriti niz sovjetskih republika, koje bi se pripajale Sovjetskom Savezu. To je, recimo, jedan primer tog mita o dominaciji. Srbija nije mogla da dominira samim tim što je bila ekonomski slabija i sporije se razvijala celo vreme.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, al' kad se vratimo sada u to vreme devedesete godine, a u funkciji tog objašnjenja o navodnoj srpskoj dominaciji, malopre ste govorili o Saveznom izvršnom veću, odnosno o saveznoj Vladi. Ko je u to vreme, dakle, 1990. godine bio na čelu savezne Vlade?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, na čelu savezne Vlade je bio Ante Marković, znači Hrvat.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ko je bio ministar inostranih poslova, u to vreme?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ministar inostranih poslova je bio Budo Lončar, Hrvat.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, predsednik vlade, ministar inostranih poslova, Hrvati. Ko je bio na čelu vojske ovde i ministar odbrane?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Mislim da je bio Kadijević, koji bio isto polu Hrvat. Jugosloven, on se opredeljivao kao Jugosloven.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A, dobro, da li je tačno da u to vreme, Predsedništvo Jugoslavije, kao kolektivni šef države, čine predstavnici svih jugoslovenskih republika i pokrajina, dakle, njih osam?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. Kolektivni šef države, to Predsedništvo države se sastojalo od predstavnika šest republika i dve pokrajine, znači, Kosovo i Vojvodina. I tih osam ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovde se ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ... i tih osam je, znači, odlučivalo i skoro nikad nije moglo da se odluči u korist Srbije. Uvek je to bilo pet prema tri, ili sedam prema jedan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovde se upotrebljava izraz "srpski blok", misleći na predstavnike Srbije i dve pokrajine. Da li je ikad mogao taj "srpski blok" da odnese prevagu u tom Predsedništvu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne, ali nije ni postojao "srpski blok", zato što su Vojvodina i Kosovo glasali sa Hrvatskom i Slovenijom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa zato želim da čujem ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Oni se nikad nisu glasali sa Srbijom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa zato i želim da čujem šta je taj "srpski blok" koji se ovde upotrebljava?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije postojao nikakav "srpski blok".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A, dobro, da li ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: U to vreme, ponekad su sa Srbijom glasali Crnogorci, recimo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, a da li je tačno da su u Skupštini Jugoslavije republike bile paritetno predstavljene, a pokrajine sa odgovarajućim brojem poslanika i da je u jednom od skupštinskih veća, to je to Veće republika i pokrajina, za donošenje odluke bila potrebna saglasnost delegacija svih republika i pokrajina, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Praktično je svako mogao da zaustavi bilo kakvu odluku?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tu nije bilo elementarne demokratije. Naime, nismo imali uopšte Veće građana, gde bi bili predstavnici građana, pa bi onda Srbi kao veći narod od drugih, imali veći broj predstavnika i onda ako bi se glasalo po većini glasova, onda bi, naravno, mogli Srbi da imaju relativnu dobru poziciju. Međutim, ovde nije bilo uopšte takvog Veća građana, nego samo Veće nacija. Znači, isključivo su nacije bile predstavljene i kako ste rekli svaka nacija bez obzira da l' velika ili mala, recimo Srbija sa deset miliona i Crna Gora sa pet, šest stotina hiljada, imala je podjednaki broj predstavnika i onda moralo je postojati potpuno usaglašavanje. Znači, svako je imao pravo veta. Tako da je, recimo, Kosovo moglo da stavi veto na bilo koju odluku ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: I zbog toga Jugoslavija osamdesetih godina više nije mogla da funkcioniše i to je sad dovelo do vrlo teške krize i političke i ekonomske ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pošto nijedna odluka nije mogla da se donese.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore. Ovde je jedan od svedoka Tužilaštva, general Aleksandar Vasiljević, navodio i sastav vojnog vrha u to vreme. Po onome što je on ovde izneo, znači, govori se o prvoj polovini 1991. godine, čak u vreme kad kriza eskalira, i sastav je od od tih šesnaest glavnih ljudi u vojsci jedan je bio Jugosloven, dva Srbina i to iz Srbije i Bosne, osam Hrvata, dva Slovenca, dva Makedonca, i jedan Musliman.

Dakle, da li je poznato da je, dakle, Veljko Kadijević, kao Jugosloven, Blagoje Adžić, Srbin iz Bosne, Josip Gregorić, Hrvat, Stane Brovec Slovenac, Mile Ružinovski, Makedonac, Konrad Kolšek, Slovenac, Aleksandar Spirkovski, Makedonac, Andrija Silić, Hrvat, Života Avramović, Srbin, Božidar Grubišić Hrvat, Anton Tus, Hrvat, Zvonko Jurjević Hrvat, Ivan Radanović, Hrvat, Ibrahim Alibegović, Musliman, Tomislav Bjondić, Hrvat i Mate Petar, Hrvat. Znači, šesnaest njih, jedan Jugoslaven, dva Srbina, s tim što je jedan iz Bosne, jedan iz Srbije, osam Hrvata, dva Slovenca, dva Makedonaca i jedan Musliman. To je bio vojni vrh?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da. Treba objasniti Prvo objasniti kako je došlo do toga. Jer u samom ratu, za vreme II svetskog rata ...

TUŽILAC NAJS: Oklevao sam da upadam, ali ima ozbiljnih problema sa ovim svedočenjem. Kao prvo, gotovo sva pitanja, posebno ovo zadnje je nešto na šta ulažem prigovor, zato što su to sugestivna pitanja, najmanje tendenciozna. Drugo, izuzetno se brzo govori i pretpostavljam da je ta vežba toliko brza da se divim prevodiocima koji uspevaju sa ovim da se nose. I treće, što će ocenjivati Pretresno veće, svedočenje nije ni na koji način podržano izveštajem veštaka, iako se jasno dotiče mnogih stvari koje spadaju u ekspertizu veštaka. Mnoge od tih stvari su irelevantne za ovaj postupak, ipak one se ne unose u spise na način na koji bi se mogle adekvatno obraditi i brzo uvesti. Istorijska pitanja, to je nešto što potpada pod određeni izveštaj, odnosno izveštaj veštaka i o to se moglo razmatrati uz asistenciju našeg veštaka, ako bi to bilo potrebno. Ipak, postojala je prilika da se unapred iskoristi taj izveštaj veštaka unapred, što sada ne možemo, zato bih zamolio Pretresno veće da se ovo svedočenje uspori zato što je i prevodiocima preteško, a i nama je teško da pratimo, jer pokušavam da uhvatim beleške, tako da ne mogu na pravi način da pripremim svoje unakrsno ispitivanje?

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Najs. Možda je tačno da su neke stvari o kojima se govori vezane za eventualna svedočenja veštaka, ipak ne možemo optuženog da obavežemo da svoj postupak dokazivanja izvodi samo na takav način. Gospodine Miloševiću, do sada sam bio dosta popustljiv, jer je tačno da postavljate sugestivna pitanja. Vi u usta svedoka gutrate odgovor. Gledao sam transkript, kako bih vam dao primer toga. Morate da postavite pitanja uopštenije i dozvoliti svedoku da da odgovor. Ovo nije unakrsno ispitivanje i vi niste osoba koja svedoči, prema tome, morate da budete pažljivi, što se toga tiče. Zatim brzina, disanje prevodilaca mi govori da imaju velikih problema da održe tempo, pogotovo kada se preklapaju iskaz profesora i vaša pitanja. Profesore, morate da napravite pauzu, nakon što gospodin Milošević završi sa svojim pitanjem. A vi,

gospodine Miloševiću, vi isto morate da se pobrinete da pauza postoji. To zahteva određenu disciplinu i mislim da ste dobro upoznati sa tehnikom ispitivanja?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro, gospodine Robinson, ovde se radi o činjenicama. Ja pitam svedoka samo da potvrdi ove činjenice. Ove činjenice su proverljive. Ovo nije vrednosni sud, nego, kad nabrajam imena ljudi i pitam ga, od predsednika vlade, ministra odbrane, inostranih poslova, generala, vojnog vrha. To su činjenice. To su imena i prezimena. Prema tome, to ne može biti sugestivno, ili je tako, ili nije tako.

SUDIJA ROBINSON: To može biti sugestivno ako se radi o pitanjima koja su možda sporna onda u takvom slučaju ne možete da postavljati sugestivna pitanja, osim ako vam to ne dozvoli Pretresno veće i ako na to ne pristane Tužilaštvo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Robinson. Dakle, evo pitanje. Da li je u vreme secesije Slovenije i Hrvatske, a kasnije Bosne i Hercegovine i Makedonije, moglo biti reči o nekoj srpskoj dominaciji u jugoslovenskim organima vlasti, uključujući vojsku, saveznu Vladu, savezno Predsedništvo, Skupštinu i sve organe vlasti? Da li je moglo biti reči o srpskoj dominaciji?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: A ovo o čemu sam ja govorio je opšte poznato kod nas. Svi intelektualci to znaju, zato, ja se izvinjavam što sam možda malo brže govorio. Ali svi znaju da je u vreme secesije na čelu države, znači, predsednici su bili, Slovenac Drnovšek, pa onda Hrvat Mesić, predsednik Vlade savezne je bio Hrvat Ante Marković, ministar inostranih poslova je bio do kraja Budo Lončar, a načelnik Generalštaba je bio čovek koji je, znači, Jugoslaven, mešovitog porekla, delom hrvatskog, delom srpskog. Što se tiče vojske, sad ja sam lični učesnik Narodnooslobodilačkog rata u II svetskom ratu i, prema tome, ja iz neposrednog iskustva znam kako je tada bilo. Znači, tada je većina ljudi koji su se borili tada protiv okupatora, bili Srbi. Ogromna većina. Bilo da su to bili Srbi iz Srbije, ili Crnogorci koji isto tako velikim delom sebe smatraju Srbima. U poslednje vreme neki, naravno, to odbijaju, ili da su bili Srbi iz Hrvatske. To su upravo ovi Srbi iz Like, sa Korduna, iz Banije koji su nedavno očišćeni iz Hrvatske, koji su pobegli odande. To je bila većina. Međutim, posle je bila politika i Tita i vojnog rukovodstva da što sporije unapređuje srpske vojne rukovodioce, a da ubrza malo unapređivanje Slovenaca, Hrvata, Makedonca i tako dalje, tako da su se posle dvadeset, trideset godina, zaista, u samom vrhu, među generalima, tu je, već su bile, ovaj ... Paritet, otprilike podjednak broj jednih, drugih i trećih, i to

je bila priroda ovog poslednjeg pitanja, da kad pogledate vojni vrh, u njemu, zaista, ni izdaleka nisu dominirali srpski generali, nego baš obratno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Profesore, pored slovenačkog secesionizma, s kojim ste imali bliski susret u jesen 1985. godine i čije postojanje je za vas u to vreme bilo iznenađenje, hrvatski secesionizm je bio šire poznat od ranije, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, poznato je, naravno, da je on počeo još u XIX veku. Tada je, doduše, bilo dve vrste Hrvata. Bilo je...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ali sad ne govorimo o XIX veku.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dobro, ako nećemo...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Govorimo o onima koji su došli na vlast 1990. godine u Hrvatskoj, političari, koji su ispoljavali svoje secesionističke tendencije ranije, je l' tako, ili ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dobro. Oni koji su došli na vlast su bili jasno secesionisti, Tuđman i društvo. Ali moji raniji susreti sa hrvatskim intelektualcima su bili takvi da je pored ovih, recimo, navešću primer, recimo 1971.godine, to nismo spominjali do sada, al' tu je već bio takozvani ''Hrvatski masovni pokret'', kada se najpre htelo da se federacija pretvori u jednu vrlo labavu konfederaciju u kojoj će Hrvatska biti potpuno suverena država, biti posebno i predstavljena u Ujedinjenim nacijama (United Nations), imati posebnu vojsku, to je bio taj pokušaj 1971. godine. I, recimo, jedan njihov vodeći intelektualac, s kojim sam ja sarađivao i čak smo jedan časopis zajedno uređivali, ''Enciklopedija moderna'', znači, Ivan Supek koji je kasnije bio i kandidat za predsednika hrvatske države. On je preko noći, tako reći, napustio svoje jugoslovensko opredeljenje i postao hrvatski separatist, zato sam morao da prekinem dalju saradnju u tom časopisu. Zatim, bila je jedna grupa Hrvata koji su bili ambivalentni između jugoslovenskih i ovih separatističkih opredeljenja. Mislim, to je bila jedna grupa "Čovek i sistem", s kojom sam ja sarađivao. Imali smo redovno sastanke u Zagrebu i tu je, recimo, poznati pravnik Eugen Pusić, bio na čelu. S njima smo se, nažalost, razišli zbog toga što su oni bili odlučno protiv toga da se u jugoslovenskom Ustavu ponovo vrati obična, klasična demokratija, da bude i građansko veće, Veće građana, da budu predstavljeni, znači i građani, po principu jedan građanin jedan glas i po principu većinskog odlučivanja, a da ne ostane samo ovo Veće naroda, gde su svi narodi sa istim brojem predstavljeni, gde se zahteva potpun konsenzus, gde svaki narod ima pravo veta. Nažalost, oni su odlučno bili protiv toga da se uvede to Veće naroda, jer su mislili da bi na taj način Hrvati izgubili poziciju koju su imali dotle. E, treća grupa, to je bila ova koja je

bila jugoslovenski i levo orjentisana, baš Hrvati koji su učestvovali u radu redakcije "Praksis". S njima su iskustva bila drugčija, ali su i oni insistirali da centar bude u Zagrebu, da redakcija cela bude iz Hrvatske, iako smo mi u velikom broju sarađivali, učestvovali, pisali. Dakle, to su ta iskustva zbog čega su onda pred rat i prestali kontakti, a neki članovi Akademije koji su bili izabrani u srpskoj Akademiji, a poreklom su iz Hrvatske, su svi do jednog dali ostavke i povukli se iz Srpske akademije nauka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Šta možete da kažete o najznačajnijem delu hrvatskog političkog vrha iz devedesetih godina, odnosno, preciznije, u kojoj je meri jedan deo bio regrutovan iz takozvane ''ustaške emigracije'', naslednika pokreta Ante Pavelića, marionetskog režima za vreme Hitlera (Hitler) i Musolinija (Mussolini)? Da li imate o tome kakva saznanja i da li vas dobro služi sećanje o tome, iz tog vremena?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, kako da ne. 1990. godine, znači, je u Hrvatskoj Tuđman došao na vlast. On je osnovao tu partiju, HDZ, koja je bila izrazito nacionalistička i oni su održali kongres HDZ-a na koji su pozvali vrlo veliki broj ranijih ustaša, iz inostranstva, oko 100 ljudi koji su nekad pripadali ustašama su došli i učestvovali u radu tog kongresa. Onda su vrlo brzo promenili Ustav. U Ustavu je pisalo da je Hrvatska država hrvatskog i srpskog naroda, imajući u vidu da je tamo, ovaj, pet, šest stotina hiljada Srba živelo u Hrvatskoj, na Kordunu, Baniji, u Lici i tako dalje. Međutim, oni su izbrisali Srbe i ostalo je da je Hrvatska samo država hrvatskog naroda. Isto tako izbrisali su hrvatsko-srpski jezik. Ostalo je samo da je to hrvatski jezik. To su te sve stvari koje su veoma uznemirile Srbe, koji su živeli u Hrvatskoj i, onda, kad su Hrvati počeli da se naoružavaju i da stvaraju paravojne formacije ... Oni su, doduše i ranije imali paravojne formacije. To su bile ''Seljačka zaštita'', ili ''Gradska zaštita'' oko Hrvatske seljačke stranke, a sad su stvorili takozvane ''Zenge''. To je, znači, jedna ... Hrvatski zbor narodne garde, jedna brojna formacija, od nekoliko desetina hiljada vojnika. Oružje su dobijali iz Nemačke i Mađarske i to je uplašilo Srbe koji su živeli u Hrvatskoj i oni su počeli da stavljaju balvane na drumove, da im se ne bi desilo, ono što im se desilo 1941. godine, kad su bili masovni pokolji. Eto, to je ono što je dovelo direktno do ratnih sukoba.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. E sad da se vratimo samo, profesore, rekli ste nekoliko reči o događajima na Kosovu, albanskom separatizmu, nešto o slovenačkom separatizmu i nacionalizmu, nešto o hrvatskom separatizmu, nacionalizmu. Je li išta od toga izazvano nekim potezima iz Srbije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja ne mislim da je izazvano potezima iz Srbije. Nije bilo nikakve mogućnosti da Srbija dominira, ali možda, možda su osetili da je u Srbiji došlo do mobilizacije da se spreče te, kako su do sada bile percipirane, kao nepravde i da oni izgube privilegije, koje su imali u Jugoslaviji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Vi ste u drugoj polovini osamdesetih godina učestvovali u pripremanju ''Memoranduma'' Srpske akademije nauka, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Je li taj ''Memorandum'' bilo neko reagovanje na ovih nekoliko glavnih momenata, koje sam naveo, stanje na Kosovu, u Hrvatskoj, Sloveniji i, uopšte, u Jugoslaviji? Vi ste jedan od pisaca tog ''Memoranduma'', taj se ''Memorandum'', inače, profesore često ovde pominje kao srpski nacionalistički program. Ali, da preciziramo. Jeste li vi jedan od pisaca ''Memoranduma''?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je ustvari bio jedan nacrt, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da. To je bio nacrt na Skupštini Akademije maja 1985. godine. Vršena je analiza stanja, posebno, jako, ovaj, zabrinjavajućeg ekonomskog stanja u zemlji. Analiza te činjenice da je Jugoslavija pretvorena u šest ili, čak, osam država i onda je akademik Ivan Maksimović predložio da se napravi neka komisija koja će da izradi ''Memorandum'', koji će izložiti viđenja članova Srpske akademije nauka, na tu krizu. Onda je formirana jedna komisija, od, mislim, šesnaest članova, na čelu sa predsednikom Srpske akademije nauka, Dušanom Kanazirom, inače, biologom i ta je, onda, komisija na prvom svom sastanku juna, već te 1985. godine, formirala radnu grupu od sedam članova. Ja sam bio jedan od tih sedam. Ta grupa je trebala da izradi nacrt i na tom nacrtu se radilo čitavu godinu dana. Međutim, na jednoj sednici komisije, gde još nije bio gotov taj tekst, je zaključeno šta još da se uradi i onda, posle toga, već sutradan se pojavio taj tekst u novinama. Taj nedovršeni tekst se pojavio u novinama i došlo je do vrlo žestokog napada u medijima na Srpsku akademiju nauka, zbog tog, takozvanog, ''Memoranduma''. E sad mislim da bi možda bilo dobro da ja pročitam neke delove iz ''Memoranduma''. Ne bih uzeo mnogo vremena, ali mislim da bi bilo vrlo bitno da se vidi koje su tu ideje izložene.

SUDIJA ROBINSON: To je na gospodinu Miloševiću da odluči, da li je to relevantno ili ne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mislim da bi svakako bilo relevantno, gospodine Robinson. Ali pre nego što pročitate profesore, da li je vama poznato da se ''Memorandum'' tretira kao nekakav srpski nacionalistički program?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Poznato mi je. Bila je velika hajka protiv ''Memoranduma''...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. To je, da skratimo, to vam je poznato. Ja sam našao u ovome, pošto je reč o tvrdnji, kako je reč o srpskom nacionalističkom programu. Ja želim vama da citiram samo jednu rečenicu, a vas ću zamoliti da citirate ono što vi mislite da je potrebno. Na ovom primerku koji ja imam ovde, a koji se nadam da i vi imate, na strani 164 stoji, u tekstu tog Memoranduma, sledeće. ''U modernom društvu je svako političko ugnjetavanje i diskriminacija na nacionalnoj osnovi civilizacijski neprihvatljivo''. To piše u tom Memorandumu...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. To je rečenica koju sam upravo ja napisao.

(...)

TUŽILAC NAJS: Možda bih ovom prilikom mogao da vam pomognem, jer da mi je palo na pamet da bi ''Memorandum'' mogao da bude dokazni predmet, na koji će se optuženi vraćati sa svojim svedocima, s vremena na vreme, posebno sa nekim od imena koji su na spisku. Postoji verzija ''Memoranduma'' koja je već uvedena. Ima nekoliko verzija koje su tokom vremena uvedene u spis. Ali ovaj svedok dobro zna, kao i optuženi da je Akademija objavila verziju ''Memoranduma'' na engleskom 1995. godine. To je knjiga koja može da se kupi na ulici, odnosno u knjižari Akademije. To je došlo zajedno sa odgovorom na kritike ''Memoranduma'' što može, takođe, samo po sebi biti interesantno, u određenoj distanci, sa određenim svedocima. Ja sam ovu knjigu kopirao u većem formatu, u obliku skripte, tako da vam to može biti od koristi. Ja sam vašem pravnom savetniku dao kopiju i ima dovoljno kopija. Memorandum počinje na stranici 95. Prvi deo ove skripte su odgovori na kritike, a posle toga je zvanična verzija koja je, koliko sam shvatio, objavila sama Akademija na engleskom 1995.godine, tako da i optuženom može biti od koristi.

SUDIJA ROBINSON: Da li je to isti dokument koji optuženi sada koristi?

TUŽILAC NAJS: Koliko je nama poznato, da. Ovo je samo ''Memorandum'' i on počinje na strani 95 i svedok može da nam kaže da li ima bilo kakvih tekstualnih promena između ove verzije i verzije iz 1995.godine.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Najs, da li imate broj dokaznog predmeta kada je ''Memorandum'' uveden, bilo u celini, ili delimično, u drugim prilikama?

TUŽILAC NAJS: Odmah ću da proverim. Izvinjavam se, sada to nema pri ruci.

SUDIJA ROBINSON: U redu. Gospodine Miloševiću, ne sviđa mi se ideja da svedok sam odabere pasuse. Vi s njim treba da prolazite kroz njegovo svedočenje i da upravljate njegovim svedočenjem. Vi treba da kontrolišete svedoka, a nije svedok taj koji treba da odluči šta treba da nam kaže. Vi treba da ga uputite na određeni pasus, jer to vama treba da bude poznato.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Maločas ste mi rekli, gospodine Robinson, kada je profesor Marković predložio da pročita nekoliko citata, da to zavisi od mene. Ja sam vam odgovorio da svakako treba da pročita nekoliko citata koje smatra najbitnijim, postupajući s vremenom najracionalnije što je moguće. Mislim da će tako biti najracionalnije. Evo, ja ću mu postaviti jedno opšte pitanje. Profesore, da li je tačno da se, kad su u pitanju međunacionalni odnosi u Jugoslaviji, autori ''Memoranduma'' Srpske akademije nauka zalagali isključivo za nacionalnu ravnopravnost jugoslovenskih naroda i nizašta više, je li tako ili nije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. Na mnogim mestima je to izričito istaknuto, da je osnovni zahtev, izražen ''Memorandumom'', da se obezbedi potpuna nacionalna ravnopravnost. Ja bih uopšte i samo one delove i pomenuo, gde se govori o nacionalnim odnosima, znači, ne o ekonomskim prilikama, ili o političkim prilikama, nego baš ovo što se direktno tiče nacionalnih odnosa.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Izvolite i što kraće, molim vas.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ''Da bi se mogle sprovesti neophodne promene treba se osloboditi one ideologije koja u prvi plan stavlja nacionalnost i teritorijalnost. Dok u savremenom civilizovanom društvu jačaju integracione funkcije, uz punu afirmaciju građanskih i ljudskih prava, prevazilaženje autoritarnih oblika vlasti i demokratizacije odlučivanja, u našem političkom sistemu jačaju dezintegracione sile, lokalni, regionalni i nacionalni egoizam i autoritarna samovoljna vlast, koja masovno i na svim nivoima narušava opšte priznata ljudska prava''.

(...)

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ''Sklonost ka deobama i usitnjavanju društvenih celina''. Borba na delu protiv moderne demokratske integrišuće Federacije zaklanje se iza lažne ideološke parole, borbe protiv unitarizma i centralizma. Ali prava alternativa unitarizmu i centralizmu nije

nacionalni egoizam i policentrizam sa vlastitim nacionalnim, ustvari, republičkim i pokrajinskim ekonomijama, nasilnim ograničavanjem nauke, kulture i obrazovanja na teritorijalne okvire i potčinjavanjem svih oblika društvenog života neograničenoj vlasti republičkih i pokrajinskih oligarhija. Istinska alternativa je demokratski i integrativni federalizam, u kome je princip autonomije delova usaglašen sa principom kordinacije delova u okviru jedinstvene celine, u kome su političke institucije na svim nivoima društvene organizacije dosledno demokratski konstituisane, u kome je odlučivanje određeno slobodnim, racionalnim, javnim dijalogom, a ne zakulisnim i 'strogo poverljivom' kombinatorikom samozvanih i samoizabranih zaštitnika posebnih nacionalnih interesa''. Sledeći odlomak je na stranici posle toga.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Govorite srpski, profesore, oni vas prate, oni dobro znaju ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ''Nikog ne treba ubeđivati da separatizam i nacionalizam deluju na društvenoj sceni, ali se nedovoljno shvata da su takva opredeljenja idejno omogućena ustavom iz 1974.godine. Stalno jačanje i međusobno podsticanje separatizama i nacionalizma udaljilo je i nacije, jedne od drugih, do kritične tačke. Manipulacije sa jezikom, uterivanje naučnika i kulturnih stvaralaca u republičke i pokrajinske torove, žalosni su znaci narasle moći partikularizma. Sve nove etnogeneze, koliko su nesrećni proizvodi provincijalno zatvorene i regionalnim ideolgijama pritisnute nauke, toliko su simptomatične za udaljavanje, ne samo od zajedničke sadašnjosti i budućnosti, već i od zajedničke prošlosti, kao da je svima stalo da što pre i što dalje pobegnu iz kuće koja se ruši. Stanje duhova upozorava da se politička kriza približila kritičnoj tački potpune destabilizacije Jugoslavije''. Znači, utisak je bio da se kuća ruši i tu su onda jako ojačale sve te separatističke težnje. Sledeći odeljak je jednu stranu dalje, počinje rečju ''demokratizacija''. ''Demokratizacija je bitan uslov, kako za izlaz iz duboke krize, tako i za neophodan društveni preporod. Jugoslaviji nije potrebna demokratija na rečima koja ništa ne menja, već demokratizacija svesti i društvenih odnosa''. Kasnije, u istom pasusu: ''Stanje je takvo da se unutar republika i pokrajina obrazuju neformalne grupe za osvajanje što uticajnijih položaja. Isto tako i na nivou Jugoslavije, umesto principijelne i argumentovane borbe mišljenja, formiraju se koalicije radi zadovoljenja republičkih i pokrajinskih interesa i samostalnog monopolističkog položaja političkih garnitura u njima''.

SUDIJA ROBINSON: Koliko još odeljaka planirate da pročitate?

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa, mislio sam da pročitam 12, ali ako vi smatrate da treba smanjiti ...

SUDIJA ROBINSON: To nije pravi način da se vodi glavno ispitivanje, jer posle izvesnog vremena to izgubi smisao. Šta ilustruju ti pasusi, profesore?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ti pasusi ilustruju stav, koji je tada vladao u Srpskoj akademiji nauka, da je veliki problem dezintergracija jugoslovenskog društva. Činjenica je da je jedna država podeljena sad na šest ili na osam država, da svuda jača nacionalni egoizam, da pri tom strada demokratija, stradaju ljudska prava i da je jedino rešenje da se dosledno sprovede princip nacionalne ravnopravnosti svih naroda, a da Jugoslavija opet postane jedna celina koja će biti demokratska i u kojoj uspešno sarađuju svi ovi narodi. Znači, nije bio cilj ono što su tvrdili oni koji nikad nisu ni pročitali ''Memorandum'', a to je da je to platforma za etničko čišćenje. Naime, moje lično mišljenje je ovo, da kada je pravljena optužnica za gospodina Miloševića, da je za tezu o genocidu i o etničkom čišćenju nedostajalo, nedostajao motiv, nedostajala je ideja, nedostajao je jedan projekat. Pošto se on nije mogao drugde naći, onda je iskorišćen ovaj fakt da je Srpska akademija nauka donela taj nekakav ''Memorandum'' koji je tada na raznim stranama napadan. Pre svega je u Srbiji je bio napadan, pa onda u Hrvatskoj, pa onda u Nemačkoj, gde je inače u to vreme vršena sistematska satanizacija Srbije. I onda se neko setio da spoji te dve strane. Evo, Milošević, sprovodi politiku etničkog čišćenja, a motiv za to je ovaj ''Memorandum'' Akademije nauka. Ja moram da kažem da gospodin Milošević nema apsolutno nikakvu vezu sa ''Memorandumom''. Onda kada je ''Memorandum'' pravljen, on nije bio uopšte neka poznata ličnost. On je čak formirao i neku komisiju koja je ispitivala ko je kriv za to i ko treba da bude odgovoran za ''Memorandum'', mada se nije on izjašnjavao o ''Memorandumu'', ali celo vreme je zvanična partijska politika bila negativna u odnosu na ''Memorandum''. Prema tome, ne vidim da je mogao ''Memorandum'' da bude, po svom sadržaju ... Pogotovu po svom sadržaju, nije mogao da bude osnova za bilo kakvu politiku etničke dominacije jednog naroda nad drugim ili pogotovo za neku politiku etničkog čišćenja. Mislim da je to ... Ko god pročita taj dokument uveriće se da je to nemoguće dovesti jedno u vezu s drugim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore. E sada, da li je vama poznato, dakle, ovo ne može da ima veze, a da li je vama poznato da je neko u vlasti Srbije, a pre svega ja, vodio politiku nacionalne netolerancije ili neku politiku etničkog čišćenja?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije mi poznato, jer toga nije bilo, niti je moglo da bude. Politika Srbije je tada bila, upravo to uspostavljanje ravnopravnosti, jer bilo je nekih stvari ... Pre svega Srbija nije tada bila još

formirana kao državna zajednica, jer su bila ova tri dela u Srbiji, potpuno odvojena. Znači, uža Srbija, Kosovo, Vojvodina i trebalo je, pre svega, napraviti onakvu državu, kakva je bila već u drugim republikama. To je bilo prvo što je trebalo uraditi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore. Citiraću vam iz transkripta uvodnog izlaganja od 12. februara 2002. godine, uvodnog izlaganja, koje se odnosi na ''Memorandum''. To je strana 17, od 17 reda. "To je 'Memorandum' koji su napisali stvarni intelektualci i oni su bili u mogućnosti da 1986. godine stave svoja imena ispod sledećih redova". Citiram u prevodu, naravno. To ja citiram uvodno izlaganje druge strane. I, onda, u uvodnom izlaganju citiram sledeću odredbu ''Memoranduma'': ''Fizički, politički pravni, kulturni genocid u odnosu na srpsko stanovništvo Kosova i Metohije je ozbiljni poraz Srbije''. A završava citat, pa onda kaže dalje: "Osim u ratno doba, nikada se Srbima iz Hrvatske nije tako pretilo, kao danas''. Opet završen citat. To je sve iz uvodnog izlaganja druge strane. I, onda se nastavlja na stranici 18 transkripta, uvodno izlaganje. ''A onda je reakcija intelektualaca Srbije 1986. godine, bila u odnosu na ono što će se desiti na malom Kosovu. Kakva će biti sudbina, kakva će biti pretnja s kojima će se zaista suočiti Srbi, u odnosu na pretnju s kojima se suočavaju ostali kasnije. Kako mogu na razuman način u tom kontekstu koristiti ideju kulturnog genocida? Ali predominanta kultura je bila ona koja je mogla da proizvede takvu misao. U to vreme se mnogo govorilo o tome da su Srbi ranjivi i da su pod pretnjom. Bila je zabrinutost da će se masakri iz II svetskog rata, koji su se sproveli nad Srbima, u strašnom obliku ponoviti i da će to privući Albance na Kosovu i da će Srbi na neki način biti eksploatisani i da će biti izloženi represiji, političkoj ili ekonomskoj. Na toj sceni ovaj optuženi se istakao i može se pokrenuti pitanje, kada razmotrimo ovaj deo istorije na osnovu dokaza, kako je ovaj čovek koji je bio redak među bivšim komunističkim liderima, bio u mogućnosti da utiče na tranziciju sa partijskog rukovodstva starom režima, do partijskog rukovodstva pod novim. Da li je on bio briljantan i blag vođa ili je, jednostovno, bio čovek koji je mogao najjasnije da shvati kako da održi kontrolu kroz manipulaciju''.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Evo me baš na pitanju. Šta možete da kažete na ovu tvrdnju, ove tužbe?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, tu je niz tvrdnji. Naravno, treba dosta vremena da se to sve komentariše. Ja bih mogao da kažem, naravno, kad se pominje II svetski rat, da su se tada zaista stravične stvari desile i na terenu Hrvatske i na terenu Kosova. Na terenu Kosova, Kosovo je

dato na upravu Italiji (Italy). Italija je dovela na vlast ljude iz ove albanske organizacije ''Bali kombetare'' (Balli Kombetare). To su ljudi koji su obnovili ideju Prizrenske lige (Lidhja e Prizrenit). Trebao sam da kažem već ranije, ali evo sad kažem. Znači 1878. godine stvorena je na inicijativu, uz podršku Austro-Ugarske, organizacija ''Prizrenska liga'', čiji je cilj bio stvaranje velike albanske države...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Čekajte, profesore, da ne idemo u širinu od Prizrenske lige.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ali dobro, to je II svetski rat.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro..

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: U II svetskom ratu se obnavlja Prizrenska liga na Kosovu. I moram da kažem da su to ljudi, znači, koji su smatrali da treba da se ujedini i stvori velika albanska država, koja će uključiti i istočnu Crnu Goru i južnu Srbiju i celu zapadnu Makedoniju i delove Grčke (Greece). I ta organizacija ''Bali kombetare'', znači, proterala je 30.000 Srba s Kosova i mnogi su pobijeni tada. To je bila osveta za sve ono što se ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, profesore. Profesore, zaustavio sam vas. Došli smo do trenutka za pauzu. Gospodine Miloševiću, morate uzeti u obzir tokom pauze na koji način želite da vodite svedočenje ovog svedoka. Ponekad su pitanja predugačka i gotovo uvek su i odgovori predugački, a takav pristup nama nije od koristi. Profesore, vaši odgovori moraju biti što sažetiji i što kraći. To je vrlo važno.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Miloševiću, mislim da je u vezi sa poslednjim pitanjem stvarni problem u tome što vi niste jasno rekli na koju tvrdnju želite da dobijete komentar svedoka. Smatram to vrlo relevantnim delom dokaza, ali je vrlo važno da identifikujete onu tvrdnju, u odnosu na koju želite da dobijete odgovor. Možda možete o tome da razmislite tokom pauze i da onda, nakon toga, tražite odgovor na svoje pitanje.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ili sada, ili kasnije možemo da utvrdimo označene stranice ''Memoranduma'' koje želite da pročita svedok, a za koje sam pre rekao da bi bilo eventualno neprikladno da ih svedok pročita na način, koji ovde nije uobičajan. Zatim možete da nam kažete da li želite da te odlomke Pretresno veće pročita. A možete i vi da ih pročitate i da zamolite svedoka da ih komentariše. To je radio gospodin Najs u vezi sa nekim pređašnjim svedocima. Prema tome, nema problema sa samim

''Memorandumom'', već sa načinom za koji ste tražili da se uvrsti u spis preko svedoka. Nastavite, molim vas.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, prije nego što optuženi nastavi, želim da kažem nešto vezano za pitanje časnog sudije Bonomija (Bonomy). ''Memorandum'' se može pronaći pod oznakom 446, tabulator 28, vezano za svedočenje gospodina de la Brosa (de la Brosse) i za iskaz Odri Bading (Audrey Budding), iako to nisam proverio.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Logičnije je da jedan od pisaca ''Memoranduma'' citira taj dokument, nego da ga ja citiram, pa da ga pitam, ''je l' tako'', jer to je onda sugestivno, ali upravo zbog toga što sam smatrao da ovo ne treba da bude unakrsno ispitivanje, već glavno ispitivanje, smatrao sam da on treba da citira, ali profesor Marković je citirao već jedan, kako bih rekao, upečatljiv deo ''Memoranduma''. Da završim sa ovim pitanjem, gde sam citirao uvodno izlaganje gospodina Najsa, pa je ispalo dugo citiranje i nismo se, možda, razumeli do kraja. Naime, u uvodnom izlaganju gospodin Najs, čitam ponovo sa transkripta, citirao je jednu rečenicu iz ''Memoranduma'', među ostalim. ''Fizički, politički, pravni i kulturni genocid protiv srpskog stanovništva na Kosovo i Metohiji je ozbiljan poraz Srbije''. To je, dakle ... I tu je završen citat, a onda se posle toga kaže da sam ja manipulisao time. Profesore Markoviću, moje pitanje glasi: je li to bila objektivna stvarnost, ili moja manipulacija, taj progon Srba, to i pravno i kulturno i političko i fizičko maltretitanje, do ubistava na Kosovu i Metohiji? Je li to bila moja manipulacija, da ne kažem da sam manipulisao ''Memorandum'', što je, naravno, van svake pameti, ili je to bila objektivna stvarnost?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Stvarnost je i u ''Memorandumu'' se navode te cifre, da je 60.000 hiljada Srba proterano sa Kosova u toku II svetskog rata. A zatim, posle 1968. godine iseljavanje je postalo još mnogo intezivnije, tako da je 200.000 hiljada Srba otišlo, ili oterano sa Kosova, u periodu od 1968. godine, pa do 1990. godine. Znači, to je sve pod pretnjom, s mnogo nasilnih postupaka: ubistvo domaćih životinja, ubistvo stoke, otimanje useva. A ono što su autori ''Memoranduma'', ja se ne sećam da l' sam ja tada baš ... Nisam ni zapamtio ja tada baš da je upotrebljena reč genocid, ali kulturni genocid ... Uništeno je vrlo mnogo crkava i manastira iz XIII, XIV veka, od kojih su neki, ustvari, od svetske kulturne vrednosti. Dakle, to je nastavljeno i sad. 17. marta je Bogorodica Ljeviška, koja je jedna od vrhunskih umetničkih zgrada ... I fresaka i mozaika iz XIV veka, je uništena. Znači, to je to, to se dešavalo i to je tako. To je činjenica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovde je ispalo iz transkripta, profesor je to rekao brzo, pa ga nisu mogli da prevedu. On je rekao Bogorodica Ljeviška.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, to stoji prazno u transkriptu.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Bogorodica Ljeviška je ime tog izuzetnog značajnog manastira iz XIII veka. Čuveni Astrapa, slikar je naslikao izvanredne freske Bogorodice i ostale i to je, nažalost, zapaljeno i uništeno je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore. Da li se može reći da je u to vreme, znači, o kome je reč, to su, znači, osamdesete, početak devedesetih godina, a i pre toga, naravno, bilo opšte poznato koje je razmere bio poprimio progon Srba i Crnogoraca i drugog nealbanskog stanovništva sa tog Kosova i Metohije. Je l' to bilo opšte poznato, ili je to bila moja manipulacija?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, bilo je opšte poznato zato što su stalno dolazile grupe nesrećnika sa Kosova u Beograd i pokušavali da nađu nekoga kome mogu da se požale i ko će im pomoći. Bilo je jedno vreme, pre vas, znači pre 1986. godine, 1987. godine, kada niko nije hteo ni da ih primi, dok je bio Ivan Stambolić predsednik. Oni su, onda, provodili dva-tri dana, po parkovima, tamo oko Narodne skupštine i bilo je grozno gledati taj jadan narod. Oni su tamo i noćivali na zimi, pod kišom i tako dalje i nikakve pomoći nije bilo, jer su se ljudi tada držali, prosto, tih dogovora da je Kosovo nezavisno, iznad jurisdikcije uže Srbije i da nikakva srpska Vlada tu ništa ne može da učini, oko toga.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sad da vas...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je posledica Ustava iz 1974?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo da se sad razumemo, molim vas. Vi ste pisali Memorandum 1986. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Evo ja ću vas podsetiti šta je slovenački profesor Ivan Kristan, koji je, inače, bio svedok ovde, dakle, Slovenac, slovenački profesor, napisao pet godina ranije u časopisu, u broju deset časopisa ''Socijalizam'' 1981. godine. Pet godina pre ''Memoranduma''. Ne, dakle, srpski intelektualac, nego Slovenac, pa ću vas zamoliti da to komentarišete. Citiram Kristana: ''Albanska nacionalistička zamisao o etnički čistoj republici Kosovu i o ujedinjenju svih Albanaca u jednu republiku negira

i jednu od osnovnih tekovina narodnooslobodilačke borbe i revolucije, to jest bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti Jugoslavije, koja je osnova njihovog zajedničkog života i zajedničke izgradnje socijalizma. Parola o etnički čistom Kosovu nudi, umesto stvarne ravnopravnosti i zajedništva naroda i narodnosti, njihovo neprestano prebrojavanje i šovinizam''. Dakle, to je napisao slovenački profesor, pet godina pre ''Memoranduma''. Da li se toga sećate?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, sećam se. Svi intelektualci, angažovani, su govorili o tome, ali se tada još ništa nije moglo učiniti. ''Memorandum'' je pored ostaloga i reakcija na tu situaciju, u kojoj se zlo događa pred vašim očima, a vi ne možete da ga sprečite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala vam. Obratiću pažnju na još jedan Kristanov citat, dakle, isto iz 1981. godine. Isti slovenački profesor.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ''Protiv drugih naroda i narodnosti vrše se brojni pritisci i šovinistički ispadi koji idu čak dotle da se pripadnici pojedinih naroda počinju iseljavati zbog osećaja ugroženosti. To se već duže vreme'', dakle, 1981. godine on kaže ''duže vreme događa na Kosovu, odakle se iselio priličan broj Srba i Crnogoraca. Tako da prema popisu 1981. godine, u poređenju sa 1971. godinom, pripadnika ovih dvaju naroda ima manje i to ne samo relativno, u strukturi sranovništva na Kosovu. 1971. godine, Srba je bilo 18, 3%, a Crnogoraca 2,5%, a 1981. godine samo 13,2% odnosno 1,7%. Većih ih je manje i u apsolutnom broju i to Srba za 8,1%, a Crnogoraca za 4,8%, dok je, naprotiv, broj Albanaca, za isto vreme porastao za 34%''. Dakle, moje pitanje glasi, profesore: da li ovi navodi slovenačkog profesora Kristana ne govore jasno tome da su navodi ''Memoranduma'', pet godina kasnije o ovom pitanju, bili nešto što je bilo opšte poznato i opšte prihvaćeno u ono vreme u Socijalisričkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, dakle, ne u Srbiji, nego širom Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To, za sve one koji imaju oči da gledaju i razum da razmišljaju, to je bilo nesumnjivo tako.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala profesore. Citiraću vam još samo jedan, jedan ću preskočiti zbog vremena, citat Kristanov, on kaže: ''Iredintističke težnje albanskih nacionalista na Kosovu nisu novijeg porekla, već se pojavljuju, ustvari, kao produženje raznih kvislingških i fašističkih organizacija, koje su se u toku rata borile protiv narodnooslobodilačkog pokreta jugoslovenskih naroda. Organi državne bezbednosti su otkrile više neprijateljskih, nacionalističkih i iredentističkih, organizacija i grupa koje su na Kosovu delovale s konačnim ciljem da se postigne otcepljenje Kosova i

drugih delova Jugoslavije, gde žive Albanci''. U zagradi stoji ''Makedonija i Crna Gora'', ''a potom i njihovo priključenje Albaniji. Formula za to trebalo bi da bude, najpre, 'Kosovo Republika'. Do slične neprijateljske pozadine nacionalističkih parola na Kosovu došlo se i u oceni na sednici CK Srbije, gde je naglašeno da su parole 'hoćemo republiku milom ili silom', 'eksploatacija Kosova', kao i niz drugih, koje govore o etnički čistom Kosovu, neposredno usmerene protiv ostalih naroda i narodnosti, naročito protiv Srba, Crnogoraca i Turaka. Parola o 'Republici Kosovo' jednako je opasna kao i parola o priključenju, toj republici delova Makedonije i Crne Gore, gde žive Albanci. Napad na ustavni poredak i integritet Srbije samo je prvi korak ka ugrožavanju integriteta i ustavnog poretka Jugoslavije''. Dakle, pet godina pre ''Memoranduma'', to kaže Slovenac i dodaje: ''Da su iredintističke težnje albanskih nacionalista na Kosovo produženje kvislingških i fašističkih organizacija''. Je li to ikad bilo sporno?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da, ja sam baš pomenuo malopre ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, ja sam citirao časopis ''Socijalizam'' koji se mogao kupiti u svim republikama, širom Jugoslavije. Rekao sam da je to broj 10 od 1981.godine. Da li sam ispravno citirao lako se može proveriti, ali svrha mog pitanja je bila da ustanovi ...

SUDIJA ROBINSON: Ne. Morate kopiju da date i nama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro, daću i vama kopije. Pribaviću ih, pa ću vam dati da može da se uporedi da je sve ovo što sam citirao tačno citirano i da ništa nisam ...

SUDIJA ROBINSON: Ne, oprostite. Morate to dostaviti ranije, takva je procedura.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro...

SUDIJA ROBINSON: Ako želite da vodite svoje glavno ispitivanje, onda morate da se pridržavate procedure, jer ona ima svoju svrhu, što nam omogućava da pratimo svedočenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Profesore, dakle, da li je nesporno da su o pitanjima, koja se tiču progona Srba i Crnogoraca sa Kosova i Metohije, pisali razni autori i razni političari širom Jugoslavije i mnogo pre nego što ste vi pisali ''Memorandum''?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, naravno, ima dosta literature o tome. Ja bih samo ovde hteo da navedem taj podatak. Pošto je pomenuto da su na Kosovu bile fašističke i kvislingške organizacije, postojala je organizacija ''Bali kombetare'', može se elektronskim putem dobiti obilje

podataka o tome. To je bila čista fašistička organizacija, a Nemci su, isto tako, dali oružje i naoružali su celu jednu SS diviziju na Kosovu, sastavljenu od kosovskih Albanaca. To je bila ''Skenderbeg SS divizija''. Ja sam lično učestvovao u borbama protiv te divizije, to je jedno. Drugo, hteo bih da objasnim ovde otkud ova parola ''Kosovo Republika''. Naime, taj secesionizam je hteo da dovede do otcepljenja u dva koraka. Prvi korak bi bio zahtev da Kosovo, koja je bilo autonomna oblast u okviru Srbije, postane zasebna republika. Zato je traženo ''Kosovo Republika''. To je bio slogan. ''Kosovo Republika''. Zašto? Zato što po Ustavu Jugoslavije, ako republike su imale pravo da traže pravo na otcepljenje, kao samoopredeljenje do otcepljenja i oni su hteli da u prvom koraku, znači, Kosovo postane republika, a onda u drugom koraku da se otcepi. Inače, to su bile zaista opšte poznate stvari. Nema ništa tu novo. Taj činjenički materijal nije u ''Memorandumu''. Nova je samo kritika, analiza tih činjenica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Profesore, s obzirom na vaše sadašnje, ali i ondašnje članstvo u Srpskoj akademiji nauka i iskustvo u vezi sa izradom, koliko, po vašoj oceni, ima osnova u tvrdnjama da je taj dokument predstavljao bazu za nekakav srpski nacionalizam i dominaciju, pogotovo za etničko čišćenje, ili progon na nacionalnoj, ili verskoj osnovi?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Taj dokument nije mogao samim svojim sadržajem predstavljati bazu za tako nešto. Sem toga, taj dokument nije ni završen. Srpska akademija nauka nije ni stigla da ga prihvati. On nije u to vreme nigde bio objavljen. On je sad objavljen, tek ovih poslednjih godina. On ni u kom smislu nije mogao biti osnova bilo čije politike, a pogotovo ne partije koja ga je osudila.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A nije li tačno upravo suprotno da je u ''Memorandumu'' pre svega izraženo zalaganje za princip nacionalne ravnopravnosti, za borbu protiv hegemonije, bilo kog naroda bivše Jugoslavije. Za ekonomsku stabilnost društva, koje je tada bilo u svojevrsnoj krizi?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da. To sam rekao već i to se, naravno, vidi iz svih onih ostalih delova, koje sam imao nameru da ovde izložim...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, evo, molim vas,...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Potpuno je jasno da je tamo sasvim suprotno tumačenju ''Memoranduma''. Taj Memorandum je bio dokument koji je izrazio i jako dobro obrazložio neophodnost potpune nacionalne ravnopravnosti u Jugoslaviji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li želite da citirate nešto od toga sada iz teksta ''Memoranduma'', koji je pred vama?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja mogu da citiram, samo ne znam, časni Sud je odlučio da ne bi trebalo citirati. Ja mogu da citiram, ako se to želi.

SUDIJA ROBINSON: Možete, ali identifikujte o kom se odlomku radi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, reč je o zalaganju za nacionalnu ravnopravnost.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da. Možda samo kraj. Tri zadnja odlomka. ''Jedna razvojna epoha jugoslovenske zajednice i Srbije očigledno se okončava sa istorijski istrošenom ideologijom, opštom stagnacijom i sve izraženijim regresijama u ekonomskoj, političkoj, moralnoj i kulturno-civilizacijskoj sferi. Tako stanje imperativno nalaže korenite, duboko promišljene, naučno zasnovane i odlučno sprovedene reforme celokupne državne strukture i društvene organizacije jugoslovenske zajednice naroda, a u smeru demokratskog socijalizma i bržeg i plodotvornijeg uključenja u savremenu civilizaciju. Društvene reforme treba da u najvećoj meri aktiviraju prirodne i ljudske snage čitave zemlje kako bismo postali produktivno, prosvećeno i demokratsko društvo, sposobno da živi od svog rada i stvaranja, moćno da daje svoj doprinos svetskoj zajednici. Prvi uslov našeg preobražaja i preporoda je demokratska mobilizacija celokupnih umnih i moralnih snaga naroda, ali ne samo za izvršavanje donesenih odluka političkih foruma, nego i za stvaranje programa i projektovanje budućnosti na demokratski način ...

(…)

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ''...čime bi se po prvi put u novijoj istoriji na opšte društvenom zadatku stvarno sjedinili znanje i iskustvo, savest i hrabrost, mašte i odgovornost, na osnovama dugoročnog programa''. Da vidim da li ima negde eksplicitnije ovo ... Izražen ovaj zahtev. Samo jedan momenat, molim vas. Evo ...

(…)

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ''Iz ove analize sledi da su politička demokratizacija i korenita kadrovska obnova istinsko samoodređenje i ravnopravnost pripadnika svih jugoslovenskih naroda, uključujući i srpski, puno ostvarenje ljudskih, građanskih i socijalno-ekonomskih prava i dosledna racionalizacija jugoslovenskog političkog sistema i politike razvoja, oni neophodni preduslovi bez kojih se ne može ni zamisliti izlaz iz današnje krize jugoslovenskog društva''. Dakle, insistira se tu na istinskom samoodređenju i ravnopravnosti pripadnika svih jugoslovenskih

naroda. To se ponavlja na više mesta, taj zahtev. Evo ima i ovde, pod (b). Dakle, tri stranice ranije, "samoodređenje naroda". Pod (a) "suverenost naroda", pod (b) "samoodređenje naroda". Tri su "ljudska prava". "Samoodređenje nacije". "U modernom društvu je svako političko ugnjetavanje i diskriminacija na nacionalnoj osnovi civilizacijski neprihvatljivo. Jugoslavensko rešenje nacionalnog pitanja je u početku moglo biti shvaćeno kao primeran model mnogonacionalne federacije u kojoj je princip jedinstvene države i državne politike bio uspešno spojen s principom političke i kulturne autonomije, nacija i nacionalnih manjina. U toku poslednje dve decenije sve više je slabio princip jedinstva i prenaglašavan je princip nacionalne autonomije koji se u praksi pretvorio u suverenost delova republika, koje, po pravilu, nisu nacionalno homogene. Slabosti koje su od početka bile prisutne u modelu postojale su sve vidljivije. Sve nacije nisu ravnovrapravne. Srpska nacija, na primer, nije dobila pravo na vlastitu državu. Delovi srpskog naroda koji u znatnom broju žive u drugim republikama nemaju prava, za razliku od nacionalnih manjna, da se služe svojim jezikom i pismom, da se politički i kulturno organizuju, da zajednički razvijaju jedinstvenu kulturu svog naroda. Nezaustavljiv progon Srba sa Kosova na drastičan način pokazuje da ona načela koja štite autonomiju jedne manjine, Albanaca, nisu primenjena kad su u pitanju manjine u okviru manjine". To su, znači, etničke zajednice, Srba, Crnogoraca, Turaka i Roma na Kosovu. "S obzirom na postojeće oblike nacionalne diskriminacije današnja Jugoslavija se ne može smatrati modernom i demokratskom državom". Dobro, ja mislim da ne bih morao dalje da citiram.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne, dovoljno je, dovoljno je, profesore.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Miloševiću, mogu li profesoru da postavim pitanje? Profesore, spomenuli ste puno puta da je ovo bio samo nacrt dokumenta i da nikada nije bio objavljen. Da li znate pod kojim okolnostima je nekoliko godina kasnije, ipak, objavljen?

SVEDOK MARKOVIĆ: Znači, kada je taj dokument procurio i bio objavljen u štampi, Akademija je napadnuta. Zahtevalo se da se kazne svi oni koji su bili učestvovali u radu na tom dokumentu i koji su bili odgovorni na njemu. To je bilo, znači, 1986. godina, ali deset godina kasnije već se počelo zaboravljati na to. Promenila se cela situacija i više niko nije ni obraćao pažnju na Akademiju. Onda su dvojica članova grupe, koja je radila na "Memorandumu", Kosta Mihajlović, koji će doći ovde kasnije i Vasilije Krestić, redigovali i objavili taj dokument, a, isto tako, su i komentarisali pisanje o njemu. Znači, to je deset godina kasnije, otprilike, objavljeno. A dotle se nije

govorilo o "Memorandumu", jer je i Srpska akademija nauka rekla, to je nezavršen dokument, nećemo o tome uopšte ni da razgovaramo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro. Možemo li dalje?

SUDIJA KVON: Mogu li ja da vam postavim sledeće pitanje, profesore? Profesore, da li vam je poznata činjenica da je sveštenik, ili biskup, Mihajlo Mikić, pokušao da objavi ovaj "Memorandum" 1986. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ne. Poznato mi je samo da je u Hrvatskoj, da je ta jedna nezavršena verzija bila objavljena i to dva puta. Hrvati su onda to dalje poslali u Nemačku i drugde, pa se onda sa svih strana osula paljba po "Memorandumu", a za ovo nisam znao.

SUDIJA KVON: Tužilaštvo će to pojasniti kasnije. Izvolite, gospodine Miloševiću, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore. Pomenuli ste, sada kad ste odgovarali, potrebu koja se veoma jasno videla u ono vreme, da se vrše reforme. Da li vam je poznato šta smo mi u Srbiji, mislim na političko rukovodstvo i na sebe lično, činili te 1989, 1990, 1991. godine, u pogledu reformi i čime smo se bavili?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: 1989. godine bile su formirane dve komisije, jedna za reformu ekonomskog sistema, u kojoj ste i vi, koliko mi je poznato, učestvovali, a druga za reformu političkog sistema, u kojoj sam i ja bio imenovan prvi put. Dotle sam smatran disidentom i nisam imao nigde pristup, sad, odjednom, sam određen za člana te komisije. Ja nisam ni učestvovao u radu, ali sam video onu konačnu verziju i stavio primedbe na nju. Dakle, ta dva dokumenta su reformisala celokupan društveni sistem u Srbiji i to su prve reforme, ustvari, izvedene u istočnoj Evropi, jer posle se govorilo da su ove druge istočnoevropske zemlje devedesetih godina vršile određene reforme, međutim, ovde po prvi put su doneti sledeći zaključci: u komisiji za reformu ekonomskog sistema je zaključeno da u Srbiji mora postojati tržišna privreda, da svako preduzeće mora odgovarati za rezultate svoga rada, da ta tržišna privreda, do duše, treba da bude regulisana, a ne anarhična kao u modelima XIX veka lese-fer (laissez-faire). Tu je srpska privreda najzad postala moderna regulisana tržišna privreda, kao što su danas privrede u razvijenim zemljama. Druga komisija, za reformu političkog sistema, je po prvi put utvrdila da ne može postojati monopol jedne partije na političku i svaku drugu moć, to je, znači, bila Komunistička partija, nego da mora postojati politički pluralizam, znači, mnoštvo, više raznih političkih snaga, koje se pojavljuju na izborima. Zatim, tu je, čuli ste, utvrđeno da se moraju poštovati sva ljudska prava i poltička i socijalno-ekonomska i kao rezultat, recimo, toga, samo jednu neposrednu

posledicu da pomenem koja je jako duboko uticala na odnos srpskih intelektualaca prema tadašnjoj vlasti, jer srpski intelektualci su uvek bili u prilično kritičnom položaju prema državi i prema režimu, ali od velikog značaja je bilo što je ukinut, takozvani, ''verbalni zločin'', deli de opinion (delict de opinion) onaj ''verbalni zločin''. Znači, onemogućeno je da bilo ko bude proganjan zbog mišljenja koje je izrazio. To je dovelo do potpune ... Ukinuti su politički zatvorenici i to je dovelo do velike slobode mišljenja i govora, tako da tu bih sad i odgovorio na onaj deo vašeg pitanja pre pauze. Nije vama dalo status nesumnjivog lidera srpskog naroda, to što vi imate one odlike koje su tamo pominjane, pragmatičnost, veština i tako dalje, sposobnost manipulacije, nego to što su ljudi shvatili duboko i poverovali u to da se dešava nešto novo, da dolazi stvarna reforma tog sistema i da se polažu temelji jednog, zaista, demokratskog, socijalističkog uređenja, jednog demokratskog, znači, gde će biti regulisana tržišna privreda, gde će biti sloboda mišljenja, sloboda štampe, gde će, znači, sva prava biti poštovana i to uverenje je, ustvari, vama donelo veliku masovnu podršku, koja se posebno videla na mitinzima, koji su se u ono vreme održavali. To više, nego bilo šta drugo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore, hvala vam, ali da se vratimo na ''Memorandum''. Da li se može konstatovati, sasvim precizno vas pitam, kad je reč o nacionalnom pitanju, da se autori ''Memoranduma'' zalažu upravo za nacionalnu ravnopravnost i za prevazilaženje etnocentrizma i nacionalizma, što je preduslov za normalan život u zajedničkoj državi?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa. ako bi se jednom rečju formulisalo šta je osnovni smisao ''Memoranduma'', onda je to, zaista, zahtev za nacionalnu ravnopravnost. Demokratizacija i zahtev za nacionalnu ravnopravnost.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, dobro, ne mislite li onda da oni koji o ''Memorandumu'' govore, kao o srpskom nacionalističkom programu i taj tekst nisu pročitali, ili su ga pročitali sa krajnje nepoštenim i zlonamernim namerama i manipulišu i lažno ga intrepretiraju?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa ja sam mislio, po pravilu, da su ljudi iznosili mišljenja o nečemu što nisu imali u rukama, što nisu pročitali. Ali, naravno, da nije isključeno i ovo drugo da su, pošto, nažalost, najveće zlo među ljudima su oni koji su inteligentni i obrazovani i obavešteni, ali zlih namera, etički, na nedovoljnoj visini. Tako da mislim, da je moguće i ovo drugo, da je to činjeno namerno. To je bilo vreme satanizovanja Srbije. Mislim da je Srbija satanizovana, pre svega, zbog neposlušnosti, zbog

nepokornosti. Trebalo je tu ostvariti kontrolu nad tim balkanskim prostorom. Ovde se pojavila Srbija koja se odupire, koja ne prihvata to lako i onda je trebalo satanizovati. To se pre svega sistematski radilo u nemačkim medijima. Jedan broj ljudi, Rajsmiler (Reismuller), Ilau i tako dalje, koji su pisali u ''Frankfurter algemajne'' (Frankfurter Allgemeine) i ''Zi dojče cajtung'' (Suddeutsche Zeitung) i u drugim listovima, su sistematski satanizovali Srbiju, njene političke institucije, vojsku i to je bilo u funkciji toga.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da sad pređemo na jedan drugi događaj i da procenimo koliko se njime manipulisalo. Naime, da li se sećate proslave šestotina godina kosovske bitke, za Vidovdan 1989. godine, na Gazimestanu (Gazimestan)?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Sećam se. To je bio veliki događaj sa ogromnom masom sveta. Zapadni izvori su ocenili da je tu bilo oko milion ljudi okupljeno i vi ste tu održali jedan vrlo poznat govor, u početku hvaljen, a kasnije žestoko napadan, od strane istih medija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Oni koji su ga prvo hvalili, su ga posle napadali, na osnovu čega?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ja tu imam i malo više materijala o tome. Ali je interesantno to, mada bi možda trebalo prvo videti o čemu je bio taj govor, ali, pre toga ako dajemo jedan opšti opis, oni koji su ga hvalili, a to je bilo odmah sledećeg dana, recimo ''Bi-Bi-Si'' (BBC) ili list ''Indipendent'' (Independent), koji je imao tamo dva novinara prisutna. Imam ovde i njihova imena. Oni su izrazili svoje iznenađenje da je to bio jedan vrlo miran, tolerantan govor koji je, čak, razočarao neke od onih prisutnih, koji su očekivali da ćete vi da napadate sada albanski terorizam i represivne mere koje se na Kosovu ... Međutim, vi niste njih ni pomenuli, a govorili ste celo vreme o slozi, o tome da je nesloga i dovela do tog poraza na kosovskom polju. Zatim ste zahtevali ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore, da ne bi opisivali ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dobro, al' to je bilo, znači, da završim ovo. Znači, to su bili prvi opisi. Deset godina kasnije, kada je već nastupio ovaj period satanizacije, onda se govorilo o tome da ste vi održali jedan vatreni, strasni, histerični govor. Da ste galvanizovali celu onu masu u najgora šovinistička osećanja. To je bila posle reakcije i ''Njujork tajmsa'' (New York Times) i londonskog ''Tajmsa'' (Times), čak ''Vašington posta'' (Washington Post). Ja mogu da navedem ovde kako se posle o tome pisalo, a možda bi trebalo da, najpre, vidimo šta se vi tada uopšte govorili ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ...šta ste rekli ...

SUDIJA ROBINSON: Ne, profesore. Dozvolite gospodine Miloševiću da postavlja pitanja, a vi kratko odgovarajte na njih. On zna dokaze koje putem vas želi da uvede. Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Evo, gospodine Robinson, u skladu sa vašom sugestijom, o kojoj ste maločas govorili, a poznato vam je koliko je ovaj govor upotrebljavan i u uvodnoj reči gospodina Najsa i u mnogim drugim izjavama, listovima i postupcima satanizacije moje ličnosti. To je dokazni predmet broj 5. On vam je dat i ja se nadam da imate obeleženo ono što sam želeo da citiram, pa mi vi recite, da li da citiram...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, pohvaljujem vas, zato što ste model proceduralne korektnosti.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja imam pred sobom tekst na srpskom, molim vas, da ga uvedete kao dokazni predmet. A sada ću da citiram nekoliko delova, koji su vama u engleskom prevodu obeleženi markerom. Nadam se da ih imate. Ja sam mislio da ta pitanja postavim profesoru, ali ako vama više odgovara da ja citiram svoj govor, to ću sa zadovoljstvom da uradim. Dakle, citat ...

SUDIJA ROBINSON: Umesto što citirate, recite nam, zašto to citirate? Šta time želite da ilustrujete?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Želim da ilustrujem da se ovim govorom manipulisalo i to je čak blaga reč. Da je gola laž da je ovaj govor bio ratnohuškački i nacionalistički ili na bilo kakav drugi način delovao protiv drugih naroda, ili u funkciji pogoršavanja političke situacije, tada kada je održan 1989. godine i bilo kad drugo, kad bi ga bilo ko pročitao. Prema tome, ja želim da komentariše profesor to što se tada događalo, a citiraću nekoliko delova iz tog govora, tako da nije istrgnuto iz konteksta, nego da se vidi jedan, zaista, jasan sadržaj. Dakle, prvo želim da citiram, to imate u ovom prevodu ...

SUDIJA KVON: Gospodine Miloševiću, mogu li prvo da proverim sledeću stvar? Verzija na srpskom je skinuta sa "jahua" (Yahoo), a prevod na engleskom nudi organizacija "Slobodan Milošević". Da li onda mogu da smatram da su oni preveli verziju sa BHS na engleski?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja mislim da nisu. Ja mislim da su oni engleski prevod skinuli sa Bi-Bi-Si–jevog sajta i samo ga emitovali, ali autentično je ono što su novine donele sledećeg dana, a još želim da dodam da sam priložio i televizijsku traku tog govora, koji ovde imate. Ja ne želim da uzimam vreme da sad puštam televizijsku traku, ali, ako želite, možemo odmah da pustimo televizijsku traku. Želeo sam da uštedim vreme citiranjem

delova, ali, molim vas, da kao dokazni predmet primite celu televizijsku traku.

SUDIJA KVON: Neće biti nikakvih problema pošto imamo puni tekst verzije na srpskom. Izvolite, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Puni tekst imate, čak i na televizijskoj traci, od početka pa do kraja. Želim da citiram sledeće, dakle, kažem u govoru: "I nema zato u Srbiji pogodnijeg mesta od Kosova Polja da se kaže da će sloga u Srbiji omogućiti prosperitet i srpskom narodu i Srbiji i svakom njenom građaninu, bez obzira na nacionalnu, ili versku pripadnost".

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, "bez obzira na nacionalnu ili versku pripadnost". Pa, onda dalje, sledeći citat: "U Srbiji nikada nisu živeli samo Srbi. Danas u njoj, više nego pre, žive građani i drugih naroda i narodnosti. To nije hendikep za Srbiju. Iskreno sam uveren da je to njena prednost. U tom smislu se menja nacionalni sastav gotovo svih, a naročito razvijenih zemalja savremenog sveta. Sve više i sve uspešnije zajedno žive građani raznih nacionalnosti, raznih vera i rasa. Socijalizam, kao progresivno i pravedno demokratsko društvo, pogotovo ne bi smelo da dopusti da se ljudi dele nacionalno i verski. Jedine razlike, koje se u socijalizmu mogu da dopuste i treba da dopuste, su između radnih i neradnih, između poštenih i nepoštenih. Zato su svi, koji u Srbiji žive od svog rada, pošteno, poštujući druge ljude i druge narode, u svojoj republici. Uostalom, na tim osnovama treba da bude uređena čitava naša zemlja. Jugoslavija je višenaconalna zajednica i ona može da opstane samo u uslovima potpune ravnopravnosti svih nacija koje u njoj žive. Kriza, koja je pogodila Jugoslaviju, dovela je do nacionalnih, ali i do socijalnih, kulturnih, verskih i mnogih drugih, manje važnih podela. Među svim tim podelama, kao najdramatičnije su se pokazale nacionalne podele. Njihovo otklanjanje olakšaće otklanjanje drugih podela i ublažiti posledice koje su te druge podele izazvale. Od kad postoje višenacionalne zajednice, njihova slaba tačka su odnosi koji se između različitih nacija uspostavljaju. Kao mač nad njihovim glavama, prisutna je neprekidna pretnja da se jednog dana pokrene pitanje ugroženosti jedne nacije od drugih i time pokrene talas sumnji, optužbi i netrpeljivosti, koji po pravilu raste i teško se zaustavlja. To unutrašnji i spoljni neprijatelji takvih zajednica znaju i zato svoju aktivnost protiv višenacionalnih društava, uglavnom organizuju na podsticanje nacionalnih sukoba. U ovom trenutku, mi u Jugoslaviji se ponašamo, kao da nam to iskustvo uopšte nije poznato i kao da u sopstvenoj i daljoj i bližoj prošlosti nismo iskusili svu tragičnost nacionalnih sukoba, koje jedno društvo može da doživi, a da ipak opstane. Ravnopravni i

složni odnosi među jugoslovenskim narodima su neophodan uslov za opstanak Jugoslavije, za njen izlazak iz krize i, pogotovo, neophodan uslov za njen ekonomski i društveni prosperitet. Time se Jugoslavija ne izdvaja iz socijalnog ambijenta savremenog, a pogotovo, razvijenog sveta. Taj svet sve više obeležava nacionalna trpeljivost, nacionalna saradnja, pa čak i nacionalna ravnopravnost. Savremeni ekonomski i tehnološki, ali i politički i kulturni razvoj, upućuje razne narode jedne na druge, čini ih međusobno zavisnim i sve više i međusobno ravnopravnim. U civilizaciju, ka kojoj se kreće čovečanstvo, mogu zakoračiti, pre svega, ravnopravni i ujedinjeni ljudi. Ako ne možemo da budemo na čelu puta u takvu civilizaciju, ne treba sigurno da budemo ni na njegovom začelju''. Pa, onda, citiraću pasus iz koga je gospodin Najs istrgao parče jedne rečenice da bi objasnio da je ovaj govor ratnohuškački ...

SUDIJA ROBINSON: Ne, gospodine Miloševiću, vi ovde ne svedočite. Svedok je tu da svedoči. Vi ste citirali jedan veliki pasus i sada biste trebali da mu postavite pitanje o tom pasusu, tako da znamo o čemu on svedoči. Da li želite da mu postavite pitanje, da li se on slaže da u tom govoru nema ništa što bi podstaklo njega ili druge u smislu da je govor promovisao međurasne i međunacionalne sukobe. Ponovo ukazujem: vi niste ovde da biste svedočili. Da bismo čuli svedočenje, morate da postavite pitanje o onome što ste pročitali, inače to nema nikakvu vrednost za nas.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da li je, profesore, ovo što sam pročitao autentično iz govora koji ste imali prilike i nedavno i da vidite na traci i da pročitate i da vidite i ovu traku koja je ovde deponovana i iz vašeg saznanja, u vreme kad je taj govor održan?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je nesumnjivo autentično, a hteo bih samo da dodam tome da za ljude koji decenijama već žive u Srbiji, to je nastavak poznate politike još za vreme Tita. To je politika bratstva i jedinstva. Tito je uvek o tome govorio, a gospodin Milošević je, ustvari, nastavio to, da mora postojati ravnopravnost među nacijama, da one čak treba da žive u bratstvu i jedinstvu. On nije upotrebljavao te izraze, ali to su upravo te ideje na kojima je Jugoslavija bila zasnovana, ali koje, nažalost, nisu u svim nacijama bile dovoljno ukorenjene, tako da su kasnije prevagu odnele separatističke ideje, al' to su ideje na kojima je Jugoslavija živela za vreme II svetskog rata i posle II svetskog rata, sve do početka ovih velikih kriza sedamdesetih godina.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, profesore.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ima li ikakve sumnje da je ovo što sam pročitao autentično?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nema, za mene nema. To je to.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate da se govor završava ... Poslednja rečenica glasi: ''Neka živi mir i bratstvo među narodima''.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. To, onaj ko se sprema za ratne pohode i za etničko čišćenje i za genocid, ne bi nikad pozvao narod da kliče miru i bratstvu među narodima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, dobro ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je to što je za vreme Tita, već uvek govoreno, ''bratstvo i jedinstvo među narodima''. Tako je jedino Jugoslavija mogla da postoji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, dobro, profesore, kako objašnjavate činjenicu da je posle deset godina, od kad je taj govor održan, 1999. godine ušla u opticaj teza, kako je tada iskorišćen taj govor, da se potpali srpski nacionalizam?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, pojavile su se drukčije političke potrebe. I u ono vreme je, znači, tih ranih, ovo je 1988. godina ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: 1989. godina.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: 1989. godina. Tada još nije bilo nikakvih napetosti i problema u međunarodnim odnosima Srbije i drugih država, a, kasnije, kada se došlo do zaključka da je Srbija nepokorna, da ona ... Bio je još jedan argument. Ona je nepokorna. To je glavni. Drugi, da je ona ostala još poslednji bastion komunizma u Evropi. To je bio isto razlog da se vrši ova satanizacija. Ustvari, ovo što sam malopre objasnio, reforme koje su izvedene u Srbiji su dale jedno društvo koje nije imalo nikakvih odlika onoga što se obično na zapadu podrazumeva kao komunizam. Ako je to komunizam što je bilo tada u Srbiji, a to je bio neki humani demokratski socijalizam, onda, naravno, to bi bila propaganda za komunizam. Ali, uglavnom, razni doktrinari, dogmatičari su uporno ponavljali da je, evo, ostala još Srbija poslednji bastion, iako je Srbija išla stvarno jednim srednjim putem. Mogli su reći jednom socijal-demokratskom linijom ugledajući se možda na severozapadne države, kao što su Švedska, Norveška (Norway) i ostale, tim putem se htelo da ide. Ali, to nije bilo dovoljno ovim raznim agresivnim i militantnim ideolozima i oni su, znači, proglasili da je Srbija prvo, znači, ostala ideološki na drugoj strani, a, s druge strane, da Srbija hoće da ugnjetava druge narode. I, pazite, ovo što niste sad pročitali, al' ja ću da iznesem, jer imam taj tekst tu. Kad vi govorite o bitkama koje moraju biti, pre svega, političke, ekonomske, kulturne, vi kažete: ''Naša glavna bitka se danas odnosi

na ostvarenje ekonomskog, političkog, kulturnog i opšte-društvenog prosperiteta''. Pa, onda, kad se kaže: ''To nije oružana bitka, mada i takve nisu isključene'' ... Kako se može ovo, ''mada i takve nisu isključene'', uzeti kao objašnjenje za neku vašu militantnu politiku ratnog čišćenja, ili dominacije nad drugim narodima. Na ovom prostoru, ja sam zato na početku već rekao, ovo je prostor koji je uvek bio objekat raznih osvajača i tu je uvek morala biti spremnost na odbranu, uključujući oružanu odbranu ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, profesore, hvala.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Miloševiću, čini mi se da u ovom trenutku postavljate vrlo konkretna i direktna pitanja, ali dobijate jako duge odgovore, koji se ne bave u celini pitanjima, koja ste postavili. Imajte na umu da je vreme ograničeno i čini mi se da vi imate jasnu predstavu o tome šta želite da pitate svedoka, pa bi možda mogli da ograničite njegove odgovore na ono što pitate. Takođe sam i sam želeo da postavim jedno konkretno pitanje, a to je, da li ćete nam prezentirati odlomke iz štampe, za period 1989. godine i 1999. godine, da biste pokazali nekonzistentnost koja je postajala među njima?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: 1989. godine, ovaj govor je je pokrivan od zapadnih medija sasvim korektno. 1999. godine, ja sam vam to citirao u uvodnom izlaganju, ali vrlo nepotpuno. 1999. godine, je krajnje nekorektno. Naime, gola laž i čist falsifikat, jer nigde u ovom govoru nemate ni pomena o nekom ratnohuškačkom ili nacionalističkom odnosu prema onome o čemu se govori. Naprotiv.

SUDIJA BONOMI: U potpunosti razumem vašu poentu. Shvatio sam to iz vaše uvodne reči, ali imam problema da nađem te članke iz 1999. godine na koje se pozivate. Zbog toga vas pitam, da li ćete vi, kroz izvođenje vaših dokaza, ponuditi te članke kojima vi imate pristupa, a koje mi nemamo u ovom trenutku? Hvala vam.

SVEDOK MARKOVIĆ: Da li mogu da odgovorim na vaše pitanje. Ja imam te odlomke za koje ste zainteresovani.

SUDIJA BONOMI: Problem je, profesore, u tome što se gospodin Milošević mora time baviti. On mora da prezentira materijal u vezi sa kojima želi da izvede dokaze. Nije na svedoku da to organizuje umesto njega. On je na zadovoljavajući način odgovorio na moje pitanje, tako da mislim da u ovom trenutku nije potrebna nikakva pomoć.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da bih bio korektan prema celini stvari o kojoj je maločas profesor govorio, jer on je pomenuo citat pred kraj govora, pročitaću ceo pasus da bi vam bio jasan i kontekst: ''Šest vekova kasnije, danas, opet smo u bitkama i pred bitkama. One nisu oružane,

mada i takve još nisu isključene, ali bez obzira kakve da su ove bitke se ne mogu dobiti bez odlučnosti, hrabrosti i požrtvovanosti, bez tih dobrih osobina koje su onda davno bile prisutne na Kosovu Polju. Naša glavna bitka danas odnosi se na ostvarenje ekonomskog, političkog, kulturnog i uopšte društvenog prosperiteta, za brže i uspešnije približavanje civilizacije u kojoj će živeti ljudi u XXI veku. Za tu nam je bitku pogotovo potrebno junaštvo. Razume se, nešto drugačije, ali ona srčanost bez koje ništa na svetu ozbiljno i veliko ne može da se postigne, ostaje nepromenjena, ostaje večno potrebna''. Ovaj deo, gospodo, ovaj delić rečenice, kad kažem: ''bitke nisu oružane, mada i takve još nisu isključene'', iako je glavna tvrdnja ''nisu bitke oružane i naša glavna bitka je ekonomska, kulturna'' i tako dalje. Ovo ''mada i takve nisu isključene'', je uzeto kao osnov za tvrdnju da je ovo ratnohuškački govor, što je jedna gola laž i vrlo teška manipulacija. Da ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, niste tu da biste svedočili, već svedok.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja pitam svedoka. Da li je, dakle, kada se to na ovakav način iščupa iz konteksta najobičnija laž i manipulacija?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pazite, svaka zemlja, bez obzira koliko bila miroljubiva, bez obzira koliko je narod težio ravnopravnosti, mora biti u stanju da se brani. Prema tome, ako živite na ovakvom prostoru, gde u sred tih arterija koje povezuju sever, jug i Evropu i Aziju, vi morate uvek biti spremni da se branite. Prvo od stranih zavojevača. Drugo, ako živite u zemlji gde raste separatizam i secesionizam, postoji opasnost od građanskog rata, vi opet morate biti u stanju da se branite i u stanju da na silu odgovorite silom. To je suština zakonite samoodbrane koja se sa svakog humanog stanovišta ljudskog, mora da se afirmiše.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, da li se sećate, a inače ste to mogli da vidite i sada kad ste osvežavali svoje pamćenje i na traci i tako dalje, da je tada bilo prisutno celo jugoslovensko rukovodstvo, na čelu sa predsednikom Predsedništva Drnovšekom i predstavnici svih jugoslovenskih republika?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, bili su svi, bili su i većina stranih ambasadora, na Gazimestanu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je iko u bilo kojoj od republika posle toga govora imao kakav komentar, ili primedbu da je reč o nečemu što ne odgovara najprogresivnijim ciljevima zajedničkog života u Jugoslaviji?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, nije, nigde u Jugoslaviji, a nije ni u svetu, bilo primedaba.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro. Ja mislim da onda nema potrebe da se više zadržavamo na tom govoru. Molim vas, da prihvatite ovaj govor. To je dokazni predmet broj 5, ali da ga prihvatite i u ovoj pismenoj verziji i televizijsku traku, koja je celovita i koju možete za svega dvadeset minuta da pregledate, jer traka nije bila duga. Ovaj prevod je ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, principijelan prilaz i konretan prilaz, pitanju nacionalne ravnopravnosti. Da li je vama poznato da je to bio moj stav neprekidno sve vreme i u toku jugoslovenske krize i do kraja?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja smatram da u tom pogledu, da ste vi imali dosledno, celo vreme taj stav. To se objašnjava i vašim poreklom i vašim prethodnim shvatanjem i time što ste vi iznedreni iz jednog društva koje je, takođe, verovalo nacionalnoj ravnopravnosti i vi ste tu dosledni ostali do kraja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas, vi imate, nije sporna činjenica da je 1998. godine došlo do eskalacije terorizma na Kosovu i Metohiji, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U to vreme ja sam govorio, znači, sredinom 1998. godine, upravo kad je eskalacija terorizma na Kosovu i Metohiji, albanskog separatizma i terorizma, političkom rukovodstvu, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li to što sam onda rekao, uprkos činjenici da je na delu bio albanski nacionalizam i terorizam, potvrđuje zalaganje za nacionalnu ravnopravnost?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ja imam stenogram ...

(…)

SUDIJA ROBINSON: Morate postavljati pitanja uopštenije, odnosno ono što indicira na nešto?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, evo. Zašto smatrate, profesore Markoviću, da sam imao stav zalaganja za nacionalnu ravnopravnost i 1998. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, prvo bih hteo da kažem da gospodin Milošević ne može meni ništa da sugeriše. Ja sam potpuno

nezavisan od njega. Mi smo se i politički razišli 1995. godine, kad sam ga kritikovao zbog njegove politike ...

SUDIJA ROBINSON: Profesore, moram da vas zaustavim. To nije nešto što ćete vi da odlučite, već Sud. Sugestivnost je pitanje pravne umetnosti. To se događa kada vam se postavi pitanje, koje u sebi uključuje odgovor i kao što je gospodin Najs rekao, to onda nema neku posebnu vrednost zato što vi niste iznosili dokaze. Dakle, sugestivna pitanja su nešto o čemu odlučuje Sud, a ne vi i zato o tome ne želim ništa slično ponovo da čujem od vas. Izvolite, gospodine Miloševiću.

SVEDOK MARKOVIĆ: Ja uvek mogu da kažem ''nije tako''. On može da postavi sugestivno pitanje, to ne znači da ću ja da odgovorim ''tako je'', ja mogu da kažem ''nije tako''.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, evo postavljam vam potpuno neutralno pitanje. Zašto smatrate, imate li kakav dokaz, da je i 1998. godine moj stav bio zalaganje za nacionalnu ravnopravnost?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, imam ovde stenogram sa XVI sednice Glavnog odbora Socijalističke partije Srbije, to je bilo 10. juna 1998. godine. Ja ću samo u sasvim nekoliko reči da kažem ... Tu ste vi, opet, rekli: ''Naša je politika da Kosovo rešimo političkim sredstvima''. U to vreme se tamo već vode borbe, a vi kažete: ''Mi pristupamo tom rešenju imajući u vidu naša uverenja, naš program, koji podrazumeva princip nacionalne ravnopravnosti. Mi ne želimo da Albancima pravimo štete. Mi ne želimo da Albanci na Kosovu budu građani drugog reda i zbog toga treba da pravimo veliku razliku, to smo više puta naglašavali, između separatističkog pokreta i albanskog naroda koji živi tu, na Kosovu''. Sad, neki naši kadrovi misle da su svi oni ...

(...)

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ''Kako god to izgledalo mi moramo da imamo upravo taj prilaz, političko rešenje, znači, nenasilno i afirmaciju principa nacionalne ravnopravnosti. Moramo da imamo u vidu i to da su neki manipulisani na ovaj način, a, inače, to su nesrećnici s kojima se kao i sa svakom svetskom sirotinjom manipuliše prvo od strane njihovih moćnika, pa onda od strane svih svetskih manipulanata koji ih stavljaju u funkciju destabilizacije južnoevropskog dela, na kome treba stalno stvarati alibi za zadržavanje vojnih efektiva velikih sila. Oni nisu nosioci aktivnosti, oni su sredstvo nečije aktivnosti. Ima i tih, kao što je taj Bukoši (Bukoshi), tamo u Nemačkoj koji je postao milioner na fondovima, koje prikuplja. Mora mnogo da se radi u vezi s tim, dakle, politički pristup i u vezi s Kosovom, princip nacionalne ravnopravnosti. Zatim, dijalog, dijalog koji je započet, nije

rezervisan za državnu komisiju i za predstavnike albanskih političkih partija''. To su članovi državnog komiteta koji su zasedali u Kosovu iz dana u dan čekajući da se pojave predstavnici Albanaca, koji se nikad nisu pojavili. Dakle, ovde su navedeni, Ratko Marković koji je bio na čelu delegacije, zatim Mahmut Bakali (Mahmut Bakali), Bajazit Nuši (Bajazit Nushi) i ovog Aganija (Fehmi Agani). ''Nije za njih'', nije, znači bitan taj dijalog, s obzirom na njih, ''dijalog i to naravno ne samo srpsko-albanski, nego i albansko-turski i muslimanski i romski i crnogorski, svi. Taj dijalog treba da bude prisutan na svim nivoima, u opštini, u mesnoj zajednici, u formalnom i neformalnom smislu. Formalni i neformalni dijalog, jer ljude treba mobilisati da se živi''.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, dovoljno je, dovoljno...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je kraj. Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dovoljno je profesore. Molim vas, da primite ovaj dokazni predmet. Ja sam postavio pitanje na osnovu čega on smatra da, eto i devet godina kasnije isti je stav poštovanja principa nacionalne ravnopravnosti. Ovde je citat govora iz sredine 1998. godine. Poznato vam je, profesore, da je tada na delu bio terorizam, koji je eskalirao, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, uprkos toj činjenici naš je stav, princip nacionalne ravnopravnosti da se Albancima ne čini šteta i da ih ne činimo građanima drugog reda, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da. Od 1998. su se već borbe vodile u Drenici (Drenice). To je UČK-a ili OVK-a (UCK, Ushtria Clirimtare e Kosoves), već uveliko organizovala akcije i naša policija im je odgovarala, ali vi ste u sred tih borbi zauzeli ovakav stav na sednici Glavnog odbora Socijalističke partije Srbije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada samo da se vratimo na Gazimestan za jedan trenutak. Dakle, konstatovali smo da je celo jugoslovensko rukovodstvo i predstavnici svih republika bili prisutni na Gazimestanu, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I da zaista niko ni u pomisli na negativan način nije ocenio tada govor na Gazimestanu, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije niko.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E u paragrafu 81 kosovske optužnice protiv mene na sledeći način se opisuju događaji koji su se odigrali tri meseca ranije. Piše, tačka 81: ''Skupština Kosova sastala se 23. marta 1989. godine u Prištini i izglasala usvajanje predloženih ustavnih amadmana, pri

čemu se većina delegata kosovskih Albanaca uzdržala od glasanja. I pored toga što nije postojala potreba dvotrećinska većina u Skupštini, predsednik Skupštine je proglasio da su amadmani usvojeni. Skupština Srbije 28. marta 1989. godine je izglasala usvajanje ustavnih promena, čime je, praktično, ukinuta autonomija data Ustavom iz 1974''. E sad vam postavljam pitanje. Da je to zaista bilo tačno, jer ja tvrdim da je ovo laž, što piše u optužnici, da je to zaista bilo tačno, da li bi svi ti predstavnici jugoslovenskih vlasti, svih republika, uopšte došli na Gazimestan da prisustvuju ovoj manifestaciji?

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, ovo nije pitanje, već se iznosi jedan predlog. Siguran sam da optuženi shvata razliku između postavljanja pitanja i iznošenja komentara. Moram izvršiti određeni pritisak na Pretresno veće, kako biste prisilili optuženog da poštuje pravila od samog početka vođenja svog slučaja.

SUDIJA ROBINSON: Mislim da se radi o nečem što je bilo na pola puta između komentara i pitanja. Dozvoliću svedoku da odgovori na onaj deo, što predstavlja pitanje i to kratko.

SVEDOK MARKOVIĆ: Ja nisam ni mislio da odgovaram na ovo da l' bi svi ti ljudi došli, nego sam mislio da odgovorim na osnovu onoga što znam. Činjenice su ove da je ukupno tih delegata bilo 190, da su na ovoj Skupštini prisustvovalo njih 180, da je protiv bilo 10, da je četiri bilo uzdržano, a da je 166 glasalo za ove amadmane. Prema tome, nije tačno, prvo da je većina Albanaca bilo uzdržano. Drugo, nije tačno da nije postojala dvotrećinska većina, jer dvotrećinska većina od 180 bi bilo 127, a glasalo je ''za'' 166. I, najzad, treće, nije tačno da je time praktično ukinuta autonomija. Autonomija nije uopšte ukinuta, ako pod autonomijom podrazumevamo određena prava koja ima ta oblast, odnosno, pravo da ima Skupštinu, da može da glasa, da odlučuje o određenim stvarima. Ono što je ukinuto bile su neke odlike suverenosti, jer Kosovo je Ustavom 1974. godine, pored autonomije i povrh autonomije, dobilo još neke odlike suverenosti, na primer, ono je moglo da stavi veto na odluke saveznih institucija, iako je ono bilo deo Srbije, al' ono je moglo da odlučuje na saveznom nivou. Ono je bilo predstavljeno na saveznom nivou. Predstavnik Kosova je bio u jednom momentu predsednik države i to su te odlike suverenosti koje su ovim promenama ukinute, pa je Kosovo zadržalo samo ono što se podrazumeva pod autonomijom i to ima i danas. Dakle, to su te sve tri stvari u kojima su ovde izneti pogrešni zaključci. Nije se, znači, većina uzdržala, nije tačno da nije bila dvotrećinska većina i nije tačno da je ukinuta autonomija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, kako je definisana Republika Srbija Ustavom 1990. godine, da ne budem sugestivan?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, Srbija je definisana kao država svih njenih građana.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dosta, hvala lepo, dovoljno je to. Svih građana koji u njoj žive, je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je član 1. Ustava.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A je l' to bio slučaj i sa drugim jugoslovenskim republikama, ili ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa hrvatska država je definisana kao država hrvatskog naroda. Tu je, čak, pre bio, to sam rekao, hrvatskog i srpskog naroda, pa je "srpskog" izostavljeno i stavljeno je samo "hrvatskog". Tako je bilo i u drugim slučajevima, a ovde je preovladalo ovo da je ona država svih građana, koji u njoj žive.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Sećate li se svečanog usvajanja amandmana na Ustav 1989. godine, to je 28. marta 1989. godine. Da li se sećate ko je sedeo pored mene u prvom redu na toj svečanoj sednici?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne mogu da se setim, nemam tako dobru memoriju. Ne znam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Ko je u to vreme bio predsednik Predsedništva Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Bio je Milan ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Je l' je bio Sinan Hasani (Sinan Hasani)?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Sinan Hasani je sa Kosova, da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Jeste. Je l' on Albanac?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: On je Albanac i kao predstavnik Kosova, to je primer za ono što sam malopre rekao, on je kao predstavnik Albanaca sa Kosova, bio predsednik cele države. Cele Jugoslavije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. To se može videti i na video snimku te sednice Skupštine, ali za sada je dovoljno ovo, ovo kao odgovor. Recite mi, profesore, s obzirom da ste vi bili 1990. godine potpredsednik Socijalističke partije i jedan od učesnika pisanja programa Socijalističke partije, recite mi, da li se sećate koliko je u članstvu Socijalističke partije bilo članova koji nisu bili Srbi?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Znam. 50.000 hiljada. Oko 50.000 hiljada je bilo članova Socijalističke partije koji nisu bili Srbi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, dobro, da li možete da kažete odnos programa, samo najkraće moguće, molim vas, odnos programa Socijalističke partije prema nacionalnom pitanju i pogotovo pitanju nacionalne ravnopravnosti?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja to mogu da citiram, ili da kažem ovako samo načelno. Možda, to je kratko, samo za trenutak, 26. strana ...

SUDIJA ROBINSON: Profesore, recite nam odakle čitate?

SVEDOK MARKOVIĆ: Čitam. To je, "Osnove programa Socijalističke partije Srbije", to je program koji sam uglavnom ja napisao. To je program koji važi u Socijalističkoj partiji i danas, iako odavno nisam više...

SUDIJA ROBINSON: Vi ste autor toga?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ja sam osoba koja je napisala prvi nacrt, a zatim su kasnije unete neke ispravke.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, nastavite.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Postoji deo koji se odnosi na nacionalnu ravnopravnost. "Ljudska prava su, pre svega, prava pojedinačnih građana. Pripadnici nacionalnih manjina moraju, kao pojedinci, imati ista prava kao i pripadnici većinskog naroda. Pored toga, nacionalne manjine imaju i određena međunarodno priznata kolektivna prava. To su kulturna prava, na upotrebu svog jezika, na negovanje kulturne tradicije, na nesmetanu kulturnu delatnost, izdavačku, naučnu, umetničku, zabavnu, na svom jeziku. Ta prava mogu uključivati kulturnu, ali ne i političku autonomiju. Međutim, nacionalnim manjinama valja obezbediti i zastupljenost u političkom životu, a posebno u organima vlasti i lokalne samouprave. Oslanjajući se na najdemokratskije postojeće međunarodne norme, polazeći od sopstvenog vekovnog iskustva, zajedničkog više etničkog življenja, socijalisti Srbije se odlučno opredeljuju za punu nacionalnu ravnopravnost svih građana Jugoslavije. Socijalistička partija Srbije je partija svih građana Jugoslavije koji prihvataju njen program bez obzira na nacionalnu ravnopravnost".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: "Na nacionalnu pripadnost."

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da, "na nacionalnu ravnopravnost." Izvinjavam se, već sam mislio na ovo sledeće. 75., samo momenat, 75.: "U uslovima raspada bivše jugoslovenske države Socijalistička partija Srbije se opredelila za principijelno stanovište da svi njeni narodi i građani moraju biti ravnopravni i da po istom pravu na samoopredeljenje naroda, po kome su Slovenci, Hrvati, bosanski Muslimani, Makedonci odlučili

da se otcepe iz Jugoslavije i srpski narod na teritorijama na kojima živi u većini može da odluči da ostane u zajedničkoj jugoslovenskaoj državi''. Samo još jedan odlomak: ''Suština naše politike na Kosovu i Metohiji je puna građanska i nacionalna ravnopravnost. Tamošnjim Albancima, kao i pripadnicima ostalih nacionalnih manjina, garantuju se sva politička i kulturna prava koja su međunarodno priznata. Među ostalim, prava upotrebe svoga jezika i pohađanja škola na maternjem jeziku; negovanja kulturnih tradicija i razvijanja odgovarajućih institucija, kulturnih društava, izdavačkih preduzeća.'' ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore,...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ''Izdavanje štampe i...''

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, moramo da štedimo vreme. Profesore, molim vas, da idemo dalje. Da li vam je poznato da u svoj toj krizi od 1991. godine, do, dok su završeni ratovi u Bosni i Hrvatskoj, jedino u Srbiji nije došlo do promene nacionalne strukture stanovništva. Da li vam je poznato, evo, da sad okrenem pitanje. Da li je iko na nacionalnoj osnovi proganjan u Srbiji za sve to vreme krize i ratova u Bosni i Hrvatskoj?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, to zvuči paradoksalno, s obzirom na ove sve optužbe o progonu, ovaj, Hrvata sa njihove teritorije, Albanaca sa svoje teritorije i tako dalje. Niko od tih ljudi nije prognan sa teritorije Srbije. Evo, Srbija dan danas ima istu nacionalnu strukturu kakvu je imala sedamdesetih i osamdesetih godina. Ni jedna druga, Hrvatska je prognala Srbe, sa Kosova su takođe proterani. Tamo ima možda još tri-četiri procenata Srba samo. Ostalo je vrlo malo Srba iz svih tih drugih republika, dok Srbija ima istu etničku strukturu kakvu je imala tamo. Znači, niko nije oteran, a često su čak dolazile izbeglice iz Bosne i Hercegovine i iz drugih republika. To je, zaista, vrlo značajno da se ustanovi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li su dolazile izbeglice samo Srbi, ili su dolazili, na primer i Muslimani?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dolazili su Muslimani. Recimo, tamo gde su bili ... Bilo je područja u Bosni i Hercegovini gde su vođene borbe između Hrvata i Muslimana i Muslimani su u velikim brojevima dolazili i na teritoriju Srbije. Tu su mogli da ostanu koliko su želeli. Neki su od njih ostali ... Otišli posle dalje u Evropu, a neki su ostali.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, hteo bih da vas pitam koliko još vremena vam je potrebno da biste ispitali ovog svedoka?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ - PITANJE: Pa, ja se nadam do kraja da završim. Evo, požuriću, požuriću, gospodine Robinson. Samo da vam citiram, ovde sam ja optužen da sam bio na čelu nekakvog zajedničkog zločinačkog

poduhvata koji je imao za cilj pravljenje Velike Srbije. I sad ću vam citirati tačku 16, takozvane, kosovske optužnice. Između ostalog se kaže: ''Cilj ovog zajedničkog zločinačkog poduhvata bio je *inter alia* isterivanje znatnog dela albanskog stanovništva Kosova, sa teritorije pokrajine Kosovo, u nastojanju da se obezbedi trajna srpska kontrola nad ovom pokrajinom'', završen citat. Slično tome u paragrafu 6, takozvane, hrvatske optužnice, se kaže: ''Svrha ovog udruženog zločinačkog poduhvata bilo je prisilno uklanjanje većine hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva, približno s jedne trećine teritorije Hrvatske, teritoriju za koju je on planirao da postane deo nove države pod srpskom dominacijom, činjenjem zločina kojima se krše odredbe'' i tako dalje. ''Ova područja obuhvatala su oblasti koje su srpske vlasti pominjale i koje se ovde u daljem tekstu pominju pod nazivom Srpska autonomna oblast, SAO Krajina, SAO Zapadna Slavonija, SAO Slavonija, Baranja i zapadni Srem'' i tako dalje. I u paragrafu 6 bosanske optužnice ... A, ovde se pominje, molim vas i Republika Srpska Krajina, pa onda Dubrovačka Republika, pazite Dubrovačka Republika. I, konačno, u paragrafu 6, takozvane, bosanske optužnice se kaže: ''Svrha tog udruženog zločinačkog poduhvata bilo je prisilno i trajno uklanjanje većine nesrba, pre svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, iz velikih delova teritorije Republike Bosne i Hercegovine, činjenjem zločina koji predstavlja kršenja'' i tako dalje. Dakle, profesore, čuli ste ovo sve, imate li u vezi s tim neki stav?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, to je sve činjenički neistinito. Zašto bi Srbi terali Hrvate iz Hrvatske, ako ih ne teraju iz Srbije. Zašto bi Srbi terali Albance s Kosova, ako ih ne teraju iz Beograda i iz drugih delova Srbije. Vi imate pun Beograd i druge delove Srbije Albanaca koji tamo rade i mirno žive i ništa im se ne događa. Znači, to bi bio apsurd jedan i činjenice to ne potvrđuju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Profesore, kad se ima u vidu da je Srbija, ustvari, trebalo da bude glavnina te navodne Velike ...

TUŽILAC NAJS: Oprostite što ponovo upadam. Želim da ukažem na dve stvari. Dokument iz koga je čitao svedok, kako je on rekao je naknadno izmenjen. Mislim da se dva dokumenta nalaze pod brojem 469, tabulator 3, ili 4, možda možemo da zatražimo kopiju koju on ima kako bismo proverili da li je taj dokument već u toj verziji uvršten u spis, ili ne.

SUDIJA ROBINSON: To je dokument, koji je on napisao.

TUŽILAC NAJS: Da, on ga je napisao i rekao da je to kasnije izmenjeno. Mislim da se dva dokumenta nalaze pod brojem 469 tabulator 3 i 4 i možda je ova verzija jedan od njenih derivata i molim da to dobijemo, da bismo proverili.

SUDIJA ROBINSON: Zamolićemo svedoka da nam dostavi taj dokument. Izvolite, odgovorite na pitanje koje vam je postavljeno.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Izvinite, koje je bilo pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, ja sam vam pročitao ove delove optužnice, o tome kako sam ja bio na čelu zajedničkog zločinačkog poduhvata, da se proteraju Hrvati iz Hrvatske, Muslimani iz Bosne, Albanci sa Kosova, dakle, da bi se stvorila neka Velika Srbija. Pa, kad imate u vidu da bi glavninu te Velike Srbije činila upravo Republika Srbija, u kojoj nije bilo nikakvog proterivanja za sve ovo vreme krize, kako vam se čini logično da Srbija inicira proterivanje iz teritorija van Srbije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Već sam rekao da mi se čini vrlo nelogično, da mi se čini apsurdno, jer zašto bi oni terali, kao što sam rekao, Albance s Kosova, kad ih ne teraju iz Srbije i tako dalje, tako da sam na to pitanje već odgovorio.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. U vezi sa Socijalističkom partijom, profesore Markoviću.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Je li to partija, koja je osnovana i delovala isključivo na prostoru Republike Srbije, je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li su postojale ideje i nastojanja da se ona registruje na prostoru čitave Jugoslavije i kakav je bio moj stav o tome?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Postojale su. Ja sam lično smatrao da je trebalo osnovati Socijalističku partiju u Crnoj Gori. Bio sam i vezi sa nekim ljudima tamo koji su to želeli. Isto tako u Republici Srpskoj, isto tako u Srpskoj Krajini i vi ste bili odlučno protiv. Ja nikad nisam razumeo zašto ste bili protiv? Ustvari bi dobro bilo da je Socijalistička partija osnovana i tamo. Pokazalo se kasnije da bi bilo dobro.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je, na primer, recite mi, SDA, Stranka demokratske akcije Alije Izetbegovića, imala svoje ogranke u Srbiji?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Naravno, imala je. Imala je i ima, recimo, u području Raške, ili Sandžaka, u Novom Pazaru i u drugim mestama, gde žive bosanski Muslimani, ona je tamo organizovana.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, dobro, da li vam je poznato da li je Srpska demokratska stranka, koja je bila osnovana u Krajini i posebno u Bosni i Hercegovini, imala u Srbiji, takođe, svoju organizaciju?

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Imala je, imala je i na čelu su joj bili moje kolege i prijatelji, poznanici. Smiljanić, pisac i Mileusnić, profesor Univerziteta.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Je su li oni učestvovali na izborima?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Učestvovali su i na izborima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Je li njihova pozicija bila pozicija opozicione partije u odnosu na Socijalističku partiju Srbije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Bili su u opoziciji, tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ova navodna tužba nastoji da plasira tezu o tome da je u vreme dok sam ja bio predsednik ...

TUŽILAC NAJS: Časni Sude?

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: Molim Pretresno veće da razmotri da li je primereno da optuženi ispituje svedoka na ovaj način. Oklevao sam neko vreme da to uradim, ali pozivam poslednji put Pretresno veće da u ovoj fazi razmotri koliko je primereno to što dozvoljava da optuženi svedoku postavlja pitanja čitajući delove optužnice. Mislim da su ovakva pitanja nedopustiva.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, čuli ste tužioca. Preformulišite ovo pitanje, nakon uloženog prigovora, a u buduće ću vas zamoliti da pronađete drugačiju formulaciju. Znam da možete da pronađete formulaciju koja će biti primerena ovom postupku. Imajte to na umu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, vi ste mi dali sugestiju da u postupku iznošenja dokaza se oslanjam na optužnicu.

SUDIJA ROBINSON: Ne, nisam na to mislio. Mislio sam na način na koji ste vi pomenuli Tužilaštvo, rekavši "ovo takozvano Tužilaštvo". Takva formulacija je neprihvatljiva i želim da to bude apsolutno jasno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Robinson. Ovde se navodi na neki način kao da sam ja sprovodio neku diktaturu, pa vas molim da kažete koliko puta sam i koliko često ja svoj legitimitet stavljao na proveru na izborima i da li vam je poznato koliko puta sam izlazio na prevremene izbore, pre isteka mandata?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja mislim da se tako nešto nikad nigde nije dešavalo. Svaki čas smo imali izbore. Evo, vi ste, ne računajući ranije izbore, pošto ja tada nisam to pratio u Savezu komunista Srbije, ali vi ste, znači bili izabrani 1990. godine, pa ste već 1992. godine, iako ste imali pravo da sačekate četiri godine ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pet godina.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ... pet godina, vi ste ponovo već izašli na izbore ... 1992. godine su bili ponovo izbori, gde je gospodin Panić pokušao da preuzme od vas Presedništvo, međutim je ubedljivo izgubio i zatim su dalje bili opet. valjda 1996. godine, posle toga ste postali predsednik Savezne Republike i onda ste pre vremena išli na izbore 2000. godine. Pre vremena.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da li vam je poznat takav slučaj takvog čestog izlaska na izbore za bilo koga kome se pripisuje da vrši neku autoritarnu vlast?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa naravno da mi nisu poznati, jer, recimo Tito je bio jedan blag diktator. Sasvim humaniji u nekim stvarima, nego što su bili Staljin (Stalin) ili drugi diktatori, da ne govorim o Hitleru. Ali Tito je uveo za vreme svog života u Ustav da doživotno ostaje predsednik republike i iz takve tradicije smo, gde nije više uopšte bilo izbora za predsednika, ušli u ovu, gde se svake dve godine, tri, bira ponovo predsednik republike, a isto tako su prečesto bili i parlamentarni izbori. Nije čudo što se danas smatra da je narodu dosadilo glasanje i da sad počinju u manjem broju da izlaze na izbore, jer im je to dosadilo. Ali vrlo često ste se zaista stavljali, ovaj, ponovo se narodu obraćali s tim da potvrdi, da li vas podržavaju ili ne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, dobro, recite mi, je li poznato da od 1992. godine, na primer, Socijalistička partija nije imala većinu u Skupštini Srbije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, nije imala. Ona je bila znatno najveća partija, ali nije više mogla da prebaci 50% i morala je da pravi koalicije. Tako da je, recimo, pravila koaliciju sa Narodnom demokratijom Duška Mihajlovića, pa posle je pravila koaliciju sa Srpskom radikalnom strankom, kasnije je bila u nekoj vrsti koalicije i na saveznom nivou ... I SPO je bio u vladi, u koaliciji, pa onda sa crnogorskom partijom. Dobro, to je po samom ustavnom uređenju morala da učestvuje i najjača partija iz Crne Gore i bila je ta koalicija sa Demokratskom strankom, ne sa Srpskom narodnom, nacionalnom strankom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro, recite mi, da li je moj stav bio da se pozivaju druge parlamentarne stranke, uključujući i oponente, da se formira zajednička vlada narodnog jedinstva?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa bilo je tih teških situacija, kada je bilo takvih predloga i kad ste vi razgovarali sa njihovim rukovodiocima i sa Draškovićem i sa Đinđićem i sa drugima. To mi je poznato, mada do toga nije nikada došlo. Nisam bio više u toku toga.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da li je tačno da je na saveznom nivou, iako je skupštinsku većinu imala koalicija socijalističke partije i crnogorske DPS-a, prva vlada po osnivanju SRJ bila sačinjena u velikoj meri i od ljudi, koji su bili protivnici Socijalističke partije, na čelu sa Milanom Panićem?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, dobro, Panić je bio predsednik savezne Vlade. Vi ste ga i pozvali da dođe, pa da okuša sreću na izborima, a i on je bio predsednik savezne Vlade, naravno. A ovde sada, pomenuo sam Vuka Draškovića, sadašnjeg ministra inostranih poslova, on je jedno vreme bio u toj koalicionoj vladi na nivou savezne republike.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, dobro, pošto znate bar jedno vreme događaje u Socijalističkoj partiji Srbije, čiji sam ja bio predsednik i nesumnjivo najuticajnija ličnost u partiji, da li sam se ja mešao u odlučivanje o svim pitanjima u Socijalističkoj partiji Srbije i u kolikoj meri? Kako su birana rukovodstva Socijalističke partija Srbije, u kolikoj meri sam ja na to uticao i odlučivao i da li smo mi imali demokratske odnose, ili je to bilo samo nekakvo autortarno ponašanje? vi to dobro znate iz tog vremena.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Evo ovako. Znači, bili su izbori rukovodstva već 1990. godine na tom I kongresu. Tu je bilo izvesnog uticaja ljudi iz Glavnog odbora, koji su favorizovali neke ljude iz opština, znači, iz lokalnih organizacija. Međutim, na drugim izborima 1992. godine, ja sam još uvek bio tu, ti su bili već mnogo demokratskiji, jer su predlozi dolazili iz osnovnih organizacija u lokalnim zajednicama i iz tih predloga se, onda, na izborima, na kongresu, biralo rukovodstvo. Dakle ti izbori su bili zaista, ovaj, demokratski, tada, ne znam posle kako je bilo. A što se tiče ovog mešanja, pa vi ste imali poverenja, mislim da ste nekad i suviše imali poverenja u vaše neke saradnike i vi se njima niste mešali u njihov rad, uopšte. A isto tako mogu da kažem da se dešavalo da se odluči nešto suprotno vašoj volji, recimo, vi ste želeli da gradonačelnik Beograda bude Peručić, a izabrana je Slobodanka Gruden i vi ste bili tim nezadovoljni, ali Izvršni odbor i Glavni odbor su to tako usvojili. Isto tako vi ste želeli da himna Srbije bude ''Hej, Sloveni''. Sad, Glavni odbor, pošto je smatrao da ne treba da bude ista himna i za Jugoslaviju i za Srbiju, on je odlučio da to bude ''Marš na Drinu''. Znači, bilo je tih takvih slučajeva, moglo bi se ...

SUDIJA ROBINSON: U redu, dobili smo dovoljan odgovor. Postavite drugo pitanje, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, jeste li imali prilike da pročitate ovu optužnicu u celini, koja je ovde protiv mene na stolu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Čitao sam sve tri optužnice i moram da kažem i to sasvim kategorički da koliko god da svi ljudi imaju nedostatke i mogu se kritikovati, ja sam i vas 1995. godine kritikovao na Glavnom odboru, ali mislim da vi niste ni malo krivi za izazivanje ratova na prostoru bivše Jugoslavije. Mislim da vi ne snosite nikakvu odgovornost za to.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Miloševiću, mislim da je vaše pitanje bilo jednostavno: "Da li ste pročitali optužnice". Profesore, to je sve što vas je gospodin Milošević pitao. Možete li odgovoriti na to?

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa sigurno da sam pročitao. Ne bih mogao da kažem ništa o njoj da je nisam pročitao i ne verujem ...

SUDIJA BONOMI: Nije zatražio vaš komentar, samo je postavio pitanje. da li ste je pročitali?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ja sam shvatio da me on pita šta mislim o njoj ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, dobro ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ... a ne da li sam pročitao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pošto ste mi odgovorili da ste pročitali optužnicu ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sad mi, molim vas, odgovorite ima li ijedna reč istine u optužbama koje ta optužnica sadrži?

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, to mora da bude potpuno neprihvatljivo pitanje. Zamislite kada bih ja postavio takvo pitanje bilo kom svedoku Tužilaštva. Ovim se prelaze granice ispitivanja svedoka, prema dozvoli Suda.

SUDIJA ROBINSON: Sledeće pitanje, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa zato pitam da li ima nešto u toj optužnici što vi možete da potvrdite da je istina?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja ne mogu da potvrdim i smatram da vi niste odgovorni za izazivanje ratova, u svetlu onoga što sam govorio, o svim tim postojećim secesionističkim težnjama ...

(…)

SUDIJA ROBINSON: Bavićemo se dokaznim predmetima na kraju svedočenja. Nisam imao nameru da večeras počnete sa svojim unakrsnim ispitivanjem. Želeo sam da postavim pitanje profesoru. U prvom delu glavnog ispitivanja postavljeno vam je pitanje o Sloveniji i o tome šta je izazvalo Sloveniju na otcepljenje. Vi ste govorili o relativnoj stopi razvoja Slovenije u odnosu na druge republike i, koliko sam shvatio, vi ste rekli da je Slovenija bila najrazvijenija od svih republika. Ono što mi nije jasno je, da li vi

pokušavate da kažete da je to bila činjenica koja objašnjava zašto su oni želeli da se otcepe, dakle, činjenica da su bili razvijeniji od ostalih republika?

SVEDOK MARKOVIĆ: Dva su razloga zašto su želeli da se otcepe. Prvi je razlog da je Jugoslavija postajala sve haotičnija država, zahvaljujući ovom Ustavu iz 1974. godine. Da se više ništa nije moglo odlučiti na saveznom nivou zato što je svaka republika i svaka pokrajina imala pravo veta. Na primer, slovenački predstavnik je bio Krajger, kad je bio predsednik savezne države, organizovao je jednu komisiju koja je trebala da nađe rešenje za tu rastuću krizu, ekonomsku i političku i krizu celog sistema i nalazi i predlozi komisije su jednoglasno prihvaćeni. Međutim, kad se to operacionalizovalo i kad je došao niz zakona u saveznu Skupštinu, svi su ti zakoni bili odbijeni jer je ili jedna ili druga republika stavila veto na njih, tako da su oni videli da tu više ništa ne može da se uradi. Ja sam pomenuo, kuća se rušila, znači, kao posle ... Nijedna država ne bi preživela Ustav koji je Josip Broz Tito uveo 1974. godine ...

SUDIJA ROBINSON: Dajte mi drugi razlog za to?

SVEDOK MARKOVIĆ: Postojao je Fond za razvoj nerazvijenih područja. Trebalo je pomagati. Trebalo je da razvijene republike, kao što su Slovenija, Hrvatska i Srbija, stalno izdvajaju velika sredstva koja su se investirala u nerazvijena područja, a to znači, to je bila, Bosna i Hercegovina, tu je bila Crna Gora, Makedonija i Kosovo. Znači, trebalo je da Slovenci svake godine izdvajaju znatna sredstva za ulaganje u ovaj Fond za nerazvijene i oni su bili sve više i više nezadovoljni time i prosto su odlučili da izađu ...

<u>Sreda, 17. Novembar 2004.</u>

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Markoviću, kao intelektualac i političar znali ste i znate da reči izrečene u javnosti mogu imati stvaran politički efekat i da, isto tako, mogu da podstaknu način razmišljanja kod drugih, što može da rezultira nepredvidivim posledicama. Jesam li u pravu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da. S tim što ja nisam političar nego naučnik, ali se bavim ponekad politikom.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: "Praxis", čiji ste vi bili član, završio je sa radom 1990. godine zbog jednog članka koji ste vi napisali. Je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nisam svestan toga da je zbog toga završio? Ne znam ni na koji članak mislite? Prosto su se promenile

prilike i ti ljudi koji su nastavili da vode ''Praxis'' ... Ja sam bio glavni urednik od 1981. godine, do 1986. godine. Posle me je zamenio moj mlađi kolega Svetozar Stojanović i jedna osoba iz Amerike (America), kao glavni urednici i oni su, posle to zaključili da više u tim uslovima, koji su nastali 1990. godine, ''Praxis'' više nema razloga da postoji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: 1990.godine ste napisali članak kojim Albance na Kosovu opisujete kao nazadne, koji žive u klanovima, koji nisu sposobni da se izdignu iznad svog siromaštva. Je li to tačno?

SVEDOK MARKOVIČ - ODGOVOR: Nije.Nisam svestan toga članka. Koji je to članak?

TUŽILAC NAJS –PITANJE: Podsetio bih vas na neke njegove delove, a ako se ne setite, onda ćemo se time pozabaviti na drugačiji način. Da li sećate da ste ih u članku u ''Praxisu'', da ste albanske nacionaliste opisali kao grupu koja je usvojila visok prirodni priraštaj kao demografsko oružje protiv Srba?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Znači, ne Albance, nego vi pominjete albanske nacionaliste. Ne znam koji je to članak, pošto mi niste rekli koji je naslov tog članka? Mislim da 1990. godine ''Praxis'' više nije izlazio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Postavio bih vam još nekoliko pitanja o članku za koji tvrdim da ste ga napisali. Onda ću pokazati i sam članak.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Mislim da je gospodin Najs bio obavezan da članak stavi pred svedoka. Ako već tvrdi da je njegov članak, što je verovatno, da članak stavi pred svedoka, da može da vidi članak, da bi mogao da odgovara na pitanja.

SUDIJA ROBINSON: Pretpostavljam da će doći do toga.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nažalost, nemam članak sa sobom ovde, ali ću ga pokazati. Sada čitam sažetak Lore Sikor (Laura Secor), deo članka koji je objavio ''Beogradski krug''. Nadam se da ću moći da pokažem članak Pretresnom veću, ali to ne mogu da izveden pre kraja nedelje. Profesore, da li je vaše mišljenje da su postojale neke fiskalne zloupotrebe koje su izvšili korumpirani albanski čelnici?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Fiskalne zloupotrebe koje su učinili albanski čelnici? Ja o tome nisam nikada pisao, ja ne znam o tim fiskalnim zloupotrebama. Apsolutno nisam o tome pisao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I, na kraju, da li se sećate da ste napisali članak gde ste istakli …

SUDIJA ROBINSON: Ispravka. U zapisnik je ušla ''fizička zloupotreba'', a ustvari treba da bude ''fiskalna zloupotreba''. Izvolite, nastavite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je bilo vaše mišljenje i da li stenapisali nešto slično ovome da su kroz istoriju Albanci na svojoj strani imali velike sile, dok je Srbija morala sama da se kreće na svoje dve noge?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nisam to nikada napisao, zato što to nije tačno. Albanci su bili na pogrešnoj strani u tim ratovima, recimo, u II svetskom ratu oni su bili na strani fašističke Nemačke (Germany) i Italije (Italy), dok su sve velike, razvijene, demokratske zemlje zapada bile na drugoj strani. Oni nisu, znači, bili sa njima.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: Na kraju, da li ste za raspravu otvorili mogućnost podele Kosova tako što bi sever ostao u Srbiji, a siromašni jug bio pripojen Albaniji (Albania)?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja ne znam, gospodine Najs, odakle vama takve informacije? Ja sam, upravo, bio protiv tog stanovišta. To stanoviste je zastupao moj, inače kolega iz Akademije Dobrica Ćosić. To je njegova ideja o podeli Kosova. Ja nisam nikada bio za to. Ja sam, čak, kritikovao predsednika Srpske akademije nauka, Despića, kada je on poslušao Ćosića i napisao jedan članak devedesetih godina u kome je izložio tu ideju podele. Prema tome, nikada nisam zastupao tu ideju o podeli Kosova.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, ako ispitivanje potraje nakon prve pauzepobrinuću se da dobijete primerak članka Lore Sikor koji ima paralelno stupce na BHS-u i na engleskom. Onda ću vas zamoliti da to pogledate tada, ili tokom pauze. Hoćemo li ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, moram da kažem sledeće. Očekivao sam da ćete taj članak imati ovde.

TUŽILAC NAJS: Da je to bilo moguće, imao bih ga. Žao mi je što moramo da postupamo po, da ga tako nazovem, materijalu drugog reda, koji mi ovde trenutno nije raspoloživ. Pokušaću danas da ga dobijem imejlom, ili faksom, ali nisam optimista. U svakom slučaju, zatražiću od svedoka da pročita ovaj sažetak u članku.

SUDIJA BONOMI: Jedna od posledica ovoga je da ste do sada potrošili dosta vremena u unakrsnom ispitivanju obzirom da nemate dokument kojim biste mogli da razjasnite vašu poentu. Prema tome, deo iskaza koji ste do sada dobili nije od vrednosti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Svatam to, časni Sude, ali to je položaj u kom sam se našao. Sada bih da pogledamo ''Memorandum''. Sudija Kvon (Kwon) je juče postavio jedno pitanje vezano za njegovo prvo moguće

izdavanje i o ulozi sveštenika Mihajla Mikića u tome? Da li vi išta znate o tome, kada je publikovan u izdanju knjižare Sveti Sava i to na engleskom, u verziji koju je izdao sveštenik Mikić?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja nikada nisam čuo za sveštenika Mikića. Ja znam samo to da je ''Memorandum'' objavljen prvo u Hrvatskoj, u dva časopisa. A, za ovog Mikića nikada nisam čuo, ali mislim da nema nekog naročitog značaja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Časni Sude, nisam uspeo da pronađem više detalja o tome preko noći, ali mislim da je taj deo sadržan u izveštaju gospodina de la Brosa (Renaud de la Brosse). Profesore Markoviću, imamo ovde nekoliko primeraka ''Memoranduma'' i ne želim da dalje opterećujem zapisnik novim verzijama. Ipak, možete li da nam potvrditem na osnovu vaših saznanja, da li je jednu verziju ''Memoranduma'', septembra 1986. godine, poslao komitet SANU Saveznom sekretaru za unutrašnje poslove, Dobroslavu Ćulafiću?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Kad to mislite da je poslata? Jer SANU nije priznavala ovaj ''Memorandum'' kao završen i svoj. Srpska akademija nauka je prvih tih godina, znači, 1986. godine pa do ranih devedesetih, smatrala da je to nedovršen dokument, nije ga prihvatila ni komisija u celini koja je radila na njemu, ni Predsedništvo Srpske akademije nauka i prema tome …

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovo je dokument koji možemo da stavimo i na grafoskop, ako je potrebno. Možemo iskopirati dodatne primerke. Čini se da je to ta verzija koja je poslata Saveznom sekretaru za unutrašnje poslove, a uz odobrenje Mileta Puzovića, 26. septembar 1986. godine. Da li se toga možete setiti dok gledate u dokument?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da. To nema veze sa Akademijom. To znači da taj rukopis ''Memoranduma'', koji je bio nedovršen i koji je objavljen u štampi, da je do njega došlo Ministarstvo unutrašnjih poslova. A, ovaj gospodin Puzović, naravno, nema veze sa Akademijom. To je republički Sekretarijat za unutrašnje poslove. Znači, obaveštajna služba je došla do tog dokumenta i ona ga je prosledila Saveznom sekretaru. Akademija nije nikada prosledila nikakav dokument Ministarstvu unutrašnjih poslova.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Postojale su glasine, profesore, da je to ''curenje'' ''Memoranduma''bilo namerno, a ne slučajno? Da li to prihvatate?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ne mogu da prihvatim zato što je Akademija želela, odnosno, mi koji smo radili na tom tekstu, posle mnogih diskusija i prepravki i ispravki, mi smo želeli da ga završimo. I nije bilo ni u kakvom interesu Akademije da to ode nedovršeno u novine, utoliko

pre što je izazvalo vrlo teške posledice za Akademiju. To objavljivanje nedovršenog teksta u novinama je imalo za posledicu da je nedeljama vođena hajka protiv Akademije, da su najviši rukovodioci tadašnji, recimo Ivan Stambolić, predsednik Republike je vrlo oštro napadao Akademiju. Smatrao je da se time zabada nož u leđa Jugoslaviji i tražena je odgovornost, traženo ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, hteo bih ovde da vas zaustavim.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ... traženo je da ljudi koji su napisali taj dokument odgovaraju za njega. Tražena je ostavka potpresednika Akademije Antonija Isakovića.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, dozvolite gospodinu Najsu da vam postavlja dalja pitanja, jer mislim da je dobio odgovor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ta sugestija koja se stalno ponavlja, da se radilo samo o nacrtu dokumenta je nesto što treba da se razmotri, zar ne? Profesore, Akademija je verziju koju smo uvrstili u dokazni spis, objavila 1995. godine, zar ne, zajedno i sa odgovorima na kritike?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Devet godina kasnije je Akademija…

SUDIJA ROBINSON: Mislim da je odgovor, ''da''. Hvala.

SVEDOK MARKOVIĆ: Da.1986. godine ga nije objavila i nije mogla da ga objavi, jer je bio nedovršen, jer nije bio prihvaćen od strane Akademije, ali posle toga, koliko je taj dokument zloupotrebljen i kako je predstavljen, 1995. godine se došlo do zaključka da se objavi.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, profesore, molim vas.

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa moram da završim ...

TUŽILAC NAJS PITANJE - PITANJE: Pitanje je sledeće, ako se uporede verzija iz 1986. godine i verzija koju je objavila Akademija 1995. godine, razlike su zanemarljive, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Taj tekst je prošao kroz više verzija, jer je više od godinu dana trajala diskusija i ispravke, tako da je tu bilo čak više verzija. Bila je ta verzija, koja je, znači, objavljena u novinama, to je bila jedna od poslednjih i zatim je uglavnom ta verzija objavljena 1995. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Utvrdio sam, ali neću ići u detalje, da ima ukupno šest različitih stvari. Dve stvari su izbrisane i četiri su dodate. To su razlike izmedju te dve verzije. Imam jednu analizu za vas koju možemo kasnije da pogledamo, ako će biti od pomoći. Da li prihvatate da je broj izmena svega šest?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne. Ne znam ja uopšte koji je broj izmena. Prosto, Akademija, to što je bilo objavljeno u novinama, nije prihvatila kao svoju verziju, a, onda, kada je ona odlučila da se to objavi, ona

je objavila svoju verziju. Prema tome, ta verzija koja je bila ukradena, ili koja je procurila, Akademija nikada nije prihvatila kao svoju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo sada verziju koja je juče uvedena u spis pod dokaznim brojem D250. Molim da se to da svedoku. Profesore, nadam se da ćete to moći da pratite na engleskom? To bi nam bilo od koristi u znam da znate engleski budući da imate diplomu iz Londona (London) i predavali ste tokom svoje akademske karijere u Severnoj Americi i zato bi mi bilo od pomoći ako biste mogli da pratite verziju na engleskom. Prvo ću ja pogledati stranicu da vidim šta se na njoj nalazi. Pođimo od strane 10. Na vrhu stoji: ''Iako je po teritoriji i stanovništvu najveća jugoslovenska republika, Srbiji su Ustavom iz 1974. godine oduzeti atributi državnosti''. To je bio glavni razlog zabrinutosti Srbije i intelektualaca, kojima ste i vi pripadali. Je li to tačno?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ustavom 1974. godine Srbija nije, kao ostale republike, dobila taj status da je suverena država, jer je Srbija ostala podeljena na tri dela, uža Srbija, Kosovo i Vojvodina. I, to je to, o čemu se ovde govori. I to je izazivalo…

SUDIJA ROBINSON: Profesore, pogledajmo pitanje koje je bilo prilično jednostavno. Dakle, da li je glavi razlog zabrinutosti vas i vaših kolega intelektualaca bio ovaj koji se navodi u odlomku koji počinje na strani 10. Dakle, ''iako je po teritoriji i stanovništvu najveća jugoslovenska republika, Srbiji su Ustavom iz 1974. godine oduzeti atributi državnosti'', koji je odgovor na to?

SVEDOK MARKOVIĆ: To je bio jedan i to ne glavni razlog zabrinutosti. Kao što sam rekao, predlog da se radi ovaj ''Memorandum'' je dao jedan ekonomist, akademik Makismović. Ekonomist Mihajlović je odigrao vrlo važnu ulogu u pripremi ovoga, tako da glavni razlog je bio vrlo teška i nerešiva ekonomska kriza i činjenica da je Jugoslavija bila podeljena na šest država, osam, čak i da je sve dezintegrisano, kao što piše u drugim delovima. A ovo jeste jedan od razloga zbog koga se govorilo o potrebi ravnopravnosti. Znači, Srbija nije dobila status kao ostale republike.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Mislim da pitanja gospodina Najsa stvaraju konfuziju, jer on iz ove knjige, koju sad i ja imam, ova na engleskom, koju sad upotrebljavam, ne citira tekst ''Memoranduma''. Tekst ''Memoranduma'' počinje tek na 93. strani ovog teksta, a ispred su svi mogući članci. To je autorski rad profesora Koste Mihajlovića i Vasilija Krestića koji daju razna objašnjenja, istorijat i tako dalje, razloge i ostalo. Prema tome, ovo što citira gospodin Najs nije tekst ''Memoranduma'', već objašnjenja profesora

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

koji su napisali knjigu. Nije reč o ''Memorandumu'' koji se devet godina popravljao da bi bio objavljen, nego su ljudi, zbog mistifikacije tog ''Memoranduma'' odlučili da objave taj tekst i da objasne o čemu se radilo. Prema tome, na desetoj strani, to što čitira gospodin Najs, nije tekst ''Memoranduma'', nego članak koji ima naslov ''Zašto je napisan Memorandum'', napisan devet godina kasnije.

SUDIJA ROBINSON: Razumem. Gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: Mislim da smo toga svi svesni. I to smo jasno juče istakli objašnjavajući šta je taj dokument bio.

SUDIJA ROBINSON: Ali vi još uvek postavljate pitanja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Dakle, profesore, ovo je dokument koji je objavila sama Akademija, odnosno uz njeno odobrenje. Ova verzija u koju gledate.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam stvarno iznenadjen da vi ne pravite razliku izmedju ''Memoranduma'' i propratnog komentara. Ovo jeste Akademija objavila. Ovo je propratni komentar, a ''Memorandom'' zaista ovde počinje sa 93. stranom. Prema tome, nemojte me. Ja ću vam odgovoriti na svako pitanje…

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Doći ćemo do toga kasnije.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Došli smo već.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ustav iz 1974. godine je i dalje bio zakonski okvir Jugoslavije, dok on sam zakonskim putem nije bio izmenjen. Je li to tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: U to vreme je Ustav iz 1974. godine važio i zato što je on i dalje važio, zato je u ''Memornadumu'' i stavljena primedba na njega, inače ne bi imalo nikakvog značaja osvrtati se na njega, sem istorijski.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da bismo uštedeli na vremenu idemo dalje, na stranu 13. Tu možemo da vidimo kako sama Akademija, odnosno ne Akademija, već vaše kolege Mihajlović i Krestić navode istorijat rada na ''Memorandumu''. U drugom odlomku oni identifikuju rezoluciju Skupštine i, zatim, u predposlednjem odlomku pominju vas kao člana radne grupe. Pogledajmo sada stranu 14. Tu se nalazi nešto što delimično potvrđuje deo vašeg iskaza ovde, to da se komitet sastao 19. septembra i da je proces još uvek u fazi uređivanja, kada se, odjednom prestlao sa radom zato sto se pojavio članak u ''Večernjim novostima'' . Je li tako?

SVEDOK – MARKOVIC: Da. Pojavio se članak u ''Večernjim novostima''. Počeli su napadi na Akademiju. To je trajalo nedeljama i, naravno, da je tu svaki rad, dalji, prekinut, u tom momentu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na strani 15, s desne strane, pri dnu, se kaže: ''Vođen je zapisnik sastanaka'' i onda prvi deo teksta, oko 30 stranica, koje je Komitet odobrio, a kasnije se bavio uređivanjem ostatka teksta. Da li se sećate da je prvih 30 strana odobreno? Je li tako? To je bila verzija koja je ukupno imala 74 strane. Da li biste pomogli Pretresnom veću da shvati istorijat razvoja ovog dokumenta?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da. Prvih 30 strana su se ticali isključivo ekonomske situacije u kojoj se nalazi Jugoslavija. To je taj deo na kome je radio akademik Kosta Mihajlović i ostale kolege iz oblasti ekonomskih nauka. Znači, taj deo je najmanje bio sporan. I on je ranije bio i gotov. Isključivo se ticao ekonomije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas da pređemo na stranu 16. Naslov je ''Srpska Akademija i politički establišment pod pretnjom mača''. Tu se pominju Miloš Macura, predsedavajući grupe za ovo poglavlje, Antonije Isaković, Dušan Kanazir. Znači, neki se sami identifikuju. Da li su ovi akademici postali članovi Glavnog odbora SPS, stranke optuženog?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Oni su 1990. godine, znači, šest godina, četiri godine kasnije, postali članovi Glavnog odbora. Tačno. Kanazir, koji je bio predsednik Srpske akademije nauka i Antonije Isaković, koji je bio potpredsednik. U ono vreme se, naročito, tražila odgovornost Isakovića koji je bio na čelu radne grupe. Tražilo se da on podnese ostavku, kao odgovoran za izradu ''Memoranduma''.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, molim vas, pogledajte stranicu 18. Pri dnu stranice, 12 redova od dna, vidimo da se pominje reakcija predsednika Stambolića na ''Memorandum'', koji je rekao da su time uznemireni prethodno dobri odnosi. Predsednik Stambolić je svoj stav prema ''Memorandumu'' izneo u knjizi koju je objavio pre nego što je ubijen. Je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – PITANJE: Ne znam. Nisam nikada video tu knjigu predsednika Stambolića.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: Ne znate da je on izrazio svoj stav, bilo u knjizi ili na drugom mestu, u smislu da je ''Memorandum'', ustvari, *inmemoriam* za bivšu Jugoslaviju? Da li se toga sećate?

SVEDOK MARKOVIĆ - ODGOVOR: Da. On je bio na čelu te vrlo oštre kampanje protiv Akademije nauka. Znači, napada u novinama, zahteva za odgovornošću. Desilo se, čak, da kad je iduće godine trebalo da Akademija proslavi stogodišnjicu svog postanka, država je potpuno uskratila svaku pomoć Akademiji za tu proslavu. Mi smo onda morali da pišemo svim stranima Akademijama, da ne možemo da pokrijemo nikakve njihove

troškove, ni putne, ni troškove boravka, jer nemamo para. Nismo dobili novac od države. A Stambolić je imao takav stav, kakav ste opisali. Vrlo negativan.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas, pogledajte stranu 39. Da li ovaj deo ovog dokumenta, pre nego što pređemo na sam ''Memorandum'', iznosi priču o učešću optuženog? Na stranici 39 to vidimo u drugom paragrafu: ''Prestanak zvanične kampanje osuđivanja i normalizacije odnosa sa Srpskom akademijom nauka desila se nakon uklanjanja Ivana Stambolića i drugih funkcionera Saveza komunista koji su bili glavne vođe napada. Promena u srpskom političkom rukovodstvu signalizirala je promenu stava prema srpskim intelektualcima, slobodi štampe i odgovornosti za javne izjave''. Ovim se, ustvari, tvrdi da su pod rukovodstvom optuženog, Akademija i njen ''Memorandum'' tretirani na bolji način. Da li je to tačno?

SVEDOK MARKOVIC – ODGOVOR: Više nije bilo reči o ''Memorandumu''. Samo je potpuno promenjen odnos prema Akademiji. Dakle, prestali su napadi, prestala je ta stalna kritika, prestalo je traženje odgovornosti. I novo državno rukovodstvo i novo rukovodstvo tadašnjeg Saveza komunista su sa Akademijom uspostavili normalne odnose, onakvi kakvi su morali da budu i ranije, poštujući slobodu njihovog opredeljivanja i slobodu javne reči, tako da niko više nije imao primedbe. To je, uopšte i razlog zašto su tih godina skoro svi srpski intelektualci veoma podržali optuženog, kada je postao predsednik republike i kada je nastala jedna nova era, prosto, u odnosima. Prvi put nismo imali političke zatvorenike, prvi put je potpuno bilo slobodno da se iznosi i da se piše šta se želi i, normalno, sa srpskom Akademijom su uspostavljeni normalni odnosi i onda su ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prekinuću vas. Optuženi nije izneo nikakvu kritiku, ili je to samo bila prećutna kritika ''Memoranduma''? Da li bi to bilo tačno?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Optuženi nije izneo eksplicitnu kritiku ''Memoranduma'', mada je partija, kojoj je on bio na čelu, formirala jednu komisiju da ispita šta se to dešavalo oko ''Memoranduma''. U komisiji, na čelu je bio neki Milenko Marković. Ta komisija nije završila rad i ona je neobavljenog posla se, prosto, raspustila. Prema tome, optuženi se nije eksplicitno nigde osvrnuo na ''Memorandum''. Niti ga je podržao, niti ga je osudio.

TUŽILAC NAJS PITANJE: A na stranici 41 vidimo odraz javnog stava optuženog krajem 1989. godine. Štampa je prenela da je rekao: ''Kada je reč o Srpskoj akademiji nauka, zaista ne vidima zašto ona ne bi imala reč u politici Srbije''. Da li se toga sećate?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da, kako da ne. Pa, optuženi je uspostavio slobodu mišljenja i pravo Akademije da iznosi svoje mišljenje, bez ograničavanja, bez kažnjavanja. To je bilo jako dobro primljeno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da pređemo na stranu 80. da bi smo bili fer prema optuženom i ovom dokumentu, treba da vidimo kako je odražen njegov ukupni stav …

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Miloseviću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ovaj članak, koji je sad citirao gospodin Najs, nosi naslov ''Lov na veštice'', da bi bilo jasno ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, imaćete mogućnost da vršite dodatno ispitivanje i onda možete da postavite pitanja koja će proizaći iz unakrsnog ispitivanja

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na stranici 80 je jedno poglavlje sa međunaslovom ''Memorandum i Slobodan Milošević''. Pročitaću deo toga zajedno sa svedokom, osim ako Pretresno veće već nije pročitalo ceo tekst. Profesore, krenućemo od kraja stranice 80. Nadam se da ću da ćitam dovoljno sporo za prevodioce. ''Insinuacije da je Slobodan Milošević sprovodio nacionalni politiku koja se navodno nalazila u 'Memorandumu' je čista fabrikacija. Ova tvrdnja je inspirisana dogadjajima i antisrpskom propagandom i njenom potrebom da se zvanični i nezvanični organi Srbije drže pod stalnim rafalima optužbi. Ova fabrikacija je neodrživa jer 'Memorandum' uopšte nije nacionalni program. Čini se da ova činjenica mora da se ponovi više puta, pošto antisrpska propaganda bez ikakvih osnova stalno pokušava da svet uveri u suprotno. Druga optužba protiv 'Memoranduma' je da je služio kao odskočna daska za politiku Slobodana Miloševića. Nema ništa čudno u činjenici da je on možda sagledao neke probleme i rešenja na isti ili sličan način, kao i sporni dokument. Verovatnije je da nije saznao za postojanje tih problema iz 'Memoranduma', već da je u njemu pronašao potvrdu za neka od njegovih ličnih zapažanja. Jugoslovenska kriza je toliko akutna da je takva koincidencija vrlo verovatna. Sasvim je sigurno da bi čak i bez 'Memoranduma' on morao da okonča dalju zloupotrebu autonomije na Kosovu i autonomaštvo u Vojvodini, što je sve stajalo na putu uspostavljanja normalnih prerogativa državnosti u Republici Srbiji.'' Preskočićemo sledeću rečenicu. ''Milošević se zalagao za održavanje Jugoslavije, što se jasno videlo na poslednjem XIV kongresu Saveza komunista Jugoslavije, između ostalog zato što bi srpski narod, onda, živeo u jednoj državi.'' Da se zaustavimo ovde. Ovaj dokument, prema tome, na izvestan način izriče odbranu nezavisnosti ''Memoranduma''. Je li tako?

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da, svakako. Milošević nije imao nikakve veze sa ''Memorandumom'', niti su ga ljudi znali, niti su imali kontakta sa njim. Toliko je bilo opšte prihvaćeno ... Neki od tih stavova ovde. Toliko su bili veliki ti problemi. Ja sam juče rekao da su Slovenci tada odlučili da više u takvoj državi ne žive uopšte, u kojoj je postojao potpuni nered i haos i u kojoj više nije bilo ravnopravnosti i u kojoj nije više bilo nikakve određene ekonomske politike.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da je to dovoljno. Da se usredsredimo samo na poslednju rečenicu koju sam vam pročitao. Da li ste bili prisutni na XIV kongresu Saveza komunista?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne, ja nisam bio član Saveza komunista. Od 1968. godine sam bio isključen sa celom organizacijom na Filozofskom fakultetu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Da li vam je poznato da je to bio Kongres na kome su Slovenci, preko Kučana, pokušali da uvedu niz ustavnih amandmana u Savez komunista, a sve je to odbacio optuženi. Prema Kučanovoj priči, to ga je navelo da izvede svoju delegaciju sa sastanka? Možete li da odgovoriti samo sa ''da'', ili'' ne''?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ne mogu samo sa ''da'' ili ''ne'' ... Samo sa jednom rečenicom. Ustvari, bilo je neophodno da ta vrlo labava asocijacija republika se ojača i da bude malo više regulacije u njoj, a ne da se ona još više oslabi, jer Kučan i Slovenci su tada već bili rešili da napuste Jugoslaviju i bilo im je potrebno da prvo napuste Savez komnista, pa su u tom smislu dali amandmane da se on do kraja razlabavi i da postane do kraja haotičan. To, naravno, niko pametan nije mogao da prihvati.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vratićemo se na stranicu 81. Isti deo stranice, ali sledeći paragraf i treća rečenica. ''Međutim, neke činjenice sugerišu da je on kritikovao autore 'Memoranduma' više da bi poštovao partijsku disciplinu, nego na osnovu ličnih uverenja. Tokom političkog lova na veštice u Srbiji primećeno je da je njegova kritika bila retka i blaga. Nakon preuzimanja ključne političke pozicije u Srbiji, nakon što se našao u situaciji da može da utiče direktno na političke akcije, on je zaustavio kampanju protiv 'Memoranduma'. Ovim se nadovezujemo na moje ranije pitanje. Da li se stavovi gospodina Mihajlovića i Krestića slažu sa vašim sećanjem, gospodine profesore, u vezi sa ovom temom?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Slažu se. Slažu se, s tim što ja mogu da kažem da ne znam da li je gospodin Milošević igde izrazio neku kritiku ''Memoranduma''. Mada, kažem, poslao je ovu partijsku komisiju da ispituje, kako je došlo do njega. A onda, zatim, tačno je ovo da je on zaustavio

kampanju, jer je to bilo jedino demokratski, jer je ono bio poslednji ostatak te komunističke netolerantnosti koju je Stambolić sprovodio time što je poveo ceo rat protiv Akademije nauka. To je bilo jako nepopularno i niko od intelektualaca to nije mogao da prihvati, tako da je bila sva sreća da je gospodin Milošević zaustavio tu kampanju, ili taj lov na veštice, ako hoćete.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da bismo pomogli Pretresnom veću, jedno vrlo malo pitanje. Vidimo na stranici 85, u ovom delu dokumenta ... Na jednoj stranici se bavi tezama ''Velike Srbije''. Možda ću vas o tome pitati više, ako budemo imali vremena, ali ovde vidimo da ideja ''Velike Srbije'' potiče jos iz XIX veka. Je li tako, profesore?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da, ali potiče od Austro-Ugarske (Austro-Hungary), koja je na taj način htela da diskvalifikuje težnju južnih Slovena da se oslobode i da se ujedine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sa ovih preliminarnih napomena iz ovog dokumenta, možemo li da pogledamo neke pasuse samog ''Memoranduma'' i da bismo uštedeli na vremenu, rado bih simultano pokrio dva pitanja. Na stranici 104 vidimo, na desnoj strani, na vrhu strane, četiri reda niže. ''Nakon što se uopšteno bavi dezintegracijom prve dekade posleratnog razvoja u neku vrstu konfederacije, koja se institucionalizovala u najnovijem Ustavu iz 1974. godine. Bilo je mnogo slučajeva u istoriji kada se konfederacija pretvarala u federaciju, ali nije bio ni jedan primer suprotnog dešavanja'' i na kraju tog paragrafa: ''Jedanaest godina je više nego dovoljno za ogromne teškoće koje su izazvane posledicama konfederalizma u društvenom redu da bi postalo jasno i kao rezultat toga, čak je i sam Ustav postao fokus kritike. Najznačajniji element konfederalizma sastoji se u zahtevu da Skupštine svih republika i pokrajina daju svoj pristanak pre nego što se amandmani ...'' Prigovor na konfederaciju dolazi od Srba, a konfederacija nije bila predmet sličnih kritika drugih republika. Da li je to tačno?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: One republike koje su težile da se otcepe, one su išle tim putem da se, najpre, Federacija pretvori u konfederaciju, koja će priznati suverene republike i nihove granice, a onda će biti vrlo lak taj korak ocepljenja iz konfederacije. Al' tačno je ovo što je ovde rečeno, da se, obično, konfederacije pretvaraju u federacije. Na primer, švajcarska konfederacija, ona ni po čemu više nije konfederacija, ili u Americi je…

SUDIJA ROBINSON: Profesore, morate se disciplinovati i odgovoriti na pitanje koje je vam je postavljeno, a to pitanje je bilo vrlo jednostavno. Pitanje je bilo da li su prigovori na konfederalizam dolazili i od drugih republike, osim Srbije i na to ste mogli da odgovorite mnogo jednostavnije.

SVEDOK MARKOVIC: Mogao sam, ali onda ne bi bilo jasno, zašto te druge republike, zašto su one tražile konfederaciju. Ja sam objasnio zašto.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, za lekciju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Neću, u ovom trenutku, da se nadovežem na ovaj odgovor, ne zbog toga što ga prihvatam, već da bismo uštedeli vreme. Na stranici 104, dalje, poslednji paragraf počinje rečima ''Afirmacijom republičke i pokrajinske državnosti, uz istovremeno iščezavanje izvornih koordinirajućih funkcija Federacije, otvorene se široke mogućnosti zadovoljavanja lokalnih interesa na štetu nacionalnih''. Koji konkretni lokalni interesi su identifikovani u ''Memorandumu''? Možete li da mi ih navedete?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa lokalnih interesa, naravno, ima vrlo mnogo. Ako bih ja sve njih navodio trebalo bi nam mnogo vremena. To je dovoljno jasno kad se kaže da su lokalni interesi stavljeni iznad opštih, zajedničkih interesa.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li su ti lokalni interesi, sa stanovišta Srba, našli izraz u autonomnosti pokrajina? Da li je to ono što su želeli da kažu?

SUDIJA ROBINSON: Da, Gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ovo nema nikakvog smisla. Ovo je jedan intelektualni tekst koji govori o razornom dejstvu na ekonomski život, pa i društveni život Jugoslavije, deljenjem na republičke ekonomije u vreme kada se ceo svet ekonomski integriše i to nema nikakve veze sa nacionalnim pitanjem. Jednostavno, ja mislim da gospodin Najs ne razume tekst ''Memoranduma'' ili ga nije pročitao kako treba, pa postavlja pitanja koja svedoka, jednostavno, dovode u zabunu. Svedok može da objasni svaku stvar koja piše tu, ali ovo je toliko prizeman način ispitivanja da nema smisla. Ovo su ipak pisali akademici. Molim vas, da to imate u vidu.

SUDIJA ROBINSON: Mislim da ste u pravu. Svedok može da odgovori na pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovo prekidanje optuženog neće pomoći kada je reč o vremenskom rasporedu, ili bilo čemu. Pitanje je bilo sasvim jasno i sigurno da je svedok u stanju da odgovori i, kao što je uvaženi sudija rekao, on treba da odgovori na pitanje. Dakle, da li se ovi lokalni interesi odražavaju u autonomnim pokrajinama?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne, lokalni interesi su još sitniji i oni se ne odnose samo na autonomne pokrajine. Recimo, lokalni interes je u Sloveniji bio da građani Slovenije mogu da bez pasoša, bez viza putuju u Italiju (Italy) i da donose robu bez carine natrag. To je bio lokalni interes Slovenije i onih krajeva Slovenije koji su na granici sa Italijom. Eto vam

jedan primer lokalnog interesa koji nije uopšte državni. Šta bi bilo kada bi Amerika dozvolila da svaka njena oblast trguje sa svetom. A, to je bilo ovde i putovanje i trgovanje, bez viza, bez carina. Jedan primer: znači, ne tiče se autonomnih pokrajina, nego se tiče svih lokalnih, svih opština, kojih je bilo stotine u Jugoslaviji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Sada ćemo preći na stranu 117. Na vrhu strane vidimo da se kaže "Osim ako ne dođe do izmene Ustava, političkog i ekonomskog sistema koji je na njemu zasnovan, biće nemoguće rešiti bilo koji od osnovnih problema u našem društvu". Nema sumnje da je cilj ovog "Memoranduma", ili je bar njegov zaključak upućivao da se izmeni Ustav. Je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, trebalo je da se izmeni Ustav, jer je taj Ustav, ustvari, pokopao Jugoslaviju. Jer, to sam rekao već juče, ni jedna država ne bi mogla da preživi takav Ustav koji kaže da su posebni zakoni važniji, nego opšti zakoni i koji kaže da svaki deo može da stavi veto na bilo koju odluku. Dakle, sa tim Ustavom dalji život više nije bio moguć. Ja sam i to naveo kao jedan razlog zašto je Slovenija odlučila da se otcepi. Znaci, bilo je neophodno da se Ustav promeni. Da

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, mislim da se slažete da ostale republike nisu bile nezadovoljne Ustavom. Ustav je bio glavni zakon u zemlji u to vreme i samo je Srbija bila ta iz koje su dolazili zahtevi za ustavne promene takve vrste. Je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije. Potpuno je suprotno. Sve su republike bile nezadovoljne Ustavom s tom razlikom što je Srbija predlagala da se napravi jedan korak ka fedralizmu, a druge su republike, recimo Slovenija, Hrvatska itd, predlagale da se ide u suprotnom pravcu, da se još više dezintegriše i ta postojeća, takozvana, federacija, koja je već uveliko bila konfederacija. Dakle, sve su republike bile nezadovoljne, ali su tražile promene u raznim pravcima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je Ustav iz 1974. godine, po vašem mišljenju, odražavao Titovo uverenje da je za snažnu Jugoslaviju potrebna slaba Srbija?

SVEDOK – MARKOVIC: Bilo je smatrano tada da je i Tito i neki drugi, u drugim republikama, smatrali da je potrebno da bude slaba republika. Ali, ja imam još jedno objašnjenje tog Ustava. Tito je smatrao da, dok je on živ, da će on snagom svog autoriteta, a i svojom kontrolom vojske i obaveštajnih organa, uspeti da zadrži Jugoslaviju kao celinu. A, s druge strane, da bi bio što popularniji u celoj zemlji, on se nije protivio tim zahtevima za daljom konfederalizacijom Jugoslavije, koji su dolazili od strane

Hrvata i Slovenaca. Znači, on je to dopustio, ali je smatrao da dok je on živ, on će uspeti da održi zemlju u celini. Videlo se da, kada je on otišao, da to više nije bilo moguće, da se zemlja raspala, ili je bila razbijena.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prvi koraci reforme, koja je Pretresnom veću već poznata, su bili oni koji su vodili jačanju Srbije, time što je povučena autonomija Kosova i Vojvodine. Je li tako?

SVEDOK – MARKOVIC: Ja sam juče govorio o reformi ekonomskog i političkog sistema i tu je bilo reči o drugim stvarima, a ovo je bila promena Ustava Srbije, koja se desila 1990. godine i koja je ojačala taj integrativni činilac u zemlji. Naime, najzad je i od Srbije napravila državu, kao što su ostale republike bile već države. Znači, obezbedila je da se u Srbiji, da vlasti Srbije, da institucije Srbije donose odluke i zakone koji važe za celu Srbiju. To je ta promena, koju ste vi opisali kao smanjenje autonomije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moram da vas prekinem, profesore, jer je pitanje koje sam postavio bilo prilično jednostavno. Da li su reforme, smanjivanjem autonomije pokrajina, dovele do jačanja Srbije. Da ili ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Oni su, samim tim što su ukinuti elementi suverenosti, ne autonomnosti, nego suverenosti, autonomnost je sačuvana, samim tim je ojačala republika Srbija, kao celina.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, bez obzira na to da li je optuženi uticao na rad Akademije i njen "Memorandum", ili ne, što se tiče ustavnih reformi koje je on sproveo, u njima je ispunio zahteve "Memoranduma", koje nalazimo na strani 117, gde se iznosi zahtev za izmenom Ustava.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je bilo opšte uverenje svih vodećih, svih intelektualaca i političkih ljudi u Republici Srbiji. To nije bilo samo u "Memorandumu" i u mišljenju optuženog.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I, ako pogledamo govor na Gazimestanu, da li prihvatate da se na ovaj ili na onaj način ukidanje autonomije Kosova desio upravo tamo i da se time pokrila reforma Ustava? To je bilo izrečeno na jednom jeziku, indirektno, ali se ipak nalazio u tom govoru, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Taj govor nije o tome govorio, ali je godinu dana kasnije, na opšti zahtev, došlo do te promene Ustava i nije ukinuta autonomija. Moram ponovo da kažem, vi ponavljate stalno opoziv autonomije. Nije došlo do opoziva autonomije, nego do opoziva elemenata suverenosti. Autonomija Kosova je ostala i u novom Ustavu Srbije, od 1990. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Trebalo bi nešto imati na umu. Na samom početku govora na Gazimestanu, što je deo dokaznog predmeta D251,

optuženi kaže da je te 1989. godine, Srbija nakon mnogo godina i dekada ponovno stekla svoj državni i duhovni integritet. Kasnije, u istom paragrafu: ''Igrom istorije i života čini se da je Srbija upravo ove godine, 1989. godine, ponovno dobila svoju državnost i svoj dignitet i na taj način adekvatno proslavila događaj iz prošlosti, što ima simbolički značaj za njenu budućnost''. Profesore, da li optuženi ovde, ustvari, govori o reintegraciji Kosova u državu Srbiju?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, nije moglo biti reči o reintegraciji jer je Kosovo i tada bilo deo Srbije. To piše i u Ustavu iz 1974. godine da je Kosovo deo Srbije, ali je on i konstitutivni elemenat Federacije i otud je dobio neke elemente suverenosti. Znači, nije on reintegrisan u Srbiju, nego je ostao tu gde je i bio, samo što je izgubio, Kosovo je izgubilo elemente suverenosti i napravljena je normalna situacija u Republici Srbiji, da su institucije Srbije kao celine mogle da se prostiru na celo područje Republike Srbije, a ne samo na užu Srbiju. To je normalna situacija.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, možda je moja greška, jer nisam bio dovoljno jasan. Da li je optuženi u svom govoru na Kosovu Polju (Fushe Kosove), pred milion ili milion i po ljudi, govorio o ustavnim promenama?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: O čemu je, onda, govorio?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, to smo juče izlagali. On je govorio o potrebi sloge, jer je nesloga dovela do poraza na tom istom Kosovu Polju šeststotina godina pre toga. On je govorio o potrebi nacionalne ravnopravnosti, on je govorio o tolerantnosti. On nije ni jednom rečju uopšte spomenuo ni Kosovo, ni Albaniju, ni Albance.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li imete njegov govor, pred vama? Možete da ga pratite ili na srpskom ili na engleskom. Pročitajmo dva reda u drugom odlomku: ''Sticajem društvenih okolnosti ovaj veliki jubilej Kosovske bitke dogodio se u godini u kojoj je Srbija posle mnogo godina, posle mnogo decenija, povratila svoj državni, nacionalni i duhovni integritet''. Na šta je on mislio? Niko od jednog intelektualca i akademika nije više pozvan da protumači reči gospodina Miloševića.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, zna se šta znači integritet. Celovitost, primena zakona na celoj teritoriji, jednaka ljudska prava, kako politička tako i socijalno-ekonomska, na celoj teritoriji. To znači reč integritet. Tu se ne govori ni o jednom delu. Govori se o celini.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Najs, možete li da me podsetite kog datuma je došlo do ustavnih promena?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U martu iste godine, 1989. godine. Govor je bio u junu. Možete li da nam pomognete u sledećem, profesore? Čuli smo neke iskaze o ustavnim promenama, koje su se dogodile u dve faze, tokom marta na samom Kosovu. Da li se sećate prisustva tenkova oko zgrade Skupštine, kada su proglašene ustavne promene na Kosovu? Da li se toga sećate?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možete li da objasnite zbog čega je morala da se prikazuje sila na Kosovu, da bi se promovisale ustavne promene?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ako kažem da se ne sećam da se to desilo, onda ne mogu ni da objasnim zašto se desilo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pomozite nam, molim vas oko sledećeg. Ako se sećate, juče je sudija Bonomi (Bonomy) postavio neka pitanja o onovremenim novinskim izveštajima. Doći ću do toga kasnije, ali pomozite nam, oko sledećeg. U ovim govoru, koji je optuženi održao na Kosovu, ni u jednom trenutku se ne spominju kosovski Albanci. Možete li to da nam protumačite?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, mogu. Opšte očekivanje je bilo da će on, mislim od naroda koji se tu skupio, da će on tu, govoreći o kosovskim Albancima, kritikovati ono što se na Kosovu dešavalo poslednjih godina. To smo videli šta se dešavalo. On, međutim, da bi izbegao da govori kritički o tome, on nije spomenuo uopšte ... On je govorio samo o celini. Znači, nije govorio ni o jednom posebnom narodu, ni o Srbima. On je Srbe samo dva puta spomenuo, ali on nije govorio ni o jednoj etničkoj zajednici na Kosovu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Govor na Gazimenstanu je bio namenjen Srbima i Srbi su prisustvovali tom mitingu. Govor nije bio namenjen kosovskim Albancima.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Naprotiv. On je rekao i to je bilo citirano, da na Kosovu ne žive samo Srbi i da je reč o svima zajedno, a ne samo o Srbima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sećate li se da je, ustvari, upravo u tom trenutku kada se održavao skup za Srbe na Kosovu, na snazi bilo vanredno stanje koje je zabranjivalo ili ograničavalo javno okupljanje kosovskih Albanaca.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije tada bilo nikakvo vanredno stanje. Ja, doduše, se do 1990. godine nisam bavio politikom i često sam bio u inostranstvu, u Americi i drugde, ali nisam bio svestan toga da je bilo vanredno stanje. Ja sam navodio juče da se moglo govoriti o vanrednom

stanju na Kosovu, onda kada je Tito doveo dve divizije 1968. godine i 1981. godine je bila kritična situacija, kada je, opet, bila jedna od tih pobuna albanskih na Kosovu. Ali, u ovo vreme, o kome mi sada govorimo, znači 1989. godine i 1990. godine, nije bilo nikakvo vanredno stanje na Kosovu. Pa, ova se Skupština sastala i demokratski odlučivala o promenama Ustava Srbije i videli smo kakav je bio rezultat tog odlučivanja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da se vratimo na ''Memorandum''. Pogledajmo stranu 118, na vrhu. Vidimo da u ''Memorandumu'' stoji: ''Nisu sve nacionalne grupe jednake. Recimo, srpski narod nije imao pravo na vlastitu državu. Veliki delovi srpskog naroda koji žive u drugim republikama, za razliku od nacionalnih manjina, nemaju pravo da koriste svoj jezik i pismo. Nemaju pravo da organizuju sopstvene političke ili kulturne organizacije ili da neguju zajedničke kulturne tradicije svog naroda, zajedno sa svojim sunarodnicima. Konstantno proganjanje i proterivanje Srba sa Kosova je drastičan primer koji pokazuje da ti principi koji štite autonomiju manjine (etničkih Albanaca) se ne primjenjuju na manjinu, u manjini (Srbe, Crnogorce, Turke, Rome, na Kosovu)''. Kao prvo, ovo je mišljenje koje ste tada imali, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je mišljenje koje nisam samo ja imao, nego svi oni koji su učestvovali u radu na ovom dokumentu. To je mišljenje koje se može obrazložiti i dokazati kao tačno.

SUDIJA BANOMI: To nije pitanje mišljenja, već činjenica, zar ne, gospodine Najs?

TUŽILAC NAJS: Da.

SVEDOK MARKOVIĆ: Ja mogu da objasnim. Jel' mogu? Postojala je razlika između prava manjina i prava konstitutivnih naroda. U Jugoslaviji se smatralo da su konstitutivni narodi oni koji imaju republiku, Srbi, Hrvati, Slovenci i tako dalje, dok su manjine oni delovi naroda, koji inače imaju svoju matičnu državu drugde, kao što su bili Albanci ili kao što su Mađari. E, sad, naš ustav se bavio posebno pravima manjina, ali kada je reč o konstitutivnim narodima, recimo Srbi koji su živeli u Hrvatskoj nisu imali ona prava koja su bila eksplicitno formulisana za Albance na Kosovu. To je apsurdno, ali je tako bilo. Znači, Srbi u Hrvatskoj nisu imali pravo ... Sva ona prava koja sam naveo da su imali Albanci na Kosovu, da imaju svoj univerzitet, da imaju svoja izdavačka preduzeća, da slobodno mogu da izdaju novine i časopise na ćirilici i na svom jeziku, posebnom. Ta prava, znači konstitutivnih naroda, nisu bila…

SUDIJA BONOMI: Prekinuo bih vas, profesore. Da li se to isto odnosilo i na Hrvate koji su živeli u Srbiji?

SVEDOK MARKOVIĆ: Tako je. Ni njihova prava nisu bila eksplicitno formulisana i isti je položaj bio svih konstitutivnih naroda. Ni njihova prava, prava manjina, koji žive u drugim republikama nisu bila regulisana nikakvim zakonima. To je jedan veliki propust bio u Ustavu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da ste juče nešto rekli o definiciji Srbije kao države svojih građana. Da, kao države svojih građana, a ne Srba. Da li je položaj, pod Ustavom iz 1974. godine, sve do opoziva 1989. godine i opoziva autonomije na Kosovu, da li je srpski Ustav spominjao državu Srba i ostalih. Zar nije tako? Tek je to kasnije, 1990. godine, izmenjeno u državu njenih građana.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. 1990. godine Ustavom je rečeno da je Srbija država svih građana koji u njoj žive, a pre toga, u Ustavu iz 1974. godine se govorilo da su te republike, pre svega države tih naroda, a onda i ostalih građana.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Spomenuo sam to jer mislim da ste juče rekli da je do promena došlo 1989. godine, ali je do njih došlo 1990.godine. Pozabavimo se sada pitanjem proterivanja Srba sa Kosova. Juče ste naveli jednu cifru i mislim da se ona poklapa sa cifrom koju je ranije iznela profesorka Avramov, koji je, takođe, bila svedok. Hteo bih da se pozabavim sa tim detaljem. Koliko je proteranih Srba sa Kosova?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Brojka Srba proteranih sa Kosova, koja se pominje na jednom mestu u ''Memorandumu'', je 200.000, računajući period od poznih šesdesetih godina, pa do devedesetih. Znači, za dvadeset godina 200.000 .

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste uporedili tu cifru sa statističkim izveštajem Jugoslavije? Da li ste to ikada uradili?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, jedan od autora ''Memoranduma'' je naš vodeći demograf, profesor Miloš Macura. Prema tome, on to zna i on je odgovoran za ove cifre.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Statistički izveštaj Jugoslavije navodi mnogo nižu brojku. Do 1989. godine 40.000, a nakon toga nekih 20.000, dakle, ukupno 60.000. Da li se slažete da bi te cifre, takođe, mogle biti ispravne, kao i cifra koju vi pominjete, od 200.000, ili, jednostavno ne znate?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je sporno pitanje, zaista, među stručnjacima, među demografima. Mi možemo ovde da utvrdimo da je zaista vrlo veliki broj proteran, da su to desetine hiljada, a ovo možemo da ostavimo otvorenim za dalje utvrđivanje. U svakom slučaju i ako je 40.000, mnogo je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li u proterivanje uključujete i privrednu emigraciju? Na primer, kada bi ljudi dobili dobru cenu za svoja imanja, koju su im ponudili kosovski Albanci. Možda su radije želeli da prodaju kuću i da se presele u Srbiju. Da li ste i to uključili u proterivanje?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Bilo je i toga da ljudi, videći već da je klima za život nesigurna, a pošto im je ponuđena dobra cena da prodaju, da su onda prodali svoje kuće i imanja i otišli. Ali, to ne bi trebalo da se sistematski događa. U normalnim državama se to ne događa.

SUDIJA ROBINSON: Da li je to uključeno u vašu cifru od 200.000?

SVEDOK MARKOVIĆ: Tu su uključeni svi oni koji su napustili Kosovo i prešli u Srbiju. Možda su tu i te razlike? To ne mogu da budem siguran. Zašto u jednom slučaju 200.000? To, možda, uključuje i sve ove koje su prosto prodali. A u drugom slučaju 40.000? To su oni koji su možda bili oterani? Može biti to objašnjenje te razlike.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Neću dalje o tome, ali uopšte ne prihvatam odgovor. Molim da pređemo na stranu 122 ''Memoranduma''. Negde na poslednjoj trećini strane je odlomak naslovljen ''Podređenost srpske privrede''. Sledeća rečenica: ''Ta ideološka platforma je dala opravdanje mišljenju i ponašanju, što je imalo suštinski značaj na naknadne političke događaje i međunacionalne odnose. Pre II svetskog rata Slovenci i Hrvati su organizovali svoje komunističke partije i dobili snažan glas u Centralnom komitetu Kominističke partije Jugoslavije. Njihove političke vođe su postali arbitri po svim političkim pitanjima, tokom i nakon rata. Te dve susedne republike su delile sličnu istoriju, imali su iste veru i iste aspiracije za većom nezavisnošću. Obe su bile visoko razvijene i imale su zajedničke ekonomske interese što se sve pokazalo dovoljnim da se stvori trajna koalicija u pokušaju da se postigne politička dominacija. Tu koaliciju je dodatno učvrstila dugogodišnja saradnja između Tita i Kardelja, dve najistaknutije političke figure posleratne Jugoslavije, koje su, oslanjajući se na autoritet koji su uživali, mogli bitno da utiču na odluke.'' Ovo je opis. Da li se može reći da on opisuje srpsku državu kao žrtvu supremacije ovih ostalih republika?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Može se govoriti o nejednakostima. Naime, ja sam već juče pomenuo da je mišljenje bilo Komunističke internacionale da u Srbiji, iz razloga koje sam naveo, vlada hegemonija Srbije. I, zbog toga se ona zalagala za razbijanje Jugoslavije i za stvaranje … Sad, Tito, koji je Hrvat i Kardelj, koji je Slovenac, smatrali su, od početka, da treba dati prednost bržem razvoju ostalih republika. Recimo, po prvom petogodišnjem planu određeno je bilo da se Srbija razvija sporijim tempom, nego ostale republike, iako su već tada Hrvatska i Slovenija bile

znatno ekonomski razvijenije od Srbije. To je ta situacija u kojoj je sad Tito isto odlučio da se 1940. godine već formiraju posebne nacionalne komunističke partije Slovenije i Hrvatske, dok je uskratio to pravo Srbiji i ostalima. Tako da smo imali Komunističku partiju Jugoslavije, Komunističku partiju Hrvatske i Komunističku partiju Slovenije, međutim, ne i Komunističku partiju Srbije. Isto tako, Tito nije dozvolio da, u vreme kada su formirani organi nacionalnog oslobođenja i koji su imali ulogu Skupština, to bude urađeno u Hrvatskoj i sloveniji, a nije bilo urađeno u Srbiji, čak je bilo zabranjeno, tako da je Srbija tek 1945. godine formirala i ona svoju nacionalnu komunističku partiju i dobila svoje vodeće zakonodavno veće. U, međuvremenu, su donošene krupne odluke u kojima, znači, nije bilo predstavnika Srbije koji je mogao u ime srpskog naroda da zauzme neko mišljenje, tada su određivane granice, recimo i u određivanju tih granica, po kojim, što je postalo osnova za kasnija otcepljenja, nije se po tim granicama, znači, se nije …

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, tražim ravnotežu između toga da vam dozvolim da odgovorite, na način kako vi želite, ili da vas prekinem kada vaš odgovor postane preopširan, zato bih vas vratio na pitanje. Pitanje je bilo sledeće: da li ovaj deo ''Memoranduma'' navodi Srbiju kao žrtvu supremacije ostalih republika? Molim vas da na to odgovorite. Ovo je jedna tema koja se stalno ponavlja u političkom razvoju Srbije, gde se ona vidi kao žrtva drugih republika.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ne bih taj jezik upotrebio ''žrtva'', jer da je bila žrtva, naravno, da bi od početka došlo do velikog otpora i do pobune u Srbiji. Ona je, prosto, bila manje ravnopravna. Ona je imala manje prava nego Hrvatska i Slovenija. I, kao što sam rekao, prvi petogodišnji plan je odredio, od 1946. godine do 1950. godine, da se druge republike brže razvijaju, nego Srbija. Čak, čitave fabrike su preseljivane iz Srbije u, recimo, razvijeniju Sloveniju i Hrvatasku.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je Akademiji palo na pamet, kao što se kasnije pokazalo, da obavljivanje ovakog tumačenja Srbije protiv ostalih republika, da bi to moglo da ima loš uticaj na odnose među republikama?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Morala se reći istina. A, to je bila istina. Da su slovenačke, hrvatske partije bile stvorene, a Srbija ne, da je bila viša, brža stopa rasta drugih republika, u odnosu na Srbiju. To je sve bila istina i trebalo je, na osnovu te istine, normalizovati odnose.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo sada stranu 123, na vrhu. U drugom redu stoji jedan sažetak: ''Osvetoljubiva politika protiv Srba počela je pre II svetskog rata, u smislu da se smatralo da Komunistička partija nije potrebna jednoj ugnjetačkoj naciji''. To se pokazuje, zatim, i u sledećem

odlomku: "Ove istorijske činjenice ukazuju da tokom rata Srbija nije bila formalno, a pogotovo ne suštinski u ravnopravnom položaju, kada su donošene odluke od dalekosežnog značaja za buduće državno uređenje". Shvatam da vam se ne sviđa reč "žrtva", ali zar ne pokazuje ovo jednu percepciju, iskazanu u "Memorandumu", koja Srbiju prikazuje kao žrtvu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, jedna činjenička situacija se može opisivati jačim ili slabijim izrazima. Izraz "žrtva" je prejak da se to opiše, ali se radi o izvesnoj neravnopravnosti i to je činjeničko stanje. Istina ne bi trebalo da boli nikoga, pogotovo ne one ljude koji celokupno svoje angažovanje baziraju na istini.

SUDIJA ROBINSON: Vi više volite izraz "neravnopravni", nego žrtve?

SVEDOK MARKOVIĆ: Da, neravnopravni.

(…)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, sa zadovoljstvom mogu da kažem da je članak koji sam vas zamolio da pročitate, odnosno njegov rezime, identifikovan i nadam se da ću u naradnih pola sata moći da ga dostavim i Pretresnom veću, tako da ću se za neko vreme vratiti na taj dokument, koji ste vi čitali tokom pauze.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Neću moći ništa da kažem o tome?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moći ćete, ali malo kasnije. Možemo li sada da se vratimo na "Memorandum"? Bili smo na stranici 123 i, iako mi je sugerisano da je od koristi da se iscrpno pregleda ovaj dokument, brzo ćemo zajedno preći nekoliko poslednjih strana. Molim vas da pogledate stranu 125. Tri reda niže se kaže: "Srpski političari su pokazali da nisu spremni za istorijski zadatak koji su pred njih postavili izuzetno neprijateljski unutrašnji odnosi unutar jugoslovenske države" i onda paragraf 7 kaže: "Što se tiče ekonomskog zaostajanja Srbije, revanšistička politika prema njoj s vremenom nije slabila. Naprotiv, hranjena sopstvenim uspehom, sve više je jačala, da bi se konačno izrazila i u genocidu" i onda, šest redova dalje, pominje se politika koju je vodio Tito i kaže se da: "Srbija ne samo da nije ravnopravna zbog specijalnog pravnog i političkog statusa koji odražava želju da se srpski narod drži stalno pod kontrolom već je postojala politika da slaba Srbija osigurava snažnu Jugoslaviju". Da li je vama, kao autoru ovog "Memoranduma", bilo uočljivo da je upotrebom jezika opisan srpski položaj i karakterizacija drugih delova bivše Jugoslavije da su imli genocidne namere i akcije, čije su posledice bile neprijateljske u odnosu na ovu republiku?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Meni isto izgleda da je reč "genocid" prejaka, mada mislim da se tu ima u vidu ono što se dešavalo, pre svega, na Kosovu, to isterivanje ljudi, to maltretiranje, rušenje kulturnih spomenika, a, ovaj, što se tiče ostaloga, ako apstrahujemo tu reč, mislim da je ovo prilično tačan opis. Da, zaista je Srbija bila od početka pod specijalnim tretmanom, kao što je Kominterna to bila objasnila, ona je imala hegemoniju i ugnjetavala druge, između dva rata, pa je to sada trebalo sprečiti, tako da je ... Evo, uzmite ovaj primer, samo u Srbiji je postojao takav nadzor šta intelektualci misle i pišu i samo u Srbiji je bilo moguće da se nas nekoliko, samo zato što smo izdavali jedan časopis "Praxis", da se nađemo u položaju na ivici hapšenja. Oduzimani su nam pasoši, isterani smo sa Univerziteta, i tako dalje. Dakle, u celini je ovo tačno i sem toga, ove reči da jaka Jugoslavija zahteva slabu Srbiju, to su izgovorila dva Makedonca i to, Koliševski i Tupurkovski, koji su bili rukovodioci Makedonije i koji su predstavljali Makedoniju u jugoslovenskom Predsedništvu. Oni su tako konstatovali. Oni su rekli da je to bila politika koja je zaista vođena poslednjih godina.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Onda stranica 127, paragraf 8. Još uvek se bavim formulacijama ovog dokumenta u opisu događaja. Kaže se: "Proterivanje srpskog naroda sa Kosova je dramatično svedočanstvo njegovog istorijskog poraza. U proleće 1981. godine srpskom narodu je objavljen jedan specijalni, otvoreni i totalni rat, pripreman u raznim razdobljima administrativnih, političkih i državno-pravnih promena. Ovaj otvoreni rat traje već pet godina i on je pokrenut vrlo uspešnom i usklađenom upotrebom različitih taktika, sa aktivnom i čvrstom podrškom različitih političkih centara". Vi ovde opisujete rat. Rat koji vodi ko, profesore?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ovde se govori o ratu na Kosovu. Rat vode organizacije, tajne organizacije koje su postojale na Kosovu. Ja sam pomenuo ime jedne, to je "Bali kombetare" (Balli Kombetare), druga, koja se zove Prizrenska liga (Lidhja e Prizrenit) i zaista je dolazilo do nasilnog isterivanja ljudi, do rušenja kulturnih spomenika i do svih ovih drugih detalja koji se ovde pominju. To je, to.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Ako pogledamo stranicu 128 i prvi sledeći paragraf: "Fizički, politički, pravni i kulturni genocid nad srpskim stanovništvom Kosova i Metohije je najteži poraz u poređenju sa oslobodilačkima borbama što ih je vodila Srbija od I srpskog ustanka 1804. godine do ustanka 1941. godine". Ako bi ste bili ljubazni, dok se još bavimo genocidom, da pogledate sada stranicu 139 u ove svrhe i, otprilike, osam redova niže na toj stranici: "Prvi član Ustava Socijalističke Republike Srbije sadrži klauzulu koja kaže da je Srbija država, ali se postavlja pitanje, kakva

država? Kojoj državi se negira jurisdikcija nad vlastitom teritorijom tako da u svojim rukama nema sredstva da uspostavlja red i mir u jednom od svojih delova ili da osigura ličnu bezbednost i sigurnost imovine svih građana ili da zaustavi genocid na Kosovu i egzodus Srba iz domova njihovih predaka?'' Ovaj jezik, u ovom dokumentu koji se stalno ponavlja, mora da je proizveo značajan efekat, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa on je imao, ali je taj jezik odražavao činjeničko stanje. Morate da uzmete u obzir da je Kosovo nekada bila potpuno srpska teritorija, u vreme srednjevekovne srpske države, da su Turci, onda, naseljavali Kosovo svojim lojalnim muslimanskim sledbenicima. U turskim defterima, to su knjige koje su opisivale rezultate popisa, nema skoro uopšte Albanaca na Kosovu u XV veku. A onda ih je sve više i više dolazilo. Pa je jedno vreme bila ravnoteža, onda, kad su…

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, oprostite. Vi, kao akademik, morali ste da shvatite da se bavite domografskim rasporedom stanovništva u 20. veku, a vi ste optuživali svoje sugrađane da su počinili delo genocida u odnosu na Srbe. Da li mislite da je to moglo da proizvede takav efekat što je moglo da dovede do otuđenja tih ljudi?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije to dovelo do njihovog otuđenja. Oni su bili organizovani još od 1988. godine da stvore Veliku Albaniju. Trebalo je oduzeti Kosovo i pripojiti ga Albaniji i to je bio svesan cilj. Poznato je i ko je to radio i kako je radio. Sve činjenice o tome postoje. Znači, to se dešavalo vek i po pred našim očima i bez moći da se išta uradi, jer je jugoslovenski Ustav iz 1974. godine oduzeo bi bilo kakvo pravo srpskim institucijama da se mešaju na Kosovu. Znači, jedan proces je tekao, tekao i tekao. Bilo je sve gore i gore, a niko nije mogao ništa da uradi. To treba uzeti u obzir.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kao intelektualac, čovek širokih sazanja i obrazovanja, profesore, da li vam je poznato da ako se stvori kultura u kojoj se jedan segment društva proglasi za autsajdere, onda je mnogo lakše počiniti zločine prema toj grupi? Da li vam je to poznato?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne. Nemojte vi meni sada držati predavanja o tome da li mi je to poznato. Činjenica je to da to nisu bili autsajderi. Oni su bili priznati, imali su sva ljudska prava i više prava nego što imaju manjine u drugim državama. Niko ništa loše nije njima činio, ali su oni hteli da ostvare svoj cilj da Kosovo oslobode od Srba i da ga pripoje Albaniji. To je taj kontekst.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U vreme kada ste vi objavljivali ovo srpsko gledište u odnosu na kosovske Albance, kosovski problem je bio

federalni problem, pošto je Ustav bio na snazi i savezne vlasti su se time bavile i to na jedan vrlo oštar način, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, bio je i problem republike Srbije, a bio je i problem federacije Jugoslavije, tako da je, ja sam već pomenuo, Tito je, kad god je dolazilo do tih pobuna, slao vojsku tamo da zavede red. Znači, prva pobuna bila je 1945. godine, druga je pobuna bila 1968. godine, treća je pobuna bila, 1981. godine. Ako ne računamo šta se dešavalo devedesetih godina, to su bile tri pobune i dok je još Tito bio živ. On je vrlo energično, ovaj, delovao da se spreči kakav bilo kakav nered, ali je ostavljao status takav kakav je, jer bio je dogovor jedan sa albanskim rukovodstvom, još iz vremena rata, da Albanija uđe u jugoslovensku federaciju, a da se Kosovo spoji sa Albanijom i Enver Hodža (Enver Hoxha) je podsećao Tita na taj sporazum, a Tito je očekivao da vidi da l' će Albanija, da l' je spremna Albanija sa Kosovom da uđe u Jugoslaviju. I onda, kada je došlo do prekida svih odnosa i do krvoprolića …

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Mislim da ste verovatno dali odgovor na pitanje. Molim vas da pogledamo još jedan pasus na strani 138. Provodim dosta vremena sa vama na ovom dokumentu, kako bih uštedeo vreme sa drugim svedocima koji bi se bavili ''Memorandumom''. U sred stranice 138: ''Optužbe za postojanje jednakih prava i nezavisnog razvoja srpskog naroda su imale značajnije istorijske posledice. U manje od 50 godina, u dve uzastopne generacije, Srbi su dva puta bili izloženi fizičkom uništenju, prisilnoj asimilaciji, prevođenju u različite religije, kulturnom genocidu, ideološkoj indoktrinaciji, prisilnom odricanju svojih tradicija zbog nametanja kompleksa krivice. Intelektualno i politički, srpski narod je podnosio teške posledice izložen suđenjima i osudama, koje su ostavile ožiljke u njegovom biću i na kraju ovog veka, koji je obeležio razvoj ljudskog uma, ovakve ćinjenice ne smeju da se ignorišu''. I ako pogledamo sledeći paragraf: ''Pred sadašnje stanje depresije srpskog naroda u odnosu na pozadinu šovinizma i srbofobije, koja dobija sve više na intenzitetu, u istom tom okruženju našla je plodno tlo za sve dramatičnije manifestacije nacionalnih osetljivosti srpskog naroda i reakcija koje bi mogle biti zapaljive i opasne''. Profesore, ako pogledate formulacije i kontekst, zar nije palo na pamet vama akademicima, da sam taj dokument može da bude huškačke prirode i da može stimulisati rekacije koje su ovde opisane kao neprijateljske i pristup koji su sami Srbi imali, u odnosu na vlastite dileme?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ja mogu samo da ponovim ono što sam već rekao, da je trebalo jednom reći istinu o onome što se stvarno događalo. A, izricanje te istine nije moglo imati ovakav efekat, o

kome vi govorite, zbog toga što su te stvari već postojale decenijama pre toga. Ništa se novo nije desilo zbog ''Memoranduma''. ''Memorandum'' je samo doveo do svesti o onome što se stvarno događalo i ono što se krilo u interesu održanja celine. Pod Titom su se te stvari krile. Na primer, pobuna 1968. godine nije zabeležena nigde u medijima. Tito je poslao dve divizije, a o tome ni jedna reč nije pisala u novinama. Dugo je bilo, dugo, je to strpljenje iscrpljivano, trošeno i, na kraju, se moralo reći.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jedna stvar koja se pojavljuje je da iako se savezno telo bavilo kosovskim problemom, nakon uspona optuženog na vlast optuženog i promena u Ustavu, problem je potpunosti postao srpski problem, zar ne? Mislim, kosovski problem je u celini postao srpski problem?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa kosovski problem je postao srpski problem, pošto su već 1991. godine Slovenija i Hrvatska proglasile otcepljenje od Jugoslavije. Dotle je to bio jugoslovenski problem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I, to je neizbežno zaoštrilo krizu i, na kraju, dovelo do problema na Kosovu koji su sadržani ovde, u trećoj Optužnici. Je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je dovelo do toga da je 1998. godine u Drenici (Drenice) nastala još jedna pobuna i dovelo do toga da su se na sve strane po Kosovu stvarali magacini oružja, kopani su podzemni kanali, policijske snage su bile neprestano napadane, svakodnevno i ti ljudi su ubijani. To je do kraja zaoštreno 1998. godine, kada je došlo, onda, do oružanih dejstava sa obe strane.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što napustimo ''Memorandum'', molim da se na grafoskopu pokaže jedna stranica izveštaja veštaka, gospodina de la Brosa (de la Brosse). Reč je o dokaznom predmetu 446, tabulator 2. Zamoliću svedoka da iznese svoje komentare o dva citata koja se nalaze u fusnoti. Profesore, nadam se da ćete to moći da pročitate na grafoskopu, ili može da se stavi na ekran. Reč je o strani 40 ekspertskog izveštaja, koji je napisao veštak o političkoj propagandi. Nadam se da je to na ekranu. To je fusnota 75 koja, ako to uopšte funkcioniše …

SUDIJA KVON: Ne

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pročitaću vam citat, a nadam se da će tehnika u međuvremenu uspeti to da pokaže, a vi to imate pred sobom. Dok oni ne uspostave sistem, molim poslužitelja da ispred svedoka stavi tu stranu. Žao mi je što Pretresno veće to nema pred sobom. Očekivao sam da ćemo to pokazati na ekranu. Fusnosta 75 kaže da ''Iako optuženi nije prihvatio stavove…

SVEDOK MARKOVIĆ - ODGOVOR: Sačekajte samo trenutak.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Fusnota 75.

SVEDOK MARKOVIĆ: Ovo je 85.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas vratite mi da bih proverio. Možda su brojevi strana drugačiji. Izvinjavam se, reč je o strani 37. ''Iako sam Slobodan Milošević nije, ustvari, prihvatio nikakakav stav iz ''Memoranduma'' kako bi izbegao osudu Centralnog komiteta partije, on je javno, nekoliko godina kasnije prihvatio da je Akademija delovala legitimno intervenišući u srpskoj politici''. I tu vidimo taj dokument iz 1995. godine. Zatim, ide se dalje. ''To pristajanje uz Akademiju bilo je recipročno. Kao što je na Generalnoj skupštini u maju 1989. godine Akademija objavila 'kao rezultat vredne borbe i jedinstva naroda, što je zahtevalo da se donesu hrabri i pošteni stavovi i kao rezultat jedinstva i rukovodstva partije i nove države, koju je vodio predsednik Slobodan Milošević, Srbija je povratila svoj suverenitet, državnost i jedinstvo i postala ravnopravan član naše socijalističke, federativne i multinacionalne zajednice. Akdamija je podržavala i dalje podržava danas napore i programe novog srpskog rukovodstva''. Da li je to stav sa kojim se vi slažete?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. U to vreme cela Akademija i svi itelektualci su podržavali ove nove napore novog rukovodstva i u pogledu slobode javnog mišljenja i štampe i govora i u pogledu reformi, koje su provedene. Tek kasnije, 1990. godine došlo je do podela u srpskoj inteligenciji, koju mogu da objasnim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo sredinu stranice. ''U januaru 1992. godine akademik i poslanik u srpskom parlamentu iz Miloševićeve Socijalističke partije, Antonije Isaković je izjavio: 'Fundamentalna stvar je da je 'Memorandum' izvršio uticaj. Neki su ga prihvatili, dok su anti-Srbi bili protiv toga''. Onda autor ovog izveštaja kaže: ''Tu bi bila još jedna indikacija sukoba između Miloševićeve grupe i ljudi koji su se bili iza 'Memoranduma' 1992. godine, kada su neki akademici, na nesreću, tražili ostavku Miloševića.'' Onda se citiraju reči Mire Marković, žene optuženog, koja kaže: ''Članovi Akademije nemaju pravo da štete ugledu institucije koja ima svoje mesto u životu ovog naroda tražeći ostavku predsednika Republike. Akademici ne mogu pozivati na jednu stvar u 'Memorandumu', a sada da traže nešto potpuno drugo''. Da li se u ovim pasusima, profesore, zaista odražava da je postojala veza između ''Memoranduma'' i uspona optuženog na vlast, čak i ako je u kasnijoj fazi došlo do promene stavova nekih akademika?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne. U ono vreme, kada je došao Milošević na vlast i sve do 1991. godine, Akademija je potpuno

podržavala promene koje su se desile u zemlji, jer došlo je do demokratizacije, do slobode javnog mišljena, ukinut je paragraf koji je kažnjavao verbalni delikt. Međutim, to sam upravo malopre spomenuo, 1991. godine došlo je do promene u Akademiji, onda kada se jedan deo intelektualaca i jedan deo akademika shvatio da se nalazimo u velikoj opasnosti, jer je već tada Srbija bila opominjana da joj mogu biti zavedene sankcije i da može doći do bombardovanja. To je 1991. godine izričito bilo i rečeno od strane lorda Karingtona (Lord Carrington). Onda je jedan deo akademika zauzeo stav da treba spasavati maticu, znači, samu Srbiju, treba se odreći pomoći Srbima s one strane Drine. I onda je došlo do, ustvari, unutrašnjeg sukoba između dve grupe akademika i to je tada, kada su neki akademici tražili ostavku. To je bila 1992. godina, kada dolazi do tog zahteva da Milošević podnese ostavku. Jedan deo članova Akademije je potpisao taj zahtev, drugi su bili protiv toga. Akademija nije zauzela stav, jer je imala različita mišljenja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da ste dva ili tri puta pomenuli da optuženi nije bio poznat u vreme kada je napisan ''Memorandum'' i da je on tek kasnije postao poznat. Da li se onda može reći da je ''Memorandum'' identifikovao političku strategiju za napredak, a u Miloševiću pronašao vođu da sprovede tu političku strategiju i da je Milošević bio zadovoljan da vodi zemlju na osnovu politike koja je navedena u ''Memorandumu''?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Vi, to insistirate svuda, na tome. To sam već više puta primetio. Ali sam isto tako, već više puta rekao šta se tada stvarno desilo. Ne ''Memorandum'' koji narod nije ni poznavao, nego se desilo to da je došlo do demokratskih promena u društvu. Došlo je do ove dve komisije koje su garantovale pluralizam, slobodu mišljenja, nestali su politički zatvorenici, stvoreno je neko jedinstvo naroda i to je ono što je dalo veliki prestiž predsedniku Miloševiću tada. Pogotovo, on je u svojim govorima izuzetno sveže i lepo govorio, bez onih starih klišea iz ranijeg komunističkog vremena i on je privukao mase. Dakle, ''Memorandum'' tu nije igrao nikakvu ulogu u ovom njegovom dobijanju masovne podrške.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Promene o kojima govorite se nisu desile u vreme ''Memoranduma''. ako su se desile, desile su se kasnije.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, naravno, naravno, zato ''Memorandum nije ni ostavio nikakav odjek, niti doprineo popularnosti predsednika Miloševića. Na kraju, tada je bilo i nepoznato kakav je njegov stvarni odnos prema Miloševiću. Videli su da postoji partijska komisija koja vrši istrage u Akademiji, pokušava da utvrdi ko je krivac tu ... Nego niz postupaka njegovih, niz njegovih koraka u pravcu demokratizacije zemlje, u pravcu ostvarivanja moderne tržišne privrede u Srbiji, to je stvaralo tu

njegovu reputaciju i to je dovelo do toga da se ceo narod i cela inteligencija u jednom momentu našla iza njega, sve dok nije došlo do ovih novih, kasnijih podela, krajem 1991. godine i u 1992.godini.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Neću se baviti vašima zapažanjima o tržišnoj ekonomiji jer, koliko sam shvatio, imaćemo ekonomistu, verovatno još jednog autora ovog dokumenta, ''Memoranduma'' i time ću se s njim baviti, tako da ne treba da mislite da sam prihvatio vaša zapažanja u vezi s tim. A, sada bih se vratio na Gazimestan. Tim dokumentom ću se baviti vrlo kratko, pošto smo se tim dokumentom već bavilo naširoko. Rekli ste da je njegovo poslednje i poznato zapažanje ... Možda to možemo da stavimo na grafoskop, na engleskom. Nadam se da ćete to prihvatiti, profesore? U paragrafu, za koji se nadam da se vidi, kaže se: ''Šest vekova kasnije danas smo opet u bitkama i pred bitkama. Ove nisu oružane, mada ni takve nisu još uvek isključene, ali bez obzira kakve su, ove bitke se ne mogu dobiti bez odlučnosti, hrabrosti i požrtvovanosti''. Vi ste juče dali objašnjenje u vezi s tim. Ako sam ja to dobro shvatio bilo je reči o bitkama sa snagama koje su bile potpuno izvan Jugoslavije. Da li je to vaše tumačenje ovog pasusa?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dakle, pre svega, reč je od proslavi šestogodišnjice Kosovske bitke. Kosovska bitka se odigrala, naravno, protiv snaga izvan Srbije, protiv snaga turskog Otomanskog carstva. To je bila odbrana u kojoj je poginula gotovo celokupna aristrokatija Srbije toga vremena. Bila je vrlo odlučujuća za našu istoriju. Posle toga smo bili vekovima u ropstvu. Prema tome, kada vi proslavljate tu bitku, onda je normalno da ćete imate u vidu i mogućnost odbrane od spoljnjeg neprijatelja. A, sa druge strane imate, znači, jednu takvu napetost u samoj zemlji. Imate rastuće snage koje se bore za otcepljenje, za secesiju i tu ne znate, uopšte, šta sve može da se desi. Prema tome, vi ne smete da isključite mogućnost odbrane, ali akcenat nije uopšte bio na tome, nego na ovim bitkama ekonomskim, kulturnim, političkim i, mislim, da je, zaista, zloupotrebljeno ovo pola rečence, kada je iz toga, kad su izvedeni ovakvi dalekosežni zaključci, da se Milošević spremao da gurne srpski narod u rat. Mislim da je to stvarno zloupotreba bila.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako se sećate, sudija Bonomi je juče pitao o novinskim izveštajima iz tog doba, o govoru na Gazimestanu. Molim vas, podsetite nas, jer mi nije dovoljno jasno šta ste govorili. Podsetite nas, da li se slažete da je taj govor, u to vreme, uzrokovao određenu bojazan kod drugih ili ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne. Ja sam juče izričito rekao da je u to vreme taj govor bio jako pozitivno ocenjen u zapadnim medijima, uključujući i one koji nisu koristili agencijske izveštaje, gde su imali svoje

novinare na samom mestu, kao što je bio slučaj sa "Indipendentom" (Independent), londonskim. U to vreme, to je ocenjeno kao jedan izuzetno miran, tolerantan, razuman govor. Čak je Indipendent tada pisao da se time Milošević promovisao kao državnik i kao nesumnjivi vođa srpskog naroda. Deset godina kasnije, ja sam juče imao te odlomke koje sam ponudio da izložim, ali tada nije bilo potrebno, sad ih nemam kod sebe, ali, reč je o tome da su deset godina kasnije i londonski "Tajms" (Times) i "Indipendent" i "Njujork Tajms" (New York Times) i "Vašington post" (Washington Post) i "Bi-Bi-Si" (BBC), svi su složno pisali o tome da je to bio jedan vatren, ostrašćen govor koji je galvanizovao Srbe u neko stanje potpune izbezumljenosti i spremnosti na borbu i tako dalje. To je potpuno sve bilo izmišljeno kasnije. Ja sam mogao juče da citiram te odlomke, iz tih novina.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... dalje se pretražuje, nemam sav materijal ovde. Nešto od toga je dostupno, nešto nije, a ono što nije će uskoro biti dostupno, ali verovatno ne danas. Molim vas, recite nam, profesore, da li znate za postojanje slovenačkih novina koje se zovu "Delo"?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Postoje slovenačke novine "Delo". Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li dozvoljavate mogućnost da su te novine mogle da protumače ovaj govor sa određenom bojazni?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Postoji jedan drugi fragment iz slovenačke štampe koji govori o tome kako je dobijena borba u glavama ljudi, u dušama ljudi, jer je neprestano pothranjivan taj strah i neprestano je razvijano neprijateljsko osećanje prema Srbima, prema Jugoslaviji, prema jugoslovenskoj armiji. Ja imam taj tekst, ali to je situacija u Sloveniji. Slovenija se sprema za secesiju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: "Borba" je u to vreme bila nezavisni list koji se štampao u Beogradu, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, "Borba" je uvek bila organ Komunističke partije Jugoslavije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zar nije tačno da je kasnije taj list potpao pod uticaj i kontrolu optuženog i da je, kasnije, dobio ime "Nova borba"?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne znam, kako je to "Borba" potpala pod uticaj optuženog. Tu je naše štampe bilo i one koja je podržavala tadašnju vlast i ona koja je bila opoziciono raspoložena i ta je vrlo slobodno štampala kritike. I, kad sam juče imao pitanje o tome, da li je Milošević bio diktator, mogao sam da kažem i to da nikada ni jedan rukovodilac jedne

države nije toliko vređan, kritikovan i napadan u štampi, kao što je to bilo za njegovo vreme.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Što se tiče novina koje vi spominjete, a suprotno onome šta ste nam juče rekli, da li je "Borba" izveštavala suprotno od onoga kako je izveštavalo "Delo" o Gazimestanu? Dakle, zaista su novine izražavale zabrinutost zato što su korišćene reči poput "bitke", zar ne? Bez obzira šta je "Indipendent" mogao da kaže, lokalna percepcija je bila puna pribojavanja.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja nisam, ne kao što nisam čitao "Delo", tako nisam ni ja, niti većina ljudi, nisu više čitali "Borbu". Ona je potpuno izgubila onu ulogu koju je imala nekad i ona je imala vrlo mali tiraž. Tako da ja ne znam šta je pisala "Borba".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Časni Sude, ako mogu da predložim, mislim da bi bilo najbolje da nastavimo na sledeći način, a to je da delimično odgovorimo na pitanja Pretresnog veća putem onoga što sam se spremao da uradim u svakom slučaju, a to je da predstavim jedan skup novinskih članaka iz tog vremena za koje imamo i adekvatne engleske prevode. I mogu da kažem, u svetlu odgovora svjedoka koji nije čitao "Delo", da imamo izveštaj "Dela" i "Borbe" od 29. i 30. juna. "Vijesnik", list iz Zagreba. Profesore, da li prihvatate da je taj list objavljivao izveštaje koji su izražavali zabrinutost?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, znate šta. Je li to godina 1989. ili neka kasnije?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: 1989. godina, 1. jul 1989. godine "Vijesnik" u Zagrebu.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Mislim, "Vijesnik" u Zagrebu, kao i "Delo", su se uveliko spremali za secesiju i bilo im je u interesu da sve što se dešava u Srbiji napadaju i to su radili. Nečuveno visok stepen šovinizna je tada dolazio do izražaja u štampi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Realnost je, profesore, bez obzira kakva je bila međunarodna percepcija, da se u lokalnim novinama izražavala zabrinutost, odnosno u novinama ostalih republika, koje u svemu tome vide veliku bojazan od onoga što je optuženi tada rekao. Zar ne? I vi to znate.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ali, mi smo imali taj tekst i možemo ga opet proučavati. Sam tekst. A imali smo i imamo te reakcije nezainteresovanih stranih novinara, a, mislim, zašto sad vi hoćete da se oslanjate na reakcije iz, na kraju, ja ne znam kakve su bile, ali zašto baš na reakcije iz Hrvatske i Slovenije? Tu vi imate jedan interes, jer, treba pratiti ... Konstantno ste imali jedan srbofobsko pisanje u Hrvatskoj i Sloveniji 1989. i

1990. godine. To je bilo već u poslednjim danima zajedničkog života i to nije relevantno, uopšte.

SUDIJA KVON: Gospodine Najs, da li ste pokušali da pronađete isečke iz albanskih novina?

TUŽILAC NAJS: Ne, to još nemamo. Imamo neke izveštaje zapadnih novina. Imamo neka razmišljanja Ibrahima Rugove (Ibrahim Rugova) koja je on izrekao jedan dan pre govora na Gazimestanu (Gazimestan), kada je izrazio svoju bojazan o tome šta će se tamo dogoditi. Pročitaću vam jedan citat. Opisao je taj predstojeći događaj kao srpsku šovinističku proslavu i kao provokaciju. Postoji jedan novinski izveštaj o tome. Profesore, čuli ste šta sam rekao, a to je da je ovo ogromno okupljanje, na veliku štetu, obavljeno bez prisustva kosovskih Albanaca, koje je Ibrahim Rugova video, ukoliko su novine tačno prenele, kao provokaciju. To je i bila provokacija, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Kako možete da kažete da je bila provokacija? Srbi su se skupili da proslave jedan veliki istorijski događaj, kao što se i drugi narodi okupljaju kada oni proslavljaju. Evo sad će biti, verovatno, proslava godišnjice oslobođenja. Francuzi svake godine 14. jula imaju ogromna okupljanja kada slave francusku revoluciju. Sad sam našao šta je pisao Bi-Bi-Si 1989.godine i sad ću da pročitam na engleskom: ''Obraćajući se masi Milošević je rekao da kada god su mogli, Srbi su pomagali drugima da se oslobode i nikada nisu iskorištavali činjenicu da su veliki narod protiv drugih ili u svoju korist. Dodao je da je Jugoslavija multinacionalna zajednica koja može da preživi pod uslovom da postoji potpuna jednakost za sve narode koji u njoj žive. To je section part two, Eastern Europe (drugi deo. Istočna Evropa). A, sada ću naći šta je pisao ''Indipendent'' 29. juna 1989.godine, gospodin Edvard Stin (Edward Stein) i neki Tener (Tanner) su bili tamo na Kosovu Polju i oni su napisali: ''Slobodan Milošević je obukavo odelo državnika i jugoslovenskog prirodnog lidera. Izrekao je neočekivano pomirljiv govor, bez agresivnog spominjanja albanskih kontrarevolucionara u pokrajini Kosovo. Umesto toga, govorio je o uzajamnoj toleranciji i izgradnji bogatog i demokratskog društva, te okončanju neslaganja koji su, kako je rekao, doveli do srpskog poraza od strane Turaka pre šest vekova''. I, nastavlja ''mislim da su ljudi bili malo razočarani. Bilo je vrlo tiho posle početka. Jedna intelektualka iz Beograda je rekla da su svi bili pomalo zapanjeni''. To je to, to je to iz 1989. godine, a sasvim drugačiji su komentari iz 1999. godine.

SUDIJA ROBINSON: Dakle, to je iz engleskog ''Indipendent-a''?

SVEDOK MARKOVIĆ: Engleski, a posle imam Bi-Bi-Si, Njujork Tajms, londonski Tajms i tako dalje. Ako želite mogu da pročitam i to.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne želim, naravno, da zaustavljam svedoka, ali predlažem da sakupim jednu zbirku onovremenih izveštaja, uključujući i ove koje pominje svjedok, ukoliko mogu da ih dobijem iz njihovih arhiva i onda to mogu da predam. Ipak, mislim da je za ovaj slučaj mnogo važnije ono šti su rekli lokalni mediji koji neposredno mogu da shvate kontekst, ali o tome će da odluči Pretresno veće. Profesore, što se vas tiče, vas su objavljivali na raznim mestima i davali ste mnoge intervjue. Hteo bih da vas pitam o nekoliko stavova koje ste zauzimali. Da li ste vi ikada spominjali genocid kada ste upućivali na oslobađanje Srba od terora i straha od genocida?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Moguće da sam, u ovom smislu, da je bilo nasilnog proterivanja, ubijanja i uništavanja kulturnih spomenika. Ali ne sećam se, recite mi, na koji mislite moj intervju, na koji tekst?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je od Bi-Bi-Si-ja od 2. septembra 1991. godine. Ipak, mislim da ću se u ovom trenutku zadovoljiti vašim sećanjem. Rekli ste da ste možda rekli takve stvari. Da li ste u to vreme bili zabrinuti ako dođe do nezavisnosti Hrvatske, da će Srbi u Hrvatskoj i u Bosni biti potpuno okruženi nesrbima i da na taj način ne bi mogli da se povežu sa samom Srbijom. Da li vas je to brinulo?

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, godpodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Nekorektno je postavljati svedoku pitanja o nečemu što je rekao pre petnaest godina, govori se sada o 1990. ili o 1991. godini, red bi bio da se taj tekst stavi pred svedoka, da svedok može da ga pročita i da može da vidi da li je nešto izvučeno iz konteksta, šta je? On apsolutno ne može, ja ne mogu koji sam prilično mlađi od njega, a verovatno ni vi koji ste mlađi od mene, da se setite nekih svojih reči od pre petnaest godina. Ako gospodin Najs želi da nešto svedok potvrdi ili ospori neka mu da članak da vidi. To je, mislim, elementarni red.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Slažem se da bi to bilo od pomoći, ukoliko bih mogao. I, ako se već bavimo nečim što je već rečeno i što je objavljeno, onda to mogu da uradim na način na koji sad radim, a i i brine me vremensko ograničenje.

SVEDOK MARKOVIĆ - ODGOVOR: Da li mogu da dobijem članak?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, još nemamo članak čiji sam sažetak tražio da pogledate tokom pauze. Nadam se da ćemo to uskoro dobiti, ali se i nadam da ćemo uskoro završiti i sa unakrsnim ispitivanjem. Da li imate neko

razmišljanje koje sada želite da iznesete o tom članku. A zatim, ako dobijemo članak možemo da vam damo priliku da to prvo pogledate.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, gospodine Najs, vi ste mene pitali za jedan moj stav koji sam objavio u časopisu ''Praksis'' i ja sam rekao da tako nešto nisam rekao niti je tako nešto bilo objavljeno. Vi ste mi onda dostavili ovo ovde i ja prosto ne mogu da verujem svojim očima. To nije uopšte moj tekst. Ili vi mislite da ova Lora Sikor, da je to, možda, tajno ime iza koga se ja krijem. Ovo je članak koji je neka Lora Sikor objavila i ne u ''Praksisu'' nego u nekom ''Lingva franka'' (Lingua Franca) i nosi naslov ''Izdaja zakletve, jugoslovenski intelektualci i put u rat'' (Testaments Betrayed, Yugoslav Intellectuals and the Road to War) i to meni liči na propagandne materijale koje obično sastavljaju obaveštajne službe.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada bih vas prekinuo. Ako ne prihvatate da je to vaš članak, onda se više time nećemo baviti, dok ne budete čitav članak imali pred vama.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovo nije moj članak. To je članak Lore Sikor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možda se ne razumemo. Ona u tom članku opisuje ono što ste vi rekli u svom članku. Hteo sam da na to obratite pažnju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Svedok ima slušalice na ušima i verovatno prati srpski prevod. U prevodu je rečeno, ''ako prihvatate da je to vaš članak'', ali ja vidim u transkriptu da nije prevedeno dobro, jer gospodin Najs kaže: ''If you dont accept''. Prema tome, potpuno je suprotno. Znači, ''ako ne prihvatate'', on je rekao, ''da to nije vaš članak''. A, u prevodu je bilo, ''ako prihvatate'', ovo što sam čuo na uvo, pa je to stvorilo neku konfuziju.

SUDIJA ROBINSON: Mislim da je jasno da to svedok ne prihvata i gospodin Najs je već rekao da se verovatno ne razumeju ...

SVEDOK MARKOVIĆ: To je tuđi članak.To nije moj članak...

SUDIJA ROBINSON: Dozvolite mi da završim. Gospodin Najs je rekao da je to iznela gospođa Sikor. Dakle, iznela je opis njegovog članka. Mislim da gospodin Najs ionako ne želi da insistira na tome. Idemo dalje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Želeo bih da se sada pozabavimo jednom stvari generalno. Ideja o Velikoj Srbiji, kako ste objasnili, potiče iz XIX veka i to od Austro-Ugarske. Ta ideja još uvek postoji, zar ne? Još uvek postoje oni koji veruju u ideju o Velikoj Srbiji?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: U XIX veku, znači, ideja je potekla iz nastojanja Austro-Ugarske da pokaže da svaka težnja za oslobađanjem Srba, a oni su bili u Bosni, na primer, porobljeni, da znači

stvaranje Velike Srbije. Znači, tu je izmišljen termin Velika Srbija. Ni jedna država, ni jedna vlada, za sve ovo vreme do dana današnjeg, nije zastupala projekt Velike Srbije, iako su sve ostale okolne zemlje imale takve projekte Velike Hrvatske, Velike Slovenije, Velike Rumunije (Romania), Velike Mađarske i tako dalje. Ovde su pojedinci i pojedine grupe govorile i dalje o Velikoj Srbiji. Za vreme II svetskog rata, recimo, četnici Draže Mihajlovića su imali, čak, i mapu kako treba da izgleda Velika Srbija, ali nikad ni jedna vlada, nikada to nije bilo zvanični projekt. A, kada se računa da ta ideja Velike Srbije postoji još iz ranijih vremena Ilije Garašanina, onda se gubi iz vida da to ''Načertanije'', takođe, nije nikad uopšte napisao Ilija Garašanin, nego neki Čartoriski i neki Zah, dakle Poljaci …

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Postojala je i još uvek postoji ideja o većoj Srbiji, kao mogućnost. Da li je to nešto što je prihvatila, na primer, Šešeljeva stranka?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam rekao. Pojedinci i pojedine grupe su govorile o tome. Ali, ja treba da se vratim i da vas podsetim na reči čoveka koji je osnovao ideju socijalizma u Srbiji, a to je Svetozar Marković, koji je odlučno kritikovao samu ideju Velike Srbije i samu ideju stvaranja države samo od Srba, nego se zalagao za balkansku federaciju. Znači, ni jedan socijalista se nije nikada zalagao za Veliku Srbiju, a ni jedna vlada, takođe.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Želim da vas usporim. Da li je Šešeljeva stranka povezana sa idejom Velike Srbije? Da ili ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Šešeljeva stranka, znači, jedna od stranaka koja je u opoziciji, ona veruje u ideju ujedinjenja svih srpskih zemalja i to zove Velikom Srbijom. Da. Šešeljeva stranka, da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi, nedavno, na neki način, bili povezani sa Šešeljevom strankom?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne. Ni u kom slučaju. Nikada ja nisam bio povezan sa Šešeljevom strankom. Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nameravali ste kao dokazni predmet predstavite knjigu, tačnije članak, u kome se nalazi određeni broj mapa. Već nam je optuženi dao neke mape koje je uzeo iz vašeg članka. I ja bih želeo da se time nakratko pozabavim. Jedna od tih karata uključuje i kartu koja je nastala iz Londonskog sporazuma (London Agreement) iz 1914. godine. Da li ste vi upoznati sa tom mapom? Ne, iz 1915. godine.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne. Znači nikada ja nisam nikakve karte objavljivao, niti se njima služio. Ja nisam istoričar, ni geograf. A što se tiče Londonskog sporazuma, to je bio sporazum u Londonu sa

predstavnicima Italije, kojima je ponuđeno da, u zamenu za ulazak u rat protiv Austro-Ugarske, dobiju delove Dalmacije. Znači, trebalo je da Italija dobije celu severnu Dalmaciju i to nema veze nikakve veze sa Velikom Srbijom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Časni Sude verovatno ste već videli dokazni predmet 8A, kako je navedeno u popisu dokaznih predmeta optuženog. Ne znam da li to imate u istom registratoru kao i ja. Možemo li da stavimo tu kartu na grafoskop? Možda i optuženi može da nam da orginal samog članka, jer želim da se njime pozabavim. Profesore, možete li da pogledate da li vam je ovaj članak poznat?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ovde nema ni početka ovoga članka. Pazitete, ovo je verovatno publikacija Srpske radikalne stranke. Oni su jednom organizovali naučni skup na kome sam ja učestvovao i govorio, ali, niti je ova mapa moja, niti sam ja na tom skupu išta govorio o Velikoj Srbiji. Znači, ovo je publikacija ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zamolio bih vas za pomoć, profesore ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ... Srpske radikalne stranke, mada se ovde ne vidi dobro iz ovoga, čije je ovo. Obično na drugoj stranici ... Vidite da ovde nema početka uopšte, ako nema početka ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Bavim se samo ovim što smo dobili. Molim poslužitelja da na grafoskop stavi prvu kartu. Strane nisu numerisane. To izgleda ovako. Tu ima dve karte.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne zna se ni čije su ovo karte.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prepoznajete li ovu kartu? Kaže se da je to karta koja je nacrtana tokom pisanja Londonskog sporazuma. Dakle, ovo je karta iz 1915. godine koja pokazuje proširenu Srbiju i mislim da uključuje i Makedoniju. Jesam li u pravu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne. Karta Londonskog sporazuma može samo da uključuje ono što se daje Italiji. Ništa drugo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovde je Srbija bitno proširena, zar ne, prema severu i zapadu.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovde se ne zna šta se proširuje i, u svakom slučaju, Londonski sporazum se uopšte nije bavio Srbijom. Bilo je, doduše, engleskih ponuda tada da, s obzirom na to da će Austro-Ugarska izgubiti rat, ako izgubi rat i ako dođe do toga da svi narodi tu izraze svoje pravo na samoopredeljenje i ocepljenje, da će onda moći da se ujedine Južni Sloveni. Prema tome, ovo su ostalo zemlje južnoslovenske jer saveznici su i stvorili, posle rata 1918. godine, Jugoslaviju, državu Srba,

Hrvata i Slovenaca. Prema tome, ovo se ne odnosi ostalo na Srbe, nego na Hrvate i kasnije, tamo dalje na istoku, na Srbe.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ovo je set istorijskih karata. Ovo, ni jedna ovde karta ne predstavlja ničiji predlog. Ovo su istorijske karte. Imate XI vek, XIV vek, pa, onda, između dva rata i tako dalje. Ako neko pročita šta piše ispod karata, šta one predstavljaju, onda se vidi da je to set istorijskih karata i, pretpostavljam, da je zbog toga profesor ovaj set uneo bio u dokazne predmete, ako mu budu potrebno kad bude odgovarao na to, al' to je ...

SVEDOK MARKOVIĆ: Ja nisam uneo ništa.Ovo, ja nemam pojma o ovom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja sam shvatio da je to uz vaše dato ...

SVEDOK MARKOVIĆ: Ne, ne ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: ... pošto ja isto ovo gledam. Ovo je set istorijskih karata i ništa drugo. Teritorija koju je naseljavao srpski narod u X veku, kada je formirao prve zajednice, pa dukljanska država, Raška oblast u XI veku, pa Dušanovo carstvo XIV vek. Dakle, set istorijskih karata. Projekti za obnovu i objedinjavanje početkom XIX veka i tako dalje. To su sve, to je set istorijskih karata.

SVEDOK MARKOVIĆ: Evo, ovde je Srbija ... Austro-Ugarska. Austro-Ugarska dolazi do Drine.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, treba da stavite kartu u odgovarajući kontekst. To je neophodno ukoliko želite da nam bude od koristi.

SUDIJA KVON: I, gospodine Najs, postoje fusnote pri dnu stranice i vrlo je teško da to pratimo u ovom trenutku. Da bi bilo jasnije, profesore, ako pogledate karte na BHS-u, četvrta strana, to je strana na kojoj je broj 13, na njoj se pojavljuje fotografija. To je, možda, vaša fotografija?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ovde ima jedna moja fotografija. Ja sam mislio da je to u vezi sa tim skupom, na kome sam ja učestvovao. Tu, vidi se, neko je opet postavio pitanje. ''Drugi element nacionalnog programa, po vama, jeste koncepcija odnosa sa susednim i drugim zemljama''. Tu se priča, kakav bi odnos trebalo da imamo sa Italijom, sa Rumunijom, sa Mađarskom. Nema ništa što se tiče Velike Srbije. To je moje mišljenje o odnosima sa susednim državama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zahvalan sam vam za taj odgovor, ali mene interesuje samo karta, londonska karta, koja se nešto bolje vidi, časni Sude, u verziji na srpskom, što je nekoliko stranica dalje. Mislim da je legenda verovatno ista. Suština je u sledećem, profesore. Mi u ovom predmetu imamo

jedan dokazni predmet, a to je dokazni predmet 613, tabulator 103, imamo još jedan 613, tabulator 101. Na prvom, od tih dokaznih predmeta je transkript presretnutog telefonskog razgovora između Radovana Karadžića i optuženog, nakon zaključenja pregovora, ovde u Hagu (Hague). Oni govore o nastavku tih pregovora i Karadžić kaže: "Možda bismo trebali da se angažujemo u međunarodnim aktivnostima pre petog. Da li se primenjuju rapalski i londonski sporazum?". a onda optuženi kaže da ne zna i da će da pita nekoga po imenu Vladan da pogleda taj dokument i onda on kaže: "Mislim da London uključuje Makedoniju". A Karadžić odgovara: "U redu, ali se Londonski sporazum mora revidirati" . A onda, opuženi kaže nešto u smislu toga da će oni to tumačiti kao naše pretenzije prema Makedonije i Karadžić kaže: "Mi možemo da revidiramo Londonski sporazum". I, onda, tokom drugog presretnutog razgovora, nekoliko dana kasnije, 26. oktobra, optuženi ponovo u razgovoru s Karadžićem, kaže: "Da li ste sa Smiljom Avramov razmotrili mogućnost da, ako ne bude Jugoslavije, da li treba da prihvatimo Londonski sporazum?". To kaže Karadžić, a optuženi odgovara: "Nisam razmotrio tu mogućnost, ali možemo, takođe ...". Karadžić kaže: "To bi bila velika stvar jer tu su potpisi svihm Francuske, Engleske". I, optuženi kaže: "Da, moramo da vidimo šta je to". Karadžić ide dalje i kaže: "Oni nas pritiskaju s idejom da dobiju nešto malo više", a optuženi kaže da treba da se sastane sa nekim Amerikancima. Mi iz Londonske karte možemo da vidimo, kakva god da je bila tačna istorija tog vremena, da bi po njoj bila mnogo veća Srbija. Mene interesuje sledeće: s obzirom da ste vi intelektualac koji se kretao u tim krugovima, ta vrsta uvećanja Srbije je bila jedna od zajedničkih tema i ambicija, kroz ceo XX vek, među Srbima?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, da li se svedok slaže da ta karta pokazuje uvećanu Srbiju?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: On je rekao da se tu radilo o Italiji i to možemo da proverimo. Međutim, reč je o granicama koje uključuju Srbiju i pokazuju Srbiju kao jedinstvenu teritoriju. Profesore, čuli ste pitanje uvaženog sudije, da li prihvatate da Londonski sporazum pokazuje, ili se može smatrati da pokazuje uvećanu Srbiju?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pre svega, mislim da nije trebalo mene o tome pitati. Zašto bih ja komentarisao presretnute razgovore između Karadžića i gospodina Miloševića. Ja mogu samo to da kažem, u vezi sa Londonskim sporazumom, da 1915. godine, znači, Austro-Ugarska je neprijateljska zemlja, nudi se Italiji i to razgovaraju engleski i italijanski predstavnici. Tu nema Srba uopšte. Znači, Englezi i Italijani prave plan šta da rade sa teritorijom Austro-Ugarske koja gubi rat. Hrvatska je deo Austro-

Ugarske. Znači, ona je, takođe, bila u položaju da čak plaća ratne reparacije, posle rata. Znači, tu Englezi sa Italijanima prave dogovor da jedan deo te Austro-Ugarske teritorije daju Italijanima, a ostali, eventualno, ako je to, ili Srbiji ili toj državi SHS, ali, u svakom slučaju, Srbi u tome nemaju nikakvog učešća, a pogotovo nemam ja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Presretnuti razgovori su upotrebljeni neadekvatno. To je vreme, a profesorka Avramov je o tome svedočila, kada su svi naši međunarodni stručnjaci prikupljali sva dokumenta relevantna za konferenciju u Hagu. Sve što je bilo tragova u prošlosti, u istoriji, u svemu, kao argumentaciju i tu je reč o stručnom ... Tu se pominje profesorka Avramov, koja je stručnjak za međunarodno pravo, pa, prema tome, verzirana i kompetentna za to. Bilo je tu i drugih profesora. Dakle, to je razgovor o diskusijama koje su tada vođene na stručnom planu u vezi sa konferencijom o miru koja se održavala u Hagu, a ne bilo kakav razgovor o nekakvim teritorijalnim podelama ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Milošević, moram da vas zaustavim. Dozvolite da vam ponovo objasnim. Vi ćete imati priliku da dodatno ispitujete svedoka. To je nešto sasvim novo za vas, ali jedna od funkcija dodatnog ispitivanja je da ponovo rehabilitujete svog svedoka, odnosno, ako mislite da je vaš svedok napadnut ili oslabljen u svom iskazu, to vam daje mogućnost da rehabilitujete svog svedoka i te komentare možete da zadržite za taj deo ispitivanja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, druga karta je Moljovićeva karta iz II svetskom ratu. Da li vam je poznata ta karta? Tu kartu možete da pronađete...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je karta koju su četnici Draže Mihajlovića pravili. Taj Moljević je bio ideolog četnički i, nesumnjivo je činjenica da je pokret Draže Mihajlovića, koji su jedno vreme na zapadu podržavali, a posle mu uskratili podršku, bio zainteresovan za stvaranje Velike Srbije, a Moljević je napravio mapu. Dakle, to je ono što sam obuhvatio kad sam rekao da je Velika Srbija bila plan pojedinaca i pojedinih političkih grupa, al' nikada nije bila plan ni jedne države. Moljević nije bio državni funkcioner.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Koristim mogućnost da sudijama na grafoskopu pokažem tu kartu? Molim vas, donesite mi, pa ću ja odabrati tu kartu.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ako je to proces Draži Mihajloviću, onda da. Onda je umesno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Važna stvar u vezi sa ovom kartom je da se ponovo na njoj pokazuje bitno uvećana Srbija. To je ta Moljevićeva karta, je l' tako? I kao što ova karta iz II svetskog rata pokazuje, ambicije ljudi koje ste vi identifikovali je da se dobiju severne i severnozapadne teritorije koje bi išle linijom Karlobag-Karlovac-Virovitica. Mi smo o tome dosta čuli na ovom suđenju. Dakle, to je Koljevićeva karta. Moljevićeva. Gospođica Diklić (Diklich) me ispravlja. Dakle, Moljević, hvala vam. Ta karta Moljevića je napravljena pre nego što je završeno sa genocidom u odnosu na Srbe u II svetskom ratu. Dakle, ona je napravljena nezavisno od užasnih događaja genocida u odnosu na Srbe. Je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ta mapa je napravljena za vreme II svetskog rata, naravno, posle genocida koji je izvršen nad Srbima u Hrvatskoj i drugde, posle toga, jer genocid je bio 1941. godine i početkom 1942. godine, a ova mapa je napravljena nešto kasnije. Pa, ima puno ovakvih mapa. Ja vam mogu reći kralj Aleksandar ima mapu ostatka Jugoslavije, ako Hrvatska se isključi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moraću da vas zaustavim u držanju lekcije iz istorije pošto nemam vremena, mada mi je vrlo interesatno. Vama je poznat časopis po imenu ''Epoha''. Je l' tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ''Epoha''?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ako je to onaj časopis koji je jedno vreme izdavala Socijalistička partija Srbije. Je l' taj? Jer ja ne znam na koji časopis ''Epoha'' vi mislite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, to je stranka optuženog. Pogledajte, molim vas, broj ''Epohe'' od 22. okobra 1991. godine, nakon što su odbijeni predlozi haške konferencije. Molim vas, prvu stranu tog broja. Bojim se da imamo samo kopiju. Nakon toga i mapu. To je taj časopis. Ako pogledamo sledeću stranu videće se karta. Mi mamo engleski prevod ovoga, časni Sude. Da li bismo mogli to da stavimo u dokaze?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Čija je to mapa? Ne znam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gledate sada u tu kartu. Ona je objavljena u ''Epohi'', je li tako? Ako pogledate sada verziju na BHS-u videćete, molim da se svedoku da verzija na BHS-u, videćete da u legendi piše sledeće. Tri linije koje imamo u prevodu na engleski su republičke granice, nove granice prema Republici Hrvatskoj i, zatim, deblja linija na vrhu sa leve

strane je optimalna, zapadna granica srpskih zemalja. I, ako pogledate kartu, profesore, to je ponovo ta linija Virovitica-Karlobag, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jeste, ali ne znam, ko je autor. U svakom slučaju, nije mi poznato da je ovo ikada prihvaćeno kao neka mapa. To je mišljenje nekog pojedinca, ali ne znam ni kog je pojedinca to mišljenje? Čija je ovo mapa? Pazite, u časopisu mogu da budu objavljene mape prema kojima se autori i kritički odnose.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mapa je objavljena u ''Epohi''.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, objavljena, ali kao kritički dokument. Nešto što se kritikuje. Ko je autor?

TUŽILAC NAJS: Pogledaću to u prevodu.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, ja mislim da ima merituma u ovome što svedok kaže. Ako je nam ova karta potrebna, onda moramo da znamo ko je napravio tu kartu?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Autor članka je Zoran Rakić. Da li ga poznajete?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nemam pojma ko je Zoran Rakić.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako bi Pretresno veće bilo ljubazno da pogleda stranu 2 prevoda na engleski, u kom nema karte. Tekst je iz časopisa SPS-a. Pokušaćemo da pronađemo orginal za svedoka. Na vrh stranice, koju svedok može da vidi na grafoskopu, se vidi sledeće. Prevod: ''Kako ćemo nacrtati nove granice? Poželjna mogućnost teritorijalne demarkacije između treće Jugoslavije i Hrvatske'' i onda se navode različita područja koja su brojevima identifikovana na karti. Pod jedan, Srpska autonomna oblast Krajina, dva, Zapadna Slavonija, tri, Srpska oblast Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, četiri, Zapadna Hercegovina, pet, Šamačka Posavina, šest, Dubrovačka republika i sedam, optimalna zapadna granica srpskih zemalja. I tu želim vašu pomoć, ukoliko možete da nam je date. Da li se sećate da je nakon završetka i neuspeha haške konferencije ovaj plan bio nešto o čemu je raspravljala stranka optuženog, posebno, kada je reč o granicama koje bi se protezale sve do linije Karlobag-Virovitica?

SUDIJA ROBINSON: Mislite, plan koji je naveden na ovoj karti?

TUŽILAC NAJS: Da.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To nije nešto o čemu je raspravljala Socijalistička partija Srbije, nego je, kako ste rekli, to je nešto što je objavljeno u časopisu, gde su razni ljudi mogli da objavljuju svoja mišljenja. To je jedno. Drugo, ovo nije plan razgraničenja Srbije i Hrvatske, nego je ovo Jugoslavija od koje se otcepila Hrvatska, pa je pitanje, ako se Hrvatska

otcepljuje, gde je trebalo da bude granica? Prema tome, ovo nema veze sa Velikom Srbijom. Vidite da je tu Makedonija, vidite da je tu Bosna, vidite da je tu Crna Gora. To znači, otcepile su se Hrvatska i Slovenija, ostala je Jugoslavija. To je, znači, 1991. godina i pitanje sad, kako treba da se povuče granica između Hrvatske i Jugoslavije?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li prihvatate da je unutar vaše grupe, unutar vaše političke stranke i unutar vašeg političkog rukovodstva postojala namera da se Srbija proširi do linije Karlobag-Virovitica?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: O tome uopšte nije bilo nikad reči. To je bilo pitanje gde će vojska da se postavi, recimo, kad se Hrvatska otcepi. Drugo, bilo je pitanje ovih teritorija srpske Krajine, gde su došle mirovne trupe Ujedinjenih nacija. To je bio rezultat te konferencije haške, novembra 1991. godine, bilo odlučeno. Znaci, tu su došle mirovne trupe Ujedinjenih nacija i očekivalo se da će, kad se završi rat, da će onda taj narod moći slobodno da se opredeljuje, na referendumu, u kojoj državi želi da živi. Vidite ovo sve što je crno, tu su trupe, mirovne, Ujedinjene nacija.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da se dva dokazna predmeta koje smo gledali obeleže. To su karte koje je na izvestan način dostavio optuženi. Mogu da se uzmu posebno ili zajedno da se obeleže kao dokazni predmet. Neutralan sam po tom pitanju.

SUDIJA ROBINSON: Molim da se kartama da broj dokaznog predmeta. Da, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: To je neka greška, verovatno. Ja nikakve te karte nisam dostavljao. Ovakvih karata je u to vreme bilo hiljade i hiljade. Po svim mogućim novinama, svi su pisali razne članke o Jugoslaviji, karte i tako dalje. Prema tome, ovo nema nikakvu vrednost za dokazivanje onoga što gospodin Najs hoće da dokazuje. To nikakve veze nema s državnom politikom, nikakve veze nema sa Socijalističkom partijom, nikakave veze nema sa predmetom njegovog dokazivanja.

SUDIJA ROBINSON: Uvešće se kao dokazni predmet, bez obzira da li ste ih vi uveli kao dokazni predmet ili ne. Uvešće se kao dokazni predmet, koji su brojevi?

SUDIJA KVON: To će biti dokazni predmeti Tužilaštva.

Sekretar: To će biti dokazni predmet 785.

TUŽILAC NAJS: Molim da se da broj i časopisu ''Epoha''?

Sekretar: 786.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Profesore, približavamo se kraju. Još uvek nemamo original članka i ukoliko ga ne dobijemo u nekoliko narednih minuta, neću više time da vas zamaram. To je članak o kojm smo

govorili na početku današnjeg dana. Idući dalje, dolazimo do seldećeg pitanja: problem za Srbiju je bio taj što su Srbi živeli u drugim državama, zar ne? Živeli su u Hrvatskoj i Bosni.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da. To je problem što su Srbi, za razliku od drugih naroda, bežali pred osvajačima, odlazili su na druge teritorije i zato je i bilo teško napraviti jednu državu, pa su zato Srbi želeli da bude Jugoslavija, gde bi oni želeli da žive zajedno sa srodnim narodima. Zato je Srbima bila toliko važna Jugoslavija, da bi mogli da budu u istoj državi sa svojom braćom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Slovenija je otišla i deo Hrvatske se složio sa proglašenjem nezavisnosti. I Srbija bi se sa tim složila ako bi ostatak Srba mogao da ostane u jednom telu, bilo da se to opiše kao Jugoslavija ili na neki drugi način, ali to je bio jedini način da Srbi ostanu unutar jedne celine. Je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. Zato se smatralo da će, kada odu mirovne snage Ujedinjenih nacija, da će ta srpska Krajina, da će narod moći na referendumu da se izjasni gde želi da živi. I da bi onda jedan deo toga, znači, ostao u Hrvatskoj, a drugi deo bi ostao u Jugoslaviji. Tada se još nije znalo šta će biti sa Bosnom i Makedonijom. To je 1991. godina.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Iako su sudije o tome dosta čule da, ipak, to sve sada zaključimo. Opšti plan, je bio da teritorije na kojima su živeli Srbi imaju neke veze sa Srbijom, tako da postoji jedna jedinstvena teritorija. Dakle, da postoji teritorija koja će biti međusobno povezana. Je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ukoliko bi se narod izjasnio da želi da živi u Srbiji i ukoliko bi se rešio problem tih raznih koridora, pošto nije lako bilo napraviti jednu jedinstvenu teritoriju, jer je bilo izmešano stanovništvo. Bilo je Hrvata u Bosni. Bilo je Muslimana u Bosni. Nije se znalo još kao će Bosna i Hercegovina da se opredeli, da li će ostati u Jugoslaviji ili će se otcepiti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo li pogledamo i jedan Bi-Bi-Si-jev izveštaj o vama? Naime, sa vama je obavljen intervju i iznose se stavovi psole haške konferencije. Molim da se to stavi na grafoskop. To je od 6. novembra 1991. godine. Pogledajte, molim vas, donji deo strane. ''Danas je na konferenciji za štampu to rekao doktor Mihajlo Marković, potpredsednik Glavnog odbora Socijalističke partije Srbije, Miloševićeve stranke. U objašnjenju stavova koje je danas prihvatio Glavni odbor SPS-a, na sednici koja je trajala nekoliko sati, Marković je rekao da je stranka usvojila sledeća tri stava, kao minimum sa kojima će se Srbija složiti na pregovorima u Hagu. Prvo, može da se prihvati postojanje regiona srpskih krajina u Hrvatskoj pod

međunarodnim nadzorom, ali da se jugoslovenska vojska povuče iz regiona tek kada se tamo rasporede međunarodne snage i kada se stanovništvu u regionu dozvoli da odluči u kojoj državi želi da živi, na referendumu pod međunarodnim nadzorom. Drugo, SPS insistira da narodi koji žele da ostanu u zajedničkoj jugoslovenskoj državi, treba da imaju mogućnost da to učine. Treće, SPS ne može da prihvati da nacionalne manjine, kao što su Albanci i Mađari, uživaju ista prva u budućoj zajednici kao ona koja su data srpskom narodu u Hrvatskoj, jer ovi drugi nisu nacionalna manjina. Nacionalnim manjinama će biti garantovana samo ona prava koje nacionalne manjine imaju u drugim evropskim državama." Na taj način ste vi i oni sa kojima ste vi radili napravili razliku između prava kosovskih Abanaca koji, uprkos njihovoj većini, nikada ne treba da imaju nezavisnost, niti prava koja su data Srbima u Hvatskoj, a kojima treba dozvoliti da otcepe deo Hrvatske i da je pripoje Srbiji. Je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, nije razlika tu između Srba i Albanaca, nego između manjine i konstitutivnog naroda. Albanci, znači, imaju već svoju državu, Albaniju. Oni su u Jugoslaviji manjina, a Srbi su u Jugoslaviji, u svojoj državi, konstitutivni narod i, kao što sam ranije rekao, bila je greška napravljena za vreme Tita da konstitutivnim narodima nije uopšte obezbeđeno da njihove manjine imaju prava manjina. Ovde sada, znači, ovi Srbi, ako bi se opredelili da žive u Srbiji i ako bi to bilo odlučeno tako da to postane zajednička teritorija, onda bi oni imali veća prava kao konstitutivni narod nego što imaju prava nacionalne manjine. Manjine treba da imaju ona univerzalno prihvaćena svoja manjinska prava, koja smo nabrojali već ranije. Dok su ovi ... Konstitutivni narod je deo jedne celine, znači, narod koji konstituiše tu državu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako pogledate, pod dva, program Socijalističke partije Srbije, ono što ste vi izradili i što smo razmatrali juče, to je deo dokaznog predmeta 469 tabulator 3, program od 16. jula 1990. godine. Stavićemo to na grafoskop i odatle ću pročitati. 'Politička filozofija koja se nalazi iza "Memoranduma" i iza Socijalističke partije Srbije, odnosno stranke ovog optuženog, se ovde mogu pronaći. Prvo, pogledajte na vrhu: "Srpska dijaspora. Socijalistička partija Srbije će redovno da prati životne uslove i razvoj Srba koji žive u drugim republikama i u inostranstvu i održavaće intenzivne veze sa njihovim političkim, kulturnim i ostalim organizacijama, smatrajući prirodnim da drugi narodi takve iste veze održavaju sa svojim sunarodnjacima koji žive u Srbiji. Srbija će im pružiti materijalnu i moralnu pomoć kako bi se poboljšali njihovi životni uslovi, očuvao nacionalni indentitet, i kulturna tradicija i osigurao intenzivniji kulturni razvoj". Na dnu

stranice: "Novi jugoslovenski Ustav treba da omogući formiranje autonomnih pokrajina u Jugoslaviji na osnovu izražene volje stanovništva i nacionalnih, istorijskih, kulturnih i drugih specifičnosti." To se odnosilo, zar ne i na Srbe u Hrvatskoj i u Bosni? Dakle, autonomne pokrajine. Da li je, ustvari, to bila namera?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Namera je bila da se omogući matičnoj državi da može da održava kulturne i druge veze sa onim delom naroda koji je izdvojen, kao što je bilo moguće da država Albanija šalje na Kosovo svoje profesore. Sve moguće kulturne veze su postojale između Kosova i države Albanije sedamdesetih i osamdesetih godina ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, profesore ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ... e sad, to nije bilo moguće u Hrvatskoj. Nije bilo moguće. A sad je trebalo da se to omogući da matica može da drži veze sa svojim delovima koji žive dalje od matice.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Autonomne pokrajine u Jugoslaviji, da li je to bila namera da bi se opravdalo stvaranje hrvatskih teritorija u Hrvatskoj i Bosni? Uzgred, da li ste vi ovo napisali?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Kako hrvatskih teritorija u Hrvatskoj?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinite, srpskih teritorija u Hrvatskoj.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Reč je bila o tome da su Srbi u Hrvatskoj, na prostoru današnje Like, Banije i Korduna, oni su istorijski tu živeli i nekada su bili Vojna krajina, koja je imala posebna prava pod Austrijom i nikada njom hrvatski vladari nisu vladali. Znači, ta prava su kasnije bila ukinuta i sad ih je trebalo uspostaviti. Da imaju određena prava ti Srbi koji žive na teritoriji ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Dakle, preko Socijalističke partije Srbije, ste želeli da promenite postojeća prava Hrvatske, koja su uspostavljena 1974. godine, u odnosu na hrvatske Srbe. To je bila vaša namera.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da. Hrvatski Srbi nisu imali nikakva prava, trebali su da dobiju ta prava.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Molim sledeću stranu. Da li ste vi napisali ovaj dokument, profesore? Jeste li ga vi napisali?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je program? Pa, ja sam napisao početni draft, a onda je zatim u diskusiji on prihvatan, korigovan, ali osnovni draft sam ja napisao. Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovde vidimo jedan označen deo u kome piše da je Kosovo nedeljivi deo Srbije: "Socijalistička partija će uložiti odlučne napore da zaustavi iseljavanje Srba i Crnogoraca iz pokrajine i osigura njihov

povratak, kao i da doseljava građane koji žele da žive i rade na Kosovu i Metohiji. Učinićemo sve što je u našoj moći da bismo rekli svetu punu istinu o Kosovu i Metohiji, sve o uzrocima i teškim posledicama akcija albanskih šovinista i separatista." Dakle, ovde je izražena namera da se promeni demografska slika i da se Kosovo ponovo naseli i to Srbima.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da preciziramo. Albanci na Kosovu su imali izuzetno visoku stopu demografskog rasta i ničim se nije moglo to zaustaviti, da oni rastu brže nego bilo ko drugi, ali je trebalo, bar, omogućiti da se bar oni ljudi koji su bili proterani sa Kosova, da imaju pravo da se vrate u svoje kuće. A što se tiče demografskog rasta, toliko je visok bio demografski rast albanskog naroda, da se ništa sa tim nije moglo uporediti, ni rast Srba, ni ostalih etničkih zajednica.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je bilo pre haške konferencije. Ako pogledate odlomak iz 1992. godine, to je dokazni predmet 469, tabulator 4, tu ćemo ponovno da vidimo odraz jasnih ambicija vaše partije. To je označeno crvenim: "Opcija za Jugoslaviju temelji se na različitim osnovama. Ona čini zajednicu sa Crnogorcima mogućom. Očuvanjem Jugoslavije srpska nacija će sačuvatu svoju maticu, a i daće se ključne garancije zastite svih preostalih Srba. Isto tako, omogućava stvaranje legitimnog odnosa sa Srbima izvan Srbije, te stvara institucionalnu mogućnost za Saveznu Republiku Jugoslaviju da joj se u budućnosti priključe Krajina i Srpska Republika Bosna i Hercegovina". Da zastanemo na trenutak. Ta rečenica predstavlja jasno ono što sam ranije izneo, a to je, da je postojala jasna namera da se pridruže sve srpske teritorije koje bi se oduzele od Bosne i Hrvatske. Je li to tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šta, onda, ova rečenica znači?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nego je bila reč je o tome da svi ljudi imaju svoja osnovna ljudska prava, a jedno od njihovih prava je da mogu da se slobodno kreću, da mogu da slobodno žive gde žele i da mogu da uživaju u svim svojim kulturnim pravima i slobodama. Znači,ovde je bilo pitanje o tome da se one teritorije gde su Srbi u većini, da imaju pravo da se izjasne gde žele da žive, kao što su se Hrvati izjasnili da žele da žive u posebnoj državi. Slovenci su se izjasnili da žele da žive u posebnoj državi. To je, prosto, pravo jednako svih ljudi. Nikakva posebna namera koja se tiče Srba.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinite, rečenica do koje smo došli je sledeća: "Srbima izvan Srbije, te stvara institucionalnu mogućnost za Saveznu Republiku Jugoslaviju da joj se u budućnosti priključe Krajina i Srpska Republika Bosna i Hercegovina" ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne vidim to.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada ne vidim ni ja. Molim da se ponovo stavi na grafoskop.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne vidim to, jer je nejasno, zbog crvenih oznaka.

TUŽILAC NAJS: U redu, imamo verziju na kojoj to nije označeno.

SUDIJA ROBINSON: Imate li drugu verziju za grafoskop jer ste ovu prejako označili?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Verzija na srpskom. Nisam hteo da postoji ikakva grešaka u prevodu. Dakle, to je odlomak koji počinje: "Opcija za Jugoslaviju temelji se na različitim osnovama. Ona čini zajednicu sa Crnogorcima mogućom. Očuvanjem Jugoslavije srpska nacija ..." Taj deo, koji čitam se završava: "... za Saveznu Republiku Jugoslaviju da joj se u budućnosti priključe Krajina i Srpska Republika Bosna i Hercegovina". To se kaže, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da, na osnovu samoopredeljenja naroda. Pošto svi pravi narodi treba da imaju, moraju da budu ravnopravni i da po istom pravu na samoopredeljenje naroda, po kome su Slovenci, Hrvati, bosanski Muslimani i Makedonci odlučili da se otcepe iz Jugoslavije, srpski narod, na teritorijama na kojima živi u većini, može da odluči da ostane u zajedničkoj jugoslovenskoj državi. Ne može biti to pravo da jedni mogu da se otcepe, a drugi ne mogu da ostanu u toj svojoj zajedničkoj državi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, juče ste rekli, na kratko ću da pređem na potpuno drugu temu, da nije bilo proterivanja ljudi iz Srbije. Hteo bih da ponovo razmislite o tome i da mi kažete da li je to baš tako? Da li biste razmislili o Vojvodini i o tome šta se tamo desilo?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je apsolutno tačno. Etnička struktura naroda je ostala jedino u Srbiji nepromenjena. U Vojvodini, vi još uvek imate sve one narode koji su živeli pre tamo. Tu su Mađari, tu su Rumuni, tu su Slovaci, tu su Hrvati. Bilo je slučajeva da pojedini Hrvati i pojedini Srbi razmenjuju kuće. To je jedino što se desilo, ali to su pojedinci koji su razmenili svoje kuće i ovi su otišli da žive tamo, ovi su došli da žive ovde, ali, inače potpuno je očuvana nacionalna struktura Vojvodine i cele Srbije. Niko nije proteran, to tvrdim kategorički.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Čuli smo iskaze svedoka C-47 i C-48 i to vrlo detaljno o tome šta se dogodilo u Hrtkovcima. To je bilo predmet nekoliko izveštaja, koje je, između ostalih organizacija napisao i Fond za humanitarno pravo. Da li želite da nam kažete da niste svesni postojanja prisilnog iseljavanja nesrba iz Vojvodine?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije bilo nikakvog prisilnog iseljavanja Srba iz Vojvodine. Rekao sam da su pojedini ljudi, uključujući i Hrtkovce, razmenili kuće sa Srbima koji su živeli u Hrvatskoj, a koji su uzeli njihove kuće. Činjenica je da je jedino u Hrtkovcima, zaista, napravljen bio jedna incident od strane tadašnjeg predsednika Radikalne stranke koji je pretio, ali je to bila jedna neznatna opoziciona grupa, a nije iza toga stajala državna vlast. Državna vlast nije nikoga isterala, ni iz Hrtkovaca, ni iz drugih delova Vojvodine. To se može sigurno dalje ispitivati i utvrditi. Slučaj Hrtkovci. Ja tvrdim da je bilo razmene kuća, samo pojedinačnih, neorganizovanih.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, oprostite mi na trenutak. Vi ste ovde i da biste pomogli sudijama. Recite nam, da li ste bili tamo u trenutku razmene kuća? Jeste li vi to nadzirali, ili, na osnovu čega tako čvrsto tvrdite da se ono što smo čuli od ovih svedoka nije desilo?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ja to tvrdim na osnovu toga što ... Ja nisam bio u Hrtkovcima nikada, ali sve što sam čuo bilo je tog karaktera. Ja ću se povući i promeniti svoje mišljenje ako se dokaže da je bilo drukčije. A, i onda će se dokazati samo za Hrtkovce. Jer to nije bila politika u celoj Vojvodini ili u celoj Srbiji. Vi govorite samo o Hrtkovcima, gde je dolazio Šešelj i pretio nešto Hrvatima. I to je bio jedan incident koji je bio osuđen od strane vlasti Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, znate za pretnje koje je on izrekao?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To znam. Ali ne znam da su bile. Država ništa nije povodom toga preduzimala, protiv Hrvata. Naprotiv.

TUŽILAC NAJS: I neću da se ograničim samo na Hrtkovce. To uključuje i Golubince. Časni Sude, to je sve što sam hteo da pitam ovog svedoka. Želeo bih da uvrstim nekoliko dokaznih predmeta. Onaj isečak Bi-Bi-Si-jevih vesti, molim da mu se da broj dokaznog predmeta

Sekretar: 787.

TUŽILAC NAJS: Mi smo u položaju, ali nećemo na tome da insistiramo da se ovde prikaže hronološka lista ''Memoranduma'', osim ako to već nije uvršteno u spis. Samo trenutak, molim vas. Počeću ponovno. Mogu li da vam kažem brojeve dokaznih predmeta za različita izdanja ''Memoranduma'', kako sam ja to razumeo. Imamo 446.28. To je onaj koji smo ranije vezivali za sveštenika Mikića. Onda, mislim 446 ...

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: To nikakve veze nema sa ovim svedokom. Niti ko zna, niti on zna i sam je rekao da pojma nema da li je neki sveštenik

objavio negde ''Memorandum''. To je bilo objavljeno u novinama, mogao je bilo ko da ga objavljuje, bilo gde. To nema veze sa ovim svedokom. Ja sam dao ''Memorandum'' kao dokazni predmet, onako kako je on štampan. I ja mislim da je to dovoljno. Svedok je rekao da veze nema sa tim sveštenikom i da nije čuo, kao što ni ja nisam čuo ni za kakvog sveštenika koji je objavljivao ''Memorandum''.

SUDIJA ROBINSON: Možda ste u pravu, gospodine Miloševiću, ali način kako će to da se uvrštava je nešto o čemu treba da odluči Pretresno veće.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Najs, pretpostavljam da sada odgovarate na pitanje vezano za brojeve dokaznih predmeta za različite primerke ''Memorandma'' koji su prethodno spomenuti i radi se o čisto tehničkoj stvari.

TUŽILAC NAJS: Upravo tako. I mislim da smo pre toga imali 446.28, a sada imamo sadašnju verziju, koja ima svoj broj, 350, šta god on bio, u koju su uključeni i odgovori na kritike. Postoji još jedna verzija od 26. septembra 1986. godine, koju sam ranije pokazao svedoku i koja je poslata ministru. On kaže da je to do njega došlo nakon curenja. Osim ako neko drugi ne želi, nema potrebe da se to nužno uvrštava. Ako želite, možemo. Svedoku sam nešto predstavio, iako nisam želeo da gubim vreme na utvrđivanje toga da li su unete neke promene i da je njihov broj ograničen, poredeći verziju iz 1986. godine i verziju iz 1995. godine. Mogu da vam dam vrlo kratak popis tih razlika i, ako dodeljeni zastupnici Odbrane i sam optuženi žele da provere njihovu ispravnost i tačnost i onda bi Pretresno veće moglo da prati eventualno i istorijat tih promena, ako bude potrebno.

SUDIJA BONOMI: Da li je 446.28 verzija iz 1995. godine?

TUŽILAC NAJS: Ne, iz 1986. godine.

SUDIJA BONOMI: Da li je to ono šta će da se upoređuje sa verzijom iz 1995. godine?

TUŽILAC NAJS: Da. Osim toga, ja više nemam pitanja za ovog svedoka.

SUDIJA ROBINSON: Ja bih hteo da mu postavim jedno pitanje. Profesore, gospodin Najs vam je postavio mnogo pitanja o ''Memorandumu'', ne bi li se pokazalo da je ''Memorandum'' po svom sadržaju i, konkretno, korišćenom jeziku mogao da utiče na ljude, pretpostavljamo u Srbiji. Ono što želim da znam je sledeće: kakav su uticaj proizveli neki drugi memorandumi koje je izradila Akademija? Kakvog su oni imali uticaja u Srbiji? Dakle, kada ste izrađivali druge memorandume i druge vrste dokumenata, koliki je bio njihov tiraž i kakav su uticaj imali ti dokumenti?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ovo je zadnji dokument koji je SANU objavila u celini. Akademija se kasnije podelila i više nije bilo moguće da se izradi još neki zajednički tekst. Postojao je jedan broj akademika koji su izražavali jedan stav, a kom bi se protivila druga grupa akademika. Dakle, ovo je bio zadnji trenutak kada je SANU bila ujedinjena, kao naučna institucija.

SUDIJA ROBINSON: To shvatam. Ali, da li je pre ovog "Memoranduma" Akademija objavljivala druge radove, druge publikacije na druge teme?

SVEDOK MARKOVIĆ: Nije bio običaj Akademije da objavljuju takve memorandume. Dakle, ne sećam se sličnog dokumenta. Ali, u tom trenutku situacija je bila vrlo depresivna. Stvari u Jugoslaviji su bile toliko loše da je bilo krajnje vreme da intelektualci izraze svoje kritičko mišljenje o tome.

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

SVEDOK MARKOVIĆ: Pomenuli smo kako su Slovenci, videvši šta se događa u Jugoslaviji, odlučili da se otcepe. To je bio jedan od razloga.

SUDIJA ROBINSON: Hvala. Želeo bih da znam koliko imate godina?

SVEDOK MARKOVIĆ: 82 godine.

ČEDOMIR POPOV: JUGOSLAVIJA – NESIGURAN KREDIT

<u>Sreda, 15. decembar 2004.</u>

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Popov, molim vas da pogledate svoj rad, stranu 37, a u engleskom tekstu to je strana 34, pa se prelazi na stranu 35, engleskog teksta. Za vas, to je strana 37, na srpskom jeziku.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Našao sam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E, hvala vam. Treći pasus počinje sa rečima: "Razbijanje 'velikosrpske politike'", ovo velikosrpska politika stavili ste pod navodnice "dovedeno je u toku Prvog svetskog rata do nivoa masovnih ratnih zločina, progona, pa i pretnji istrebljivanjem srpskog naroda". Šta o tome možete da kažete? Šta o tome govore istorijske činjenice?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja mogu da navedem nekoliko primera. Prva, rekao bih, genocidna akcija izvedena je u Bosni avgusta 1914. godine, kod mesta Čelebić, gde je streljano 84 srpskih civila. Posle toga, hapšeno je, masovno, srpsko stanovništvo, a naročito u Bosni, istaknutiji intelektualci, poslovni ljudi, trgovci. Organizovana su dva procesa u Banja Luci 1915. godine u kojima su izrečene vrlo teške presude, dugogodišnje robije, samo zato što su to bili istaknuti javni, kulturni, pa i politički radnici u samoj Bosni. Istovremeno ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Samo da završim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Izvolite.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: I u Vojvodini je sprovođena masovna akcija hapšenja i teranja u koncentracione logore, a između ostalih, u

njima su bili vrlo istaknuti ljudi, vođa Radikalne stranke, Jaša Tomić i istaknuti naučnik, Vasa Stajić i niz drugih.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na sledećoj strani, 38, to je u nastavku engleskog teksta ovog istog pasusa, ali se kod vas prenosi na sledeću stranu. Vi ste sad pomenuli šta se događalo na području tadašnje Austro-Ugarske (Austro-Hungary), na početku.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ovde ovaj pasus završavate: "Najstrašniji ratni zločini", citiram "protiv civilnog stanovništva počinjeni su u okupiranim delovima Srbije 1914. godine, ali su ponavljani i u drugoj fazi okupacije od 1915. do 1918. godine".

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je. U okupiranim delovima Srbije, 1914. godine, u jesen, dakle, posle prve Cerske bitke kad je austrijska vojska proterana iz Srbije i kad je otpočela svoju drugu ofanzivu u vreme, takozvane, Kolubarske bitke, bilo je velikih zločina nad civilnim stanovništvom. Često su, vrlo često su žrtve bile žene i o tome postoji obimna dokumentacija i foto dokumentacija i pisana. Uništeno je nekoliko sela, a između ostalih, vrlo teško je postradao i grad Šabac. To je ... O tome je ostavio veliki niz podataka istaknuti švajcarski pravnik Vilhem Rajs (Vilhelm Reiss) i on je zbog toga zaslužio velika priznanja u Srbiji. Tako da je ta austrijska okupacija, prva okupacija koja je trajala do decembra 1914. godine, zapamćena po najtežim zločinima u kojima je pobijeno nekoliko hiljada ljudi. Međutim, kasnije, posle druge okupacije, kad su Nemci pobedili srpsku vojsku 1915. godine, u jesen, onda je permanentno izvođen teror na svim delovima okupirane teritorije, a naročito u Toplici 1917. godine, nakon jednog ustanka protiv bugarskih vlasti, kad su im priskočile u pomoć i austrijske i kada je narod Kuršumlije, Prokuplja i drugih mesta, a naročito sela, pretrpeo ogromne gubitke. Sve u svemu, gubici su brojani na hiljade. Nije se vodila tačna evidencija i nauka nije još prebrojala sve te žrtve. Teško da će ih ikad do kraja i prebrojati.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, sad ste naveli primere iz Bosne, iz Srbije, iz prve, iz druge okupacije i vi u sledećem pasusu u vašem radu kažete: "I sve ovo od aneksionističke politike Austro-Ugarske, preko osvajačkih planova Nemačke (Germany), pa do ratnih zločina, zamagljivano je povikom protiv velikosrpske politike i njenih navodnih zavera i navodnih zločinačkih planova. Ono što se ne sme izgubiti iz vida to je da je, istovremeno, scenario ruženja navodnog velikosrpskog nacionalizma, nastavljen i posle Prvog svetskog rata od strane ratnih gubitnika i revizionističkih zemalja poraženog tabora". Dakle, sve je se opravdavalo, kako

ste vi ovde rekli, povikom protiv velikosrpskog nacionalizma, zavera i tako dalje. Možete li vi, kao istoričar, da napravite neku paralelu između toga kako se to tada radilo, do današnjih dana, jer se ovde, evo u ovoj prostoriji, opet govori o velikosrpskom nacionalizmu, zločinačkim poduhvatima ...

TUŽILAC NAJS: Čini nam se da je ovo neprimeren poziv svedoku da da svoj komentar o onome što se dešava u sudnici. Pretpostavljam da svedok može da odgovori na neka pitanja u vezi sa dokaznim predmetima, ali mislim da se ovo pitanje fokusirano na sam Sud.

SUDIJA ROBINSON: Ne, ja mislim da se fokusiralo na dokaze. Gospodine Miloševiću, samo preformulišite pitanje, kako bi bilo jasno šta pitate. Dakle, vi tražite od svedoka da komentariše dokaze koji su predstavljeni u Sudu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da. Upravo sam zamolio profesora Popova da komentariše svoj iskaz, koji je, ako bismo do kraja uprostili, u ovome što sam sad citirao, dokazao, da su ti masovni zločini i genocid koji je izvršen nad Srbima sve vreme pravdani nekakvim velikosrpskim nacionalizmom, pa vas molim profesore ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ne morate da dajete takve izjave kada postavljate pitanje. Samo preformulišite pitanje. Profesore Popov, mislim da je pitanje bilo sledeće: da li iskazi i dokazi u, predstavljeni u Sudu o Velikoj Srbiji, da li to ima bilo kakve paralele s onim što se dešavalo 1914. godine i 1915. godine, tokom Prvog svetskog rata? Da li vi vidite bilo kakve paralele? Lično me zanima odgovor.

SVEDOK POPOV: Pa meni bi bilo teško da kažem da nema nikakvih, da se ne mogu napraviti nikakve paralele. Pre svega u retorici. A drugo, u metodu tumačenju srpske istorije u prošlosti, dakle, pre 100 godina i pre 90 godina, u vreme Prvog svetskog rata i u poslednjoj deceniji XX veka. Uvek se tumačilo da Srbija ima agresivne planove prema susedima, da želi tuđe teritorije, da joj je cilj stvaranje velikosrpske države u koju će uključiti i druge, pripadnike drugih naroda. Prema tome, tu su paralele očevidne. Naravno, ja ne mogu komentarisati ono sve što se ovde u Sudu dešavalo, jer nisam ni pratio sve, ceo proces, ali u javnosti, u postupcima velikih sila prema Srbiji, paralele su, gotovo, očevidne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. Recite mi, kad vi dalje govorite u ovom svom tekstu, vi kažete: "Germanska i centralnoevropska klerikalna optužba protiv velikosrpske opasnosti, navodne, najdoslednije zastupnike i trabante našla je među šovinistima različitih boja u Hrvatskoj i velikohrvatskim težnjama. Tobožnja ugroženost od vekikosrpstva

bila je izvanredan paravan i sredstvo kamuflaže". Zašto govotrite o "paravanu i sredstvu kamuflaže"? Da li to možete da potkrepite nekim činjenicama ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, dobro ste počeli u smislu toga da ste se pridržavali prakse, da skrećete pažnju Pretresnom veću na stranu izveštaja sa koje citirate. Recite nam sada o kojoj strani se radi i gde se nalazi taj deo?

(…)

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Germanski imperijalizam koji je počeo da stvara i da se usmerava ka jugoistočnoj Evropi, došao je do naročitog izražaja krajem XIX, u poslednjoj deceniji XIX veka i u početku XX veka pre Prvog svetskog rata. Ispred sebe, taj germanski imperijalistički porodor na istok, taj "drang nah osten" (Drang nach Osten) je gurao Austriju. Austrija je imala dvostruku motivaciju za prodor na Balkan i za napad na Srbiju. To je porast oslobodilačkih težnji južnoslovenskih naroda u njenim granicama koje su upirale poglede u slobodnu Srbiju, a drugo, to je strateški položaj Srbije preko koga se moralo preći da bi se išlo na istok, da bi se otvorili putevi za Solun (Thesaloniki) s jedne strane i Carigrad (Constantinople), sa druge. E sada, vidite, uz taj austrijski prodor, nekako se prislonio hrvatski napor i hrvatska težnja, naravno, ne celog hrvatskog naroda, ali dobrog dela onog političkog vođstva koje je bilo vrlo, ili političke javnosti koja je bila vrlo glasna i koju su predstavljali klerikalni katolički krugovi i, takozvana, Stranka prava, najpre, a, zatim, Istinska stranka prava. Njih su u Hrvatskoj zvali "frankofurtimaši", dakle klerikalni "frankovci", jer im je bio na čelu Ivan Frank i, Josip Frank i oni su spremali jedan veliki pohod na Srbe, s jedne strane, a s druge strane, spemali su se za uništenje srpskog življa u samoj Hrvatskoj. Čak su organizovanie neke, neki odredi, dobrovoljački, koji bi imali zadatak da se obračunaju sa Srbima u Hrvatskoj, jer su se bojali njihove akcije u pozadini. Kod bana Cuvaja koji, inače, nije bio naklonjen Srbima, otišao je, mislim, 1910. godine izaslanik te "frankofurtimaške" stranke, Iso Kršnjavi i predložio mu da se reši srpsko pitanje u Hrvatskoj, najpre, zato što Srbi ....

SUDIJA ROBINSON: Profesore, moram da vas zaustavim. Mislim da nam nisu potrebni svi ti detalji. Potreban nam je samo okvir važnih istorijskih činjenica. Mislim da nam nisu potrebni svi ti detalji. Gospodine Miloševiću, mislim da bi trebalo da se usredsredimo na važne istorijske činjenice.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Profesore, vi ste pomenuli ove frankovce kao klero-fašiste. Zašto?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Zato što su oni protivnici parlamentarne demokratije i propovedaju velikohrvatsku politiku na nacionalnoj osnovi, ističući naciju, hrvatsku, kao jedino važan, odlučujući

momenat u hrvatskoj politici. Inače, tražili su istrebljenje Srba "utući ih sjekirom u glavu", kako je, kako su oni to govorili. A iza njih je uvek stajala katolička crkva i, na neki način je predstavljala podršku, ideološku podršku i religioznu podršku takvoj politici.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da se razumemo, vi uopšte ne govorite u svom radu o hrvatskom narodu, naprotiv, samo govorite o hrvatskim šovinistima.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da to razjasnimo. Ko je bio Ivo Pilar?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ivo Pilar je bio jedan publicista, istaknuti. Član te, ili bar pristalica te frankovske stranke, odnosno Stranke istinskog prava ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada vas molim samo da mi kažete o njegovoj teoriji o neizbežnosti iskorenjivanja velikosrpstva, koju pominjete upravo na ovoj stranici, u ovom vašem radu. Dakle, to vam je na istoj stranici, gospodo: "Neizbežnost iskorenjivanja velikosrpstva kao nosioca inferiorne istočno-vizantijske civilizacije", citiram vas profesore.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ivo Pilar je pod pseudonimom Zidland (Siedland) objavio 1915. godine jednu knjigu u kojoj je dokazivao da velikosrpska politika, zapravo, kvari harmonične odnose na Balkanu i sprečava prodor zapadne civilizacije svojom odanošću i vezanošću, tradicionalnom, za istočnu crkvu i vizantijske istorijske tekovine, a to je veliki, velika prepreka širenju rimokatoličke vere, s jedne strane i zapadne civilizacije na Balkan i u jugoistočnu Evropu, s druge.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro profesore ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, sada čujemo nešto o politici Velike Hrvatske. Čuli smo o politici Velike Albanije i politici Velike Srbije. Jedina stvar koja nedostaje, čini se da je to politika Velike Bosne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa to morate da pitate profesora da vam, da vam objasni, ako vam to nedostaje.

SUDIJA ROBINSON: Čini se da su sve države u tom području imale ekspanzionističke ambicije, u određenom trenutku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vrlo dobro, vrlo dobro ste postavili, gospodine Robinson ... Da li je Srbija imala ekspanzionističke aspiracije ili koju je već reč upotrebio gospodin Robinson?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Srbija nije imala. Imala je svoj nacionalni program koji je predviđao stvaranje nacionalne države. A to je bila težnja koja je označavala, ići u korak s vremenom. Sve ... Svi narodi su tada

želeli da idu u korak s vremenom. To je bio proces modernizacije Evrope XIX i početka XX veka. Velikobosanski program nije mogao postojati jer nije postojala bosanska nacija. Ja mogu samo da vam kažem jedan podatak da su bosanski muslimani od 1860. godine do 1990. godine devet puta menjali svoju nacionalnu pripadnost, od turske do današnje bošnjačke. Prema tome, nije mogao postojati velikobosanski program ...

SUDIJA ROBINSON: Profesore Popov, nemojte previše vremena da trošite na to. Radilo se samo o jednom usputnom komentaru.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vrlo dobro. Profesore, molim vas, stavite, da bi bilo nešto jasnije, stavite na grafoskop, to vam je u tabulatoru broj 5, po ovom tematskom ... To je tematska zbirka dokumenata. Čim otvorite prvu stranu vi imate pismo Frana Supila ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: A da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... ser Edvardu Greju (Edward Gray). To je pismo ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ovo .. i ovo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... London (London), 30. septembar 1915. godine. Pa vas molim samo da stavite na grafoskop. Nećemo prolaziti kroz celo pismo, ali, evo, par rečenica koje će moći da prevedu. Dakle, tačka 1, kako piše Supilo: "Hrvati, Srbi i Slovenci jedan su genetski narod sa tri imena, različitih istorijskih, državo-pravnih i kulturnih tradicija, ali jednog jezika i jedne plemenske rase". Dakle, on govori o jednom narodu sa tri imena, 1915. godine. Vuk Karadžić mnogo pre toga govori o jednom naroda tri zakona. Zakona grčkog, zakona rimskog i zakona turskog, govoreći o narodu i tri zakona, on, ustvari, govori o tri vere. Recite mi, taj prilaz o jednom narodu u kojoj je meri došao do izražaja u tim kriznim godinama XIX i početka XX veka?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ideja o jedinstvu južnoslovenskih naroda nije srpska. To je ideja još neizdiferenciranog i nacionalno neidentifikovanog hrvatskog naroda, koja se javlja tridesetih i četrdesetih godina XIX veka, pod imenom "Ilirski pokret". Posle toga, ideja o jedinstvu troplemenog naroda, dakle Južnih Slovena, Srba, Hrvata i Slovenaca je bila vrlo rasprostranjena u hrvatskoj intelektualnoj i političkoj javnosti, u delu političke javnosti i nailaziila je, u početku, na dosta hladan prijem kod srpske javnosti. Srbi su tu ideju prigrlili tek negde pred kraj, pred sam kraj XIX i na početku XX veka. Supilo, kao što vidite i sam je bio pristalica te ideje i te teorije o nacionalnom jedinstvu Južnih Slovena, bar o etničkom jedinstvu, s tim što ih razdvaja religija i razdvaja ih istorija. A Vuk Karadžić je, prihvatajući ilirsku ideju, smatrao da to jedinstvo počiva na jezičkom

jedinstvu koje je, inače, bilo, naročito u centralnoj Evropi, u velikoj upotrebi i danas teorija nacije smatra da je jezik najvažnije obeležje jednog naroda. Prema tome, ta ideja nije nova, nije srpska, ali je kod Srba naišla, bar u filološkim krugovima i kulturnim krugovoma, na lep prijem, krajem XIX i početkom XX veka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Supilo u tački 4, u ovom dokumentu ...

SUDIJA KVON: Gospodine Miloševiću, hteo bih od profesora nešto da čujem o značenju reči "srbislavski" narod. Mislim da ste u početku pomenuli nešto slično.

SVEDOK POPOV: U početku srpsko-slovenski jezik je bio, ili slaveno-serbski.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Nije dobro prevedeno gospodine Kvon (Kwon). Srpsko-slovenski ili slaveno-serbski jezik. Tako se zvao.

SVEDOK POPOV: Slaveno-serbski jezik, slaveno-srpski jezik, to je bio naziv za književni jezik Srba pre Vukove jezičke reforme u prvoj polovini XIX veka.

SUDIJA KVON: Hvala. Sada je jasno. Izvolite, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U tački 4 Supilo kaže: "Ideja narodnog jedinstva Srba, Hrvata i Slovenaca dovodi, u političkom pogledu, do logične posledice težnji, rada i programa za jednim političkim ujedinjenjem u slobodnu nacionalnu državu, u kojoj će svako pleme, bolje rekuć, predstavnici svakog imena, sa svojim osebinama, tradicijama i snagama, u novu formaciju donijeti svoje najbolje sile i sposobnosti". A onda dalje, da ne bih gubio mnogo vremena, u tački 6 kaže: "Ako sile jače od pravednosti, ove pravedne ideje narodnog jedinstva ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Jeste. To je rimsko IV. To je u ovom pismu Frana Supila ser Edvardu Greju od 30. septembra 1915. godine, dakle, prvi je citat bio rimsko I sa leve strane, a onda ide jedna opširna fusnota, a onda rimsko II, III, IV, V, VI su na desnoj strani teksta. To je rimsko IV. Ja sam već citirao, da ne bih gubio vreme. Dakle, govori o ideji narodnog jedinstva kao logičnoj posledici, težnji i tako dalje, a onda u rimskom VI kaže, na istoj strani: "Ako sile jače od pravednosti ove pravedne ideje narodnog jedinstva hoće da zapriječe njeno ostvarenje, to jest da, na primer, iz sklopa jugoslavenskih zemlja sa Srbijom izluče Hrvatsku, te je formiraju u separatno biće, onda je potrebno da Srbija u prvo vrime učini sve one bitne reforme, narodno-političke, ustavne i kulturne koje će onemogućiti opstanak i razvitak jedne druge konkurentne jugoslavenske države, kao i svaki domaći narodni rad za nju. Drugim rečima, potrebno je da se Srbija tako interno reformira, da ona

jedina bude u stanju i ostane stjegonoša jedinstva Jugoslavena". To piše Frano Supilo. Dakle, to nije izraz i izjava srpskog političara, već istaknutog hrvatskog političara. Šta se u tome može videti, profesore?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Vidi se da je Frano Supilo, pripadajući takozvanoj hrvatsko-srpskoj koaliciji, zastupao mišljenje etničkog jedinstva i potrebu političkog povezivanja, pa i ujedinjavanja Srba i Hrvata, zato da Hrvati ne bi bili odvojeni od ostalih Južnih Slovena, od Srba, pogotovo, jer bi se u tom slučaju među njima izrodio antagonizam, jedna konkurentska borba koja bi išla na štetu i jednog i drugog naroda. I traži, zbog toga, podršku velikih sila, pre svega Velike Britanije (Great Britain), smatrajući da je to jedino pravdeno, kako on kaže, rešenje i da se velike sile neće oglušiti o istorijsku pravdu ujedinjavanja ova dva naroda.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada vas, profesore, molim da uzmete tabulator 3. To je, inače, jedan od retkih dokaznih predmeta koji je preveden. U tabulatoru 3 imate Nišku deklaraciju ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nažalost, ''Krfska deklaracija'' izgleda nije prevedena. Ona je dalje u tekstu ovih istih dokumenata koje smo maločas citirali, ali u Niškoj deklaraciji od 24. novembra, gospodo, to vam je samo jedna stranica ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To je 7. decembar po novom kalendaru.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Po rimskom kalendaru.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da. 7. decembar, 24. novembar. U četvrtom pasusu, skrećem pažnju da pogledate ... Dobro, prvi pasus je samo jedan red. Kaže se: "U ovim sudbonosnim trenutcima jedini zadatak da obezbedi uspešan svršetak ovog velikog vojevanja koje je u trenutku kada je započelo, postalo ujedno borbom za oslobođenje ...

... Dakle, u četvrtom pasusu, citiram četvrti pasus ''Niške deklaracije'', gde se kaže: "Vlada Kraljevine smatra kao svoj najglavniji i u ovim sudbonosnim trenucima jedini zadatak da obezbedi uspešan svršetak ovog velikog vojevanja, koje je, u trenutku kada je započeto, postalo ujedno borbom za oslobođenje i ujedinjenje sve naše neslobodne braće: Srba, Hrvata i Slovenaca". Šta je suština, dakle, prilaza na početku samog rata, ovo je 1914. godina, prilaza srpske politike u tom trenutku?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Suština ove izjave, vrlo svečano date i usvojene od Narodne skupštine Kraljevine Srbije, jeste da Kraljevina Srbija vodi rat za dva glavan cilja: za odbranu svoje domovine, dakle, svoje

otadžbine, Kraljevine Srbije, ali ga ne vodi za stvaranje Velike Srbije, za zahvatanje samo onih teritorija koje su naseljene pretežno srpskim življem, već vodi borbu, uklapajući se i podudarajući se sa željama drugih južnoslovenskih naroda, prvenstveno Hrvata i Slovenaca, vodi borbu i za njihovo oslobođenje od Austro-Ugarske vlasti i za stvaranje zajedničke države tri ravnopravna naroda.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, sada se vratite na tabulator 5 u kome, u nastavku onih dokumenta koje sam citirao, imate ''Krfsku deklaraciju'', koja je doneta jula 1917. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ona je prilično duga i tu se, praktično, daju i elementi budućeg državnog ustrojstva. Ali, u čemu je istorijski značaj ''Krfske deklaracije''? Šta ona pokazuje?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ona pokazuje da je ideja stvaranja zajedničke države zahvatila široki krug, s jedne strane srpske, a s druge strane hrvatske i slovenačke političke i intelektualne, pre svega, javnosti i da su oni voljni da uđu u zajedničku državu sa Srbijom, čak žrtvujući neku od svojih ideja od kojih je Jugoslovenski odbor, a Jugoslovenski odbor je organizacija te hrvatsko-slovenačke i srpske emigracije iz Austrije, dakle, načela od kojih je taj odbor polazio o stvaranju, takozvane, dvojne federacije. Srbija na to nije htela da pristane, nego je tražila da se stvori jedinstvena država, uz poštovanje svih nacionalnih, verskih i građanskih prava sva tri naroda i suština je u tome da su hrvatski i slovenački političari to rado prihvatili, jer su znali da, u protivnom, ako ne bi ušli u sastav Jugoslavije zajedno sa Srbijom, doživeli bi tragičnu sudbinu pobeđenih naroda, budući da su bili u sastavu Austro-Ugarske, s jedne strane i s druge strane doživeli bi velike teritorijalne gubitke od Italije (Italy) koja je bila, od Austrije koja je branila svoje teritorije u ovom ratu. Oni su verovali u pobedu Antante (Antante), ali su želeli, pri tom, da, zajedno sa Srbijom, izbegnu tu sudbinu pobeđenog naroda.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, okrenite još jednu stranicu. Imate izjavu predsednika Vlade, Nikole Pašića, listu "Morning Post" (Morning Post).

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ali to u ono vreme nije bio tek intervju, nego je to jedna izjava koja se javno daje u vezi sa glavnim političkim pitanjima. Ja ne mogu mnogo toga da citiram, jer ona nije prevedena, već je samo ovde data na srpskom jeziku, u ovoj knjizi dokumenata. Ali vam skrećem pažnju na prvi pasus gde Pašić prvo kaže da će se srpska Vlada odlučno držati ''Krfske deklaracije'', a onda na kraju pasusa kaže: "Srpski

narod ne može da želi da zauzme dominantan položaj u budućem Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca".

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pašić je to iskreno mislio. I većina srpskih političara je bila veoma spremna na niz žrtava, osim onih pretrpljenih u ratu, koje su bile enormne za malenu Srbiju, bili su spremni na niz žrtava u korist te ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, kada ste već kod toga, kolike su bile žrtve za Srbiju u tom ratu?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Srbija je izgubila između 1.200.000 i 1.300.000 stanovnika, od toga oko 350.000 do 400.000 vojnika, a ostalo je bilo civilno stanovništvo nastradalo u teroru i od epidemijskih bolesti, tako da je njeno stanovništvo bilo za, otprilike, trećinu, za 30 posto smanjeno u toku Prvog svetskog rata, same Srbije. E sada, je l' hoćete odgovor na ovo prethodno pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, da, naravno. Ovo sam napravio digresiju da bi se jasno videlo šta je i koliko ogromne žrtve ... Trećina stanovništva je izgubljena, praktično, u Prvom svetskom ratu.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste. Jeste. Evo vidite šta je žrtvovala Srbija. Na šta je, na koju najveću žrtvu je bila spremna: da se odrekne svoje državnosti, svoje države, međunarodno priznate, suverene Kraljevine Srbije i da tu državnost svoju utopi u novu jugoslovensku državu. Ja sam to formulisao da svoju gotovinu zameni za jedan nesigurni kredit Jugoslavije, svoju državnu gotovinu. To znači da se odrekne Srbije koja je mogla da uživa veliki ugled posle Prvog svetskog rata i da rizikuje da u novoj državi možda izgubi taj ugled koji je stekla u Prvom svetskom ratu, što će se, nažalost i dogoditi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: On dalje, u trećem pasusu, Pašić kaže: "Ovim svečano izjavljujem da Srbija smatra svojom nacionalnom ...

SUDIJA KVON: Gospodine Miloševiću, to je tabulator 5.7. Morate da ukažete na broj tabulatora ako želite da dokumenti budu ispravno prevedeni.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... Znači tabulator 5.7, izjava Nikole Pašića listu "Morning Post": "Ovim svečano izjavljujem da Srbija smatra svojom nacionalnom dužnošću da oslobodi Srbe, Hrvate i Slovence. Kad budu slobodni, biće im priznato pravo samoopredeljenja, to jest, pravo da slobodno izjave da li žele da se pridruže Srbiji na osnovu ''Krfske deklaracije'' ili žele da stvaraju male države kao u dalekoj prošlosti. Skladno onome što prethodi, ne samo da ne želimo da vodimo imperijalističku politiku, nego mi nećemo čak ni to da ma kojim nasilno ograničimo pravo samoopredeljenja Hrvata i Slovenaca ili da ostanemo do kraja pri ''Krfskoj deklaraciji'', ako bi to

bilo protivno njihovoj želji". On znači dovodi u pitanje i ''Krfsku deklaraciju'' i sve, stavljajući na prvo mesto želju tih naroda i njihovo pravo, kad budu slobodni, da se slobodno opredele. "Izjava Jugoslovenskog parlamentarnog kluba svedoči da smo svi saglasni u našim željama i težnjama u pogledu naše narodne budućnosti, a događaji će to potvrditi skoro, na još jedan svečaniji način" i tako dalje. Dakle, da li se tu uopšte moglo govoriti o nekakvim velikosrpskim pretenzijama, dominaciji ili bilo čemu što bi moglo na bilo kakav način da stavi u sumnju postupke i polituku koja je vođena?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, moje je duboko, ako hoćete naučno uverenje, da nije i zahvaljujući tome sam ovde i napisao sam onaj tekst koji sam prosledio Sudu, jer zaista je srpska Vlada u toku Prvog svetskog rata vodila jednu oslobodilačku akciju, prepuštajući odluku o tome hoće li se ujediniti sa Srbijom ili neće, samim predstavnicima, ovlašćenim predstavnicima hrvatskog i slovenačkog naroda.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Popov, hvala vam. Recite mi sada, molim vas, da li je ...

SUDIJA ROBINSON: Dozvolite mi da postavim profesoru pitanje. Profesore, želite da kažete da ni u jednom trenutku, nikada, nije postojala politika Velike Srbije?

SVEDOK POPOV: Pa, ja sam, ako se ne varam, na prvom mom ovde izlaganju, pomenuo da je bilo ideja, ali da su one uvek pripadale perifernim i marginalnim političkim snagama, osim u jednom slučaju kad je jedna oficirska orgranizacija tražila Veliku Srbiju i ima jedan momenat, sad, taj bi tražio malo duže, ako mi dozvolite tri minuta da objašnjavam, kad je Srbija ispoljila određenu meru ekspanzije, gledano sa današnjeg stanovišta. Naime, 1912. godine, Srbija je isto tako vodila Balkanski rat u društvu sa Bugarskom (Bulgaria), Grčkom (Greece) i Crnom Gorom, protiv Turske (Turkey), radi proterivanja Turaka iz južnoslovenskih krajeva Balkana, gde su oni još postojali posle 1878. godine. I tada je Srbija kao jedan od vrlo bitnih ratnih ciljeva stavila izlazak na Jadransko more, da bi se oslobodila nesnosnog pritiska Austro-Ugarske, preko koje je išlo 80 i više odsto njenog izvoza i isto toliko uvoza, dolazilo. I Austrija, kad god je htela da izvrši pritisak na Srbiju, zatvarala je granicu. Zato je Srbija, Srbiji izlaz na more i jedna luka na Jadranu postala životno pitanje. I onda su Srbi hteli da uzmu, pored oslobođenog Kosova, hteli da uzmu i jednu luku u severnoj Albaniji (Albania). Pošto to velike sile nisu dopustile, onda je ona uzela jedan deo Makedonije koji, sa današnjeg stanovišta gledajući, nije srpski. Ali, u to vreme, na početku XX veka, makedonska nacija još nije bila kostituisana i ona je, opredeljivala se čas kao bugarska, čas kao srpska ili nacionalno neopredeljena. Srbi, Bugari i Grci,

računajući na to, dogovorili su se da podele Makedoniju i oni su je zaista i podelili. Bugari su uzeli Pirinsku Makedoniju, Srbija je uzela Vardarsku Makedoniju, a Grčka je uzela Egejsku Makedoniju. To je bio jedini u istoroji, koliko ja znam, ekspanzionistički potez i ekspanzionistička akcija Srbije. Ali, sad ću završiti ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam.

SVEDOK POPOV: Ako dozvolite da ...

SUDIJA ROBINSON: Da, završite.

SVEDOK POPOV: Na tom prostoru, za četvrt veka, samo na tom, u Vardarskoj Makedoniji, koju je uzela Srbija, samo do granica do kojih je stigla srpska cokula, do kojih je stigla srpska vojska, tu je obrazovana za 25 godina, dvadesetak godina makedonska nacija i makedonska država. Makedonaca u Bugarskoj, ne da nemaju autonomiju ili državu, nema Makedonaca. Ne priznaju se ni kao manjina. Makedonaca nema u Grčkoj, u Egejskoj Makedoniji. Takođe, nisu priznati ni kao manjina. U sastavu Srbije oni su se afirmisali kao nacija i srpski narod je to prihvatio i na taj način, ako hoćete da kažem, okajao onaj greh što nije osetio na vreme da je to poseban narod. A da je osetio, odnosno da nije osetio, da je prepustio to Bugarskoj, danas bi Makedonija bila podeljena između Albanije i Bugarske i ne bi je bilo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... samo da jednu činjenicu raščistimo. Današnja Republika Makedonija je isključivo na prostoru koji je od Turaka oslobodila srpska vojska.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Van tog prostora, ona ne postoji.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nema. Ne da ne postoji Makedonija, ne postoje Makedonci.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Makedonija se 1991. godine odlučila da bude samostalna i bez ikakvih sukoba, bez ičega, niko nije postavljao pitanje, kao što ga ne bi postavljao ni drugima, da su to hteli bez sukoba.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja mislim da ste u pravu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Popov, a recite mi, da bi stvari bile jasnije, da li je na kraju Prvog svetskog rata Srbija bila u prilici, sad smo videli da to nije činila, ali da li je bila u prilici da napravi neku državu koja bi se mogla nazvati "Velika Srbija"?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Bila je u prilici da napravi Srbiju mnogo veću nego što je sama bila, dakle, u granicama koje bi gotovo udvostručile njenu državu, u kojoj bi i pored svega, Srbi imali između 60 posto i 70 posto stanovništva i to su one granice koje su velike sile iz dva razloga 1915. godine ponudile Srbiji. U avgustu 1915. godine na Srbiju je vršen pritisak od strane Velike Britanije i Francuske (France), pa i Rusije (Russia) da ustupe Bugarima, da ustupi Bugarima istočnu, delove istočne Makedonije, kako bi se oni zadržali od odlaska u tabor Centralnih sila, dakle Nemačke i Austro-Ugarske. S druge strane, izašao je na videlo Londonski sporazum (London Agreement) kojim su velike sile pridobile Italiju da uđe ... Antantine sile, da uđu na, Italijane da uđu na njihovoj strani, što je izazvalo opet proteste, kod Hrvata najviše, Slovenaca, pa i kod Srba. I onda je, kao kompenzacija, Srbiji ponuđeno da načini sebi državu na teritoriji Bosne, delova Vojvodine bez Banata i istočne Slavonije. Čak postoji neka karta za koju moram da vam kažem, ja ne verujem da je nacrtana direktno, nego je kombinacijom ponuda koje su stigle od Velike Britanije i od Francuske, konkretno se pominju Edvard Grej i Žorž Klemenso (Georges Clemenceau), dakle, prvu ponudu i prvu ideju o Velikoj Srbiji zvanično su Srbiji sugerisale savezničke sile u Prvom svetskom ratu. To je prva stvarna ideja o Velikoj Srbiji i, ako hoćete, mogao bih reći, jedina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo da napravimo jednu malu digresiju ...

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, pre nego što nastavimo, naravno, poznato je da smo mi osporavali delove svedočenja ovog svedoka i Pretresno veće nije prihvatilo naš prigovor. Ipak, pozvao bih Pretresno veće da možda zaustavi svedočenje, budući da sada idemo u istorijske detalje i ne znamo od koje će vrednosti to biti Pretresnom veću.

SUDIJA ROBINSON: Pretresno veće to ima na umu. Gospodine Miloševiću, mislim da sam već rekao da nismo ovde na predavanju i da treba da izvodite dokaze u vezi sa ovim pitanjem, budući da je to bio važan deo izvođenja dokaza Tužilaštva. Čini mi se da se sad približavamo trenutku kada ćemo se potpuno udaviti u istoriji i mislim da bismo trebali da krenemo ka savremenim zbivanjima. Takođe, čuli smo dovoljno istorijskih podataka o ovom konceptu i mislim da Pretresnom veću neće biti od koristi ukoliko bude nastavilo da sluša o 1914. i 1915. godini. Dakle, ako biste mogli malo brže da krenete ka savremenom periodu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Robinson (Robinson), ja uvažavam vašu sugestiju i naravno da je ona racionalna, ali imajte u vidu da je ovde jedna od glavnih teza ove lažne tužbe, zločinački

poduhvat radi stvaranja Velike Srbije. Taj apsurd mora da se razjasni, raščisti i diskredituje, jer ništa drugo i ne zaslužuje i sve je ovo deo ... Vama, vama ne škodi i malo više i šire poznavanje celokupne problematike na kojoj se zasniva ova lažna tužba. A vi vidite šta je sa istorijskim činjenicama koje su neosporne. Ja sam rekao: hoću da napravim jednu digresiju iako to možete nazvati detaljem, ali gospodin Najs (Nice) je, na primer, taj detalj ovde iznosio u nekakvom telefonskom razgovoru između Karadžića i mene, gde Karadžić mene pita za londonski sporazum. Ja ne znam da mu kažem ništa o tome, pa sad hoću da pitam profesora, pošto je gospodin Najs upotrebljavao londonski sporazum i pominjao ga ovde. Profesore, molim vas, imate ovde u tabulatoru, u tabulatoru 14 mapu ''Londonskog ugovora'' (Treaty of London). Koliko ja razumem ovu mapu, to je originalna mapa ''Londonskog ugovora'', ovaj ''Londonski ugovor'' i mapa ''Londonskog ugovora'' nikakve veze nema sa Srbijom. To je dogovor sa Italijom, da bi Italija ušla u rat na strani saveznika koji njoj daje deo Dalmacije i tako dalje. Pa bi korisno bilo da to osporite ili potvrdite, ovo što kaže.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa pošto ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Evo, u tabulatoru 14 imate mapu ''Londonskog ugovora''. To dakle nema veze sa Srbijom.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Postoje dve mape. Jedno je mapa koja je načinjena aprila 1915. godine, kada je zaključen ''Londonski ugovor'' o pristupanju Italije Antantinom savezu. I tada je ucrtano u mape šta će ona dobiti kao nagradu. U toj, u tom nizu nagrada jesu i teritorije Dalmacije do, negde, Šibenika, Istra, razume se, cela, Trst (Trieste), Trentino (Trentino), deo Tirola (Tyrol), jadranska ostrva i deo albanske teritorije. To će dobiti Italija. A druga je mapa ona koja je ponuđena Srbiji da se obešteti za to što će izgubiti Hrvati i na koje Srbi računaju kao na jedan narod, što će oni izgubiti u Dalmaciji i s druge strane, što će Srbija izgubiti u Makedoniji. To je ta druga mapa koja je ovde relevantna. Ona prva nije relevantna za vaš proces.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle ova londonska sa Italijom nije relevantna?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Reč je o ovoj drugoj?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, dakle tu smo digresiju završili, a recite mi da li su odnos ...

SUDIJA ROBINSON: A gde se nalazi druga karta? Mi smo gledali tabulator 15, odnosno 14. Sada spominjete drugu kartu, pa nam recite o kojoj drugoj karti se radi?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja ne znam gde je ova druga karta. Ova karta koja je ovde data, to je karta londonskog sporazuma i to nije karta ... I londonski sporazum nije sporazum koji tretira pitanje Srbije. On tretira odnose velikih sila i Italije. A ova druga mapa, ja ne znam da li je mi imamo, profesore, u dokaznim predmetima?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nemamo je. Ja sam je doneo, doduše. Prevedena je, prevedeni su komentari i objašnjenja i na engleski jezik. Postoji jedna knjiga sa mapama. Ja nisam mislio da ćemo o tome raspravljati. Doduše, poneo sam, ali, ovaj, mogu pokazati ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pokažite molim vas.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: ... tu drugu mapu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Stavite na grafoskop.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Samo da je pronađem. Evo, ovo je prva mapa ta. Evo vidite? I to je ono što je nuđeno, što je odobreno Italiji a ono što je nama ponuđeno, odnosno Srbiji ponuđeno, to ću vam pronaći u ovoj knjizi koja ima 28 mapa i ... Evo, to je ovo. Ovo je ono što se smatralo da se Srbiji može dati u ... Obećano Srbiji 1915. godine u Londonu. Ja ne znam da li to može, velika je karta, da l' to može da se prikaže?

SUDIJA ROBINSON: Sada se karta vidi na grafoskopu. Recite nam koja je poenta ove karte? Dakle, koje pitanje želite da postavite svedoku u vezi sa ovom kartom?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa vi ste tražili ovu drugu mapu. Ja sam razjasnio sa svedokom ...

SUDIJA ROBINSON: Ja sam tražio? Mislim da Pretresno veće nije tražilo da vidi drugu kartu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. U svakom slučaju, je li ovo koje su teritorije predložene, predložene tada? Vi ste pomenuli Edvarda Greja, Klemensoa i druge.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta je to onda ponuđeno Srbiji kao alternativa pravljenju Jugoslavije, je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste. Ponuđena je, zapravo, Bosna, istočna Slavonija, Bačka, Srem i deo Dalmacije do nešto severnije od Splita, do rta Planka. Dakle, dosta teritorije. Više nego što su Srbi ikad smatrali svojim teritorijama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Možete ovo da uklonite. Dakle ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, vi ste se pozabavili onim pitanjem za koje ste rekli da ga je pokrenulo Tužilaštvo, a vezano za

presretnuti razgovor koji ste vodili sa Karadžićem, kada se spominje londonski sporazum. Ali krenimo sada dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, profesore, ustanovili smo, Srbija nije prihvatila to, već je išla na oslobađanje i Slovenaca i Hrvata i Srba pod Austro-Ugarskom i na stvaranje Jugoslavije, u kojoj, Pašić, kako smo ga citirali, tvrdi ''ne sme ni da želi da bude dominantna''. Je li to jasno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Meni je jasno. Nadam se da smo i Sudu to razjasnili, da Srbija nije prihvatila ponudu Velike Srbije, nego je išla za svojim ratnim ciljem, definisanim u ''Niškoj deklaraciji''.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, šta su vama istorijske činjenice da je ponuda Velike Srbije išla od velikih sila i da tu ponudu Srbija nije prihvatila?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, po mom mišljenju, to je znak njenog principa za koji se borila od Prvog ustanka do kraja Prvog, pa i do danas, ako hoćete.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala profesore. A recite mi kakvo je bilo raspoloženje stanovništva u to vreme u Vojvodini, Baranji, Bosni i Hercegovini, Slavoniji, Dalmaciji, dakle, svim tim krajevima koji su nuđeni Srbiji da uveća teritoriju?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Konkretno, u ovoj godini, 1915. godini, stanovništvo nije moglo da ničim ispolji svoje raspoloženje, jer je bilo toliko pritisnuto ratnim zakonima i vanrednim stanjima, hapšenjima, progonima i tako dalje, da se to nije moglo ustanoviti. Ali, kada je Austrija zapala u krizu 1918. godine, onda je buknuo pravom erupcijom jedan val oduševljenja za oslobađanjem od Austrije i za stvaranje zajedničke države. Istina, to su, to se može utvrditi, pre svega za onu javnost koja je dolazila do izražaja. Nije se išlo od sela do sela i, nažalost, tad nisu, osim u Vojvodini, izvršeni slobodni izbori za Skupštine koje će odlučivati o sudbini ovih teritorija, nego je hrvatski Sabor u ime svih Južnih Slovena zapadno od Drine, doneo odluku o formiranju Narodnog vijeća države Slovenaca, Hrvata i Srba.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. A da li vam je poznata izjava jednog od ključnih hrvatskih predstavnika u Narodnom veću Slovenaca, Hrvata i Srba, doktora Ante Pavelića. On je slučajni imenjak sa onim kasnijim poglavnikom NDH, Antom Pavelićem. Da li vam je poznata ta njegova izjava o dilemi pred kojom su stajali, šta da rade i šta je bila njihova dilema u tom trenutku? Hrvatskog, kako bih rekao, hrvatske političke elite, u tom trenutku?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Dilema je stvorena, najpre, 1917. godine: da li ići na ujedinjavanje južnoslovenskih zemalja koje se nalaze pod

Habsburškom monarhijom i u vezi s tim je doneta, takozvana, ''Majska deklaracija'' predstavnika Hrvata, Srba i Slovenaca u austrijskom parlamentu, u austrijskim delegacijama, ili ne prihvatiti to rešenje, nego ići na ujedinjenje sa Srbijom. Stvar je postala potpuno jasna u najširim političkim krugovoma 1918. godine, da treba ići na ujedinjenje sa Srbijom. Ostaće jedna dilema, trajna, sve do raspada Jugoslavije da li treba ići na centralističku državu ili odmah na federativnu kraljevinu, federativno uređenu. Međutim, ta je dilema razdirala jugoslovensko biće tokom čitavog perioda između dva svetska rata i jedva da je naslućeno rešenje, a nije nađeno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore, da li je to opredeljenje Kraljevine Srbije, srpskog naroda, za formiranje Jugoslavije najbolji mogući dokaz da je austro-ugarska propaganda o bauku Velike Srbije i, kasnije, nemačka propaganda i kasnije, posle drugog rata, bila lažna?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa naravno da je bila lažna, jer, evo, malopre sam rekao da je jedina stvarna ideja o velikoj Srbiji bila rođena 1915. godine i to ne u srpkim krugovoma, u to vreme je srpska Vlada još bila na svojoj teritoriji u Nišu, dakle ne u srpskim krugovoma, nego u krugovoma velikih sila, sila Antante, na čijoj strani se borila i Srbija. Prema tome, svaka ta propaganda je u osnovi bila lažna, osim ako ne mislimo na pojedine, kako smo malopre rekli, marginalne i prolazne slučajeve.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, hteo bih da sam siguran da li na najbolji način koristimo vreme koje nam je na raspolaganju. Kao što sam već rekao, na vama je, a, takođe, imate i pravo da osporavate taj koncept Velike Srbije, budući da je to bio važan deo izvođenja dokaza Tužilaštva. I meni je jasno da to radite kroz istoriju Srbije, kako biste pokazali da ni u jednom trenutku taj koncept nije preovlađivao. Vi ste se već bavili Prvim svetskim ratom. Da li sad možemo da pređemo na period između Prvog i Drugog svetskog rata i da naglasite ključne tačke iz tog perioda, a da onda pređete na Drugi svetski rat, a onda s Drugog svetskog rata na današnjicu. Jer, u suprotnom, jednostavno ćemo biti preplavljeni istorijskim detaljima koji baš nisu nužni. Mi želimo samo jednu opštu sliku onoga što vi želite da prikažete. A, kao što sam rekao, vi, u svakom slučaju imate pravo na to.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, opštu sliku ste stekli. Sad ćemo da je samo vidimo kroz formiranje te ideje i tog mita o Velikoj Srbiji. Sad ćemo samo da prođemo kroz njenu dinamiku, koju ste maločas pomenuli. Recite mi, profesore, da li je srpski narod podržao opstanak Jugoslavije i za vreme Drugog svetskog rata?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, na tom jugoslovenskom programu je i mobilisan najveći deo narodnooslobodilačkih snaga u celoj Jugoslaviji, pa, razume se i među Srbima, jer 80 posto, sve do kraja 1943. godine i početkom 1944. godine, 80 posto boraca narodnooslobodilačke vojske su bili Srbi i oni su se opredelili za jugoslovensko rešenje koje je nudila, u to vreme, Komunistička partija, predvodnik narodnooslobodilačkog rata a odbacila ... Srpski narod je odbacio, nije prihvatio i nije se odazvao na suprotne velikosrpske planove koje je nudio drugi oslobodilački, kako da kažem, deklarativno oslobodilački pokret Draže Mihajlovića.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Dakle, srpski narod je podržao opstanak Jugoslavije i za vreme Drugog svetskog rata. Da li je isto učinio i devedesetih godina XX veka? Podržao opstanak Jugoslavije?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa u to, čini mi se, nema sumnje. Srbi su i u Srbiji, a naročito oni van Sbije, u Bosni, u Hrvatskoj, bili uvereni i to je činjenica, da jedino u Jugoslaviji mogu ostati svi na okupu. U jugoslovenskim granicama. Ako se raspadne Jugoslavija, oni se ponovo, kao što je bilo 1918. godine, ponovo vraćaju u tuđe države, u tuđe granice, čak i tamo, kao u Bosni, gde su, makar, relativna većina. Zato su Jugosloveni, odnosno Srbi bili jugoslovenski, u najvećem broju, jugoslovenski orijentisani i bili spremni da brane tu Jugoslaviju, neki i oružjem, oni u krajinama u Bosni, a drugi na propagandni način, materijalnom pomoći i tako dalje. Dakle, devedesetih godina se branila, početkom devedesetih godina se branila Jugoslavija i njen opstanak.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Prpfesore, vi ste pomenuli koliko je žrtava u Prvom svetskom ratu. Da li možete ovako sada, ako nećete izgubiti mnogo vremena, da pogledate te činjenice, da li se može reći koliko je žrtava izgubio srpski narod u oba svetska rata? U stvaranju, dakle, u tom procesu stvaranja i očuvanja Jugoslavije i u Prvom i u Drugom svetskom ratu.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja mogu pokazati ovde jednu mapu koju je izradila američka obaveštajna služba krajem 1942. godine i koja je na vrlo pouzdanim podacima, koji su držani u najdubljoj tajnosti. To je obaveštajna služba iz koje je izrasla posle CIA (Central Investigation Agency), na čijem je čelu bio Vilijam Donovan (William Donovan), izradila kartu srpskih žrtava u Hrvatskoj, u Bosni, u Srbiji, u Vojvodini.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, recite nam koja je relevantnost broja stradalih Srba između dva svetska rata. Ja sam govorio da vi imate legitimno pravo da osporavate taj koncept Velike Srbije, ali recite nam koja je relevantnost ovog pitanja u vezi sa ovim što vi pokušavate da osporite? Dakle, činjenica da su Srbi stradali tokom dva svetska rata, na koji

način je to u suprotnosti sa idejom Velike Srbije. Ako ne možete da objasnite, onda neću da dozvolim pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mogu da objasnim, gospodine Robinson. Nemojte da se brinete da ne mogu da objasnim. Hteo sam da čujem od profesora, ne znam da li je vama to tačno prevedeno, jer ste vi rekli nešto: "između dva rata", koliko je ljudskih žrtava srpski narod uložio u stvaranje i očuvanje Jugoslavije. Dakle, koliko je žrtava uložio, ono što je najdragocenije, znači života, u stvaranje i očuvanje Jugoslavije. Imajte u vidu svaku reč koju sam postavio, vrlo sam promislio. Koliko je, dakle, žrtava, života, srpski narod uložio u stvaranje i očuvanje Jugoslavije?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jugoslavija je ...

SUDIJA ROBINSON: Ne, ne. Nemojte da odgovorite na to pitanje. Ja o tome treba da odlučim. Gospodin Milošević, nažalost, treba da sačeka moju odluku.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, to je marginalno relevantno. Budući da se to ipak tiče pitanja očuvanja Jugoslavije, profesore, molim vas da kratko na to odgovorite.

SVEDOK POPOV: Ukupni gubici, ako hoćete najkraće, po postojećim podacima Srbije u ... I Srba, srpskog naroda, ne Srbije, nego srpskog naroda u dva svetska rata, bili su oko 2.5 miliona ljudi. Evo, to je najkraće što mogu da vam kažem.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, koliko vam je još potrebno vremena za ispitivnje ovog svjedoka?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ja ću da požurim ... Nadam se da ću do polovine ove sednice da završim glavno ispitivanje.

SUDIJA ROBINSON: U redu, gospodine Miloševiću. Nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Popov, maločas ste objasnili koliko je uloženo u stvaranje i očuvanje Jugoslavije, a nešto pre toga ste govorili o tome šta je sve unela Srbija u tu novu zajedničku državu. E, sad vam, kao istoričaru želim da postavim jedno pitanje. Dakle, ako jedan narod koji u stvaranje i očuvanje jedne države uloži milione ljudskih života, uloži svoju državnost, međunarodno-pravni subjektivitet i tako dalje, šta vam se kao istoričaru čini normalnijim i verovatnijim, da će taj narod nastojati da očuva tu državu za koju se toliko žrtvovao ili da će da krene u neke projekte koje je u istoriji odbacivao?

SUDIJA ROBINSON: Ne. Gospodine Miloševiću, to nije prikladno pitanje jer ćete da dobijete odgovor koji se zasniva isključivo na mišljenju. Taj odgovor ne bi bio zasnovan na profesorovom poznavanju istorije i njegovom

opštem znanju. Mislim da treba da postavite drugo pitanje. To možete da koristite kada se budete obraćali Pretresnom veću u završnoj reči. Kao pitanje, to nije prikladno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, da li je devedesetih godina srpski narod nastojao da očuva Jugoslaviju u koju je toliko uložio ili se okrenuo projektima koje je u istoriji odbacio?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Naravno da se okrenuo državi koju je sam stvarao i najveći doprinos dao, tim pre što je iz oba svetska rata, naročito iz Drugog, nosio strahovita negativna iskustva, upravo od onih snaga koje su devedesetih godina proglasile secesiju i koje su tražile razbijanje Jugoslavije. Prema tome, jasno je na koju stranu i zbog čega su se Srbi opredelili za, opredeljivali za odbranu Jugoslavije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada, u vezi sa ovim odbačenim projektima i vi ste ih pomenuli, bilo je takvih projekata. Vi imate tabulatore od šest pa nadalje. Tu je nekoliko mapa... Na primer, u tabulatoru 6, ako želite da pogledate, to je, kako je ovde dato "Homogena Srbija" pod navedenim naslovom "Doktor Stevan Moljević, banjalučki advokat".

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta je predstavljala ta mapa?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: U trenucima infernalnog terora kojem je bio podvrgnut srpski narod u krajinama u Bosni i Hercegovini od strane ustaške Nezavisne države Hrvatske 1941. godine, advokat Moljević je otišao iz Banja Luke i našao se na teritoriji Crne Gore, u Nikšiću. I on je tu razmišljao o podeli Jugoslavije i stvaranju Velike Srbije i načinio je jednu kartu koja je poslata u štab Draže Mihajlovića. Tamo je već postojala jedna karta Beogradskog nacionalnog komiteta i Draža Mihajlović je poredio te dve karte i dopala mu se više Moljevićeva. Kada je Moljević stigao do štaba Draže Mihajlovića 1942. godine, u martu, onda je ta karta, uglavnom, usvojena. Bilo je bezbroj karata. Svaki odred četnički, to je bio jedan inkoherentan pokret, je imao svoje ideje, svoje mape i tako dalje, ali su onda usvojene, kao cilj pokreta Draže Mihajlovića, ove ideje Stevana Moljevića i one su važile sve do januara 1944. godine, kad su modifikovane. Moljević je predviđao Veliku Srbiju, čak veću od one koju je nudio "Londonski ugovor", odnosno londonska ponuda, ne "Londonski ugovor" i Moljević je predviđao da to bude homogena Srbija u nacionalnom pogledu, tako što će se stanovništvu omogućiti, nesrpskom, da ode samo ili će se razmeniti sa onim Srbima koji ostanu izvan ove Velike Srbije. Taj program je odbačen od samih četnika. Revidiran je idejom na, takozvanom, "Svetosavskom kongresu" u selu Ba, januara 1944. godine, kada je, pod pritiskom saveznika i uz i zbog raspoloženja saveznika, odlučeno da se

pravi federativna Jugoslavija sa Velikom Srbijom kao centrom u toj federaciji. Ali i to nije prihvaćeno od srpskog naroda, zapravo od Narodnooslobodilačkog pokreta i svi ti planovi i Moljevićev i "Svetosavskog kongresa" i bezbroj drugih, pali su u vodu 1944, 1945. godine prilikom poraza četničkog pokreta, koji je ušao u otvorenu kolaboraciju sa nemačkim okupatorom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, taj plan o Velikoj Srbiji nikad nije bio zvanična politika ovih vodećih snaga u Jugoslaviji ili jugoslovenske države ili srpskih političara koji su bili na vlasti?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije bio i nije mogao da uspe nikako, jer je predviđao jednu dalju strahovitu borbu za teritorije, koju srpski narod, zapravo, nije želeo. I otuda je ta, svaka takva projekcija doživela neuspeh i pala je na ispitu, ne samo istorije, nego aktuelnog tadašnjeg istorijskog trenutka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A dobro, da li je stvaranje Velike Srbije ikada bio program zvanične politike srpske države?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Koliko ja znam, a mislim da znam, nije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. E sad, da vas pitam, da li je pravljenje bilo kakve velike države nešto što podrazumeva neki teritorijalni kontinuitet, kompaktnost i tako dalje, koji čini tu državu?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, najčešće jeste. I zanimljivo je da su svi narodi u našem okruženju imali takve planove i takve želje, snove, ako hoćete da kažem. Ja sam se zaprepastio kad sam video da poslednji narod za koji bi pomislio da je to imao na našem prostoru, to su Slovenci. I oni su imali ideju Velike Slovenije. I postoji karta. Imam je ovde pred sobom. Mogu i da je pokažem. Ali, naravno, ni ona nije ostvarena, jer, zapravo, velika, ni Srbija, ni Hrvatska, ni Slovenija, ni Crna Gora, ni bilo koja druga, nije se mogla jednostavno u balkanskom kotlu, nacionalnom i verskom, stvoriti i srpska inteligencija i srpska politika je to od početka shvatila. Od Prvog ustanka, od 1804. godine, do danas.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. Dakle, rekli ste, podrazumeva jednu teritorijalnu kompaktnost stvaranje bilo kakve takve države. Ja ću vam sada pokazati ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, mislim da u ovome ima određene relevantnosti, zato moramo da budemo precizni. Pitali ste ga da li stvaranje bilo kakve veće države uključuje teritorijalni kontinuitet i kompaktnost. Odgovorio je "uglavnom da". Dakle, koliko sam ja shvatio, rekao je da element teritorijalnog povezivanja nije nužan element u konceptu

Velike Srbije ili Velike Slovenije. Dakle, taj koncept se može ostvariti i bez teritorijalnog povezivanja. On ne mora da postoji u svim slučajevima. Da li to možete da objasnite, profesore?

SVEDOK POPOV: Kako da ne. Ja sam imao u vidu jedan evropski plan gde smo imali između dva svetska rata razdvojene teritorije jedne države i to je velika nesreća, znate. To je Poljska (Poland). Postojao je onaj koridor koji je delio Poljsku na dva dela i koji je bio predmet stalnog spora između Nemačke i Poljske, tako da je takav slučaj moguć i postoji u istoriji, ali je uglavnom, uglavnom je, svi ga izbegavaju i nije jako uobičajen. Evo, ako hoćete, dve Kine (China) danas, to je, takođe, bez kontinuiteta. Jedna, zapravo, država, ali sa dva režima i dve teritorije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Prema tome, profesore ...

SUDIJA ROBINSON: Da objasnimo. U transkript je ušlo da sam rekao "teritorijalni kontinuitet". Ali ono što sam ja na engleskom rekao je teritorijalna povezanost (contiguity). Mislim da je to bolji opis ideje koju sam imao. Nastavite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U svakom slučaju, ja sam vas razumeo, profesore, da stvaranje bilo kakve velike države podrazumeva teritorijalnu povezanost.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sad, molim vas. Molim da stavite na grafoskop ovu mapu. Ovo je mapa "Kutiljerovog plana" (Kutileiro Plan) za Bosnu i Hercegovinu, koju vi imate, ali ja sam je izvukao posebno da je ovde pokažemo, pa ću postaviti profesoru pitanje. Molim vas, stavite je na grafoskop. Ovo je, dakle, Kutiljerova mapa, odnosno mapa koja je nosila naziv "Kutiljerov plan". Pogledajte tu mapu profesore. To je mapa koju su sve tri strane potpisale 18. marta 1992. godine. Po toj mapi je Bosna i Hercegovina kantonizovana, nezavisna, ali kantonizovana država. Da li prema ovom planu postoji teritorijalni kontinuitet između srpskih teritorija? Vidi se lepo, srpski je deo vodoravno šrafiran ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... a hrvatski crn, muslimanski beo, a samo Sarajevo, izuzeto je, ono je ukoso šrafirano.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, očevidno je da nema kontinuiteta i, ako se misli na nekakvu Veliku Srbiju da se ostvari na ovaj način, to bi bila besmislica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, upravo to želim da vas pitam. Da li se ovakva mapa i ovakav plan uklapaju u nekakav koncept Velike Srbije, da je on postojao?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, mislim da niko ozbiljan ne može pomisliti da to predstavlja put do Velike Srbije i da je iko mogao računati na ovaj, na ovakav način stvaranja Velike Srbije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A da li vam je poznato da je srpska strana u Bosni i Hercegovini ovaj plan pre izbijanja rata prihvatila?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja to nisam istraživao, ali iz informacija koje imam iz javnosti, kao građanin, znam da su Srbi to prihvatili.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam je poznato da je Izetbegović, dakle, pre izbijanja sukoba, povukao svoj pristanak 25. marta 1992. godine?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ako se ne varam, on je najpre bio prihvatio, pa povukao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da. On ga je potpisao 18. marta.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je. Eto to znam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Znači ovakva mapa i ovakav plan nikako ne bi mogao da se uklopi u neki koncept ideje Velike Srbije.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Sasvim sigurno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam je poznato da smo mi iz Srbije i ja lično, dali podršku ovakvim stavovima rukovodstvu Srba u Bosni i prihvatanju "Kutiljerovog plana"?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Poznato mi je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam se, kao istoričaru čini mogućim da neko planira pravljenje Velike Srbije, a da istovremeno prihvata i podržava plan koji predviđa nešto sasvim drugo? Da li istorija poznaje takve apsurdne primere?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, ja ne mogu ništa drugo, nego da potvrdim ovo što ste vi rekli da istorija gotovo takve apsurdne primere, ne mogu sad da se setim cele svetske istorije, možda negde ima takvog primera. Ali, na Balkanu ga sigurno nema, niti je bilo u srpskoj istoriji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pogledajte sada mapu "Vens-Ovenovog plana" (Vance-Owen Plan) iz 1993. godine, iz proleća 1993. godine. I ona predviđa nezavisnu ... Molim vas da stavite na grafoskop ... I ona predviđa nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, podeljenju na kantone.

SUDIJA KVON: Gospodine Miloševiću, da li mi imamo takvu kartu? Jeste li to dostavili Pretresnom veću, ili ne?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Nisam dostavio Pretresnom veću. Pretpostavljao sam da sve ove karte, Kutiljerovog, "Vens-Ovenovog plana", ovde postoje i ovo nije, nije sporno da su to dokumenti koji su cirkulisali na međunarodnoj konferenciji. Dakle ...

TUŽILAC NAJS: Optuženi mora da poštuje našu praksu. Ako će ovde da postavlja nešto šta je već uvršteno u spis, onda bi na to trebao da upozori Sekretarijat i Pretresno veće. Dakle, a) treba da kaže da je to već uvršteno i b) da kaže da li je to ista ona verzija koja već postoji u spisu. Ne mogu u ovom trenutku da pomognem oko toga da li su ovi dokumenti uvršteni, ili ne. Bar ne odmah.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, da li je ova karta već uvrštena u dokazni spis od strane Tužilaštva?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja verujem da jeste, jer "Vens-Ovenov plan" je više puta pominjan ovde i nemoguće bi bilo da karta nije uvrštena. Možete tu kartu da imate, ali pošto profesor dobro zna i tu kartu "Vens-Ovenovog plana", moje pitanje je da li takva mapa, evo, videli smo za Kutiljerovu ...

SUDIJA ROBINSON: Ne. Ne na takav način. Moramo da rešimo ovo. Morate da poštujete praksu i proceduru Suda. Gospodin Najs je nešto rekao, nadovezujući se na pitanje sudije Kvona, koje je bilo potpuno prikladno. Mapa se ne nalazi ispred Pretresnog veća. Već smo imali takvu situaciju, gospodine Miloševiću i ponovlja se ista greška. Ukoliko vas upozorim da se ovakve stvari događaju zato što vas nije briga za proceduru i ako odlučim da ne ulažete dobru volju da ispoštujete proceduru, neću da vam dozvolim da uvodite dokaze. Ovdje postoji procedura koja mora da se poštuje. Neka profesor da svoj komentar.

SVEDOK POPOV: Ove Vens-Ovenove mape, je l' tako?

SUDIJA ROBINSON: Da. Koje je bilo pitanje? Dozvolite da gospodin Milošević postavi pitanje. Tu smo ga prekinuli.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Moje pitanje je isto kao i za Kutiljerovu mapu: da li se takva mapa i takav plan mogu da uklope u bilo kakvu ideju ili koncepciju Velike Srbije?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nikad se nije uklapala, a, koliko se ja sećam iz javnog života, ovako, to je raspravljano u Srbiji kao jedna od šansi da se zaustavi rat u Bosni, a ne da se stvara Velika Srbija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Pa poznato vam je da smo tada bili grčki premijer Micotakis (Konstantin Mitsotakis) i predsednik Jugoslavije, Ćosić i ja na Palama i na Skupštini kada se raspravljao "Vens-Ovenov plan". Poznato vam je, dakle, da smo mi podržali taj plan. Dakle, da li vam se kao istoričaru čini mogućim da neko planira pravljenje Velike Srbije, a istovremeno prihvata i podržava planove koji predviđaju nešto sasvim drugo? Nešto što je očigledno, što se vidi ovde.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja sam tu sednicu, je l' to na Palama bilo, pratio iz bolesničke postelje. Bio sam upravo na operaciji i čitave noći je trajala ta sednica i ujutru sam čuo izjave i vašu i gospodina Ćosića, u kojima ste punu podršku pružili ovom planu. Ja ne verujem da neko može zadnju misao imati ... Primite da bismo mi to posle izigrali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, dozvolio sam da prođe ovo pitanje, ali ako dođe još neko slično znajte da de se radilo, ustvari, o komentaru, koji nije prikladan za pitanje, već za vašu završnu reč.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ovo je toliko očigledno, a pitanje treba da...

SUDIJA ROBINSON: Očigledno je i onda to iznesite u svojoj završnoj reči, jer svedok ne može više da odgovara na takva pitanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Dobro, gospodine Robinson. A recite mi, da napravimo jednu digresiju, jer mislim da je bitno da se to kaže, odnosno, interesuje me odgovor na pitanje da li je u politici Srbije i srpskih političkih ideologa ipak bilo tokom XIX i XX veka velikosrpskih zamisli i postupaka i kakvi su bili rezultati? Malo smo okrznuli, evo, Moljevića i još neke primere. Da li imate u vidu još neke nosioce takvih zamisli i rezultate takvih zamisli?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ozbiljnih političkih ljudi sa takvim zamislima nije bilo. Bilo je u intelektualnoj javnosti. Tu i tamo se javljala poneka ideja oko negiranja nekakvog, nekog od naroda, recimo Makedonaca ili zahteva da se formiraju srpske zemlje, pa sa pozicija nadmoćnosti da se pregovara sa drugim narodima. To je bilo u nekoliko članaka "Srpskog glasa", koji je izdavao Srpski kulturni klub, neko vreme uoči Drugog svetskog rata, uoči napada Nemačke na Jugoslaviju, ali je i tadašnja Vlada taj list zabranila. Dakle, ja druge primere ozbiljnijih ljudi koji su govorili o Velikoj Srbiji, ne znam. Slobodanu Jovanoviću se to nekada prebacivalo, ali kada sam sada proučavao to što je on pisao i govorio o tome, ni traga ni glasa o tome nema. Njegova čitava, najveća briga je bila Jugoslavija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Profesore, a da li je u samoj Republici Srbiji ...

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, mogu li da pomognem u vezi sa planovima. Nemam za sada pred sobom Kutiljerov plan, koji je upravo predstavio optuženi, ali bi on trebao da zna da je Kutiljerov plan stavljen u

spis kao D209. Zahvalan sam gospođi Diklić (Diklich) što na tako brz način dolazi do tih pojedinosti. Da li se radi o istoj verziji plana, nisam siguran jer to nemam na ekranu. Vens-Ovenov plan je, koliko mi znamo, dokazni predmet 396, tabulator 10. S obzirom da nemam ni to ispred sebe ne mogu da utvrdim da li su verzije identične.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Najs, na pomoći koju je, ustvari, trebao da da gospodin Milošević.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, gospodine Robinson. Ja prihvatam i da se pitanje odnosi na bilo koju kartu ''Vens-Ovenovog plana'', uključujući i ovu koju je maločas pomenuo gospodin Najs, jer je opšte poznato kako je izgledao ''Vens-Ovenov plan''. Ovde se govori o oblastima iz kojih će se vojska bosanskih Srba povući po tom planu i oblasti iz kojih će morati da se povuče vojska BiH i bosanskih Hrvata. To je ovaj deo oko Sarajeva, ali svaki plan koji ste vi ovde registrovali, na isto se pitanje odnosi. Profesore, da li je u samoj Republici Srbiji, govorim o ovim godinama od 1991. do 1999. godine, da li je u samoj Republici Srbiji bilo pojava tog ispoljavanja velikosrpskog hegemonizma i tendencija agresivnog ponašanja ili rekao bih, destruktivnog ponašanja?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Govorilo se mnogo o ...

TUŽILAC NAJS: Mislim da treba ograničiti način na koje svedok može da se poziva da ulazi u one oblasti koje potpadaju pod nadležnost samog Suda.

SUDIJA ROBINSON: Morate da postavite drugo pitanje, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta znate o pojavama velikosrpskog hegemonizma u poslednjoj deceniji XX veka, u samoj Srbiji?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Znam da je bilo verbalnih, retoričkih, ovako, i propagandnih zalaganja za oslobođenje srpskog naroda i tako dalje. Čak ni ta zalaganja, recimo, Srpske radikalne stranke, Srpskog pokreta obnove, pre svega, nisu propagirala rat za proširenje Srbije, nego jednostavno samo su verbalno podržavala srpski narod i njegovu želju, iz krajina naroda i iz Bosne, da ostane u zajednici sa Srbijom. Ne mogu da tvrdim, ne mogu da kažem da su to bili neki koherentni velikosrpski planovi, ali svi su oni, zapravo, čak i kad su se, tu i tamo javljali u agitacijama, u predizbornim borbama i tako dalje, svi su oni bili vrlo efikasno suzbijani od tadašnje vlasti, od vaše strane i od Vlade, parlamenta Republike Srbije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, gospodin Najs je u toku ispitivanja vaših kolega, profesorke Avramov i akademika Mihajla Markovića ... Ja sam ovo tek jutros mogao da nađem na transkriptu, to je

strana 32501 kod profesorke Avramov, a kod profesora Mihajla Markovića 33550, odnosi se na neka pisanja časopisa "Epoha". Vi imate časopis "Epoha", a imam ga i ja.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ovde je to pokretano kao neko bitno pitanje, pa bih želeo da nam pomognete da neke stvari razjasnimo. Na primer, kod profesorke Avramov, ovde, šesti red kaže: "Postojao je časopis koji se zvao 'Epoha' koji je izlazio nekoliko godina, oko 1991. godine i nešto kasnije. To je, ustvari, efektivno bio časopis stranke optuženog, SPS-a. Je li tačno?" To je pitanje gospodina Najsa koje je postavio Smilji Avramov koja je rekla da nije, nije to pratila, nije mogla da odgovori na njega, ali gospodin Najs tvrdi da je to bio časopis Socijalističke partije. Kod Mihajla Markovića, takođe: "Svesni ste za postojanja časopisa koji se zove 'Epoha'" i tako dalje. On nije znao tačno da kaže o čemu je reč, ali pošto smo, u međuvremenu, taj časopis nabavili, a gospodin Najs ga je uveo kao dokazni predmet, vama je poznato, profesore, da je taj časopis izlazio početkom devedesetih godina. ovde je to broj koji je, inače, ovde dat kao dokazni predmet. To je prvi broj "Epohe", 22. oktobra 1991. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja moram da vam priznam, gospodine Miloševiću, da ja nisam znao da postoji takav časopis. Ali kad sam čuo ... Prvi put sam čuo da je takav časopis izlazio, upravo prateći prenos sa saslušanja gospođe Avramov i kolege Markovića.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Utoliko bolje.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: I onda sam se potrudio zahvaljujući jednom svom saradniku, mladom asistentu, bivšem asistentu, sad doktoru, da mi pronađe nekako negde taj broj. I on mi ga je našao. Ja sam pogledao. Ne mogu, nigde nisam mogao da konstatujem da je to časopis Socijalistčke partije. Ja sam član Socijalističke partije od njenog osnivanja, ne sećam se da sam ikad ... Doduše, moram da priznam, ja ne čitam nedeljnu štampu, jer me gnjavi i gubim mnogo vremena. Ali ovo nisam znao ni da postoji. Posle sam video da ovde među saradnicima ima nekih ljudi, vrlo istaknutih, nekadašnjih funkcionera ili sadašnjih, Socijalističke partije, ali sam video još nešto. Pozadi imate na jednoj stranici, to je ... Izdaje neko deoničarsko društvo i imate celu stranu reklama. Pretpostavljam da su to ti deoničari. To je Institut za međunarodni menadžment, zatim CECIKOS, CECIOS, Evropski savet za menadžment (European Council of Management) i drugih, nekoliko drugih takvih menadžerskih orgranizacija koje su, po svoj prilici, pokrenule taj časopis i, moram da kažem, oko njega, kao saradnike, okupili nekoliko vrlo značajnih imena u novinarstvu i u nauci. Takođe u...

SUDIJA ROBINSON: Gde se nalazi ta orgranizacija, taj Evropski savet za menadžment koji ste spomenuli? Gdje mu je sedište? Da li to stoji u časopisu?

SVEDOK POPOV: Bio je u Beogradu. Stoji u časopisu. Koliko ja znam, to je neki gospodin Zečević osnovao. Milija Zečević, ako se ne varam. On je to osnovao, taj Međunarodni centar za menadžment. Imao je ispostavu u Parizu (Paris), a posle, koliko znam, ne garantujem, preseljen je u Los Anđeles (Los Angeles) u Sjedinjenim Američkim Državama (United States of America).

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Ali ovi koji se reklamiraju, oni koji se reklamiraju nisu izdavači "Epohe". Ovde u ovome impersumu na prvoj strani "Epohe" lepo stoji: "Izdaje 'Epoha', deoničarsko društvo", je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne izdaje Socijalistička partija Srbije, nego izdaje ''Epoha'', deoničarsko društvo ....

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ma naravno ....

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ovi koji se reklamiraju, nisu ni izdavači, ni urednici "Epohe", je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ali su svakako finansijeri.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Može da bude da su deoničari, to u ovom trenutku nije bitno. E sad, molim vas, pošto je to vreme, znači, oktobar 1991. godine, iz samog časopisa koji smo konačno dobili ... Evo imate i "Komgrap", najveći proizvođač stanova, koji se reklamira na celoj strani ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je građevinsko preduzeće i tako dalje. Znači, ima tu mnogo raznih reklama, menadžment i tako dalje. Dakle, ovo osnovno pitanje: je li to časopis Socijalističke partije? Nije, nego je deoničarsko društvo. Drugo ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ali znao bih da je Socijalističke partije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa naravno da bi znali. I ja bih znao. E sada, što se tiče samog sadržaja, jeste li uspeli da pročitate sadržaj ovih članaka?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jesam. Sinoć sam pročitao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa činili vam se da se ovde iznosi niz raznih, često i oprečnih mišljenja i to je delo jedne opšte slobode štampe i novinarskog iznošenja u oktobru 1991. godine? Je l' to tako ili nije?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ma tada je krenulo ...

TUŽILAC NAJS: Još sugestivnih pitanja, govora i slično.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, upravo ste postavili pitanje koje pred svedoka stavlja odgovor. Već smo o tome razgovarali. Nije vam dozvoljeno da postavljate sugestivna pitanja. Izmenite pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospodine Popov, pretpostavljam da imate saznanja o tome da su onda vođene mnoge polemike o raznim mapama kojima su bili preplavljeni razni listovi i časopisi toga vremena?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa u takvim situacijama, znate, svaki ... Neku kombinatoriku ... To je u stilu velikog kombinatora Ostapa Bendera (Ostap Bender), znate, one čuvene literarne ličnosti koji mute u teškim situacijama, gledaju kako sebe da promovišu. Tako da u tom smislu jeste bilo bezbroj nekakvih kombinacija. Ja nisam mnogo mapa video. Posle sam video da je bilo nekoliko ozbiljnijih od tako poznatih ljudi. Ovi ljudi, koji su ovde doneli neke mape, za mene, moram da kažem, moja krivica, nisam obavešten, ne znam ko su. Prema tome, pretpostavljam da nisu neke jako istaknute ličnosti u javnom životu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U svakom slučaju, ovde razni pisci iznose razna mišljenja.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Je l' to jasno iz ove, iz ovog broja "Epohe"?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da. Ja sam sinoć to čitao, jer sam poneo pred sam polazak ovamo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Evo pogledajte na strani 15, na primer. Ja ne znam ko je ovaj doktor Jovan Ilić. Možda ga vi poznajete, jer ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa čuo sam da je demograf nekakav.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, demograf. On kaže, na primer, evo gledajte, na strani 15, citiraću vam tačku 1. On kaže: "Mišljenja smo da često pominjana granica, zapadna granica srpskih zemalja na relaciji Virovitica-Karlovac-Karlobag, karta 1", pa je onda dao neku kartu "nije povoljna za rešavanje srpskog pitanja". On objašnjava, sad ste rekli i da je demograf.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Čuo sam da je demograf.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: "Nije povoljna za rešavanje srpskog pitanja, zato što se tada vuče puno Hrvata. Naime, u tom slučaju, ostalo bi u trećoj Jugoslaviji oko milion i po Hrvata", pa u zagradi podaci iz 1981. godine, verovatno statistiku gledamo.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Popis.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo ... da, da, popis "samo iz današnje Republike Hrvatske. Kad se ovome dodaju i ostali ...

TUŽILAC NAJS: Časni Sude.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: Mi nemamo ovaj dokazni predmet, koliko je meni poznato. Možda je to pod nekim drugim tabulatorom.

SUDIJA KVON: Zar to nije 786?

TUŽILAC NAJS: Možda jeste, ali nisam siguran. Ovde imamo samo primerak u boji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodin Najs je uneo ovu "Epohu" kao dokazni predmet. Ja koristim njegov dokazni predmet. Ja sad ne znam njegov broj, ali znam da ga je, kad je bio Mihajlo Marković, uneo kao dokazni predmet, kao da je to nešto što je važno. A ja hoću da pokažem o čemu se ovde radi. I da je reč o običnoj manipulaciji gospodina Najsa, naravno.

SUDIJA ROBINSON: Ovaj časopis o kome sada govorite je, dakle, isti onaj časopis koji je gospodin Najs ponudio kao dokaz. Da li se radi o istom izdanju?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Jeste. O potpuno istom primerku, istog broja, s tim što pretpostavljam da ovaj moj primerak ima malo više strana, jer gospodin Najs je izvadio nasumice jednu kartu i priložio uz ovu "Epohu", a časopis se odnosi na sva moguća razna pitanja i vidi se da je jedan od časopisa koji su tada postojali.

SUDIJA ROBINSON: Pokušavamo da pronađemo dokaz 786.

TUŽILAC NAJS: Evo sad imam pred sobom 786 i stvarno izgleda da ima više strana, ali mi smo samo ono što smo imali. Ipak, optuženi mora da nam stavi na raspolaganje dokazne predmete ako će da ih koristi. Možda bi Pretresno veće, takođe, trebalo da se izjasni vezano za terminologiju koju je optuženi koristio, a koju je uputio meni. Ja sam bio veoma tolerantan na njegove uvrede, ali reč ''manipulacija'' je potpuno neprihvatljiva.

SUDIJA ROBINSON: Ako je koristio reč "manipulacija". Jeste, koristio je. Gospodine Miloševiću, ovde to nije prihvatljiv način izražavanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Robinson. Pročitaću vam onda još jedan citat. Na primer, ovaj Ilić je osporio ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, pre nego što nastavite, morate da imate kopije ovog časopisa, dakle, primerke za Pretresno veće i za Tužilaštvo, kako bismo mogli da pratimo vaše glavno ispitivanje. Treba da znate da to nije privatan razgovor između vas i svedoka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Koliko vidim, gospodine Robinson, vi držite u ruci kopiju časopisa.

SUDIJA ROBINSON: Da, ja sam uspeo da obezbedim jedan primerak i to zahvaljujući naporima sudije Kvona i predstavnika Sekretarijata, ali vi treba da dostavite te dokumente. To je vaš posao. Dakle, kada se veče pre dolaska u sudnicu pripremate za svedoka, morate da obezbedite kopije dokumenata na koje ćete se oslanjati tokom glavnog ispitivanja. Sledeći put, kada se ovo desi, neću da dozvolim da se oslanjate na takav dokument.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro. Dobro, gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Da li ste završili s ovim časopisom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne. Ja sam hteo još da postavim par pitanja profesoru. Naime, hteo sam da citiram sa strane 20, opet. Vidi se jedna lepeza stavova o tome. Profesore, imate stranu 20, molim vas. Poslednji, poslednji, dva poslednja pasusu na toj strani u poslednjem stupcu, piše: "Narod, a naročiti mlade, treba vaspitavati uz poštovanje pozitivnih etno-nacionalnih osobenosti, u duhu opšteg geo-globalizma, demokratskog evropejstva i uopšte, u duhu savremenih naučnih i kulturno-civilizacijskih i humanističkih tendencija i procesa. Mlade treba vaspitavati u ideji ravnopravnosti ljudi i građana na nivou svoje domovine i sveta. Trebalo je izbeći pogubno stanje koje se dogodilo nakon nestanka komunističkog jednoumlja. Ono je, nažalost, zamenjeno nacionalističko-šovinističkim jednoumljem, što je u celini stvorilo gore stanje nego što je bilo ranije. To znači da je potrebno u svim sredinama i na svim nivoima maksimalno razvijati dalji proces demokratizacije." Dakle, ovde su razna, u suštini, veoma pozitivna zalaganja, kritički pogledi na događaje 1991. godine ...

SUDIJA ROBINSON: Koje je vaše pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, da li ovo što imate u rukama izlazi iz konteksta uobičajene publicistike toga vremena? I da li ovde ima neka, neka, kako bih rekao, velikosrpska, šovinistička ideologija, implantirana u ovaj časopis koji inače izdaje deoničarsko društvo, što se vidi, a ne Socijalistička partija?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ovaj citat koji ste pročitali ja sam i sam označio kao nekavu vrstu dokaza o jednoj zdravoj političkoj misli, jednom zdravom razmišljanju koje u onom ludilu nacionalističkih i šovinističkih pobuda, se čulo. Kažem, ja ne znam ko je taj doktor Ilić, ali sa tim njegovom varijantama može ovako, može onako, ne znam da li se slažem. Ali, sa ovim svakako da se slažem, jer ovo jeste jedan glas razuma da se omladina internacionalistički, ako hoćete, ili tolerantno vaspitava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro, da li je tačno da u to vreme, dok je još trajala haška konferencija i kad se i u javnosti, u političkim i u naučnim krugovima raspravljalo o raznim granicama, administrativnim, neadministrativnim i tako dalje, već bilo jasno da je neminovna secesija Slovenije i Hrvatske?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ovo je oktobar, ako se ne varam...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: 1991. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: ...1991. godine. Slovenija je juna proglasila secesiju, ako se ne varam, opet, to nisam ni smatrao da ću odgovarati. A Hrvatska, valjda, mesec dana kasnije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ko je uopšte nametnuo to da pitanje granica uopšte dođe na dnevni red?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa onaj ko se odvaja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Izvršena je oružana secesija i počela je opšta rasprava o pitanju granica ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Počeo je napadom ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... po novinama, stručnim, nestručnim, laičkim, ekspertskim i svim mogućim, je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Počelo je napadom na Jugoslovensku narodnu armiju i to žestokim napadom, ubijanjem nenaoružanih vojnika, blokiranjem kasarni i tako dalje, a odmah zatim, razume se, išlo je i pitanje granica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ovde, kod ovog autora Rakića, vidi se da autor smatra da Evropa treba da reši pitanje granica.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, nažalost, tako je ispalo, znate. Čovek je gledao, verovatno, realnu situaciju, da je uticaj međunarodnog faktora toliki na našu unutrašnju situaciju, da se taj uticaj ne može izbeći. Ja tako razumem njegovo zalaganje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, neću više da se, da se ... Ovo što može da se citira, pošto ste pročitali, da li je potpuno jasno da je isto tako potpuno sukobljeno sa idejom o nekakvoj Velikoj Srbiji?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa jasno je. To se, nigde se ne zalaže za Veliku Srbiju. Niko, ni taj Rakić, ni Ilić.

TUŽILAC NAJS: Ponovo imamo jedno veoma sugestivno pitanje.

SUDIJA ROBINSON: Pa, s obzirom na okolnosti, ipak ćemo dozvoliti to pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro. Profesor je već odgovorio.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, mislim da vam preti opasnost da potpuno iscrpite ovu temu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Ja ću se uzdržati od potpunog iscrpljivanja ove teme. Da li znate primere nekih srpskih političara devedesetih godina koji su se zalagali za agresivno prisustvo, formiranje paravojnih formacija ili bilo šta slično i u tom pravcu iz Srbije prema drugim delovima Jugoslavije.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja se sećam prve vojne formacije koja je, paravojne formacije koja je obrazovana negde sredinom 1991. godine. Ja živim u Novom Sadu, to je ... Preko puta Dunava je petrovaradinska tvrđava, ogromno jedno utvrđenje koje ima polja za egzercir i tu su se izvodile vežbe, takozvane, "Srpske garde". To je televizija snimala i komandant, prvi komandant te garde, koji će posle poginuti u Krajini, Đorđe, valjda, Božović-Giška, je davao objašnjenje kako oni to rade i da se spremaju da idu da brane srpski narod, zato što to, navodno, ne radi srpska vlada dovoljno, odnosno jugoslovenska, još uvek, u to vreme, Vlada. To je formacija koju je obrazovala stranka Srpski pokret obnove. Njen lider je Vuk Drašković. Eto, ja tu prvu znam. Posle sam slušao da postoje još neke formacije, nekog Arkana, koji je nastradao, ubijen 2000. godine i govorilo se o Šešeljevim, nekim, dobrovoljcima, ali to ne bih rekao da je bila paravojna formacija. On je išao, galamio, držao govore patriotske i tako dalje. To bi bio, ovako, jedna verbalna agitacija da bi se suzbila druga patriotska i da su njegovi ljudi odlazili u jugoslovensku armiju, kao dobrovoljci. E, to znam. Ništa više od toga.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A ova Srpska garda Vuka Draškovića, Srpska garda Vuka Draškovića u kom je odnosu bila prema državi, državnim institucijama, meni lično, kao i Srpski pokret obnove Vuka Draškovića?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa taj Srpski pokret obnove je vodio, najpre, one razorne demonstracije u Beogradu marta 1991. godine, a onda je obrazovao ovu gardu koja je, negde sam to pročitao, imala 800 boraca u Lici. Tamo su se borili. A taj Giška je tada, možda ću pogrešiti, molim vas neka mi Sud to oprosti, taj Giška je tada rekao da oni mogu da mobilišu 7.000 ljudi. Eto.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne, moje pitanje je bilo u kakvom je odnosu bio taj Srpski pokret obnove i ta Srpska garda prema zvaničnoj vlasti u Srbiji i Jugoslaviji?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: U najžešćoj opoziciji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. 1990. godine Stranka demokratske akcije Alije Izetbegovića je formirala svoj ogranak u Srbiji. Da li se toga sećate?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ja mislim da je to u Sandžaku bilo. Sulejman Ugljanin, ako se ne varam, je vodio taj ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A sećate se i velikih mitinga ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Kako da ne. Sećam se vrlo dobro. Jednog mitinga na kome je upravo taj Drašković držao taj govor protiv okupljanja Muslimana iz Sandžaka u jednu stranku, vezivanja njihovog za Bosnu i Hercegovinu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja govorim sad o mitinzima Stranke demokratske akcije Alije Izetbegovića koji su bili u Sandžaku. Toga se sećate, a sećate se i Draškovićevih mitinga?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Draškovićevog se sećam, a ovog se, moram da ... Jedanput, sećam se da je Ugljanin galamio, jako vikao kako njih Srbija ništa ne pita i zato će oni potražiti zaštitu od Alije Izetbegovića, odnosno od Stranke demokratske akcije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A šta se sećate o Draškovićem mitingu?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa on je pretio da, svima onima koji budu nosili zelene zastave, zelene zastave Srpskog pokreta ... Demokratske ... Stranke demokratske akcije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A da li je Socijalistička partija Srbije osnovala svoj ogranak u Bosni i Hercegovini ili u bilo kojoj drugoj Republici, sem u Srbiji?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja mislim da nije. Ne sećam se, ne znam to. Valjda bih kao član partije znao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je tačno da su vlasti zbog toga što je došlo tu do tih ispada, s jedne strane Ugljanina, s druge strane Draškovića, morale da u medijima vode kampanju da bi umirile uznemireno stanovništvo u Sandžaku tada?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa sad znate, ja sam čitao samo dva lista, ne čitam već 15 godina ništa drugo i gledam televiziju i slušam radio. Ja se sećam da je Socijalistička partija uvek upućivala nekakve apele za smirivanje situacije, za tolerantne odnose, za demokratsku akciju i tako dalje. Dakle, apsolutno ne bih mogao da kažem da je bilo ikakve ne ... Huškačke, ratnohuškačke politike u samoj Socijalističkoj stranci.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro, recite mi profesore, vi ste savremenik i očevidac svih zbivanja u toku te poslednje decenije XX

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

veka, naravno i ranije, a i istoričar ste, da li ste vi zapazili u Srbiji bilo kakav odnos diskriminacije za vreme tih ratova u Bosni i Hrvatskoj, bilo prema Hrvatima, bilo prema Muslimanima, bilo prema Mađarima, prema bilo kome?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, znate, ja živim u Vojvodini koja ima bar 20 nacija, 23, ako se ne varam. Ali, ovako, na šest jezika se tamo govori, komunicira, objavljuju listovi, daju radio i televizijske emisije i tako dalje. Dakle, ja moram da kažem da u to vreme apsolutno nikakve, osim onog nesrećnog slučaja koji se pominje neprestano, Hrtkovci, ni jednog drugog slučaja se ne sećam. Ni sa jednim kolegom, ni sa jednim prijateljem, ni sa jednim saradnikom hrvatske, mađarske, bilo koje nacionalnosti, nisam pokvario odnose zbog toga, niti su oni sa mnom pokvarili odnose. Ja mislim da je politika Socijalističke partije i Srbije, Republike Srbije, pre svega, bila jedna tolerantna politika koja je prihvatala čak i izbeglice Muslimane iz Bosne. Recimo, to smo svi videli i znali. Ja sam odlazio na Zlatibor pa se tamo o tome pričalo. Dakle, ne bih apsolutno mogao da prihvatim ikakvu optužbu da je Srbija prema bilo kome vodila diskriminatorsku politiku. Hoće ljudi da kažu da, Mađari, recimo, neki mađarski nacionalisti, da je tada dosta mladog sveta pobeglo iz Srbije. Pa pobeglo je da ne bi išli u vojsku. Takvih bežanja je bilo. Inače, da je iko pobegao zbog diskriminacije, zbog pretnji, to ne znam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa to biste u Vojvodini morali da vidite da je toga bilo.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa sigurno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pomenuli ste te famozne Hrtkovce, koji se stalno pominju, pa da li se sećate da su ti koji su napravili incident uhapšeni?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa znam da je bilo u štampi da su hapšeni neki ljudi i da je išla, ako se ne varam, ja znam tu gospođu, Margit Savović, u neku specijalnu misiju da tamo izvidi šta se desilo, jer to sam od nje same čuo kad je bila u poseti Matici srpskoj.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, još samo par stvari. Vi dobro znate, dakle, situaciju na severnom delu Srbije, Vojvodine. Sami ste sad rekli da nije bilo nikakve diskriminacije. Možete li da kažete samo, ali bukvalno u par rečenica, da prokomentarišete, kakav je položaj bio Srba i Hrvata u Mađarskoj? Ako uporedite, na primer, neke godine, evo, kad uzmemo vreme "Trijanonskog ugovora" (Trianon Agreement) i vreme, sadašnje vreme. Po mojim podacima bilo je 150.000 Hrvata tada u Mađarskoj, sada ih ima 13.000, bilo je preko 13.000 Srba, sad ih ima 3.500, a u to vreme bilo je u Srbiji 300.000 Mađara i sad ih ima 300.000. Da li su ti podaci tačni, ovi koje sam vam naveo?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ti su podaci tačni. Ja sam bio u okviru jedne međuakademijske studijske grupe. Obilazili smo desetak dana južnoslovenske manjine u Mađarskoj 1988. godine. Anton Bratuša je vodio tu studijsku grupu i posetili smo mnogo institucija, a, između ostalog i ministarstvo koje brine o tome. I te podatke gotovo u decimal sam čuo upravo od predstavnika tog ministarstva. Rekli su da Srba ima najmanje 10.000, ali da neće da se izjašnjavaju kao Srbi i da ima još uvek barem 30.000 Hrvata koji neće da se izjašnjavaju kao Hrvati, jer imaju teška iskustva iz prošlosti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ali koliko je Hrvata bilo ranije u Mađarskoj, znači u vreme "Trijanonskog sporazuma"?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa bilo je približno, znate, približno Mađara u zemljama koje su pripale Jugoslaviji, nešto više, ali bio je znatan broj Južnih Slovena koji su ostali u Mađarskoj i tada je po "Trijanonskom ugovoru" data mogućnost opcije ko hoće da se preseli. I bilo je nešto preseljavanja, ali to nisu impresivni rezultati.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću molim vas da pređete na drugu temu, budući da je relevantnost svega ovoga upitna.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Robinson, neću više da profesora zadržavam. Želim samo da ga zamolim da komentariše par mapa koje smo dali ovde u dokaznim predmetima, mislim na mapu 13, odnosno, tabulator 13 i mislim na tabulator 15. Dakle, samo najkraće profesore o Velikoj Albaniji. Tabulatori 13, 15 i 16.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To su vrlo rečite mape i ja ću najkraće da kažem samo nešto.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li biste bili ljubazni da stavite na grafoskop bar jednu od tih mapa jer one su ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa evo, ovo je mapa Prizrenske lige (Lidhja e Prizrenit). Prizrenska liga je osnovana 1878. godine. To je prvi albanski, velikoalbanski pokret i moram da kažem da ni jedan balkanski narod u svojim nacionalnim aspiracijama nije bio tako dosledan kao albanski. Njihove karte Velike Albanije iz 1878. godine i kasnijih godina. Ovde imamo tri iz vremena italijanske okupacije i iz 2001. godine su gotovo podudarne. Jako mali broj, jako male razlike su. To, ta Velika Albanija zahvata jugozapadni deo Srbije, zapadnu Makedoniju i zapadne delove Grčke, takozvanu Čamoriju (Camoria). I to je uvek u svim mapama jednako.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Hvala, profesore. Nemam više pitanja. Hvala.

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, gospodine Miloševiću. Gospodine Najs, izvolite.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hteo bih da se osvrnem na jedan mali detalj. Dostavićemo vam određene kopije iz časopisa "Epoha".

SUDIJA ROBINSON: Koje su kopije?

TUŽILAC NAJS: Pa, imamo razne kopije iz časopisa "Epoha".

SUDIJA ROBINSON: U transkript je ušlo da ste rekli "selekcija principa".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada ću svim učesnicima da podelim kopije, a onda ću da vam postavim samo jedno pitanje, profesore, ne brinite.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne brinem. Ne brinem, ne brinem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako pogledate prvu stranu, ne znam da li čitate engleski, videćete na prvim stranama otkucane verzije raznih stvari koje u publikovane u raznim izdanjima "Epohe". Dakle, vidimo detalje za 22. oktobar, a onda na drugoj strani imamo tekst i na srpskom i na engleskom od 29. oktobra. Onda dolazimo do 26. decembra, pa onda do 16. decembra. Onda stižemo do 11. juna i 13. avgusta. Naravno, namera je da uvek relevantan materijal bude preveden na engleski. Sada se to nije desilo, pa nam vi pomozite. Pogledajte predposlednju stranu ove kolekcije dokumenata. Zamolio bih poslužitelja da jedan primerak stavi i na grafoskop, dakle, predposlednju stranu. Videćete stranu iz "Epohe" za 11. juna 2002. godine. Vidimo to u gornjem desnom uglu. Molim poslužitelja da to postavi na grafoskop tako da vidimo donji desni ugao, još niže, na samom dnu. Još niže. Evo, ono što vidimo tu s desne strane ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodin Najs ovde govori sada o 2002. godini, a sve one mape o kojima je govorio, odnose se na 1991. godinu. I na časopis iz 1991. godine, a sada želi da dokaže 2002. godine šta je bilo i ko je izdavao ili organizovao časopis. To nema nikakve veze ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, još ne znamo šta gospodin Najs ovim želi da dokaže. Pustimo ga da nastavi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U englesko-srpskoj verziji ovoga, nije prevedena jedna reč, "osnivač". Dakle, da li možete da mi pročitate ono što stoji u prvom redu iza "Epohe"? Pročitajte naglas.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, stoji, "Osnivač: Socijalistička partija Srbije, izdavač: preduzeće 'Medijas'. Direktor i glavni i odgovorni urednik: Milorad Vujović".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako okrenemo sledeću stranicu i pogledamo taj isti deo za datum 13. avgust 2002. godine, tek toliko da budemo pravični i da vidimo šta je tu uključeno. Vidimo da je sad osnivač neko drugi. Možete li da pročitate prvi red toga.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: "Osnivač: preduzeće 'Medijas', izdavač: preduzeće 'Medijas', Studentski trg 15, i tako dalje, direktor Milorad Vujović".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Možete li da nam pomognete i objasnite zašto se u izdanju iz juna meseca 2002. godine spominje kao osnivač SPS? Možete li da nam ponudite mišljenje oko toga, budući da ste nam ponudili mišljenje oko mnogo čega?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja moram da ponovim da prvi put vidim ovaj časopis i tu vam teško mogu pomoći otkud taj impresum sa Socijalističkom partijom. Ako je to izdavala Socijalistička partija, onda sam ja vrlo rđav član bio, jer nisam pratio partijsku štampu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo sada vaš izveštaj. Budite ljubazni i dajte nam neke opšte informacije. Vi ste akademik i pretpostavljam da znate kako se pišu naučni radovi. Je li tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa i ja pretpostavljam da je tačno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Akademski radovi se pripremaju da bi ih čitali druge kolege akademici, intelektualci i oni obično moraju da opravdaju zaključak koji izvode. Je li to tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo onda jedan mali primer iskaza koji ste dali. Mislim da ste to spomenuli u izveštaju. Spominjala se sekira u glavama. Da li se sećate da ste rekli nešto o tome da su ljudi ubijani sekirama?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne, nisu ubijani. Pripremano je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako pogledamo vaš izveštaj, možete li da mi kažete gde mogu da pronađem izvor koji govori o tom detalju?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Mogu. To je u zbirci, dvotomnom zborniku građe o Srbima u Hrvatskoj koju je pre četiri-pet godina objavio istoričar Vasilije Krestić. U ta dva toma postoji oko 800 dokumenata. Jedan od tih je zabeleška Ise Kršnjavog, publiciste i aktivnog saradnika Stranke Prava, koji je bio u poseti kod bana Cuvaja i predlagao da se radikalno reši srpsko pitanje. Na pitanje Cuvajevo kako se radikalno može rešiti, on je rekao

"Sjekirom u glavu". Onda mu je ovaj rekao "Pa ne možete ubiti 800.000 ljudi". Eto to je ... Tamo u tom izvoru piše. To je originalan izvor, izvor koji je objavio Krestić u toj zbirci.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Popov, možda sam ja to propustio i to je moja greška. Da li ste identifikovali taj izvor u vašem izveštaju?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gde?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pazite, ja sam dostavio svoj izveštaj zajedno sa napomenama. U tim napomenama je sve identifikovano. Ja ne znam da li ste vi dobili te napomene?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobili smo izvod iz bibliografije.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Niti jednu fusnotu ili endnotu nisam video u izveštaju. Dakle, ništa od svega što je napisano nisam uspeo da pronašem u drugim izvorima. Možda nisu predate? Možda je negde zametnuto? Možda Pretresno veće ima, ali ja nemam.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To je verovatno zametnuto, jer ja imam 69 napomena.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo li da ih vidimo? To je nešto što smo spominjali u podnesku, a što se tiče ovog svedoka, da nema fusnota.

SUDIJA ROBINSON: Molim da to prvo dođe do Pretresnog veća, a zatim da se preda i Tužilaštvu. Profesore Popov, molim da to predate poslužitelju.

SVEDOK POPOV: Izvolite.

(Pretresno veće se savetuje)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Samo da dodam uz ovo što kaže profesor Popov. I ja sam sve vreme bio u ubeđenju da ovo što profesor kaže, napomene, odnosno fusnote ili kako ih ko naziva, da su svima na raspolaganju, jer one su obeležene u tekstu i možda je nekom tehničkom greškom ... Nisu stavljane, nisu ukucavane u sam tekst, nego su pridodate.

SUDIJA ROBINSON: Tekst koji mi imamo nema oznaka koje bi ukazivale na fusnote.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Onda je to tehnička greška. Ja u mom tekstu imam te oznake i imam tačno 69 fusnota koje je naveo kao izvore u ovom svom tekstu, profesor Terzić.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Bojim se da je to još jedan primjer problema koje prouzrokuje optuženi jer bira da se koristi procedurama samo kada mu to odgovara. Da je pročitao naš podnesak od 18. oktobra ove godine i na njega odgovorio, umesto što ga je zanemario, video bi da smo pozvali Pretresno veće da se izveštaj ponovo sačini, tako da se uključe i fusnote i endnote. Zaista nam je bilo teško da se bavimo izveštajem veštaka koji uopšte ne pominje izvore. Časni Sude, nažalost nemam vremena da se detaljno bavim ovim, osim ako u pauzi ne nađem nešto dodatno što bi me zabrinulo, jer nisam siguran u širinu i relevantnost ovog izveštaja i smatram ga nezadovoljavajućim.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, hteo bih ponovo da istaknem da ste išli na štetu profesora Popova, jer on je za vas izradio izveštaj koji je imao fusnote, ali se niste pobrinuli da izveštaj koji je pred Pretresnim većem bude upravo onaj koji je stroga replika toga izveštaja i da uključuje i fusnote.

SUDIJA BONOMI: Zanima me kako se to dogodilo?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: I ja se pitam. I ja se pitam. Ovo nije samo na štetu eksperta, nego i na moju štetu. Što bih ... Koji bih ja motiv imao da fusnote ne budu zajedno sa izveštajem štampane? Mislim, sve fusnote su date na kraju izveštaja i to je samo na štetu rada.

SUDIJA BONOMI: Ovde imam tekst na srpskom. Možete li da mi kažete gde da pronađem referencu vezanu za prvu fusnotu? Na kojoj strani?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Na strani 1, na početku drugog pasusa, posle reči "konfuzija", gde stoji tačka, tu je broj 1 označena fusnota. Tu je prva fusnota.

SUDIJA BONOMI: Na primerku koji ja imam nema tome ni traga, a ovo su primerci koje ste vi dostavili. Možete li da mi objasnite šta se dogodilo sa nedostajućim fusnotama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja ne razumem šta se moglo da dogodi i nije mi ni palo na pamet da proveravam da li je, da sravnjujem tekstove, da vidim da li je taj tekst tačno odštampan ili nije. Pretpostavljao sam da je toliko, da tolika solidnost postoji ovde da to bude isto. A može u pauzi neko od mojih saradnika da vam obeleži u tekstu gde god je koja od ovih fusnota, da možete da ih imate na raspolaganju. Mada ih je 69, ne znam da li može za 20 minuta da obeleže ...

SUDIJA BONOMI: Gospodine Miloševiću, kada kažete da pretpostavljate da su ljudi obavili svoj posao kako treba, na koje ljude mislite?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Na profesora Popova. Kako ja mogu sada da sravnjujem ono što ste vi dobili sa onim što sam ja dao? Ne razumem to.

Rad profesora Popova je imao u svom prilogu i fusnote. I nije mi ni palo na pamet da proveravam da li su te fusnote isto tako date uz rad, mislim. Otkuda bi mi to palo na pamet? To je kao kad bih proveravao da li ima svaka stranica koja je data.

SUDIJA KVON: Gospodine Kej, vi ste podneli podnesak kao odgovor na podnesak Tužilaštva. Molim vas da nam pomognete, ako možete.

ADVOKAT KEJ: Mi smo to dobili na engleskom i, isto tako, nemamo fusnote. Ja imam tekst koji ima i Pretresno veće, koji je dostavljen 16. avgusta 2004. godine, a koji, dakle, nema fusnote. Naravno, to nije bilo nešto čime bismo se mi bavili kada bismo dobili takve dokumente. Uopšte to nismo radili. Mi smo za optuženog nastojali da otvorimo mogućnost da to uđe u dokazni spis, kao što i Pretresno veće zna.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA BONOMI: Gospodine Miloševiću, spominjali ste ljude za koje ste očekivali da će solidno da obave posao. Do sada ste imenovali te ljude kao ljude koji su imali izveštaj. Ko su ti ljudi? Čini se da vam je neko išao na štetu, izmenjujući izveštaj koji ste imali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ja nisam video upoređenjem ovog na engleskom i na srpskom, nije mi palo na pamet da pregledam fusnote, ali mislim da nije ništa menjano. Prvi put čujem da je nešto menjano.

SUDIJA BONOMI: Uz svo dužno poštovanje, to nije odgovor na moje pitanje. Pitanje je ko su ljudi za koje sumnjate da su učinili nešto kako bi izmenili ovaj izveštaj?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ne verujem da je iko namerno menjao izveštaj. I nije nikakva promena. Samo, jednostavno, očigledno je da je tehnički došlo do ispadanja fusnota.

SUDIJA BONOMI: Nenamerno je meni dovoljno. Ko su ljudi za koje smatrate da su promenili izveštaj?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja to ne mogu da pretpostavljam gospodine Bonomi (Bonomi), jer kad izveštaj izađe iz mojih ruku, ja više nisam ... On više nije u mojim rukama. Ja ga više ne kontrolišem.

SUDIJA BONOMI: Osoba koja je predao je bio gospodin Ognjanović. Da li želite da kažete da je, dok je dokument bio u njegovim rukama, nešto bilo promenjeno?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ne verujem. Nisam uopšte pomenuo Ognjanovića. Ja ne mogu sada tačno da vam kažem koji je od mojih saradnika prosledio dokument, jer se oni smenjuju ovde, ali, pretpostavljam da i taj moj saradnik koji je prosledio dokument, sve to uradio u dobroj veri i trudeći se da

sve bude tačno. Tako da ne mogu, zaista, da nekome od njih sad pronađem zamerku. Samo vidim da nema fusnota. To je nesumnjivo.

SUDIJA ROBINSON: To ćete sami morati da utvrdite, zato što se greška desila kod vas.

ADVOKAT KEJ: Ni u srpskoj verziji nema fusnota. Upravo mi je gospođa Anoja (Anoya) dala jedan dokument koji ona ima u svom spisu. Ne, ne. To je profesorov primerak. Mislio sam da dolazi od nje. Hteo bih da predložim sledeće: da profesor Rakić, koji je sada ovde i koji je jedan od saradnika optuženog, poradi na tome da se fusnote smeste u adekvatne delove izveštaja, te da se onda ponovo podnese izveštaj, gde bi bilo naznačeno tačno mesto. Verovatno bi to, onda, predstavljalo i korektno i ispravno označavanje fusnota na verzijama i na srpskom i na engleskom, što bi sigurno i profesor želeo.

SUDIJA ROBINSON: U redu. To ćemo i da uradimo, ali je sada gospodin Najs u lošoj poziciji u svom unakrsnom ispitivanju.

TUŽILAC NAJS: I to značajno. Ne samo da je originalni tekst izmenjen, tako što su isključene fusnote, osim ako one nisu uključene u završne napomene, ali to bi značilo da je to svesno urađeno, ali bez verzije sa fusnotama, ni optuženi, ni njegovo saradnici koji su u njegovo ime trebali da prouče naš podnesak, nisu se potrudili da kažu sekretaru da imamo verziju bez fusnota. Da je to došlo sa svim povezanim dokumentima, fusnote bi dale dodatnu težinu izveštaju od one koju sada ima. Zaista nerado gledam na to da ovaj svedok sada ode, ali da se zamoli da se vrati nakon što mi pogledamo fusnote. Isto tako, nisam nameravao da ga sutra unakrsno ispitujem. Hteo sam da to završim danas. Ali to moram da uradim na osnovu izveštaja bez fusnota, koji, kao takav nema vrednost.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, čitav ovaj slučaj pokazuje koliko je važno da se poštuje procedura. Da ste obratili pažnju na podnesak Tužilaštva videli biste da nema fusnota. Vi imate odgovornost da vodite vaš slučaj i vi ste odgovorni za sve što se dogodi. Da sam na mestu profesora Popova, ne bih prihvatio izvinjenje koje ćete mu, bez sumnje, ponuditi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, ja sam video prigovor gospodina Najsa i smatrao sam ga besmislenim s obzirom na to da je reč o jednom radu jednog uvaženog istoričara i akademika. Nisam ulazio u detalje da li ima ili nema fusnota. To je jedno. A drugo, želim da vas obavestim da sam sada na pauzi na engleskom tekstu obeležio tačno svih 69 fusnota i gospodin Najs će ih imati pred sobom. Moći će da pita profesora za

njegov izvor i da objasni izvor jer ima sada u engleskom tekstu obeležno na svakom mestu tačno svih 69 fusnota. To nije nikakav posao.

SUDIJA ROBINSON: Da, ali od toga zavisi koju težinu će Pretresno veće da da ovom izveštaju, jer će, kao što sam rekao, na izvestan način to uticati i na unakrsno ispitivanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, a i mi moramo da pogledamo te fusnote za šta nam treba određeno vreme, nadam se ne predugo, ali moramo da ih analiziramo. Profesore, u svetlu onoga što je optuženi malopre rekao, kao i u svetlu onoga što ste vi rekli juče, da li se slažete sa pogledom da bi bilo besmisleno da se stavlja primedba na nedostajanje fusnota i da se tako postavi pitanje autoriteta poznatog intelektualca i istoričara, ili smatrate da je jedan poznati inetelektualac i istoričar obavezan da svoje rasuđivanje bazira na izvorima, kao i svako drugi?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Gospodine tužioče, ja sam tehniku i metodologiju naučnog rada u istoriografiji učio na prvoj godini studija. Ja to dobro znam, čak sam to znao i pre nego što sam postao naučnik, a pogotovo akademik. Prema tome ja vas molim da ne dovodite u sumnju moju naučnu reputaciju time što ćete mi pripisati nekakvu tehničku grešku za koju ni sam ne znam gde se desila.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne. Moje pitanje, profesore, je bilo u svetlu onoga što ste rekli juče, ili prošle nedelje kada ste govorili o tome kako vaša reč treba da se prihvati. Da li prihvatate da je vaš izveštaj ranjiv i podložan istraživanju i proveravanju, kao što bi bio slučaj sa iskazom bilo koga, ili smatrate, zato što ste akademik, da se nalazite u nekoj drugoj grupi.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne, ne. Svačiji tekst, naučni, podleže i kritici i preispitivanju i ocenama i tako dalje. Tako da ja ovo nisam pisao za večnost već malo prošireno, pošto imam ovde sijaset beležaka ... Objaviću.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moje poslednje pitanje koje se tiče forme rada je sledeće: kada ste predali vaš izveštaj optuženom ili njegovim saradnicima, da li je on imao fusnote ili endnote.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ovako kako sad imam tako sam predao. I ja ću vam reći ... 12. jula. Kompletan ovaj materijal sa fusnotama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, da bi se izbrisale fusnote iz izveštaja, elektronskim ili nekim drugim putem, to bi zahtevalo da se ide kroz tekst i da se jedna po jedna briše, svaka fusnota. To ne može da se dogodi pritiskom na jedno dugme, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije to učinjeno, nego je, verovatno, negde zagubljen primerak sa fusnotama. Ja drugačije objašnjenje nemam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Možemo li sada da pogledamo ... Ne želim da nastavim sa ovom temom jer nemam vremena.

SUDIJA BONOMI: Želeo bih da pitam profesora da li je postojala neka kopija bez fusnota ili endnota, koju je predao svedoku?

SVEDOK POPOV: Svedoku nisam predao bez, nego sam predao nekim njegovim saradnicima u Beogradu. Odnosno, nisam predao nego sam poslao. Moguće da je tamo zagubljen primerak sa fusnotama.

SUDIJA BONOMI: Profesore, ali da li ste predali primerak i sa fusnotama i bez fusnota.

SVEDOK POPOV: Da, predao sam i takvu vrstu kopije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da zajedno pogledamo zadnji paragraf vašeg izveštaja, ali pre toga bih želeo da odgovorite na sledeće pitanje: da li veštak, akademik koji dolazi pred Sud kao veštak, ima obavezu da koristi jedan umeren jezik? Šte mislite o tome, profesore Popov?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja uvek koristim umeren jezik, ne samo pred Sudom. Pred Sudom nikad nisam, doduše, ni bio, ali koristim uvek, čini mi se, umeren jezik.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molio bih da nam pomognete oko ovog zadnjeg paragrafa. Možemo to da stavimo na grafoskop, ako imamo dodatni engleski primerak: "Ono što je najtragičnije za Srbe je činjenica da ih već vekovima prati mit i stereotip o Velikoj Srbiji, o sklonosti Srba prema agresiji i hegemonizmu i da se to održava, neguje i sa neusporedivom snagom širi svetom već, gotovo, deceniju i po". Da li je to još uvek vaše stanovište da se takav mit održavao, negovao i sa neusporedivom snagom širio svetom?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste. Na osnovu uvida u neke knjige koje su izašle devedesetih, ja zaključujem da se taj mit i dalje održava. To su, pre svega, udžbenici koji su objavljeni u Francuskoj (France). Ja ovde pominjem autore. To je Pjer Milza (Pierre Milza) i Serž Bernštajn (Serge Bernstein), zatim ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oprostite, nemamo fusnotu pa moramo to da pogledati u drugom. Pročitaću.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ne, to i nije ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Shvatam, dakle trebali smo to sami da shvatimo, zar ne: "Danas to ima svoju ideološku osnovu, iako na rašireniji i razvijeniji način, u teoriji o nejednakosti i sukobu civilizacija, neizbežnosti da slabija civilizacija, istočno-vizantijska, kojoj pripadaju Srbi, podlegne snažnijoj,

zapadno-rimskoj, čiji su proponenti ujedinjena Evropa, SAD i njihova neuporediva ekonomsko-oružana moć." Pretpostavljam da još uvek imate taj stav.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da. Ako ste pročitali knjigu Semjuela Hantingtona (Samuel Huntington) "Sukob civilizacija" (Clash of Civilisations), biće vam jasno o čemu je reč. Pogledajte kad budete u prilici.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To spominjete u sledećoj rečenici, tako da ste ovde pomenuli izvor. Dakle, ovde je Hantington: "Od Jakoba Filipa Falmerejera (Jacob Philip Fallmereyer), koji je dao rešenje o germanskom imperijalizmu, do Semjuela Hantingtona, koji podupire agresivni američki i evropski globalizam, sva ova obrazloženja su uvek imala isti cilj, da prikriju osvajačke težnje najmoćnijih sila sveta". Da li je, onda, vaše mišljenje da je patnja Srba pod mitom Velike Srbije, ustvari, odgovornost i aspiracija najsnažnijih sila sveta i njihove želje da pokore, ovo ili ono?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Dobrim delom je takav zaključak, jer srpski narod je čitav milenijum, dakle 1.000 godina pod sličnim pritiscima i nije to što se sada dešava ništa novo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Srbija je, po vašem shvatanju, bila, ustvari, nacija-žrtva i država-žrtva i to stotinama godina, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Čitajmo dalje: "Postoje bezbrojna tendenciozna tumačenja, neistinite optužbe i prekrajanja istorije pomoću kojih se danas napada, tobožnje, velikosrpstvo, njegova agresivnost i genocid, koji sprovodi". Dakle, vi mislite da oni koji su pisali o Velikoj Srbiji, ustvari, iznose pogrešne optužbe i to namerno. Je li to vaš stav, profesore Popov?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste, to je moj stav.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno, jedna stvar oko koje akademik uvek treba da bude oprezan je da ne treba da lepi etikete i loše motive drugom kolegi akademiku, zato što treba da zna da, kolega akademik, može da ima i drugačije mišljenje, ali da ne mora nužno da ga iznosi zlonamerno ili bez odsustva dobre volje. Slažete li se s time?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: A je l' vi mislite da je ovo sa zlom voljom izneto?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne. Ja vas pitam, uopšteno govoreći, akademici međusobno prihvataju da mogu da imaju različita mišljenja i to prihvataju u dobroj veri.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Naravno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I radilo bi se o najgoroj vrsti kritike kada bi jedan akademik optužio drugog akademika da ima određeni stav, a da to nije u dobroj veri?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nisam sasvim dobro razumeo vaše pitanje, ali ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moja greška. Idemo dalje, kako bismo uštedeli na vremenu: "Sav taj pseudonaučni talog". Ne znam kako ova reč zvuči na srpskom "Pjera", ne znamo prezime, "Serža Bernštajna, Pola Garda (Paul Garde), Alena Finklkrauta (Allain Finkielkraut), Dejvida Rizmana (David Risman), Džejmsa Gaua (James Gow), Elija Vizela (Ellie Weisel), Noela Malkoma (Noel Malcolm), Odri Bading (Audrey Budding) ..." Da vidimo da li smo dobro shvatili ono što vi tu sugerišete? Mi smo bili u prilici da se susretnemo sa gospođom Bading. Da li ste je i vi videli gospodine Popov?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jesam. Pratio sam njeno svedočenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I vi mislite, kao ozbiljan akademik, da je prikladno u ovakvom jednom radu, koji ćete objaviti i kao knjigu, da je opišete kao "pseudonaučni talog"? Da li baš tako mislite?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To mislim, jer taj njen elaborat koji je uradila, jeste pseudonaučni.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Daću vam priliku da to dokažete, ako uopšte možete. Ipak, čitajmo dalje. Pročitajte naglas tekst: "I ko zna koliko drugih, kao i njihovih srpskih skutonoša, nema drugi zadatak do da osudom velikosrpskog hegemonizma prokrči puteve novom svetskom poretku i mondijalizmu u ovom delu Evrope". Zadržimo se tu. Dakle, vi želite da Pretresno veće oceni gospođu Bading, koja je došla iz jedne druge zemlje, ne svojom voljom, već da bi pomogla Pretresnom veću i vi za nju kažete da je lakej i skutonoša?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne za nju, nego za srpske trabante koji idu za njom ili za takvim interpretacijama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas da nam obrazložite vaše mišljenje o gospođi Bading, a mi ćemo sačekati dok to ne uradite. U vašem radu niste izneli nikakve detalje, niti ste rekli zašto ste na ovakav način okarakterisali koleginicu akademika, a pošto to niste uradili u radu, evo, daću vam priliku da to sad uradite.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To sam učinio na osnovu čitanja njenog elaborata iz kojeg sam zaključio da ona ne zna dobro srpsku istoriju i da je Sud odabarao, odnosno Tužilaštvo da je odabralo pogrešnog čoveka za svog eksperta. Ona je, doista, učila, čitala srpske istorije, ali srpsku istoriju XX

veka i drugu polovinu XX veka, iz toga je njena doktorska teza ... Međutim, ona se vrlo, da tako kažem, komotno kretala i kroz srednjevekovnu srpsku istoriju i kroz istoriju XIX veka, gde, očevidno, nije sasvim dobro potkovana i to je unakrsno ispitivanje gospodina Miloševića bjelodano pokazalo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To nije dovoljno. Vi ste akademik i vi ste jednog drugog akademika nazvali lakejem i talogom. Molim vas da detaljno objasnite kako ste se uopšte usudili da tako nešto navedete u jednom ozbiljnom radu?

SUDIJA ROBINSON: Mislim da se reč lakej ne odnosi na gospođu Bading, kao i što je profesor objasnio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne odnosi se direktno, ali je povezano s njom. Dobro, držimo se onda reči "talog". Dakle, profesore Popov, da li možete malo detaljnije da nam objasnite zbog čega ste vi odlučili da ovog veštaka, koji je svedočio pred Sudom, opišete na taj način?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Prvo, ja ne znam da li je gospođa Bading akademik. Možda jeste. Ali, to što ona piše jedno je, jedna konfuzija, jer ona tu meša nekakve srednjovekovne kriterijume, istorijske kriterijume XIX veka i istorijske kriterijume XXI veka, a osnovno je pravilo, jedno od osnovnih pravila istorijskog metoda, koje je formulisao filozof istorije Diltaj (Wilhelm Dilthey), da se svaka istorijska pojava mora posmatrati iz njenog vremena, a ne iz našeg vremena. Iz našeg vremena može o njoj da se kaže sud, jer znamo neke rezultate tih pojava. Ali se one moraju iz svog vremena tumačiti. Dakle, sistemom pokušaja, bar istoričar da se uživi u to vreme. E toga kod gospođe Bading nema. I to je ono što je glavna manjkavost njenog rada koji je podnet ovom Sudu. Ona sudi o Garašaninovom "Načertaniju", o caru Dušanu, o kome god hoće sa stanovišta XXI veka i procesa globalizacije, koji sada teče.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Preći ćemo na Garašaninovo "Načertanije" za koji minut. Ipak, priznaćete da se elaborat gospođe Bading nije bavio ranijom istorijom, već XX vekom. Dao sam vam priliku da to objasnite detaljnije, ali to niste uradili. Idemo sad dalje. Pogledaćemo jedan drugi dokument. Ovo je dokument koji imamo, nažalost, samo na engleskom jeziku. Stavićemo ga na grafoskop. Nismo pronašli postojeći BHS original, ali bez obzira na to, dok čekamo da se dokument podeli i stavi na grafoskop, profesore Popov, bilo bi neodgovorno da u teška vremena u bivšoj Jugoslaviji vi stavite svoje ime, odnosno potpis na neki dokument kojim ne biste mogli da podržite ono što u njemu stoji, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Naravno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Evo jednog dokumenta na koji ste vi stavili svoj potpis. To je bilo na da na Časnog krsta 1997. godine u Beogradu, a

vaš potpis se nalazi pod brojem 36. Evo šta kaže ta Deklaracija koju ste vi potpisali. Neću sve da čitam. Dovoljno je da se stavi na grafoskop. Molim da se prikaže vrh strane. ''Pozivajući se na deklaraciju kojom se traži da se krivične optužbe protiv Radovana Karadžića odbace'', mislim da to stoji, dakle: "Godinu dana je prošlo od te prve publikacije, a Haški tribunal, od svog nelegalnog formiranja, pa do danas, se ponašao na pristrasan način". Zaustavimo se tu. Da li vi smatrate da ste stručnjak i za međunarodno pravo?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne, ali znam toliko da je, da se ovakve institucije u Ujedinjenim nacijama (United Nations) imenuju od strane Generalne skupštine (General Assembly). To dovodi u pitanje, u izvesnoj meri, legalnost ovog Suda. Pri tom sam, to sam mislio kada sam u ovom tekstu potpisao. A drugo, što sam mislio tada i što mislim i danas da Radovan Karadžić nije zločinac i nije kriminalac, prema tome ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Videćemo šta vi mislite: "Nedavni manevri Haškog tribunala ne mogu da prikriju užasne zločine koje su počinili Muslimani i Hrvati prema Srbima". Dakle, o kojim manevrima se radi, koje pripisujete Sudu? Recite tačno.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: O zločinima u muslimanskim zatvorima, logorima. O zločinima u podrinjskom delu Bosne, o spaljivanju sela Kravice, o velikim zločinima u mestu na Drini, kako se zove ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šta vi to sugerišete? Budite jasni, molim vas. Tu je i glavna tužiteljica. Ovaj Sud goni sve strane u sukobu i sve one koji su počinili krivična dela. Dakle, vrši se istraga i onda se vrši krivično gonjenje. Ako vi posedujete bilo kakav materijal koji navodi da je postojala neka kategorija ugrožavanja, recite nam. Vi ste potpisali ovaj dokument i niste na to bili prisiljeni.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Niko me nije prisilio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: "Da je glavni cilj Haškog tribunala, očigledno, je da diskredituje, demonizuje i ponizi Srbe, a doktora Radovana Karadžića pre suđenja proglašava za glavnog krivca za rat u kome su učestvovale sve tri strane". Da li vi u to verujete?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, ne da verujem, nego znam. Znam da je počeo rat u Bosni ubistvom Srbina, na groblju, na sahrani.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Preskočićemo treći paragraf, osim ukoliko ne želite da ga pročitam, ali bih želeo da sačuvam vreme. Kažete: "Očigledno je da pritisak koji vrši međunarodna zajednica na doktora Radovana Karadžića je pravno neutemeljen, budući da nema nikave veze sa međunarodnim pravom". Onda sledeća strana: "Pritisak na doktora Radovana Karadžića je, ustvari, pritisak na čitav srpski narod, a svetski akteri

pokušavaju da paralizuju bilo kakvu političku i društvenu aktivnost srpskog naroda, pokušavajući da u potpunosti izoliraju doktora Karadžića i stalno prete njegovim hapšenjem". Vi ste ozbiljan akademik. Vi ste pročitali ovaj dokument i razumeli ste sadržaj tog dokumenta, pre nego što ste ga potpisali, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako pogledamo datum, to je 1997. godina. Istina o Srebrenici je bila poznata pre 1997. godine, a navodi Suda, koji je uspostavljen od strane Ujedinjenih nacija su bili poznati pre 1997. godine. Da li ste znali da se nikakva odgovornost nije ticala Karadžića i Mladića za Srebrenicu, odnosno, sad se ne bavimo Mladićem, već Karadžićem. Ali, da li je vama sve to bilo poznato?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja znam ovo da je još 1992. i 1993. godine strahovito nastradao Bratunac, to je ono mesto kojeg nisam mogao da se setim, pa da niko prstom nije mrdnuo. Što se tiče Srebrenice, tad su se tek počele pronositi vesti i to još uvek nedokazane. Manipuliše se ciframa. Krenulo je od 2.500 žrtava, stiglo se do 9.000 ....

TUŽILAC NAJS – PITANJE: O!

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, da, da. Tako je krenulo, da je 2.500 civila ubijeno, pa 5.000, pa 7.500, pa sada je skoro do 9.000 stiglo, što je, razume se, svejedno. Kvalitet zločina je zločin.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Popov, kada ste veštak i akademik, jezik je veoma važan. Vi ste koristili reč "manipulacija". Dakle, vi ste rekli da se manipulisalo brojkama, kako su se pojavljivali podaci o masovnim grobnicama. Zašto ste upotrebili tu reč, da se time manipulisalo?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da bi se potkrepio zahtev za osudom okrivljenog ovde, za genocid, da bi se potkrepio zahtev za ratnom odštetom koju Bosna i Hercegovina traže od Srbije i da bi se srpski narod što većim zločincem, zločinačkom nacijom prikazao. To je, po mome mišljenju, doista manipulacija, jer, budite realni pa zamislite da je zaista ubijeno 9.000 ljudi, ko bi to posahranjivao za nekoliko dana.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da vidim da li sam to dobro shvatio. Vi mislite da ste u stanju da pred ovim Pretresnim većem iznesete stav i mišljenje o broju ljudi i o broju porodica koje su nestale u Srebrenici.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja ne govorim o nestalim porodicama. Mogle su nestati i tako što su otišle u inostranstvo, što su se mogle skloniti u druge krajeve Bosne i Hercegovine i tako dalje, ali o žrtvama, fizičkim žrtvama, fizičkom uništavanju ljudi, ja u to imam pravo da sumnjam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo sad ove strane. Možda imate još dodatnih dokaza: "Kampanja protiv doktora Radovana Karadžića i pritisci se nastavljaju bez ikakvih osnova u činjenicama. Koriste se falsifikati kao dokumenti da bi se stvorio utisak kod publike, kako bi se istina iskrivila i zamenila fabrikovanim lažima. A *post festum* je poznato da niti su Srbi, niti je doktor Radovan Karadžić odgovoran za događaj na pijaci Markale. A znamo da su to izmislili Izetbegović i njegovi kompanjoni. Konačno su otkriveni". Ovo je jedna vrlo jaka izjava. I mi smo svesni da je ovo jedan vrlo kontraverzan događaj. Vi ste akademik, recite nam na osnovu kojih dokaza ste vi izneli ovaj čvrsti stav?

ADVOKAT KEJ: Ako mogu sada da intervenišem. Radi se o akademiku, istoričaru, koji svedoči pred Pretresnim većem na osnovu elaborata o Velikoj Srbiji. Sada se traži njegovo mišljenje o drugim pitanjima. Očigledno je da Tužilaštvo pokušava da ga diskredituje na taj način. Ipak, mislim da se sada više ne bavimo meritumom njegovog svedočenja, a to je elaborat koji je predočio Pretresnom veću. E sada, ako ćemo tražiti od njega mišljenje o masakru na Markalama, o Srebrenici i o svim tim drugim pitanjima, mislimo da to neće biti od pomoći Pretresnom veću. Dakle, više bi trebalo da se bavimo onim što se nalazi u njegovom elaboratu, a ne o savremenoj politici.

SUDIJA ROBINSON: Da, ali on jeste napisao ovaj dokument i Tužilaštvo ima pravo da testira njegov kredibilitet. Nadam se da gospodin Najs neće preterati u tome.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne. Dolazim do kraja. Pogledajte zadnju stranu. Tu mi treba vaša pomoć.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja moram da odgovorim na vaše prethodno pitanje o Markalama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, da. Izvolite.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: U Americi, mislim da u Bostonu (Boston) ili u Čikagu (Chicago) izlazi časopis "Srpske studije" (Serbian Studies) u kojem je objavljen jedan tajni izveštaj vojne komisije SFOR-a (Stabilisation Force) koja je ispitivala, međunarodne vojne komisije, različitih naroda oficiri, koji su ispitivali bombardovanje, navodno bombardovanje Markala. To je izveštaj od pedesetak stranica. Ja ću vam reći samo zaključak. U zaključku te komisije, to je predato Savetu bezbednosti (Security Council) i nikad nije izašlo na javnost. Sad je taj časopis, na neki način meni nepoznati i zato nisam mogao ni da citiram, ni da donesem to, objavio taj izveštaj u kojem se zaključuje: "Toga dana sa srpske strane nije ispaljena ni jedna raketa. Toga dana je ispaljena, ili mina, toga dana je mina ispaljena sa muslimanskih

položaja". Jedan od članova komisije, Francuz, francuski oficir, čak je izdvojio mišljenje i tvrdio da je, da nije ni bilo bombe, nego da je eksplozija došla sa tla, jer je do toga zaključka došao posmatrajući na tržnici one krovove od tezgi. Eto, to sam imao u vidu. Ja ne mogu to da vam podnesem. Nisam se usudio, pravo da vam kažem, jer nemam saglasnost uređivačkog odbora i autora tog priloga.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Popov, ako se sećate, citirao sam vam taj paragraf i rekao sam da vi možda posedujete neke dodatne dokaze, budući da postoje razne teorije o događaju na Markalama. Mene interesuje kako ste vi kao akademik mogli samo na osnovu jednog događaja da stavite svoj potpis na jedan ovakav dokument? Na fusnote ću da pređem kasnije. Recite mi kako ste mogli da potpišete ovakav dokument i to samo na osnovu jednostranog izveštaja?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Dakle, to nije samo jedan incident. Ali i taj jedan koji sam sada pomenuo, toliko je težak i ozbiljan da dovodi sve druge situacije, za koje su Srbi optuženi, u pitanje. Naravno, u građanskom ratu su zločini višestruki, sa svih strana. I umanjivanje kvaliteta zločina, da li je bilo 2.500 ili 5.000 ili 7.000, to ništa ne znači. Ako je bilo dve žrtve nevine, to je zločin. Ali, to treba dokazati, a ne optuživati unapred i zabranjivati, ne život, nego, najpre, političku delatnost, pa onda posle progon jedan, dok ništa još zvanično nije dokazano.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Sad imam vaše fusnote. Neko ih je pregledao u ovom ograničenom vremenu koje nam je bilo na raspolaganju. Recite nam da li ste vi u vašem izveštaju pregledali argumente i naučnu literaturu svih strana ili ste samo konsultovali materijal koji podupire vaše zaključke? Dakle, na isti način kao što ste se u vezi sa Karadžićem oslanjali na one dokumente koji su išli u prilog vašem zaključku.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja sam vrlo brižljivo pratio, svojevremeno, sve do poslednjih desetak godina, hrvatsku istoriografiju. Čitao sam, pratio sam francusku istoriografiju, nemačku, delimično englesku, srpsku, razume se. Prema tome, moji svi zaključci se temelje na hiljadama pročitanih knjiga, članaka i studija, tako da sebi ne mogu da zamerim ništa. Ja ću vam navesti, ako hoćete, primer kako, zašto sam više verovao nekoj istoriografiji koju sam ovde naveo, nego nekim radovima koje ne navodim, a čitao sam ih. Ako ste zainteresovani, ja ću vam reći jedan primer.

TUŽILAC NAJS: Hajde da prvo završimo sa ovom deklaracijom pa ćemo onda da pređemo na vaše fusnote. Mislim da se na ovoj poslednjoj strani samo ponavlja ono što je već ranije rečeno. Molim da se da dokazni broj za ovaj predmet.

Sekretar: Časni Sude, ''Deklaracija'' kojom se traži da se odbace optužbe protiv Radovana Karadžića nosiće oznaku Tužilaštva P803.

TUŽILAC NAJS: Možda je prvo trebalo da dobijemo broj za one dokumente iz časopisa "Epoha". Nadam se da to može da dobije broj ispred.

SUDIJA ROBINSON: Da.

Sekretar: Zbirka dokumenta iz časopisa "Epoha" će biti P803, a ''Deklaracija'' P804.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, sada ću da se usredsredim na dve teme. Na "Načertanije" i na ''Memorandum'' iz 1986. godine ili koja je to već godina bila. Pomozite mi, molim vas, u gledanju vaših fusnota. Recite mi na šta ste se vi oslanjali u fusnotama, na koji dokument u kom se iznosi drugačije mišljenje o "Načertaniju" od onoga koje ste vi navodili u svom elaboratu? Da vidimo na koji način ste to rešili?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Znate gospodine Najs kako se to radi u istoriografiji. Oslanjate se na izvorni dokument. Ni na kakvu interpretaciju. Prvo pročitate izvorni dokument, pa onda zaključujete o različitim interpretacijama koje se o njemu donose. Inače, taj dokument je šest puta do sada objavljen. Prema tome, mogao sam uzeti koji hoću. Čak sam poredio dva izdanja, jedno iz 1939. godine, jedno 1993. godine i video sam da, sem malih intervencija pravopisne prirode, nema ništa, nikakvih promena. A, inače, je prvi put još 1906. godine "Načertanije" objavljeno. Prema tome, nema nikakvog razloga da tražim bilo šta drugo, pre nego što sam pročitao "Načertanije".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ukoliko sada pogledamo ''Memorandum'' ... Možda ću se na to vratiti kasnije. Čini mi se, časni Sude, da neću moći da završim danas sve ono što sam planirao. Nadam se da će mi jedno kraće vreme sutra biti dovoljno, jer sam planirao da neke stvari, posebno fusnote, pregledam tokom večeri. Pogledajmo sada ''Memorandum''. Vidim da pominjete Kostu Mihajlovića, našeg sledećeg svedoka i Vasilija Krestića, kao autore, ali ne spominjete nikakvu literaturu koja je kritički orijentisana prema ''Memorandumu'', njegovoj svrsi i efektu. Je li to tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Opet vam govorim da sam čitao sam ''Memorandum'' i ne trebaju mi, a pročitao sam i neke kritike koje su u to vreme izlazile i ja ću se zadovoljiti da vam dam samo kratko objašnjenje ovoga, jer se i meni žuri, pravo da vam kažem. Jedan od najžešćih kritičara i to sam naveo u svom radu, najžešćih kritičara ''Memoranduma'' bio je eks-komunistički visoki funkcioner, između ostalog i predsednik srpske Vlade i ministar spoljnih poslova, Miloš Minić. On je optuživao Srpsku akademiju

nauka za krivicu da će izazvati međunacionalne sukobe i tako dalje. I šta je na kraju uspeo da zaključi? Posle svih kritika, on je uspeo da zaključi, pošto je ... Ja ću vam to citirati: "Pošto je obasuo 'Memorandum' nizom primedbi i optužbi, Minić o njemu nije mogao da zaključi ništa drugo, do da je on tačna dijagnoza stanja u Jugoslaviji osamdesetih godina XX veka i pronicljiva prognoza tragičnih posledica, ukoliko se takvo stanje ne promeni". Za mene je to bilo dosta prihvatljivo, ne dosta, nego sasvim prihvatljivo rešenje, jer kad sam i pročitao ''Memorandum'', zaključio sam da je to dijagnoza stanja i alarm da se iz njega izađe. A analizu samog ''Memoranduma'' čućete verovatno sutra detaljnije od njegovog autora, jednog od njegovih autora.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što krenem dalje, imam još nekoliko stvari na umu. Gospođa Bading, koju ste pominjali, dala je sažetak značenja ''Memoranduma'' na sledeći način: "'Memorandum' je bio najbitniji indikator koji je ukazivao da su do 1986. godine postojale tvrdnje i ideje koje su prihvatile uticajne osobe među srpskom intelektualnom elitom". Ona nastavlja: "Da budem što jasnija, postojao je jedan sistem verovanja koji je bio iznet u 'Memorandumu' i to je bilo ono najbitnije, a ne sam 'Memorandum' kao takav, koji je, ustvari, uticao na proces raspada Jugoslavije.'' Pretpostavljam da se nećete složiti sa takvim gledištem gospođe Bading.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Sjajan primer neistorijskog zaključivanja. Dakle, mišljenje, duh, a ne sam tekst. To se u istoriografiji ne radi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne slažete se sa njezinim zaključkom?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Naravno da se ne slažem. Trebalo je krenuti od teksta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Čini se da je to pomalo normativan pristup životu. Sve stvari gledate crno-belo i ne bavite se previše učinkom koja ta crna slova na belom papiru imaju.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja polazim od metoda Leopolda Rankea (Leopold Ranke) koji je ustanovio istoriografiju kao nauku, to je jedno. A drugo, ne vidim da je ''Memorandum'', da je ''Memorandum'' crno slovo na nekavom belom papiru. Naprotiv, to je pokušaj da se crni papir, na neki način, zameni belim. Ako ćemo metaforično da se izražavamo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jedina stvar iz XIX veka kojom ću se baviti biće "Načertanije", jer ste se vi time toliko bavili i tvrdim da ste bili vrlo pristrani u svojoj analizi. Razgovarali smo o prevodu vaših dokaznih predmeta pod tabulatorom 2, kog nismo imali. Međutim, uspeli smo da ih nabavimo putem interneta. Bojim se da je to najbolje što smo mogli da uradimo.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ja sam podneo "Načertanije" ovde kao dokazni predmet. Opet nešto ... Neki zastoj.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nije vaša greška što to nije prevedeno, profesore Popov. Da li prihvatate sledeće tri tvrdnje, da je "Načertanije" promovisalo ideju ponovnog uspostavljanja srpskih granica u skladu sa srednjevekovnim linijama, kao i uspostavljanje države u njenim etničkim granicama? Da li to prihvatate?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ono prvo da je promovisana Srbija u srednjevekovnim granicama, to je upravo dokaz da se ne posmatra "Načertanije" iz onog vremena. U to vreme, kada je nastalo "Načertanije" i kad su ga pisali zajedno poljski emigranti i Ilija Garašanin, niko živ pod kapom nebeskom nije znao šta je to bilo srpsko carstvo i koja je to bila srpska država. Naime, njene granice nisu bile poznate. Istoriografija je to otkrila tek počevši od sedamdesetih, osamdesetih godina. Tako da je to živelo u svesti srpskog naroda više kao, kao tradicija, ispričana usmenom istorijom epske poezije, vrlo visoko ocenjene i svet je mislio da je srpsko carstvo trajalo 200 godina, a ono je trajalo svega 25 godina i nije uopšte obuhvatalo te teritorije o kojima govori "Načertanije". Ilija Garašanin i Čartoriski (Chartoriski), koji je dao uputstva, Adam Čartoriski (Adam Chartoriski), nisu to znali i oni su se pozivali...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zamoliću vas da pogledate dva ili tri odlomka iz "Načertanija", tako da ćete možda vaše komentare i detalje sačuvati za tada. Pitao sam vas za uspostavljanje države u njenim etničkim granicama, a treća svar je da li se "Načertanije" bavilo jednim strateškim ciljem, a to je bio izlazak na more? Da ili ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je. Bavili su se... "Načertanije" se bavilo etničkim granicama i to se može dokazati da je u dobrom, u najvećem delu, u 90 posto Ilija Garašanin dobro pogodio gde su srpske etničke granice. Na osnovu procena i popisa stanovništva u Turskoj, od 1864. godine procena, takozvana Dževdet-pašina (Xhevdet Pasha) procena, koju je objavila Odil (Odile), jedna francuska istoričarka i to u pakistanskom (Pakistani) časopisu 1997. godine i popisa stanovništva Bosne i Hercegovine koji je učinila austrijska vlast 1879. godine. Kada to poredite, vidite da je Ilija Garašanin imao pravo kada je teritoriju Bosne i Hercegovine računao kao etnički srpski prostor, tim pre što se Muslimami u to vreme nisu etnički identifikovali.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jedini razlog zbog kog želim ovim da se bavim je zbog toga što pokušavate da umanjite ideju o Velikoj Srbiji. Ono što vidimo u Garašaninovom "Načertaniju" je odraženo kasnije s kraja XX veka i vezano je za planove Srbije, zar ne? Dakle, etničke granice u skladu sa srednjevekovnom državom i pristup moru.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja nisam nikad rekao, a slušali ste razgovor sa, ispitivanje gospodina Miloševića. Ne sećam se da sam igde rekao kako je Srbija devedesetih godina pokušala da ostvari ideje Ilije Garašanina, jer se, u međuvremenu, za tih 150 godina situacija bitno izmenila.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Trebaće mi pomoć poslužitelja, kao i vaša pomoć, profesore Popov, da bismo o ovome razgovarali. Čekali smo na prevod dokaznog predmeta Odbrane, ali to nije stiglo. Preko interneta smo nabavili prevod. To još nije iskopirano pa molim da se stavi na grafoskop kako bismo ga svi videli. Ako biste mogli da pogledate. Izvinjavam se što nemate prevod, ali ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ja imam tekst koji mi je uzela gospođica iz Sekretarijata, navodno slabo se vidi ova kopija koju vi imate, pa mi je uzela moju. Ja sad ne mogu da je citiram, jer mi je nije vratila.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Daću vam primerak. Hteo sam da pročitam prvu rečenicu prevoda i onda ću da vas zamolim da to nađete u originalu. Stiže jedan primerak originala. To je negde na samom početku. Prva rečenica je: "Srpska država koja je već dobro krenula, mora da nastoji da se dalje širi". Molim vas da to pokušate da pronađete kako bismo krenuli dalje.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Svejedno, ne mogu da pronađem, ali izgleda da se prevod baš ne slaže sa originalom. Nema nigde "proširiti", ali, svejedno. Jeste, Garašanin je govorio o priključenju, o ujedinjavanju srpskih teritorija, etnički srpskih teritorija sa Kneževinom Srbijom. To je suština programa.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pročitaću vam polako ono što se nalazi u ovoj verziji prevoda i rećićete mi da li se slažete da to odražava ono što je Garašanin rekao: "Srpska država koja je već dobro krenula, mora da nastoji da se dalje širi i ojačava. To ima svoje korene u čvrstim temeljima srpskog carstva iz XIII i XIV veka, kao i u slavnoj i bogatoj srpskoj istoriji. Iz istorije je poznato da su srpski vladari počeli da zauzimaju položaj koji je držala Grčka (Greece), tj. Vizantija (Byzantine) i da su gotovo uspeli to da urade, kako bi zamenili posrnulo Istočno rimsko carstvo sa srpsko-slovenskim carstvom". Gospođa Tromp (Tromp) mi kaže da je to strana 153 u originalu i nalazi se u desnoj koloni prvog odlomka.

SUDIJA KVON: To je tabulator 2.

TUŽILAC NAJS: Da. Hvala vam.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Našao sam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li onda prihvatate ono što sam vam izneo da ovo promoviše ideju srpskih granica po srednjevekovnim linijama? Vrlo jednostavno.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, naravno da prihvatam da je to po srednjevekovnim crtama onoliko koliko su u to vreme znali Adam Čartoriski i Ilija Garašanin. Ali, nisu znali da je srpsko carstvo trajalo u XIII i XIV veku, jer nije trajalo. Bilo je županija, pa je bilo kraljevina, pa je bilo carstvo 25 godina, pa je bilo despotovina. I granice su se neprestano menjale. A da je imala Srbija, srpski narod slavnu povjest, slavnu istoriju u to sumnje nema.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo na sledeći označeni deo. Molim poslužitelja da to stavi na grafoskop. Na strani 153, tabulator 2, stoji sledeće: "Ako razmatramo oživljavanje srpskog carstva sa tog stanovišta, onda će i drugi Južni Sloveni lako da shvate ovu ideju i da je prihvate s oduševljenjem, jer, gotovo ni jedna druga evropska zemlja nema u svom sećanju tako živo, prošlost, kao što to imaju Sloveni pod Turcima, čije je sećanje vrlo snažno i poklapa se sa onim šta su o tome mogle da kažu proslavljene ličnosti i događaji iz njihove istorije".

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Šta treba da vam odgovorim? Na koje pitanje?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle ovdje se ponovo spominje srednjevekovna istorija i zalaganje za srednjevekovne granice. Sve to leži iza koncepta Velike Srbije, koji je kasnije imenovan i razvijen.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: U smislu u kojem se ovde govori o Velikoj Srbiji, to ne znači. Stvaranje jedinstvene srpske države, okupljanjem celokupnog srpskog naroda ili najvećeg njegovog dela u jednoj državi, to nije velikodržavna ideja. To je ideja koja je vladala čitavom Evropom XIX veka i Srbi su imali pravo, takođe, da imaju takvu ideju, a to što se on poziva na srednjevekovnu istoriju, to je zato da se ne bi pozivao na revolucionarne metode, jer on sam kaže ovde: "Nećemo se služiti revolucijom, nego primenom istoričeskog prava".

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, ne znam da li je vreme za prekid rada, ali hteo sam da kažem sledeću stvar. Ponovo smo u lošem položaju zato što dokumenti nisu prevedeni. Što se tiče ovog svedoka, odlučio sam, jednostavno, da vrlo brzo prelazim preko pitanja, o kojima bih, inače, opširno govorio da sam imao svu tu dokumentciju. Ne radi se o njegovoj greški, ali razmatranje ovako nečeg bi trebalo da traje neuporedivo duže da je dokumentcija na pravi način pripremljena. Isto tako, ne radi se o ispravci, već o podsećanju da je situacija takva da nisam ni u svojoj uvodnoj reči pred Pretresnim većem, niti kasnije u iznošenju naših stavova, koristio reči ''Velika Srbija''. Koristio sam tu frazu samo jednom i povezao je sa Šešeljem. Mislim da sam dva puta govorio o konceptu ''svi Srbi u jednoj državi''. A fraza ''Velika Srbija'', koja, mislim, nikada nije pripisana optuženom, je koncept koji su

spominjali mnogi drugi svedoci i, naravno, mi ne možemo da kontrolišemo način na koji oni vrše analizu i kako oni gledaju na događaje. Prema tome, što se tiče Tužilaštva, uvek smo bili oprezni da ograničimo ono šta govorimo dok iznosimo svoje stavove.

SUDIJA ROBINSON: To se ne nalazi ni u optužnici, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: To je u jednoj od optužnica, ali to je bilo pre moje uvodne reči i radi se o jednoj opštoj slici.

SUDIJA ROBINSON: Ipak, rekli ste da to nije važan deo stava Tužilaštva?

TUŽILAC NAJS: Ne kažem to. To jeste važno. To je važno imati na umu kada izražavamo svoja mišljenja koja se tiču ''svih Srba u jednoj državi''. I uvek smo razgovarali o instrumentalizaciji mišljenja drugih.

<u>Četvrtak, 16. decembar 2004.</u>

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da se svedoku da njegov dokazni predmet koji se nalazi u tabulatoru 2. Molim vas, okrenite svedoku stranu 161 srpske verzije, a na grafoskop postavite prevod koji smo našli na internetu. Strana 26, od 29. Brojevi strana se nalaze u gornjem desnom uglu. Hvala. Profesore Popov, juče smo diskutovali o Garašaninovom ''Načertaniju''. Garašanin je bio visoki političar nekoliko decenija, ali je njegov dokument čuvan na sigurnom oko 60 godina. Taj dokument je bio vrlo značajan jer je imao veliki uticaj na srpsku politiku u XIX veku. Vi ste nam govorili kako je on nenasilan. Juče ste se složili sa neka dva opšta principa. Sada gledamo, ukoliko biste to mogli da pronađete u srpskoj verziji, sledeće: ''Treći osnovni princip'', to je na strani 161.

SVEDOK ČEDOMIR POPOV – ODGOVOR: Vidim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I vidimo sledeće u ovom dokumentu koji je preveden na engleski: "Treće osnovni princip ove politike je jedinstvo naroda, čiji će diplomatski predstavnik da bude Vlada Kneževine Srbije. Kad god je reč o ispravnosti ovog principa, Bosanci i drugi Sloveni treba da traže zaštitu i svaku pomoć od Vlade. Srbija, u tom pogledu, mora da shvati da je prirodni zaštitnik svih Slovena koji žive u Turskoj (Turkey) i da će joj drugi Sloveni samo ustupiti to pravo kada na sebe preuzme obavezu da u njihovo ime nešto uradi ili kaže.'' I ako biste bili toliko dobri, molim vas da pređete u vašoj verziji na sledeću stranu, a to je strana 162 i u ruskoj ... srpskoj verziji je u pitanju peti pasus. Može li poslužitelj da okrene stranu 27 u engleskoj verziji na kojoj ćemo isto da pogledamo pasus broj 5. Nakon prve rečenice i u

engleskoj i u srpskoj verziji vidimo sledeće: ''Neposredna trgovinska povezanost sa stranim državama preko Zemuna će uvek da bude težak posao. Dakle, Srbija mora da obezbedi novi put trgovine koji će je povezivati sa morem i obezbediti joj luku. Zasada, jedini mogući put vodi preko Skadra (Shkodra) do Ulcinja.'' Sada, imajući u vidu ove pasuse i vrativši se na jučerašnje pitanje, tačno je, zar ne, da je koncept iz ''Načertanija'' uključivao shvatanje da je Srbija imala i istorijski i etnički definisane granice, iako pretpostavljam da biste vi rekli lingvistički i da je uvek morao da postoji izlaz na more i Srbi su uvek morali da vladaju na čelu sa svojom dinastijom, je li tako?

SVEDOK ČEDOMIR POPOV – ODGOVOR: Srbi bi bili pod zaštitom i pomagaće Kneževina Srbija bilo koji srpski nacionalni pokret i njihovu borbu za jednaka prava i oslobođenje. To je jedna stvar. Drugo, Srbija pored nacionalnog ima i ekonomski interes koji namerava da ostvari širom svoje teritorije. To znači u pravcu Ulcinja koji je bio naseljen pretežno srpskom populacijom. Danas su to Crnogorci, ali u to vreme su se duboko osećali kao Srbi. Dakle, između ove dve zemlje nije bilo sukoba interesa. Ne vidim da to dovodi u pitanje moje jučerašnje tumačenje da Garašaninovo ''Načertanije'' ne predstavlja program koji zagovara agresivnu politiku.

(…)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Bez obzira koje su Garašaninove namere bilo tokom XIX veka, profesore, stvari su se promenile početkom XX veka, kada se "Ujedinjenje ili smrt", sa svojim paravojnim krilom, "Crnom rukom", pojavilo na sceni. Ta organizacija je 1903. godine bila odgovorna za ubistvo kralja Aleksandra Obrenovića i, 1914. godine, za ubistvo Ferdinanda (Franz Ferdinand) u Sarajevu? Je li to tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije sasvim tačno, jer to nije ista organizacija. 1903. godine je jedna oficirska zavera likvidirala dinastiju, poslednjeg predstavnika dinastije Obrenović i posle toga se razišla. Ali, veći broj istovetnih ličnosti koje su učestvovale u zaveri 1903. godine, oformile su 1911. godine novu organizaciju, "Crnu ruku" koja jeste umešana, bar ono što danas istoriografija zna, jeste umešana u sarajevski atentat i to se zna na osnovu priznanja rukovodioca te "Crne ruke", Dragutina, pukovnika Dragutina Dimitrijevića-Apisa koji je, između ostaloga i zbog toga osuđen na Solunskom procesu 1917. godine na smrt i pogubljen.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Možda ćemo kasnije da dođemo do tog detalja, ili ne, ali je bitno sledeće. Podsetite nas da li je ujedinjenje, "Ujedinjenje ili smrt" bilo, ustvari, ujedinjenje Bosne sa Srbijom? Zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, koncept Velike Srbije se promenio. Prešao je sa svojih početnih mirnih konotacija koje su mogle da se pronađu u Garašaninovoj politici i njegovom skrivenom dokumentu, na nivo neprihvatljivog nasilja.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Je l' završeno pitanje?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. To je pitanje.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ova paravojna organizacija, "Crna ruka", jeste promenila metode. Ciljevi se nisu menjali. Ujedinjenje Srba iz Bosne i Srba iz Srbije bio je najizrazitiji cilj srpskog stanovništva u Bosni koje je, u ovo vreme, činilo 44 posto stanovnika, uz, oko 32 posto Muslimana i 22 posto Hrvata. Prema tome, ta izrazita relativna većina Srba je, gotovo jednodušno ili jednodušno tražila ujedinjenje sa Srbijom i, budući da srpska Vlada nije u tom trenutku, a i inače, u bliskoj budućnosti, smatrala da se to može ostvariti, te mladobosanske organizacije, dakle, organizacije mladih Bosanaca, u kojima je bilo Srba, Hrvata i Muslimana, između ostalih, od Hrvata je bio posle najistaknutiji jugoslovenski pisac, Ivo Andrić, bio je izraziti, bilo je nekoliko ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oprostite mi ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: ... dakle, oni su se obratili, pošto nisu mogli dobiti podršku kod Vlade, ovoj paravojnoj organizaciji koja je pomogla da izvedu atentat.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: Podsetili su me da nema referenduma koji bi mogao da potvrdi ovu statistiku. Možda možete da nam kažete na koje se izvore pozivate. Samo identifikujte izvor, mada ja nemam vremena na tome da se zadržavam.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nema referenduma, ima popis stanovništva Habzburgške monarhije (Habsburg Monarchy) iz 1910. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Nemamo vremena i vratimo se na moje pitanje, na koncept Velike Srbije, proširenja Srbije, jer on sada nosi principe nasilja i smrti. Ujedinjenje ili smrt. Hteo bih da razmislite o sledećem, tačnije o stavu Tužilaštva: Velika Srbija je, na neki način, ostala neprihvatljiv koncept sve do devedesetih godina, zato što se to uvek prepoznavalo kao koncept koji može da se postigne samo nasiljem. Postoji jedna paralela. Vama, kao učenom istoričaru koji dobro poznaje zbivanja, želeo bih da kažem sledeće: IRA (Irish Republican Army) postoji već dugo vremena. Bilo koji ozbiljan političar koji bi je sve do nedavno podržavao, ujedno bi povezao sebe s njenim dobro poznatim nasilnim planom. Sada se vraćam na Srbiju. Tokom vremena došli smo do devedesetih godina. Čuli smo mnogo svedoka, profesore Popov, koji su koristili frazu "Velika Srbija". Svedoci poput

Marinovića, admirala iz Dubrovnika, svedok poput Stipe Mesića i tako dalje su koncept Velike Srbije sagledavali s druge strane. Čuli smo da je optuženi bio oprezan, nikad ne koristiti frazu "Velika Srbija". Moje pitanje je sledeće. Od trenutka kada je Velika Srbija postala dobro poznat nasilni plan, ako bi se ikada taj plan sproveo u delo, ljudima je to otežalo da takav plan javno prihvate. Je li to tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije tačno, jer ja ne prihvatam uopšte koncept o postojanju plana Velike Srbije, niti o postojanju Velike Srbije u bilo kojem istorijskom razdoblju. Naročito u XIX i XX veku. To što vi nazivate i što se ovde pozivate na Stipu Mesića, Marinovića i druge, uopšte ne govori o planu Velike Srbije. Ta svedočenja i takav stav, zapravo, izjednačuje Jugoslaviju sa Velikom Srbijom, što apsolutno ne može da se izjednači. Jugoslavija je bila država svih južnoslovenskih naroda, a Velika Srbija to, zapravo, nikad nije ni postojalo. Velika Srbija je samo jedan mit o kojem sam ja, upravo, govorio u radu koji sam priložio ovde. Taj mit ima svoje poreklo. Ja mislim da sam ga dovoljno objasnio i bilo bi zanimljivo da čujemo koliko Srbija treba da bude mala, da ne bi bila velika.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je koncept o kom ću, možda, da razgovaram sa vama. Hteo bih da se krećemo brže. Skrenuli ste nam pažnju na "Nišku deklaraciju" iz 1914. godine. To je tabulator 3 vašeg dokaznog materijala i to je jedan od dokumenta koji je preveden na engleski. Pročitali ste jednu rečenicu, odnosno, optuženi vas je zamolio da pročitate jednu rečenicu i ja bih želeo da se na to vratimo. Ona se nalazi na drugoj strani prevoda i čini se da je to prilično bitno. Tu stoji sledeće: "Uverenost u rešenost čitavog srpskog naroda da istraje u svetoj borbi za odbranu svog ognjišta i svoje slobode, Vlada Kraljevine smatra, kao svoj najglavniji i, u ovim sudbonosnim trenucima, jedini zadatak da obezbedi uspešan svršetak ovog velikog vojevanja koje je, u trenutku kada je započelo, postalo ujedno borbom za oslobođenje i ujedinjenje sve naše neslobodne braće, Srba, Hrvata i Slovenaca. Veliki uspjeh koji će da kruniše ovo vojevanje iskupiće obilato krvave žrtve koje današnji srpski naraštaj podnosi." Bilo je jasno, zar ne, da su ovom Deklaracijom Srbi želeli i da su oduvek želeli da imaju jedinstvenu državu? Je li to tačno? Uvek su hteli da budu u jednoj državi.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Apsolutno tačno. To su hteli svi evropski narodi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ustvari, tvrdim da je to bio jedan od problema, da Srbi iz Srbije sve do devedesetih godina nisu hteli da tolerišu federaciju, već su uvek želeli unitarnu državu u kojoj bi oni držali kontrolu, jer su u većini, je li to tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije tako. Jer problem ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možete li da mi date primer?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Evo, daću vam odmah primer.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Primer srpske volje da bude partner u konferderaciji ili da bude deo države u kojoj nemaju kontrolu, kao većinski?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa Srbija nikad nije kontrolisala ceo prostor. Pitanje centralizma ili federalizma, to je bio glavni problem između dva rata, a posle rata je prihvaćeno i od strane Srbije, vrlo jednodušno, federalističko rešenje. A vi sad zamenjujete tezu i kažete da nije prihvatila konfederaciju. To je tačno, ali kao što znate, konfederacija i federacija, nije isto.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, nisu. Ali, i dalje mi ne odgovarate na pitanje. Dakle, da li možete da nam ukažete na neki događaj koji pokazuje spremnost Srbije da toleriše federaciju ili da na bilo koji način bude deo nekog dogovora u kome ona ne bi bila u većini ili većinska komponenta?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa Srbija je prihvatila sve ustave druge Jugoslavije, od Ustava iz 1946, do 1974. godine. To je bilo tri ustava i jedan ustavni zakon koji je ustavno regulisao federativne odnose u sastavu Jugoslavije. I Srbija je tu imala svoju republiku. Ja imam utisak da se vi sada pitate zašto je Republika Srbija imala većinu u svojoj republici. Pa u svakoj drugoj republici su većinski narodi imali svoju većinu i dominirali su u svojoj republici.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Uskoro ćemo da dođemo do 1946. godine i 1974. godine. Sada bih hteo da pređemo na "Krfsku deklaraciju". Mislim da još uvek nemamo engleski prevod toga, ali se on nalazi pod tabulatorom 5. Tu se nalazi jedan kratak odlomak koji bih želeo da pročitate. Mislim da je pod tabulatorom 5.3.

SUDIJA KVON: 5.5 ili 5.4.

TUŽILAC NAJS: Radi se o strani 36. To je juli 1917. godine. Molim poslužitelja da to stavi na grafoskop. Ja ću da pokažem koja strana treba da se stavi. Radi se o tabulatoru koji sadrži niz odlomaka iz raznih knjiga.

SUDIJA KVON: Tabulator 5.5, strana 36.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Izvinjavam se što ranije nisam orgranizovao sve ovo. Profesore, dok se ovaj dokument stavlja na grafoskop, molim vas da pročitate paragraf 1, koji se nalazi sa desne strane. Paragraf počinje rečima "Država Srba".

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Autorizovani predstavnici Srba, Hrvata i Slovenaca, je l' to ....

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Država Srba, Hrvata i Slovenaca ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne. Sledeći paragraf.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je, da. Vidim. "Država Srba, Hrvata i Slovenaca, poznatih i pod imenom Južnih Slovena ili Jugoslovena, biće slobodna i nezavisna Kraljevina sa jedinstvenom teritorijom i jedinstvenim državljanstvom". Hoćete dalje? "Ona će biti ustavna, demokratska i parlamentarna monarhija, na čelu sa dinastijom Karađorđevića koja je dala dokaze da se s idejama i osećanjima ne dvoji od naroda i da stavlja narodnu slobodu i volju vrh svega".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pregovori koji su doveli do toga da srpska Vlada u egzilu postigne ovaj sporazum, sada nećemo detaljno da govorimo o tome, a tiče se i Apisa i njegovog suđenja i pogubljenja. Ali ono šta vidimo iz ovog dela dogovora koji je doveo do stvaranja prve Jugoslavije je da su Srbi uspeli da izdejstvuju unitarnu državu na čijem čelu bi bila njihova dinastija i njihov kralj, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je. A drugi nisu imali dinastije, pa zato nije moglo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što pređemo sa 1914. godine na neku drugu, hteo bih da se osvrnemo na dve stvari. Ukoliko se mišljenja akademika razlikuju u nekim stvarima, dakle, mišljenja ozbiljnih akademika, pitanje, onda, i dalje ostaje otvoreno, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Naravno. Samo ne razumem vašu opasku "ozbiljnih akademika". Znači ima i neozbiljnih?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Odgovor na moje sledeće pitanje će možda dati odgovor na vaše pitanje. Postoje, zar ne, ozbiljni akademici, kosovski Albanci, koji smatraju da Srbija nije imala pravo da zavlada Kosovom 1914. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To je jedno od mogućih naučnih mišljenja koja se daju braniti i koja treba sučeliti sa mišljenjem čitavog niza drugih istoričara. To je vrlo zanimljivo stručno i naučno pitanje, mislim, ireleventno za Sud.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala vam. To je sve što mi je bilo potrebno. Molim vas da sada pogledate 14 stranu vašeg elaborata. Radi se o strani 14 engleske verzije, a gospođa Diklić (Diklich) će mi sada reći na kojoj je to strani vaše verzije. Izvinjavam se, profesore, nismo tačno obeležili strane ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Recite samo o kom je dokumentu reč?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... dakle 14. strana engleske verzije, vaš izveštaj, vaš elaborat.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: A moj izveštaj. Da, da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da se radi o strani 15 vašeg izveštaja. I to je paragraf koji počinje rečima: "Pre svega, sve teritorije koje je Garašanin smatrao srpskim", dakle zamolio bih vas da pogledate taj paragraf i da pogledate poslednju rečenicu tog paragrafa.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Rekli ste 15. stranica?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, da. Paragraf počinje rečima: "Pre svega, sve teritorije koje je Garašanin smatrao srpskim" ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, da. Našao sam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Poslednja rečenica, možda se radi o grešci u kucanju, ali ovde stoji: "Srbi su, nesumnjivo, imali istorijsko pravo na Kosovo i Metohiju". E sad, odgovarajući na moje poslednje pitanje o različitim stavovima akademika, trebalo bi da glasi da su Srbi imali "sumnjivo" istorijsko pravo na Kosovu i Metohiji 1914. godine, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne. Imali su nesumnjivo pravo budući da je to bilo središte oko koga se formirala srpska srednjevekovna država i u to vreme ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Popov, hteo bih da idemo redom kako ne bismo izgubili previše vremena baveći se srednjevekovnom istorijom. Srbi su pod okupacijom držali Kosovo nekoliko stotina godina sve do...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa moram, ako kažete da je istorijsko pravo ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo momenat. Držali su Kosovo pod okupacijom nekoliko stotina godina sve do 1382. godine, kada su poraženi u čuvenoj bici. Onda su nakon toga Kosovo okupirali drugi narodi, Mađari, zatim Otomansko carstvo. Vi ste upravo rekli da postoje ozbiljni akademici, kosovski Albanci koji bi zauzeli drugi stav i koji smatraju da Srbija 1914. godine nije imala to pravo. Vi ste nam, takođe, rekli da ukoliko se akademici ne slažu, da to ne znači da je pitanje rešeno, već da se radi o otvorenom pitanju. Sad vas ja pitam, kako bismo krenuli dalje i da ne gubimo više vremena na istorijskoj analizi, da li prihvatite da je ono što se dešavalo 1914. godine, ustvari, bilo jedno, da tako kažemo, upitno pravo.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: 1914. godine se nije ništa dešavalo na Kosovu i Metohiji, ali ne možemo da izbegnemo neke istorijske činjenice, tim pre što ste napravili jedan čitav galimatijas pogrešnih fakata od toga da su Srbi okupirali Kosovo u XIII i XIV veku, što nije tačno, jer su se oni tu naselili još u VI i VII veku, naseljavajući Balkansko poluostrvo, odnosno Sloveni, još ne Srbi. Drugo, netačno je da je Kosovska bitka bila 1382. godine, nego je bila 1389. godine, a tačno je da je to bila gotovo isključivo srpska teritorija na koju se albanski živalj postepeno naseljavao, počevši od XV i XVI veka, pa nadalje.

Veza između Srba i Albanaca je, razume se, bilo kroz čitav srednji vek i to je bila, uglavnom, dobra saradnja. 1914. godine se ništa nije desilo. Srbi su oslobodili svoju istorijsku kolevku 1912. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I Kosovo je anektirala Srbija. To je termin koji se koristi, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da. Oduzeto je Turskoj (Turkey). To je turski Kosovski vilajet i oslobođen je i, razume se, uključen u srpsku državu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kako bismo objasnili, drugi akademici su pisali o masakru nad hiljadama Albanaca od strane Srba 1913. godine. Otprilike oko te godine, zar ne? Ne bih sad hteo da rešimo to pitanje, ali želim samo da mi potvrdite da li je tačno da postoji brojna dokumentcija i brojni radovi i o tome, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Postoje svedočanstva u bečkoj štampi i svedočanstva u Karnegijevoj fondaciji (Carnegie Foundation) da je bilo srpskih zločina na Kosovu i Metohiji, ali, isto tako, postoje i brojna svedočanstva o kojima je govorio gospodin Terzić da je bilo otpora naoružanih albanskih odreda i osvetničkog ponašanja prema srpskoj vojsci, budući da Albanci, koji su u to vreme već zaista predstavljali demografsku većinu, nisu hteli da prihvate srpsku vlast.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Popov, sumnjam da će Pretresno veće da odlučuje o tom pitanju. Jedino što treba da znamo jeste da postoje suprotna mišljenja. Pre nego što ostavimo po strani Prvi svetski rat, vi ste juče spomenuli jednu od karata londonske konferencije i na toj karti se videlo šta treba da pripadne Italiji. Mi smo uspeli da dođemo i do one druge karte koju ćemo sada da predočimo i zamolimo da se obeleži, jer mislim da ste upravo o ovoj karti govorili. Časni Sude, ovo smo skinuli sa veb sajta ''Kongresa srpskog ujedinjenja'' (Serbian Unity Congress) i o tome smo već čuli ranije.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Mogli ste da nađete mnogo izrazitiju i bolju kartu od ove. Postoji objavljena knjiga "Karte naših predela" i na engleskom i na srpskom i tu se vidi, između ostalog ... Data je prostana karta i ''Londonskog ugovora'' (London Treaty) i predloga ponuda koje su nuđene Srbiji, kao kompenzacija za teritorije koje će izgubiti južnoslovenski narodi realizacijom ''Londonskog ugovora'' i, evo, to je ova karta, koja je preda mnom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, budite tako ljubazni i samo pogledajte ovu kartu koju sam vam ja predočio, jer, koliko shvatamo, radi se o autoritativnoj karti. Ako vi imate bolju kartu, možete da je pokažete.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Naravno da imam bolju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da se karta stavi na grafoskop.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Hoćete moju da stavimo na grafoskop.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Za sada ćemo da se koristimo mojom kartom.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Dobro.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pitanje je veoma jednostavno. Ako pogledate teritorijalna ograničenja predviđena za Srbiju, obuhvata se čitava Bosna i Hercegovina i Crna Gora. Mislim da se ovde na karti ne vidi, i Makedonija. Ali to bi u suštini predstavljalo znatno povećanu Srbiju, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, da. Ali to je predlog savezničkih sila, a ne zahtev Srbije. Zato sam vam i rekao ... To sam i govorio...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Upravo tako, ali radi se o daleko uvećanoj Srbiji. Ako je 1991. godine neko, bilo ko, planirao veličinu Srbije na osnovu ove karte, recimo da se nešto tako radilo, onda bi oni, ustvari, razmišljali u smislu Velike Srbije, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Prvo, nije važno ko ... Vi kažete ''bilo ko''. Nije važno ''bilo ko''. Važno je ko je o tome planirao. Sigurno srpska Vlada, srpski narod u celini i njegovi merodavni politički organi nisu to planirali. Drugo, ta Srbija, tada stvorena ne bi i dalje bila velika ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, budite ljubazni i držite se svoje ekspertize, jer zbog toga ste tu da nam pomognete. Ja ću se vratiti na ovo moje pitanje, ali ću u međuvremenu da vam postavim nekoliko drugih pitanja. Recimo, čovek na beogradskoj ulici 1991. godine razmišljajući o konceptu Velike Srbije, ne bi imao bogatstvo istorijskog znanja koje vi posedujete, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pretpostavljam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Taj čovek bi razmišljo veoma uopšteno.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, ne znam. Verovatno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šešelj, koji je vatreno govorio o Velikoj Srbiji, koji je čak izdavao časopis pod tim imenom "Velika Srbija", on je, dakle, privlačio ljude koji su ga podržavali i koji su uopšteno razmišljali u ekspanzionističkom smislu o velikoj, odnosno o većoj srpskoj državi koja bi obuhvatala sve Srbe, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nema sumnje da je Šešelj verbalno o tome govorio, ali ja ne vidim u ovom slučaju, u procesu protiv predsednika Miloševića, da to ima ikakve veze, jer odgovorni političar u to vreme je bio predsednik Milošević, a ne Šešelj. Šešelj je bio politički agitator koji je nastojao na ovaj način da pridobije što više glasača.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, nemojte da dajete komentare o relevantnosti dokaza. Pretresno veće o tome odlučuje. Dakle, ako mi budemo smatrali da je nešto irelevantno, mi ćemo to i reći.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, vratiću se na moje pitanje. Ne brinite o tome na koga mi mislimo i koga ćemo da identifikujemo. Dakle, ako je bilo ko devedesetih godina govorio o srpskim granicama otprilike onako kako se te granice navode na ovoj karti londonskog ugovora, ta osoba bi, u suštini, razmišljala i govorila o Velikoj Srbiji, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, znate koliko je u Velikoj Britaniji (Great Britain) ljudi govorilo o kolonijalnim osvajanjima i zastupao to. Pa treba ... Da li treba danas pozvati Britance (Britons) na odgovornost zbog toga što su imali milione agitatora za kolonijalnu politiku.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, ako niste u stanju da odgovorite na pitanje, onda to slobodno recite. Ponovo ste dali jedan komentar, a ne odgovor na postavljeno pitanje. Dakle, da li ste u stanju da odgovorite na pitanje?

SVEDOK POPOV: Tužilac me pita da li je bilo podrške idejama o Velikoj Srbiji. Je li to bilo pitanje? Možda ga ja nisam dobro razumeo.

SUDIJA ROBINSON: Ne, to nije bilo pitanje. Imamo pitanje na transkriptu. "Ako je bilo ko devedesetih godina govorio o srpskim granicama otprilike onako kako su one obeležene na karti londonskog ugovora, ta osoba bi, u suštini, razmišljala u smislu Velike Srbije." Od vas se samo traži da odgovorite da li je to tačno, ili ne?

SVEDOK POPOV: Ta osoba bi razmišljala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Krenimo sada dalje. Kraj Prvog svetskog rata. Imamo demokratsku vladu na čijem čelu je kralj Aleksandar Karađorđević, sve dok nije postao diktator 1929. godine. I, ustvari, sve Vlade su bile srpske Vlade, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Bile su mešovite. Ministar spoljnih poslova prve vlade je bio Ante Trumbić, a vrlo dugo je bio ministar unutrašnjih poslova Antun Korošec. To su dva ključna mesta, ako se ne varam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali to su bile Vlade sa srpskom većinom.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To je tačno.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: Hvala vam. Ono što želim da iznesem je vrlo jednostavno. Dakle, pojam Velike Srbije ne mora da postane vitalan i ključan sve dok su Srbi glavni i dok oni rukovode stvarima, a taj pojam se ponovo pojavljuje jedino kad Srbi počinju da gube kontrolu. Dakle, sve do

perioda kada je kralj postao diktator imali smo, ustvari, srpsku dominaciju, tako da nije bilo nikakve potrebe da se stvara Velika Srbija. To je tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ja ne znam šta vi zamišljate pod srpskom dominacijom. Bila je, doista, većina Srba u vojsci, osim što je srpska vojska odmah prihvatila 2.500 austro-ugarskih (Austro-Hungary) vojnika u svoje redove, odnosno oficira, među kojima 60 generala, dakle, vojske protiv koje je ratovala, što je prihvatila sve činovništvo austro-ugarsko, što je prihvatila sve sisteme školstva da bi postepeno ujednačavala, jer Jugoslavija se ujedinila sa zemljama u kojima je bilo ...

SUDIJA ROBINSON: Profesore, ponovo ne odgovarate konkretno na pitanje koje vam je postavljeno. Mislim da je tužilac hteo da kaže da se koncept Velike Srbije očitavao samo onda kada bi Srbi počeli da gube kontrolu. Nije bilo potrbe da se oslanjaju na taj koncept sve dok su Srbi bili glavni. Da li prihvatate taj opšti stav? Da li se radi o jednoj fer analizi?

SVEDOK POPOV: Nije fer analiza, jer u tom slučaju bi onda druga Jugoslavija bila velikohrvatska, zato što je najveći broj rukovodećih ljudi u državnom vrhu bio hrvatsko-slovenački. Dakle, ja ne bih prihvatio takvo tumačenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Doći ćemo i do druge Jugoslavije za koji trenutak. Idemo dalje. Dakle, kralj je postao diktator, Hrvati su postali radikalni, a u vašoj Vojvodini, za koju neki misle da predstavlja kulturno sedište Srbije, verovatno i vi to mislite, imamo pojavljivanje "Srpskog kulturnog kluba". Javljaju se ljudi, kao, na primer, Čubrilović i njegovi čuveni dokumenti kojima se predlaže etničko preseljenje i, takođe, upotreba nasilja.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Šta me pitate?

TUŽILAC NAJS - PITANJE: Da li sam u pravu kada mislim da je radikalizacija Hrvata dovela do razvoja argumenata u "Srpskom kulturnom klubu" da se raspravlja i prihvata jedno nasilno rešenje srpskog problema.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Radikalizacija hrvatskog pitanja je počela još 1920. godine, a nju je izneo na javnost, sa vrlo radikalnim zahtevima, Stjepan Radić, najistaknutiji lider hrvatskog naroda u to vreme, još 1922. godine. I ja sam podneo ovde jedan njegov intervju Njujork (New York) ... Ne, svejedno, "Dejli Njuzu" (Daily News) u kojem on tačno definiše hrvatske zahteve i to vrlo radiklano. Od toga trenutka u Jugoslaviji je sve do 1941. godine dominantno hrvatsko pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Popov, vi možda to ne znate, ali mi smo pogledali "Memorandum" Čubrilovića iz 1937. godine i razgovarali smo o "Memorandumu" iz 1944. godine, koji je još nasilniji. S obzirom na

poteškoće Hrvata, srpski nacionalizam je, jednostavno, pokrenuo svoj nasilni potencijal, zar ne? I to je ono što se dešavalo i što je dovelo do rata.

SUDIJA ROBINSON: Molim vas da se koncentrišete samo na konkretno pitanje, pre nego što odgovorite.

SVEDOK POPOV: Čubrilovićev ''Memorandum'', koji pominjete, nema nikakve veze sa srpsko-hrvatskim odnosima. Čubrilović se deklarisao kao Srbohrvat, kao član "Mlade Bosne". Oni su se svi osećali pripadnicima jednog naroda. Čubrilović ''Memorandum'' se odnosi na Kosovo i Metohiju i to ''Memorandum'', ako se ne varam, ili nekakva podsetnik, nisam siguran šta je bilo, iz 1937. godine. O dokumentu iz 1944. godine koji vi pominjete, ja pojma nemam, niti je iko o tome ikad govorio u jugoslovenskoj istoriografiji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Osim Čubrilovića, imamo i Moljevića, o kome ste i vi govorili. Pogledajmo Moljevićevu kartu koja se pojavljuje nakon rata. Molim da se to stavi na grafoskop, druga verzija koja je jasnija od prve, a postoji i engleska verzija. Molim poslužitelja da na grafoskop stavi prvo verziju na srpskom, a zatim da odmah prebaci na drugu stranu gde se bolje vidi ona na engleskom. Dakle, ovako izgleda Moljevićeva originalna karta. Ako pogledamo sledeću stranu, imamo je na engleskom, to je tabulator 7, tu su dokumenti profesora Popova. U engleskoj veziji jasno stoji da je na kraju rata Moljević predlagao izuzetno proširenje srpskih teritorija, zar ne? Počevši od juga, uzeti Skutar (Scutar) i Skadar, delove Bugarske (Bulgaria), Rumunije (Romania), Mađarske (Hungary), a ostavljajući Hrvatskoj vrlo malu teritoriju. Možemo da vidimo deo severoistočno od Banja Luke, a zatim mali oblik leptira južno od Slovenije. To stoji na karti, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste. Ali, molim vas, dozvolite molim vas, gospodine sudija, da kažem. Tužilac se upetljava ustvari o kojima apsolutno nije obavešten. Moljević i Vasa Čubrilović su nebo i zemlja. Nikakve veze jedan sa drugim nemaju, to je jedno. A drugo, Moljevićava karta, ja ne znam da li je tužilac pratio moj razgovor sa predsednikom Miloševićem juče i prethodnog dana, u kojem smo raspravili Moljevićevu kartu. Ona nije s kraja rata. Ona je iz 1941. godine, dakle, sa samog početka rata kada je krenuo užasani teror protiv Srba. I, čak, nije prihvaćena u celini ni u štabu Draže Mihajlovića, a 1944. godine definitivno poražena od srpskog naroda koji se borio u Narodnooslobodilačkoj vojsci.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da potvrdite crtu koju vidimo. Jugoistočna granica tog leptira, ono šta je ostalo Hrvatskoj i da se, otprilike, kreće linijom Karlobag-Virovitica-Karlovac, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa jeste, ali to nije prihvaćeno ni od koga u Srbiji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidite profesore, vi nama pomažete dajući sliku opšte istorije i koncepta Velike Srbije.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja sam zato ovde.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mene zanima da vidim koje su još ideje postojale u srpskim umovima. Ovde imamo jednu koja iscrtava severozapadnu demarkaciju Virovitica-Karlobag-Karlovac, koja stoji na ovoj karti. Hvala puno. Sada ćemo da se pozabavimo razdobljem o kome ste ranije govorili. Nakon Drugog svetskog rata u Titovoj Jugoslaviji je dugo vremena postojala napetost između oslabljene Srbije i decentrilizovane bivše Jugoslavije. Je li to tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije. Nije postojala nikakva ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ispravite me.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ispraviću vas, naravno. Nikakva napetost između Srbije i nove, druge Jugoslavije nije bilo sve do šesdesetih godina XX veka, do početka politike decentralizacije Jugoslavije, u cilju njenog rasturanja, njenog razbijanja. Tek tada su počele te tenzije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Ne moram nužno da osporavam puno toga šta ste rekli, zato što možemo da pogledamo stranu 36 vašeg izveštaja, na engleskom, a to je 39 na srpskom. I onda možemo da prođemo na nešto oko čega se slažemo.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je negde u sredini ovog velikog odlomka. Rekli ste sledeće: "Kampanje protiv srpskog nacionalizma, centralizma i hegemonizma dostizale su vrhunac u vreme odlučnijih mera na slabljenju jugoslovenske federacije. Prilikom ustavnih promena 1963. godine, 'Brionskog plenuma'", mislim da je to bilo 1966. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste, tako je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala: "i uklanjenje iz političkog života najistaknutijeg Srbina u rukovodstvu države, Aleksandra Rankovića 1966. godine, ustavnih promena 1971. godine i 1974. godine, posle Titove smrti 1980. godine, separatističkog pokreta na Kosovu i Metohiji 1981. godine, pojave 'Memoranduma' SANU 1986. godine". Vi ta događanja vidite kao ona koja su dovela do sukoba, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je. I ja vam to kažem vrlo ... Sad se slažemo da je to počelo šesdesetih godina, a ne odmah posle rata.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: Da. Sasvim tako.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: 20 godina je ipak 20 godina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pitanje je nekorektno, zato što zapostavlja prvu rečenicu tog pasusa u kojoj profesor Popov kaže da ''u rafiniranoj i

ublaženoj formi ovu iracionalnu teoriju su na ekonomsko-političkom planu nastavljali" i tako dalje, pa se onda govori o kampanji protiv srpskog nacionalizma, centralizma i hegemonizma. Pre svega, on ukazuje da je reč o jednoj iracionalnoj teoriji i ako se to zapostavi, pa se počne iz sredine citata, onda se dobija potpuno druga slika onoga što profesor Popov kaže. Mislim, radi korektnosti. Ovo je intelektualno nekorektno.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Miloševiću. To su upravo one stvari koje možete da pokrenete tokom dodatnom ispitivanja, ako mislite da je Tužilaštvo nešto propustilo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zahvalan sam profesoru Popovu zato što je prihvatio da odgovori na moje pitanje i da je to bilo sasvim prikladno pitanje za njega. Da se vratim na jedno ranije pitanje. Problem 1966. godine i kasnije bio je, ustvari, u tome da Srbija sebe nije videla kao nekoga ko je na čelu. Ona je bila manje važan partner u onome što je bila decentralizovana država. To je bio njen problem.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Njen problem je bio što je posle ustavnih promena, koje su započele, ovde stoji, od 1971, ali još od 1967. godine je krenulo to, a 1971. godine su doneti bitni amandmani, što je od tada bila neravnopravna u sastavu jugoslovenske federacije. I njena borba, počevši od tada, vrlo, najpre diskretno u intelektualnim krugovima, a osamdesetih i političkim, za vraćanje ravnopravnog statusa u okviru jugoslovenske federacije. Taj neravnopravni status njoj su nametale pokrajine, koje su mogle da kontrolišu njenu polituku, a ona u svojim vlastitim pokrajinama nije imala nikakvih ingerencija.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: Jedno od mojih prethodnih pitanja bilo je sledeće, možda se njime možemo ponovo pozabaviti, upravo u ovakvom obliku političkog okruženja, koji ste sami opisali, koncept Velike Srbije je bio nešto do čega je vrlo lako moglo da se dođe, nešto šta je bilo vodilja za političare. Ustvari je došlo do njegovog ponovnog isticanja, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije, to vi ... To je vaša kombinatorika. Ja to nisam ni video, ni pročitao nigde, da je to moglo biti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali, do Prvog svetskog rata koncept kog su svi prepoznavali uključivao je krivična dela i nasilje i od tada se o tome nije moglo otvoreno govoriti.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: O kojem konceptu? Oprostite, nisam vas razumeo.

TUŽILAC NAJS - PITANJE: O Velikoj Srbiji nije moglo otvoreno da se govori zato što su svi znali da to može da se postigne samo nasiljem, što se upravo i dogodilo.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, nije tačno. Ja sam vam govorio. Čitavo vreme moga svedočenja ovde, mog izlaganja, je dokazivanje da nije postojao koncept Velike Srbije i da ujedinjavanje srpskih zemalja oko Srbije nije Velika Srbija.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo li sada da pogledamo dokazni predmet 786.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, što se tiče zadnjeg odgovora, rekli ste da ujedinjenje srpskih zemalja oko Srbije nije Velika Srbija. Kako biste to, onda, nazvali?

SVEDOK POPOV: Srbijom.

SUDIJA ROBINSON: Srbijom? Shvatam. Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Do toga ću uskoro da dođem sa nekoliko karata. Ali, da se nadovežem na pitanje sudije Robinsona (Robinson). Okupljanje Srba oko Srbije čini Srbiju nešto većom, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je. Nešto veća jeste.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo onda dokazni predmet 786. To je iz časopisa "Epoha". Drago mi je što mislite da je taj časopis zabavan. Hteo sam da vas podsetim na nešto što je vaš prijatelj i kolega, ispravite me ako nisam u pravu, rekao kada su mu o tome postavljena pitanja pred Pretresnim većom. Pitanje je bilo: "Pretpostavljam da znate za postojanje časopisa 'Epoha'?". On je odgovorio "Epoha?"ja sam ga ponovo pitao: "Da". i on je rekao: "Ako je to isti časopis koji je neko vreme objavljivala Socijalistička partija Srbije, onda znam". Dakle, čini se da je on potvrdio da je to bio časopis SPS-a. Sećate se da smo mi pogledali jedan primerak i jedan impresum, koji je bio nešto poput otkrovenja, od juna meseca 2002. godine, gde je pisalo da je osnivač časopisa SPS? Molio bih vas da pogledate ovaj časopis ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pogledao sam ga juče.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... i da pogledate kartu... Da li možete još jednom da je pogledate za mene, molim vas.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ako treba za ovaj Sud i deset puta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Cenimo vašu kooperativnost. To je u redu. Hvala. Karta koja se nalazi na grafoskopu s vaše leve strane, ima legendu. Mi znamo šta u legendi stoji. Pogledajte, molim vas, kartu. Kaže da je linija s leve strane, nešto što se naziva optimalnom, koja se, naravno, kreće linijom Karlovac - Virovitica - Karlobag, zar ne? Pretresno veće to može da pronađe u prevodu na engleski na prvoj strani nakon naslovne, gde stoji optimalne zapadne granice srpskih zemalja. Naslov članka, nemamo vremena da prođemo kroz ceo članak, jer je dug, je "Kako ćemo se razgraničiti". Ističem "mi". I to se

pojavljuje u časopisu koji finansira SPS. Zar nije to, ustvari, predlog za stvaranje Velike Srbije? To je bilo nakon neuspeha haške konferencije.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja sam, ako se sećate, ako ste pratili moj razgovor juče, rekao prvo da pojma nemam o časopisu "Epoha" i da sam ga dobio pred sam polazak u Hag (The Hague) i ovde ga prvi put pročitao. Drugo, da to nije bio časopis Socijalističke partije i treće, interpretacija naslova tog članka nije "Kako ćemo se mi razgraničiti", nego "Kako ćemo se razgraničiti mi i Hrvati". Iz teksta to proizilazi. Ali, to je jedna od mogućih kombinacija koja se javljala u kriznom periodu 1990, 1991, 1992, 1993. godine, tako da ja to ne smatram nikavim posebno ozbiljnim predlogom kojim se iko od odgovornih organa u Republici Srbiji bavio. Da jeste, znao bih.

SUDIJA ROBINSON: Dozvolio sam vam da date dodatne komentare, ali niste odgovorili na pitanje a to je: zar nije to, ustvari, predstavljalo predlog za stvaranje Velike Srbije? Dozvolio sam vam da date kratak uvod, ali još uvek dugujete odgovor.

SVEDOK POPOV: Da je ostvaren, to bio koncept, to bi bila Velika Srbija. Ali, na ostvarenje toga niko nije išao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, kako biste razumeli pravila, pitanje čiji je ovo časopis je nešto o čemu će da odlučuju sudije, a vaš odgovor se sada poklapa sa odgovorom koji ste mi dali kada sam vas pitao da li je iko devedesetih, ko je razgovarao o londonskom sporazumu, razmišljao o Velikoj Srbiji. Te karte su, ustvari, veoma slične, zar ne, naročito u pogledu na severozapadne granice, koje se poklapaju sa kartom Moljevića i svako ko je razmišljao u ovim terminima devedesetih, kao što ste i vi objasnili, ustvari je razmišljao u terminima Velike Srbije. To je tačno, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ja ne mogu reći kako je ko razmišljao. Ja znam da je bilo razgovora na desetine ovakvih tema. Ali kako je ko razmišljao, pa, ne ulazim ni u čiju misao.

SUDIJA ROBINSON: To je vrlo dobar pravnički odgovor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da pogledamo još jedan dokazni predmet iz časopisa "Epoha" od 7. januara 1992. godine. Pre toga, nešto o novom dokaznom predmetu, da li znate za Beogradsku inicijativu?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Na koju mislite? Ja znam za onu iz Drugog svetskog rata.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Onu iz 1992. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne znam za tu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kraj 1991. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne znam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Bez obzira na to, molim vas da pogledate ovu kartu. Govorili ste nam dosta o političkom razvoju događaja tokom devedesetih. Ovo je primerak "Epohe" iz 7. januara 1992. godine. Članak imamo na srpskom i imamo prevod na engleski "Jugoslavija po treći put". Molim da poslužitelj stavi kartu na grafoskop, kako bismo je videli. To uključuje područja u Bosni u kojoj su Srbi u većini, bar se tada tako verovalo. Molim vas da u srpskom tekstu pogledate drugu stranu gde se nalazi karta. Pronađite paragraf koji kaže "Sve teritorije koje su sporne, treba staviti pod protektorat UN-a". Da li ste to pronašli?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Našao sam kartu, ali taj tekst koji citirate, nisam pronašao. Je li to na prvoj ili na drugoj strani?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na drugoj. Oprostite, moja greška što to nisam unapred označio. Ako pogledate gornji desni ugao, to je strana koja ima kao zadnje brojke 9967.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne vidi se. Ovde je loša kopija. Je l' ovo?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako pogledate levu kolonu, novi odlomak...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: "Sve sporne teritorije treba" ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da. Našao sam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I tu se, otprilike, kaže: "Sve sporne teritorije", oprostite, na engleskom to je strana koja u donjem desnom uglu ima 3 od 10. "Sve sporne teritorije treba da se stave pod protektorat Organizacije ujedinjenih nacija i Plavih šlemova (Blue Helmets). Time bi se možda obezbedila bolja zaštita srpskog naroda od agresije hrvatske vojske, ali bi se, istovremeno, stvorila mogućnost za izjašnjavanje stanovništva o svojoj budućoj državi, kroz pet ili više godina". Verovatno može još da se poradi na službenom prevodu. Zatim ide sledeća rečenica: "Svetska iskustva govore da u 90 posto slučajeva teritorije koje su bile pod zaštitom OUN-a su u bližoj ili baljoj budućnosti dobile pravo na nezavisnost". Ako ponovno pogledamo kartu i ta sporna područja i ako uzmemo u obzir pitanje sudije Robinsona koji vam je postavio ranije o srpskim područjima u Bosni, zar ovo nije usledilo nakon neuspeha haške konferencije i neuspeha beogradske inicijative? Ali, kako ste rekli, sa tim niste upoznati. Zar nije, ustvari, cilj bio da se dođe do tih teritorija, možda u okviru protektorata UN i nije li to predstavljalo već Veliku Srbiju, pod drugim nazivom?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Iz ovog vašeg dugog izlaganja nisam baš sve mogao da razumem ili da pratim, ali svejedno je. Da li vi tražite komentar moj na ovaj tekst ili nekakav odgovor?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Hteo bih da prokomentarišete da li ovaj plan, utvrđujući ove teritorije pod protektoratom UN, ustvari, predstavljao stvaranje Velike Srbije pod drugim imenom?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Rekao sam vam da ne znam ovaj tekst, ali za ovo što sam sada prvi put u životu video, mislim da ne može biti reči o prikrivenom stvaranju Velike Srbije. Ne razumem zašto bi Organizacija ujedinjenih nacija i Plavi šlemovi sprovodili svoju, svoj protektorat da bi stvorili Veliku Srbiju. Bar protiv toga su se borili i opravdano i neopravdano. Pre svega, neopravdano.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da sad pogledate još jedan dokument koji je predstavljen tokom iznošenja uvodnih reči, a koji još nije uvršten u dokazni spis. Ipak, hteo bih da se to sada stavi na grafoskop. To je zadnja karta iz januara 1992. godine koja je vezana uz SPS. Ova karta slikovito prikazuje situaciju od decembra meseca 1992. godine, prikazuje teritorije pod srpskom kontrolom koje su obojene svetlo plavom bojom. Ako to stavimo na grafoskop i ako pogledamo levu stranu, vidimo nešto što nije sasvim različito od karte u "Epohi", a ako pogledamo prema granici sa Crnom Gorom i Srbijom i prema istoku, vidimo male razlike, zato što vidimo da svetlo plava boja označava i zauzimanje određenih delova uz reku Drinu, uključujući i zaštićene zone poput Srebrenice, Goražda i Žepe. Pretpostavljajući, profesore, da je ovo tačna karta koja pokazuje linije fronta područja pod srpskom kontolom krajem decembra 1992. godine i imajući vaš odgovor na pitanje sudije Robinsona, zar se nije dogodilo sledeće: stvarenje Velike Srbije u onim okvirima u kojima je to bilo moguće?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije. Ova karta pokazuje teritorije, ako je tačna, a pretpostavljam da jeste, prihvatam da jeste, pokazuje koje su teritorije kontrolisali bosanski Srbi, budući da su se oni oduprli odlukama Skupštine Bosne i Hercegovine da se Bosna i Hercegovina otcepi od Jugoslavije. I onda je došlo do sukoba, kao što znate, u aprilu 1992. godine koji su izazvali, po mom dubokom ubeđenju i znanju, bosanski Muslimani. Ovo su teritorije koje su kontrolisale oružane snage današnje Republike Srpske, odnosno bosanskih Srba, a ne Srbije.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, još samo jedan trenutak. Gledam na sat, a znam da smo počeli i nekoliko minuta kasnije.

SUDIJA ROBINSON: U redu.

TUŽILAC NAJS: Naravno, s obzirom na obim iskaza ovog svedoka, proveo sam puno vremena postavljajući mu pitanja o detaljima, ali pokušavam da završim što je pre moguće i to bih mogao da uradim u naredna pet minuta, ukoliko mi to dozvolite.

SUDIJA ROBINSON: Da, izvolite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da je tako bolje i za Sud. Postoji još jedno pitanje na koje bih hteo da se osvrnem, a radi se o ''Kutiljerovom planu'' (Cutileiro Plan) o kome ste vi juče svedočili. Možda nemam dovoljno kopija. Napraviću kopije tokom pauze. Evo ovde dve verzije, engleska i BHS verzija dokumenta. Dakle, radi se o ''Kutiljerovom planu''. Pogledajte ovaj dokument. Radi se o novom dokumentu. Žao mi je što nisam rekao gospođi Diklić (Diklich). Radi se o dokumentu saveznog Ministarstva za inostrane poslove od 9. avgusta 1994. godine, o kratkoj informaciji o, takozvanom, ''Kutiljerovom planu'' za bivšu Bosnu i Hercegovinu. Molim poslužitelja da na grafoskop stavi drugu stranu, budući da nemamo vremena da sve to pročitamo. Ova dva paragrafa glase: "Sa današnje distance" ... Ustvari, počnimo malo ranije: "'Kutiljerov plan' su, najpre, prihvatile sve tri strane u Bosni i Hercegovini. Međutim, ubrzo posle toga, muslimanska strana je ovaj plan odbacila i time dodatno podstakla izbijanje rata u ovoj bivšoj jugoslovenskoj republici. Sa današnje distance je uočljivo da je time učinila fatalnu grešku. Osim što je došlo do krvavog građanskog rata, kasniji planovi međunarodne zajednice, izuzev 'Vens-Ovenovog plana' (Vance-Owen Plan), uključujući i poslednji plan Kontakt grupe (Contact Group), pokazali su se povoljnijim za srpsku stranu. Međutim, vrednost 'Kutiljerovog plana' se sastojala u tome što je međunarodna zajednica već tada izrazila spremnost da legalizuje i međunarodno-pravno verifikuje granice srpskih teritorija u Bosni i Hercegovini. Nažalost, ni posle dvogodišnjeg rata u ovoj bivšoj jugoslovenskoj republici, te granice nisu formalno priznate". Dakle, pogledajte ovaj dokument. Moguće je da ga niste nikad ranije videli, ali ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nisam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... vidi se zašto je taj plan favorizovan zato što je postojala spremnost da se verifikuju granice srpskih teritorija u Bosni i Hercegovini. Dakle, zbog toga je favorizovan taj plan, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je, jer reč je o granicama, o srpskim teritorijama ... O granicama srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Vrlo precizno treba razlikovati granice srpskih teritorija u Bosni i Hercegovini od granica Republike Srbije. Dakle, to nije legalizacija granica Republike Srbije, nego Srba u Bosni i Hercegovini, koji su tražili zaštitu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno, ovo je pitanje o kojem će da odlučuju sudije, ali da je u glavama onih koji su to planirali, da su oni imali nameru da se te teritorije Bosne na kraju povežu sa samom Srbijom, to bi, ustvari, značilo isto kao i želja da se stvori Velika Srbija, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To ne bi značilo isto. I danas postoje posebne veze između Srbije i Republike Srpske i ekonomske i društvene i kulturne i političke, pa ne znači stvaranje Velike Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oprostite, da je plan postojao da se povežu te teritorije, onda bi planeri takve povezanosti na umu imali koncept Velike Srbije. Dakle, to je isto kao i sa kartom londonskog ugovora i, takođe, kao što je slučaj s onom kartom iz "Epohe".

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, s obzirom na odgovor na vaše poslednje pitanje, možda ne biste trebali da kažete šta je bilo u glavama onih koji su to planirali, možda biste samo trebali da pitate da li bi povezivanje tih teritorija bilo konzistentno sa konceptom Velike Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Zahvalan sam na vašoj formulaciji.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: I ja sam zahvalan gospodinu Robinsonu što je onemogućio, ovako, u kondicionalima postavljanje pitanja. Inače, ja mislim da se ovo ne bi moglo identifikovati sa stvaranjem Velike Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moje poslednje pitanje je sledeće: vi ste član SPS-a i to dugo godina. Tačno je, zar ne, da je SPS sarađivao sa Šešeljevom strankom 1991. godine i 1992. godine? U jednoj fazi optuženi je za Šešelja, čak, rekao da se radi o najboljem političaru koga on poznaje. To je tačno, zar ne? Radi se o 1992. godini i 1993. godini. Zahvaljujem se na ispravci.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja o toj saradnji ne znam. Znam da su formirali Vladu nacionalnog jedinstva, ako se ne varam, neka me ispravi gospodin Milošević, 1998. godine.

(…)

DODATNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, gospodine Robinson. Profesore Popov, gospodin Najs vam je citirao jedan deo pasusa iz vašeg ekspertskog rada na strani 39, to je pretposlednja stranica vašeg rada i sugerirao da je to kasnije dovelo do sukoba. E sad, ja bih želeo da vam pročitam ceo pasus, pa ćete mi onda odgovoriti na pitanje da li je to, da li to može da se tvrdi na osnovu ovoga što vi govorite ili se tvrdi nešto sasvim

drugo, a evo kako glasi ceo pasus: "U rafiniranoj i ublaženoj formi, ovu iracionalnu", naglašavam, dakle, "ovu iracionalnu teoriju su na ekonomsko-političkom planu u socijalističkoj Jugoslaviji posle kraćeg perioda, takozvanog, partizanskog jugoslovenstva, zapravo jugoslovenskog patriotizma šesdesetih godina, prihvatili vodeći politički ljudi Hrvatske (kao neko zaveštanje najvećeg hrvatskog nacional-komuniste Andrije Hebranga) prihvatili vodeći politički ljudi Hrvatske". I onda se navode oni, "snažno podržavani od separatista drugih naroda", pa se govori "Slovenca, Edvarda Kardelja", druge ličnosti jugoslovenske politike: "Oni su korak po korak krenuli ka demontiranju Jugoslavije uz svezaglušujuću buku o pretnjama velikosrpskog centralizma i nacionalizma koji ugrožava razvoj i demokratizaciju države. Nemoćna da se usprotivi ovom gromkom i organizovanom horu napadača na velikosrpski nacionalizam. Pridruživala mu se i većina srpskih komunista, čuvajući svoje položaje u društvu i vlasti. Kampanje protiv srpskog nacionalizma, centralizma i hegemonizma dostizale su krešendo u vreme odlučnijih mera na slabljenju jugoslovenske federacije". Prvo vas pitam, profesore, da li je tada postojao nekakav velikosrpski nacionalizan, centralizam i hegemonizam? Jer govorite o kampanjama protiv velikosrpskog nacionalizma, hegemonizma i centralizma.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Te kampanje su imale zadatak da prikriju, zapravo, težnje ka onom što sam nazvao demontiranju federacije. Dakle, velikosrpskog nacionalizma ni tada nije bilo, samo se on izvlačio iz tama istorije, ne bi li se opravdala težnja ka razbijanju Jugoslavije i stvaranju samostalnih nacionalnih država. A srpski komunisti koje ste ovde ... Neki ... Većina srpskih komunista nije ništa drugo radila, nego je trčala od 1966. godine, negde do kraja 1980. godine, do Titove smrti, sa plenuma na plenum, da bi dokazivala i da bi se opravdavala da nema srpskog nacionalizma i da će ga oni suzbiti gde god se on pojavio. Neprestano se moljakalo za razumevanje da će oni, i za poverenje, da će oni taj nacionalizam suzbiti gde god bi se pojavio.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, pitanje je, profesore, da li je to što je, kako je gospodin Najs objašnjavao, Srbija gubila nekakav svoj dominantni položaj, dovelo do sukoba kasnije, kako je on to rekao? Je l' to dovelo do sukoba?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, ona nije imala dominantni položaj.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Naravno da nije imala.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Do sukoba je dovela težnja da se Jugoslavija rasturi, rastvori na svoje nacionalne republike, kao samostalne države.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A onda karaj pasusa vašeg. Skrećem vam pažnju da bih vam postavio pitanje: "A kada je Srbija", to je sve jedan pasus.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nije slučajno to jedan pasus, jer je izložena celovita misao: "A kada je Srbija 1987-1988. godine rešila da se energično založi za odbranu Jugoslavije i svog ravnopravnog položaja u Federaciji, presecanjem centrifugalnih tendencija u sopstvenoj republici, separatističke snage su, uz besomučnu kampanju protiv stvaranja 'Velike Srbije', stupile u protivakciju. Svesrdno podržane od moćnih inostranih faktora, ove snage su uspele da izazovu krvavi međuetnički i međukonfesionalni rat i razbijanje Jugoslavije". Dakle, u samom tekstu ovog jednog jedinog pasusa vi dajete odgovor kako je izazvan rat. Dakle, pitanje gospodina Najsa: je l' ovo što su Srbi radili kasnije dovelo do sukoba ili nije, molim vas, odgovorite na njega, imajući u vidu ovo što sam vam citirao?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, naravno da nije. Ovo što sam rekao, ostajem pri tome ... Što sam uneo u tekst, nema smisla da ja sad to obrazlažem masom novih činjenica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore. Kasnije i do kraja samog teksta vi kažete: "U praćenju dugovečnog mita i stereotipa o Velikoj Srbiji, navodnoj Velikoj Srbiji, o navodnoj sklonosti Srba prema agresiji i hegemonizmu, za srpski narod našeg vremena je najtragičnije saznanje da se on održava i neguje i neuporedivom snagom širi svetom već gotovo deceniju i po". Šta se to ''neguje i širi svetom već deceniju i po''?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa širi se taj stereotip o Srbiji kao hegemonisti i kao državi koja teži, koja večito teži da nekoga pokori i da na taj način, pokoravajući druge narode, stvori svoju veliku i moćnu državu na Balkanu. To je taj stereotip koji je došao do izražaja u nizu knjiga koje sam ja ovde pomenuo. Samo ću vam sad citirati Noela Malkolma (Noel Malcolm) i njegove dve knjige napisane, žargonom rečeno, hokus-pokus za po godinu dana o Kosovu i o Bosni i Hercegovini koje je naša istoriografija rasturila na komade, a gospodin Noel Malkolm nije hteo da dođe na tu diskusiju koja je bila o njegovim knjigama organizovana.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, recite mi onda, pošto vi kažete ovde: "Bezbrojna su tendenciozna tumačenja, neistinite optužbe i prekrajanja istorije pomoću kojih se danas napada tobožnje velikosrpstvo i

njegova agresija i genocid koji sprovodi. A sav taj pseudonaučni mutljag" i onda navodite između ostalog i Noela Malkolma i tako dalje. Da li je u Akademiji napravljen ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, znam da na umu imate sledećeg svedoka, ali vas prevodioci mole da malo sporije čitate tekst i da identifikujete paragraf.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je na samom kraju rada. To je ovaj poslednji pasus, pred kraj tog poslednjeg pasusa, gde se kaže ono što je gospodin Najs juče citirao: "Sav taj pseudonaučni mutljag" pa navodite onda razne autore, uključujući i Noela Malkolma, Odri Bading (Audrey Budding) i tako dalje "i ko zna koliko drugih, kao i njihov srpski skutonoša, nema drugi zadatak, do da osudom navodnog velikosrpskog hegemonizma prokrči puteve novom svetskom poretku i mondijalizmu u ovom delu Evrope (Europe). Ova propaganda, poduprta mnogo drastičnijim političkim, ekonomskim i vojnim sredstvima, ima jedan sada već vidljiv cilj da se srpski narod rascepka na nekoliko celina u kojima će lakše gubiti nacionalni identitet. Da se Srbija svede na predkumanovske granice, potpuno nesposobna za samostalan život i da se učini najmanje jednako među jednikima u savremenom, navodno, demokratskom svetu". I vi tu se pozivate i na izvore koje imate u vidu. Dakle, profesore, vi ste u Akademiji, mislim da je to jedna grupa akademika napravila odgovor na knjigu Noela Malkolma.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je tačno da ste vi ocenili tada tu knjigu kao jedan obični falsifikat?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, naravno. Zato sam ja i upotrebio ovaj grubi izraz "mutljag", jer tu ima svega i svačega, samo prave nauke nema.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro profesore. Mislim da je to ... Jeste li hteli nešto da dodate?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, pre nego što nastavite želeo bih nešto da razjasnim sa prevodiocima. Reč ''drags'', u engleskom tekstu, po vama treba da se prevede sa ''merchanist''.

Prevodioci: To bi bio mnogo bolji prevod nego ''mutljag''.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, to je onda malo različita konotacija.

TUŽILAC NAJS: Da. Možda je blaga razlika u konotaciji, ali čitav taj paragraf je i dalje izuzetno kritičan u odnosu na jednog profesionalca.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite. Nastavite, gospodine Miloševiću. Da li ste vi želeli nešto da kažete, profesore.

SVEDOK POPOV: ''Drags'' nije, ta reč ne znači ''drags''.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, ovde je ... Ovde se vama zamera što upotrebljavate, navodno, neki grub jezik, što ja, naravno, ne nalazim, da je grub. Ovde je težište, čini mi se, na ovome što kažete, da je reč o pseudonaučnom karakteru tih knjiga koje su objavljene.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, o tome je reč.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pre svega. A koja će se još reč upotrebiti, nije bitno. Bitno je da je ocena, dakle, bila i grupe srpskih akademika koji su radili kritiku knjige Noela Malkolma, da se radi o jednom pseudonaučnom radu. A je li vam poznato, ja nemam proverenu tu činjenicu, da je, na primer, ta knjiga Noela Malkolma podeljena pripadnicima KFOR-a (Kosovo Force) na Kosovu ili se deli raznim učesnicima ...

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, opet imamo seriju sugestivnih i tendencioznih pitanja. Ovaj prvi komentar u vezi sa knjigom Noela Malkolma je, takođe, to bio, ali ne mogu svaki put da ustajem i da prigovaram, mada mora da postoji neki limit.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, znate pravila. Nemojte da stavljate odgovor u usta svedoka. Molim vas da preformulišete pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo recite profesore kako ste ocenili tu knjigu Noela Malkolma i slične knjige u Akademiji nauka i od strane, od strane kompetentnih naučnika koji se time bave?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Bilo bi dugo da objašnjavam, ali u jednoj rečenici ću reći. Ocenjeno je kao jedna improvizacija u kojoj je, da upotrebim umesto ''mutljag'', ''pel-mel'' (Pall-Mall) jedan, načinjen od istorijskih tačnih i netačnih činjenica iz koje se apsolutno do prave istine ne može doći.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Uz to samo jedno pitanje. Gospodin Najs je sugerirao da postoje ozbiljni akademici koji ne dele vaša mišljenja, nastojeći da dovede u ravnotežu ono što je istoriografija utvrdila nepobitno i neka mišljenja, on je, doduše, za mene neodređeno pomenuo nekog albanskog akademika. Da li se to na bilo kakav način sa naučne tačke gledišta može dovesti u ravnotežu?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, teško je dovesti u ravnotežu, jer Ali Hadri (Ali Hadri) je bio vodeći istoričar na Kosovu i on je zastupao u istoriografiji tu tezu da su Srbi okupirali Kosovo u XII ili XIII i da su, zbog toga, to vekovne teritorije albanskog naroda. Kad su Srbi došli onda tamo Albanaca nije bilo, jer su pre Srba silne varvarske najezde to područje

ispraznile. Ja mogu i nabrojati sve te najezde, ali nema smisla da zadržavamo Sud.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Kratko jedno pitanje. Sad nam je dato ovde na uvid, jedan tekst Ministarstva za inostrane poslove, koji nosi naziv "Kratka informacija o takozvanom Kutiljerovom planu za Bosnu i Hercegovinu". Vi ste je pogledali, malopre, je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jesam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Datum stoji 9. avgust 1994. godine. Znači, dve i po godine posle Kutiljerovog plana neko iz Ministarstva daje informaciju o sadržini plana, je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Jer govori o ''Kutiljerovom planu'' iz marta 1992. godine. I u prvom pasusu kaže: "Prvi plan koji je međunarodna zajednica prezentirala kao zvaničan predlog za rešenje krize u Bosni i Hercegovini. Tvorac ovog plana je bila Evropska zajednica (European Community) koja se, u to vreme, najaktivnije bavila problemima u ovoj bivšoj jugoslovenskoj republici.'' Da li je, dakle, nesporno da su svi mirovni planovi koje je nudila međunarodna zajednica i kad je reč o planu Vensa i Ovena (Vance-Owen Plan), i kad je rečm kasnijem o planovima Ovena i Stoltenberga (Owen-Stoltenberg Plan), Kontakt grupe (Contact Group) i, konačno, usvojenom i postignutom planu ''Dejtonskog sporazuma'' (Dayton Accord), svi ti planovi koje je nudila međunarodna zajednica imali u vidu utvrđivanje srpskog, hrvatskog i muslimanskog entiteta u Bosni i Hercegovini? Jesu li to bili predlozi međunarodne zajednice sve vreme?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: O tome se čitavo vreme radilo. Ja ne mogu da sada kažem da znam šta u svakom od tih planova piše, ali ovo što je u Kutiljerovom i Vens-Ovenovom planu, to znam sigurno, a i u Dejtonskom sporazumu znam da je bila reč o tome da se Srbima obezbedi, Srbima iz Bosne, obezbedi entitet koji će ih zaštititi od manipulacija ili od majorizacije muslimanskog življa.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je tu jasno da su Srbi u Bosni i Hercegovini zahtevali ništa više od ravnopravnosti, od ravnopravnog tretmana sa drugim narodima, jer su predstavljali konstitutivni narod Bosne i Hercegovine, je li to pod ikakvom sumnjoma?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja sam već rekao, čini mi se, da je ravnopravnost reč koja je najčešće upotrbljavana u srpskoj političkoj terminologiji i u XIX i XX veku, pa i sada, na pragu XXI. Dakle, i u Bosni.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Profesore, molim vas da pogledate ovu kartu? Možete da je stavite na grafoskop. Ovu tamno i

svetlo plavu kartu koju je, maločas, gospodin Najs prezentirao. Ja sam je dobio kad i vi. Skrećem vam pažnju na granice Republike Bosne i Hercegovine i ondašnje i sadašnje. Da li je uočljivo da bi ova karta mogla da nosi i neki drugi naziv, jer ovde se kaže: "Područja pod srpskom kontrolom", pokazuje. Da li bi ova karta mogla slobodno da nosi naziv "Područja na kojima Srbi predstavljaju većinsko stanovništvo", ako bi s te strane mi pristupili razmatranju te karte?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, ja ovde vidim, otprilike, da je to neka etnička karta srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Recite mi jesu li Srbi došli pa okupirli te teritorije ili su živeli vekovima na njima?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To su njihove teritorije od doseljavanja Slovena na Balkan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Ali ne činili vam se da postoji frapantna sličnost između ovih teritorija koje su svetlo plave u granicama Bosne i Hercegovine sa teritorijama sadašnjeg srpskog entiteta, odnosno Republikom Srpskom, koja je u Dejtonu i uspostavljena i ozakonjena? Da li, da li vidite frapantnu sličnost tih teritorija?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Sad ne znam da li mogu da kažem baš frapantno, ali sličnost je očevidna.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Hvala, profesore. Sada da se pozabavimo samo sa još nekoliko stvari. Pitao vas je gospodin Najs o beogradskoj inicijativi. Meni je moj saradnik, profesor Rakić, izvukao jedan članak i to hrvatski iz Herceg-Bosne: "Raspad SFRJ i priprema agresije", koji je jako antisrpski, međutim, ja ću iz njega citirati, sad u pauzi slušajući ovo, ja ću iz njega citirati samo jedan, pa ću vam osvežiti pamćenje, samo jedan mali deo, jedan pasus, koji kaže: "Pokušaj sporazuma Beograda s Muslimanima iz Bosne i Hercegovine 1991. godine takođe je propao. Takozvana 'Beogradska inicijativa', nazvana po pregovorima S. Miloševića sa Adilom Zulfikarpašićem, vođom Bošnjačke stranke, propala je. Glavna politička stranka Muslimana, SDA, na čelu sa Alijom Izetbegovićem nije prihvatila inicijativu Srbije da Bosna i Hercegovina ostane u Jugoslaviji". Vi se sećate, dakle, nadam se, da je bilo pregovora. Ti pregovori su nazvani 'Beogradska inicijativa', da Bosna i Hercegovina ostane u Jugoslaviji. Da li se sećate toga?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Smetnuo sam s uma ...

TUŽILAC NAJS: Svedok je bio prilično jasan. Rekao je da, iako je znao za inicijativu početkom veka, nije znao za ovu konkretnu, kasniju. Dakle, nadam se da njegovo pamćenje može da se osveži bez postavljanja

sugestivnih pitanja i to bi bio prikladan način. Ako se ne seća inicijative, ne seća se. Sledeći svedok će možda više biti u mogućnosti da govori o ovoj temi.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, tokom unakrsnog ispitivanja ste rekli da se ne sećate tih pregovora, odnosno, da ne znate za ''Beogradsku inicijativu''.

SVEDOK POPOV: Ja sam ... Sećam se da su vođeni ovi pregovori. Kako se ne bih sećao. O tome smo neprestano mislili šta nas čeka i u kakvoj smo situaciji, ali da je, da su ti pregovori neka ''Beogradska inicijativa'', tog se, doista, ne sećam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Bitna je suština koje se sećate?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate da je tada nuđeno Izetbegoviću da bude predsednik Jugoslavije?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Moram da priznam, ne sećam se. Verovatno je tako, ali ne mogu sada da se setiti toga.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam se čini da bi mogla da bude ostvarivana nekakva ideja Velike Srbije sa Izetbegovićem kao predsednikom?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To je smešna inicijativa, ako je postojala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da bi mogla da bude Velika Srbija sa Izetbegovićem kao predsednikom, je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ma, nepojmljiva ideja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore. Hvala vam. Da se vratimo na ovu "Epohu", časopis "Epoha". Ovde, da zanemarimo ovo ko je izdavač. Tu piše da je izdavač Deoničarsko društvo, Akcionarsko društvo. To nije ni bitno. Za mene je bitnije šta autor kaže. Molim vas, pošto vi imate "Epohu" ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Trebalo bi da je imam, ali sam mislio da je skinuta s dnevnog reda pa sam ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I ja sam mislio, pa je nisam ni poneo ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: ... pa sam je negde zaturio ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ...ali ako je vi niste negde zaturili, zamolio bih vas samo da pogledate.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pokušaću da je nađem. Nažalost nemam.

SUDIJA ROBINSON: Pokažite to svedoku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne, to nije ta "Epoha", nego ona ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: ... to nije ta. To je ona iz 1991. godine

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ...juče koju smo gledali iz 1991. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da li se sećate profesore, ja je, zaista, nisam očekivao ponovo da bude na dnevnom redu, pa nisam poneo, da uz tu mapu, koju gospodin Najs ovde prikazuje, da autor teksta, Jovan Ilić, juče smo čitali njegov citat ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... upravo kaže da ta, takozvana, optimalna granica nije dobro rešenje?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste. On kaže, sećam se dobro da kaže da bi time još novih 150 ... Milion i 500.000 Hrvata ušlo u sastav Velike Srbije, a takva nam Srbija ne treba.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Prema tome, članak govori o tome, da ono što se na mapi vidi nije dobro rešenje, a ne da, da propagira takvu mapu. To su razni polemički tekstovi u vezi sa tekućom aktuelnom situacijom o kojoj se u javnosti govori. Da li je to sporno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije sporno. Treba čitati tekst, jer ako se sama karta pogleda, onda se ne razume dobro o čemu je reč, a taj autor daje razne mogućnosti i osporava tu, takozvanu, optimalnu granicu, ako se dobro sećam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Naravno.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: I baš sam to i podvukao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Naravno. Upravo je suština o tome. Ne sad ko je izdavač, nego kakav je odnos prema tim pitanjima, a on kaže u tekstu, ako se čita tekst, da to nije dobro rešenje.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I na kraju, da li se sećate da smo citirali deo gde kaže da se ljudi moraju da, naročito omladina ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Omladina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... da se vaspitava u duhu tolerancije, ravnopravnosti, razvoja međunarodnih veza i tako dalje. Dakle, u svakom slučaju, jedan pozitivan stav i odnos prema tome, a nikako nešto što bi bila neka nacionalna mržnja ili neka konfrontacija?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, jeste. To smo juče čitali ovde i citirali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, ovde je predstavljena jedna mapa koja se u tekstu kritikuje kao mapa za koju se tekst zalaže, što ja mislim da je zaista manipulacija. E sada, molim vas. Imate ovu "Epohu" ...

SUDIJA ROBINSON: Ne, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta "ne" gospodine Robinson?

SUDIJA ROBINSON: Apsolutno je neprihvatljivo da se kaže da je to bilo prezentirano kao manipulacija. To nije sudski jezik i za njega ne postoji osnov. Već sam vam ranije rekao da nećemo da prihvatimo takav način izražavanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: A kad pročitate tekst, ako vam ga prevedu, onda ćete videti da sam u pravu, gospodine Robinson, bez obzira ...

SUDIJA ROBINSON: Na Pretresenom veću je da odluči koju težinu će tome da da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sada imate ovu "Epohu" koju vam je maločas poslužitelj nudio, gde je izveštaj sa jednog velikog skupa. Piše: "Posle dužeg vremena, gužva u Skupštini, predstavnici partija". To je fotografija koja se vidi na prvoj strani. "Jugoslavija treći put". Pa je podnaslov, molim vas da pogledate to, malopre vam je nudio ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa i odneo je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... pa je odneo. Dajte, molim vas, ovu "Epohu". "Jugoslavija po treći put", pa je podnaslov "Kao i pre 70 godina, Jugoslavija je najbolji, ali ne i jedini srpski izbor. Može li se jugoslovensko tmurno nebo ovog puta razvedriti bez velike bure ili s njom". To je članak novinara koji je i sada, nesumnjivo, funkcioner Socijalističke partije, u to vreme novinar koji je taj članak pripremio. I da li je tu jasno da je reč o izveštaju koji počinje citatom Ive Andrića ... Naš jedini nobelovac, Ivo Andrić, zapisao je jednom prilikom "da svaki rat, pa i onaj najduži, samo protrese pitanja zbog kojih se zaratilo, a ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Njihovo rešenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... njihovo rešenje", kod mene nije dobar, nije dobro ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne vidi se ni ovde.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: "ostavlja vremenima koja nastupaju za sklapanje mira. Svaki mir mora neko započeti, isto kao što neko započinje rat. Prva nedelja ovog januara je donela dva događaja: prve korake ka uspostavljanju mira, sporazum Sajrunsa Vensa, jugoslovenskih i hrvatskih vlasti o razmeštanju 'Plavih šlemova'". Dakle, govori se o sporazumu

jugoslovenskih i hrvatskih vlasti o uspostavljanju "Plavih šlemova" tamo gde je došlo do sukoba na područjima na kojima su isključivo živeli, u ogromnoj većini, Srbi. Je li to tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, da. Mi smo neprestano imali na dnevnom redu mirovne inicijative i prihvatali smo svaku dobronamernu mirovnu, svaki dobronamerni mirovni predlog.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sad na toj, na stranici koja je ovde obeležena njihovim ERN brojem 03609966, izveštač daje ... Ta stranica cela nosi spisak partija, udruženja, pokreta i organizacija učesnika konvencije za novu Jugoslaviju. Dakle, to je jedna široka inicijativa, da je samo spisak partija i pokreta koji su predstavljeni zauzeo čitavu stranicu. A ovde je fotografija, verovatno te, odabrana: Dževad Galijašević, nekadašnji prognanik iz Moševca, tu govori Dževad. Mora biti Musliman, na primer.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Biće.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Prema tome, da li se ovde vidi, profesore, na ovoj strani koja nosi poslednji broj 66, a vidim dole strana je 11 u samom časopisu, da je na puna tri stupca, znači, na celoj stranici samo spisak svih mogućih partija, udruženja i pokreta, koji su učesnici te konvencije za novu Jugoslaviju . Jeste videli tu stranu?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa borba ... Jeste. Raspoloženje za čuvanje Jugoslavije je bilo dosta široko, ne dosta, nego veoma široko i rašireno. I govorilo se da je Bosna, zapravo, tvrđava Jugoslavije, jer je ona slična po svom etničkom sastavu, kao što je bila i Jugoslavija i da je ona taj kohezioni faktor. Međutim, koliko ja sada vidim ovde na brzinu, mnogo je tu organizacija, upravo, iz Bosne i nije mi, to me uopšte ne čudi, jer je pokret za odbranu Jugoslavije početkom 1992. godine bio još vrlo snažan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa ima raznih, svih mogućih partija. Ima partija iz Tuzle, iz Sarajeva, iz Tuzle, Sarajeva ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Šehovića.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... Šehovića ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Mostara.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... i tako dalje. Dakle, da bi se razumela ova konvencija, da li smatrate da bi logično bilo da se ima u vidu ko su sve učesnici i da je ovo spisak samo predstavnika tih pokreta i partija koji su učestvovali u toj konvenciji. Profesore, da li je ova konvencija bila posvećena postizanju mira i očuvanju Jugoslavije?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: U to nema sumnje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Tu se negde vidi i fotografija tadašnjeg predsednika Predsedništva, inače iz Crne Gore, Branka Kostića, koji je pozdravio bio konvenciju ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... i gde se ljudi iz svih Republika ... Samo još par pitanja. Profesore, molim vas, ovde se stalno postavljalo pitanje, kad Srbija ne dominira, onda ona proizvodi probleme. Prvo, da li je Srbija dominirala Jugoslavijom uopšte od njenog stvaranja? Znači i prvom Jugoslavijom, između dva rata i drugom Jugoslavijom posle, Drugog svetskog rata. Vama je, na neki način bilo postavljeno pitanje, ko je bio u većini u Vladi, između dva rata. Međutim, ja vam postavljam pitanje da li je Srbija dominirala između dva rata?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: U temelju dominacije je ekonomska premoć. U tom pogledu Srbija ne da nije dominirala, nego je jako zaostajala za drugima. Drugi problem su finansije. Opet je zapadni deo zemlje, naročito Hrvatska i Slovenija, bio dominantan. Ako je igde dominirala, Srbija je ... Srpski živalj, ne Srbija, srpski živalj, naročito onaj iz krajine i tako dalje, dominirao je u žardanmeriji, jer to su krajišnici, navikli na oružje i na uniformu i na pušku. Oni su najčešće se zapošljavali u žandarmeriji. Bilo je nešto premoći Srba u birokratiji državnoj i to u nižim slojevima i bila je, doista, u vojnim školama, osim pomorskim i vazduhoplovnim, gde su dominirali Hrvati i Slovenci, dominantni su bili, dominantan je bio broj kadeta Srba. Eto, tu je dominirala Srbija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, a ko je dominirao u Jugoslaviji sve vreme, od Drugog svetskog rata do 1992. godine?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, čini mi da je do šesdesetih godina bila uspostavljena jedna dosta dobra Federacija ravnoteže koja je poremećena, upravo, sredinom šesdesetih godina, kada je Edvard Kardelj postavio Titu pitanje i to se zna, to je napisao hrvatski istoričar, Bilandžić: "Šta će biti, Stari, kada mi nestanemo sa scene? Zavladaće Srbi. Hajde da nešto učinimo". I tad su počele ... To je ... 1962. godine on je bio postavljen ... Postavio na jednom sastanku, zatvorenom sastanku na kome je taj Dušan Bilandžić, hrvatski rukovodilac, politički, bio prisutan ili je bar video dokumenta. Tad je počelo razmišljanje o tome kako demontirati Jugoslaviju da bi se, eventualna premoć Srba, onemogućila.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kao nekakva potencijalna opasnost, je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Kao potencijalna opasnost.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, ko je dominirao Jugoslavijom od Drugog svetskog rata do 1992. godine?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Do šesdesetih niko nije dominirao. Neka ravnoteža je postojala. Posle toga Hrvati i Slovenci.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sve vreme.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Sve vreme.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala profesore. Nemam dodatnih pitanja više. Srećan vam put.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Hvala vam lepo, gospodine predsedniče.

KOSTA MIHAJLOVIĆ: MILOŠEVIĆ JE OD INTELIGENCIJE PRIMLJEN SA OLAKŠANJEM

16. decembar 2004

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ja sam završio Pravni fakultet. Doktorirao sam na Ekonomskom fakutetu. Neposredno posle rata radio sam, do 1949. godine, u Ministarstvu trgovine Srbije, zatim u Zadružnom savezu Srbije i Jugoslavije. Od 1949. godine, pa sve do mog penzionisanja 1984. godine, proveo sam u Ekonomskom institutu, Beograd. Polovinu toga sam bio direktor, polovinu sam ostao kao savetnik. Za profesora Ekonomskog fakulteta sam izabran 1965. godine. Za člana Srpske akademije nauka sam izabran, za dopisnog člana, 1983. godine, a za redovnog, 1988. godine. Moja preokupacija u ekonomiji, to je bio opšti i regionalni razvoj, a, naročito, privreda Jugoslavije, privredni razvoj i privredni sistem Jugoslavije. Naravno da sam, imajući preokupaciju sa regionalnim razvojem, bavio sam se i teorijskim pitanjima i šire, o regionalnom razvoju u Evropi, tako da imam radove iz te oblasti. Jedan pionirski rad, svakako, o reginalnom razvoju jugoistočne i istpčne Evrope, u izdanju Mutona (Mouton), ovde u Hagu. To je bio zahtev Ujedinjenih nacija (United Nations).

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja i nemam nameru da ispitujem akademika Mihajlovića o istoriji. Akademik Popov je govorio o tome, ali vam skrećem pažnju još i na ovo. U unakrsnom ispitivanju kod profesora Markovića upotrebljavana je knjiga koju su napisali upravo profesor Mihajlović i profesor Krestić, koja je odnosi ... "'Memorandum' Srpske akademije nauka, answer to criticism (odgovor na kritike)", to je bilo, to je D250. skrećem vam pažnju na to, jer ...

SUDIJA ROBINSON: Da, možete da se pozivate na to.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesor je, zajedno sa akademikom Krestićem, autor te knjige. Nju je upotrebljavao gospodin Najs. Profesore, pre nego što vam postavim pitanje, citiraću vam jedan sasvim kratak citat iz vašeg rada. To je na strani 19, a za vas to je strana 15, engleskog prevoda. Vi kažete da: "Srpski političari nisu razmišljali o ekonomskim posledicama koje će ujedinjenje imati na razvoj privrede Srbije. Moguće je da oni takva saznanja nisu ni posedovali". I završavate citat: "Ne treba se čuditi ako srpski političari nisu znali 1918. godine i iz toga nisu izvukli odgovarajuće zaključke. Nevolja je, međutim, bila u tome, što ni posle mnogo godina posle ujedinjenja, oskudna regionalna statistika nije pružila potrebne informacije da se utvrdi kako se koji deo Jugoslavije ekonomski razvijao". Dakle, moje pitanje glasi, profesore, na osnovi čega zaključujete da Srbija nije znala u kakve ekonomske odnose stupa stvaranjem Jugoslavije?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa, makro-ekonomska teorija i kritičke analize na makro-ekonomskom planu su novijeg datuma. To je bila izrazito zapostavljena grana ekonomije, tako da oni nisu znali, nisu znale ni mnogo razvijenije zemlje. Ja ću vam reći to i to sam naveo u fusnotama, da je, recimo u Italiji, tek na jednom sastanku međunarodne ekonomske asocijacije, gde su dva njihova najpoznatija ekonomista, koji su se bavili regionalnim razvojem, izašli sa tom tezom da je ujedinjenje Italije bilo ekonomski fatalno za južnu Italiju. Jedna vrlo smela teza sa sigurno nezgodnim političkim prizvukom, ali su oni dali vrlo racionalno ekonomsko obrazloženje. Mislim da takva znanja nisu postojala u redovima srpskih političara, koji su odlučivali. Uostalom i da su postojala, ja mislim da je prioritetan zadatak bio da Srbija ostvari ujedinjenje sa ostalim narodima, dakle, jedan politički prioritet koji je bio nesumnjiv i da, čak da je i sumnjala u kakvu će ekonomsku situaciju ući, ona bi se, verovatno, odlučila, ipak, za jednu Jugoslaviju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da pređemo samo sad na ovu fazu između dva svetska rata. Da li su stepen ekonomske razvijenosti privrede Srbije, dakle, to se odnosi na vaše poznavanje ekonomskih prilika između dva rata, da li su stepen razvijenosti privrede Srbije i njena struktura mogle biti u toj fazi podloga za ekonomsku dominaciju Srbije, unutar Jugoslavije?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: To je isključeno. Mi smo u našem Ekonomskom institutu upravo taj period između dva rata, koji je bio predmet mnogobrojnih ekonomskih špekulacija, podvrgli jednom temeljnom ispitivanju i ono što smo razjasnili, to je, pre svega, da rekonstruišemo kakva je stopa rasta bila narodnog dohotka, između dva rata i drugo, kolike su bile

investicije po glavi stanovnika po pojedinim republikama. Naime, regionalna statistika je bila nerazvijena i ona je bila prilagođena jednoj drugačijoj administrativnoj podeli, podeli po banovinama. A jedini pouzdan podatak o investicijama, bila je statistika industrije iz 1938. godine i ta statistika je bila prilagođena novoj administrativnoj podeli posle Drugog svetskog rata i onda se dobila mogućnost da se rekonstruišu *per capita* investicije po pojedinim republikama. I onda se videlo da su Slovenija i Hrvatska imale investicije, naročito Slovenija, znatno iznad proseka, a Srbija nije dostigla ni do proseka. To je jedan aspekt. Drugo, Srbija je bila izložena unutrašnjoj nepovoljnoj razmeni, terms of trade (uslovi razmene) Srbije je bio veoma nepovoljan, jer ona je isporučivala drugima, ostalim područjima sirovine, poljoprivredne proizvode i sirovine, čije su cene bile depresirane, izložene uticaju tih cena na svetskom tržištu, dok su područja, koja su, koja su, ovaj, imala industriju, naročito prerađivačku industriju, a to je opet bila Slovenija i Hrvatska, je li, bile uz to ... Uživale su i pogodnosti carinske zaštite, tako da je došlo do značajnih prelivanja. Inače, rekao bih da su naša istraživanja pokazala da je stopa rasta između 1923. godine do 1938. godine u Jugoslaviji bila ravna nuli. Međutim, to nije bila pozitivna nula, jer su se, u međuvremenu, socijalni uslovi pogoršali. Ali nismo mogli da raščlanimo taj razvoj na pojedine republike, ali je očigledno, po rasporedu investicija, da je se pokazalo da su jedini razvoj, pravi razvoj, ostvarile ove dve republike između dva rata, što je, uostalom, i prirodno, znate. Jer tržište ima tu osobinu, na unutrašnjem planu, o tome su pisali i Gunar Mirdar (Gunar Mirdar) i mnogi drugi ekonomisti, da se na tom nivou razvijenosti zemlje produbljuju razlike između razvijenih i nerazvijenih područja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, da li je privredni sistem, kakav je postojao između dva svetska rata u Jugoslaviji, dopuštao da se direktno utiče na privredni razvoj pojedinih područja, odnosno da li je dopuštao da se konstituiše ekonomska i razvojna politika koja bi favorizovala Srbiju i omogućila njenu ekonomsku dominaciju?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: To je bilo isključeno samim privrednim sistemom, znate. Ovaj, država nije raspolagala nikakvim merama koje bi mogle da utiču ili da menjaju alokativne, alokativni uticaj tržišta. A tržište je vršilo svoju funkciju, znate i produbljavala je te razlike. Oni koji su bili razvijeni i koji su dobili onu inicijalnu prednost, oni su tu inicijalnu prednost stalno povećavali. Jer Srbija je ipak ... Jugoslavija je bila sačinjena od ... Bila je u svojoj istoriji pod dve različite okupacije. Bitna je razlika bila onih severnih krajeva koji su bili pod Austro-Ugarskom i onih koji su bili pod turskom okupacijom, južnih.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, vi ste u vašem pismenom prilogu veoma mnogo prostora posvetili knjizi Rudolfa Bićanića "Ekonomska podloga hrvatskog pitanja" i reagovanju srpskih ekonomista na tu knjigu. Zašto ste toliko prostora posvetili toj polemici? Je li to bila jedina polemika koja se vodila tih godina?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ne samo tih godina, znate... To je povezano sa onim vašim pitanjem, koliko se znalo uopšte, ovaj, kada se ulazilo u Jugoslaviju, koliko se znalo u kakve će ekonomske odnose doći, tako da nije bilo uopšte rasprava na makro planu i 1938. godine se pojavila knjiga Bićanića, znate. I, naravno, to je jedna ideološka politička tvorevina, sa zadatom tezom. Šef Hrvatske seljačke stranke je u svom predgovoru jasno pokazao šta on očekuje od Bićanića. On je pošao sa već prejudiciranom tezom da je Hrvatska ekspolatisana od Jugoslavije i tražio je od Bićanića da prikupi neke podatke koji će dokazati tu njegovu tezu. I on je, znate, tu napravio pokušaj, ali pošto je stvarnost bila drugačija nego što je, nego ona koju je kvalifikovao, kako ju je kvalifikovao Maček, to je on morao, znate, da pravi čitav niz konstrukcija i metodoloških podešavanja, da bi mogao da dođe do, da uskladi, da zadovolji tu tezu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja skrećem pažnju da je to od strane 22 pa nadalje u vašem radu, a u engleskom tekstu to je od strane 18, ovde u sredini ovog prvog pasusa, ne računam onaj preneti. Objašnjava se kako je dve decenije od ujedinjenja upravo dobio taj politički zadatak da napravi takvu konstrukciju.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ako dozvolite samo, gospodine predsedniče, jedan mali dodatak. Reakcija sa srpske strane bila je vrlo kompetentna i kvalifikovana. To su uradili ljudi, nekolicina njih koji su bili upoznati, iz svoje materije, to su bili profesori univerziteta i ljudi koji su radili u administraciji, dakle, na podacima i na materiji kojoj su bili vični. Tako da imamo sudar jednog političkog zahteva, političkog rezonovanja i političkog zaključivanja i s druge strane, jednog čisto naučno odgovornog odgovora na ta pitanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala vam, profesore. A sa kakvom je ideološkom platformom o međunacionalnim odnosima nastupila vladajuća Komunistička partija posle Drugog svetskog rata. Skrećem vam pažnju da o tome govorite na strani 40, to je na engleskim stranama 32, 33.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa, Komunistička partija je već formirala svoje gledište o Jugoslaviji između dva svetska rata. A to gledište je bilo formirano pod uticajem Kominterne i odnosa Jugoslavije prema Sovjetskom Savezu (Soviet Union). Poznato je da je Jugoslavija

prihvatila masovno rusku emigraciju, da je zbog toga izazvala neraspoloženje u Sovjetskom Savezu i da je to jako uticalo na taj odnos koji je Komunistička partija imala u Jugoslaviji. Naravno da je taj odnos prema Rusiji bio vezan, pre svega, za dvor Karađorđevića i tako dalje, koji je bio povezan sa ruskim dvorom i na taj način se već stvorilo nerapoloženje i prema Srbiji i srpskim kadrovima. S druge strane, radnička klasa između dva svetska rata u Jugoslaviji, bila je relativno veoma mlada, veoma mala, tako da ona nije dala neku mogućnost, je li, za jedno uporište, klasno uporište Komunističke partije, koja je, onda, igrala dobrim delom na međunacionalnim sukobima i najidealnije je bilo, znate, da se koristi ta teza, znate, o velikosrpskoj politici, tako da je došlo do toga da je ... Ustvari, Komunistička partija je smatrala da je Jugoslavija veštačka tvorevina. Ono što su, recimo, tvrdile čak i desničarske partije u Hrvatskoj. Međutim, Komunistička partija nije bila uticajna između dva svetska rata u Jugoslaviji, ali je, zato, ona sa tom istom ideologijom i sa tim istim predrasudama, ušla u novu Jugoslaviju, znate. Tako da je taj mit o nekoj velikosrpskoj hegemoniji i tako dalje, političkoj i ekonomskoj, vladao i bio je, ustvari, ideološka platforma o tim međunacionalnim odnosima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, skrećem vam pažnju da na strani 40, to je 32 i 33, engleski, vi navodite ekspoze povodom usvajanja Prvog petogodišnjeg plana Jugoslavije. Andrija Hebrang, tadašnji predsednik tadašnje planske komisije ...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Koja je, ustvari, bila centar političkog odlučivanja o svim ekonomskim pitanjima, je izjavio i onda citirate: "Predloženi petogodišnji plan konkretizira na privrednom polju pravilnu politiku savezne Vlade po nacionalnom pitanju. Bratstvo i jedinstvo naših naroda ostao bi pusta fraza kad plan ne bi predvideo mere za ukidanje velikih privrednih i kulturnih razlika u stupnju razvitka pojedinih republika". I onda kaže: "U staroj Jugoslaviji je to bilo drukčije. U njoj je tempo razvitka industrijske proizvodnje u pojedinim zemljama bio u skladu sa politikom nacionalnog ugnjetavanja koje je provodila velikosrpska buržoazija". Da li je ovo imalo bilo kakvo utemeljenje u materijalnim činjenicama i ekonomskim analizama koje ste vi napravili?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne. Pa o tome sam govorio da je između dva rata, znate, oni koji su imali natprosečan razvoj, to su bile dve najrazvijenije, kasnije, republike. To su bile Slovenija i Hrvatska, znate. To je nesumnjivo dokazano na bazi teritorijalnog rasporeda investicija, znate. Tako da su ove teze koje je zastupala Komunistička partija, ustvari, peruzete, pošto je ona bila u opoziciji, znate, a u nekoj vrsti koalicije sa Hrvatskom

seljačkom strankom, koja je preuzela, ustvari, Bićanićeve teze, znate. Tako da je ona i sa tim predrasudama ušla i mislim, to je već jedan vrlo značajan i rekao bih, da to nije pojedinačni dokaz, da su tu pokušala neka revanšistička politika, ali bez stvarnog povoda za taj revanšizam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, u tabulatoru 6 ovih dokaznih predmeta postoji sastanak slovenačke delegacije sa Titom, 1. decembra 1943. godine, znači, još za vreme rata. Na šta ukazuje taj dokument?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa, taj dokumenat ukazuje na stvaranje koalicije između, između Slovenije i Hrvatske, jer ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Skrećem vam pažnju, 254. strana dokumenta, drugi pasus, ako se zanemari preneti pasus, kaže: "Posebno naglašava saradnju između Slovenaca i Hrvata". Pa onda dalje kaže: "Drug Saša predlaže da Slovenci imaju svog stalnog delegata kod Hrvata, a Hrvati kod Slovenaca. Drug Tito pozdravlja taj predlog i savetuje što skoriju realizaciju" i tako dalje.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da, to je Marjan Brecelj, član Slovenačke osvobodilne fronte koji je pravio beleške i dao ovom istoričaru Nešoviću, koji je to uneo u knjigu, onako kako je dobio. Tu je Tito govorio o potrebi najtešnje saradnje između Slovenije i Hrvatske i onda je još na taj predlog je njihov kniževnik, poznati književnik Vidmar reagovao da to treba konkretizovati na taj način da jedni kod drugih imaju po svog predstavnika. Otprilike, kao posebne ambasadore, a Tito je insistirao da se prihvati to i rekao je da se to što pre realizuje i mislim da je to početak stvaranja koalicije koja je, ne samo trajala, nego je bila jezgro jedne šire koalicije, koja je kasnije napravljena u Jugoslaviji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite mi tu, profesore, da li je ideja o političkoj dominaciji Slovenije i Hrvatske, imala protogoniste i u inostranstvu?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa, znate šta, to je interesantno, znate. Ja sam sad govorio o tome da je, recimo, Kominterna se tu umešala. Ona je to na jedan način u personalnoj politici manifestovala, kada je zamenila Simu Markovića, koji je bio matematičar, profesor Univerziteta, je li, koji je bio Srbin i dovela za generalnog sekretara partije, Josipa Broza, koji je bio Hrvat, a zna se šta je značilo za jednu orijentaciju da li je neko generalni sekretar, jer on je bio čovek koji je apsolutno mogao da kreira politiku i da je usmeri u pravcu u kome želi. Međutim, interesantno je i to da je za vreme Prvog svetskog rata u Engleskoj, Siton-Votson (Robert William Seton-Watson), koji je bio novinar, smatran je za izvanredno dobrog poznavaoca balkanskih prilika i korišćen je od strane britanske vlade kao ekspert za ta

pitanja. On se poziva na ovom naučnom skupu koji smo imali pre dve godine o naučnoj, u referatu gospodina Stentona (Michael Stenton) ... Navodi se, kako je on napisao, Siton-Votson napisao memorandum britanskoj vladi 1915. godine, u kojem se zalaže za stvaranje Jugoslavije, ali pod rukovodstvom Slovenije i Hrvatske, znate. I kad čovek prati kasnije šta se zbivalo u Jugoslaviji između dva rata, znate, i tako dalje, to je onda bilo, ovako, dosta indikativno i kad, recimo, prati, kad čita Bićanića, znate, tu se vidi jedan koncept koji je vladao i koji je bio, na neki način, prisutan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Profesore, izvinite što vas prekidam. Gospodo, ovo je tabulator 19. Profesor je uspeo da donese engleski prevod ovog naučnog skupa u Srpskoj akademiji nauka i on nam je tek danas umnožen. On je izvukao prvi primerak iz štampe engleskog prevoda, u izdanju Srpske akademije nauka, ovog skupa u oktobru 2002. godine, a članak Majkla Stentona koji nosi naziv "Great Serbija in British Eyes 1875 – 1991" (Velika Srbija u očima Britanaca, 1875-1991) je na 107. strani. Ja, inače, s obzirom da je ovo u celini, taj međunarodni skup preveden i štampan sad na engleskom jeziku, tražim da ga uvedete u celini kao dokazni predmet, jer tu je izlaganje velikog broja vrlo istaknutih naučnika.

TUŽILAC NAJS: Mislim da ovo dovodi do nekih problema i otvara novo pitanje. Ako čitava radna dokumentcija ovog simpozijuma prođe unakrsno ispitivanje svedoka o tome, onda je to problem. Vidim neki indeks sa imenima od kojih su nam neka imena poznata. Imamo gospodina Popova, na strani 257, gospodina Terzića, na strani 181, gospodina Ekmečića na strani 11 ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Dakle, vi ste sada ukazali na članak Majkla Stentona gde on govori o ovom nastojanju, koje je, svojevremeno, Siton-Votson izražavao u pogledu dominacije zapadnih delova, nad istočnim. Je li tako profesore?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li mislite da je potrebno posebno još neke momente koji se tiču isključivo ekonomskog aspekta stvari ovde naglašavati kod korišćenja ovog dokumenta na širi način?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa, znate, tu je vrlo široko zahvaćena čitava materija i je ne bih, zaista, hteo da se kritički osvrćem na istoričare, to nije moja materija. Ali mislim da su to, zaista, ljudi koji su poznavaoci svoje materije i veoma kompetentni i da njihova, njihovi stavovi i njihova razmatranja apsolutno zaslužuju pažnju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je ovaj stav koji smo maločas komentarisali o velikosrpskoj politici, vezan za poziciju Komunističke partije Jugoslavije imao značajan, mali, veliki, recite kakav uticaj na unapred opredeljenje nekog sporijeg ili bržeg privrednog razvoja Srbije?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ja mislim da je on bio presudan, znate... Tu se stvorila jedna ideologija koja je omogućila dominaciju, dominaciju, znate, nad Srbijom i političku i ekonomsku dominaciju koja je bila evidentna. I mislim da je čitav razvoj, razvoj Jugoslavije posle Drugog svetskog rata bio u znaku dominacije, političke i ekonomske dominacije Hrvatske i Slovenije, zahvaljujući njihovim pozicijama u centrima političke moći. Mislim da se mnogo govori o centralizmu i taj centralizam se uvek vezuje za Srbiju. Ustvari, taj centralizam u Jugoslaviji imao je ime i prezime, znate... U jednoj partijskoj državi gde je, koja je bila hijerarhijski strogo organizovana, sa političkim centrom, veoma moćnim i da je u tom centru, takođe, bila jedna hijerarhija, konkretno u u licu Tita i Kardelja, koji su ... Revolucionari koji su došli iz Rusije i koji su bili, na neki način, i u privilegovanom položaju u odnosu na domaće kadrove, tako da su bili inicijatori čitave politike u Jugoslaviji i apsolutni arbitri u svim pitanjima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, pošto ste bili dugo godina, kao što smo videli iz vaše biografije, direktor Ekonomskog instituta, vi ste i, na neki način, učesnik svih tih događaja, svega toga što se dešavalo, a posebno se stručno bavili ekonomskim stvarima, recite mi kako je bilo moguće, evo, iz pozicije vaše, kao direktora ekonomskog instituta, kako je bilo moguće da političari Srbije prihvate opredeljenje o usporenijem razvoju Srbije, kada se njena privreda nalazila na nivou razvijenosti ispod jugoslovenskog proseka? To ste, malopre, konstatovali. Dakle, to je materijalna činjenjica. Privreda Srbije je ispod jugoslovenskog proseka, zvanično se vodi politika usporenijeg razvoja Srbije i ona se ne vodi sakriveno, nego je to sadržano u dokumentima, kako je bilo moguće da političari Srbije prihvate takav prilaz?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa, znate, tu je postojala ta, takozvana, partijska linija i to nije bilo jednostavno suprostaviti se toj partijskoj liniji, a onaj koji je to, ipak, učinio, morao je da se miri sa svim konsekvencama po sebe, znate. Bilo je, bilo je pokušaja i sa srpske strane na samom početku. Ja sam dao jedan dokumenat ovde ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo da skrenem pažnju. To je tabulator 4, Blagoje Nešković, tadašnji partijski šef u Srbiji je bio vrlo žestoko kritikovan, a kasnije smenjen. To je u tabulatoru 4 dato ovde "Tematska zbirka dokumenata od 1943. godine do 1986. godine" ...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: To je bio ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... ovde je zapisnik koji je vodio neko od članova Politbiroa ...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: To je Milovan Đilas vodio zapisnik i tu se jasno vidi da je baš povodom tog petogodišnjeg plana, kada se opredeljivala Srbiji takva sudbina, da na tom sastanku ... Da je pre toga se odigrala, odigrao jedan sukob između Blagoja Neškovića i Borisa Kidriča i da je Blagoje Nešković, kako je to saopštio Kardelj na tome sastanku, rekao "da to nije naš plan", u tom smislu da Srbija nije učestvovala u stvaranju petogodišnjeg plana uopšte.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da skratimo ...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: I to je bila ... I to je bio predmet kritike, a drugo, drugi momenat, je li, da su oni optuživali Srbiju kako je onaj nesrećni obavezan otkup, znate, da nije zadovoljavajuće ostvaren, iako je, ustvari, Srbija bila pod najvećim pritiskom od obaveznog otkupa. I Blagoje Nešković je bio posle dve godine, smenjen, znate, tako da su ostali kadrovi dobili svoju lekciju. A to se ponavljalo i u nekim drugim slučajevima. A objašnjenje, Tito i Kardelj su imali apsolutnu mogućnost da u svakoj republici postave garnituru koja njima odgovara, znate, koja će realizovati njihovu politiku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, na strani 49 vašeg rada, a to je 40 i 41 engleskog teksta, gospodo, vi kažete, citiram sad vaš rad sa vrha strane 49: ''Da je Srbija bila u podređenom političkom i ekonomskom položaju, otkrio je Lazar Koliševski, lider Komunističke partije Makedonije, kada je javno saopštio sintagmu 'Slaba Srbija, jaka Jugoslavija', koja je bila ideja vodilja antisrpske politike i antisrpske koalicije sa Slovenijom i Hrvatskom na čelu.'' I onda dalje objašnjavate da je Stane Kavčič, slovenački političar, disident, u svoj dnevnik, između ostalog, zapisao 1986. godine da je ''politika 'Slaba Srbija, jaka Jugoslavija' doživela slom i dalje citirate njega: 'Minula su vremena kada su slovenački političari s Kardeljom na čelu, uklanjali pojedine političare prema svojoj želji. Izigravanju Srbije, vrata se zatvaraju'. To piše, dakle, Stane Kavčič, slovenački političar. Dakle, kako objašnjavate postojanje te sintagme? Kažem samo da ne bude nesporazuma, Lazar Koliševski je kritikovao tu sintagmu ali on ju je, kako bih rekao, obelodanio, kao neku politiku koja se vodila.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kako objašnjavate postojanje sintagme "Slaba Srbija, jaka Jugoslavija" i koliko ona izražava realne političke i ekonomske odnose u Jugoslaviji?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa ja bih rekao da je to jedna cinična ideja vodilja politike prema Srbiji u Jugoslaviji, posle Drugog svetskog rata. Ona ima, može imati samo jedno značenje, da treba držati Srbiju pod političkom i ekonomskom kontrolom i učiniti je slabom, da ne može da reagije, da drugi mogu da dominiraju, da ostvare dominaciju. Nema drugog značenja i ne može imati drugo značenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. Vi ste poznati stručnjak za regionalni razvoj. To vam je, da tako kažem, uža specijalnost. Koji su bili ciljevi, a koji rezultati politike regionalnog razvoja? Ali najkraće.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa ciljevi su bili vrlo plemeniti. To je bila ideja ostvarivanja jednakosti, jednakih šansi i smanjivanja već stvorenih velikih razlika između ... Zatečenih velikih razlika između, između republika i to je čak slovenački političar i jedan od lidera, Kidrič i definisao još pre donošenja petogodišnjeg plana 1946. godine, kada je rekao da će se sve republike industrijalizovati, ostvarivati viskok stepen razvoja, ali će nerazvijene republike imati bržu stopu razvoja i one će vremenom suztizati, pa čak i prestići razvijene republike. Međutim, dogodilo se, upravo, sasvim suprotno, da su, a to je, naravno, ušlo... Takva politika je bila definisana ne samo u Prvom petogodišnjem planu, nego se ponavljala kao refren u svim budućim planovima, nezavisno od toga što su bile tendencije očigledne, da se stalno i sve dublje produbljuju te razlike u nivou nerazvijenosti. Tako da imamo potpunu... Jednu praksu koja je potpuno bila suprotna ciljevima. Dok su ciljevi insistirali na smanjivanju razlike, razlike u nivou ... I tu je, naravno, došlo do najveće razlike. Najveće razlike su pravljene između Slovenije i Hrvatske, sa jedne strane i ostalih republika sa druge strane. Slovenija je pod Jugoslavijom doživela nivo razvijenosti od preko 9.000 dolara po glavi stanovnika. To nije ostvarila pošto se otcepila, znate, nego je ostvarila u Jugoslaviji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, da li je bilo pokušaja da se utvrdi položaj svih nacija u ranijoj Jugoslaviji, nezavisno od toga u kojoj su se republici te nacije nalazile? Ja vam, uzgred, skrećem pažnju da u tabulatoru 2 imate tabelu "Učešće društvenih bruto investicija i stanovništva republika i pokrajina u SFRJ" i ta tabela, iako nije prevedena, govori sama za sebe. Ja ću vam, gospodo, pomoći da se snađete, ali vidi se, pošto su to brojke. Brojke ne treba prevoditi, osim ovo gore, zaglavlje, vidi se, dakle, a pročitao sam vam šta je zaglavlje, da je ... Profesore, pogledajte tu tabelu u tabulatoru 2, vidi se da je samo 1959. godine i 1968. godine u koloni, pošto se stalno upoređuju dve kolone, jedno su društvene investicije, a drugo je stanovništvo,

samo u te dve godine investicije u Srbiji, društvene investicije su blago veće nego učešće u stanovništvu. U svim ostalim godinama su investicije manje od učešća u stanovništvu, jer učešće u stanovništvu je konstantno 41,20 posto do 41, 41,64 posto, to je najniže, a društvene investicije uvek, veoma, veoma ispod toga, što se kod drugih, naravno, republika, pogotovo ove dve o kojima ste govorili, pokazuje drukčije. Dakle, da li je bilo pokušaja da se utvrdi položaj, nezavisno od republika, u kojima žive razne nacionalnosti?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da. Ja ću vam odgovoriti na to pitanje, samo ako dozvolite, gospodine predsedniče, jedan sasvim mali komentar ovoga što je gospodin Milošević govorio. Vidite, u Prvom petogodišnjem planu je bio predviđen najsporiji razvoj Slovenije, pošto je ona bila najrazvijenija i trebala je da ima i stopu rasta najmanju. Ako pogledate, od prve godine, od 1947. godine, od toga plana, stanovništvo se, recimo, kretalo oko 9 posto jugoslovenskog stanovništva, a najmanje učešće je preko 12 posto u društvenim investicijama, tako da je imala 50 posto, 60 posto, 70 posto veće investicije nego ... Pokušavam da kažem da je bio potpun raskorak između plana koji je bio više propagandni i neodgovoran akt i onih sredstava i mera koje su realno preduzimane i koje su kreirale sasvim druge ciljeve, znate. Nisu ciljevi kreirali sredstva, nego su sredstva kreirala ciljeve. A ovo pitanje koje ste postavili, to je jedan moj pokušaj, znate, da utvrdim kako su nacije, na koji način su, ovaj, kako su, kako se kao nacija, nezavisno od granica jedan, naizgled, besmislen pokušaj na prvi pogled ... Naime, svake desete godine se u Jugoslaviji, početkom dekade pravila statistika i tada se izračunavao narodni dohodak i po opštinama. Ja sam pošao od jedne pretpostavke koju sam posle, naravno, podvrgao jednoj ekonomskoj logičnoj kontroli i ta kontola je dala prilično, onako, zadovoljavajuće rezultate. Naime, ovaj, pošao sam od pretpostavke da na nivou opština ne mogu biti velike razlike između pojedinih nacionalnih grupa. Onda sam svaku naciju, ovaj, množio na nivou opština, agregirao te podatke i došao do, ovaj, jedne tabele, koju vi imate na strani 79, znate. Na jednoj jedinoj tabeli gde možete da vidite kako žive pojedine nacije u pojedinim republikama. Na strani 69, to je engleskog teksta, ta tabela ima. I tu se pokazalo da su Srbi na nivou 95, znate, da 5 posto imaju niži narodni dohodatak od jugoslovenskog proseka. A da, recimo, u Vojvodini, neke manjine, kao što su Mađari i tako dalje, imaju veći dohodak po glavi stanovnika nego Srbi i tako dalje i tako dalje.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, profesore. Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, vi ste citirali Freda Singltona (Fred Singleton). Imate u tabulatoru 7, čini mi se, samo da proverim,

u tabulatoru 7 ... Ovo je samo naslovna strana na nemačkom, ali je unutrašnjost na engleskom. Ako okrenete naslovnu stranu, videćete: "Fred B. Singlton, "The Economic Background to Tensions Between the Nationalities in Yugoslavia" (Ekonomska pozadina tenzija među narodnostima u Jugoslaviji).

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi citirate taj članak, odnosno taj njegov rad. U vezi s tim želim da vas pitam kakav je uticaj ekonomskih razlika bio na razbijanju Jugoslavije? Naime, vi kažete na svojoj 52. strani, a to je 43. engleska, citirate tekst, koji je ovde u tabulatoru 7, njegov tekst: "Brojke pokazuju da su Slovenija i Hrvatska poslednjih 25 godina stalno poboljšavale, kako apsolutni dohodak po stanovniku, tako i njihov relativni položaj u poređenju sa manje razvijenim republikama". Ovoj oceni treba dodati da se ista tendencija nastavila do kraja zajedničke države, jer ovo je faza njegovog posmatranja, pa je on zaključio na kraju faze posmatranja, znači, 25 godine. Kakav je uticaj ekonomskih razlika bio na razbijanju Jugoslavije?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa, ja mislim da su na razbijanje Jugoslavije uticali različiti faktori, znate. Ali je sigurno da su te velike razlike jako uticale, upravo zato što su se neke republike izdvojile i one koje su bile najrazvijenije, bile su nosioci ideje separatizma i to nije bila specifičnost Jugoslavije, znate. Mi danas imamo jedan fenomen, znate, da upravo razvijeni regioni teže da se povežu sa drugim razvijenim privredama, zapostavljajući razvijanje mreže ekonomskih odnosa unutar svake republike. I to je bio slučaj, ne samo u Jugoslaviji. Imate slučaj Italije (Italy) u Lombardiji (Lombardi). Molim vas, nacionalno homogena ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, hvala profesore, mislim da je dovoljno.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: ... zemlja, tako da je, recimo, stvorila separatistički pokret. U Nemačkoj (Germany) ...

SUDIJA ROBINSON: Samo jedan trenutak, profesore. Gospodine Miloševiću, koja je relevantnost pitanja uticaja ekonomskih razlika na raspad Jugoslavije, za ono čime se bavi Pretresno veće. Nismo sada na predavanju, na fakultetu. Dakle, to nije pitanje kojim se mi ovde bavimo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – ODGOVOR: Osnovno pitanje koje se ovde može, veoma činjenično da utvrdi je da li je Srbija dominirala ili nije i između dva rata i od Drugog svetskog rata, pa do kraja postojanja Jugoslavije. I ovde se veoma čisto i jasno, materijalnim činjenicama daje odgovor na to pitanje. Ne da Srbija nije dominirala, nego da je bila sve vreme dominirana. Ovo je jedna vrlo precizna i brojkama potkrepljena analiza, koju niko ne može

da izmisli, niti da je okrene na neki drugi način od onoga što brojke govore. Profesore, pošto citirate Singltona, šta možete da kažete o autoru ...

(...)

Petak, 17. decembar 2004.

GLAVNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Juče smo stali na Fredu Singltonu (Fred Singleton) i njegovom radu. Naslov članka i naročito njegov sadržaj navode na zaključak da je on povećanje razlika u nivou razvijenosti između Slovenije i Hrvatske, na jednoj i ostalih republika na drugoj strani video kao glavni uzrok političke napetosti u Jugoslaviji. To je ono šta iz članka proizilazi. Da li u vezi s tim imate neki komentar?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa, mislim da je profesor Singlton savršeno jasno video regionalnu situaciju u Jugoslaviji i da je na pravi način identifikovao razvoj. Zaista je to bitna karakterstika, to produbljivanje razlika u nivou razvijenosti između Slovenije i Hrvatske, s jedne strane i ostalh delova Jugoslavije s druge strane. Uostalom, to je skoro vidljivo i na površini i nije bilo teško da se to konstatuje. Naravno, onaj koji želi da vidi pravo stanje stvari.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kao dokaz svoje teze da su ekonomski odnosi snažno ako ne i odlučujuće uticali na međunacionalne napetosti, Singlton navodi ovaj nacionalistički MASPOK u Hrvatskoj, ovaj Masovni pokret 1971. godine i demonstracije iste godine, kad se desilo nešto vrlo čudno: studenti traže reviziju deviznog režima. Ja vam skrećem pažnju na tabualtor 7. Tu je Singltonov rad. Pogledajte u ovu stranu 293 gde kaže: ''Brojke pokazuju da su i Hrvatska i Slovenija u poslednjih 25 godina konstantno razvijale i u pogledu apsolutnog i relativnog bruto nacionalnog dohotka po glavi stanovništva u poređenju sa manje razvijenim republikama''. I onda kaže: ''Lakše je izmeriti šta je uzeto od bogatijih republika nego da se proceni ono šta su profitirali od jeftine hrane i od jefitne radne snage koju su bili u stanju da uvezu iz siromašnih krajeva. Sada u vezi sa onim šta sam vas pitao, to vas molim da komentarišete, on na strani 294, to je takođe u tom njegovoma radu u tabulatoru 7: ''interesantno je primetiti da studenti koji su demonstrirali na ulicima Zagreba novembra 1971. godine, su izvikivali slogane kao što su 'zastaviti pljačku Hrvatske', 'devize onima koji su ih zaradili'.'' To su bili slogani. I onda on dalje kaže, citiram njega, predsednik

Komunističke partije Hrvatske, Savka Dabčević-Kučar je govorila o stvaranju suverene Socijalističke Republike Hrvatske unutar okvira socijalističke Jugoslavije, koja je nacionalna država hrvatskog naroda". Da li vi vidite u tome tačan opis narastanja tenzija i šta ih je izazivalo?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa mislim da ovaj primer koji navodite, sa studentskim demonstracijama koje su izišle sa parolama o nedostacima deviznog sistema i da je ono na štetu Hrvatske, da to predstavlja čistu jednu ideologiju, nacionalističku ideologiju u tom sklopu Maspokreta koji se dogodio u Hrvatskoj. Iz jučerašnjih i današnjih razgovora, mi smo videli da je Hrvatska bila republika koja je imala natprosečan razvoj i izvlačenje jednog detalja iz čitavog tog sklopa, svakako ne može biti opravdano. A drugo, nije samo po sebi ni tačno, jer Hrvatska je insistirala na tome da ona bude korisnik, veći korisnik deviznih sredstava na bazi toga što je ona izvoznik finalnih proizvoda, ne vodeći računa o onim inputima koji su dolazili iz drugih republika. Na primer: električna energija, sirovine bakra (Cu), olova (Pn), onda radne snage i tako dalje i to je nailazilo na veoma oštru kritiku u redovima ekonomista, kao jedan potpuno neopravdan zahtev. Samo, zanimljivo je da je to ipak dalo neke rezultate, jer uprkos tim demonstracijama koje su bile izrazito nacionalističke i morale biti, na kraju krajeva, osuđene i u samoj Hrvatskoj, Hrvatska je dobila povećanje te kvote deviza koje ostaju njoj na raspolaganju.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pretpostavljam, gospodo, da imate u vidu da se ove ocene jednog stručnjaka kakav je Fred Singlton, potpuno poklapaju sa ocenama o kojima govori profesor Mihajlović. I, dakle, vidimo iz ugla ekonomista u Jugoslaviji i ugla stranog posmatrača, koji je takođe veoma kompetentan i stručan. Profesore, jeste li vi poznavali lično Freda Singltona?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da. Jedanput sam ga upoznao prilikom njegovog boravka u Beogradu, studijskog boravka u Beogradu i imali smo jedan dug razgovor, ali to je posle pisanja njegovog članka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, čak ni taj vaš susret nije mogo ....

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Nije mogao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ...imati nikakav uticaj na pisanje ovog članka?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A on je objektivno prikazao situaciju, koliko ja vidim u članku. Je l' to i vaše mišljenje?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Uglavnom jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite, molim vas, kakav je bio odnos Tita prema hrvatskom Masovnom pokretu, tom nacionalističkom talasu početkom sedamdesetih godina?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa ja mislim da je bio ambivalentan. Profesor Singlton je jednostavno konstatovao da je Tito odlučno nastupio. To je tačno samo u jednom momentu i to je možda najbizarnija situacija. U leto 1971. godine održani su manevri i na kraju tih manevara, 16. septembra, bio je prijem u hotelu "Esplanada". Tu je Tito pozdravljen od strane šefa partije iz Hrvatske, Dabčević-Kučar i on je odgovorio na tu zdravicu tako da je on prošao Hrvatskom i da je imao veoma velika i tačna obaveštenja o Hrvatskoj i da se tu priča koješta, da u Hrvatskoj ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo da ukažem na to da imate u tabulatoru 14 i tabulatoru 15 izveštaje iz tog vremena vodeće novine "Politika". Ja ću citirati samo jedan mali deo, gde Tito kaže, to je utorak, 9. maj 1972. godine, a članak je "Šta je Tito letos rekao hrvatskim rukovodiocima, kaže: "Pod okriljem nacionalnih interesa skuplja se sav đavo, nacionalizam, sva suprotna mišljenja" i tako dalje i onda on govori: "Situacija u Hrvatskoj nije dobra. Hrvatska je postala ključni problem u zemlji u pogledu divljanja nacionalizma". Dakle Tito, Hrvat i šef države, neprikosnoveni u to vreme, kaže da je Hrvatska postala ključni problem u pogledu divljanja nacionalizma. A onda u tabulatoru 15 imate ovo o čemu je profesor Mihajlović sad rekao, kako on kaže: "Ja sam ovog puta video da su zaista apsurdne kojekakve priče o Hrvatskoj o tome da tu nema jedinstva, da narod drugačije misli, o tome da tu postoji i cvate veliki šovinizam. To nije tačno". I onda aplauz. Dakle, da li to izražava, profesore, ovo što ste vi rekli…

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... ambivalentan odnos, odnosno dvoličan odnos? Ja ne bih čak ni upotrebio reč "ambivalentan". Da li je ovde reč o jednom dvoličnom odnosu?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je praktično, po vašem mišljenju, Tito podržavao u tom trenutku hrvatski nacionalizam?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa iz njegove izjave to proizilazi, znate i možda se je on osetio lično ugrožen, pošto je imao jednu mladu i agresivnu političku ekipu koja je, verovatno, ugrožavala i njegovu ličnu poziciju i da je to bila reakcija njegovog oštrog stava sa tih pozicija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Ići ćemo nešto brže dalje. A kako je reagovala partija u Srbiji, profesore? Vi ste bili član Uprave Srpske književne zadruge.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa znate, kada je počela ta akcija partije prema Hrvatskoj, onda je, po principu simetrije, trebalo naći odgovarajući nacionalizam i u drugim republikama i, naravno, tu je bio ... Bili su zainteresovani, pre svega, da se nađe ta simetrija tog nacionalizma, hrvatskog i u Srbiji. Međutim, mislim da taj pokušaj srpske partije da nađe nacionalizam, naročito u Srpskoj književnoj zadruzi, nije uspeo. Jer u Hrvatskoj je mozak toga nacionalnog pokreta bila Matica hrvatska i onda je odgovarajuća institucija u Srbiji bila Srpska književna zadruga. Međutim i pored svih pokušaja, nisu mogli da nađu nikakvu nacionalističku aktivnost u toj ustanovi. I mislim da je uopšte u Srbiji bilo samo pojedinačnih reagovanja i beznačajnih reagovanja na situaciju u Hrvatskoj.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. Radila je, koliko se sećam, tada jedna partijska komisija, da po svaku cenu pronađe nekakav nacionalizam u Srpskoj književnoj zadruzi?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da. To je bila trojna komisija u kojoj je bio Milan Milutinović, profesor Latinka Perović i Bakočević.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. Recite mi sada da li postoje direktna ili indirektna priznanja zvaničnih organa Hrvatske da je ova bivša jugoslovenska republika imala natprosečan privredni razvoj? Ja vam skrećem pažnju na vaš rad, na stranice 57 i 58, a engleske stranice su 47 i 48, gde se govori o tome da je: "Hrvatska i poboljšanje položaja privrede, uverljivo je demantovana u zvaničnim pregovorima o pitanju sukcesije i to od same hrvatske delegacije, koja je predložila da se princip pravičnosti u raspodeli državne imovine SFRJ ima shvatiti kao eliminisanje neosnovanog bogaćenja. To eliminisanje podrazumeva kompenzaciju onih koji su relativno manje dobili sredstava iz zajedničkih fondova, pa je bilo jasno da je hrvatska delegacija računala da će po tom osnovu njena republika biti korisnik takve kompenzacije". Dakle ...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... i mogu da čitaju sa engleskog prevoda. Pretpostavljam da im to onda nije teško. Dakle ... Nesumnjivo je, dakle, da postoji i potvrda u tom stavu da su i oni potvrđivali da se Hrvatska natprosečno razvijala. Je l' to jasno?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da. To je bio bizaran detalj u pregovorima ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da ne idemo sad u detalje da opisujete pregovore, ali ovo je činjenica koja je ustanovljena. To nije sporno, je li tako, profesore?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da, to je bilo iznenađenje da oni izlaze sa takvim predlogom i jugoslovenska strana je odmah to prihvatila, na njihovo čuđenje i kad su došli kod kuće i sabrali se kako je prošla Hrvatska u privrednom razvoju, onda su, naravno, odustali od sopstvenog predloga, pa su odustali čak i od principa pravičnosti koji je bio temelj svakog sporazuma ... Trebalo da bude temelj svakog sporazuma.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore. A koja su sredstva, koji su faktori prouzrokovali razlike u nivou razvijenosti između republika i pokrajina, ali najkraće, molim vas?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa to je, pre svega, teritorijalni raspored investicija. Vi ste juče citirali, znate, kakav je bio položaj Srbije u tom pogledu. Hrvatska i Slovenija su imale znatan, naročito je Slovenija imala natprosečne investicije i veoma povoljnu strukturu investicija. A s druge strane, to je bio institucionalni sistem koji je omogućio jedno prelivanje ... Uslove razmene i neke mere sistema, kao što je carinska zaštita, sistem cena i subvencioniranje izvoza. To su bili, to su bile mere koje su bile ... Radile u prilog razvijenijih republika i smatra se da ono šta je dolazilo iz razvijenih republika, davanja za nerazvijena područja, da je to bila samo kompenzacija za one obrnute prelive društvenog proizvoda. Ako je tako, onda znači da su te mere na neki način neutralisane i onda su dolazile ove prednosti iz investicija u punoj meri.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite mi, profesore, koja su sredstva bila angažovana i koje mere preduzete radi sprečavanja daljeg produbljivanja jaza između razvijenih i nerazvijenih područja u Jugoslaviji?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa generalno govoreći, mere razvojne politike nerazvijenih područja bile su vrlo siromašne u Jugoslaviji. Tu je uglavnom dejstvovao Fond za razvoj nerazvijenih područja, a to su bili doprinosi između 1,50 i 1,70 od društvenog proizvoda društvenog sektora privrede i to je bio izvršen transfer prema nerazvijenim područjima, na način koji je bio krajnje čudan, znate. Jer prosto tu su postojali ključevi po kojim je unapred trebalo da se rasporedi nerazvijenim područjima. Nerazvijena područja su ovlastila odgovarajuće banke na svojoj teritoriji. To je išlo jednim automatizmom, bez pratećih mera. E u poslednje vreme je činjen pokušaj da se ona područja koja daju, alimentiraju Fond za razvoj nerazvijenih područja više, da se angažuju direktno u investicijama i u sporazumu sa preduzećima iz nerazvijenih područja, ali to nije uspelo. Inače, ostale mere, recimo tehnička

pomoć koja je uobičajena u takvim prilikama, bila je krajnje siromašna. A nerazvijenim područjima je ostavljena mogućnost da rade sa svojim sredstvima, praktično ono šta hoće. Čak i nenamenski da ih upotrebljavaju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. Ovde u tabulatoru 18 imamo samo jedan deo Deklaracije saveznog Parlamenta, koja je objavljena kao zvanična Deklaracija Parlamenta u "Službenom listu", u kome se objavljuju zakoni i zvanični dokumenti saveznog Parlamenta. Ja bih vam citirao samo tačku 1.2 koja je ovde data u tabulatoru 18, na dnu levog stupca, gde se kaže: "U skladu sa opredeljenjima iz dugoročnog programa ekonomske stabilizacije, zaustavljanje relativnog zaostajanja u privrednom razvoju, teritorije Socijalističke Republike Srbije van terirorija autonomnih pokrajina, u odnosu na prosek zemlje, vršiće se oslanjanjem na sopstvene snage, udruživanjem rada i sredstava i preduzimanjem konkretnih mera ekonomske i razvojne politike". Dakle, profesore, da li je ovo jasan stav da vrhovna jugoslovenska vlast u tom trenutku, sasvim jasno konstatuje zaostajanje razvoja teritorije Srbije van teritorije pokrajina i da, kako bih rekao, primenjuje u ovom smislu nekakve načelne pozive da se to popravlja sopstvenim snagama, a da konkretnih mera, ustvari, i nema.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ima. Bilo je, znate ... To je ... Vaša konstatacija je tačna. Republika Srbija i uže područje Srbije koje je, uprkos tome što je stalno bilo ispod jugoslovenskog proseka, po nivou, po *per capita*, društvenom proizvodu, ono je bilo od početka uvršteno kao razvijeno područje, kao što su Slovenija u Hrvatska, tako da je, naravno, davalo iz fonda ... U fond, alimentiralo fond, a iz fonda nije dobijala ništa i to je vremenom dovelo do jednog ozbiljnog zaostajanja, pa je postala tako tipično područje u zaostajanju. Po postojećoj klasifikaciji područje koje se stalno vuče ispod proseka, ne uspeva da dostigne taj prosek i, naravno, gubi mogućnost u akumulaciji i razvoju, tako da je na bazi analiza koje su pravljene u svim ekonomskim institutima, naime došlo do grupacije tri grupe instituta, ekonomskih, sa teritorije Jugoslavije i na bazi tih analiza u dva petogodišnja plana u osamdesetim godinama, Srbija je ... Uže područje Srbije nije izuzeto iz obaveze davanja, ali je učinjen pokušaj da se sa nekih šest ili sedam mera, različitih mera, ta ...

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle opet se vraćamo na pitanje da li je Srbija dominirala ili nije?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa znate, prema ovim analizama koje se nalaze ovde, društveni proizvod Srbije po stanovniku je pao

na 80 posto. Znači da je zaostajao oko 20 posto ispod, ne ispod jugoslovenskog proseka, nego u odnosu na prosek ostalog dela Jugoslavije.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo kratko, profesore. Koji su bili ograničavajući činioci razvoja Kosova? Dakle sada da fokusiramo pitanje na Kosovo. Koji su bili ograničavajući činioci razvoja Kosova i kolika je bila efikasnost privrednog razvoja, u poređenju sa efikasnošću u ostalim delovima Jugoslavije?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da. to je bila jako niska efikasnost investicija i jako niska produktivnost rada, tako da je pored visoke stope priraštaja stanovništva, to bio jedan od osnovnih uzroka razvoja. Da je ... Recimo, Kosovo je imalo stopu rasta u čitavom posleratnom periodu 4 posto, ukupna stopa rasta mase društvenog proizvoda, a po stanovniku 1,6 posto, tako da su na demografske investicije otpale 2.4 posto, a ako se na to nadoveže niska efikasnost investicija i niska produktivnost rada, onda je, naravno, ono jako zaostajalo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Koliko se federacija i Republika Srbija, koliko su bile angažovane u finansiranju Kosova?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa znate šta, one su bile indirektno, preko fonda su one... Srbija je doprinosila, mada je Srbija ... U Kosovu isto tako dobijala, jer Kosovo je vremenom povećavalo svoj udeo, tako da je na kraju koristilo 50 posto Fonda za razvoj nerazvijenih područja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. Vi ste proučavali ne samo istoriju stanovništva Srbije, već i migratorna kretanja unutar Jugoslavije i ovu ekonomsku emigraciju u inostranstvu. Čime su bila motivisana migratorna kretanja između jugoslovenskih republika ranije Jugoslavije?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Imamo dva motiva: ekonomski i, takozvani, "etnocentrični". Ova ekonomska migracija bila je relativno manja i značajna i ona se javila između Slovenije i donekle između Hrvatske, kao republika koje su bile imigracione i koje su imale ekonomsku potrebu za uvozom radne snage iz drugih područja, a ono šta je interesantno i karakteristično uopšte za odnose, da je, recimo, ta etnocentrična migracija bila prema Srbiji koja nije davala, pošto je i sama zaostala i imala natprosečnu nezaposlenost, imala je tu etnocentričnu migraciju iz Hrvatske, iz Bosne i sa Kosova. Što je neobično, sasvim neobično da jedan većinski narod bude podstaknut čisto neekonomskim merama da napušta svoje ... Svoje ... Tamo gde je ... Područje gde je vekovima živeo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Skrećem pažnju ...

SUDIJA ROBINSON: Profesore, jesu li to bili Srbi iz Hrvatske, Kosova i Slovenije koji su emigrirali u Srbiju?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, da ne bi ovo samo jednostrano bilo shvaćeno, vi ste govorili o etnocentrizmu kao razlogu.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa je li tu dolazilo do pomeranja da određene nacionalnosti iz nekih republika idu ka svojim centralnim republikama i to je bila, koliko ja shvatam, opšta pojava?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa jeste. Recimo to je bila pojava u Bosni: u Bosni su Srbi išli prema Srbiji, Hrvati prema, ovaj, Hrvatskoj, a Muslimani ne samo da nisu išli, nego su čak iz Srbije, delimično iz Sandžaka, odlazili u Bosnu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, a koji je, po vama, glavni razlog odlaska Srba sa Kosova?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa odlazak Srba sa Kosova bio je ... Glavni razlog je bio pritisak koji je vršen na njih ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kada?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: ... Naime, Srpska akademija nauka je 1985. godine organizovala anketu koju su realizovale dva profesora univerziteta, nisu članovi Akademije, Marina Blagojević i Ruža Petrović. I to je jedna publikacija koja ima 280 strana i koja je pokazala sve modalitete pritiska koji je vršen na Srbe. Ja mislim da je to priključeno dokumentciji, znate, ta anketa iz 1985. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Jeste. Recite mi, profesore, šta vi mislite o tezi da je Ustavom iz 1989. godine Srbija ukinula autonomiju pokrajina i da je time težila vraćanju na centralističke pozicije, na sistem centralizacije u čitavoj Jugoslaviji, dok su Slovenija i Hrvatska zalaganjem za konfederaciju navodno pokazale da su za dalji razvoj demokratije? Šta mislite o toj tezi?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa ja mislim, pre svega, da autonomija nikad nije bila ukinuta, a situcija koja je stvorena Ustavom iz 1989. godine ...

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, vi ste jedan od autora Memoranduma Srpske akademije nauka, je li tako?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sada ćemo preći kratko preko nekoliko pitanja koja se tiču Memoranduma, jer nam je vreme ograničeno.

Recite kada je i kako odlučeno da se piše Memorandum? Da li je to bila potpuno autonomna odluka Srpske akademije nauka ili je neko na nju uticao?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da. To je bila potpuno autonomna odluka, uglavnom ljudi iz odelenja društvenih nauka. I u ime nas nekolicine to je akademik Ivan Maksimović na skupštini 1985. godine izišao sa predlogom da treba uputiti, znate, onom establišmentu jedan Memorandum, izložiti koliko je kriza ozbiljna i da treba nešto ozbiljno preduzeti. I to je prihvaćeno 1985. godine i realizovano 1986. godine. Skoro realizovano, kažem, pošto nije sasvim dovršeno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite mi, profesore, koji su bili motivi za pisanje Memoranduma?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa motivi su, pre svega, bili osećanje da je zemlja zapala u duboku krizu sa neizvesnim ishodom iz nje i Srpska akademija nauka, kao ne samo naučna, nego i nacionalna ustanova, bila je duboko zabrinuta. Smatrala je da ne može da ćuti u takvoj situaciji, nego da kaže svoje mišljenje i svoju reč o tome. Drugo, to je bio čitav niz prethodno naučnih skupova u samoj Akademiji prema kojima je politika pokazala sasvim jednu ravnodušnost, neshvatljivu ravnodušnost i rečeno je, otprilike, da se napravi jedan direktan dokument koji će na jedan neposredniji način upozoriti, ovaj, Vladu na tu situaciju. To su ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore ...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: ... To su bili glavni motivi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A posle donete odluke o pisanju Memoranduma, koliko je poznato, formirana je i jedna komisija od 16 članova Akademije, koja je trebala da realizuje tu odluku. Vi ste bili jedan od tih članova. Koja su pitanja bila raspravljana pre nego što se pristupilo pisanju teksta?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa, mi smo raspravljali pitanje, pre svega kome treba uputiti taj Memorandum, na koju adresu, znate. I rečeno je da to treba ili Predsedništvu Srbije ili Skupštini. Dakle to je dokumenat koji je pripremljen da bude zatvoren za javnost, znate. I ja sam video ranije neke verzije: na jednoj piše Skupštini Srbije, na drugoj Predsedništvu Srbije. To je jedno. Drugo je bilo da li to treba da bude neki programski dokumenat ili samo reakcija na ... Ili, dakle, jedan interventni dokument, jedan dokument upozorenja, da je situacija duboka i da treba preduzeti neke mere i odlučili smo se ... Mada je bilo ideja da to budu programske, da treba uneti neke programske elemente, to je odbačeno, tako da se ta radna grupa i onda čitava komisija saglasila sa time da to bude strogo interventni dokument, a ako treba praviti program, onda to treba praviti

poseban program. I tako je i postupljeno. 1990. godine, recimo, pravljen je pokušaj, učinjen je pokušaj da se napravi jedan dokument sasvim drugog tipa, ono šta je moglo da liči na nacionalni program, ali je taj pokušaj neuspeo, znate. Došlo je do nekih nesporazuma, tako da je propalo i uglavnom ta su dva dokumenta sasvim ... Bitno različita, znate.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, da li je postojao sinopsis po kome je Memorandum rađen i ko je taj sinopsis uradio i da li je možda taj sinopsis sačuvan? Koliko sam ja nedavno obavešten, čak je i sačuvan taj sinopsis.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa jeste. To je jedan sinopsis na četiri stranice, znate, gde je napravljena osnovna shema i sadržaj materijala, a iznete su i neke osnovne teze. Naime, Memorandum nije u punom smislu originalan. Ne samo u punom smislu, nego većim delom nije originalan dokument. On predstavlja sintezu postojećih znanja, tako da je u samom sinopsisu moglo da bude... da se iznesu i neke, neke osnovne teze. Tako da je taj sinopsis ... Sinopsis je, uglavnom, jedna umanjena slika, sintetička slika onoga šta je razvijeno u samom Memorandumu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite mi čime se u sinopsisu obrazlagalo pisanje Memoranduma? Šta se navodi kao najvažniji uzrok krize? Kako se definiše položaj Srbije? Šta se zahteva?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: To se u samom sinopsisu kao i u Memorandumu, tu se insistira na jednakosti Srbije, znate, u političkom i ekonomskom smislu. Ništa se preko toga nije tražilo, znate. Čak se opominje da to ne bi bilo u skladu sa, ovaj, položajem Srbije. Tu se misli na položaj Srbije, da je Srbija, na neki način, bila istorijski predodređena da ujedini taj deo naroda na Balkanu i tako dalje i da bi kompromitovala svoju takvu jednu istorijsku ulogu ukoliko bi tražila više nešto od pune jednakosti sa drugim narodima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste maločas rekli da je Memorandum, ustvari, sinteza već urađenih naučnih istraživanja. Da li ja mogu tako da razumem da naučnu podlogu Memoranduma ne čini neko posebno istraživanje rađeno u svrhe Memoranduma, već se grupa akademika, koja je radila Memorandum, koristila istraživanjima koja su do tada rađena u najširem smislu i da je on predstavljao sintezu onoga šta je naučno ustanovljeno do tada? Je l' tako?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. Znate i ta sinteza i ono šta je bitno, tu je izvučena jedna anticipacija događaja koji se mogu dogoditi, ukoliko se ne postupi, znate, ukoliko se ne shvati dovoljno ozbiljno kriza i ne preduzmu hitne i adekvatne mere, znate. I mislim da je vrednost

toga dokumenta upravo u tome što je on anticipirao jedan, sagledalo kuda razvoj događaja ide, pominjući i mogućnost raspada Jugoslavije i da je on, sa te strane, pokazao da je i analiza sama bila tačna iz koje je mogao da bude izvučen takav zaključak.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite mi, profesore, s obzirom da se Memorandumu upućuju primedbe da je prenaglašavao ekonomsko zaostajanje Srbije, koliko vi, kao ekonomista, možete da odgovorite na takvu primedbu? Da li je Memorandum prenaglašavao ekonomsko zaostajanje Srbije?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Znate, to je bio govor cifara. Ne može se ni potcenjivati ni precenjivati. Ako je zaista Srbija padala sve niže i po vrednosti svog društvenog proizvoda po stanovniku i po vrednosti fondova, znate i da se približavala, umesto da održava svoju poziciju bar nešto ispod proseka ili da iziđe na prosek, ona je padala sve niže po svim osnovnim indikatorima, onda ne znam da li može biti ... Da li to može biti razlog za ravnodušnost ili za ukazivanje na ozbiljnost. I mora biti na odgovarajući način izraženo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, u napadima na Memorandum, njegova sadržina je kvalifikovana često kao nacionalistički dokument. Taj Memorandum se kvalifikuje kao nacionalistički dokument. Imaju li takve ocene bilo kakvog oslonca u tekstu Memoranduma?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutno ne. Naprotiv, nacionalizam je osuđen kao jedan od glavnih uzroka krize i čitavog ... I deformacija u privrednom sistemu i postoje ... Vi ako imate strpljenja, ja ću vam rado pokazati tačna mesta, razumete, na desetak mesta se eksplicitno govori protiv tog nacionalizma i tako dalje, i tako dalje, tako da to apsolutno nema ništa. I ono što karakteriše uopšte kritiku Memoranduma, to što se ne pominje ... Te primedbe nikada nemaju oslonca u samom tekstu ili se tekstu daje konotacija koja apsolutno ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Pa sam tekst Memoranduma je ovde, ali, radi vremena, ja neću tražiti od profesora da ukazuje sad na mesta koja potvrđuju ovu tezu. Memorandumu se, profesore, pripisuje da je velikosrpski program. Da li je ta ocena tačna?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ja mislim da sam već odgoovrio na to pitanje, da je to već prethodno raspravljeno, da to nije nikakav program. Ja bih ga okvalifikovao kao "dokument upozorenja".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite mi, profesore, ako nije nacionalni program, kao što nije, kako biste najkraće, znači, okarakterisali Memorandum? Kao "dokument upozorenja"?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ocenu stanja na bazi naučnih istraživanja ...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... i upozorenje kuda to stanje vodi?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Jeste ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Je li to ...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: ... i da treba preduzeti neke mere. Ništa više. To je sasvim jasan okvir i jasan cilj bio toga.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro, a da li imate objašnjenje, s obzirom da je bilo mnogo, pogotovo na zapadu u propagandnim sredstvima naglašavanja da je Memorandum odgovoran za podsticanje međunacionalnih sukoba između naroda koji su živeli na prostorima nekadašnje Jugoslavije i da je čak doprineo razbijanju Jugoslavije? Da li to ima bilo kakvo utemeljenje, takva tvrdnja?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pre svega, to nema nikakvu i tako nešto se apsolutno ne može naći ni na jednoj ... Ni na jednom mestu u Memorandumu. A drugo, Memorandum, to se stalno zaboravlja, nije uopšte bio upućen javnosti. On je bio dokument koji je trebao da bude upućen jednom od vrhovnih organa u republici, da li je to Predsedništvo ili Skupština, a što je on dobio noge i što je, na neki način, ukraden i zloupotrebljen zbog napada na Akademiju, to Akademija i pisci Memoranduma apsolutno nemaju ništa sa tim, niti se mogu učiniti odgovornim. Niti se može činiti odgovoran sam dokument. I ako on ima jedan oštriji jezik, to je namerno da se probudi ta uspavana politička vrhuška, znate, koja nije bila svesna koliko je kriza duboka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, Memorandum se veoma kritički odnosi prema Ustavu iz 1974. godine i čini ga u velikoj meri odgovornim za razbijanje Jugoslavije. Da li su u pravu oni kritičari Memoranduma koji u njemu vide zalaganje za vraćanje na centralizaciju i pozicije AVNOJ-a i tako dalje?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne. Mislim da uopšte o tom centralizmu kolaju sasvim pogrešna mišljenja. Pre svega, ovaj, jednopartijska država sa hijerarhijskom strukturom, centralizam je bio u partiji i nosioci centralizma bili su oni koji su bili na vrhu te partije, znate. I sada posle smrti Tita i Kardelja, bila je stvorena jedna situacija da država ne bude samo jedna transmisija, nego da bude jedan izvorni organ i plediralo se za jednu funkcionalnu i efikasnu federaciju. Kakav je to, kakav je to centralizam?

Centralizam se nije mogao uopšte restituisati u onome smislu u kojem je postojao do Titove smrti, jer niko nije mogao postati drugi Tito, razumete, u Jugoslaviji, niti je mogao imati pretenzije, pogotovo što su se ti ... Te ... Došlo do razbijanja Jugoslavije na policentrizam i u tom policentrizmu su se stvorile te hijerarhijske strukture. Tako da niko nikom nije mogao nametnuti takav sistem. A što se tiče, znate, ovako, da je bila konfederacija uslov za demokratizaciju, to je smešna stvar, jer to je bio ... Kada se postavilo to pitanje, demokratizacija je bila u Jugoslaviji u punom razmahu, znate i sada, sada u tom momentu postavljati kao uslov demokratizaciju, to je bilo smešno. Ne znam da li se u drugim zemljama postavlja da pređu na konfederaciju da bi bila demokratska zemlja. To ispada kao da federativne zemlje nisu demokratske zemlje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A dobro, profesore, to je sasvim jasno. Recite mi da li ste čuli za "Plavu knjigu"? Da li vam je poznat njen sadržaj? Da li ste je, možda, pročitali? Evo nekoliko pitanja sve zajedno: da li je u vreme pisanja Memoranduma bilo koji član komisije pročitao tu "Plavu knjigu"? Skrećem vam pažnju da ovde u tabulatoru 3, sad ću samo da citiram: "Dokument nazvan 'Plava knjiga' Predsedništva Srbije, načinjen je marta 1977. godine. Njegov pun naziv je 'Socijalistička Republika Srbija i autonomne pokrajine u njenom sastavu, ustavni položaj i praksa', razmatran je, nije ni prihvaćen, ni odbijen". I onda je dato celo to razmatranje, dakle tri godine posle Ustava iz 1974. godine, Predsedništvo Srbije konstatuje negativne učinke takvih sistemskih rešenja, pravi "Plavu knjigu", ali je stavlja pod tepih, kako bih rekao. Kako to objašnjavate?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa znate šta, ja sam čuo a mislim da i ostali, o postojanju te knjige. To je bio jedan zatvoren dokument, kao što ste rekli. Tri godine posle donošenja Ustava iz 1974. godine, Predsedništvo Srbije je obrazovalo jednu komisiju. Tu su bili neki profesori univerziteta, istaknuti članovi, ovaj, istaknuti administratori iz nekih ... Iz Skupštine i tako dalje, koji su dali ... Dobili zadatak da prikažu kakvi su efekti novog Ustava i kakvi se problemi javljaju u vezi sa njegovim sprovođenjem. Ta "Plava knjiga" je bila potpuno zatvoren dokument. Čulo se, ovako, iz priča da je tu kritikovan taj Ustav, da je tražena njegova promena, ali sam tekst nije i može vas iznenaditi, ali ja sam tek pre neki dan došao do tog teksta i da bude stvar smešnija, on je štampan 1990. godine od jednoga novinara, u sklopu nekih intervjua i niko nije o tome ništa znao. Ja sam ga površno pročitao i mislim da je ono šta se govorilo o njemu, da je to tačno. Oni su dali na jedno 50 štampanih stranica jednu kritiku, pre svega šta on normativno postavlja, znate, a onda šta se događa, tako da se vidi da je on tu bio uzrok

dezintegracije Srbije, ogromnih razmera. Oni početni njegovi nedostaci da su izrasli u ogromne probleme i iz toga jasno proizilazi zaključak da je to jedan neuspeo dokumenat koji, pre svega, dezintegriše potpuno Srbiju i čini je i u pravom smislu nedovoljno definisano područje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, to je, dakle, bio nalaz Predsedništva Srbije tri godine posle donošenja Ustava od 1974. godine ...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: I sada na osnovu, samo da kažem to, prema informacijama koje su, naravno, pouzdane, održana je trodnevna sednica i tu je bila žestoka rasprava, znate i kaže se tu u komentaru ovoga teksta koji je štampan, da to nije ni odobreno ni...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Prihvaćeno.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: ... ni prihvaćeno. Međutim, naravno, to je bio čak predlog da se spali taj dokument. Svega u 40 primeraka je bio štampan, sa punom odgovornošću onih koji su ga dobili da moraju da ga čuvaju kao najveću tajnu. A na toj, zna se da je na toj ... Ja nisam mogao da dođem do tog stenograma tih diskusija, ali zna se da je tu Kardelj opet došao i da je on sprečio i ugušio tu diskusiju. To je, mislim, pravi izraz, ugušio tu diskusiju, tako da je ona praktično nestala. I uopšte, to je bilo karakteristično, znate, uopšte u životu Srbije. Sve su republike smatrale da imaju mogućnost da se mešaju u unutrašnje poslove Srbije, a Srbija se nikad nije mešala u poslove drugih. I to je zaista jedan od pokazatelja njene podređenosti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, pošto ste vi i u ono vreme bili profesor univerziteta, recite mi kako su stručni krugovi reagovali na Ustav 1974. godine?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa znate, to je bila reakcija na ove amandmane koji su bili ugrađeni kao osnovne poluge tog ustava. Na Pravnom fakultetu, to je bila žestoka reakcija na to. Profesor Mihajlo Đurić koji je sada akademik i sekretar našeg odelenja, bio je osuđen na osam meseci zatvora i izdržao je tu kaznu, ovaj, zato što je kritikovao ... Održao je govor koji ima pet-šest kucanih stranica, ja mislim da to postoji u dokumentcijij iz kojeg se jasno vidi da je on pošao sa pozicija da su nacionalizam i problemi države pitanja koja ne bi trebalo da preokupiraju XXI vek, a pogotovo nas. Međutim, u to vreme je taj hrvatski nacionalizam bio ne samo agresivan ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, kako objašnjavate ogromnu propagandnu kampanju na Zapadu, protiv Memoranduma Srpske akademije nauka?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa ta propaganda nije postojala od početka. Čak mislim da, sudeći po tome kako su ambasade u Beogradu reagovale i tako dalje, to je smatran kao akt građanske hrabrosti,

jedan demokratski čin i tako dalje. Međutim, situacija se bitno promenila kada je došlo do razbijanja Jugoslavije, jer Zapad je prihvatio nekako teze hrvatske i slovenačke propagande i dalje ih razvijao, znate. I tu postoji nekoliko osnovnih teza koje je lako pobiti, ali koje su se ponavljale u enormnim količinama. To su i štampa i takozvane naučne ustanove, prepisivali jedni od drugih ... Naravno, često ne poznavajući izvorni tekst Memoranduma i nikada se ne oslanjajući na analizu izvornog teksta Memoranduma.

(...)

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Časni Sude, završiću danas sa ispitivanjem ovog svedoka i zato ću morati da budem selektivan kada budem birao materijal koji mu budem predstavljao i možda neću uspeti da pokrijem sve aspakte onoga o čemu sam hteo s njim da razgovaram. Profesore, koliko dugo lično poznajete optuženog?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ja ga poznajem od 1988. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne samo da ste s njime radili, već ste postali i prijatelji?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa ne bi se moglo tako reći. Ja ne znam kako se definiše prijateljstvo, znate. Mi smo imali ... On je mene pozvao da učestvujem, 1988. godine, da učestvujem u tom radu Komisije za privrednu reformu. Ja sam sa njim sarađivao u toj komisiji do 1991. godine, dokle je ta komisija radila i trajala. To je bilo oko 40 sednica. Mi smo imali vrlo korektne odnose, ali da su oni bili prijateljski, znate, na jedan ... Da je to prešlo u jedno intimno prijateljstvo, ne verujem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pomogli ste mu i nakon sastanka u Karađorđevu marta 1991. godine, zar ne?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne. Nisam ja nikad bio u Karađorđevu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sastanci koji su usledili nakon sastanaka u Karađorđevu, sastanci grupe eksperata, jeste li učestvovali u tome?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne znam na koju grupu mislite. Recite mi na koje sastanke?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vratiću se na to kasnije zato što želim da idem hronološki. Hvala na odgovoru, zasada. Pogledajmo Memorandum. Rečeno je da je Memorandum ''procurio''. Nakon toga, 1995. godine, izdat je dodatak Memorandumu zajedno sa odgovorom na kritike. I to ste priredili vi i Vasilije Krestić. Je li to tačno?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Tačno je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To imamo kao dokazni predmet u ovom postuku i to je D250. Imate li primerak tog dokumenta pred sobom? Ako Pretresno veće nema svoj primjerak, onda ćemo adekvatne odlomke da stavimo na grafoskop. Radi se o svega par odlomaka. Da podsetim Pretresno veće šta je tamo sadržano. Ako pogledamo englesku stranicu 17 i onda molim da se to pronađe i na srpskom, na dnu stranice 17 stoji sljedeće ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... pročitaću vam pa pretpostavljam da ćete da se setite: "Neautorizirana verzija teksta koja je procurila u javnost, nije dobila odobrenje". Na kraju je izneto mišljenje kako je bilo važnih razloga da bi se rad na tom projektu nastavio. Sledeći odlomak počinje: "Nažalost, zgražanje javnosti nad Memorandumom nije zamrlo čak ni nakon partijskog sastanka". Profesore, mi smo obavili analizu, nadam se da vam je to dostavljeno preko Odbrane, kojom je upoređena originalna verzija 1986. godine za koju se tvrdilo da je to nacrt, sa verzijom koju ste vi objavili 1995. godine i utvrđeno je da postoji samo šest kratkih odlomaka koji čine razliku između te dve verzije. Jeste li znali da su razlike između te dve verzije ograničene samo na to?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne znam za razlike, ja znam samo za tu razliku da je jedan red iz ovog ekonomskog dela, opšteg dela, bio izostavljen u kucanju. Naime, poslednja verzija koja je razmatrana, bila je umnožena u 20 primeraka, znate i na njoj su ... Na njoj je rađena kolektivna redakcija, koja, naravno, nije završena i 16 primeraka je bilo raspodeljeno na 16 članova komisije, tri na one koji su bili povremeni konsultanti. To su bili Dobrica Ćosić, to je bio profesor Jovan Đorđević i Ljuba Tadić. I jedan je primerak ostao neraspoređen, koliko me sećanje drži. Ja ne znam da je uopšte tu bilo neke razlike između onoga teksta koji je štampan i ako postoje razlike, to mogu biti samo minorne razlike, bez ikakvog značaja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala vam na tome. To verovatno potvrđuje rezultate naše analize. Te ograničene razlike između verzije iz 1986. godine i verzije koja je konačno objavlena u vašem odgovoru na kritike iz 1995. godine, kao mogućnost postavlja da je curenje 1986. godine bilo namerno. Šta imate o tome da kažete?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Curenje apsolutno nije bilo namerno i ono je bilo šokantno, znate. Kad se pojavio članak u "Večernjim novostima", mi smo zasedali, redakcija je zasedala i jedan iz redakcije je postavio pitanje ostalima: "Jeste li vi pročitali jutros 'Večernje novosti'?". Zašto bismo čitali, znate, "Večernje novosti", znate. Odmah smo, ovaj, pogledali taj članak i prekinuli istog momenta rad... Zna se tačno kako je izišao, ovaj,

Memorandum. Da je to izašlo preko profesora Jovana Đorđevića, kome je bio dostavljen jedan primerak te verzije, sa molbom da on stavi primedbe i nije sporno da je iz njegove kuće izišlo. To je potvrdila i njegova ćerka, samo je pitanje da li je prva verzija tačna, koja je od dve verzije tačna: da li je njegov zet koji je bio novinar "Večernjih novosti" samoinicijativno uzeo ili je profesor Đorđević sam dao, razumete, ovaj, ministru unutrašnjih poslova Srbije, pošto je on sarađivao ranije i sa Kardeljem i tako dalje, ovaj i bio je u bliskom ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Hteo bih da vas prekinem. Molim da pogledamo stranicu 24 na engleskoj verziji, sredina stranice. Tu se nalazi sledeći odlomak u vašem odgovoru na kritike: "Iako je propaganda protiv SANU-a i Memoranduma bila daleko od nečeg što se moglo uzeti olako, srpska javnost se nije dala zavesti. Mali deo javnosti mogao je iz neznanja da poveruje da je to propaganda, ali većina obrazovanih građana koji su imali neka znanja o sadržaju Memoranduma, shvatili su da su optužbe upućene Srpskoj akademiji nauka neutemeljene, te da je tumačenje motiva i poruka zlonamerno. Prestiž Srpske akademije nauka bitno je porastao u očima srpskog društva, jer je ta učena institucija" i tako dalje. Da li je ovaj Memorandum trebao da posluži da mobiliše javno mnjenje ka nacionalizmu?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ja se izvinjavam, ali ja ne mogu da nađem to na srpskom, a ovo što ... Prevod prevoda mi se čini da nije tačan. Samo da vidim gde je taj deo ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To počinje rečima: "Čak iako je propaganda protiv" u paragrafu odmah pre naslova "Hrvatske kritike Memoranduma".

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa to malo drugačije zvuči. Ja moram da pročitam: "Uprkos svemu tome, propaganda protiv SANU i Memoranduma nije bila bezazlena, ali ni srpska javnost nije se pokazala lakovernom i maloumnom. Mali deo javnosti mogao je podleći oportunizmu neznanja i poverovati svakodnevno izricanim optužbama, ali većina obrazovanih i u sadržinu Memoranduma upućenih, shvatila je da su u pitanju neosnovane optužbe SANU i neistinito tumačenje motiva i poruka. Ugled SANU naglo je porastao ...

SUDIJA ROBINSON: Mislim da je tužilac na tom mestu stao. Molim da ponovite svoje pitanje sada kada je profesor pročitao?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je taj Memorandum poslužio za mobilizaciju javnog mnjenja na nacionalistički način?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Molim vas, taj Memorandum nije, pre svega, upućen javnosti bio. Ja sam to ponovio bio. To je trebalo da bude zatvoren dokumenat i on je pisan slobodno i takvim

jezikom koji je trebao da animira politički establišment na određene akcije. On nije imao uopšte nikakve pretenzije da uđe u javnost i to smo odlučili već na ... To, to je bila prethodna odluka da Memorandum bude zatvoren dokument. Prema tome, to je potpuno irelevantno ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Molim poslužitelja da nam pomogne i ako nam Pretresno veće dozvoli zbog nedostatka vremena, da iskoristimo jednu označenu verziju dokaznog predmeta. To je dokazni Predmet 800, poglavlje iz knjige pokojnog Ivana Stambolića. Kao što znate, profesore, Ivan Stambolić je započeo proces koji je doveo do Memoranduma, zar ne?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne znam kako mislite da je on započeo proces koji je doveo do Memoranduma? Ne razumem pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pronaći ću to u odlomku gde on sam to opisuje, nešto kasnije. Molim da sada poslušate što je on u svojoj knjizi napisao. Da li je to prva stranica? Postavljeno mu je pitanje da li su mu nacionalisti bili najopasniji protivnici. On je rekao: "Bili su i još uvek su. To je još i gore zato što su oni objektivno neprijatelji naroda. Upravo sam zbog toga Memorandum odmah proglasio, kao što se posle pokazalo tačnim, smrću Jugoslavije. Ne nalazim nikavu satisfakciju u ovom svom tačnom proročanstvu". Zatim nastavlja: "Oni koji su se zalagali za pro-memorandumsku Srbiju, prvo su pokušali da umanje važnost Jugoslavije i stežući je sve do tačke pucanja. Nakon toga, nakon što nisu uspeli, hteli su da krenu u rat protiv nje, koristeći sve njene snage protiv politike umerenih ljudi, uključujući i mene. Bio sam u pravu kada sam verovao da su stvaraoci Memoranduma, ustvari, podstakli ovo užasno zlo". To je osoba koja je bila na položaju pre ovog optuženog i na čelu Komunističke partije i koji ovde iznosi svoje mišljenje o pripremi Memoranduma. Možete li da nam objasnite zbog čega je njegovo stanovište bilo takvo, uzimajući u obzir ono šta je on znao o vašoj zemlji?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa znate šta, to je ... On je bio na protivnoj strani. On je inicirao tu kampanju i jasno je da brani tu svoju kampanju i svoje poteze koji su bili potpuno neprimereni. Mogli biste pročitati šta je Stane Kavčić, na primer, rekao o Memorandumu, da političari nisu imali razuma da pročitaju i da ozbiljno shvate koliko je taj dokumenat govorio o istinitim stvarima i nisu imali snage da stupe u kontakt sa ljudima koji su pisali Memorandum i tako dalje. To je jedna odbrana pozicije, jedne represije, znate, koja je primenjena i to su neke insinuacije koje apsolutno ne stoje, jer nije inicirao ... Sad je ispalo da je Memorandum stvorio krizu, a Memorandum je pisao o toj krizi kad je ona postala veoma duboka i zaista eksplozivna i

upozorava takve kao što je bio Stambolić i njemu slične, na to da oni otvore oči i preduzmu nešto, a sad ispada da ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da pogledamo sledeći odlomak, sledeću stranicu i sledeći označeni odlomak i mislim da više nećemo da imamo vremena za taj dokument. Samo još neke stvari, a Pretresno veće sve to može kasnije da pročita. Kada mu je bilo postavljeno pitanje "Koje je vaše mišljenje o Memoranduma?", odgovorio je: "Verujem da bi nauka morala da bude prisutnija u naporima da rešimo naše društvene, ekonomske i ostale probleme. Prema tome, zašto bi Akademija, najviša institucija, zašto ona ne bi bila uključena u te napore. Zato smo se složili sa vođstvom Akademije, godinu dana pre pojavljivanja Memoranduma, da treba organizovati nekoliko timova različitih stručnjaka koji će da se bave trenutnim društvenim pitanjima". Kasnije mu je postavljeno pitanje "u vezi sa pričom da ste vi osoba koja je naručili izradu Memoranduma", on je odgovorio: "Delomično. Kada sam ga pročitao, jasno sam znao na šta su mislili pomažući da rešimo društvene i ekonomske probleme. Odmah sam reagovao govorom na Beogradskom univerzitetu krajem oktobra 1986. godine. Tada sam rekao da očekujem od akademika da pomognu nošenju tereta koji smo nosili, umesto da nam pokušavaju podmetati noge. Nazvao sam to političkom insinuacijom koja ne stvara naučne temelje, već mrak, krv i zlo". Jeste li znali da je pokojni Stambolić održao takav govor?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da. Znao sam, znate, samo što je to netačna dijagnoza, molim vas. To je sasvim jedan deformisan pogled na čitavu stvar. Deformisan pogled jednog političara koji je i sam bio u velikoj meri odgovoran za takvu stvar i onda je govorio *pro domo sua*, znate. On je govorio o odbrani te politike koja je kritikovala Memorandum. Jasna je njegova pozicija. Mislim da je to potpuno bez ikakve vrednosti ...

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Poslednji paragraf Memoranduma, profesore. U njemu vidimo šta vi i vaše kolege pišete o njegovom istorijatu. To piše odmah pri vrhu: "Memorandum je bio dobro primljen kod publike koja je imala mnoge primedbe na situaciju u zemlji, odnosno oni su to potvrdili. Lucidna analiza Memoranduma o situaciji i jasna poruka su imali snažan uticaj na formiranje javnog mnjenja. Preko noći ovaj dokument je postao veoma popularan: kopiran je i deljen okolo, a takođe i prodavan na ulici ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste negirali da je ovaj dokument namerno procureo. Istakli ste da se radilo o takvom dokumentu. Pitaću vas ponovo: da li je ovaj dokument možda kao Načertanije u XIX veku, ustvari,

imao svoje koristi od svoje takozvane prirode, odnosno tajnosti i da je zbog toga izazvao posebno intersovanje

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ja bih hteo da ponovom ono šta sam već rekao da taj dokument nije uopšte namenjen javnosti, a što se našao u javnosti bez volje njegovih autora, to je jedna slučajnost, a ta slučajnost što je već on bio u javnosti i što je počeo automatski da se umnožava, znate, neki su to pravili dobar biznis da umnožavaju i da ga prodaju čak i na pijacima, a to njegovi autori apsolutno niti su želeli, niti su odgovorni za to. Kad se sigurno već našao u javnosti, naravno da je morao već da izazove određene efekte i da utiče na formiranje javnog mnjenja. A to nije niti bila namera, niti bila želja ovih autora.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A što se tiče samog teksta Memoranduma, da li prihvatate, nemam vremena da se sada time bavim, a li da li prihvatate da u Memorandumu postoje određeni pasusi koji se bukvalno prenose i to reč po reč u vašem elaboratu koji ste podneli ovom Sudu.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa to je sasvim moguće, znate, Ja nisam sigurno prepisivao Memorandum, ali sam učestvovao u pisanju Memoranduma i svog elaborata. Ja nemam dve glave, znate i dva mišljenja o nekim pitanjima, je li, a mislim da je ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo dalje, budući da nemomo puno vremena. Hteo bih da prokomentarišete određene delove Stambolićeve knjige. Jedno drugo poglavlje. Radi se o sedmom poglavlju. Vidi se naslov, ali to me ne interesuje. Interesuje me 13 strana engleske verzije, a to je strana ... Sad ću vam reći na kojoj se strani to nalazi na BHS verziji. Dakle, strana 13 engleske verzije. "Da li verujete da ste dovoljno kritični kada procenjujete vlastitu odgovornost tokom naših razgovora?", budući da je ova knjiga, ustvari, intervju, on je odgovorio sledeće, to je negde pri dnu strane: "U svakom slučaju, birajući Miloševića za predsednika Predsedništva Centralnog komiteta, on nije bio izabran ni za kakvog vođu. Vođa je stvoren kasnije. U stvaranju vođe i izgradnji njegovog kulta, veliku ulogu će da odigra intelektualna elita i to pored medijske propagande. O njemu će da se komponuju i pišu pesme, slikari će da slikaju njegove portrete i ići mu na poklonjenje, a njegove fotografije će da se umnožavaju u velikom broju. Akademici će početi da se utrkuju. Dobrica Ćosić će Miloševića da uporedi sa Nikolom Pašićem, Mihajlo Marković sa Ruzveltom (Franklin Roosevelt), Milorad Ekmečić sa De Golom (Charles de Gulle), Milovan Danojlić sa Karađorđem. Osavremenjujući Njegoša, on će da napiše da je Milošević dunuo život srpskoj duši". Kako bismo uštedeli na vremenu, pogledajmo još jedan paragraf koji se nalazi na strani 18, hvala. Dakle, Stambolić sada govori

o optuženom: "On nije mogao ni od koga razumnog i odgovornog, niti da vidi, niti da čuje da se politika prema drugim narodima vodi zakazivanjem mitinga na njihovim trgovima, a prema sopstvenom narodu pendrecima, šmrkovima, hladnim i vatrenim oružjem ili da jedni drugima poturamo noževe pod grlo, a istovremeno urlamo da smo za dijalog. Nije u ovoj zemlji, u ovim narodima bilo ama baš ništa šta ih je nepremostivo delilo. Deleći Srbe od svih, on ih je podelio između sebe i podelio ih je daleko opasnije nego što to izgleda. Dalje, zašto je bilo potrebno onako ratoborno podjarivati Srbe van Srbije da stvaraju nove srpske države, umesto da im se osigura bezbedan, ravnopravan život u njihovoj zavičajnoj Hercegovini, Bosni ili Hrvatskoj? Zar srpski narod već nije dovoljno propatio u prošlosti". U vezi sa ova dva pasusa postaviću vam sledeća pitanja: zar nije istina da je optuženi postao vođa, ustvari, preko leđa, u nekom smislu, intelektualca i onoga šta su oni uspostavili, na primer kroz sam proces koji čini osnovu Memoranduma?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa ne mislim tako, znate. Ja ... Pojava Slobodana Miloševića je bila nešto, nešto novo na političkoj sceni u Srbiji. To je primljeno od inteligencije sa jednim olakšanjem. Do njegovog dolaska postojao je "verbalni delikt", znate. To je jedna strašna intelektualna cenzura i strašno ograničenje reči, kritike i tako dalje. I sigurno jedno proširenje slobode. Slobodan Milošević je uveo višepratijski sistem u Srbiji. To je jedan korak ka demokratizaciji, ozbiljan koji je, naravno, prihvaćen u prvom momentu kao, kao, razumete, jedan, jedan progresivan akt.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pitanje je bilo ... Preformulisaću pitanje kako biste lakše mogli da se fokusirate. Nije se radilo o čoveku koji je vodio svojim idejama, već se radilo o čoveku koji je bio potreban intelektualcima, a koji su, ustvari, izrazili svoje ideje preko Memoranduma, a on je instrumentalizovao te stavove i ta mišljenja, tako što je postao vođa i onda dalje to sve unapredio, zar ne?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne. Znate šta. To je, to je ... Ja sam vam govorio kako je doživljen on u redovima intelektualaca. To nije ... To je jedna strana. S druge strane, ja ne vidim šta je on preuzeo od Memoranduma i o kakvom se programu radi. Znate, tu je, mislim jedan nesporazum. Slobodan Milošević je svakako jedan inteligentan čovek koji je uz to bio i verziran veoma dobro i u privredu i u politiku ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moguće, moguće ...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: ... tako da...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moguće, ali ...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ: .. molim vas ... i naravno ...

SUDIJA ROBINSON: Naravno, naravno. Dozvolite da svedok završi.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ: On, sigurno se izdvajao među tim političarima Srbije, sa sopstvenim mišljenjem. On je mogao imati puno zajedničkog mišljenja, ne zajedničkog, organizovano zajedničkog, nego mišljenja koje koincidira sa nekim nalazima i analizama koje su date u Memorandumu. I ta koincidencija ne može se sada instrumentalizovati i iskonstruisati kao neka organizacija i tako dalje. Uostalom, tu su bile i vrlo slabe personalne veze. To je bilo ovako, u početku njegovog dolaska, znate, on je uključio mene, uključio u tu komisiju za privrednu reformu, akademika Macuru i još neke, ali to je prestalo, znate. Monogi od tih su postali posle njegovi opozicionari i tako dalje. Mislim da tu tražiti neku vezu, neku političku vezu, neku programsku vezu i tako dalje, to su čiste konstrukcije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali jednu programsku vezu možemo da utvrdimo, a to je da je on preuzeo na sebe da se reformiše Ustav iz 1974. godine i to na osnovu onoga šta je stajalo u Memorandumu, zar ne?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne. Znate, ta inicijativa za reformom, mi nismo dovršili to pitanje oko "Plave knjige", znate. To je bio vrlo snažan pritisak čitavog javnog mnjenja i stručnog javnog mnjenja. Ovaj, današnji predsednik Vlade Srbije, Koštunica, je bio udaljen sa fakulteta, kao asistent, zbog tog Ustava. A to je bilo 1971. godine. Molim vas, to je bio veoma snažan ... Evo vam .. Ja ću vam dati ''Anale'' koji su zabranjeni, Anale Pravnog fakulteta iz toga vremena ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne mogu da prhvatim tu ponudu, budući da mi je ostalo veoma malo vremena. Ja neću da se zadržavam na drugom pitanju iz Stambolićeve knjige, već idem dalje. Profesore, vi ste objasnili da ste vi zajedno sa drugim akademicima i intelektualcima koji su bili povezani sa Memorandumom, da ste postali savetnici optuženog. U martu 1991. godne kada je održan sastanak između ovog optuženog i pokojnog Franje Tuđmana, mi smo čuli puno iskaza i dokaza o tome da se na tom sastanku razgovaralo o podeli Bosne i Hercegovine. Na samom početku sam vas pitao da li ste vi bili član srpskog tima koji je osnovan nakon tog prvobitnog sastanka i u tom timu ste bili vi, Smilja Avramov, Ratko Marković i Vladan Kutlešić. Da li ste vi bili član takvog nekog tima?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pre nego što vam odgovorim, ja bih samo hteo da kažem da ja nisam bio nikakav imenovani savetnik predsednika Miloševića. Ja nisam imenovan, nisam primio novac. On je mene povremeno konsultovao po pojedinim pitanjima. To je bilo potpuno jedno slobodno konsultovanje, ovaj, a drugo, to je tačno da sam bio ja sastavni deo toga tima. Ja nisam ni znao da je bio prethodni sastanak između predsednika Miloševića i Tuđmana, jer mi smo dobili zadatak da se

sastanemo sa jednom grupom koja je bila sa hrvatske strane, da razmotrimo tu situaciju koja je nastala u Krajini, da vidimo kakve su namere, znate, jer posle donošenja hrvatskog Ustava, tamo je stvorena u Krajini jedna veoma napeta situacija iz koje je trebalo naći izlaz ..

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zamoliću vas...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: ... i to je bilo potpuno jedno...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zamoliću vas kratko da odgovorite na ovo: kad vi kažete da lično niste ništa saznali o prvobitnom sastanku, da li ste vi, kao što smo čuli od Smilje Avramov, tokom tih sastanaka, dakle, tokom ta tri sastanka koji su se održali blizu Osijeka, na Dedinju i u Zagrebu, da li ste se tamo bavili kartama i sličnim dokumentima, a koji su bili konzistentni sa planiranjem razdvajanja Bosne?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne. O kartama nikakvim nije bilo reči. Bilo je priče o svemu i svačemu ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Kad formuliše pitanje, gospodin Najs kaže da je ovde izneto mnogo dokaza o tome kako smo Tuđman i ja se dogovarali o podeli Bosne i dovodi svedoka u zabludu, jer ovde nikakvi dokazi o tome da smo se mi dogovarali o podeli Bosne nisu prezentirani, niti ih je mogao bilo ko da očekuje, takve dokaze, jer takvi dokazi ne postoje.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, ova upadica mi oduzima vreme i nije primerena.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, podsetite nas na dokaze.

TUŽILAC NAJS: Rado. Imali smo dokaze o podeli Bosne od Pedija Ešdauna (Paddy Ashdown). Ako se sećate, postojala je ona karta koju je nacrtao pokojni predsednik Franjo Tuđman, zatim Stipe Mesić, zatim Ante Marković, kome su i jedna i druga strana konkretno rekle detalje o podeli, a mislim da smo takođe od Šarinića čuli. Dakle, evo naveo sam vam četiri.

SUDIJA ROBINSON: Nastavite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: A takođe i od Milana Babića. I on se time bavio.

SUDIJA ROBINSON: U redu. Nastavite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako niste bili angažovani na radu koji je bio konzistentan sa planiranjem podele Bosne, šta ste onda, zaboga, radili vi, dakle, kada ste se sastajali u te tri prilike?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa pravo da vam kažem, to bi teško bilo definisati, jer mi smo otišli bez ikakvih instrukcija, znate. Bili su više informativni razgovori, da se vidi šta druga strana hoće, šta namerava i tako dalje, u datoj situaciji. I ta situacija već u Krajini je jako pritiskivala naše

razgovore. Hrvatska delegacija je stalno tražila od nas da Slobodan Milošević interveniše, ne shvatajući da su oni imali vrlo veliku samostalnost, da se reši ta situacija. Mi nismo imali nikakvu mogućnost ni instrukcije u tom pogledu, znate, niti smo imali ovlašćenja, niti smo imali kontakte sa Babićem, tako da su ti razgovori išli levo-desno, znate. Bilandžić je govorio o tome kako je on napisao članak kako Srbima treba dati autonomiju i tako dalje. Ovaj, bilo je čak i pokušaja, znate ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada prelazimo na leto 1991. godine. Dve stvari su se desile tog leta 1991. godine i vi ste upoznati s oba događaja. Prvo, postojala je Beogradska inicijativa koja je trajala do novembra meseca. Tad se završila. To vam je poznato, zar ne?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Znam, ali ne znam ništa o njoj, o njenoj sadržini. I verujete, nije me to uopšte ni interesovalo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, ali znate o tome dovoljno, kako bismo obavestili Pretresno veće preko vas da je Beogradska inicijativa bila plan optuženog da unutar smanjene Jugoslavije zadrži Srbiju, Crnu Goru i Bosnu. To je bio njegov plan tada, u toj fazi, zar ne?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa ne znam za to.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A što se tiče Haga (The Hague), da li znate, da li vam je poznata Haška konferencija (The Hague Conference)?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Na šta mislite? Haška konferencija ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi lično dolazili u Hag?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam dolazio da radim po pitanju sukcesije i radio sam u grupi za ekonomska pitanja. Tu sam dolazio, razumete i bio sam šef delegacije za ta pitanja ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: ... a posle je ostalo samo pitanje sukcesije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li možete da nam pomognete u vezi sa jednim novim dokumentom koji smo nedavno dobili od relevantne zemlje, a to je zemlja domaćin. Molim vas da pogledate peti paragraf. Molim da se engleska verzija stavi na grafoskop, dakle paragraf 5. Može da se vidi naslov dokumenta. Dakle to se odnosi na Konferenciju od 7. septembra i 5. novembra, a u petom paragrafu stoji da u marginama četvrte sednice održan je sastanak 4. oktobra kome je predsedavao ministar inostranih poslova Holandije (Netherlands) i tako dalje. Da je kasnije pročitana izjava. To je pročitao holandski ministar na pres konferenciji i tu se odražavao dogovor jugoslovenskih strana, nakon što je ministar Van der Bruk (Hans van den

Broek) dobio pristanak svih jugoslovenskih strana na plenarnoj sednici, a to je uključivalo i princip da treba naći političko rešenje i to na osnovu perspektive priznavanja onih republika u Jugoslaviji koje žele da ostvare nezavisnost, a na kraju procesa pregovora koji će se voditi u dobroj veri i koji će uključivati sve strane. Priznanje će se dati u okviru jednog opšteg sporazuma koji će sadržavati sledeće komponente: labava asocijacija ili udruženje suverenih i nezavisnih država, zatim da se obezbedi zaštita manjina, uključujući garancije za ljudska prava a takođe je moguć i poseban status za određene delove i da neće biti unilaterarnih promena granica. Zaustavimo se tu profesore. Vi ste bili ovde u Hagu i vi znate da se ovaj optuženi četiri puta složio s ovim predlogom, kako je rekao lord Karington (Peter Carrington). Da li je to tačno?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ja ne znam s čime se on složio, znate. Nije mi to rekao i nije me pitao, nije mi ni pričao o tome.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. ali bili ste tu. Radili ste za njega, odnosno radili ste s njim. Profesore, zar je moguće da vi niste znali, odnosno da je stvar mogla da bude rešena u Hagu da je optuženi to učinio? Zar to niste znali, dakle da se on u početku saglasio sa predlogom?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne, to nisam znao. Znate šta, ja po političkim pitanjima nisam, ovaj, u punoj meri verziran. Tu je bila gospođa Smilja Avramov, znate, kao savetnik je dolazila. Ja sam samo jedanput došao na plenum, ovaj, sa njima. To je bio kratak i ... Ali o ovome nisam znao da se ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam. Gospodine Najs, imajte na umu da je profesor rekao da je on tamo bio isključivo zbog ekonomskih pitanja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: 14, 16, 23, odnosno drugi deo paragrafa. Možda će vam to pomoći. Ja imam na umu ono što ste rekli, profesore, da se niste bavili političkim pitanjima. Sada prelazimo na leto 1992. godine, odnosno doći ćemo do leta 1992. godine kada ste se uključili i počeli da se bavite i političkim pitanjima. Uskoro ćemo da se osvrnemo na to. Vi, naravno, znate, da je na kraju optuženi odbacio haški predlog i to 18. oktobra.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ja vam kažem da nisam se bavio političkim pitanjima, molim vas i bio sam relativno malo verziran u tok događaja o pregovorima o političkim pitanjima. Ja ne mogu da...

SUDIJA ROBINSON: Profesore, ne morate dalje da odgovarate. Gospodine Najs, da li ćete da nastavite da insistirate na tome, jer on je rekao da nije bio tu, u Hagu, da bi se bavio političkim pitanjima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, ali profesor je sam dao dobrovoljno uopštena mišljenja. Hteo bih prvo da iznesem hronologiju. Profesore, da li se sećate da se Haška konferencija i Beogradska inicijativa, čiji je cilj bio da Bosna

ostane u smanjenoj Jugoslaviji, dakle da se to sve završilo kada je Evropska zajednica (European Community), budući da je Haška konferencija propala, upitala strane da li će da traže nezavisnost. Da li se toga sećate?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa molim vas, ja sam vam rekao da nisam upoznat detaljno, nije me interesovala ta Beogradska inicijativa, nit' sam pratio tu liniju događaja ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, ako tako kažete. Da li ste vi bili zainteresovani početkom sledeće godine za nešto što se zvalo Konvencija o trećoj Jugoslaviji. Dakle, konvencija ljudi iz Srbije, Crne Gore i iz drugih mesta koji su želeli da ostanu unutar Jugoslavije i ta konvencija je okupila ljude iz delova Srbije i Crne Gore, a takođe i iz Bosne i iz Hrvatske. Da li ste znali za to?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. U ulozi savetnika, vi ste učestvovali u radu jednog tela koje se zvalo telo ili Savet za harmonizaciju. Da li se toga sećate?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Savet za harmonizaciju? To prvi put čujem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moraću da vam pokažem neke dokumente i da vidim možemo li da vas podsetimo.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Za ustanovu tog tipa, Savet za harmonizaciju, ne znam kakvu harmonizaciju? Čega?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Državne politike.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Bio sam član Komisije za privrednu reformu Predsedništva Srbije, to sam bio, ali to je telo već prestalo da radi 1991. godine. Ja od 1991. godine sam bio samo... Učestvovao sam samo u radu Haške konferencije po ekonomskim pitanjima i po pitanjima sukcesije. Od 1995. godine do 2000. godine ja sam samo...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, profesore. Mislim da tužilac želi na nešto da vas podseti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Rado bih da mogu da kažem tačno nalov na srpskom "Državni savet za usaglašavanje stavova u državnoj politici". Da li sada nešto bolje razumete?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nisam ni mislio. Sećate li se da ste bili član nekog tela, jer imamo zapisnik sastanaka u telu u kojem je bio Milan Panić, optuženi, Dobrica Ćosić, Vladislav Jovanović i ostali.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Sećam se. Veoma se dobro sećam na šta sad mislite. To je savet koji je formirao Dobrica Ćosić ...

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možda možemo dobiti naslov od vas?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: ... predsednik ... To ... Ja nisam bio član toga saveta. Ja sam samo dva puta išao sa predsednikom, pozvao me predsednik Milošević da budem, da prisustvujem. Mislim, dva puta je svega to bilo. Ja nisam bio član. Članovi su bili predsednici vlada republika, predsednici republika i predsednik i potpredsednici savezne Vlade. Ja sam, ja sam ... Mene je pozvao dva puta predsednik Milošević da pođem sa njime i ja sam prisustvovao, znate, na ta dva sastanka i to kad se raspravljalo o Vens - Ovenovom planu (Vance – Owen Plan). Toga se sećam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, mi imamo zapisnik sa nekoliko sastanaka, osim dva koja nam, zasada, nisu dostupni. To je od 9. janura 1993. godine i od 21. januara. Vi ste bili prisutni i učestvovali na njima i hteo bih od vas da zatražim pomoć. Možemo li da dobijemo prvi i da stavimo to na grafoskop. Možete da se ograničite na ekonomske teme, ali činjenica je da ste bili član vrlo važnog političkog tela. Vidimo ovdje naslov na engleskom, kaže "Stenografski zapisnik sednice Veća za usklađivanje državne politike, održan 18. avgusta 1992. godine" i vidimo sledeće: Milan Panić na stranici 18 vrlo dugog dokumenta kaže: "Već smo u tom položaju. Problem je da smo mi optuženi za rat u Bosni i Hercegovini, da podržavamo rat u Bosni, da smo im dali oružje, ostavili oružje da se bore, da finansijski podržavamo Karadžića. Ovde smo govorili o etničkom čišćenju. Od doktora Brankovića sam čuo da bi Srbi trebali da se reše drugih", na šta optuženi kaže: "Nemojte da nas gnjavite vašim saradnicima". Milan Panić nastavlja: "On nije moj suradnik". Sledeći odlomak, treća ili četvrta rečenica: "Danas poslepodne dobio sam sledeću informaciju: etničko čišćenje je počelo. 15.000 Muslimana iz Sanskog Mosta dobilo je osam sati da napusti svoje domove i 20 kilometara otputuju do Jajca, kako bi došli do Muslimana. Ta je informacija došla od Ujedinjenih nacija (United Nations). Pitali su me o tome i rekli mi da to treba da zaustavim". Tu ću da stanem. Sećate li se, profesore, da ste bili na sastanku s ovim optuženim, Milanom Panićem, Dobricom Ćosićem, na sastanku na kom se raspravljalo o etničkom čišćenju, kao što je to navedeno, dakle da je poticano od Srbije? Da li ste bili na sastanku na kome se o tome razgovaralo?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ja se ne sećam toga da sam bio na tom sastanku ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson?

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Etničko čišćenje koje je bilo poticano od Srbije. Gde u dokumentu stoji da je to bilo poticano od Srbije? Gde je on citirao to? Koga je on citirao da je to poticano od Srbije? On konstruiše pitanje.

Potpuno izmišlja pitanje. Panić informiše o tome da traže od njega da zaustavi nešto šta se događa u Bosni. Gde piše da je nešto poticano od Srbije?

TUŽILAC NAJS: U redu.

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Najs. Molim ispravku.

ADVOKAT KEJ: Smem li da intervenišem? Mislim da bi Tužilaštvo kao prvo trebalo da utvrdi da li je ovaj svedok bio na sastanku pre nego pred njega pročita zapisnik sa sastanka i neka to uđe ovde u transkript. Svedok je rekao da nije bio na tom sastanku.

TUŽILAC NAJS: Možemo li pogledati stranicu 20 uz pomoć poslužitelja.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, profesore.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ: Ja se sećam da sam bio na sastancima i to mi je jedino sada ostalo u sećanju, kada je diskutovan Vens - Ovenov plan i znam šta sam ja rekao i šta je rekao predsednik Milošević i sećam se, kada je reč o Paniću, da je jedanputa bilo na sastanku kada je on dao izjavu na aerodromu u Moskvi (Moscow) da napušta kontinuitet, i da je o tome bio alarmiran Beograd i da je zakazan sastanak ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, hvala. Shvatio sam, shvatio sam, profesore. Gospodine Najs, ako ovo ispitivanje treba da ima nekog ploda, trebate da utvrdite da li je svjedok tamo bio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo stranicu 20. Čini se da je ovaj svedok bio prisutan na dva sastanka, ako mogu da vam skrenem pažnju na stranu 20, a onda u svetlu vaših odgovora, pogledajmo stranicu 45 na engleskom. Na stranici 20 rekli ste sledeće ... Vi ste zatražili reč i rekli ste sledeće: "Hteo bih da dam samo jednu primedbu kao uvod. Što se tiče Konferencije o Jugoslaviji, bilo nam je rečeno da ne smemo da učestvujemo u radu ekspertske grupe i na drugim mestima u ime Jugoslavije zato što se radi o Konferenciji o Jugoslaviji, što uključuje učestvovanje šest republika". To je jedna vaša primedba. Ako pogledamo dalje, imamo dugi govor optuženog i onda stranica 45 i vezano uz ograničeni interes o kom se govorilo, Milan Panić je rekao: "I mi u Srbiji smo naivni. Oni su uzeli 60 do 70 posto teritorije Bosne i Hercegovine." A vi, profesore, ovde stoji da ste rekli: "Da objasnim taj odnos od 30 posto i 70 posto. To je rezultat istorijskih uslova. Čak i nakon Drugog svetskog rata Srbi su imali relativnu većinu teritorije Bosne i Hercegovine. Drugo, Srbi su bili diskriminisan narod koji je živeo od poljoprivrede, dok su Muslimani živeli u gradovima i uz doline reka i tamo su, manje-više, bili koncentrirani. Tih 60 posto je u činjeničnom smislu, zemlja u vlasništvu Srba. To nije okupirano u ratu, već se radi o činjeničnom vlasništvu Srba. To je podložno špekulacijama zato što ljudi ne poznaju istorijske uslove." Nešto od

toga poklapa se sa onime šta je u vašem izvještaju, dakle, uslova za Srbe. Iako vas zanimaju samo ekonomska pitanja, čini se da ustrajavate na toj sugestiji da taj veliki procenat teritorija treba zadržati. Profesore, sećate li se da ste nešto tako rekli?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Tako nešto jesam, ali ne u vašoj interpretaciji. Znate, ja sam dao čisto jedno ekonomsko objašnjenje, istorijsko-ekonomsko, koje je tačno. Znate, Muslimani su kao imali privilegovan položaj i oni su živeli u gradovima i u dolinama reka gde je bilo, više-manje, najbolje zemljište, a ovim drugim je pripadala ostala teritorija valjda i tako dalje. Tako da je došlo do te situacije da je naseljenost Muslimana daleko veća na užem području, a Srba na mnogo širem području. To je ono ... I da su oni postali vlasnici. Činjenica je da su oni imali u vlasništvu preko polovinu, mislim, ovaj, zemlje u Bosni. To je činjenica. To su, to su ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Hvala.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: ... naučne činjenice i nema drugog značenja. Ja bih pokušao da objasnim, kakav je raspored vlasništva bio i zbog čega je došlo do toga.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo li sada da pređemo na zaključak ovog dokumenta. Profesore, već smo videli da se raspravljalo o etničkom čišćenju, o oružju koje je ostavljeno za borbu ...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ja ne znam iz čega se čita.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pročitani odlomci od ranije, a na stranici 19 Milan Panić, na dnu stranice, kaže da ga je na stranu odveo ... Kaže: "Na stranu su me odveli Miteran (Francois Mitterand) i Butros Gali (Boutros Boutros-Ghali) i postavljali mi ta pitanja. Pokušao sam da odgovorim da sam otišao u Sarajevo dva puta. Sve vreme govorim o etničkom čišćenju i onda dobijem takvo pismo od UN-a. Gubimo bitke, a mi volimo da se borimo na međunarodnoj sceni, ali nemamo municije. To je njihova municija". Zatim kaže: "Agresori Srbi sanjaju o srpskoj zemlji, razmišljajući o Velikoj Srbiji i ideji da se Srbi u Bosni reše drugih i pridruže Srbiji jednog dana. To su oni meni rekli i rekli su mi da će biti protiv nas". Zatim još jedan kratak odlomak na stranici 38. Optuženi je rekao: "Što se tiče pružene pomoći Srbima u Bosni, jednostavno je za nas neprihvatljivo da ih ostavimo bespomoćnima. To nije ratni materijal, već humanitarna pomoć: novac, odeća, hrana. Ne možemo im uskratiti našu pomoć. Pitam se zašto bi pomoć koju dobijaju Muslimani bila humanitarna, a dobijaju oružje koje koriste u ovom sukobu, a na našu pomoć se gleda kao na vojnu. Po našim procenama, to ne sadrži vojni materijal". Evo, to sam vam pročitao nekoliko odlomaka. Da li se sećate da se o takvim stvarima razgovaralo?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne sećam se uopšte, znate. Ja sam rekao čega se sećam. To su dve markantne stvari. To je kad je diskusija bila o Vens - Ovenovom planu na tome i kad je Milan Panić, vi pominjete Milana Panića, ovaj, dao izjavu na moskovskom aerodromu o tome da se on odriče kontinuiteta i tako dalje i to je sada bio predmet na savetu i savet je odlučio drugačije: da on zauzme ipak stav, razumete i da insistira na kontinuitetu. A o ovome šta je Miteran pričao Paniću, pa Panić savetu, to apsolutno se ne sećam, niti da je bilo reči o nekom etničkom čišćenju. Možda je bilo, ali ja se ne sećam, znate. Ja sam imao preko 70 godina kad sam išao tamo, ali verovatno bih registrovao da sam bio, jer ipak imam neko kontinuelno pamćenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Onda ću nešto samo kratko da vas pitam, nešto o drugom sastanku na kom ste bili prisutni, jer vi ćete biti verojatno jedini svedok kom ćemo morati da objašnjavamo sastav tih sastanaka. Pre toga, u međuvremenu, pitao bih sledeće: sećate li se Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji koja se dogodila u Londonu (London) od 26. do 28. avgusta 1992. godine?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Molim da se svjedoku onda ponudi sledeći dokazni predmet, a to je "Jugoslavija kroz dokumente od svog stvaranja do raspada" (Yugoslavia Through Documents From Its Creation to Its Dissolution). Ovo je govor kopredsedavajućeg koji iznosi stav Srbije i Crne Gore i pročitaću stavke u celini: "Mi pozdravljamo činjenicu da su svi učesnici na konferenciji potpisali izjavu o Bosni i Hercegovini. Svi saučesnici moraju da ispune obaveze na koje su pristali. Konkretno – Srbija i Crna Gora se nalaze pred jasnim izborom. One su se obavezale na sledeće: da prestanu sa intervencijama izvan svojih granica, na granicama s Bosnom i Hrvatskom. U okviru njihovih sposobnosti ograničiti da bosanski Srbi zauzimaju teritorije silom i isteruju lokalno stanovništvo, da u potpunosti obnove građanska i ustavna prava stanovnika Kosova i Vojvodine, te da isto tako osiguraju građanska prava stanovnika Sandžaka, da iskoriste svoj uticaj na bosanske Srbe, kako bi došlo do zatvaranja njihovih logora, da ispoštuju svoje obaveze po međunarodnom humanitarnom pravu i konkretno, Ženevskim konvencijama (Geneva Conventions), te da dozvole povratak izbeglica njihovim kućama. Bosanski Hrvati i Muslimani su se obvezali na slične svari: da u potpunosti ispoštuju relevantne rezolucije Saveta bezbednosti UN-a (UN Security Council), da objave da u potpunosti poštuju integritet sadašnjih granica, da garantuju prava nacionalnih i državnih zajednica i manjina u granicama Srbije i Crne Gore, u skladu sa poveljom UN-a (Charter of the

United Nations), CSCE (Commission on Security and Cooperation in Europe), te nacrtom konvencije Konferencije Evropske zajednice o Jugoslaviji, da rade na normalizaciji situacije u Hrvatskoj za provođenje Vensovog plana, te prihvatanje posebnog statusa Srba u Krajini, kako je on predviđen u nacrtu konvencije Konferencije Evropske zajednice o Jugoslaviji.'' I na kraju, kao što je sugerisano pismom gospodina Panića, upućenog predsedniku Saveta bezbednosti UN-a, "Srbija i Crna Gora nameravaju zaista da ispune ove obaveze i rečima i delom, one će da zauzmu poštovan položaj u međunarodnoj zajednici". To je jedna od stvari koja je proistekla iz Londonske konferencije (London Conference) i navodi uslove pod kojima bivša Jugoslavija može da bude priključena međunarodnoj zajednici i, ustvari, postati članica UN-a, zar ne?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Kakavo je vaše pitanje?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovi uslovi koje sam vam pročitao su bili nametnuti tada na Londonskoj konferenciji, kako bi Srbija i Crna Gora, odnosno Jugoslavija, SRJ, mogla da se ponovo priključi međunarodnoj zajednici kao poštovan član. Toga se sećate?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Jedna stvar, ja nisam učestvovao neposredno na plenarnoj sednici, mada mi je predsednik Milošević to ponudio, u glavnoj sali, nego sam bio u onom drugom delu, savetodavnom i tako dalje i tu su kolali raznorazni dokumenti. Ja znam da je bila neka rezlolucija o Crnoj Gori i poslednji dan kada je to trebalo, kada je trebala da se završi konferencija, gde je dolazio, ovaj, u našu delegaciju tadašnji ministar ...

SUDIJA ROBINSON: Previše vremena trošimo. Gospodine Najs, krenite dalje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da se na grafoskop stavi zapisnik sa sednice državnog saveta za usklađivanje državne politike ili kako se već zove. To je sastanak od 17. septembra, još jedan na kom ste vi bili prisutni i molio bih vas da nam pomognete ako se nečega sećate. Shvatam da je to bilo odavno. Na stranici 65, donji desni ugao, kraj odlomka koji je istaknut ...

SUDIJA KVON: Možemo li da vidimo ime odbora?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Ovde se to zove nešto drukčije. Ovde se to zove Savetom za usklađivanje državne politike, ali mislim da smo to upravo rešili. Ovaj komitet u kom ste vi bili, profesore, nije nešto šta je bilo statutarno utvrđeno, zar ne?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne. To je ... Ja mislim da je to vanustavno bilo, da je to bila inicijativa predsednika Ćosića, znate, da stvori neko telo i da proširi, na neki način i svoje nadležnosti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kaže se sledeće na stranici 65, primedba koja se pripisuje vama: "Gospodine predsedniče, malo pre sam iskoristio izraz 'Kralj je mrtav, neka živi kralj', ali kralj treba da bude ubijen ili treba da počini samoubistvo". Zatim nastavljate: "Koliko ja shvatam stvari, UN je suočen s problemom - proterivanje Jugoslavije iz svog članstva i suočenje sa vrlo važnim pravnim i drugim problemima. Naravno, za njih je puno jednostavnije ako Jugoslavija to učini sama po sebi". Zatim ste dalje govorili, ali da li se sećate da ste razgovarali o pitanju koje se ticalo zahteva Londonske konferencije i članstva u Ujedinjenim nacijama i šta je to uključivalo? Sećate li se da ste o tome govorili?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne sećam se svega toga i to ne izgleda da su reči koje sam ja koristio, znate. Da li je to pod mojim imenom?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. pojavljuje se pod vašim imenom, bar u verziji koju smo mi dobili. Ako imate sumnji ...

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ja se uopšte ne sećam da sam o tome govorio, znate, bilo kada.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo da se vratimo na stranicu 20, odnosno 28. Na početku ovog odlomka u razgovoru sa Miodragom Mitićem, Ilijom Đukićem i vi ste odgovorili Đukiću koji je rekao: "Da li je moguće, da kažem, premostiti ovaj rascep između jedne stvari i stvaranja druge i da li je moguće o tome razgovarati samo u okviru Povelje UN-a? Ja bih hteo da postavim protivpitanje, a to je: zašto se sve ovo radi? Neko prvo mora da vam objasni zašto morate da prestanete da postojite i šta to uključuje? Šta to znači? I zatim, kralj je mrtav - neka živi kralj" i tako dalje. Da li vas je to sada podsetilo?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Znate, to je bilo, to je bilo govora o članstvu, znate i verovatno da sam u nekim prilikama ... Ja sam tu imao savršeno jasan stav, znate, ovaj. Mislim, ako insistiramo na kontinuitetu, onda ne možemo tražiti članstvo, jer članstvo Jugoslavija nije izgubila. Članstvo u Ujedinjenim nacijama je bilo suspendovano, tako da insisitiranje na kontinuitetu pretpostavljalo je da se skine ta suspenzija. A pristanak na to da se traži članstvo, znate, onda je značilo odustajanje od kontinuiteta. Tu je bilo savršeno jasno mišljenje i van toga nisam mogao imati neka drugačija mišljenja.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, profesore.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. U tom slučaju hteo bih da steknemo neku sliku o ovim sastancima koje treba detaljno kasnije da se razmotre. Ako pogledamo stranicu 62, to bi moglo da predstavlja određenu ravnotežu da iscrtamo dalje sliku dok pregledavamo ove dokumente. Optuženi je na tom istom sastanku rekao sledeće, profesore: "Mnogi drugi stvaraju ozbiljne probleme. Mislim da to treba da bude pojašnjeno...

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Najs, nastavite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tretman takozvanog etničkog čišćenja, date su izjave o tome kako etničko čišćenje treba da se spreči u Srbiji. Nema etničkog čišćenja u Srbiji. Ne postoji ni program protiv etničkog čišćenja, zato što nema etničkog čišćenja. Zamenik ministra za unutrašnje poslove bio je smenjen, jer se protivio programu koji ne postoji" i tako dalje. Sećate li se da se raspravljalo o nečemu sličnom na tom sastanku koji se bavio etničkim čišćenjem?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ja nikad nisam čuo, znate, za to da je ... Da se uopšte govorilo o etničkom čišćenju. To je bila ocena, ocena slobodnih novinara i tako dalje i nekih ljudi koji se bave naukom u vezi sa etničkim čišćenjem na Kosovu, koje se događalo ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: ... a da se govorilo na nekom zvaničnom mestu o etničkom čišćenju, to nikad nisam čuo.

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imam još vremena samo za jednu temu i to vrlo kratko, profesore. A to je vaš iskaz o ekonomiji. Za Pretresno veće, po našem mišljenju, ovo je od tangencijalne važnosti i zato ću samo kratko time da se pozabavim. Jedna uopštena stvar. Profesore, ideja o tome da je Srbija žrtva ekonomske opresije ostalih republika je nešto šta se ne uklapa baš sa stvarnošću, a to je da je od izdvajanja republika bivše Jugoslavije, odnosno promena trenda u ekonomskom razvoju je bila takva da je razlika, recimo, između Srbije, Slovenije i Hrvatske, ustvari, bila povećana, a ne smanjena.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ja nisam uopšte komentarisno robnu razmenu između Slovenije i Hrvatske ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne nužno trgovina, nego ...

SUDIJA ROBINSON: Što mislite pod tim da je došlo do povećanja razlika?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prihod po stanovniku, mere po međunarodnim standardima ekonomije i tako dalje. Došlo je do povećanja razlike između Srbije i bivših republika. Dakle, nije došlo do smanjenja, već do povećanja razlike. Nije li to točno?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Između Srbije i koga? Drugih republika?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Slovenije i Hrvatske.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Naravno da je došlo do povećanja. Došlo je do povećanja i pre, a naročito posle, jer posle primene sankcija i tako dalje, naravno da je došlo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. I to se nastavlja i danas.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Ne znam. Nije mi jasno šta hoćete time da kažete. To je ... Ja sam tvrdio da je dolazilo do stalnog povećanja, da je ta tendencija bila do razbijanja Jugoslavije, znate, da se povećavala razlika između Slovenije i Hrvatske, s jedne strane i Srbije sa druge strane, na štetu Srbije, naravno. Pa mislim da ....

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nemam više vremena za bilo šta dalje od toga. Kao prvo, dve stvari: vaša mišljenja o ekonomiji, kako su izražena u Memorandumu, nisu se bitno promenila, zato što su na vrlo sličan način ugrađena i u ovaj vaš izveštaj, zar ne?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Pa znate šta, ja sam napisao knjigu "Ekonomska stvarnost Jugoslavije" i naravna stvar da sam svoja shvatanja, svoja ekonomska uverenja uneo i u Memorandum koliko sam učestvovao ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: ... i da sam ostao pri tom ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Ono šta imate pred sobom je dokument koji, vjerujem, će da vam bude poznat, a to je članak vrlo poštovanog, svetski poznatog ekonomiste Ljubomira Madžara. Da li ga poznajete?

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Da, poznajem ga.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako pogledamo stranice knjige, u gornjem desnom uglu, stranica 179, u članku koji se zove "Ko je koga izrabljivao", vidimo da se spominje Memorandum SANU-a, kaže: "Memorandum SANU - izraz traumatizacije u ekonomskim odnosima". Vidimo da tamo izražava svoje mišljenje.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, ovo mora da bude vaše poslednje pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I vidimo da taj ekspert dolazi do radikalno drugačijih zaključaka od zaključaka o ekonomiji iz samog Memoranduma, a vi ste s tim verovatno upoznati, profesore.

SVEDOK MIHAJLOVIĆ – ODGOVOR: Vidite, osobina je ekonomiste dobrog da anticipira stvari. Ja sam anticipirao da ćete vi postaviti

ovo pitanje i operisati sa ovim člankom. Znate, taj članak ima samo dve tabele i to pozajmljene tabele, a gospodin Madžar je veoma dobar ekonomista, ali morao bi da se pomiri sa samim sobom, jer je on zauzimao, ja vam mogu dati njegov tekst na srpskom iz 1989. godine u kojem on govori sasvim drugačije o svim ovim pitanjima koja je govorio u okviru jednog časopisa, koji je imao sasvim određenu političku orjentaciju.

RATKO MARKOVIĆ: PROFESORI NIKAD NE DELE TERITORIJE, TO RADI UVEK SAM VRH POLITIKE, SVUGDE U SVETU

Četvrtak, 13. januar 2005.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam rođen u gradu Požarevcu 1944. godine. Posle završene gimnazije, diplomirao sam na Pravnom fakultetu u Beogradu. Čitava moja profesionalna karijera, sve negde do mojih pedesetih godina bila je isključivo akademska. Ja se za politiku nisam interesovao. Počeo sam kao asistent pripravnik, a 1984. godine sam izabran za redovnog profesora za predmet Ustavno pravo na Pravnom fakultetu, a 1985. godine za redovnog profesora za predmet Upravno pravo na Pravnom fakultetu. U politiku sam ušao kada se u Srbiji otvorilo ustavno pitanje i kada je bilo i pitanje profesionalne časti i nacionalne časti da se pomogne otklanjanju jedne ustavne nepravde koja je učinjena Srbiji i da se jedan Ustav koji po svemu nije zasluživao naziv Ustava, jer je regulisao sve osim ustavne materije, promeni. Preko tog angažmana, ja sam ušao i u politiku, dakle u svojim zrelim godinama. Može se reći, čak i u prezrelim godinama. 1992. godine izabran sam za poslanika u federalnom Parlamentu. Mandat mi je trajao četiri godine do 1996. godine, a 1994. godine izabran sam za jednog od pet potpredsednika Vlade Republike Srbije koji je bio zadužen za zakonodavstvo i za pravni sistem. To je trajalo sve do 2000. godine, dokle je trajala i ta Vlada, pošto sam bio izabran i u drugoj Vladi za potpredsednika za iste poslove, a onda sam se 2000. godine trajno povukao iz politike i u svemu posvetio, u celini, naučno-istraživačkom i pedagoškom radu. Ja sam do sada objavio oko 250 radova iz oblasti, uglavnom ustavnog i upravnog prava. Među njima osam knjiga. Moj udžbenik "Ustavno pravo i političke institucije" imao je devet izdanja. Udžbenik "Upravno pravo", dva izdanja. Inače sam učestvovao u pisanju Ustava četiri države. Jedan sam čak i sam napisao i u

pisanju i u izradi zakona, pojedinih zakona, ali uglavnom iz oblasti takozvanog političkog zakonodavstva. Evo, to bi bilo za početak.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala vam, profesore Markoviću. Vaše današnje svedočenje, ja mislim da će ovo biti korisno za svakoga ko ovo prati, će se ticati tri grupe pitanja: prva grupa pitanja će se odnositi na odluke koje je Ustavni sud Jugoslavije donosio i ocenjivao ustavnost i zakonitost akata jugoslovenskih republika, kao i akata Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije; druga grupa pitanja odnosiće se na ustavne amandmane iz 1989. godine na Ustav Srbije of 1974. godine, dalje na Ustav Republike Srbije iz 1990. godine i Ustav Jugoslavije, Savezne Republike Jugoslavije iz 1992. godine, a treća grupa pitanja će se odnositi na razgovore delegacija Vlade Republike Srbije sa predstavnicima nacionalnih zajednica na Kosovu i Metohiji, na pregovore u Rambujeu (Rambouillet) i Parizu (Paris) i tako dalje. Moje pitanje u vezi sa ove sve tri grupe pitanja na koje će se odnositi vaše svedočenje glasi: da li ste vi o sve ove tri široko navedene teme, imali i imate neposredna saznanja, odnosno da li ste bili direktan učesnik u tim događajima i ako jeste, u kom svojstvu ste bili?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Upravo sam bio direktan učesnik u vezi sa sve tri teme, odnosno tematske oblasti. Ja sam bio sudija Ustavnog suda Jugoslavije poslednjih godina postojanja Ustavnog suda. Ustavni sud Jugoslavije prestao je da postoji kada je donet Ustav Savezne Republike Jugoslavije, 27. aprila 1992. godine, ali je po tom Ustavu i dalje postojao Ustavni sud, samo drugačijeg naziva, Savezni ustavni sud. Učestvovao sam u donošenju svih odluka, kritičnih odluka koje su se ticale razgrađivanja SFRJ, Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. To se i vidi u potpisu ispod svake relevantne odluke, odnosno odluke koja se tiče tih akata. Zatim sam bio član ustavne komisije u vreme kada su donošeni amandmani na Ustav Socijalističke Republike Srbije od 1974. godine. To su amandmani od 1989. godine. Tada je donešen ukupno 41 amandman na taj Ustav. Bio sam član ustavne komisije koja je radila Ustav Srbije od 1990. godine. Član ustavne komisije, čak užeg tela za izradu Ustava Savezne Republike Jugoslavije od 1992. godine. Zatim sam bio šef državne delegacije za pregovore sa predstavnicima albanskih političkih stranaka u Prištini (Prishtine). Bilo je ukupno 15 takvih pokušaja pregovora i, napokon, bio sam šef državne delegacije za pregovore, odnosno na konferenciji u Rambujeu i u Parizu.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... radi jasnoće konteksta situacije u kojoj se odlučivalo o ovim pitanjima o kojima ćete vi svedočiti, da

mi kažete, ako možete da se setite i nabrojite ko su bile sudije Ustavnog suda Jugoslavije u ono vreme kada su donošene ove odluke o aktima republika koje su odlučile da se izdvoje i ... Znači o aktima Slovenije i Hrvatske, koje imamo, inače, u dokaznim predmetima? Dakle, ko su bile sudije, ako možete po sećanju da mi kažete?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Bile su sledeće sudije: iz Republike Bosne i Hercegovine, u vreme kada sam ja, razume se, bio sudija Ustavnog suda Jugoslavije, sudije su bile Milovan Buzadžić i Omer Ibrahimagić, iz Republike Crne Gore sudije su bile Branislav Ivanović i Slobodan Blagojević, iz Republike Makedonije sudije su bile Dimče Kozarov i Krste Čalovski. Iz Republike Slovenije sudije su bile Ratko Močivnik i Ivan Kristan, iz Republike Hrvatske sudije su bile Hrvoje Bačić i Vladimir Šeks, iz Republike Srbije, iz koje sam i ja bio, sudije su bile Veljko Marković i ja, Ratko Marković.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala. Recite mi kojom su većinom donošene odluke Ustavnog suda Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa Ustavni sud je donosio odluke apsolutnom većinom svojih članova. Znači imao je 14 članova, a mimimum za donošenje odluke bilo je osam glasova ''za''. Samo se tada odluka mogla doneti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ako bi neki sudija bio odsutan ...

SUDIJA BONOMI: Samo još jednu stvar da razjasnimo. A gde je trinaesti sudija ovde?

SVEDOK MARKOVIĆ: Po dva iz svake ... A pardon. Pokrajine nisam spomenuo. Iz Pokrajine su bili, iz pokrajina su bili, iz Autonomne Pokrajine Kosovo bio je Pjeter Kolja (Pjeter Kola), a iz Autonomne Pokrajine Vojvodine sudija je bio Dušan Ružić. Tako je bilo 14, u pravu ste. Hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, konstatovali smo, donošene su odluke apsolutnom većinom ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutnom većinom glasova.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... postojećih članova Suda. Dakle, osam sudija je bilo potrebno da glasa za neku odluku da bi ona bila doneta. A recite mi, ako bi neki sudija bio odsutan prilikom donošenja odluke Ustavnog suda, kako se to odražavalo na proces odlučivanja?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa Ustavni sud je mogao da radi samo ukoliko je postojao kvorum, je li. Ukoliko je odsustvo, ukoliko je

usled odsustva izostajao kvorum, nije mogao da radi, je li, ali ukoliko je bilo kvoruma, odsustvovanjem jednog nije uticalo na donošenje odluke.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sada bih hteo da raščistimo jedno pitanje koje u osnovi ne bi trebalo da bude bitno, ali je ovde, nažalost, bitno za kontekst pitanja koja se raspravljaju. Dakle, da li su sudije srpske nacionalnosti, pa čak i zajedno sa Crnogorcima, mogli da nadglasaju druge sudije u sudu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Čak i teorijski to nije bilo moguće. Srpske nacionalnosti smo bili gospodin Veljko Marković i ja, koji smo predstavljali Republiku Srbiju i gospodin Dušan Ružić, koji je predstavljao Socijalističku Autonomnu Pokrajinu Vojvodinu. Uz to je Srbin iz Bosne bio i tadašni predsednik Ustavnog suda, gospodin Milovan Buzadžić, a dvojica Crnogoraca, gospodin Branislav Ivanović i Slobodan Blagojević su, je li, bili Crnogorci, dakle ukupno je Srba i Crnogoraca po nacionalnoj pripadnosti tada u Ustavnom suda bilo pet, od 14 njegovih članova. Dakle, ni u kom slučaju oni nisu mogli presudno uticati na donošenje odluke, jer je za odluku trebalo osam, najmanje osam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, molim vas zastanite za trenutak. Moram da se konsultujem sa kolegama.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, nastavite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, gospodine Robinson. Dakle, profesore Markoviću, ako sam vas dobro razumeo, sudije srpske nacionalnosti sami ili čak zajedno sa Crnogorcima, nisu, dakle, imali ni teorijsku, ni praktičnu mogućnost da nadglasaju druge?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ma oni nisu mogli činiti ni kvorum, čak.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, ne bi mogli ni da imaju sednicu Suda. U redu, a recite mi da li je nacionalna pripadnost sudija igrala uopšte ulogu u donošenju odluka Suda, prema vašem iskustvu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Znate, to važi za svakog sudiju, a poglavito za ustavnog sudiju, još je Monteskje (Charles-Louis de Secondat Montesquieu) govorio da sudija treba da bude usta zakona koja izgovaraju reči zakona i od sudije se očekuje da gleda samo u Ustav i u zakone. Međutim, kada su krenuli ti procesi u vezi sa Jugoslavijom, osetilo se ipak da nacionalna pripadnost igra izvesnu ulogu. Ja mogu da kažem da je ogroman broj sudija bio objektivan i da je časno radio svoj posao. U izvesnom smislu je u tom pogledu odskako sudija Ivan Kristan, koji je vidno bio za to da

očigledno neustavni zakoni i odluke Republike Slovenije budu tretirani kao ustavni. On je čak i pošto je Slovenija donela deklaraciju o proglašenju suverenosti države Republike Slovenije 1990. godine i pošto je u toj deklaraciji proglasila prioritet svog Ustava i svog zakona u odnosu na federalni Ustav i na federalni zakon, dolazio u Ustavni sud, dakle dolazio u Sud koji njegova sopstvena država nije priznavala, jer nije priznavala federalni Ustav i učestvovao naročito intenzivno u raspravi kada su predmet ocena ustavnosti i zakonitosti bili akti koje je donela Republika Srbija, odnosno organi u Republici Srbiji. To je bio jedni slučaj, a što se tiče ostalih kolega, uključujući i drugog kolegu iz Slovenije, gospodina Ratka Močivnika, apsolutno je poštovano načelo objektivnosti u radu i pridržavanju isključivo Ustava i zakona u donošenju odluka.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sada ćemo ići nešto konkretnije u sam *meritum* stvari. Recite mi koji su akti vezani za secesiju, dakle akti koje su donele Republika Slovenija i Republika Hrvatska, bili predmet ocene ustavnosti Ustavnog suda Jugoslavije? Ako .. Ja bih želeo, ustvari, sada ako vi možete da ih nabrojite.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da, ja ću se potruditi da ih nabrojim, jer ih ima više. Secesija je počela postepeno i prvi, ustvari, atak na federalni Ustav, su bili amandmani na Ustav Republike Slovenije, takozvani slovenački amandmani koji su doneseni 1989. godine, kada je inače izvršena zajednička promena svih Ustava Republika i obe pokrajine, koja je sledila amandmansku promenu saveznog Ustava, federalnog Ustava sa kraja 1988. godine. Ovi drugi amandmani, svi amandmani su bili predmet svih republika i obe pokrajine su bili predmet ocene ustavnosti, to jest, termin "ustavni" je bio da li su u suprotnosti sa federalnim Ustavom. Za Ustav Crne Gore, za amandmane na Ustav Crne Gore nađeno je da ni u jednoj odredbi nije bio u suprotnosti sa federalninm Ustavom. Za ustave drugih republika i pokrajina po koja odredba je bila u suprotnosti, po mišljenju Ustavnog suda, sa federalnim Ustavom, ali su amandmani na ustav Republike Slovenije bili, predstavljali grubo kršenje federalnog Ustava i federalnih zakona. Ti amandmani su značili suspendovanje gotovo, federalnog ustavnog poretka, blokiranje federalnih organa i stvaranje, stvaranje jedne nove države, odnosno davanje Republici Sloveniji drugačijih državno-pravnih kvaliteta od onih koje ona ima po federalnom Ustavu. To je bio prvi akt koji je nagoveštavao, da tako kažem, emancipaciju, postepenu emancipaciju republika od savezne države. Uz to je, prvi put, Ustav republike, amandmani na Ustav Republike Slovenije, tada, 1989. godine su sadržali odredbu po kojoj će Ustav Republike Slovenije

regulisati pravo na samoopredeljenje Republike Slovenije. Potom je Republika Slovenija donela nekoliko akata koji su sada već značili jasan prekid sa federalnom državom. Ja sam ... Ja mislim da sve te akte imate u dokaznim predmetima ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja ću ići na, ja ću ići na te akte...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ... ukupno je bilo šest. Da ne idem jedan po jedan, onda da kažem svodno. Bilo je šest takvih akata. Slovenija je dala, ustvari i model kako ima da teče otcepljenje od federalne države. Ja mislim da Slovenija nije slučajno bila prva koja je to uradila. Slovenija je bila etnički najčistija republika. Homogena republika i ja mislim po jednoj proceduri *cinstitutione artis* ne bi bilo nikakvih problema za otcepljenje Slovenije od federalne republike, zato što je ona bila jednonacionalna gotovo, etnički homogena republika. Pošto je ona prva povela, je li, tu igru otcepljenja, za njom su sledile Republika Hrvatska, zatim na specifičan način Republika Makedonija i na još specifičniji način Republika Bosna i Hercegovina. Svi ti akti su bili predmet ocene, osim Bosne i Hercegovine, s obzirom da je kod nje cela stvar krenula kasnije, kad je već Ustavni sud Jugoslavije prestao da postoji. Dakle, svi ti akti su bili predmet ocene ustavnosti Ustavnog suda Jugoslavije, a oni su za sobom povukli čitavu seriju, desetine, je li, akata, jer je, ustvari, trebalo na osnovu tih inicijalnih akata o secesiji stvarati sada novu državu. Potrebno je bilo stvarati pravni poredak, a to znači nulifikovati federalne zakone i usvajati federalne zakone kao republičke zakone.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, da li se može, iz ovoga šta ste sad govorili izvući zaključak da se secesija odvijala u fazama i ako jeste, koje su to faze?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Upravo se secesija odvijala u fazama koje je prva, da tako kažem, odredila put za secesiju i pokazala Republika Slovenija. Dakle, prva faza je bila faza proglašenja republike suverenom državom. To su deklaracije, rezolucije ili ustavne odluke o suverenosti te i te republike. Koji je smisao bio tog akta? Smisao tog akta je bio da se ne prekine sasvim veza sa Jugoslavijom, sa federalnom državom, nego da se promeni kvalitet te veze. Jugoslavija je sada savez suverenih država, a ne suverena savezna država, kakva je po Ustavu od 1974. godine. Kada je neko suveren, onda su njegovi pravni akti, Ustav i zakon, najviši. Dakle, smisao te prve faze je bio da se republika proglasi suverenom, republika koja je dotle imala svojstvo federalne jedinice, da se proglasi suverenom državom i da njen pravni poredak, Ustav i zakoni, budu prioritetni u odnosu na pravni

poredak federalne države. Druga faza je bio referendum ili plebiscit. Građani, dakle *populus* ili *demos*, nosioci biračkog prava, u republici su pitani da li su za to da njihova republika bude samostalna i nezavisna država. Pošto se dobije odgovor "da", onda je sledeća, treća faza, bila deklaracija ili kako se već gde-gde zvala, rezolucija, najčešće deklaracija, o proglašenju te i te republike suverenom i nezavisnom državom. A onda je došao završni akt, kidanja, prekida svake veze sa federalnom državom Jugoslavijom i odricanja i legaliteta, legalnosti i legitimnosti federalnoj državi. To je bio završni čin u otcepljenju secesionističkih republika.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Sad smo grubo videli faze, a ući ćemo posle u pitanja karaktera tih odluka i, na kraju krajeva, legalnosti različitih odluka u različitim fazama. Ali sada jedno međupitanje: recite mi koliko je ukupno akata kojima je ostvarivana secesija? Kad kažem "koliko je ukupno akata", mislim što onih osnovnih, što onih izvedenih. Koliko je tih, dakle, akata bilo kao predmet ocene ustavnosti Ustavnog suda Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Samo da se dopunim kod prethodnog pitanja. Ove faze koje sam pomenuo nisu hronološki bile istovetne u svim secesionističkom republikama. One su postojale kao četiri posebna, kao četiri separatna čina. Ali u Republici Hrvatskoj, na primer, bio je inverzan redosled. Prvo je bilo referendumsko pitanje, plebiscit, pa je onda bila deklaracija o suverenosti, nezavisnosti i odluke o prekidu državno-pravnih veza.

(…)

SUDIJA BONOMI: Hvala. Moje drugo pitanje upućeno je profesoru. Koncept sadržan u teoretskim osnovama za uspostavljanje Republike Jugoslavije, koncept prava nacije na samoopredeljenje do otcepljenja je koncept koji baš najbolje ne shvatam.Možete li malo da elaborirate? Možete li da mi objasnite što se tačno misli pod izrazom "pravo nacije na samoopredeljenje" u kontekstu u kom imamo nekoliko nacionalnih grupa koje zajedno žive u jednoj suverenoj državi?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ja ću se potruditi da govorim sporije, a da govorim i jezgrovitije, ali sam mislio zbog toga da upoznam što plastičnije Sud sa stvarima, pa sam zato bio malo opširan. Inače, mogu ja i vrlo kratko da kažem. Šta se podrazumeva? Podrazumeva se pravo svake nacije na sopstvenu republiku. Dakle, umesto da postoji jedna višenacionalna unitarna država, sada svaka od konstitutivnih nacija, a kad je nastala federalna država 1943. godine na drugom zasedanju AVNOJ-a, dobija svoju republiku koja nosi ime po većinskoj naciji. Izuzetak je Bosna i Hercegovina u kojoj nijedan od

konstitutivnih naroda nije imao apsolutnu većinu i zato se ona i konstituisala kao republika po istorijskom principu, pošto u tim granicama postoji još od Berlinskog kongresa (Berlin Congress). Inače da nastavim zašto se Ustavni sud pozivao na član 1. Zato što je Ustavni sud smatrao i u tome ja vidim neposrednost, jer u svemu tome sam ja učestvovao. Znam argumentaciju. Dakle, Ustavni sud je smatrao da su nosioci prema članu 1 prava na samoopredeljenje konstitutivni jugoslovenski narodi. Konstitutivnih jugoslovenskih naroda je bilo pet kad je nastala, kad je nastala federativna Jugoslavija, što se vidi iz grba. Grb ima pet buktinja koje se sklapaju u jedan plamen, spajaju u jedan plamen, hoteći time da se kaže da je Jugoslavija, iako je višenacionalna, jedinstvena. Tek je u Ustavu iz 1974. godine dodata šesta buktinja u grbu Jugoslavije, koja je trebalo da označi tu šestu jugoslovensku konstitutivnu naciju, to su Muslimani. Dakle, smisao pozivanja na član 1 je da o eventualnom otcepljenju, nosioci, titulari otcepljenja, mogu biti samo pod uslovima koji su unapred propisani, po postupku koji je unapred propisan - konstitutivni jugoslovenski narod. To je što se tiče prirode federacije, kao argument. Drugi argument je bio vezan za federalnu strukturu. U članu 2 Ustava su taksativno nabrojane svih šest federalnih jedinica. To je *numerus clausus*, određen broj. Ne može ni više ni manje. Dakle, svako istupanje jedne od republika remeti strukturu federacije koja je utvrđena u drugom članu Ustava. Zatim Ustavni sud kao argument navodio je i povredu člana 5. U članu 5 se određuje državna teritorija i kaže se da je teritorija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije jedinstvena, a da se sastoji od teritorija socijalističkih republika. Prema tome, Jugoslavija nema neki federalni distrikt kao što ga imaju južnoameričke federacije ili Sjedinjene Američke Države. Njena teritorija je teritorija svih republika, svih federalnih jedinica i ona se prema članu 5, stav 4, može menjati samo ... Pardon, stavu trećem, može menjati samo uz saglasnost svih republika i obe autonomne pokrajine. Dalje, o promeni granica i to je bio četvrti argument koji je navodio Ustavni sud: mogu prema ustavu SFRJ odlučivati samo organi koji su unapred predviđeni, a to je prema članu 283 Ustava ... 283., je li, tačka četvrta, savezno, odnosno Skupština SFRJ. Samo Skupština SFRJ može odlučivati o promeni državnih granica, jer se secesijom menjaju i državne granice. A konkretno, u ime Skupštine SFRJ, o tome odlučuje Savezno veće, to je taj donji dom federalnog Parlamenta, prema članu 285, tački šestoj saveznog Ustava. I najzad, svaka promena materijalne ustavnosti, promena koncepcije federacije iz Ustava, promena strukture federacije, promena državne teritorije, neovlašćeni organ koji je odlučivao o promeni državne teritorije, svaka, dakle takva materijalna promena ustavnosti, znači menjanje Ustava suprotno revizionom postupku,

suprotno postupku koji je predviđen za promenu Ustava, a on je utvrđen u članovima 398-403. Dakle, Ustavni sud je smatrao da su i svi ti članovi bili povređeni. I, najzad, samo to nije bila sfera ispitivanja Ustavnog suda, secesionističkim aktima su se, na kraju, povređivali i ustavi tih republika koji su se odvajali od Jugoslavije. Svaki od tih ustava, da ne nabrajam konkretno članove i Hrvatske i Bosne i Hercegovine, imao je sledeće dve odredbe? Prema jednoj, ta republika ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E, recite mi sada kakav je bio položaj srpskog naroda u Hrvatskoj? Da li je on u svim ustavima Hrvatske imao položaj naroda, konstitutivnog naroda ili položaj nacionalne manjine? A onda kakav je bio ... U redu, postaviću vam posle toga sledeće pitanje.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Još na drugom zasedanju AVNOJ-a je utvrđen ključ za federalizaciju Jugoslavije, princip za federalizaciju Jugoslavije. Nabrojani su konstitutivni narodi. Srpski narod je konstitutivan narod, živeo on u Republici Srbiji ili u nekoj drugoj republici. Prema tome, on je konstitutivan narod, kao što je obrnuto - hrvatski narod je konstitutivan narod u bilo kojoj republici da živi, makedonski isto, *vice versa*, za svaki to važi. Prema tome, srpski narod je i u Hrvatskoj gde je imao značajan broj pripadnika i u Bosni i Hercegovini bio konstitutivni narod. Šta više, ustavna definicija Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine izričito kaže da je Republika Hrvatska država hrvatskog i srpskog naroda, a Ustav Republike Bosne i Hercegovine kaže da je Bosna i Hercegovina država muslimanskog, srpskog i hrvatskog naroda. Dakle, nije imao ... Ne može konstitutivni narod imati položaj nacionalne manjine, jer on nigde nije realizovao pravo na državu, osim u federalnoj Jugoslaviji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A kako se izražava to pravo na samoopredeljenje srpskog naroda u Republici Hrvatskoj, na primer, ili, na primer, u Republici Bosni i Hercegovini u pogledu ustavnog tretiranja njegovog prava?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pravo na samoopredeljenje se izražavalo prvo tako što se vodilo računa o nacionalnoj pripadnosti prilikom sastava organa u Hrvatskoj i organa u Republici Bosni i Hercegovini. Dakle, vodilo se računa da sastav tih organa odražava nacionalni sastav tih republika. Prema tome i tu je dolazila do izražaja kostitutivnost. Ali je konstitutivnost naročito provocirana činom samoopredeljenja republike kao takve, kao teritorije, a ne samoopredeljenjem konstitutivnog naroda koji je jedini titular tog prava. Dakle, narod, živa bića su titular prava, a ne mrtva teritorija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, teritorija nije mogla biti, dakle, nosilac prava na samoopredeljenje, već samo narod, prema Ustavu. Ja govorim o Ustavu, ne o vašem uverenju.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Upravo i ja govorim o Ustavu i govorio sam o AVNOJ-u, ali se bojim da opet ne dobijem prigovor da držim predavanja. Na drugom zasedanju AVNOJ-a nije bilo republika. Bilo je samo konstitutivnih naroda. Da bi ti narodi realizovali tu svoju nacionalnu suverenost, oni su konstituisani u republike, ali nije postojalo puno poklapanje republike sa etničkim kriterijumom, kad je reč o Bosni i Hercegovini, na primer, Hrvatskoj. Etnička homogenost je postojala u najvećoj meri kod Slovenije i u velikoj meri kod Makedonije, s obzirom da su Albanci, koji čine znatan broj stanovništva Makedonije, nacionalna manjina. A nacionalna manjina nema pravo na samoopredeljenje, jer se ona već samoopredelila, ima svoju nacionalnu državu.

SUDIJA BONOMI: Počeo sam ovo sada mnogo bolje da shvatam, profesore. Jedno pitanje bi nam dalje pomoglo, odnosno odgovor na to pitanje: koji bi bio mehanizam za jednu nacionalnu grupu da se otcepi?

SVEDOK MARKOVIĆ: Mehanizam ... Inače je pravo na otcepljenje bilo uključeno u pravo na samoopredeljenje, na osnovu člana, pardon, na osnovu odeljka prvog, Osnovnih načela. Samo da vas malo upoznam sa Ustavom. Ustav od 1974. godine imao je dva dela. Jedan deo su bila ''Osnovna načela'', drugi su bile ''Norme''. Ta Osnovna načela su bila idejni vodič ...

SUDIJA BONOMI: Ne. Dozvolite samo da vas prekinem pošto je reč o vrlo konkretnom pitanju i radije bih da mi date jedan jednostavan odgovor. Ja mogu da shvatim kako republika može da pokuša da se otcepi, može da ima mehanizam za otcepljenje: da održi plebiscit da bi otkrila kakve su želje naroda i da pokuša da se otcepi, čak i ako je to kršenje Ustava, na neki način, ali na taj način se priznaje volja naroda u tom entitetu, toj republici. Mene interesuje kakav bi bio mehanizam za nacionalne grupe koje su razbacane po različitim republikama, ako žele da izraze svoju želju da se otcepe? Na koji način je to predviđeno sa stanovišta SFRJ? Da li je ikad bilo moguće da dođe do otcepljenja nacionalne grupe?

SVEDOK MARKOVIĆ: Je l'? Ah, dobro je ... Prvo, Ustav je predvideo i pravo na otcepljenje. Moguće je bilo otcepljenje, ali on nije konstitucionalizovao pravo, nije predvideo norme u normativnom delu kako bi otcepljenje teklo. Bilo je moguće otcepljenje prema istom onom mehanizmu, pravnom, po kojem je moguća promena Ustava. Dakle prvo dogovor između republika, a onda menjanje Ustava. Tu bi se promenila i definicija federacije,

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

tu bi se promenila i struktura federacije i granice. Dakle, moguće je otcepljenje, ali po revizionom postupku, po postupku za promenu Ustava.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je, dakle, bilo moguće da dođe do otcepljenja, pod uslovom da se sprovede postupak na koji ukazuje Ustavni sud?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutno. Bilo je moguće da dođe do otcepljenja, ali ne jednostranom odlukom onog ko se otcepljuje, ma kakvom većinom ta odluka bila donesena na plebiscitu. Potrebno je da se na osnovu te odluke pokrene postupak dogovaranja sa drugim federalnim jedinicama i, na kraju, promena federalnog Ustava. Isto je to utvrdio i kanadski Vrhovni sud (Constitutional Court of Canada) u svom savetodavnom mišljenju u vezi sa otcepljenjem Kvebeka (Quebec) 1998. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, kanadski Vrhovni sud postupa potpuno na identičan način deceniju posle ovoga šta se dešava u Jugoslaviji 1989. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa to je zbog toga što je priroda federalne države jedna te ista, bila federacija u Africi (Africa), u Aziji (Asia), u Evropi (Europe), u Australiji (Australia), federalna država je uvek jedno te isto. Njena politička i pravna konstitucija je uvek ista.

(…)

SUDIJA BONOMI: Da li ja mogu da postavim pitanje profesoru? Koje je bilo konkretno pitanje koje je pokrenuto u ovoj odluci? Bilo je nekoliko zakona koje je republika donela, usvojila i za koje je rečeno da su protivni Ustavu. Koji je bio najozbiljniji od njih? Možete li da nam objasnite koji je od njih bio najviše u suprotnosti sa Ustavom?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ovde je reč ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Izvinjavam se, izvinjavam se, gospodine Bonomi, ovde je pokrenut postupak za davanje ... Kod Ustavnog suda na amandmane od 9 do 90 na Ustav Slovenije. To se vidi u ovom prvom poglavlju odluke Ustavnog suda, na samoj ... U prvom pasusu pod tačkom 1. Prvom poglavlju pod tačkom 1.

SUDIJA BONOMI: Ali to nije bilo pitanje proglašavanja nezavisnosti ili suvereniteta. Ovde je reč o konkretnim zakonima koji su doneti i koji su proglašeni neustavnim. Ono šta ja želim da ustanovim, od ovih 9 do 90 zakona ili amandmana, koji od njih je bio najznačajniji?

SVEDOK MARKOVIĆ: Vidite tu je, kako ste lepo rekli, bilo je mnogo amandmana i nekoliko njih je bilo u suprotnosti, prema oceni Ustavnog suda,

sa saveznim Ustavom. Međutim, teško je stepenovati, znate, neustavnost. Sve što je neustavno, za pravnika nije valjano. Pa tako je i teško stepenovati i ove oblike neustavnosti. Međutim, sigurno je najflagrantnija povreda saveznog Ustava odredba amandmana 48 na Ustav Republike Slovenije, koji je predvideo da sama Republika Slovenija u svom Ustavu uređuje pitanja i postupke u vezi sa ostvarivanjem prava na samoopredeljenje. Dakle sama će Slovenija urediti pitanje secesije od Jugoslavije, a to je isključivo *materia constitutionis* federalnog Ustava. To je isključivo materija federalnog Ustava. Inače, Ustavni sud naše ...

SUDIJA BONOMI: Profesore, ali gde se to pominje u ovoj odluci? U ovoj konkretnoj odluci gde se to pominje? Gde mogu da nađem izjavu Ustavnog suda u kojoj se tvrdi da je taj zakon neustavan?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ne zakon, nego amandmani. Ustavni amandmani. Evo koji je: to je tačka 4, pasus 10: "Polazeći od izloženog" stoji "Ustavni sud Jugoslavije smatra da su odredbe tačke 1, alineja 3, amandmana 48 i tačka 4, alineja 1, amandmana 72 na Ustav SR Slovenije u suprotnosti sa Ustavom SFRJ". Znate ...

SUDIJA BONOMI: Vidim to. Ali kako ja sada mogu da nađem o čemu je bio taj amandman? Gdje mogu da nađem taj amandman? Šta se predlaže u tom amandmanu? Kako to da nađem?

SVEDOK MARKOVIĆ: Evo, ali opet uz izvinjenje da ne držim predavanje, nego da odgovaram na vaše pitanje. U tački 1 ove odluke Ustavnog suda je opisano ko je pokrenuo postupak. To je ovo rimsko ''I''. U rimsko ''II'', u tački 1 je opisano kojim se razlozima rukovodio onaj ko je pokrenuo postupak. A...

SUDIJA BONOMI: Ono šta ja pokušavam da ustanovim je šta je to što je, ustvari, osporavano? Koji je to bio zakon, odnosno amandman na zakon koji se osporava? Jedan primer je, na primer, uzimanje ovlašćenja da se proglasi vanredno stanje. Ja to vidim u dokumentu. Ali ono šta ste vi opisali kao amandman 48, ja ne vidim kako izgleda taj amandman. Ne vidim taj dokument.

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa ne vidite ga zato što nisu priloženi amandmani na Ustav Republike Slovenije, a njih je mnogo, 90. Treba uz ovo, ali to bi onda bila znate kolika knjiga, da su svi amandmani na republičke ustave predloženi, odnosno priloženi.

SUDIJA BONOMI: Da, ali u prezentaciji glavnih argumenata u vezi sa Ustavom i ovim amandmanima, očekivalo bi se da osoba koja izlaže te argumente kaže: "Ovo je ono šta je Slovenija pokušala da uradi i posebno je pokušala da promeni zakon u vezi s tim i tim i ovo je najznačajnije''. A pitanje

principa, kada se time bavio, Ustavni sud je dao odluku a gospodin Milošević nas je uputio na tu odluku, ali to sada gubi kontekst ako se ne vidi tačno šta je bilo sporno, posebno kada vi opisujete proces koji je trajao u jednom vremenskom periodu i vrlo ste nam pažljivo objasnili da su bile četiri faze u tom procesu i da su se faze razlikovale od Hrvatske do Slovenije, recimo. Onda bi bilo interesantno da se vidi taj razvoj. U svakom slučaju, ja sam delimično razumeo i ne želim da uzimam više vremena na to.

SUDIJA KVON: Ako bih ja mogao da se nadovežem? Profesore Markoviću, da li se ova odluka bavi samo ustavnim amandmanima Slovenije i sinopsis, odnosno sadržaj tih amandmana je nešto čime se bavite u delovima 1 i 2, odnosno 2.1. i moje pitanje je: da li ima neka druga odluka Ustavnog suda koja se bavila raličitim drugim zakonima Slovenije, pored ove odluke?

SVEDOK MARKOVIĆ: Kako da ne. Ja sam malopre rekao da je u četiri faze ... Ovim je samo nagovešteno, ovim amandmanima, kuda Slovenija smera. Gde, u kom pravcu Slovenija ide. Sada tek treba da dođu ona četiri akta koja znače čin otcepljenja. Ovde je Slovenija rekla da će ona sama u svom Ustavu urediti uslove i postupak za realizovanje prava na samoopredeljenje. A tek sada dolaze akti. Ovo je bilo, pazite, 1989. godine, a aktima od 1990. i 1991. godine je izvršeno otcepljenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Na samom početku tačke četiri ... Ja sam citirao na kraju ovo šao je rekao Ustavni sud. Ali on objašnjava na samom početku, kaže: "Odredbom tačke 4, alineja 3, amandmana 68 na Ustav SR Slovenije, utvrđeno je da Skupština Socijalističke Republike Slovenije uređuje pitanja i postupke u vezi sa ostvarivanjem prava na samoopredeljenje". Znači, Sud konstatuje šta je u amandmanu slovenačkom, kako je uredila Slovenija i onda ocenjuje da je to neustavno, a ja sam vam malopre citirao razloge zbog kojih Ustavni sud to smatra neustavnim, jer on samo ne kaže prosto "To je neustavno", već daje i objašnjenje zašto je to neustavno. Uostalom profesor Marković je i ponovio ta objašnjenja. Ja se nadam da je sada to potpuno jasno, jer opis odluke Ustavnog suda podrazumeva i opis amandmana koji se osporavaju: šta se u njima konstatuje, onda šta se u njima osporava i zašto su neustavni.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da bismo bili vrlo racionalni s vremenom, profesore Markoviću, ovde se ide isto onako. Ovde se govori da je Predsedništvo SFRJ i Savezno veće Skupštine, znači i kolektivni šef države i savezni Parlament, u ovom slučaju su pokrenuli ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: I savezna Vlada.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... i savezna Vlada, dakle, svi savezni organi su pokrenuli pred Ustavnim sudom postupak za ocenu ustavnosti ovog akta Republike Slovenije i onda se objašnjava šta smatra Predsedništvo SFRJ i tako dalje. I onda tačka 2, objašnjenje šta je odredbom člana 1 deklaracije urađeno, pozivom na amandmane i tako dalje i ja ću sad citirati samo delimično ili samo tačku 3 ove odluke Ustavnog suda, koja kaže: "U pismu predsednika Skupštine Republike Slovenije povodom predloga kojim je pokrenut postupak za ocenjivanje ustavnosti deklaracije, istaknuto je da nadležni organi i radna tela koji su po Poslovniku Republike Slovenije zaduženi za pripremu odgovora Ustavnom sudu, smatraju da je Deklaracija o suverenosti države Republike Slovenije akt koji je Skupština Republike Slovenije, kao demokratski, legitimno i legalno izabrano predstavništvo slovenačkog naroda i građana Slovenije, donelo na osnovu prirodnog Ustavom Republike Slovenije opredeljenog i aktima međunarodnog prava priznatog prava slovenačkog naroda na samoopredeljenje, u skladu sa ustavnim ovlašćenjima u pogledu ostvarivanja tog prava. Već sama sadržina deklaracije koja afirmiše načelo državne suverenosti i načelo primarnosti Ustava i zakona Republike Slovenije, isključuje nadležnost Ustavnog suda Jugoslavije da ocenjuje ustavnost i zakonitost pravnih akata na kojima se zasniva politički, privredni i pravni sistem u Republici Sloveniji, zbog čega se nadležna tela Skupštine Republike Slovenije, pa time i sama Skupština, nisu detaljnije upuštala u pojedine tvrdnje iznesene u predlozima kojima je pokrenut postupak za ocenjivanje ustavnosti navedene deklaracije". Dakle, šta iz ovoga vidimo, profesore Markoviću? Da li je uobičajeni postupak, dakle, bio da Ustavni sud traži od donosioca osporene odluke da se izjasni o predlogu ovlašćenog predlagača za preispitivanje ustavnosti te odluke?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je sastavni deo postupka pred Ustavnim sudom. Ustavni sud, pre nego što pristupi oceni ustavnosti, odnosno zakonitosti, traži mišljenje od donosioca akta čija se ustavnost, odnosno zakonitost osporava. Dakle on traži mišljenje, pošto je ovaj akt donela Skupština Republike Slovenije, on traži mišljenje od Skupštine Republike Slovenije šta ona kaže o navodima, odnosno o navodnoj protivustavnosti ovog akta koje je naveo ovlašćeni predlagač postupka za ocenu ustavnosti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa da li iz ovoga proizilazi, pošto Ustavni sud daje njihov stav, da, ustvari, Republika Slovenija čak ne smatra Ustavni sud nadležnim da ceni ustavnost toga akta?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovo je upravo ta prva faza u otcepljenju kada se vrši takozvana nulifikacija federalnog pravnog poretka.

Dakle, proglašava se pravni poredak federacije drugostepenim u odnosu na pravni poredak federalne jedinice. Dakle, ovde je Republika Slovenija otkazala poslušnost Saveznom Ustavu i saveznim zakonima i proglasila primarnost svog Ustava i svog zakona. Ona se, pri tom, nije mogla da pozove na savezni Ustav, nego se, kao što vidite, pozvala na jedno božansko pravo, na prirodno pravo. Pozvala se na Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (International Covenant on Civil and Political Rights), a nigde nije navela konkretnu odredbu pakta koji joj daje to pravo...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Izvinite što vas prekidam. A da li Međunarodni pakt može ustanoviti takvo pravo i da li Međunarodni pakt, pretpostavljam da ga znate, može da bude osnov na koji se može pozivati u ostvarivanju takvog prava?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Može da bude samo u ovom slučaju, pošto je reč o ustavnom pitanju, važeći Ustav. A kada je reč o Paktu, on pod pravom na samoopredeljenje podrazumeva nešto sasvim drugo. Ja stalno ovde želim da istaknem da se pod samoopredeljenjem podrazumevalo još od 1943. godine, pa evo i sada, Lenjinova (Vladimir Ilyich Lenin) floskula o pravu nacije, dakle nacije, *etnie*, *etnos-a*, ne *populus-a*, nego *etnos-a* na samoopredeljenje, na svoju državu, do otcepljenja. Dakle i Slovenija, očigledno, to isto, ovaj, podrazumeva, a ne pravo na samoopredeljenje koje bi se vezivalo za demokratski princip, za demokratsko načelo. U međunarodnim aktima samoopredeljenje znači pravo na sopstveno odlučivanje o političkom, privrednom, socijalnom, kulturnom razvoju, a ne pravo na otcepljenje. Pravo na otcepljenje je samo jedna od komponenti prava na samoopredeljenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mi vidimo na kraju ove odluke da, posle svih ovih oblašnjenja: "Ustavni sud, pozivajući se na Ustav" i tako dalje, "doneo je odluku: 'Poništavaju se odredbe'" i tako dalje i onda se ovde vidi sastav: "Ovu odluku Ustavni sud doneo je u sastavu" i onda se kaže: "Predsednik Suda Milovan Buzadžić", to je sudija iz Bosne i Hercegovine, "sudije Hrvoje Bačić, Božidar Bulatović, Krste Čalovski, Omer Ibrahimagić, Branislav Ivanović, Pjeter Kolja, Dimče Kozarov, Ivan Kristan, Veljko Marković, Dušan Ružić i Milosav Stijović". Je li to ... I predsednik je potpisao, Milovan Buzadžić, to je 1991. godine, je li to u formalno-pravnom smislu u celini u skladu sa Ustavom Jugoslavije i pravilima po kojima radi Ustavni sud, poništena ova odluka Slovenije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutno, sve odluke Ustavnog suda, odluke Ustavnog suda su konačne. One ne podležu preispitivanju nijednog organa. Za odluke Ustavnog suda važi pretpostavka ustavnosti ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, "odredbama člana 5 Ustava SFRJ utvrđeno je da je teritorija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije jedinstvena i da ih sačinjavaju teritorije socijalističkih republika, te da se granica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ne može menjati bez saglasnosti svih republika i autonomnih pokrajina, a odredbom člana 285, stav 1, tačka 6, utvrđeno je da Savezno veće Skupštine SFRJ odlučuje o promeni granica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije". Da li je to, profesore, dakle član 5 Ustava SFRJ, koji se ovde citira, osnov za poništavanje ove deklaracije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Upravo to. Dakle, ne može se teritorija Savezne Republike Jugoslavije, kao federacije, menjati jednostrano, niti neformalnim postupkom. O tome može odlučiti samo nadležni organ utvrđen u Ustavu, a to je prema članu 283, tačka 4, Skupština SFRJ, odnosno, konkretno, prema članu 285, tačka 6, Savezno veće, to jest Donji dom Skupštine SFRJ.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Skrećem vam pažnju još na jedan sasvim kratak citat na samom dnu ove strane, gde se kaže kako se "navedenom deklaracijom izvršava neustavni opšti akt koji se na osnovu odluke Ustavnog suda Jugoslavije više ne može primenjivati, to prema shvatanju Ustavnog suda Jugoslavije, navedena deklaracija ni zbog toga nije saglasna sa Ustavom SFRJ, jer Opšti akt kojim se izvršava neustavni Opšti akt, koji se više ne može primenjivati, po samoj prirodi stvari ne može biti saglasan sa Ustavom SFRJ". Dakle, ovde su svi ustavni, pravni ... Da li ima još neki bitan razlog, ali pretpostavljam da je ovo dovoljno ... Opet je sastav u kome je odlučivao Ustavni sud naveden u samoj odluci, gde se kaže: "Poništava se deklaracija povodom nezavisnosti". Citira se "Službeni list Slovenije" i naređuje da se ova odluka objavi u "Službenom listu SFRJ", a sastav sudija je objavljen 9. oktobra 1991. godine. Da li je ova odluka, profesore Markoviću, u svemu doneta u skladu sa Ustavom SFRJ?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa sve odluke Ustavnog suda su donesene u skladu sa Ustavom, jer ne može Ustavni sud Jugoslavije koji treba da bdi nad Ustavom, da brani Ustav, da štiti Ustav – da krši Ustav. Prema tome, čim je odluku doneo Ustavni sud i ona je objavljena u "Službenom glasniku", pretpostavka je ustavnosti te odluke.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vidimo da su sudije iz Bosne i Hercegovine, iz Hrvatske, iz Crne Gore, iz Srbije, iz, koliko vidim, Vojvodine, kao ... Dakle ... Ne vidim ovde u sednici Ustavnog suda nikoga iz Slovenije. Je

li to vreme kada oni nisu ... Kad neko nije hteo da prisustvuje ili zašto nema nikoga od njih?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa to je bilo ... Znate, Slovenija se formalno otcepila 8. oktobra. Za taj datum vezuje svoju nezavisnost, 8. oktobra 1991. godine i pošto više nije u sastavu Jugoslavije, ona je to protumačila da više ni njeni predstavnici nisu u sastavu saveznih organa, federalnih organa.

(…)

<u>Utorak, 18. januar 2005.</u>

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, molim vas da pogledate tabulator 40, ovo je prevedeno na engleski. To je, dakle, "Predlog za donošenje Zakona o ostvarivanju prava naroda na samoopredeljenje. Dole kaže: "Sa predlogom da se zakon donese po hitnom postupku" i tu je integralni tekst. Molim vas da pogledate nekoliko članova. Ja ću nastojati da vrlo kratko pređemo preko njih. Skrećem vam pažnju na članove koje bih želeo da pogledamo zajedno. To su članovi 3, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15 i 17. Dakle, objasnite prvo, da bi bilo jasno o čemu se radi.

(...)

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dakle, još jednom da kažem: smisao celog ovog nacrta je bio da se na miran, demokratski, pravičan i legalan način realizuje pravo naroda na samoopredeljenje, za koje je nesumnjivo da je ustavno pravo. U članu 3 dati su modaliteti ili opcije ostvarivanja prava naroda na samoopredeljenje. Četiri su modaliteta. "Pravo naroda na samoopredeljenje znači: prvo, pravo naroda da odlučuje o obliku društvenog i državnog uređenja i na taj način slobodno ostvaruje svoj ekonomski, socijalni i kulturni razvoj; drugo, to je pravo naroda da nastavi zajednički život sa drugim narodima u jugoslovenskoj državi; treće, to je pravo naroda na ujedinjenje sa drugim narodima i stupanje u druge oblike integracije, povezivanje i saradnje i najzad; četvrto, to je pravo naroda na stvaranje nezavisne, suverene i samostalne države, u daljem tekstu – nezavisne države". Dakle, to su četiri opcije koje uključuje pravo naroda na samoopredeljenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle ova opcija koju ste sada citirali, pravo na stvaranje nezavisne suverene i samostalne države je precizirana u ovom zakonu.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nacrtu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nacrtu.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. To je jedna od opcija koja će se, kao i svaka od ovih opcija, ostvarivati pod uslovima i po postupku koji sledi u daljim odredbama nacrta zakona.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pogledajte sada član 6, profesore. Ovde kaže: "Pravo naroda na stvaranje nezavisne države ostvaruje se na osnovu izjašnjavanja naroda na referendumu". I to je ceo član 6.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jest, ali pravo naroda se ostvaruje na referendumu. Ovde je narod uzet u značenju nacije, nejšn (nation), ne pipl (people), nego "nejšn". Dakle, nacija ostvaruje to svoje pravo na osnovu izjašnjavanja na referendumu ili plebiscitu, s obzirom da je razlika...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da budemo, pošto se ovi termini nešto ... S nekom razlikom koriste u srpskom i engleskom jeziku. Ovde se misli na jugoslovenske narode, je li tako, Srbe, Hrvate, Slovence, Makedonce, Crnogorce i Muslimane?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. U članu 7, pošto se u članu 6 objašnjava da se narod, odnosno, dakle, Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci, Crnogorci i Muslimani ...

SUDIJA BONOMI: Pre nego što nastavite, gospodine Miloševiću, u članu 6 su neke reči precrtane. Možete li da mi kažete kako te reči glase na engleskom?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Evo ja ću vam reći: suverene i samostalne, pretpostavljam da su to izbacili kao nepotrebno, jer je dovoljno – nezavisne. "Pravo naroda na stvaranje nezavisne države", to je ostalo, a ovi atributi su "suverene i samostalne" su izbačeni, jer nezavisnost to podrazumeva.

SUDIJA BONOMI: Međutim ono šta je svedok upravo sad govorio, govorio je na osnovu pretpostavke da sva tri ostaju. Mislim da je veoma važno da se tsčno kaže koji su bili uslovi, predviđeni ovim amandmanom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Nisam vas razumeo, gospodine Bonomi (Bonomy). Da li mislite na član 6?

SUDIJA BONOMI: Da. Član 6. Naime, pitanje koje je postavljeno, glasilo je: pravo naroda da stvore nezavisnu, suverenu autonomnu državu realizuje se na osnovi izjašnjavanja naroda na referendumu. To je član 6. Međutim, sada smo ustanovili da je iz člana 6, ustvari, izbačeno "suverene i autonomne, samostalne" i to je možda vašno. Dakle želeo sam samo da znam tačno kako glasi tekst na srpskom i mislim da ste to sada razjasnili.

SVEDOK MARKOVIĆ: Mogu li ja da vam objasnim? Kod člana 3 gde su date opcije, poslednja opcija je pravo na stvaranje nezavisne države. A u zagradi stoji: "U daljem tekstu 'nezavisne države'". Dakle, više se neće u nacrtu govoriti "nezavisne, suverene i samostalne", nego samo "nezavisne".

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja se nadam da je ovo jasno, s obzirom da član 3 kaže: "Pravo naroda na samoopredeljenje u smislu ovog zakona sadrži" i onda ovaj kasniji modalitet kaže: "Pravo na stvaranje nezavisne, suverene i samostalne države", a onda u zagradi "u dalje tekstu: nezavisne države". Kao i svaki pravni tekst koji se olakšava u daljem objašnjenju, kaže se "u daljem tekstu: nezavisne države", a odnosi se dakle na "nezavisnu, samostalnu i suverenu državu".

SUDIJA ROBINSON: Da, da. vrlo dobro shvatamo razlog, ali pitanje je šta još stoji u engleskom tekstu, a što ne bi trebalo da bude u engleskom tekstu u drugim članovima. Nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U engleskom tekstu, skrećem vam pažnju, sada idemo na član 7, prva dva pasusa člana 7 su precrtana, a ovo što je krupnim slovima je ostalo. U srpskom tekstu su ova prva dva stava precrtana. Jednostavno pretpostavljam da prevodilac nije smatrao da to treba da precrtava da bi se videlo šta je. S obzirom da je prethodnim, profesore Markoviću, članom rečeno da se pravo ostvaruje na osnovu izjašnjavanja naroda na referendumu ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvinjavam se što vas prekidam, ali moram da ispravim ono šta sam rekao. Ja sam rekao: pitanje je šta se još nalazi u engleskom tekstu, što ne bi trebalo da bude u engleskom tekstu u drugim člancima. To je bila ispravka transkripta. Izvolite, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, gospodine Robinson, pretpostavljam da se u engleskom tekstu nalazi svaka reč koja je i u srpskom tekstu, samo što nije naznačeno šta je precrtano, a to se može uporediti na ovim članovima. Dakle, s obzirom da je, profesore Markoviću, u članu 6 rečeno da se izjašnjavanje ... Da se pravo ostvaruje izjašnjavanjem naroda na referendumu, objasnite i citirajte član 7, molim vas.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa u članu 7, kao što se vidi, prva dva stava ne važe. Važe samo sledeća dva stava koja su velikim slovima. U ta dva stava je regulisano ostvarivanje prava naroda na samoopredeljenje u republikama u kojima dva ili više naroda imaju svojstvo konstitutivnih naroda. To znači da se i ustoj republici jedan konstitutivni narod može izjasniti za nezavisnu državu, a drugi za zajedničku državu sa ostalim jugoslovenskim narodima, ako se za to budu izjasnili u Jugoslaviji. O

rezultatima referenduma, inače, obaveštava se Skupština SFRJ i o tome govori član 8 koji ostaje da važi, iako je i ovde štampan sitnim slovima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, sad te razlike su tehničkog karaktera, a ne suštinskog, koliko razumem. Pogledajte sada, molim vas, član 9. On govori o mogućem prigovoru Skupštini Jugoslavije. Da li biste bili ljubazni da to objasnite?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dakle o rezultatima referenduma se obaveštava Skupština SFRJ, a ako se njoj, Skupštini SFRJ, uputi prigovor da referendum nije sproveden u skladu sa odredbama ovog zakona, onda Skupština obrazuje arbitražnu komisiju i na osnovu mišljenja te komisije u roku od 30 dana zauzima stav po prigovoru.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore Markoviću. Pogledajte sad član 10. Da li je to ono šta sledi ako se sprovede, dakle referendum u skladu sa zakonom i sve ostalo? Šta se sada događa po slovu ovog predloga zakona?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: U članu 10?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dakle ako Skupština utvrdi da je referendum ispravan, da je valjan, da je sproveden u skladu sa odredbama ovog zakona, onda Skupština SFRJ pokreće postupak za teritorijalno i materijalno razgraničenje i preduzima mere i radnje koje su neophodne za kontinuirano funkcionisanje državne zajednice sa narodima koji nastavljaju zajednički život u Jugoslaviji, u jugoslovenskoj državi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. O čemu govori član 11 ovog zakona?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Član 11 govori o teritorijalnom razgraničenju. On podrazumeva utvrđivanje državnih granica između Jugoslavije i njenih delova koji su se izdvojili iz sastava Jugoslavije i to polazeći od etničkih, istorijskih, geopolitičkih i strateških kriterijuma i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A šta je predmet člana 12?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Član 12 govori o materijalnom razgraničenju i ono se vrši utvrđivanjem deobnog bilansa zajednički stvorenih vrednosti imovine i dugova države Jugoslavije. Ne bih da stav 2 prepričavam koji detaljno govori o tome koja se pitanja postavljaju u vezi sa deobnim bilansom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Značajan je član 14. Ja sam izdvojio samo nekoliko najznačajnijih da bismo prošli kroz ovaj nacrt zakona.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: U članu 14 se kaže da se za sprovođenje teritorijalnog i materijalnog razgraničenja, da Skupština SFRJ obrazuje posebnu komisiju, a u slučaju spora, sporno pitanje se može izneti pred arbitražu, a strane u sporu mogu odlučiti da li će same obrazobvati arbitražu *ad hoc* ili će se obratiti nekom međunarodnom sudskom organu. To je sadržina člana 14. i 15.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: 14 i 15

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Člana 14 ... Koji su tematski povezani. Govore o istoj stvari.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: O čemu govori sad član 17, molim vas?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: I član 17 nacrta zakona govore o uslovima pod kojima Jugoslavija može priznati kao nezavisnu državu u kojoj je takva odluka donesena na referendumu. Četiri su takva uslova: da je izvršeno teritorijalno i materijalno razgraničenje prema odredbama ovog zakona, da ta republika da garanciju da će poštovati sva osnovna prava i slobode građana Jugoslavije i štititi njihovu imovinu i prava naroda i nacionalnih manjina i etničkih grupa u skladu sa pravilima međunarodnog prava, da ta republika da garanciju da će poštovati preuzete međunarodno-pravne obaveze i da ta republika da garanciju da će poštovati preuzete obaveze o zabrani izgradnje nuklearnih elektrana i drugih nuklearnih objekata opasnih po zdravlje ljudi i čovekovu sredinu i zabrani uvoza i skladištenja opasnih materija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, to su neke najvažnije odredbe ovog zakona koji, odnosno nacrta koji je urađen na inicijativu Saveznog veća Skupštine Jugoslavije, je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Savezno veće koje je nadležno, s obzirom da Skupština, federana Skupština je tada imala dva doma. Savezno veće kao donji dom, dom građana, razume se, u uslovima samoupravljanja i gornji dom, federalni dom, Veće republika i pokrajina. Iako je Skupština bila dvodomna, princip odlučivanja je bio jednodoman. Postoji spisak zakona koje usvaja Savezno veće i spisak zakona koje usvaja Veće republika i pokrajina. Veće republika i pokrajina je uglavnom usvajalo zakone iz privredne oblasti, a iz oblasti političkih odnosa zakone je usvajalo Savezno veće. Prema tome, ovaj zakon je bio u stvarnoj nadležnosti Saveznog veća. Zato je to veće i pokrenulo inicijativu za donošenje takvog zakona i svom radnom telu, svom odboru za društveno-političke odnose ili društveno-politički sistem, poverila izradu nacrta ovog zakona.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A kakva je bila sudbina ovog nacrta?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa ovaj nacrt nije utvrđen kao predlog, niti je otišao u Skupštinu. Nacrt je došao u izvesnom smislu *post festum*, pošto je već secesija republika postala svršen čin i, razume se, republike koje su se odvojile od Jugoslavije nisu htele da naknadno, po odredbama ovog zakona, legalizuju to svoje odvajanje. One su na jednostranom, protivustvanom činu zasnovale svoju nezavisnost i kasnije suverenost.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U vezi sa stavovima Ustavnog suda Jugoslavije mi smo prošli jedan čitav niz odluka Ustavnog suda Jugoslavije. Bilo je postavljeno, da li se toga sećate, pitanje lorda Karingtona Ustavnom sudu Jugoslavije? A da ja formulišem preciznije svoje pitanje: da li je Ustavni sud Jugoslavije van ovih odluka koje smo citirali prošli put, zauzimao stav o tome da li je SFRJ, da li je tu reč o dezintegraciji ili secesiji?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jeste. Ustavni sud Jugoslavije je dao, kao organ koji je nadležan da bdi nad Ustavom, da bdi nad poštovanjem Ustava, dao odgovor na jedno pitanje koje je eminentno ustavno pitanje, a to je pitanje: šta je sa Jugoslavijom? Da li se u Jugoslaviji obavila secesija ili dezintegracija? To je pitanje lord Karington (Peter Carrington) u svojstvu predsedavajućeg Konferencije o Jugoslaviji (Conference on Yugoslavia) postavio arbitražnoj komisiji koja je bila pomoćno radno telo konferencije, a komisija arbitražna je tražila od jednog broja organa u svim republikama da joj daju svoje mišljenje o tome: šta one misle o tom pitanju, da bi arbitražna komisija meritorno mogla da zauzme sopstveni stav.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pogledajte tabulator 2. U njemu je odgovor na pitanje lorda Karingtona o tome da li se u Jugoslaviji radi o dezintegraciji ili secesiji i u fusnoti ovde stoji: "Ovaj dokument je posredstvom Sekretarijata za inostrane poslove", dakle Ministarstva inostranih poslova "upućeno arbitražnoj komisiji, Konferenciji Evropske zajednice (European Community) o Jugoslaviji" i daje se broj. Ja ću vam citirati samo dva pasusa na kraju ovog dokumenta, bez poslednjeg, znači treći i drugi od kraja. To je odgovor na pitanje lorda Karingtona: "Jugoslavija nije ugovorna zajednica suverenih država, s toga se ne može govoriti o raspadu Jugoslavije otkazivanjem ugovora kojim je takva zajednica stvorena. Jugoslavija nije stvorena kao savez suverenih i samostalnih država u obliku republika jugoslovenske državne zajednice, već kao savezna država naroda Jugoslavije i njihovih republika. S toga je svaki republički akt kojim se republika proglašava suverenom i samostalnom državom, protivustavna

promena državnog uređenja Jugoslavije, to jest akt secesije, koji po odluci Ustavnog suda Jugoslavije ne može proizvoditi pravno dejstvo". I sledeći pasus: "O raspadu, odnosno dezintegraciji Jugoslavije može se govoriti samo kao o posledici neustavnih akata pojedinih republika o proglašenju njihove suverenosti i samostalnosti. Takvim neustavnim aktima ne može se pravno dovesti u pitanje opstanak Jugoslavije kao savezne države i subjekta međunarodnog prava, sve dok u toj zajednici ostaju najmanje dve republike". Da li je to suština odgovora na pitanje lorda Karingtona?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Upravo je to, da tako kažem, ekstrakt svih onih odluka Ustavnog suda koje smo mi prošli prošlog četvrtka. Dakle, Ustavni sud je, polazeći od Ustava, bio na stanovištu da Jugoslavija nije ugovorna tvorevina. Da federalna Jugoslavija nije mehanički skup sastavnih delova, nego je jedna celina koja objedinjuje sve te delove, da je ona suverena savezna država, prema tome da svaki akt otcepljenja od Jugoslavije, suprotno Ustavu, znači protivustavnu promenu federalnog uređenja države. Sa pravnog stanovišta, takav akt je ništav. On je nevažeći, tako da se nikako ne može govoriti o dezintegraciji Jugoslavije. Može se samo govoriti o protivustavnom razgrađivanju federalnog državnog uređenja. Ali čak i da se secesija uzme kao svršen čin, kao gotov čin, Jugoslavija i matematički postoji sve dok bar u njoj postoje dve federalne jedinice, pogotovo što su te dve federalne jedinice zajedno više od polovine teritorije otcepljenih republika i više od polovine broja stanovnika u tim otcepljenim republikama. To je bilo stanovište Ustavnog suda, koje je on, Ustavni sud ... Ovo stanovište, kako da kažem, ne pretenduje ni na kakvo autorstvo, ono je samo ekstrahovano, izvučeno iz odluka koje je Ustavni sud već doneo i rezimirajući to stanovište, Ustavni sud se pozvao na te odluke, a sve te odluke smo mi razmatrali prošlog četvrtka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, recite mi iz vašeg iskustva iz Ustavnog suda Jugoslavije i argumenata koji su upotrebljavani, da li možete u najkraćem da kažete zašto administrativne granice ne mogu biti državne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Administrativne granice ne mogu biti ...

TUŽILAC NAJS: Hteo bih samo da napomenem da je ovo u potpunosti u suprotnosti sa principima koji su rukovodili svedočenje gospodina Kristana. On je bio član Ustavnog suda. On nije mogao da svedoči. On je jednostavno hteo da iznese svoje mišljenje, ali mu nije bilo dozvoljeno. Možda treba ovom svedoku dozvoliti da iznese svoje mišljenje, ali, ustvari, prihvatiti najiskrenije da se radi o iskazu svedoka veštaka. Ja ću pokušati

najbolje što mogu da se pozabavim time, ali nismo imali nikakav izveštaj veštaka koji nam je dostavljen unapred.

SUDIJA ROBINSON: Pa on govori o činjenicama. On je bio učesnik u svemu tome.

TUŽILAC NAJS: Dobro. Ako pročitate pitanje, videćete da: "Na osnovu iskustva, na osnovu argumenata, recite nam ukratko zašto tu ne može biti državnih granica?". To znači da se, ustvari, sugeriše da se da jedan odgovor, odgovor veštaka, a ja se ne sećam da smo mi na taj način se bavili svedočenjem gospodina Kristana u vezi sa Kosovom. Naravno, ja ne želim da se dalje time bavim. Ja ću jednostavno pokušati da se time pozabavim najbolje što mogu, ali u svakom slučaju radi se o određenoj vrsti veštačenja.

(...)

ADVOKAT KEJ: Svedok može da svedoči o odluci koja je doneta, budući da svedoči na osnovu svog ličnog iskustva. To je nešto šta se desilo i on upravo to i čini. Radi se o činjenici. Dakle, ta odluka je činjenica i to je deo iskaza koji je dat.

SUDIJA ROBINSON: To i ja mislim. On može da svedoči o činjenicama. Gospodin Kristan je bio predložen kao svedok-veštak. Možete da nastavite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, da li možete reći iz vašeg iskustva u Ustavnom sudu i prakse Ustavnog suda, šta su bili argumenti koji su upotrebljavani i koliko zasnovani na Ustavu zašto administrativne granice ne mogu biti državne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa vi ste te razloge citirali prošlog četvrtka, kada ste se na te odluke Ustavnog suda pozivali. Te odluke su zapisane. U svakoj od tih odluka stoji izričito zašto se unutrašnje granice ne mogu smatrati državnim granicama. Za državnu granicu važi režim međunarodnog prava. Za unutrašnju granicu važi režim unutrašnjeg prava. One su povučene s obzirom na državno uređenje Jugoslavije. Jugoslavija je bila federalna zemlja, s obzirom na federalno uređenje i režim državnih granica je utvrđen u članu 5, kao i režim unutrašnjih granica. Dakle, unutrašnje granice su unutrašnja stvar države, smatrao je Ustavni sud Jugoslavije. A državne granice su stvar međunarodnog prava i one se povlače prema opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, a sad da se vratimo na...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću ... Gospodine Najs, mi ćemo vam možda dozvoliti da ponovo pozovete doktora Kristana, ali kao svedoka o činjenicama. Gospodine Miloševiću, treba da se pozabavimo sa

uvrštavanjem ova dva dokumenta u skladu sa procedurom koju sam izneo na samom početku.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da se vratimo na ovaj odgovor lordu Karingtonu. Da li je nakon datog odgovora na pitanje lorda Karingtona Arbitražna komisija Konferencije o Jugoslaviji i sama zauzimala stav o tom pitanju?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Arbitražna komisija je upravo i tražila mišljenje svih relevantnih organa u svakoj od republika jugoslovenske federacije da bi mogla da zauzme sopstveno stanovište i ona je u jednoj seriji takvih mišljenja, ali ovo je mišljenje broj jedan Arbitražne komisije, ona je zauzela sopstveno mišljenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro, da li je stav Ustavnog suda iz ovog odgovora lordu Karingtonu koji smo citirali, uzet u obzir kod donošenja mišljenja Arbitražne komisije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovaj stav nije uzet u obzir, stav Ustavnog suda Jugoslavije, prilikom zauzimanja stava Arbitražne komisije. Arbitražna komisija je upravo suprotno odlučila, polazeći od sasvim drugih premisa, a, naime, sasvim ignorišući Ustav federacije i činjenicu da je secesija bila protivustavni čin.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite mi, profesore Markoviću, u čemu je razlika između stava Ustavnog suda i stava Arbitražne komisije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Razlika je u tri stvari. Najpre razlika u vezi sa pitanjem statusa Jugoslavije; zatim je razlika u vezi sa pitanjem nosioca prava na samoopredeljenje i najzad, razlika je u pitanju tretmana državne teritorije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, u vezi sa te tri glavne stvari, dakle prvo ste rekli razlika je u vezi sa statusom Jugoslavije. Budite ljubazni, precizirajte tu razliku u vezi sa statusom Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: U vezi sa odlukama Ustavnog suda i u vezi sa pismom lordu Karingtonu, je potpuno jasno stanovište Ustavnog suda. Ustavni sud smatra da je pravo na samoopredeljenje, pravo naroda na samoopredeljenje, univerzalno, jednako pravo. Dakle, u njemu su potpuno jednake dve opcije: opcija da se ode iz Jugoslavije, da se iziđe iz federalne Jugoslavije i opcija da se ostane u Jugoslaviji. Ne može biti jače pravo da se ode, nego pravo da se ostane. Potpuno jednaku vrednost imaju i jedna i druga opcija. I dokle god u Jugoslaviji, federalnoj Jugoslaviji ostaju bar dva konstituensa, bar dve federalne jedinice, Jugoslavija, kao federalna

država, postoji, pogotovo što je secesija protivustavni čin. Arbitražna komisija je smatrala da je Jugoslavija u fazi disolucije, dakle razgrađivanja i da se ona razlaže na svoje sastavne delove, iako to nije odgovaralo činjenicama. Dve federalne jedinice su odlučile da ostanu u Jugoslaviji i one su rekonstruisale federalno uređenje svojim Ustavom od 1992. godine. Dakle, Ustavni sud smatra da ne može biti jače pravo na samoopredeljenje da se ode iz federacije, od prava na samoopredeljenje u tom smeru da se ostane u federaciji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro, u vezi sa ovim drugim elementom koji ste pomenuli, razlika u vezi s nosiocem prava na samoopredeljenje, u čemu je tu suština?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ustavni sud je smatrao, polazeći od Ustava, konkretno polazeći od odeljka prvog Osnovnih načela, da je nosilac prava na samoopredeljenje nacija. U odeljku prvom Osnovnih načela stoji: "Narodi Jugoslavije koji proizilaze iz prava svakog naroda na samoopredeljenje", tekst koji je malo "bla-bla", "ujedinjeni u saveznu državu suverenih i jednakih naroda". Dakle, slobodni i jednaki narodi, to jest nacije su stvorile Jugoslaviju. Prema tome, samo oni mogu biti nosioci prava na samoopredeljenje. Federalna država i to je jedna anomalija u jugoslavenskoj federaciji, je prethodila republikama. Prvo je stvorena federalna država na Drugom zasedanju AVNOJ-a koji je, na neki način, Filadelfijska konvencija (Philadelphia Convention) u jugoslovenskim uslovima, a učesnici tog zasedanja AVNOJ-a su neka vrsta faunding fadersa (founding fathers), očeva osnivača Jugoslavije, federalne Jugoslavije. Dakle ona je stvorena, prvo federalna država, pa su se posle utvrdile teritorije republika. One se nisu utvrdile na Drugom zasedanju ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Stanite tu, molim vas, profesore Markoviću. Objasnite, a kojim su pravnim aktom regulisane granice između republika?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Te granice uopšte ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Hvala. Ta granica nikad nije bila utvrđena pravnim aktom. Ona nikad nije bila legalizovana, to jedno, a drugo, ona nikad nije bila utvrđena demokratskim putem, to jest referendumom. Nema ni jednog pravnog akta u kojem bi se utvrdile granice između federalnih jedinica. Jedini trag tim granicama nalazi se u stenografskim beleškama Predsedništva AVNOJ-a od januara meseca 1945. godine, kada su makedonsko, zove se ASNOS, Antifašističko veće narodnog oslobođenja .... ASNOM, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Makedonije, to je revolucionarni Parlament u Makedoniji i ZAVNOH, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Hrvatske, tražili da se

poveća broj njihovih predstavnika u Predsedništvu AVNOJ-a. E tada se u toj stenografskoj belešci vidi koja je teritorija republike uzimana kao relevantna za izbor delegata za većnike AVNOJ-a, pa je tu rečeno da se Slovenija uzima u granicama nekadašnje Dravske banovine, da se Hrvatska uzima u granicama nekadašnje Savske banovine, plus 13 srezova Primorske banovine, plus dubrovački srez Zetske banovine. Da se Bosna i Hercegovina uzima u granicama uspostavljenim na Berlinskom kongresu. Da se Republika Makedonija uzima u granicama južno od Kačanika (Kacanik) i Ristovca, sve do državne granice Kraljevine Jugoslavije. Da se Crna Gora uzima u granicama pre Balkanskih ratova, plus beranski i kotorski srez i Plav i Gusinje, a da se Srbija uzima u granicama pre Balkanskih ratova, proširena sa dva sreza na osnovu Versajskog mirovnog ugovora (Treaty of Versailles), Bosilegradom i Dimitrovgradom. I to je jedini pisani trag o granicama, ali kako se vidi, ta odluka, ta odluka ...

TUŽILAC NAJS: Ovaj odgovor koji se daje Sudu, nije odgovor na pitanje koje je postavljeno, "da li možete da identifikujete dokument". Dakle, radi se o tome da li je to relevantno i da li će nam to pomoći. To je moja primedba.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, zahvaljujući vašoj intervenciji ja ću da postavim pitanje koje sam hteo da postavim u vezi sa ovim delom svedočenja. Gospodine Miloševiću, gospodine Kej, gospodine Najs, recite mi da li se slažete sa sledećim: od Pretresnog veća se ne traži da procenjuje ove odluke, da li su one bile ispravne ili ne, odluke Ustavnog suda. Dakle, Pretresno veće ne treba da procenjuje zakonitost secesije bilo koje od republika. Pretresno veće smatra da su se te činjenice desile, a Pretresno veće treba da proceni koje su bile posledice u smislu događaja koji čine osnovu optužnice. Ono šta ja pokušavam da utvrdim jeste na koji način ovo svedočenje postaje relevantno za sam Predmet, jer Pretresno veće ne mora da odlučuje o tome da li su odluke Ustavnog suda bile ispravne i da li je proces secesije sledio određenu proceduru. Ono šta je bitno jeste činjenica da se to desilo i takođe određeni događaji na način na koji su oni uticali na određena dela koja čine optužnicu. Dakle, prvo da čujem vas, gospodine Miloševiću, u vezi sa ovim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ovaj deo svedočenja profesora Markovića koji se odnosi na odluke Ustavnog suda Jugoslavije i ocene ustavnosti i zakonitosti akata republika koje su se otcepile, pokazuje da je secesija bila nelegalna i nasilna i da je prouzrokovala oružane sukobe. Prema tome, pretpostavljam da je to veoma bitno ustanoviti, pošto se ovde u celom prilazu govori kako je Srbija ili ja lično, imali neki plan da nešto napravimo protiv

drugih, a ovde proizilazi da su sukobi posledica nelegalne i nasilne secesije. Prema tome, ako je reč bila o nekom planu, kako se može planirati postupak nekog drugog, pogotovo ako je nelegalan i nasilan? Ovde sustvari potpuno izvrnute ...

SUDIJA ROBINSON: Zaustaviću vas na trenutak. Mislim da ste u pravu da Pretresno veće razmatra to da je secesija dovela do nasilja, ali Pretresno veće nije toliko zainteresovano za zakonitost secesije. Gospodine Kej?

ADVOKAT KEJ: Što se samog konteksta tiče, očigledno je da je veoma važno, budući da ovde imamo optuženog koji se nalazio na čelu države i moramo da imamo na umu sve njegove odgovornosti i šta je on tada, u to vreme, sve trebao da razmatra i čega je sve trebao da bude svestan, onoga šta se tada dešavalo u Jugoslaviji. Previše detalja o tome je možda suviše. Ipak, činjenica kojom se bavi svedok, to je veoma važno u vezi sa samim položajem optuženog i to se tiče, dakle, njegovog stanja svesti *mens rea*, kada je govorio određene stvari i kada je radio određene stvari i to u svojstvu predsednika Srbije. Dakle, u tom kontekstu to jeste važno, ali možda se iznosi previše detalja i zbog toga će možda Pretresno veće da kaže: "Pa dobro, da li mi treba, ustvari, da donosimo odluku o zakonitosti toga u svetlu ove optužnice". Sad odgovor na vaše pitanje bi bilo "ne", jer to nije funkcija ovog Pretresnog veća. No kontekst unutar koga je optuženi na određeni način reagovao, jeste.

SUDIJA ROBINSON: Da li je u sklopu predmeta Tužilaštva postavljeno pitanje da li je secesija bila zakonita ili ne?

TUŽILAC NAJS: Ne, to nije bio deo našeg predmeta. Pitanje legalnosti, zakonitosti i secesije nije za ovo Pretresno veće. Dakle, Pretresno veće ne treba o tome da odlučuje. I ja sam već izrazio određene rezerve u nekoliko navrata prošlog četvrtka, dakle to nije nešto o čemu sad treba da razgovaramo. Meni nije poznat statut bivše Jugoslavije ili bilo koji drugi pravni instrument ili pravni princip po kome nezakonitost prethodne secesije ili čak verovanje o postojanju nezakonitosti secesije na bilo koji način opravdava uključivanje, odnosno učešće u ratnim zločinima do kojih je došlo kasnije. Dakle, to je potpuno nepovezano. E sad, ukoliko je pojedinac u određenom trenutku ili u nekoj državi smatrao da je secesija nezakonita i da je to deo Predmeta, po našem mišljenju to ne može da ima bilo kakvog uticaja na pravnu odgovornost ovog optuženog. Naravno, mi ne ulažemo prigovor da se taj kontekst iznosi. Međutim, mi smatramo da bi bilo potpuno pogrešno ukoliko bi Pretresno veće donelo bilo kakvu odluku o legalnosti takvih dela, na primer o legalnosti secesije Slovenije ili Hrvatske.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, pratili ste ovu diskusiju. Naravno, pitanje jeste relevantno, međutim, kao što je rekao gospodin Kej, previše detalja će nas skrenuti sa pravog puta. Mi ne bismo hteli da se previše udaljavamo od ključnih pitanja u ovom Predmetu. Dakle nije potrebno da se iznose toliki detalji. Profesore Markoviću, upravo sam rekao: nije potrebno da iznosite onoliko detalja koliko ste izneli kada ste odgovarali na poslednje pitanje. Nas više interesuju činjenice, dakle stvari koje su se desile kao činjenice i onda ćemo mi doneti naše zaključke.

TUŽILAC NAJS: Evo upravo su me podsetili. Zahvalan sam na podsećanju. Trebalo je to ranije da spomenem. Postoji jedno pravno pitanje u vezi sa tim, a koje se tiče Pretresnog veća, a to jeste datum nezavisnosti Hrvatske i to zbog utvrđivanja prirode međunarodnog oružanog sukoba. Dakle, to se nalazi u našem podnesku i to može da bude na određeni način povezano sa ovim.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, možete da nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Samo da neke stvari u vezi sa ovim povežem i objasnim, gospodine Robinson. Pogledajte tačke 89 i 90 kosovske optužnice. U 89 piše, evo ja ću vam pročitati pošto i nemam srpski tekst ove poslednje verzije, u 89 piše: "Slovenije je proglasila nezavisnost od SFRJ, što je dovelo do izbijanja rata". Sledeća rečenica je: "Hrvatska je objavila nezavisnost, što je dovelo do borbi između hrvatskih vojnih snaga s jedne strane i JNA s druge strane, paravojnih jedinica i Vojske Republike Srpske Krajine, s druge strane. 6. marta 1992. godine Bosna i Hercegovina je proglasila nezavisnost, što je dovelo do rata širokih razmera posle 6. aprila 1992. godine", tako su konstatovali kako je izbio rat. A sad pogledajte i uporedite to sa tačkom 6 hrvatske optužnice, gde se kaže: "Svrha ovih udruženih zločinačkih poduhvata bila je moguće uklanjanje većine hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva sa otpilike jedne trećine teritorije Republike Hrvatske. Planirano je da to postane deo države pod dominacijom Srba i to putem počinjenja zločina" i tako dalje. Ovaj pristup o nekakvom zločinačkom poduhvatu kojim je planirano da se neko istera sa neke, sa neke terirorije, je apsurdan kad se ima u vidu da niko nije mogao planirati tuđe postupke i da je ceo sukob nastao secesijom i oružanim napadima na federalne organe. Ne ni na Srbiju, ni na, ni na ne znam šta drugo, nego na federalne organe na tim teritorijama. Prema tome, ovde se pokazuje koja mera elementarne logičke kritike ... Koju meru elementarne logičke kritike ovi papiri i ovi stavovi mogu da prođu. Apsolutno nelogično, neutemeljeno. I to se vidi.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, da vidim da li sam vas dobro shvatio. Dakle, vi kažete da je secesija dovela do počinjenja dela,

odnosno radnji koje čine osnovu ove optužnice, a ne nekakav udruženi zločinački poduhvat čiji ste pripadnik vi bili? Da li ste to hteli da kažete?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Nema nikakvog udruženog zločinačkog poduhvata. Kako neko može planirati nešto što će neko drugi da uradi ...

SUDIJA ROBINSON: Ne, ne ....

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: ... a što se tiče, a što se tiče ...

SUDIJA ROBINSON: Moram da vas zaustavim. Čekajte. Pokušavam da shvatim vaše teze i da vidim u kojoj je meri ta secesija relevantna. Vi, dakle, kažete da su secesija i protivpravna dela republika doveli do dela za koje se vi, prema vašim rečima, neopravdano teretite i vaša se dela ne mogu objasniti nikakvim zločinačkim poduhvatom u kojem ste vi učestvovali. Da li je to ono šta vi kažete? To je vrlo važna stvar. Pretresno veće mora da shvati šta su tačno vaši argumenti i ovo šta sam ja sada rekao je, čini mi se, objašnjenje vaših argumenta. Da li sam vas dobro shvatio? Zato vi, dakle, stavljate toliki naglasak na secesiju i na zakonitost, odnosno nezakonitost secesije, što je dovelo do nasilja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: S jednim dodatkom: nije reč ni o kakvim mojim delima. Taj sukob je bio između paravojnih formacija tih nelegalno otcepljenih republika i jugoslovenskih organa, dakle, Jugoslovenske narodne armije, a ne Republike Srbije čiji sam ja bio predsednik. Prema tome potpuna je zamena teze i cela ideja je potpuno pogrešno postavljena, jer se uopšte ne radi o mojim delima. Niti se radi o delima Republike Srbije. Nego se radi o nasilnoj secesiji koja je proizvela, koja je proizvela sukobe u kojima je došlo, svakako, do žrtava, do zločina na svim stranama i tako dalje. Ali se uopšte ne radi o delima Republike Srbije ili mojim. Kakva su dela Republike Srbije ako paravojne formacije Hrvatske blokiraju kasarne Jugoslovenske narodne armije koja je na toj teritoriji 70 godina i onda dođe do sukoba? Kakve veze ima Republika Srbija s tim? Da li je pravni, ovaj, vojni stručnjak Tužilaštva izneo jedan jedini dokument Republike Srbije ili moj u vezi s tim? To je potpuno sve naopako postavljeno. Ne radi se o tome da nisu činjeni zločini ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: ... prema tome ... Kako i ko? Gde je veza?

SUDIJA ROBINSON: Da. pitanje odgovornosti za dela paravojnih formacija je i pravno i činjenično pitanje kojim ćemo morati nešto detaljnije da se pozabavimo, bez sumnje, u završnim rečima. A sada izvolite, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vrlo dobro, gospodine Robinson. Vi ste u objašnjenju ovih razlika pomenuli i granice, ali mislim da smo to prešli. Nema potrebe da se dalje na tome zadržavamo.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja bih samo još jednu stvar imao u vezi sa granicama. Kada je Arbitražna komisija zauzela stav u vezi sa granicama, da važi pravilo *uti posidetis iuris*, pozivajući se na odluku Međunarodnog suda (ICJ, International Court of Justice) u sporu između Burkine Faso (Burkina Faso) i Republike Mali (Republic of Mali). Ona je izostavila jedan deo te presude iz koje se vidi da se to pravilo ...

SUDIJA ROBINSON: Profesore, moram da vas zaustavim. Gospodine Miloševiću, ovo su upravo one vrste detalja koje nama ne trebaju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Robinson, ja ne mogu s vama da se složim, zbog toga što se ovde ne radi o detalju. Vi imate u tabulatoru 54 upravo citate Badinterove arbitražne komisije (Badinter Commission). Odluka Badinterove arbitražne komisije je neka vrsta pravne alhemije i falsifikata, jer je on objasnio, imate u tabulatoru 54, to vam je na engleskom: "U svakom slučaju, taj princip nije posebno pravilo koje se odnosi samo na jedan specifični sistem međunarodnog prava. To je opšti princip koji je logično povezan sa fenomenom pribavljanja nezavisnosti, kad god do njega dođe. Njegova očita svrha je da se spreči da nezavisnost i stabilnost novih država ugroze bratoubilačke borbe". I onda imate Mali - Burkina Fasom, kako je on nekorektno se pozvao na nešto na šta nije mogao da se pozove. I to je faktičko pitanje. To nije stvar o pravnoj finesi, nego o, rekao bih, mnogo grubljoj posledici. Molim vas, profesore, objasnite kako je ... Da li vi smatrate da je i da li ste u Ustavnom sudu ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ja sam donio odluku. Ako budem želeo da preispitam u svetlu komentara koji ste izneli, to je nešto o čemu ja odlučujem. Sasvim je neprimereno da vi upućujete svedoka da nastavi da odgovara na pitanja. Ja ću da vam dozvolim da se ukratko pozabavite ovim pitanjem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vrlo dobro, gospodine Robinson. Skrećem pažnju svedoku na tabulator 54. Vrlo kratko objasnite da ne bismo uzimali mnogo vremena.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Izvinite, šta je tabulator 54?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je ova Badinterova arbitražna komisija Burkona Faso ... Ovo šta ste pomenuli.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tu je objašnjeno pravilo *uti posidetis iuris,* ali je izostavljen iz odluke Međunarodnog suda ovaj deo: "Provocirani osporavanim granica, nakon povlačenja upravnih vlasti". Dakle, pravilo se odnosi na zemlje u kojima se povlači upravljačka, odnosno kolonijalna vlast. Federalna država nije bila kolonijalna vlast nad federalnim jedinicama, niti su federalne jedinice bile kolonijalni posedi. Federalna država

je imala svoj Ustav i nije potrebno obraćati se na Burkinu Faso da bi se rešio granični problem. Trebalo je samo pogledatu u važeći Ustav, u član 5. Kad se pogledalo u taj važeći Ustav, onda se odluka pozvala na član 5, ali na sasvim pogrešne stavove. Na stav 2 i 4. Namerno su izostavljeni stavovi 1 i 3 koji upravo govore suprotno od savetodavnog mišljenja Arbitražne komisije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore Markoviću. Ja verujem da je ovo kristalno jasno. Recite mi da li je među aktima koji su bili predmet ocene Ustavnog suda Jugoslavije bilo i takvih akata koji su ukazivali na nasilnu prirodu secesije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Bilo je ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Povezujem to sa malopređašnjom konstatacijom gospodina Robinsona sa pitanjem paravojnih formacija, s obzirom da se tu takođe moraju dati određena objašnjenja i da bismo štedeli vreme, molim vas da pogledate tabulatore 3, 4 i 5. Ali odgovorite na pitanje.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovde je predmet ocene ustavnosti, Ustavnog suda, bila odluka, pardon, bio Zakon o izmenama i dopunama zakona o unutrašnjim poslovima, a postupak za ocenu ustavnosti je pokrenulo Savezno izvršno veće, dakle federalna Vlada. I tu je u odluci Ustavnog suda utvrđeno da je Zbor narodne garde koji se formira po ovom zakonu, ''profesionalna oružana vojna formacija za odbrambeno-redarstvene dužnosti''. Tako stoji u ovom zakonu. Šta je smatrao Ustavni sud? Ustavni sud je smatrao ovaj zakon neustavnim, jer po Ustavu, federacija uređuje rukovođenje i komandovanje oružanim snagama Jugoslavije koje čine jedinstvenu celinu i sastoje se od jugoslovenske narodne odbrane i Teritorijalne odbrane. Dalje, po oceni Ustavnog suda Jugoslavije izvan sistema oružnih snaga ne mogu se osnivati druge oružane formacije. Prema tome, Ustavni sud je smatrao da je Zbor narodne garde koji se formira prema Zakonu o izmenama i dopunama zakona o unutrašnjim poslovima Hrvatske, primer paravojne formacije koja izlazi iz sistema oružanih snaga federalne države.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Molim vas, gospodine Robinson, da ovu odluku Ustavnog suda ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, ja tražim da ovu odluku Ustavnog suda koja se nalazi u tabulatoru 3 unesete kao dokazni predmet i u kojoj se Ustavni sud jasno izjašnjava o nelegalnosti oružanih formacija, odnosno oružane formacije pod nazivom ''Zbor narodne garde'' u Hrvatskoj.

SUDIJA ROBINSON: U redu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću ...

SUDIJA ROBINSON: Da li želite i ono šta je u tabulatoru 54?

TUŽILAC NAJS: Mogu li ja nešto da kažem o tabulatoru 54? Ja i vi imamo samo jednu stranicu koja sadrži, po svemu sudeći, izvadak iz Badinterovog dokumenta. Istorijat Badinterovog materijala pred ovim Pretresnim većem je sledeći: u jednom trenutku Pretresno veće je zatražilo dokumente Badinterove komisije i oni su Pretresnom veću dostavljeni, ali ne putem svedoka, ako se dobro sećam. Zatim je nekoliko Badinterovih dokumenata uvršteno u spis putem svedoka Šarinića i to kao dokazni predmet 641, tabulator 32, ali to nije bio kompletan set Badinterovih dokumenata. Možda bi u jednom trenutku bilo od pomoći ako bi optuženi ili gospodin Kej mogli da povežu ovaj izvadak sa nekim od dokumenata koji imaju nešto veću dokaznu vrednost, kako bismo znali odakle to tačno dolazi.

SUDIJA ROBINSON: Pretresno veće je koristilo dokumente Badinterove komisije u postupku po Pravilu 98bis. Šta ćemo onda da uradimo sa ovim dokumentom? Gospodine Najs, da li vi kažete da mi taj izveštaj Badinterove komisije već imamo u spisu?

TUŽILAC NAJS: Nisam siguran zato što ne znam odakle tačno dolazi tabulator 54, zato bi, mislim, bilo vrlo pametno ako bismo pokušali da saznamo odakle tačno on dolazi. Ja ne osporavam prihvatljivost ovog dokumenta.

SUDIJA ROBINSON: Uvrstićemo izvadak iz spisa Badinterove komisije kao dokazni predmet Obrane, a kasnije, ako to budemo u stanju, identifikovaćemo vezu sa dokaznim predmetom Tužilaštva. Isto tako uvrštavamo i tabulator 3.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Hvala, gospodine Robinson. Samo radi zapisnika želim da naglasim da je poenta uvrštavanja ovog tabulatora u činjenici da Badinter nekorektno citira spor Mali - Burkina Faso i završava citat sa reči "stragls"(struggles, borbe), a citat se nastavlja: "Koje su isprovocirale osporavanje granica nakon povlačenja sile koja je upravljala tim regionom" ... Tih vlasti, što je potpuno bilo neadekvatno, neadekvatno i nekorektno i sa intelektualnog i sa pravnog stanovišta citiranja takvog pravnog osnova. I što ukazuje na zlu nameru.

SVEDOK MARKOVIĆ: Gospodine predsedniče mogu li ja da ...

SUDIJA ROBINSON: Da, to znamo gospodine Miloševiću.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pogledajte, profesore, tabulator 5. To je još jedna ... Ne, tabulator 4. Samo smo tri prešli. Četiri nismo. To je odluka o ocenjivanju, odluka Ustavnog suda o ocenjivanju Odluke o

neprimenjivanju određenih zakona o vojnoj obavezi na teritoriji Republike Hrvatske i na kraju tačke 3 piše: "Po oceni Ustavnog suda Jugoslavije republičkim propisom ne može se odrediti da se savezni zakon i da se drugi savezni propisi i opšti akti ne primenjuju na teritoriji određene republike, a što je utvrđeno navedenom odlukom Vlade Republike Hrvatske" i onda se poništava donesena odluka. Poništava se Odluka o neprimenjivanju zakona o vojnoj obavezi na teritoriji Republike Hrvatske. To je jedna od odluka koju je Ustavni sud doneo. Da li ta odluka takođe ukazuje na nasilnu prirodu secesije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovom odlukom i odlukom o neprimenjivanju Zakona o opštenarodnoj odbrani, Ustavni sud je proglasio neustavnim suspendovanjem ova dva zakona u Hrvatskoj. Zašto je došlo do suspendovanja ova dva zakona u Hrvatskoj? Zato što su se u ovim zakonima utvrđivale, ustvari, ustavne oružane snage, oružane snage koje poznaje Ustav, a to su Jugoslovenska narodna armija i Teritorijalna odbrana. Republika Hrvatska je htela da ukine važnost tih formacija i da uspostavi sopstvenu formaciju, a to je Zbor narodne garde, kao profesionalne oružane vojne formacije za odbrambeno-redarstvene dužnosti. Dakle, jednostavno, ovim zakonima je htelo da uskrati primenjivanje Zakona o vojnoj obavezi i Zakona o opštenarodnoj odbrani na teritoriji Republike Hrvatske i Republika Hrvatska je osnovala svoje sopstvene oružane snage i na njenom prostoru više ne deluju oružane snage federalne države.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, konkretno pitanje upućeno vama je bilo: da li ova odluka takođe ukazuje na nasilnu prirodu secesije? Možete li da mi odgovorite na to pitanje?

SVEDOK MARKOVIĆ: Mogu. Upravo ukazuje na to, na nasilnu prirodu secesije, jer se odbija primena legalnih, ustavnih oružanih snaga, formiraju se sopstvene oružane snage, jer će te oružane snage nasilno realizovati secesiju, pošto legalne, ustavne oružane snage teže, po svojoj ustavnoj obavezi, očuvanju važećeg ustavnog poretka. Dakle, one bi bile protiv secesije. A Zbor narodne garde je upravo oružana formacija koja će nasilnim putem realizovati secesiju. Jugoslovenska narodna armija je ustavna institucija federalne države, čija je jedna od funkcija zaštita ustavom utvrđenog poretka, a ruši se ustavni poredak ako jedna federalna jedinica hoće jednostrano da iziđe iz federalne države. To je razlog što je obustavljena primena ovih zakona na teritoriji Republike Hrvatske, a što je Ustavni sud ocenio kao neustavno.

SUDIJA ROBINSON: Da li to nužno vodi do nasilja?

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa nužno vodi do nasilja, evo zašto: zato što je srpski narod u Hrvatskoj na referendumu odlučio da on ne želi da ode iz Jugoslavije, on ne želi da ode u drugu državu. On ima svoju državu, Jugoslaviju, gde je zajedno sa svojim matičnim narodom. Dakle, on nije hteo da ode u nezavisnu Republiku Hrvatsku. I, razume se, tu je nastao sukob, a strana u sukobu je bio i Zbor narodne garde.

SUDIJA KVON: Gospodine Miloševiću, možete li da nam razjasnite da li sada gledamo na tabulator 4 ili 5? Meni se čini 5.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Kvon (Kwon), dve su odluke poništavane u tabulatorima 4. i 5: jedna se odnosi na neprimenjivanje vojne obaveze, a druga se odnosi na neprimenjivanje Zakona o opštenarodnoj odbrani. Dakle i četiri i pet se odnose na slične sadržine. Zato ja tražim da se unesu kao dokazni predmet. Ovde u tabulatoru 5, samo pred kraj treće tačke ove odluke o ocenjivanju ustavnosti Odluke o neprimenjivanju zakona o opštenarodnoj odbrani na teritoriji Republike Hrvatske se kaže da "se odluka donosi zato što je utvrđeno da su savezni zakoni i drugi savezni propisi i opšti akti obavezni na celoj teritoriji SFRJ ako tim zakonima i propisima nije utvrđeno da se oni primenjuju na užem području"... i onda ima odluka: "Poništava se odluka o neprimenjivanju odredaba Zakona o opštenarodnoj odbrani koji je donela Republika Hrvatska".

SUDIJA ROBINSON: U redu. To ćemo da uvrstimo u spis. Dajte nam brojeve.

ADVOKAT KEJ: Samo da rešimo jednu preostalu stvar u vezi s tabulatorom 54. Zahvaljujem se gospođi Anoja (Anoya) na pomoći. To je bio deo dokaznog predmeta Tužilaštva 641, tabulator 32.2, mišljenje broj 3 Badinterove komisije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, s obzirom da ste vi u Ustavnom sudu reagovali na sve ove akte koje ste kvalifikovali kao protivpravne, ja ću vam sada pročitati paralelno dve tačke iz hrvatske optužnice. To su tačke 85 i 110. 85 glasi: "Najmanje od 1. avgusta 1991. godine, do najmanje juna 1992. godine u Hrvatskoj je postojalo stanje oružanog sukoba. Do 7. oktobra 1991. godine taj oružani sukob, po svojoj prirodi je bio unutrašnji. Od 8. oktobra 1991. godine u Republici Hrvatskoj postojao je međunarodni oružani sukobi i delimična okupacija", to je rečeno u tački 85. A imate sad tačku 110 koja kaže: "SFRJ, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je postojala kao suverena država do 27. aprila 1992. godine, kad je usvojen Ustav Savezne Republike Jugoslavije kojim je zamenjen Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iz 1974. godine". Sa stanovišta ovoga o čemu ste vi odlučivali o toku akata secesije i toku

jugoslovenske krize, šta možete da konstatujete upoređivanjem tačaka 85 i 110?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovde neke ...

TUŽILAC NAJS: Meni se čini da se ovde radi o mišljenju stručnjaka. Uostalom, to je na Sudu da odlučuje.

SUDIJA ROBINSON: O tome će Pretresno veće da odlučuje. To je nešto o čemu ćemo mi na kraju morati da donesemo odluku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, ja sam pitao profesora Markovića sa stanovišta prakse koju je on imao u Ustavnom sudu i činjenica kojima su raspolagali. Molim vas, ovde se kaže da je od 8. oktobra 1991. godine bio međunarodni konflikt, a u tački 110 se kaže da je Jugoslavija kao SFRJ, kao suverena država, postojala do 27. aprila 1992. godine, kad je donet Ustav Savezne Republike Jugoslavije. Kako može da bude međunarodni konflikt u državi koja je postojala kao suverena do 27. aprila 1992. godine? To sustvari o kojima su oni raspravljali u Ustavnom sudu. Ovo su činjenice koje bodu oči.

SUDIJA ROBINSON: Ali vi od njega tražite da donese sud o jednom pravnom pitanju o kojem će na kraju morati da odlučuje Pretresno veće. Vama je dozvoljeno da mu postavljate pitanja koja se odnose na činjeničnu situaciju, a onda bi se iz toga mogao izvesti pravni zaključak, ali sam pravni zaključak je nešto o čemu će na kraju da odlučuje Pretresno veće.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja mu ne postavljam pitanje o pravnom samo pitanju, već o tome da su u Ustavnom sudu o ovim aktima oni odlučivali, gospodine Robinson. Dakle, da li je sporno da je Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija kao takva, kao što piše u tački 110, postojala kao suverena država do 27. aprila 1992. godine, kada je donet Ustav Savezne Republike Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa pitanje je, dozvolite moje skromno mišljenje, čisto faktičko pitanje, za koji se fakat vezuje nestanak SFRJ, nestanak savezne države. U tački 85 taj nestanak se vezuje za fakat proglašenja nezavisnosti Hrvatske i Slovenije, znači za 8. oktobar 1991. godine. U tački 110 se vezuje za fakt, za činjenicu donošenja Ustava Savezne Republike Jugoslavije od 1992. godine. Prema tome, za dve različite činjenice vezuje se ista posledica. Dakle, ja ne dajem nikakvo vrednovanje pravnog pitanja. Ja samo konstatujem da se nestanak Jugoslavije vezuje za dva različita datuma.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovaj 8. oktobar, očigledno, vezuje se za Brionsku deklaraciju, odnosno istek onog roka od tri meseca koji je bio dat Brionskom deklaracijom. Moje pitanje glasi, s obzirom da ste vi tada

bili u toku toga: da li je Brionska deklaracija mogla da da pravnu snagu neustavnim odlukama o secesiji?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa Brionska deklaracija nikako nije mogla da da ustavnu vrednost neustavnim aktima. Ustavni sud je već odlučio da su ti akti neustavni i oni nisu mogli konvalidirati, postati pravno valjani posle proteka tri meseca, niti je Brionska komisija uopšte imala, odnosno Brionska deklaracija uopšte imala ustavne nadležnosti, pogotovo ... I da ih je imala, nije mogla vršiti suprotno važećem Ustavu u zemlji, a to je bio Ustav SFRJ od 1974. godine. Prema tome, nikako prostim protokom vremena nešto šta je neustavno ne može postati ustavno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, sada ćemo preći na drugu temu vašeg svedočenja, kako sam na početku pomenuo. Ona se odnosi na ustavne promene, to jest na usvajanje amandmana na Ustav Srbije iz 1989. godine, Ustav i aktivnosti vezane za Ustav iz 1990. godine i Ustav Jugoslavije iz 1992. godine. Vi ste bili član Ustavne komisije za izradu ustavnih amandmana na Ustav Srbije iz 1974. godine, koji su usvojeni 28. marta 1989. godine. Kakav je bio sastav te komisije i u kom svojstvu ste bili član te komisije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ustavna komisija se sastojala od poslanika Skupštine. Najveći broj bili su poslanici Skupštine. Skupština je tada imala tri veća. Dakle, predstavljena su bila sva tri veća, ali su bili predstavljeni i nauka i struka. Dakle nisu samo poslanici bili u radnim telima i ostalim radnim telima Skupštine, jer Ustavna komisija je samo jedno od radnih tela, nego predstavnici struke i nauke. Ja sam u to vreme bio član Ustavne komisije iz reda nauke i struke.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite zašto su donošeni ti amandmani?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ti amandmani su jednostavno bili doneti kao posledica ustavnog statusa Republike Srbije kao federalne jedinice u federalnoj državi. Prethodno je federacija, federalna država, Jugoslavija, novembra meseca donela 40 amandmana na Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Sve republike po osnovu podređenosti republičkih ustava federalnom Ustavu su morale da donesu odgovarajuće amandmane na svoje ustave. Prema tome, to je bila zajednička promena saveznog Ustava, svih republičkih ustava, svih šest republika i obe autonomne pokrajine. To je bila druga zajednička promena Ustava SFRJ iz 1974. godine. Prva zajednička promena je bila 1981. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A odakle je potekla inicijativa za ustavne amandmane?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Inicijativa za ustavne amandmane je potekla od Ustavom predviđenog nosioca predloga. To je, mislim, bilo Predsedništvo Republike Srbije, a inače nosilac predloga za promenu Ustava Republike Srbije mogu biti: svako veće, rekoh bilo je tri veća, najmanje 30 delegata, odnosno poslanika, Republičko izvršno veće i Predsedništvo Republike Srbije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite kako je tekao postupak donošenja amandmana i da li je on sproveden u skladu sa odredbama Ustava Srbije o promeni Ustava?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Potupak donošenja tih amandmana bio je, razume se, ustavan. On je tekao po pravilima predviđenim Ustavom Republike Srbije. To je glava 17, članovi 427-431. Dakle, tim članovima, ukupno ih je pet, je predviđena procedura za promenu Ustava Republike Srbije ili kako se to naziva u struci, tu je dat revizioni postupak, postupak za reviziju, promenu Ustava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Koliko je amandmana doneto 1989. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Donet je 41 amandman na Ustav Republike Srbije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovde imamo tabulator 17, gde je u "Službenom glasniku Srbije" tekst amandmana od 9 do 49 na Ustav Republike Srbije. Molim vas da mi kažete ukratko šta je smisao i sadržina tih amandmana.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Smisao tih amandmana je bio da proprate na nivou republike ustavne promene koje su bile izvršene u onih 40 amandmana na nivou federalne države. Dakle, da se usaglasi Ustav Republike Srbije sa amandmanima na federalni Ustav, pošto, kao što je poznato, u federalnoj državi, federacija je pravno nadređena republici. Republički Ustav mora biti u saglasnosti sa Ustavom federalne države. Inače, što se tiče sadržine, ta sadržina se kretala, ako tako mogu reći, u tri oblasti: prvo područje je bilo područje privrednog sistema gde se uvode tržišne zakonitosti i gde se, gde se nagoveštavaju buduće reforme privrednog sistema. Zatim drugo područje je područje racionalizacije delegatskog sistema i treće područje se tiče republičkih organa. Dakle utvrđena su drugačija rešenja u vezi sa organizacijom i radom republičkih organa, kod pojedinih od tih organa, ne kod svih. Kažem, te su promene bile izazvane promenom federalnog Ustava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada recite, molim vas, koliko amandmana se od tih koji su tada doneti odnosi na satatus pokrajina i koji su to amandmani?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Na status pokrajina od ukupno 41. amandmana odnosi se pet amandmana. To je amandman 29, amandman 31, amandman 33, amandman 43 i amandman 47.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta je tu izmenjeno, da idemo redom. Amandman 29 u odnosu na prethodno uređenu ovu materiju? Šta je izmenjeno amandmanom 29?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Amandman 29 reguliše odnos između republičkog ustava i pokrajinskog ustava... S obzirom da je pokrajina u sastavu Republike Srbije, pokrajinski ustav ne može biti u suprotnosti sa Ustavom Republike Srbije i tu je rečeno da Ustavni sud Srbije daje mišljenje Skupštini Srbije o tome da li je pokrajinski ustav u suprotnosti sa Ustavom Republike Srbije. Kada Skupština Republike Srbije, na osnovu mišljenja Ustavnog suda Srbije, utvrdi da su pojedine odredbe Ustava autonomne pokrajine u suprotnosti sa Ustavom Republike Srbije, o tome obaveštava Skupštinu autonomne pokrajine. Ako u roku od godinu dana Skupština autonomne pokrajine ne otkloni ovu suprotnost, te odredbe Ustava autonomne pokrajine ne mogu se primenjivati. Ovim je sankcionisano jedno prirodno pravno pravilo da ne može opstati u pravnom poretku nešto što nije ustavno. Čak se, nerazumljivo sa pravnog stanovišta, toleriše godinu dana postojanje neustavnog Ustava autonomne pokrajine. Dakle, pokrajini se daje period od godinu dana da otkloni tu suprotnost. Ako ona to ne učini, onda pravilo jače pravne snage nadvlađuje pravilo slabije pravne snage. Dakle, te odredbe Ustava autonomne pokrajine, koje su u suprotnosti sa Ustavom republike, ne mogu se više primenjivati. To je amandman 29.

SUDIJA BONOMI: Profesore, a kako je glasila odredba pre toga? Dakle koje je bilo propisano pravilo pre nego što je došlo do izmene?

SVEDOK MARKOVIĆ: Pre nego što je došlo do izmene, to je bilo predviđeno u članu 402 Ustava Republike Srbije, je bilo na pokrajinskoj Skupštini da ona sama odluči hoće li otkoniti protivustavnost ili neće. Rečeno je u članu 402 Ustava Republike Srbije: "Ustavni sud Srbije daje mišljenje Skupštini SR Srbije o tome da li je pokrajinski Ustav u suprotnosti sa Ustavom Republike Srbije. Dakle, ovo je jedna *lex imperfecta*, nije rečeno šta biva kad Ustavni sud Srbije kaže da je pokrajinski Ustav u suprotnosti sa Ustavom Srbije. Dakle, ostalo je nedorečeno. Znači prepušteno je političkoj arbitraži. Skupština Srbije se obraća Skupštini pokrajine i verovatno političkim sredstvima proba da ishodi otklanjanje suprotnosti, ali to se ne vidi iz ove

norme. Nema odredbe. U tome i jesu nedostaci republičkog Ustava od 1974. godine i saveznog Ustava od 1974. godine, što mnoge norme nisu dorečene.

SUDIJA BONOMI: A koji je bio amandman na savezni Ustav, dakle na osnovu koga je Srbija morala da donese ovaj amandman?

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa uopšte nije bilo takvog amandmana na savezni Ustav, pošto savezni Ustav reguliše federaciju.

SUDIJA BONOMI: Oprostite, a koliko sam ja shvatio, vi ste rekli da su svi ovi amandmani bili potrebni zbog drugih amandmana koji su doneti na savezni Ustav.

SVEDOK MARKOVIĆ: To je tačno. To je tačno, ali je pri tom iskorišćena... Ova promena je iskorišćena da se i neke druge promene izvrše, koje su bile u sferi ustavne nadležnosti Republike Srbije, dakle nisu bile vezane za federalni Ustav.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A šta je promenjeno 31? Dakle, ja ću proći samo kroz amandmane koji se tiču pokrajina, ne kroz ove ostale. 31 amandman, tačka 1 kaže: "Za izvršavanje republičkih zakona i drugih republičkih propisa koji se primenjuju na celoj teritoriji republike, odgovorni su republički organi, a na teritoriji autonomne pokrajine odgovorni su i pokrajinski organi u skladu sa ovim Ustavom" i tako dalje. Šta je tu promenjeno u 31. amandmanu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovo je jedan vrlo obiman član, bogat vrlo sadržinom, ali smisao svih ovih 12 tačaka je da rezimiramo: da republika dobije veću odgovornost u vezi sa izvršavanjem zakona, republičkih zakona koji se jedinstveno primenjuju na celoj teritoriji republike, neizdeljenoj na autonomne pokrajine. Dakle došlo je do sabotiranja u primeni, u primeni tih zakona na teritoriji pokrajina. I da bi republika dobila instrumene da se ti zakoni koji su jedinstveno doneti u skladu sa Ustavom Republike Srbije. Da bi se, dakle, primenjivali i na teritoriji pokrajina, republika je dobila određena ovlašćenja. Dakle samo za one zakone, kakvih je najmanje bilo, koji se jedinstveno primenjuju na celoj teritoriji republike. A što se tiče zakona koje donosi pokrajina, ona ima pun kapacitet, puna ovlašćenja za izvršavanje svojih zakona koje je ona donela.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li su i po ranijem Ustavu postojali zakoni koji se primenjuju na celoj teritoriji republike?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Postojali su. Oni su utvrđeni u članu 300. Ustava Republike Srbije ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Od 1974. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ... od 1974. godine i tu su došle do izražaja sve mane tog člana u praksi. Naime, nadležnost republike za

donošenje republičkih zakona na celoj teritoriji bila je određena pomoću takozvanih ''kaučuk pojmova'', dakle opštih pojmova, pravnih standarda. Rečeno je da republika uređuje osnove, sistem, osnovna prava, osnovne odnose. Dakle sve su to pojmovi čije značenje nije omeđeno i u praksi je došlo do velikih sporenja između republika i pokrajina, šta znače "osnovi", dokle se sme ići u regulisanju tim zakonima, kada se njima uređuju samo osnovi ili kada se uređuje samo sistem. Dakle, to su ti ''kaučuk pojmovi'' koji se mogu prema potrebi razvlačiti i sužavati i oni su izazvali glavne sporove u primeni. Ja sam čak pročitao, ima jedan materijal ovde, da je za dve godine primene ovog člana doneto svega 13 zakona koji se jedinstveno primenjuju na celoj teritoriji Republike Srbije.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pogledajte, profesore Markoviću, amandman 33. Da li on objašnjava šta se to jedinstveno za celu teritoriju republike, preko republičkih organa, uređuje? Ovde imate više tačaka, ali možda bi trebalo pogledati sve. Dakle: "Uređuje i obezbeđuje upotrebu i zaštitu grba, zastave i himne Srbije i osnovnu sadržinu i zaštitu javnih isprava, službenu upotrebu srpsko-hrvatskog jezika i njegovih pisama, ćirilice i latinice, kao i načine i uslove primenjivanja tog jezika i ravnopravnosti njihovih pisama u javnoj upotrebi, ravnopravnu, službenu i javnu upotrebu srpsko-hrvatskog jezika i jezika i pisama narodnosti", to je izraz za nacionalne manjine "na područjima na kojima žive pojedine narodnosti, zaštitu od nezagađivanja zemljišta koje je od interesa za celu republiku i vrši nadzor nad sprovođenjem tih propisa". Dakle, nešto sasvim uljudno i logično, koliko ja mogu da zaključim iz ovoga, a onda se kaže: "Uređuje pojam braka i osnovne uslove za zaključivanje, osnovne pretpostavke braka i osnovna prava i dužnosti bračnih drugova. Predmet i osnovna načela nasleđivanja, osnove pozivanja na nasleđe i druge uslove prelaska zaostavštine na naslednike. Treće: osnovna prava, dužnosti i međusobne odnose roditelja i dece, osnovne odnose između usvojilaca i usvojenika", dalje, "sadržinu svojine i granice prava svojine" i tako dalje "i ostalih stvarnih prava i drugih instituta, vrste i osnovne uslove za raspisivanje zajmova, režim voda i bilans voda, zaštitu života i zdravlja" ... Prilično je dug ovaj amandman. Da li ima nešto šta je posebno ovde specifično što bi, kako bih rekao, na bilo kakav način ugrožavalo nečija prava, kad je reč o celini teritorije Srbije, jer ovde je reč o propisima, dakle, koji važe za celu teritoriju Republike Srbije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Predmet ovog amandmana je upravo preciziranje tih ''kaučuk pojmova'', opštih pojmova iz člana 300 Ustava

Republike Srbije iz 1974. godine i vidi se u poslednjoj rečenici. U poslednjoj rečenici amandmana 33 stoji: "Ovim amandmanom zamenjuju se odgovarajući delovi i dopunjuju odredbe člana 300 i zamenjuje član 423 Ustava Republike Srbije." Dakle, ovde su pojmovi kao što su osnovi, kao što su jedinstveni osnovi, kao što su osnovna načela, kao što su načela, kao što je sistem. Dakle, ti pojmovi su precizirani. Precizirano je njihovo značenje. Dakle, nastojalo se da se nadležnost republike u toj oblasti zakonodavstva što je moguće egzaktnije odredi, a da se eliminiše označavanje te nadležnosti tim opštim pojmovima, "kaučuk pojmovima". Inače, u to vreme su postojale tri vrste republičkih zakona: jedni su se republički zakoni, takvih je bilo najviše u Republici Srbiji, primenjivali samo na području van područja pokrajina. Jedni su se, to su zakoni iz ove grupe, primenjivali jedinstveno na celoj teritoriji Republike Srbije i jedni su bili takozvani "dogovorni zakoni". Oni su predviđeni u članu 301, gde se kaže da na osnovu dogovora između republike i pokrajine zakonom se mogu uređivati, jedinstveno, za celu teritoriju republike i drugi odnosi, ali na to treba da pristanu pokrajine, da one daju predlog i da njihova Skupština prethodno potrebnom većinom usvoji taj zakon. Dakle, postojale su u to vreme tri kategorije republičkih zakona.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Imamo još samo dva amandmana koja se tiču i pokrajina. Jedan je 43, koji govori o nadležnostima Predsedništva Srbije i poslednji je 47, koji govori o promenama Ustava Srbije. Molim vas samo u najkraće, da li se tu na bilo kakav način ugrožavaju nečija prava ili nešto posebno događa šta bi sa stanovišta nekih opštih kritrijuma moglo da se čini čudnim ili neuobičajenim u pravnoj materiji?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: U ovom amandmanu, 43, se preciziraju nadležnosti Predsedništva Republike Srbije. I ja vam skrećem pažnju na tačku 3 gde su te novine. U tački 3, posebno u drugom stavu tačke 3 je utvrđeno koja su ovlašćenja Predsedništva u vezi sa zaštitom Ustavom utvrđenog poretka, to jest sa Državnom bezbednošću. Državna bezbednost je jedna *par ekselans* (par excellence) državna funkcija. Pokrajine, prema Ustavu Republike Srbije, nisu države i one nisu mogle obavljati jednu državnu funkciju. Ta funkcija je sada poverena Predsedništvu Republike Srbije i u vezi sa tom funkcijom su u tački 3 data ovlašćenja Predsedništva Republike Srbije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, šta je osnovna karakteristika ovog amandmana 47? Tačka 1 kaže: "O promeni Ustava Srbije odlučuje Skupština Srbije".

SUDIJA ROBINSON: Profesore, postavljajući vam poslednje pitanje, gospodin Milošević vas je pozvao da se kratko osvrnete, a ja želim da ponovim to. Ove je sad jedan uput, dakle, da kratko odgovorite.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Najkraće, pokrajine su lišene prava veta na promenu Ustava Republike Srbije. To je odgovor.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U tački 2, kaže: "Promenama Ustava Srbije ne mogu se menjati položaj, prava i dužnosti autonomnih pokrajina utvrđenih Ustavom SFRJ".

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Upravo u tome i jeste podređenost republičkog Ustava saveznom Ustavu. Dakle, sve ono šta je utvrdio Ustav SFRJ za pokrajinu kao konstitutivni element federacije, u to ne može intervenisati Ustav republike, jer je to materija federalnog Ustava. Prema tome, sve što se tiče položaja i prava i dužnosti pokrajine kako su oni utvrđeni u federalnom Ustavu, to sve važi, jer ne može akt slabije pravne snage, Ustav republike, u tom smislu menjati, intervenisati u aktu jače pravne snage, a to je federalni Ustav.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kad smo kod federalnog Ustava, sasvim precizno pitanje: da li su ovi amandmani usvojeni u skladu sa ovlašćenjima Republike Srbije iz Ustava SFRJ?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovi amandmani su apsolutno u skladu sa Ustavom Savezne Republike Jugoslavije. Ukoliko imate pred sobom član 4 Ustava Savezne Republike Jugoslavije, u njemu je data definicija autonomne pokrajine, pa je rečeno da je: "Socijalistička autonomna pokrajina je autonomna socijalistička samoupravna društveno-politička zajednica, zasnovana na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi u kojoj radni ljudi i građani, narodi i narodnosti ostvaruju svoja suverena prava, a kada je to u zajedničkom interesu republike kao celine Ustavom Socijalističke Republike Srbije predviđeno i u republici". Dakle koji će obim prava i dužnosti imati pokrajina, to određuje Ustav Republike Srbije, proizilazi iz ovog člana 4 Ustava Savezne Republike Jugoslavije. Dakle, predmet republičkog Ustava je da dozira, da odredi količinu nadležnosti autonomne pokrajine.

SUDIJA BONOMI: Profesore, u vezi sa ovim 47. amandmanom želim da vam postavim isto pitanje koje sam vam postavio ranije u vezi, čini mi se, sa brojem 29. Kakva je bila situacija pre donošenja tog amandmana? To je moje prvo pitanje.

SVEDOK MARKOVIĆ: Pre donošenja ovog amandmana pokrajina je jednostavno mogla vetirati, a to znači zabraniti promenu Ustava Republike Srbije.

SUDIJA BONOMI: Hvala. A moje drugo pitanje je: kakav je amandman donet na savezni Ustav, što je onda tražilo da se donese ovaj amandman na Ustav Srbije?

SVEDOK MARKOVIĆ: Nikakav amandman nije donet na savezni Ustav, jer je reč o pitanju iz sfere, iz oblasti samoorganizovanja republike. Kako će se menjati republički Ustav, to određuje republika, a federalna država određuje kako će se menjati federalni Ustav. Dakle u tom smislu nije bilo promena na saveznom nivou. Ja sam već rekao da je najveći broj ovih odredaba, videli smo, ukupno 36, izazvano promenama federalnog Ustava, a ovih pet članova su bili u domenu ustavotvorne vlasti republike koja ih je, evo vidimo, drugačije regulisala nego što je to bilo u prvobitnom tekstu Ustava Republike Srbije od 1974. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, čineći to šta ste upravo rekli, da li je republika izašla iz okvira svojih ovlašćenja koje ima po saveznom Ustavu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nipošto. Republika je upravo postupila po federalnom Ustavu. Na republici je da odredi količinu nadležnosti autonomne pokrajine. A koja razlika između republike i autonomne pokrajine, to proizilazi iz člana 3 i 4 Ustava SFRJ. U članu 3 je rečeno da je republika država, prema tome i Srbija je država, a autonomna pokrajina je autonomna socijalistička samoupravna društveno-politička zajednica. Dakle, ne država. Ona nije država. Ona ne može ostvarivati iste funkcije koje ostvaruje država. Inače bi autonomija bila *status in statu*, bila bi država u državi.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle odgovorili ste mi da je to urađeno u skladu sa Ustavom Jugoslavije. Nisu prekoračena ovlašćenja koja republika ima u Ustavu Jugoslavije, pa mi kažite: da li se Ustavni sud Jugoslavije izjašnjavao o tome da li su ovi amandmani u skladu sa Ustavom Jugoslavije? Ja vam skrećem pažnju na tabulator 18 u kome je dato ovo mišljenje Ustavnog suda Jugoslavije. Dakle moje pitanje je, profesore: da li se Ustavni sud Jugoslavije izjašnjavao o tome da li su ovi amandmani u skladu sa Ustavom SFRJ?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ustavni sud Jugoslavije se na predlog Saveznog veća Skupštine Jugoslavije izjašnjavao o ustavnosti svih amandmana na republičke ustave, pa tako i o ustavnosti amandmana na Ustav Republike Srbije. On je davao mišljenje Skupštini SFRJ o tome da li su ti amandmani u suprotnosti sa saveznim Ustavom ili nisu. I Ustavni sud je u svega tri tačke našao da od ukupno 41 amandmana, tri rešenja u njima nisu bila u skladu, odnosno bila su u suprotnosti sa saveznim Ustavom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Koja su to tri rešenja?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To su prvo rešenja u vezi sa prometom nepokretnosti. Amandman je sadržao odredbu o ograničenju prometa nekretnina, nepokretnosti i Ustavni sud je izrazio mišljenje da je taj amandman u suprotnosti sa saveznim Ustavom. Zatim drugo pitanje za koje je Ustavni sud našao da je u suprotnosti sa saveznim Ustavom je upotreba pisma, favorizovana je ćirilica, pa je Ustavni sud rekao da su oba pisma ravnopravna i ćirilično i latinično. I treće se pitanje ticalo delegatskog sistema, formiranja takozvane "delegatske izborne jedinice" za izbor veća opština republičke Skupštine. Republička je Skupština, kao što je poznato, imala tri veća: Veće udruženog rada, koje je bilo najmasovnije. Imalo je 160 poslanika, Veće opština 90 poslanika i Društveno-političko veće koje je imalo 90 poslanika. Dakle, ni jedan od amandmana od ovih koje smo pomenuli, 29, 31, 33, 43 i 47, nije bio sa stanovišta Ustavnog suda u suprotnosti sa Ustavom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, jeste li vi bili član Suda koji je doneo ovu odluku?

SVEDOK MARKOVIĆ: Upravo je pitanje pravo. Nisam bio tada član Ustavnog suda, ali sam tada bio pozvan na sednicu iz ... Na javnu raspravu kao predstavnik, opet, iz nauke i struke. Na javnoj raspravi se nalaze predstavnici donosioca akta, zatim predstavnici onog ko je pokrenuo postupak za ocenu ustavnosti i predstavnici nauke i struke. I tada se na osnovu referata koji podnosi sudija izvestilac ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala, profesore.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle vi tada niste bili sudija Ustavnog suda, ali ste prisustvovali i učestvovali u radu sednice Ustavnog suda u javnoj raspravi.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. Upravo sam se javljao za reč i govorio o celoj stvari. Sudija Kristan je tada bio sudija Ustavnog suda.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sad vas molim da u svetlu te odluke Ustavnog suda, prokomentarišete ove tačke koje ću vam pročitati. To su iz ovog kosovskog dela, tačke 79 i 81. Tačka 79: "Istovremeno su se u Srbiji sve češće čuli zahtevi da se Kosovo stavi pod jaču srpsku kontrolu, pa su tim povodom održavane brojne demonstracije. Dana 17. novembra 1988. godine, visoki albanski funkcioneri na Kosovu smenjeni su sa rukovodećih položaja u pokrajini, a umesto njih su imenovani ljudi lojalni Slobodanu Miloševiću. Početkom 1989. godine Skupština Srbije je predložila amandmane na Ustav Srbije kojima će Kosovu biti oduzeta većina autonomnih ingerencija, uključujući i kontrolu nad policijom, obrazovnom i ekonomskom politikom,

izbor zvaničnog jezika kao i pravo veta na dalje promene Ustava Srbije. Kosovski Albanci su masovno demonstrirali protiv predloženih promena. Početkom februara 1989. godine štrajk albanskih rudara na Kosovu doveo je do daljeg zatezanja situacije". A iz tačke 81 koja kaže: "Skupština Kosova sastala 23. marta 1989. godine u Prištini (Prishtine) i izglasala usvajanje predloženih ustavnih amandmana, pri čemu se većina delegata kosovskih Albanaca uzdržala od glasanja. I pored toga što nije postojala potrebna dvotrećiska većina u Skupštini, predsednik Skupštine je proglasio da su amandmani usvojeni. Skupština Srbije 28. marta 1989. godine je izglasala usvajanje ustavnih promena, čime je praktično ukinuta autonomija data Ustavom iz 1974. godine".

SUDIJA ROBINSON: Profesore, možete li da odgovorite na ove navode redom? Prvo, navod iz paragrafa 79, a to je da su se u Srbiji sve više čuli zahtevi da se Kosovo stavi pod jaču srpsku kontrolu, pa su tim povodom održavane brojne demonstracije... Ukratko, molim vas.

SVEDOK MARKOVIĆ: Ne slažem se. Ne slažem se zbog toga što Kosovo nije stavljeno pod srpsku vlast, nego je jednostavno autonomna pokrajina uklopljena u ustavno uređenje Republike Srbije, s obzirom da je u članu 2 Ustava Savezne Republike Jugoslavije rečeno da su pokrajine u sastavu Republike Srbije. Prema tome, izraz "srpska vlast", ''serbijan rul'' (serbian rule), je potpuno izlišan i suviše jak.

SUDIJA ROBINSON: Hvala. Dobro, a sad idemo na sledeći navod: "17. novembra visoki albanski politički funkcioneri na Kosovu smenjeni su sa rukovodećih položaja u pokrajini, a umesto njih su imenovani ljudi lojalni Slobodanu Miloševiću". Možete li da komentarišete taj navod? Da li ste u stanju da to komentirate kao o činjenjičnoj stvari?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ja nisam u stanju. Nisam bio u politici u to vreme, a ovde nema nijednog imena navedenog da bih mogao da kažem koji su to ...

SUDIJA ROBINSON: Dobro. Idemo onda na sledeći navod: "Početkom 1989. godine Skupština Srbije predložila je amandmane na Ustav Srbije kojima će Kosovu biti oduzeti većina autonomnih ingerencija, uključujući i kontrolu nad policijom, obrazovnom i ekonomskom politikom, izbor zvaničnog jezika, kao i pravo veta na dalje promene Ustava Srbije". Možete li da komentarišete taj navod?

SVEDOK MARKOVIĆ: Jedino što je tačno u ovom navodu je da su pokrajine lišene prava veta na Ustav Republike Srbije. Ostalo, videlo se iz pregleda tih amandmana, ne odgovara istini.

SUDIJA ROBINSON: Sledeće. Opet činjenično pitanje: "Početkom februara 1989. godine, štrajk albanskih rudara na Kosovu doveo je do daljeg zatezanja situacije". Jeste li u stanju da komentarišete taj navod, kao činjenični navod?

SVEDOK MARKOVIĆ: Nisam iz istih razloga. U to vreme ja nisam bio u politici. U to vreme sam ja bio samo profesor faklulteta.

SUDIJA ROBINSON: U redu. A u paragrafu 81 prvi navod glasi ovako: "Skupština Kosova sastala se 23. marta 1989. godine u Prištini i izglasala usvajanje predloženih ustavnih amandmana, pri čemu se većina delegata kosovskih Albanaca uzdržala od glasanja". Možete li to da komentarišete?

SVEDOK MARKOVIĆ: To opet ne odgovara istini, jer u odluci o proglašenju ovih amandmana, ako imate tekst amandmana, onda vidite da svim amandmanima prethodi odluka o proglašenju amandmana 9 do 49 na ustav Socijalističke Republike Srbije. To je takozvana ''promulgacija amandmana''. E tu stoji da se proglašavaju ovi amandmani, a sa kojima su se saglasile Skupština Socijalističke Autonomne Pokrajine Vojvodine na zajedničkoj sednici svih veća 10. marta 1989. godine i Skupština Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosova na zajedničkoj sednici svih veća 23. marta 1989. godine. Ne mogu da zamislim da bi u službenom glasilu mogla da figuriše jedna laž.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson?

SUDIJA ROBINSON: Da?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Samo da vas podsetim da smo ovde imali svedoka Vukašina Jokanovića koji je doneo sva dokumenta, a puštali smo i film sa te sednice Skupštine Kosova gde se sve to videlo i tačno u...

SUDIJA ROBINSON: Da, sećam se.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: ... u zapisniku ima koliko je bilo ...

SUDIJA ROBINSON: Sećam se.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: ... i tako dalje, i tako dalje, tako da je ovo nesumnjivo neistina, jer je to dokumentima, ne samo svedočenjem, nego i dokumentima filmskim i stenografskim potvrđeno ...

TUŽILAC NAJS: Ne, ovo nije ispravna karakterizacija, ako mi dozvolite da to kažem.

SUDIJA ROBINSON: Ovo je komentar, gospodine Miloševiću, koji u ovom trenutku nije prikladan, niti u bilo kom drugom trenutku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore Markoviću, da li je većina kosovskih Albanaca, delegata, bilo uzdržano na toj Skupštini?

Toga se sećate, jer pretpostavljam da ste pratili ustavne promene kao član ustavne komisije.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Da se većina uzdržala, onda amandmani ne bi mogli da budu doneseni, jer se traži dvotrećinska većina. Prema tome, nije se većina mogla uzdržati. Morala je većina da glasa ''za'', jer samo su tako predlozi amandmana mogli postati ustavni amandmani.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, hvala, profesore Markoviću. Idemo dalje. A recite na najopštiji način, kojim se argumentima, možda je trebalo i ranije da vam postavim ovo pitanje, ali je veoma važno, pa ću ga sada postaviti: kojim se argumentima ustavna komisija, dakle ta ustavna komisija u čijem ste radu i vi učestvovali, rukovodila u zasnivanju svojih predloga ovakvih amandmana, koje smo prošli i citirali one koji se tiču pokrajina, dakle kojim se argumentima rukovodila u zasnivanju takvih predloga?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pre svega u vezi sa primenom Ustava. Od 1974. godine do 1989. godine nataložilo se jedno veliko iskustvo. To iskustvo je bilo rezimirano u elaboratima radnih tela pojedinih organa Republike Srbije. Na njega je reagovala nauka i struka i najzad, na njega je reagovalo javno mnenje. Prema tome, te promene su izvršene upravo uvažavanjem sva ova tri izvora. Još 1977. godine Predsedništvo Republike Srbije je izišlo sa jednim elaboratom o pravnom položaju Republike Srbije i autonomnih pokrajina u njenom sastavu, takozvana "Plava knjiga", koja nije nikada bila objavljena i koju sam ja, inače, dobio pred samo ovo suđenje, tekst te knjige, zahvaljujući akademiku Kosti Mihajloviću. Zatim su to bili naučni skupovi. Jedan naučni skup koji je bio jugoslovenski po svom karakteru, na kojem su bili i predstavnici Albanaca i predstavnici Hrvatske, Makedonije, dakle Makedonci i Hrvati, nedostajali su samo Slovenci da bi bili zastupljeni svi, dakle cela etnička slika Jugoslavije, na tom skupu, to je skup društveno-političke zajednice u društveno-političkom sistemu Jugoslavije i ja sam tu knjigu priložio. Nema potrebe da se prevodi... Koja je cela posvećena tom pitanju da je stav nauke jednodušan, da je ustavni položaj Srbije neodrživ. Da je to jedan ustavno-pravni *nonsens* (nonsense). Autonomna pokrajina koja je sopstvenoj republici u čijem je sastavu, rival toj republici. Rivalski odnosi postoje između republike i autonomne pokrajine. I zatim je to *opinion communis*, takozvano ''javno mnenje'' koje je na svojim plećima iznelo ove promene, naročito, mislim, amandman 47. Amandman 47 je bio posledica tog spontanog narodnog nezadovoljstva jednim rešenjem koje je apsurdno, da republika ne može promeniti sopstveni Ustav bez saglasnosti pokrajine koja je

u njenom sastavu. To bi bila tri, po meni, izvora ili inspiracije, da tako kažem, ustavne komisije kada je amandmanima uređivala ovu oblast.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite mi, profesore, da li je ta saglasnost pokrajine na bilo koji način bila utemeljena u Ustavu Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ni na koji način. To Ustav federalni, Ustav federalne Jugoslavije nije tražio od Republike Srbije. To je izum, da tako kažem, republičkog Ustava od 1974. godine. Niti u svetu gde postoje teritorijalne autonomije i gde postoji takvo rešenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste pomenuli maločas ovu "Plavu knjigu". To vam je, gospodo, u tabulatoru 6 dato, ceo taj tekst "Plave knjige". Ja ga neću citirati u celini, ali to je, znači, sedamdesetih godina rukovodstvo Srbije napravilo. Citiraću, profesore, samo sa strane 172. jedan mali izvod koji kaže: "S obzirom na izražene tendencije slabljenja jedinstva republike ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, to nije prevedeno.

TUŽILAC NAJS: Mislim da se ovde opet radi o duplikatu dokaznog predmeta D266, tabulator 3, a to je, mislim, sada prevedeno na engleski.

SUDIJA ROBINSON: Da, imamo prevod D266, tabulator 3. To je "Plava knjiga".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja ću citirati samo jedan kratak izvod sa strane 172. koji imate pred sobom: "S obzirom na izražene tendencije slabljenja jedinstva ...

Prevodioci: Da li gospodin Milošević može da precizira da li je to tabulator 6 ili ''Plava knjiga''?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, morate bolje da upravljate svojim predmetom u interesu efikasnog postupka. Što sad citirate? Da li je to ista ova "Plava knjiga" koju imamo i u D266, tabulator 3?

TUŽILAC NAJS: Ja mislim da jeste i mislim ako optuženi bude citirao stranu 172, tabulatora 6, na engleskom jeziku to će najverovatnije da bude strana 41, jer vidim da je slika broj 5 na strani 172 na BHS-u, a to je na strani 41 na engleskom.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ovo je ne samo nepristojno, nego je i uludo trošenje vremena voditi postupak na ovakav način. Ovaj postupak nije privatni razgovor između vas i svedoka. Pre nego što započnete da govorite o nekoj temi, morate da budete sigurni da Pretresno veće ima pred sobom dokumente kojima se služite. Tako se to radi, barem na sudovima na kojima sam ja bio na Jamajci (Jamaica). Inače ne možemo da radimo. Vi morate da budete sigurni da mi pred sobom imamo konkretan

dokument na koji se pozivate. Nije na tužiocu da obavlja vaš deo posla. Dakle, šta sad citirate?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, moram da vam kažem da ja čak uopšte nemam engleski prevod. Očekivao sam da ga vi dobijete, ali ja ga nisam dobio, verovatno zbog toga što je dugo trajao ovaj odmor za vaše službenike koji se bave ovim prevodima. Ja sam pretpostavljao čak da i nema engleskog prevoda, pa sam se poslužio jednom ustaljenom praksom da mogu da citiram jedan mali deo na srpskom koji prevodioci mogu prevesti, jer ne citiram celu knjigu. Citiram jedan mali izvadak, a to ste, koliko razumem, veoma često tolerisali, da se citira jedan kratak pasus čak iz dokumenta koji ne mora biti preveden, ako se stavi na grafoskop i prevede.

SUDIJA ROBINSON: Da. hajde da to onda stavimo na grafoskop.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, molim vas stavite stranu 172 na grafoskop.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovde se kaže: "S obzirom na izražene tendencije slabljenja jedinstva republike kao celine i na sve izrazitije diferenciranje tri odvojena područja, slabo ili samo formalno međusobno povezana, počinje se otvarati pitanje da li i srpski narod ravnopravno sa drugim narodima Jugoslavije ostvaruje svoje istorijsko pravo na nacionalnu državu u okviru jugoslovenske federacije koja počiva na principu nacionalnog samoopredeljenja. Isto tako sve više se nameće problem nedefinisanosti takozvanog 'užeg područja' u društveno-političkom i drugom smislu, što u uslovima postojećih institucionalnih rešenja dovodi do političke neravnopravnosti radnih ljudi i građana sa užeg područja republike i onih s teritorija socijalističkih autonomnih pokrajina". Dakle, to je ono što sedamdesetih godina se konstatuje u ovom obimnom materijalu. Ja sam izabrao samo jedan citat, a, profesore, izabrao sam ga da bi uporedio taj citat iz tabulatora 6 sa citatom iz tabulatora 35. "Osnovni stavovi u vezi sa reformom političkog sistema, u Beogradu 22. jula 1989. godine,'' a autor je ''Komisija Republike Srbije za pitanja političke reforme". Iz engleskog teksta citiraću samo tačku 6, dakle ona korenspondira sa onim šta sam maločas citirao iz sedamdesetih godina. Nadam se da imate to pred sobom, profesore: "Položaj i funkcija autonomnih pokrajina ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: "Položaj i funkcija autonomnih pokrajina kao posebnih društveno-političkih zajednica i oblika političko-teritorijalne autonomije treba se zasnivati na njihovim specifičnim karakteristikama koje se tiču njihovih nacionalnih struktura i drugih društveno-ekonomskih, istorijskih i kulturnih karakteristika. One ne mogu imati svojstva koja su prikladna za republike kao državne zajednice. Njihova

prava na polju udruživanja i zastupanja u organima federacije treba da budu određena Ustavom SFRJ" Ustavom Jugoslavije. Dakle, profesore, imate citat koji sam vam dao iz sedamdesete godine. Imate ovu tačku 6 iz 1989. godine. Da li su konstatacije slične? Da li je kasnija oštrija ili blaža? Šta možete da kažete o upoređenju? Da li su vam poznata oba teksta?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Oba teksta su mi poznata, a i da nisu, vi ste pročitali obe odredbe sada. Mnogo je oštrija kvalifikacija iz "Plave knjige" koja je ugledala svetlost dana 1977. godine, koja je kao elaborat bila završena 1977. godine, jer se u "Plavoj knjizi" kaže da upravo to slabljenje jedinstva u Republici Srbiji i diferenciranje Srbije na tri posebna područja, otvara pitanje realizovanja prava srpskog naroda na samoopredeljenje u jugoslovenskoj federaciji koja je cela koncipirana kao samoopredeljenje ravnopravnih jugoslovenskih naroda. A u ovom drugom dokumentu se samo kaže da pokrajine ne mogu biti isto što i države. Ne mogu imati obeležja države. Dakle moraju biti te funkcije lišene.

SUDIJA KVON: Profesore Markoviću, interesuje me da li ste u stanju da mi kažete o čemu se radi u ovom dokumentu pod tabulatorom 35? Da li se radi o originalnom dokumentu ili je dokument pripremljen na engleskom jeziku? Ako jeste, u koje svrhe?

SVEDOK MARKOVIĆ: A izvinite, o čemu je reč u tabulatoru 35?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: 35 je ovaj drugi iz kog sam citirao tačku 6 sa 14. strane.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je oficijelni dokument koji je inače pripremila Komisija za reformu političkog sistema koju je obrazovalo, opet Predsedništvo Socijalističke Republike Srbije. Predsednik te komisije je bio sadašnji predsednik Ustavnog suda Republike Srbije, gospodin Slobodan Vučetić, a ja sam bio član te komisije, jedan od članova te komisije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite, profesore šta su bili smisao, cilj i motivacija, pošto ste sad objašnjavali sve ove amandmane koji se tiču autonomnih pokrajina, čime se rukovodila komisija kod izrade amandmana koji su se ticali položaja autonomnih pokrajina?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Komisija se rukovodila, pre svega, ustavnom praksom. U ustavnoj praksi je došlo do deformisanja ustavnih rešenja u tom smislu što se Republika Srbija svela, kao država, na uže područje, na područje van područja pokrajina, a što su pokrajine postepeno stasavale kao države. Smisao autonomije je i u Ustavu Republike Srbije, a uopšte i u svetu, da se izraze posebnosti, da tamo gde je stanovništvo određenog tla, određene teritorije, drugačije, različito od većine, da tu različitost može da iskaže, a nije smisao autonomije da zaokružuje državnost.

U praksi su se autonomije ponašale, obe autonomije, ne samo Kosovo, nego i Vojvodina, štaviše, Vojvodina je prednjačila u takvoj praksi, dakle ponašale su se kao kvazi-države. One su zaokruživale svoju državnost i donosile su, na primer, potpuno identične zakone kao Republika Srbija. Dakle pojedini zakoni koje je donosila pokrajina, da bi se zaokružio pravni sistem pokrajine kao države, bili su prepisani, isti takvi republički zakoni koji su važili na užem području. Prema tome, dok se Republika Srbija potisnula kao država, na prostor između pokrajina, pokrajine su na svom prostoru bile prave rivalske države Republici Srbiji. E upravo polazeći od takvog saznanja i takve prakse koja je, čini mi se najstudioznije analizirana u ovoj "Plavoj knjizi", ona je vrlo dokumentovana i tu je po opštoj ... Šteta što se zaustavila analiza na 1977. godini, da je analiza bila do 1989. godine, mislim da bi još bilo plastičnije i da bi još bilo jasnije da su promene Ustava Republike Srbije od 1989. godine bile neminovnost, da one nisu ni od jednog federalnog organa bile označene kao suprotne Ustavu, Ustavu Federalne Republike Jugoslavije. Evo, ja sam naveo stav Ustavnog suda i postoji i izričiti zaključak Skupštine SFRJ koji je ona donela na zajedničkoj sednici Saveznog veća i Veća republika i pokrajina od 1. marta 1989. godine i on se nalazi u dokaznim predmetima, samo ja ne znam broj ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, da. Nije to sporno. To je tabulator 38. Samo, ja se nadam ... Ja ovde, nažalost, nemam prevod u ovim svojim tabulatorima. Nadam se da ga vi imate, jer ovo je dato pre više od mesec dana ....

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Je l' postoji na engleskom?

SUDIJA ROBINSON: Da. Postoji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ako postoji onda se u tački 10 kaže: "Skupština SFRJ ističe da su izvršene promene Ustava SFRJ imale za cilj da omoguće sprovođenje reforme privrednog i političkog sistema i da njima nisu izmenjena osnovna načela". To kad je reč o amandmanima na Ustav federacije. Ali dalje u drugom stavu: "Skupština ocenjuje da se usvojenim promenama Ustava Republike Srbije od strane Skupštine Republike Srbije obezbeđuje neophodno jedinstvo i zajedništvo svih socijalističkih samouprvnih snaga u Srbiji na liniji stavova XIII Kongresa Saveza komunista Jugoslavije. Ove promene značajne su ne samo za Republiku Srbiju i socijalističke autonomne pokrajine, već i za ostvarivanje ustavne koncepcije jugoslovenske federacije i stabilnost cele zemlje i ne menjaju Ustavom SFRJ utvrđen položaj socijalističkih autonomnih pokrajina". Dakle, ovo konstatuje

federalni Parlament na zajedničkoj sednici oba doma, oba veća i Saveznog veća i Veća republika i pokrajina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Markoviću, niste citirali poslednju rečenicu

(...)

SUDIJA BONOMI: Samo jedan trenutak, molim vas. Mislim da svi imamo isti dokument pred sobom. Mislim da dokument počinje rečima: "U cilju zaštite ustavnog poretka, javnog reda i mira, lične imovine, sigurnosti i bezbednosti svih građana i društvene imovine i što bržeg normalizovanja pogoršanog stanja u SAP Kosovo", je l' se o tom dokumentu radi?

SVEDOK MARKOVIĆ: Da, o tom dokumentu se govorilo, u pravu ste.

SUDIJA BONOMI: Hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I onda se dalje kaže da: "Skupština SFRJ", pa se poziva na članove i tako dalje "1. marta 1989. godine usvojila je sledeće zaključke" i ovo su zaključci SFRJ. Pa onda ova tačka 10 koju ste maločas citirali ima na kraju još jednu rečenicu, koja kaže: "Radi ostvarivanja neophodnog jedinstva i zajedništva u SR Srbiji treba što pre završiti postupak promena Ustava SR Srbije". Dakle, ovo je 3. mart 1989. godine. 23. je bila Skupština Kosova koja je podržala, odnosno dala saglasnost u skladu sa Ustavom na promene Ustava Srbije, a 28. Skupština Srbije. Da li tako ide hronološki redosled ovoga šta se dešavalo?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jeste. To je redosled, hronološki i vremenski.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pomenuli ste "Plavu knjigu". Videli smo kako je to regulisano. Vi ste kasnije postali profesor, ali da li se sećate i da li ste imali prilike da imate u rukama i stučno-naučni časopis Pravnog fakulteta u Beogradu "Anale Pravnog fakulteta" koji su razmatrali ova ustavna pitanja Republike Srbije i ustavna pitanja Jugoslavije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jesam. Ja u to vreme nisam bio na Pravnom fakultetu. To je 1971. godina. Ja sam tada radio u Institutu za uporedno pravo, a taj ceo broj "Anala Pravnog fakulteta u Beogradu" koji je glasilo Pravnog fakulteta u Beogradu, je posvećen ustavnim promenama koje su izvršene amandmanima od 1971. godine, na Ustav SFRJ od 1963. godine. Tu je data jaka kritika tadašnjeg položaja autonomnih pokrajina, što je bio razlog, kao i kritika ličnosti Josipa Broza Tita, što je bio razlog da se ovi amandmani zabrane. I oni su zabranjeni ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne amandmani, nego "Anali".

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pardon, da se ovi "Anali" zabrane, a jedan od učesnika u raspravi, profesor Mihajlo Đurić je bio osuđen na kaznu zatvora i on je tu kaznu zatvora odležao. A jedno pet profesora sa ovog spiska koji su učestvovali u ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, dobro ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ... bili su udaljeni iz nastave. Bili su udaljeni iz nastave.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Recite mi, profesore Markoviću, sada kada se ponovo vratimo na ove amandmane, dakle i posebno smo citirali amandmane koji se odnose na pokrajine, da li je tim amandmanima ukinuta autonomija pokrajinama?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa ja mislim da je ... Potpuno je izlišno da se čovek to pita, je li, jer iz ovog šta sam do sada govorio, pokrajina se samo vratila u svoje normalne okvire, ustavne okvire, a ti okviri su dati u članu 4 Ustava SFRJ. Dakle, ona sama odlučuje o sopstvenim pitanjima. Ima autonomiju o sopstvenim pitanjima, ali ne može odlučivati o pitanjima koja su karakteristočna za Republiku Srbiju. To nije autonomija, to je onda hegemonija. Dakle autonomna pokrajina treba da bude autonomna jedinica, a ne vlast nad državom u čijem je sastavu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. Da li su tim amandmanima umanjena prava Albanaca?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja to nikako ne bih mogao da kažem, jedino što primećujem da se pitanje Kosova i Metohije, odnosno Kosova, kako se tada zvala autonomna pokrajina, izjednačuje sa albanskim pitanjem. Kosovo i Metohija nije autonomna pokrajina zato što na toj teritoriji većinu čine Albanci, nego zato što postoje istorijske, privredne, geografske i etničke specifičnosti tog područja. Dakle ne može se pokrajina Kosovo, to je jednako status Albanaca. To nije razlog za formiranje pokrajine, niti se tako može gledati na status autonomije.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, preformulisaću pitanje: kako su, dakle, Albanci, doživljavali autonomiju Kosova i Metohije?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Albanci su nesumnjivo, doduše ne svi, deo Albanaca je doživljavao ustavne amandmane kao, da tako kažem, uskraćivanje jednog broja autonomnih prava, jer je, videće se to i kasnije, ambicija Albanaca bila da pokrajina bude isto što i država, jer bi, daje isto što i država i pokrajina realizovala pravo na secesiju i da nije bilo amandmana od 1989. godine, sad bi sigurno van sastava Srbije bile Vojvodina i, za njom, Kosovo i Metohija i Srbija bi se svela na uže područje. Dakle,

smisao tih amandmana je bio, pokazalo se kasnije u budućnosti, oni su sprečili secesiju dve autonomne pokrajine, jer bi se sigurno Vojvodina, kao najrazvijenija regija u Jugoslaviji posle Slovenije, zajedno sa Slovenijom, isto kao i Slovenija otcepila od federalne Jugosavije, da je imala status jednak statusu koji ima republika. A ambicija Albanaca je uvek bila, opet ponavljam, dela Albanaca, da pokrajina bude isto što i republika, dakle drugo ime za republiku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite mi da li se ustavna komisija, čiji ste vi bili član, prilikom izrade ovih amandmana rukovodila i nekim uporedno-pravnim iskustvima i modelima?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jeste, ustavna komisija se rukovodila prvo jednim teorijskim pojmom teritorijalne autonomije. U teoriji se zna šta je teritorijalna autonomija, a drugo uporedno pravnim iskustvima, naročito iskustvima u vezi sa autonomijom u Italiji (Italy), takozvane "oblasti" u Italiji i u vezi sa Španijom (Spain) autonomnim zajednicama u Španiji. Imala je, doduše i neka iskustava u zemljama u kojima je asimetrično državno uređenja, koje imaju autonomiju, na primer Severna Irska (Northern Ireland) u Engleskoj (England) Farska ostrva (Faroe Islands), Grenland (Grenland), Azurska ostrva (Azores Islands) i Madera (Madeira), je li, ali to su bila marginalne, je li, ta iskustva, glavna su bila iskustva Italije i Španije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je, da li je ustavna komisija imala u vidu i razloge zbog kojih je posle Drugog svetskog rata autonomija data pokrajinama?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jeste, ustavna komisija je imala u vidu i te razloge. Autonomne jedinice su nastale 1945. godine. Njih ne poznaje AVNOJ, Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, taj ratni Parlament, najviši organ vlasti koji se formirao u toku rata i one su nastale naknadno kao dopuna državnog uređenja republike Srbije, a upravo imajući u vidu ove kompleksne razloge istorijske, geografske, ekonomske i šaren nacionalni sastav stanovništva i na Kosmetu, odnosno Kosovu i Metohiji i u Vojvodini, s tim što Vojvodinu karakteriše znatno veći broj etničkih zajednica, pripadnika etničkih zajednica, nego što je to slučaj na Kosovu. U Vojvodini, čini mi se postoji preko 20, mislim oko 26 etničkih zajednica, a na Kosovu je broj takvih etničkih zajednica ispod 10.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A kakvo je bilo reagovanje za koje vi znate na Kosovu i Vojvodini na ustavne amandmane? Da li je bilo nekih razlika u reakcijama u ove dve pokrajine i kako ih tumačite?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Reakcija je bilo ... Različite su bile reakcije. U Vojvodini su ti amandmani dobro bili prihvaćeni zato što je u

Vojvodini već bio izvršen politički obračun sa separatističkom političkom strujom koja je bila, ponavljam, glasnija od Albanaca sa Kosova i Metohije. Mnogo su glasniji, uporniji i agresivniji u želji da se prošire prava autonomnih pokrajina bili predstavnici te političke garniture u Vojvodini od prestavnika političke garniture sa Kosova i Metohije. Dakle, ti amandmani su u Vojvodini bili dobro prihvaćeni, a, razume se, separatisti na Kosovu i Metohiji koji su hteli nešto više od autonomne pokrajine, njih ti amandmani nisu zadovoljili, jer sve vreme, ponavljam, to će se videti, Albanci sa Kosova i Metohije žele uvek Kosovo i Metohiju kao državu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam je poznata ustavna deklaracija kojom su albanski, odnosno jedan deo albanskih delegata u Skupštini Kosova proglasili "Kosovo republiku (Kosova Republike)."

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jeste, ta deklaracija je bila predmet ocene ustavnosti Ustavnog suda Jugoslavije. To je ustavna deklaracija kojom se upravo realizuje ta težnja Albanaca, ta težnja da Kosovo bude isto što i republika i ta deklaracija se čak tako i zove "Ustavna deklaracija o Kosovu kao samostalnoj i ravnopravnoj jedinici u okviru federacije (konfederaciji) Jugoslavije kao ravnopravnog subjekta sa ostalim jedinicama u federaciji (konfederacija)" (Deklarata Kushtetuese per Kosoven si njesi e pamvarur dhe e barabarte ne kuader te federates (konfederates) Jugosllave si subjekt i barabarte me njesite tjera ne federate (konfederate). Dakle to je taj davnašnji san Albanaca sa Kosova i Metohije, da Kosovo i Metohija dok je postojala federalna Jugoslavija bude isto što i federalna jedinica, a status federalne jedinice imala je samo republika u federalnoj Jugoslaviji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada mi recite kako je Ustavni sud Jugoslavije reagovao na ovu ustavnu deklaraciju kojom se Kosovo proglašava republikom. Imate u tabulatoru 32 "Odluku o ocenjivanju ustavnosti ustavne deklaracije o Kosovu kao samostalnoj i ravnopravnoj jedinici u okviru federacije (konfederacije) Jugoslavije" i tako dalje, da ne čitam ovaj dugi naziv. Iz teksta se vidi da je sam ustavni sud pokrenuo postupak za ocenu ustavnosti.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Postupak je pokrenuo ustavi sud *ex oficio*. T je jedan od mogućih ustavnih načina za pokretanje postupka pred Ustavnim sudom, a Ustavni sud je našao da je deklaracija u celini neustavna i poništio je deklaraciju u celini. Pritom je upotrebio Ustavni sud sledeće argumente. Prvi argument da se na osnovu deklaracije samoopredeljuje neko ko nema takvo pravo ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada da pređemo polako preko toga da bi svako mogao da prati. "Ovu ocenu Ustavni sud zasniva na tome što su prema navedenim odredbama Ustava SFRJ socijalističke republike države zasnovane na suverenosti naroda, a Socijalističke Autonomne Pokrajine, Vojvodinaa i Kosovo su autonomne društveno političke zajednice u sastavu Srbije. To znači da po Ustavu SFRJ, SAP Vojvodina i SAP Kosovo nisu federalne jedinice kao što su republike, već su to autonomne društveno-političke zajednice u sastavu Srbije. Položaj autonomnih pokrajina utvrđen je Ustavom SFRJ i Ustavom SR Srbije u čijem su sastavu, pa se njihov položaj ne može menjati bez promena Ustava SFRJ i Ustava Srbije. Promena karaktera autonomnih pokrajina odnosno proglašavanje SAP Kosovo samostalnom i ravnopravnom jedinicom sa ostalim republikama u okvirima SFRJ značilo bi promenu sastava SFRJ kao federacije koju čine socijalističke republike kao države i federalne jedinice ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... "društveno-političke zajednice u sastavu Srbije. Zato po oceni Ustavnog suda Jugoslavije Skupština SAP Kosova nije mogla da menja karakter autonomne pokrajine utvrđenog Ustavom SFRJ". A onda dva pasusa dalje, znači preskačemo ovaj jedan, da ga ne citiram: "Ustavni sud smatra da nije u skladu sa ustavom SFRJ da se albanska ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, kako je i na kojoj osnovi ustavni sud Jugoslavije reagovao na ovu deklaraciju o nezavisnost i Kosova?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ustavni sud je smatrao da postoje četiri razloga za neustavnost ove deklaracije. Prvi razlog je što se samoopredeljuje neko ko nema takvo pravo po osnovu Ustava, to jest koji je sam sebi dodelio svojstvo koje nema po Ustavu SFRJ od 1974. godine. O tome se govori u tački 1 i tački 2 ove ustavne deklaracije. Drugi razlog je što Albanci u tački 3 ove deklaracije sami sebi dodeljuju jedno etničko svojstvo koje nemaju. Oni sebe od nacionalne manjine promovišu u naciju. Doduše, Ustav od 1974. godine ne nabraja nacionalne manjine u Jugoslaviji, ali u tom Ustavu postoji član 269 stav 2 koji kaže da su Albanci narodnost. Dakle, nacionalna manjina. Evo šta se kaže: "Savezni propisi i drugi propisi objavljuju se u 'Službenom listu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije kao autentični tekstovi na jeziku albanske i mađarske narodnosti". Dakle, kaže se da su Albanci narodnost, a termin narodnost u ovom Ustavu je sinonim za nacionalnu manjinu. Treći razlog je što se u tački 4 ove ustavne deklaracije izražava nepriznavanje Ustava Republike Srbije, jer su amandmani od 1989. godine sastavni deo Ustava Republike Srbije, a tu se kaže da se neće priznati ti amandmani. I najzad, u tački 5 se jednostrano menja status autonomne

pokrajine. Ona od autonomne jedinice postaje federalna jedinica, čak se menja i ime autonomne pokrajine. Ona se više neće zvati "SAP Kosovo", "Socijalistička Autonomna Pokrajina Kosovo", nego, jednostavno, "Kosovo", dakle samo geografsko opredeljenje. Time je promenjen ustavni naziv ove autonomne jedinice. To su četiri razloga zbog kojih je Ustavni sud smatrao da je ova deklaracija u celini protivustavna i on je nju kasirao, on je nju poništio.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam je poznat takozvani "Kačanički ustav", kako je do njega došlo, ko ga je doneo? Inače tekst imate u tabulatoru 33 na engleskom jeziku.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: "Kačanički ustav" je ustav koji je donela jedna nelegalna skupština, ako je uopšte bila i skupština. On je prethodio Ustavu Republike Srbije, a doneli su ga samo albanski delegati, albanski poslanici, što se vidi iz ove ustavne deklaracije. Ispod ove ustavne deklaracije, ako imate pred sobom, je 111 potpisa. Svih 111 potpisnika su Albanci. Nema nijednog predstavnika druge nacionalne zajednice. Dakle, isključivo Albanci su potpisali ovu ustavnu deklaraciju. I ni jedna druga, kao da na Kosovu žive samo Albanci i nijedna druga etnička skupina, osim Albanci. I tako i "Kačanički ustav" je donesen samo od Albanaca. Da je to tako, vidi se u preambuli "Kačaničkog ustava". U toj preambuli, ako imate pred sobom, to je osmi pasus od te preambule "Kačaničkog ustava" ... U sredini osmog pasusa stoji ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U sredini osmog pasusa imate "albanski narod 'Republike Kosovo'".

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dakle, "albanski narod 'Republike Kosovo'" je donosilac "Kačaničkog ustava". Dakle, jedan narod, a ne predstavničko telo naroda Kosova, svih nacionalnih zajednica, donosi ustav. Taj ustav je donet pre Ustava Republike Srbije. Ustav Republike Srbije je donet 28. septembra 1990. godine

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro, prethodno, molim vas, gospodine Robinson, u tabulatoru 32 je ova odluka Ustavnog suda koju smo maločas citirali. Ja tražim da se ona uvrsti kao dokazni predmet.

SUDIJA KVON: Već je usvojen, tako da nije od koristi da se ponovo usvaja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U redu. Profesore, Markoviću da li su ikada autonomne pokrajine imale status federalne jedinice, uključujući i Ustav od 1974. godine? Ja vam skrećem pažnju na tabulator 15. Tu vam je Ustav Jugoslavije, dakle, od 1974. godine. Da li su ikad autonomne pokrajine imale status federalne jedinice, uključujući i ustav iz 1974. godine? Imate član 2, 3, 4.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pokrajine nisu nikad u ustavnom razvoju federalne Jugoslavije imale status federalne jedinice. One su, počev od 1945. godine kad su nastale, pa sve do današnjeg dana imale status autonomne jedinice u okviru federalne jedinice Srbije. A da autonomne pokrajine nemaju status federalne jedinice, maločas ste i vi pročitali iz odluke Ustavnog suda Jugoslavije, samo da pomenem tu rečenicu ... Ustavni sud Jugoslavije kaže da: "po Ustavu SFRJ, SAP Vojvodina i SAP Kosovo nisu federalne jedinice kao što su republike, već su to autonomne društveno-političke zajednice u sastavu Socijalističke Republike Srbije." Dakle Ustavni sud je protumačio Ustav.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore Markoviću ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, da razjasnimo jednu stvar. Pitanje koje ste postavili o tome da li su one imale status saveznih jedinica, recite mi da li se u optužnici tvrdi da su one imale takav status ili možda gospodin Najs može da odgovori na to?

TUŽILAC NAJS: Pa možda može, možda ne može, ali u svakom slučaju u ovom trenutku to nije pitanje od materijalne važnosti. Proveriću optužnicu.

SUDIJA ROBINSON: Ja se pitam ...

TUŽILAC NAJS: Pa pitanje da li je sve to sve uopšte relevantno. Međutim, čini se da je u okviru opštih navoda koje svedok iznosi o povlačenju autonomije, da je to nešto što možda jeste od interesa za nas. Ja ću da proverim šta stoji u Ustavu od 1974. godine o statusu ovih autonomnih pokrajina. Primetio sam isto tako da poslednji odgovor svedoka zapravo nije bio odgovor na postavljeno pitanje.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ja sam to upravo citirao zato što je to netačno. Nije sporno da se tu pominje. Profesore Markoviću ... Mogu li da nastavim, gospodine Robinson?

SUDIJA ROBINSON: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mislim da smo dovoljno imali pitanja o amandmanima. Sasvim kratko: kakva je vaša uloga u pisanju Ustava Srbije iz 1990. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa ja sam tada bio član ustavne komisije koja je bila mnogočlano telo, a posle jedne koordinacione grupe u okviru ustavne komisije, kojom je opet rukovodio gospodin Slobodan Vučetić, koji je sada predsednik Ustavnog suda Srbije, dakle bio sam jedan od članova te koordinacione grupe koja je učestvovala u pisanju teksta Ustava. To je jedno uže telo u okviru ustavne komisije, koje je jedno glomaznije telo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, to uže telo je pisalo sam tekst Ustava, je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To uže telo je pisalo tekst Ustava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Koja su glavna obeležja tog Ustava, dakle Ustava iz 1990. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa glavna obeležja su tog Ustava što znači raskid sa socijalističkom samoupravnom ustavnošću i što inauguriše sve tekovine liberalno-demokratske ustavnosti. Prva takva tekovina je građanska suverenost. Dakle, umesto nacije ili radničke klase kao nosioca suverenosti, što je bila odredba prethodnog Ustava od 1974. godine, ovaj Ustav proklamuje u članu 2 građansku suverenost. Kaže: suverenost pripada građanima, a građani je ostvaruju neposredno i preko slobodno izabranih predstavnika. Druga tekovina je uvođenje višestranačkog sistema. Treća tekovina je uvođenje sistema vladavine prava. Četvrta tekovina je uvođenje podele vlasti. Dotle se organizacija vlasti zasnivala na načelu jedinstva vlasti, u korist Skupštine. Sada se razlikuju tri klasične grane državne vlasti: zakonodavstvo, egzekutiva i sudstvo. Zatim pluralizam svojinskih oblika, pri čemu je društvena svojina samo jedan od mogućih oblika svojine, nije isključiv oblik svojine, niti uživa posebnu zaštitu, kao što je to bio slučaj sa prethodnim Ustavom od 1974. godine. Dakle biće onoliko svojinskih oblika koliko izdrže konkurenciju tržišta. Sledeći princip je bio princip lokalne samouprave i, najzad, za ono vreme jedna vrlo razuđena skala ljudskih i građanskih sloboda i prava. Doduše, ta skala nije pretendovala na to da bude potpuna i da bude iscrpna, jer su, kao što znamo, ljudske slobode i prava, kategorija ne više Ustava, nego međunarodnih dokumenata, tako da sve ono šta je zapisano u međunarodnim paktovima o ljudskim slobodama i pravima, jeste ljudsko pravo i sloboda i u Republici Srbiji, čak i ako nije naznačeno izričito u deklaraciji ljudskih sloboda i prava. Evo, to bi bile, najkraće rečeno, tekovine tog Ustava od 1990. godine. Dakle on je uspostavio jedan klasičan sistem liberalno-demokratske ustavnosti. Čak je izostalo iz naziva države ono "Socijalistička", jer je to ideološko opredeljenje, samo se zemlja zove "Republika Srbija", iz naziva pokrajina izostalo "Socijalistička", Zove se "Autonomna Pokrajina". Znači, ideološki je potpuno očišćen od svih naslaga ideoloških, taj Ustav. I to je jedan precizan pravni dokument, a vidi se i po tome da je takav, što je od ranijeg Ustava Republike Srbije koji je imao preko 400 članova, imao je tačno 431 član, ovaj ustav ima svega 136 članova. Dakle, evo sad vidite koliko je kraći i za razliku od članova u prethodnom

Ustavu koji su dugački, nerazumljivi, konfuzni, ovaj Ustav je vrlo koncizan i pravnički vrlo pedantno sačinjen.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A kakav je položaj autonomnih pokrajina po tom Ustavu? I da proširim pitanje: da li je tim Ustavom ukinuta autonomija autonomnih pokrajina?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovim Ustavom nije ukunuta autonomija autonomnih pokrajina, ali autonomne pokrajine u ovom Ustavu su klasične jedinice teritorijalne autonomije, dakle ne neka vrsta kvazi-države, ne kao što su bile po Ustavu iz 1974. godine, nešto više od autonomne pokrajine, pri čemu je Srbija bila nešto manje, je li, od republike. Ovim Ustavom su one klasične jedinice teritorijalne autonomije u unitarnoj državi kakva je Republika Srbija. Ja ponavljam, takav status imaju oblasti u Republici Italiji i autonomne zajednice u Kraljevini Španiji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Hvala. A kako je definisana Republika Srbija u tom Ustavu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Republika Srbija je definisana kao građanska država i ja ću pročitati definiciju republike. Ona je data u članu 1, dakle kao država koja se zasniva na građanskoj suverenosti. Kaže se: "Republika Srbija je demokratska država svih građana koji žive u njoj, zasnovana na slobodama i pravima čoveka i građanina, na vladavini prava i na socijalnoj pravdi". Dakle, izostaju svi klasni elementi, svi nacionalni elementi ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Dobro. Bez daljeg objašnjenja. Pitao sam vas samo kako je definisana Republika Srbija u tom Ustavu. Profesore Markoviću, vi ste i jedan od pisaca Ustava Savezne Republike Jugoslavije iz 1992. godine, je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je. Učestvovao ... Bio sam član komisije koja je uradila predlog tog Ustava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite mi koji je osnovni smisao donošenja Ustava iz 1992. godine? Sasvim kratko.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Sasvim kratko. Najkraće, u jednoj rečenici. Smisao je da se ustavno-pravno oblikuje ono šta je ostalo od nekadašnje SFRJ, dakle dve republike: Republika Srbija i Republika Crna Gora i da se produži subjektivitet, pravni subjektivitet nekadašnje SFRJ. To stoji izričito u preambuli ovoga Ustava i ja tu imam tekst preambule. Dakle, u preambuli se sasvim jasno kaže da Savezna Republika Jugoslavija produžava kontinuitet SFRJ. Tu se kaže da: "Na temelju neprekinutog subjektiviteta Jugoslavije i dobrovoljnosti udruživanja Republiek Srbije i Republike Crne Gore" i tako dalje, Skupština donosi ovaj Ustav.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, vezano za sve te ustavne prerogative, ovde u sve ove tri optuženice se u nizu tačaka, ne mogu sve sad da ih nabrajam, gospodine Robinson, ali evo, na primer, u kosovskoj optuženici 23, 24, 25...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Postoji Ustav Jugoslavije u tabulatoru 39. Mislim čak da je dat na engleskom. Moje pitanje je glasilo u vezi sa ovim svim objašnjenjima koje ste dali u vezi sa Ustavom, rekao sam vam, tačka 23, 24, 25 i u drugim se pojavljuje. Citiraću samo u 23, pa ćete prepoznati, gospodo: "U dodatku *de iure* ovlašćenja koju je posedovao u relevantnom periodu koji pokriv optužnica, Slobodan Milošević je primenjivao široku *de facto* kontrolu mnogobrojnih institucija koje su bile od ključne važnosti ili uključene u optužbe koje su navedene". Dakle, recite mi kakva su to *de facto* ovlašćenja u vezi sa ovim Ustavima o kojima govorite? O kakvim se to *de facto* ovlašćenjima može govoriti?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pre svega, ovlašćenja su pravni pojam. Ovlašćenja su pravna kategorija. Ona se ili imaju ili nemaju pravo. Prema tome, *de facto* ovlašćenje je jedan *contradictio in adiecto*, suprotnost u pridanome. Ne mogu se imati ovlašćenja *de facto*. Ona se mogu imati samo po pravu. Na osnovu nekog pravnog osnova. *De facto* ne može imati uticaj. Može se imati ugled. Evo, na primer, na fakultetu gde ja radim moguće je da postoji, pored dekana, neki od profesora koji ima veliki ugled na fakultetu i veći od dekanovog ugleda, ali ...

TUŽILAC NAJS: Čini mi se da se radi o filozofskoj debati. Kako god to da formulišemo, mislim da to nema nikakve vrednosti za Pretresno veće, jer možda bi optuženi trebalo da postavi malo detaljnije pitanje, ukoliko bismo trebali da dobijemo odgovor koji bi bio od neke koristi, jer on ga je samo pitao o *de facto* kontroli.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, mislim da biste možda trebalo da pitate svedoka da nam kaže na osnovu njegovog iskustva i saznanja da li se može da kaže da ste vi, ustvari, imali kontrolu nad raznim institucijama? Profesore, dakle vama postavljam ovo pitanje.

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa ja ne znam kako se može dokazati da neko ima faktičku kontrolu. Kontrola se samo ima ako se kontrolno ovlašćenje dodeljuje na osnovu prava, jer kontrola i ovlašćenje su pravni pojmovi. To nisu faktički pojmovi. Dakle to je vezano za nadležnost, drugim rečima. Ne može neko imati nadležnosti koje nema. To je onda uzurpacija nadležnosti.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, ja razumem ono šta vi kažete, ali kako biste pomogli gospodinu Miloševiću, mislim da morate da se udaljite od

filozofskog pristupa i da se usredsredite na optužnicu. Dakle tu koristi termin *de iure* ovlašćenja, koristi se termin *de facto* kontrola. Dakle, to se odnosi na kontrolu i na ovlašćenja koje pojedinac ima, ne u pravnom smislu, već u činjeničnom smislu. I ukoliko želite da pomognete gospodinu Miloševiću, mislim da na ovo pitanje treba da se osvrnete, budući da se u optužnici tvrdi da je on imao *de facto* kontrolu. Dakle, vaš odgovor da *de facto* kontrola ne postoji, nije odgovor na to pitanje, budući da se ta tvrdnja iznosi u optužnici. Ukoliko ne možete da pomognete svojim odgovorom, u redu, idemo dalje. A možda bi i trebalo da idemo dalje, budući da profesor ima jedan naučno-filozofski pristup ovome, gospodine Miloševiću.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne. On je objasnio ono šta sam ga pitao. Profesore Markoviću, sad ćemo preći na treću grupu pitanja koja sam najavio na početku. Ona se odnose na vaše učešće u pregovorima sa albanskom nacionalnom zajednicom, sa svim nacionalnim zajednicama, na Rambuje (Rambouillet) i pitanja koja slede. Vi ste bili šef delegacije Vlade Srbije koja je pokušavala da stupi u razgovore, najpre sa predstavnicima političkih zajednica kosovskih Albanaca, a zatim i sa predstavnicima drugih nacionalnih zajednica na Kosovu i Metohiji. Dakle prvo ste startovali sa predstavnicima albanskih nacionalnih partija, a onda i predstavnicima svih nacionalnih zajednica na Kosovu i Metohiji. Kako je došlo do tog proširenja vaših aktivnosti?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa Vlada Republike Srbije, čiji sam ja u to vreme bio jedan od pet, ponovo naglašavam, potpredsednika, donela je bila odluku da se sukobi koji su na Kosovu i Metohiji eskalirali, moraju rešiti političkim sredstvima, političkim putem. I u tu svrhu ona je odabrala iz svojih redova jednu delegaciju. Tu delagaciju smo činili: ministar Andreja Milosavljević, ministar Ratomir Vico, ministar Ivan Sedlak i ja, kao šef njene delegacije. Mi smo dobili u zadatak da neposrednim pregovorima sa kosmetskim Albancima pronađemo izlaz iz situacije u kojoj je tada bila Republika Srbija i Kosovo i Metohija. Međutim, druge nacionalne zajednice na Kosovu i Metohiji osetile su se diskriminisanim. Zašto samo razgovor sa kosmetskim Albancima, a ne, na primer i sa Romima, i sa Turcima i sa Aškalijama, odnosno Egipćanima i sa Gorancima. Dakle one su prigovor na adresu Vlade Republike Srbije uputili da i oni žele da budu učesnici tih razgovora, jer su i oni stanovnici Kosova i ti će se razgovori i zaključci koji budu doneseni na njima, ticati i njihove sudbine. Tako da je taj razgovor, od prvobitne koncepcije, kao razgovor delagacije Vlade Republike Srbije i predstavnika albanskih političkih stranaka, bio proširen, promenio

koncepciju, kao razgovor Vlade Republike Srbije, na jednoj strani i predstavnika svih nacionalnih zajednica sa Kosova i Metohije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li ste imali u vidu Rezolucije Saveta bezbednosti (UN Security Council Resolution), skrećem pažnju da je to u tabulatoru 49, Rezolucija 1160, 1199 i 1203, gde ću iz Rezolucije 1160 da citiram samo treću i četvrtu tačku. Nadam se da to možete da nađete. Treća tačka, dakle: "Podvlači da način da se pobedi nasilje i terorizam na Kosovu, jeste taj da vlasti u Beogradu ponude kosovskim Albancima istinski politički proces". Tačka 4: "Poziva vlasti u Beogradu i vođstvo kosovskih Albanaca da, pod hitno i bez ikakvih preduslova se uključe u značajan dijalog o pitanjima u vezi sa političkim statusom i izražava spremnost da Kontakt grupa (Contact Group) omogući takav dijalog". U Rezoluciji 1199, tačka 3, kaže se: "Pozivamo vlasti u Saveznoj Republici Jugoslaviji i vođstvo kosovskih Albanaca da odmah stupe u značajan dijalog bez ikakvih preduslova, a sa učešćem međunarodne zajednice, da postave, takođe i vremenski okvir, kako bi se okončala kriza i postigao politički sporazum u vezi sa kosovskim pitanjem, a takođe pozdravlja i napore koji se ulažu, kako bi se omogućio takav dijalog". I onda u ovoj Rezoluciji 1203, to je tačka 5: "Naglašava hitnu potrebu da vlasti u Saveznoj Republici Jugoslaviji i da rukovodstvo kosovskih Albanaca odmah stupe u značajan razgovor" i tako dalje. Dakle vi ste objasnili da ste bili određeni od Vlade Srbije, na čelu te delegacije, išli tamo i šta je trebalo da bude predmet tih razgovora?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Samo, koliko ja vidim, ova Rezolucija je od 31. marta, a Vlada je donela odluku znatno ranije, 10. marta 1998. godine i prve razgovore zakazala u Prištini 12. marta 1998. godine. Sadržina razgovora je, ja sam već rekao šta je bila sadržina razgovora: da se pronađe političko rešenje za situaciju na Kosovu i Metohiji. Dakle da se obustave oružani sukobi i da se nađe mirno političko rešenje, ovo što piše u aktima Saveta bezbednosti, samo što je to Vlada Srbije odlučila i operacionalizovala pre ove Rezolucije Saveta bezbednosti. Ona je to učinila još 10. marta, ponavljam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, s jedne strane, ovo na čemu insistira Savet bezbednosti je već aktivnost koju je Vlada Srbije preduzela.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Istovremeno Vlada Srbije ravnopravno tretira sve nacionalne zajednice na Kosovu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je bila posledica zahteva tih nacionalnih ... Sve one su uputile pismo ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: ... Jedna za drugom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ali je to bila i posledica stava Vlade Srbije o ravnopravnosti svih nacionalnih zajednica na Kosovu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je upravo bila koncepcija Vlade Republike Srbije koja će se kasnije razraditi u aktima, koje je donela Vlada Republike Srbije, da se političko rešenje na Kosovu i Metohiji mora tražiti tako što bi se uspostavila ravnopravnost svih nacionalnih zajednica, ne majorizacija jedne nad drugom, nego poštovanje individualnosti svake nacionalne zajednice ponaosob. I institucionalna rešenja se imaju u tom pravcu tražiti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A delegacija je formirana odlukom Vlade 10. marta 1998. godine, je li tako?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kako je došlo do te odluke da se formira ta delegacija?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa situacija na Kosovu i Metohiji je nalagala tu odluku. Jednostavno sukob je prešao jednu granicu i moralo se ići na političko rešenje i upravo je to bio glavni motiv Vlade što je formirala jednu ovakvu radnu grupu i što je dala ovakav zadatak.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, a kako su tekli ti razgovori?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ti razgovori su tekli samo kao razgovori između predstavnika nealbanskih nacionalnih zajednica i predstavnika manjinskih partija u albanskoj nacionalnoj zajednici. Na primer, u njima su učestvovali Faik Jašari (Faik Jashari) koji je bio Albanac, predsednik Kosovske demokratske inicijative (Inicijativa Demokratike e Kosoves), jedne stranke koja nije imala većinu i bio je Sokolj Ćusja (Sokol Qysja). Isto tako Albanac koji je bio predsednik Demokratske reformske partije, Albanske demokratske reformske parije (Partija Demokratike Reformiste e Shqipetareve). Isto tako Albanac. A ostale nacionalne zajednice su isto tako bile predstavljene sa po dva ili više predstavnika i mi smo imali 15 puta, je li, pokušaj da razgovaramo. 15 puta je delegacija Vlade išla u Prištinu, po mojoj evidenciji 15 puta. Ja sam uspeo to da rekonstruišem. Imam tačno datume, je li, kad smo išli, iz svog dnevnika, ali tvrde, pošto je tada bila situacija prilično neredovna, tvrde ljudi iz okruga kosovsko-metohijskog, da je bilo takvih pokušaja više. Da ih je bilo čak 17. Ja sam siguran za 15 pokušaja i imam tačno datume kada smo išli u Prištinu na ove razgovore.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, iz onih rezolucija koje sam citirao, poziva se, kao što ste čuli i rukovodstvo kosovskih Albanaca da pristupi tim pregovorima. Dakle, vi ste na čelu vladine delegacije išli 15 puta. Koliko ste se puta sastali i sa rukovodstvom ovih većinskih partija kosovskih Albanaca? Svaki put ste išli tamo da se s njima sastanete.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Predstavnici većinskih partija Albanaca su bojkotovali te razgovore i potpuno su jasni njihovi razlozi. Prvo, učestvovanje njihovo na tim razgovorima značilo je da oni priznaju da su u sastavu Srbije, a njihova teza je bila da su oni posebno telo izvan Srbije. S druge strane, značilo je da uvažavaju državu Srbiju kao državu, što oni nikako nisu hteli. I treće, oni svoj osnovni zahtev, zahtev za konstituisanje Kosova i Metohije, odnosno Kosova kao posebne države, ipak nisu mogli ispostaviti jednoj delegaciji Vlade Republike Srbije. Uz to su oni insistirali na internacionalizaciji tih razgovora, dakle nisu pristajali na međusobne razgovore, nego samo na razgovore u prisustvu predstavnika međunarodne zajednice. I samo je jedan takav razgovor održan. Ja imam zapisano kada je to bilo. To je bilo 22. maja 1998. godine u zgradi Udruženja književnika Kosova (Shoqata e Shkrimtareve te Kosoves) koja je inače i služila istovremeno kao zgrada većinske partije na Kosovu, to je Demokratski savez Kosova (Lidhja Demokratike e Kosoves), čiji je predsednik gospodin Ibrahim Rugova (Ibrahim Rugova). Dakle samo je jedanput došlo do sastanka i na tom sastanku je krajnje uopštenim terminima bilo reči o neophodnosti traženja mirnog rešenja za situaciju na Kosovu i Metohiji. Posle toga više, uprkos odlasku delegacije Vlade Republike Srbije u Prištinu, ni jedan takav sastanak nije bio održan.

<u>Četvrtak, 20. januar 2005.</u>

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Svakako. Imamo jedan Kristanov na BHS-u... Trebaće nam par minuta. Naravno da će da budu dostupni. Profesore Markoviću, treba mi vaša pomoć u vezi sa ustavima čije nacrte ste vi pisali. Vi ste, naime, juče, odgovarajući na moja pitanja odbacili moju tvrdnju da ste na bilo koji način učestvovali u pisanju nacrta ustava bilo Republike Srpske, bilo Republike Srpske Krajine. I vi ste, ako se ne varam, rekli da je Ustav Crne Gore, možda onaj nedostajući ustav od ranije. Međutim evo šta ste vi rekli kad ste odgovarali na pitanje optuženog i nakon toga na podpitanje sudije

Robinsona (Robinson). Citiram vas: "Ne mogu sve da ih nabrojim. Mogu da vam kažem imena tri države, ali ne i četvrte. Jedan ustav je Ustav Republike Srbije iz 1991. godine. Zatim Ustav Republike Crne Gore iz 1992. godine, iz oktobra i Ustav Savezne Republike Jugoslavije iz aprila 1992. godine. Još uvek potpadam pod Zakon o službenim tajnama tako da ne mogu da navedem četvrtu zemlju." Molim vas da nam sada navedete ime te četvrte zemlje.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja opet moram da vas ispravim, jer vi stalno činite greške u pitanjima. Prvo, ja nisam rekao da sam ja pisao nacrte ustava i molim vas da više ne manipulišete tom formulacijom. Nisam ja pisao, ja sam bio u timu koji je pisao, dakle kolektiv je pisao. Drugo, nikakav Zakon o službenim tajnama nisam pomenuo, niti ja znam za takav zakon. Ja sam govorio o profesionalnoj tajni. Gospodine Najs, ja nikome ne polažem račune šta uradim iz svoje struke. Kod nas, u mojoj zemlji postoji sloboda naučnog stvaralaštva. Ja mogu da pišem kakve hoću nacrte, ali njih usvajaju merodavna, nadležna tela. Zašto bih ja vama polagao račune šta ja pišem? Trenutno, ja možda pišem još neki ustav ili zakon. Zašto je to vama relevantno da ja vama kažem? To je, ipak, zadiranje u jednu privatnu sferu u koju vi, ipak, nemate pravo da zadirete.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Markoviću, reči "službena tajna" dolaze pravo iz transkripta ovog postupka.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Najs, mislim da je ova debata bespredmetna. Ovaj svedok tvrdi da on ima profesionalnu povlasticu, međutim, koliko ja znam takva povlastica ne vredi na ovom Sudu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Možete li da nam pomognete oko nečega drugog, gospodine Markoviću?

SUDIJA BONOMI: Zar nećete da tražite odgovor na vaše pitanje?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, da hoću. Profesore Markoviću, pre nego što pređemo na sledeću stvar, čuli ste šta je rekao sudija o tome da povlastica one vrste koju ste vi navali, na ovom Sudu ne postoji, odnosno nije valjana. Možete li, molim vas da navedete četvrtu zemlju koju ste ranije spomenuli?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa, profesor Jovičić i ja smo radili zajedno na Statutu Srpske Autonomne Oblasti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Da li je to bila Srpska Autonomna Oblast za koju ste mi vi juče rekli da nikad nije imala nikakav ustav?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tada nije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li se sećate da ste rekli nešto vrlo mudro ... Ne, povlačim to, nije na meni da komentarišem te stvari, rekli ste

nešto o citatu lorda Palmerstona (Henry John Temple Palmerston). Da li ste sećate toga?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Sećam se.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, pa zašto biste vi osporavali postojanje nečega za šta veoma dobro znate da postoji?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam ... Lord Palmerston je rekao poslaniku engleskog Parlamenta (House of Commons) koji se pozvao na engleski ustav, da je spreman da da dobru nagradu poslaniku koji mu pokaže primer engleskog ustava. Ja sam to rekao imajući upravo u vidu da to šta sam radio nije upravo bio ustav. Toje bio ustavni dokument za koji smo mi, kao stručni ljudi, bili zamoljeni da uradimo. I zato sam rekao, "ako mi pokažete ustav, ja ću vam" ... Jer je to bio Statut autonomne oblasti koji je doduše akt ustavnog karaktera, ali nije ustav.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Markoviću, vi ste iz mojih pitanja juče znali da ja želim da ustanovim da ste vi pomagali u pisanju Ustava Srpske Krajine i Ustava Republike Srpske. Da li je to tačno?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je apsolutno netačno. To je, štaviše, laž.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, pa recite mi onda zašto sam vam ja postavljao ta pitanja? Što sam ja to pokušavao od vas da saznam? Recite to, molim vas, Sudu, kako bismo mi shvatili vaš način razmišljanja. Nema smisla da se tu zamajavamo, da vidimo jeste li vi iskren čivek ili ne. Koja je bila svrha tih mojih pitanja, profesore Markoviću?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Otkud ja znam? To, valjada, vi znate. Otkud ja mogu znati koja je svrha vaših pitanja? Za mene su ta pitanja bespredmetna, ali vi, valjda, znate šta me to pitate. Ta pitanja nemaju veze sa mojim svedočenjem. Ja svedočim o sasvim drugim stvarima, ali vi idete *ad hominem.* Vi mene analizirate kao ličnost.

SUDIJA ROBINSON: Profesore, profesore, ta se pitanja tiču vaše verodostojnosti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Postavićemo još jedno pitanje. Daću vam još jednu šansu pre nego što pređemo na drugu temu. Ono šta ste vi učinili juče je bio nameran pokušaj da dovedete u zabludu ovaj Sud u vezi sa vašim učešćem u vezi sa pisanjem Ustava RSK i RS. Hoćete li, molim vas, da objasnite zašto ste to pokušali?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Gospodine Najs, nikada nisam učestvovao u pisanju ustava te dve jedinice koje spominjete. Nikada, samo Statuta Srpske Autonomne Oblasti. Uostalom, Republika Srpska ima toliko učenih profesora ustavnog prava da su oni sami u stanju da pomognu u

pisanju nacrta ustava. Zašto bi oni angažovali mene iz Beograda kad oni već imaju to kod sebe?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, nećemo više da trošimo vreme na ovo. Sudu će verovatno da bude drago da ja zaista pokušam danas da završim.

SUDIJA BONOMI: Profesore, možete li, molim vas, da nam razjasnite šta ste mislili da kažete kad ste govorili o "Srpskoj Autonomnoj Pokrajini"? Oblasti?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ne Srpskoj Autonomnoj Pokrajini, nego Srpska Autonomna Oblast koja je bila formirana u Republici Hrvatskoj. Pošto nije bilo stručnih ljudi, pravnika, profesor Jovičić, tada akademik Jovičić i ja smo bili zamoljeni da to uradimo, da pomognemo da se stilizuju norme, da se naprave norme, jednostavno je reč o zanatskoj veštini, umeću pravljenja normi. Razume se, ideje treba da budu onog za koga se piše Ustav. Ja mogu za Zanzibar (Zanzibar), ako neko dođe i kaže mi kakav je Zanzibar, kakvo uređenje hoće, kakva je istorija Zanzibara, jer ja to radim zanatski, ja formulišem norme, a idejno ne učestvujem u kreiranju ustava.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sud bi mogao da se priseti da je u iskazu gospodina Babića koji je bio zaštićeni svedok, ali je kasnije njegovo svedočenje u celini obelodanjeno, da su njemu postavljena pitanja o tom Ustavu odnosno Statutu i na pitanje ko ga je pisao, on je rekao: "pisali su ga Borivoje Rašuo i profesor Ratko Marković". A sada idemo na drugu temu. Van hronološkog redosleda. Vi ste završili vaš rad na amandmanima Ustava Srbije i Vojvodine u proleće 1989. godine. Samo jedna stvar pre nego što pređemo na sledeću kratku temu. Nakon što je Skupština Kosova na onaj način na koji se to dogodilo izglasala amandmane, neki su ljudi izgubili život na ulicama u demonstracijama. Da li se sećate toga?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam vam rekao da mi je to apsolutno nepoznato, da ja nisam sa Kosova, niti sam na licu mesta pratio događaj. Mislim da je potpuno nerelevantno da prepričavam šta sam u to vreme čitao u novinama. Od tog vremena je prošlo 24 godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinjavam se, profesore, ali nije na vama da odlučujete šta je relevantno. Mi ovde imamo dokaze o tome da su neki ljudi izgubili život na ulicama. A moje pitanje što vredi za celo vaše svedočenje danas je sledeće: vi kao čovek koji ste se učestvovali u tako dramatičnim promenama ustavnog uređenja Jugoslavije, da li vi osećate bilo kakvu odgovornost za stvari koje su se dogodile nakon toga, kao, na primer, ljude koji su izgubili život na ulicama Kosova?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Te se stvari uopšte ne mogu dovoditi u vezu. Ja čak, štaviše, imam jedan veliki profesionalni ponos da sam u svemu tome učestvovao. I smatram jednim od svojih najvećih profesionalnih dostignuća da sam učestvovao u tom poslu. A to što neko želi od pokrajine da napravi državu i što zbog toga svoj život zalaže, to nema veze sa mojom profesijom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne prihvatam vaš opis onoga šta se dogodilo ali idemo dalje.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je vaša stvar.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: 1990. godine osnovana je SPS, stranka ovog optuženog. Postoji nešto šta vi niste rekli. Vi ste bili jedan od osnivača te stranke. Vi ste bili u Izvršnom odboru te stranke.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jesam, bio sam četiri meseca, a pošto sam izgubio na izborima kao kandidat za poslanika, ja sam podneo ostavku na članstvo, jer sam smatrao da je stranka sa mnom izgubila i da ja ne mogu biti u stranačkom rukovodsvu. I od tada, od 1990. godine pa sve do danas ja nisam imao ni jednu dužnost u SPS-u, osim običnog člana, a ostavku sam podneo rukovodeći se demokratskim načelom - onaj ko izgubi na izborima, mora da snosi posledice. I ja sam podneo ostavku na članstvo u Izvršnom odboru, a bio sam član Izvršnog odbora od jula meseca, pa do decembra meseca. Posle toga, posle 1990. godine sam običan član SPS-a.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, običan član SPS-a. Član grupe koja je razgovarala o podeli Bosne nakon sastanka u Karađorđevu između Miloševića i Tuđmana, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja to prvi put od vas čujem. Malo mi dajte konkretnije da vidim na šta mislite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vratićemo se na to.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovo je fantastika šta vi govorite. Ja to prvi put čujem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pa recite mi onda ovo. Nakon poznatog sastanka između Miloševića i Tuđmana u Karađorđevu gde su razgovarali o podeli Bosne, formirane su na obema stranama radne grupe koje bi se bavile donošenjem mogućih sporazuma o tome. Vi ste bili član radne grupe koja je služila ovom optuženom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ne može gospodin Najs da u pitanje stavlja tvrdnju da sam ja sa Tuđmanom razgovarao o podeli Bosne, to je samo njegova tvrdnja i, naravno, neistina. Ne može tvrdnju da stavi posle toga ''gde su razgovarali o podeli Bosne, vi ste bili u grupi''. Može da ga pita šta je radio, ali ta tvrdnja u pitenju kao činjenica ne može da se zasnuje.

SUDIJA ROBINSON: Međutim, ta tvrdnja je deo tvrdnji i teza Tužilaštva i, ako se ne varam, Tužilaštvo je izvodila dokaze u vezi s tim.

TUŽILAC NAJS: Da, mnogo dokaza.

SUDIJA ROBINSON: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, taj sastanak, po dokazima koje vi imate, bio je samo između mene i Tuđmana. Tvrdnje o dokazima su besmislica.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, nije prikladno sada to da se komentariše. Ovde su izvođeni dokazi o tom sastanku i na osnovu toga se sada postavlja to pitanje, a na kraju će Pretresno veće morati da oceni sve te dokaze.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Markoviću, jeste li sada uspeli da se setite vašeg učešća u toj radnoj grupi koja je savetovala ovog optuženog? Prvi sastanak je bio održan u jednoj lovačkoj kući blizu Osijeka 10. aprila 1991. godine. Setite se.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je bila radna grupa, a ne tim koji je služio Miloševiću i, molim vas, na takve formulacije ja moram da reagujem. Vi ste pravnik kao i ja, ne možete tako reći da sam ''služio'' Miloševiću. To je bila radna grupa u kojoj su bili: akademik Kosta Mihajlović, profesor Smilja Avramov, profesor Vladan Kutlešić i ja. A sa one druge strane su bili, isto tako, predvodnik je bio Dušan Bilandžić, profesor fakulteta, mislim da je i akademik, profesor Smiljko Sokol koji je bio moj partner za razgovor, jer je konstitucionalista ka i ja, profesor Zvonko Lerotić. Ako vi, gospodine Najs, mislite da profesori fakulteta dele Bosnu, onda ću ja posumnjati u neka vaša znanja.

SVEDOK MARKOVIĆ: Izvinjavam se, to je profesionalna deformacija, jer na času uvek nastojim da kažem što više. Dakle to je bila radna grupa u čijem su sastavu bili: akademik Kosta Mihajlović, profesor Smilja Avramov, profesor Vladan Kutlešić i ja, a na dugoj strani za razgovore, partner su bili, akademik Dušan Bilandžić, ja ne znam tačno da li je akademik, ali mislim da jeste, profesor Smiljko Sokol, profesor Zvonko Lerotić i ne mogu da se setim ko je bio četvrti član. Moj partner za razgovor je bio profesor Smiljko Sokol koji predaje ustavno pravo u Zagrebu, isto kao i ja u Beogradu. Ali ja vam tvrdim ako vi mislite da profesori univerziteta dele Bosnu, onda vi mnogo precenjujete profesore. Profesori nikad ne dele teritoriju, to radi uvek sam vrh politike, svugde u svetu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Naravno, vi ste bili tek običan član SPS-a i kada ste spomenuli jednog od ljudi s druge strane, da vidimo šta je on rekao o tome. Da pogledamo sledeći dokazni predmet. Uzmite, molim

vas, verzije na BHS-u novinskog članka iz "Nacionala" od 25. oktobra 1996. godine, a molim sudskog poslužitelja da englesku verziju stavi na grafoskop. Evo kako vaš kolega s druge strane opisuje stvari ...

SVEDOK MARKOVIĆ: Izvinite, koji kolega?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodin Bilandžić. Vidite i njegovu sliku. I videćete da ovde stoji sledeće. Samo trenutak. Pogledajte, molim vas, drugu stranu fotokopije, leva kolona, pri dnu leve kolone ispod podnaslova "najveća razilaženja", tu piše sledeće: "Do najvećih razilaženja između Tuđmana i mene došlo je prilikom rasprave o Bosni i Hercegovini. Početkom 1991. godine, nakon njegovih pregovora s Miloševićem, dogovoreno je da se sastanu dve komisije koje bi raspravljale o podeli Bosne i Hercegovine. Tuđman nam je tada rekao da se on s Miloševićem načelno dogovorio, a da mi to moramo konkretno da razradimo na mapama. U tim su razgovorima sa srpske strane učestvovali: akademik Kosta Mihajlović, šef Miloševićevog kabineta Kutlešić, Smilja Avramov i potredsednik Vlade Srbije. Održana su tri kruga razgovora od po 10 sati u Tikvešu i u Beogradu. Ti razgovori nisu doneli nikakve rezultate." Vraćam se na moje prvobitno pitanje. Jeste li vi bili član grupe ili tima ili kako god to hoćete da nazovete, koji je učestvovao u razgovorima sa vašim kolegama s druge strane, o podeli Bosne i Hercegovine? Da ili ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Član tima jesam bio, ali se o podeli Bosne uopšte nije razgovaralo. Razgovaralo se o opštim problemima u kojima se zemlja nalazi i kako ih ko od nas, stručnih ljudi, vidi iz svog stručnog ugla, samo o tome. A podela Bosne i gledanje karte, sačuvaj Bože, o tome uopšte reči nije bio. To niko ne može od ovih učesnika da vam kaže, još su živi, da je bilo reči o podeli Bosne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pozivam vas da ponovo razmotrite, da preispitate svoj poslednji odgovor u svetlu sledećeg: vi ste rekli da nije bili nikakvog razgovora ni o kakvim kartama. Vaša koleginica Smilja Avramov svedočila je ovde pre vas i ona je veoma konkretno govorila o tome da se radilo sa kartama. Pokušajte da se toga setite, profesore i recite nam kakve su veze karte imale sa tim vašim sastancima?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja uopšte ne znam da je tu bilo reči o kartama i da su tu uopšte ikakve karte pokazivane. Nikakve karte na tim sastancima nisu bile, to je bio razgovor "oču u oči". Svako je, kažem, iz svog ugla davao viđenje krize u kojoj je zemlja bila i o putevima izlaska iz krize, ni reči o podeli Bosne. Ni reči. Ja to tvrdim, uostalom ja sam se zakleo da ću govoriti istinu. Ni reči o podeli Bosne nije bilo. Niti sam ja kompetentan. Ja sam u Bosni svega dva tri puta u životu bio, ja ne znam koja su sve mesta u

Bosni, gde većinu čini jedno stanovništvo, gde drugu ... Otkud je moja kompetentnost za podelu Bosne, molim vas?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, možda biste trebali da pokušate da saznate da li govorite o istom sastanku. Ako možete da utvrdite ko su tačno bili članovi. Profesor može da kaže da li je on zaista radio s tim ljudima. Možda on govori o nekom drugom sastanku.

TUŽILAC NAJS: Da, mogu to da uradim, ali mislim da je optuženi hteo nešto da kaže.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Samo da kažem da profesor Smilja Avramov uopšte nije svedočila o nekom radu na podeli Bosne između Hrvatske i Srbije, to je takođe netačno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tačno, apsolutno tačno. I ja nisam ništa drugo rekao. Ona je dala drugačiju priču o sastanku, međutim morala je da prihvati da je radila sa kartama. Ovaj svedok u potpunosti negira da se radilo s bilo kakvim kartama. Dobro, da zaokružimo tu temu, ali nadao sam se da neću na to da trošim vreme ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Gospodine Najs, navedite vi moje ime, gde se ovde pominje moje ime, navedite mi moje ime kad već operišete ovim dokaznim predmetom, pokažite mi gde je moje ime ovde.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, naravno ja ne odgovaram na ovakve navode svedoka, mislim da je to nešto sasvim pogrešno

SUDIJA ROBINSON: Ali o tome sam ja govorio malopre. Pitanje je da li vi govorite o istom sastanku.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim sudskog poslužitelja da uzme još jedan dokument. Ovo je jedan izvadak iz knjige Smilje Avramov i tu se zaista ona drži svoje priče, da se nije govorilo o podeli Bosne, ali da vidimo šta ona kaže, budući da svedok želi da vidi njegovo ime kao člana grupe. Ona je rekla sledeće. Molim da se engleska verzija stavi na grafoskop. "Predsednici dve republike, Tuđman i Milošević, preduzeli su još jedan korak, ovoga puta neformalni. Formirali su dva tima kako bi se jednoglasno razmotrile političke, ekonomske, ustavno-pravne i međunarodno-pravne posledice moguće dezintegracije Jugoslavije i kako bi se pokušalo naći rešenje kroz tu prizmu. Verovatno je da je odluka doneta na tom sastanku ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ispravka. Ja sam čuo na srpskom prevodu: "Oformili su dva tima kako bi se jednoglasno razmotrile". Nije reč o jednoglasnom razmatranju, jer ja čitam tekst na srpskom koji mi je sada vaš poslužutelj dao, "oformili su dva tima sa ciljem da svestrano razmotre

političke, ekonomske i ustavno-pravne i međunarodno- pravne posledice eventualne dezintegracije Jugoslavije i kroz tu prizmu traže rešenje".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nastavljam da čitam: "Verovatno je da je odluka o tome doneta na sastanku dvojice predsednika u martu 1991. godine, ali niko nije grupu informisao o radu i rezultatima tih sastanaka.'' Fusnota 14. ''Grupa pregovarača sa hrvatske strane sastojala se od Tuđmanovog savetnika Josipa Sentije i Dušana Bilandžića kao i profesora sa zagrebačkog univerziteta Zvonka Lerotića i Smiljka Sokola. Srpska grupa sastojala se od savetnika predsednika Miloševića. Tu su bili Kosta Mihajlović i Vladan Kutlešić kao i profesori beogradskog univerziteta Ratko Marković i Smilja Avramov. Prvi sastanak je održan u lovačkoj kući blizu Osijeka 10. aprila. Drugi sastanak na Dedinju, 30. aprila i treći satanak u Zagrebu, nedelju dana kasnije". Da se vratimo na temu koju sam nameravo već da napustim. Vi ste, dakle, bili član ove grupe o kojoj govori Smilja Avramov i Dušan Bilandžić u članku u novinama "Nacional" koji smo pročitali, zar ne? To je ta ista radna grupa.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je ta ista radna grupa, s tim što ja nisam bio na ovom trećem sastankuu Zagrebu. Ja sam bio 10. aprila i 13., a treći u Zagrebu, nedelju dana kasnije, tada nisam bio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači izgleda da se vi dobro sećate tih sastanaka ili ste sada odjednom počeli njih da se sećate kada su vam predočeni ovi dokumenti.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam vam sve ovo ranije rekao. Sve ovo šta vi meni čitate, ja sam vam već ranije rekao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Mislim da je ovo krajne nekorektno. Svedok se stalno dovodi u zabunu. Njemu se sugerira da je učestvovao u radnoj grupi o podeli Bosne. Ovo šta se sad čita, Smilja Avramov, nikakve podele Bosne nema nego je reč o opštim i, kako se vidi, o svestranom razmatranju svih pitanja od značaja za jugoslovensku krizu. Nema ni reči o tome, a govori se ovde, baš u tom citatu da, kaže: "Nijedan pokušaj nije uspeo, jedina tačka u kojoj su se", to je citirao gospodin Najs, "u kojoj su se dve strane složile bila je da glavna determinanta za razgovor mora biti 70 godine zajedničkog života. Stavovi o svim ostalim pitanjima bili su udaljeni". Nema ... On zamenjuje tezu, postavlja svedoku pitanja o razgovorima o podeli Bosne, a dokazuje da je postojala grupa intelektualaca koji su razmenjivali stavove i svestrano sagledavali ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, shvatam vašu primedbu kao veoma oštru. Gospodine Najs, ovaj svedok je rekao da nije učestvovao ni na kakvom sastanku gde su korišćene karte i gde se razgovaralo o podeli Bosne. Dokument iz koga ste citirali ne govori o tome.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, radi se o tome da ja nisam prihvatio verziju detalja o tom sastanku kada je svedočila gospođa Avramov, niti kada je svedočio ovaj svedok. Čak suprotno tome, budući da se predmet Tužilaštva ogleda u tome šta je rekla druga strana, Bilandžić. Što se tiče ovog svedoka, to ću da iznesem kasnije, on, u stvari, negira učešće, bilo kakvo učestvovanje u tim sastancima, a Smilja Avramov je jasno rekla da su se razmatrale granice i da su se karte koristile, a biće na Pretresnom veću da razmotri sve dokazne predmete i vidi šta je istina.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, recite nam kakav je status ovog novinskog izveštaja, budući da svedok nije to potvrdio?

TUŽILAC NAJS: Pa radi se o izvorima iz druge ruke, dakle o toj vrsti dokaza. E sad, ako bude bilo kakvih sumnji u vezi sa onim šta je ovaj svedok rekao, onda to možemo dalje da proverimo, odnosno možemo da proverimo da li je to zaista stav autora, dakle da je on rekao ono šta stoji u novinskom članku. Mi možemo da ga pozovemo u fazi pobijanja dokaza, ali mi bismo u svakom slučaju hteli da se to uvrsti u dokazni spis, a onda možemo da unesemo njegovo ime na spisak ''B'', kako bismo se uopšte setili da postoji mogućnost da se on kasnije pozove, ali u svakom slučaju radi se o *prima faciae* dokazima o iznošenju istine i mi smatramo da je ovo prihvatljiv oblik iskaza iz druge ruke.

SUDIJA BONOMI: Ponovo se vraćamo na onaj isti problem, problem koji ja imam, možda jedino ja imam, ne znam. Mene brine vreme. Vi kažete da se radi o izvoru iz druge ruke i to je u redu i po konceptu to može da se prihvati, međutim radi se o tome da se sada izvode dokazi Odbrane, a ne Tužilaštva, stoga mora da postojieki način da svedok to prihvati pre nego što taj dokazni predmet ima bilo kakav status. Meni je jasno ovo šta vi kažete o eventualnoj, potencijalnoj potrebi da se opovrgnu neki dokazi. Ukoliko je to tako, vi to možete da opravdate kasnije, ali ne radi li se onda, ipak, o samom pitanju dokaza?

TUŽILAC NAJS: Jasno mi je ono šta kažete, ali u svakom slučaju problem se javlja u istoj strukturi. Dakle Tužilaštvo izvodi svoje dokaze ne znajući u potpunosti koliko će dokazi Tužilaštva da se osporavaju. Dakle iznošeni su brojni dokazi i to dosta detaljno, svedočio je Ante Marković, predsednik Mesić i tako dalje. Oni su svedočili o sadržaju onoga o čemu se razgovaralo na sastanku u Karađorđevu. Optuženi je pozvao dva svedoka, Smilju Avramov i ovog svedoka, a koji su bili članovi tima, odbora ili te grupe koja je radila na implementaciji tog prvobitnog sporazuma ili na razmatranju tog prvobitnog sporazuma. Dakle iznose se dokazi koje Tužilaštvo ne prihvata i to iz valjaniha razloga, budući da se radi o primarnim dokazima, o

sekundarnim dokazima, na primer vezano za ovaj sastanak odnosno ono šta je rečeno u ovom novinskom članku. E sada nepotrebno je, a nije ni nužno da se iznesu svi novinski članci u iznošenju naših dokaza, međutim bilo bi neprikladno i neprimereno da mi vama ne skrenemo pažnju na takve izvode ukoliko je to u suprotnosti sa onim šta iznosi Odbrana i možda ćemo to iskoristiti tokom pobijanja dokaza. Evo sada smo došli do jednog praktičnog problema kada se radi o ovako obimnom Predmetu, jer ukoliko mi budemo iznosili sve ovo tokom postupka pobijanja, onda će taj postupak da bude duži nego što bi Pretresno veće želelo.

SUDIJA BONOMI: Da, ali, gospodine Najs, ono šta ja hoću da kažem da kada je Odbrana nudila ovakve stvari tokom izvođenja dokaza Tužilaštva, onda se to nije uvrštavalo u dokazni spis i to zbog samog porekla i verodostojnosti, dakle to se dovodilo u pitanje, a vi ste sada jednostavno predočili fotokopiju novinskog članka u vezi nečega što je neko rekao, a moram da kažem da bih ja lično imao rezerve da se neko u Sudu oslanja na ono šta sam ja navodno rekao nekom novinaru i na ono šta je objavljeno u nekim novinama, a da ne postoje bilo kakvi dokazi o okolnostima.

TUŽILAC NAJS: Pa tu postoje dve stvari. Tokom izvođenja dokaza Tužilaštva i u našem nedavnom podnesku mi smo spominjali kriterijume za prihvatljivost dokaza i mislim da, s vremena na vreme, jesu uvršteni takvi dokazi kada ih je optuženi ponudio. Setiću se detalja, trebaće mi vremena da se setim primera, ali mislim da je važno da Pretresno veće bude upoznato sa činjenicom da postoje dokazi koji su u suprotnosti sa svedočenjem i sa iskazom ovog svedoka. I, naravno, mi možemo da uvrstimo ovog svedoka kao svedoka na spisku "B" koga ćemo možda kasnije da pozovemo, ali ukoliko budemo morali da dokazujemo to u striktno dokaznom smislu, onda ćemo to tako da učinimo ili možda nećemo to da podupiremo drugim materijalom između sada i kraja izvođenja dokaza Odbrane. Ali bi bilo nesrećno da nemamo materijal ...

(…)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Markoviću, idemo sada dalje. Dakle da se podsetimo. Mi smo istraživali kakva je bila vaša uloga u tim događajima. Ja ću možda morati da se vratim na pisanje Ustava kasnije, ali sada idemo na nešto drugo. Vi ste bili potpredsednik Vlade nekih pet ili šest godina, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam bio potpredsednik Vlade šest i po godina. U dva madata Vlade sam bio potpredsednik Vlade, s tim što drugi mandat nije bio pun.

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači mislim da svakako može da se kaže da ste vi kao jedan od tri potpredsednika bili u samom središtu državne uprave, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Gospodine Najs, ja sam do sada već nekoliko puta rekao da je bilo pet potpredsednika, a ne tri potpredsednika, dakle pet ih je bilo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinjavam se. Dakle biti jedan od tih pet potpredsednika Vlade znači biti u samom središtu državne uprave?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Funkcija potpredsednika Vlade je funkcija koja nije određena u Zakonu o Vladi. On zamenjuje predsednika Vlade u momentima kad ovaj nije u mogućnosti da vrši funkciju predsednika Vlada, to je jedno i drugo, obavlja poslove koje mu poveri predsednik Vlade, a ja sam od predsednika Vlade dobio zaduženje da se staram o zakonodavstvu i o pravnom sistemu Republike Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I vi ste, isto tako, zadržali svoj položaj profesora Univerziteta u Beogradu.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Jeste, ja sam ostao profesor univerziteta i zato što sam šest i po godina bio potpredsednik Vlade, ja sam to radio volonterski, nisam primao nikakvu naknadu za to, primao sam samo platu profesora univerziteta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste položaj potpredsednika Vlade dobili zato što ste bili član SPS-a, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa bilo je potpredsednika Vlade koji nisu bili članovi SPS-a. Evo, ja ću vam pomenuti. Potpredsednik Slobodan Radulović je bio potpredsednik zadužen za trgovinu, bio je član Nove demokratije, potpredsednik Svetozar Krstić bio je potpredsednik zadužen za privredu, bio je član Nove demokratije, to u prvom mandatu. U drugom mandatu je još više bilo potpredsednika iz drugih stranaka, a ne iz SPS-a. Dakle nisu potpredsednici bili svi iz SPS-a.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, tačno. Jedan od njih je bio Vojislav Šešelj.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je bilo u drugom mandatu, od 1998. godine. On je tada bio jedan od pet potpredsednika koji je bio zadužen za privredu, čini mi se.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I on je imao sreću da ga imenuju za redovnog profesora na vašem fakultetu, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: On je bio izabran za redovnog profesora, ali na osnovu referata koji je napisala tročlana komisija i na osnovu izbora koji je obavljen u skladu sa zakonom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hajde da sada pogledamo šta su o vama pisali, mislim da smo ovo skinuli sa interneta, to dolazi iz medija. Tu se kaže, tu se govori o tome kako ste se vi postavili prema pitanju profesure Vojislava Šešelja. Dokument o kom govorim je članak iz nedeljnika "Vreme" od 15. aprila 2000. godine. Molim da se engleska verzija stavi na grafoskop. Na prvoj stranici BHS originala podnaslov je "Odabrana bibliografija" s tim što otprilike 10 redova niže počinje rečenica sa "tako je". Sam članak dolazi iz novina. Postavlja se pitanje da li ste vi kao potpredsednik Vlade bili član komisije koja je pisala izveštaje o potencijalnim kandidatima i da li ste vi pomogli u izboru Vojislava Šešelja. Recite mi, ovde se citira da ste vi rekli sledeće i mene zanima da li je taj citat tačan. Citiram:

TUŽILAC NAJS – PITANJE: "Njegovi su radovi neuporedive dubine. Znanje autora na polju političke teorije, filozofije i istorije ne može da se negira. On poseduje informacije, dobar literarni izraz i polemički stil, opšte znanje i strastvenu posvećenost temama o kojima piše. Doktor Vojislav Šešelj suvereno vlada javnom scenom što se pokazuje u njegovim brojnim javnim istupima, javnim debatama, na televiziji, na radiju i političkim kampanjama. Kristalna jasnoća njegovih javno izrečenih reči, logika u stvaranju zaključaka, bogat izraz i gotovo savršena intonacija njegovog govora garant su činjenice da će doktor Vojislav Šešelj uvek da bude zanimljiv predavač kog će studenti rado da slušaju. Sadžaj i broj njegovih objavljenih ekspertskih i tehničkih radova, izuzetan retorički dar su više nego dovoljni razlozi (potrebni razlozi su definisani u Zakonu o univerzitetu) da se doktor Vojislav Šešelj predloži za izbor u jedino, a ujedno u najviše fakultetsko nastavničko i naučno zvanje koje je dosad imao, zvanje redovnog profesora." Ove reči pripisuju se komisiji čiji ste vi bli član. Da li je to tačno?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Tačno je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo li, dakle, da pretpostavimo da se vi slažete s tim rečima?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutno. Sa svim ovim šta je rečeno i dan danas stojim iza svega ovoga.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi kao jedan od petorice potpredsednika tadašnje Vlade, da li ste vi, kao i Vojslav Šešelj, imali zajedničku odgovornost za ono šta ste radili?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Je l' mislite u Vladi? U Vladi je gospodin Šešelj bio zadužen za privredu, a ja sam bio zadužen, izvinjavam se što moram to tako često da naglasim, za zakonodavsvo i pravni sistem. Prema tome, tu nije bilo saradnje. Ali samo jedno da vam kažem. Dokaz da komisija nije pogrešila. Kada je gospodin Šešelj izabran za profesora bila je

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

mala, tesna slušaonica da primi sve studente koji su hteli da ga slušaju. Vrata su bila otvorena i slušali su ga iz hodnika. On je izvrstan govornik i izvrstan predavač i tvrdim još jednom, izvrstan je profesor Univerziteta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Budući da ste vi bili članovi Vlade, nije bilo dolično niti za jednog od petorice potredsednika da javno kaže nešto šta se ne poklapa sa Vladinom politikom, odnosno linijom, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa ne znam šta hoćete da kažete? Vi dolazite iz zemlje koja ima kabinetski sistem vlasti. Ko se ne slaže sa vladinom politikom, taj podnosi ostavku na članstvo u vladi. Kako možete biti u vladi, a ne slagati se sa vladinom politikom? Onda ste *homo duplex.* Ako se ne slažete, vi podnesete ostavku, to je zakonitost kabinetskog sistema. Takav isti sistem postoji i u Srbiji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste 1998. godine već nekoliko godina bili uključeni u zbivanja u Kosovu, zar ne? Bavili ste se Kosovom.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nisam, nisam, na žalost, nikad. Moram da vam priznam da sam prvi put, što je, smatram i moja nacionalna sramota, otišao na Kosovo tek kad sam postao potpredsednik Vlade, a prvo zaduženje u vezi sa Kosovom sam dobio od Vlade 10. marta 1998. godine kada sam postao šef radne grupe, rekao sam vam njen sastav, bili su ministar ... Za pregovore sa predstavnicima političkih stranaka kosmetskih Albanaca. To je bilo prvi put da sam ja dobio neko zaduženje u vezi sa Kosmetom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste, bez sumnje, znali koja je Vladina politika za Kosovo?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa ne znam na koju politiku mislite, Vladinu politiku za Kosovo? Na šta mislite?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pa, uopšteno govoreći, ako su vam poverili zadatak pregovora na Kosovu i ako ste, zatim, 1999. godine vi bili na čelu delegacije koja je otišla u Rambuje (Rambouillet) da razgovora o Kosovu, onda možemo da pretpostavimo da ste bili dobro informisani sa svim aspektima Vladine politike na Kosovu. Bilo bi čudno da niste bili, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Vi ste mogli videti, ako ste pažljivio pratili moja izlaganja, da sam ja uvek dobijao zaduženja kada je trebalo raditi neke ustavne i pravne akte. Oba puta je trebalo raditi ustavne akte i u pregovorima sa predstavnicima političkih stranaka kosmetskih Albanaca i u Rambujeu, samo što, na žalost, u Rambujeu nije bilo prostora za takav rad.

SUDIJA BONOMI: Profesore, ja sam shvatio da ste vi juče rekli, da ste prihvatili tvrdnju koja je, čini mi se, stajala u nekom dokumentu, bila je

pripisana vama, da, na kraju krajeva, kada se radi o ustavnim pitanjima, najvažnija je volja naroda. To podrazumeva da pre nego što vi sednete da počnete da pišete nacrt nekog ustava, morate da znate koja je politička linija utvrđena u vezi s tim.

SVEDOK MARKOVIĆ: Apsolutno, to sam maločas rekao. Ja bih mogao da pišem i Ustav Zanzibara, ako mi neko da osnovne parametre za ustav, jer ustav je kao i svaki posao, zanat.

SUDIJA BONOMI: Pa zar iz toga ne sledi automatski da je vama bila poznata Vladina politika za Kosovo?

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa jeste, ja to i kažem, samo ne znam na koju politiku misli gospodin Najs. Kako mogu biti potpredsednik Vlade, sedim na sednicama Vlade, ne znam Vladinu politiku? Doduše, bio je uvek jedan od ministara zadužen za Kosovo i Metohiju.

SUDIJA BONOMI: Dobro kad vas on bude pitao o tome, onda ćete da govorite o toj temi, ali meni se čini da je pitanje veoma jednostavno i da je zahtevalo odgovor samo sa "da" ili "ne".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I moje poslednje pitanje o ovoj temi: da li ste vi u bilo kom trenutku, da je bilo koji član Vlade, potpredsednik Vlade, predsednik Vlade ili ovaj optuženi, Milošević, saznali da je bilo ko od vas sakrio bilo koji aspekt Vladine politike za Kosovo?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa znate šta, ja to ne bih mogao pozitivno da odgovorim na to vaše pitanje. Ja mislim da je bila iskrenost među članovima Vlade. Na kraju kabinet je jedan tim, između nas su bili vrlo kolegijalni odnosi u Vladi i ja mislim da niko nije krio ništa od drugog, nikakvih tajnih sastanaka i nekih užih timova u Vladi nije bilo. Sve stvari su raspravljane na plenumu, na sednici Vlade, a bilo je razgovora, takozvanih koordinacija, kad se o nekom specijalnom pitanju, pre svega vezanom za privredu, raspravljalo. Nije bilo, nije bilo tajni, hoću da kažem, među članovima Vlade.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajte sada, molim vas, jedan veoma kratak snimak iz 1998. godine.

(Video snimak)

Vojislav Šešelj: *Ako dođe do bombardovanja od strane NATO pakta, ako dođe do američke agresije, mi Srbi ćemo prilično stradati, ali Albanaca na Kosovu neće biti.*

(Kraj video snimka)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imamo i transkript ovoga. Da li se sećate tog govora?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nisam bio na tom zboru, ovo se vidi da je bio neki zbor pod otvorenim prostorom, ja na tom zboru nisam bio. Ovo je verovatno bio neki zbor Srpske radikalne stranke, sudeći po ljudima koje vidim na bini.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali evo, ovde smo čuli potpredsednika Vlade kako govori i kako sasvim jasno kaže, "ako nas NATO bombarduje, Albanaca na Kosovu više neće biti". U svetlu onoga šta ste vi nama rekli o kolektivnoj odgovornosti člana Vlade, u svetlu onoga o čemu ste govorili i rekli da su bili stavovi vaše komisije o akademskom kvalitetu gospodina Šešelja i svim njegovim drugim kvalitetima, možete li, molim vas, da nam kažete šta to znači kada član vače Vlade kaže, "ako nas NATO bombarduje, Albanaca na Kosovu više neće biti"?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ta Vlada je bila koaliciona vlada. Nije bila stranački homogena vlada. Bilo je u toj Vladi nekoliko političkih stranaka. Ja nisam iz stranke gospodina Šešelja. Gospodin Šešelj je prvak, lider Srpske radikalne stranke. Ja sam član Socijalističke partije Srbije. Gospodin Šešelj je ovo govorio u svojstvu stranačkog lidera, dakle stranačkog prvaka. Dakle njegova stranka ovako gleda na stvari. On to nije govorio u svojstvu potpredsednika Vlade, nego u svojstvu prvaka jedne druge stranke. A taj njegov politički rad nikakve veze nema sa njegovim naučnim kvalitetima. To apsolutno nikakvog traga ... Znate, mi se moramo emancipovati od primene neakademskih merila kada pišemo referat. Jedina referenca su radovi kandidata, a ne stranačko opredeljenje kandidata, niti stranački govori kandidata. Samo šta je napisao i koji je kvalitet napisanog. A njegova je privatna sfera ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moram da vas prekinem u vezi sa ovom temom zato što mi se čini da vi zapravo ne odgovarate na moje pitanje. Potsetiću vas ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Vama ne odgovara moj odgovor, a ja vama vrlo odgovaram na pitanja, samo se vama ne sviđa moj odgovor.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moje pitanje je glasilo šta je on mislio da kaže kad je rekao "ako nas NATO bombarduje, Albanaca na Kosovu više neće biti".

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja nisam *alter ego* gospodina Šešelja i to bi verovatno njega trebalo da pitate. Otkud ja znam šta je on mislio kada je to rekao?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Prisetimo se onoga šta ste nam maločas rekli o dužnosti da čovek podnese ostavku. Prisetimo se onoga šta ste nam rekli o otvorenosti i iskrenosti u Vladi. Možda sam ja upotrebio reč iskrenost, a ne vi.

SUDIJA ROBINSON: Ali, gospodine Najs, morate da budete pravični prema svedoku. Svedok je rekao da je Vlada bila koaliciona, da nije bila homogena i da je gospodin Šešelj govorio, ne kao potpredsednik Vlade, nego kao vođa svoje stranke, Srpske radikalne stranke.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, to je tačno, ali moje pitanje glasi: koliko je vama poznato da li je Šešelj ikada kritikovan, kažnjen ili je od njega traženo da podnese ostavku zato što je izneo nedvosmislenu pretnju u vezi s onim šta će da se dogodi kosovskim Albancima ako NATO počne s bombardovanjem?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: O tome treba pitati poslanike Parlamenta, jer jedino oni mogu da pokrenu pitanje političke odgovornosti člana Vlade. Dakle Parlament tada nije postavio pitanje glasanja o nepoverenju gospodinu Vojislavu Šešelju, a inače na to ima pravo prema Ustavu. Dakle najmanje 20 poslanika može da postavi pitanje glasanja o nepoverenju. Do toga nije došlo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što pređemo na tehničke detalje o kojima ste vi govorili, prisetite se svih vaših odgovora o tome da ste bili u samom središtu državne uprave da je Vlada otvoreno radila. Mene sada zanima sledeće: da li je ovaj optuženi ili bilo koji drugi viši zvaničnik Vlade sebe javno distancirao od ovih Šešeljevih reči?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Gospodine Najs, otkuda ja to mogu znati? To su lična pitanja, dakle to ličnost može da iskaže samo. Ne mogu ja reći šta druga ličnost o tome oseća i misli. Vi meni pripisujete neka natprirodna svojstva, ja ih nemam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pa pretpostavljam da vi sada kažete, a ispravite me ako grešim, da vi lično ne znate da je protiv Šešelja poduzeta bilo kakva akcija u vezi sa onim šta je on rekao?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ta akcija je moglo biti samo glasanje o nepoverenju potpredsedniku Vlade, a te akcije nije bilo. Ne može predsednik Vlade ukoriti, nije on učiteljica, pa da ukori i kazni člana Vlade. On može tražiti samo razrešenje člana Vlade, ali Vladu bira i razrešava Parlament. Prema tome, ta sankcija je mogla poteći samo od Parlamenta i nikog drugog.

TUŽILAC NAJS: Molim da se u spis uvrsti članak iz "Vremena" koji je potvrdio ovaj svedok i molim da se u spis uvrsti i video insert zajedno sa transkriptom.

(…)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da mi pomognete u vezi sa Kosovom i to na sledeći način. Pretresno veće je čulo iskaze i videlo dokaze da je, otprilike, 1.450.000 ljudi bilo raseljeno, a da je nekih 860.000 ljudi bilo prisiljeno da napusti Kosovo, a da je 10.000 kosovskih Albanaca ubijeno. Na Sudu je, naravno, da odluči, ali dokazi pokazuju šematsku upotrebu snaga Vojske Jugoslavije i snaga specijalne policije, a takođe sistematsko oduzimanje i uklanjanje ličnih dokumenata od onih ljudi koji su bili proterani. Da li vi koji ste bili u sedištu Vlade možete da nam kažete koja je bila politika koja je dovela do toga?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Gospodine Najs, ja opet moram da ispravim vaše greške, jer ne mogu da odgovaram na pogrešna pitanja. Prvo, po vašoj računici Kosovo je imalo preko 2.300.000 stanovnika. Mislim da ste mnogo preterali. Ono je imalo bar upola manje stanovnika. To je jedno. Drugo, što se tiče politike Vlade, Vlada je uvek imala politiku traženja političkog rešenja za Kosovo. Dakle ne oružani sukob, nego političko rešenje. Upravo je delagacija i otišla 10. marta 1998. godine radi političkih dogovora i zaustavljanja krvoprolića.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možda nisam bio dovoljno jasan i izvinjavam se ako nisam bio. Mene interesuje patnja ljudi 1999. godine, dakle nakon neuspeha u Rambujeu. Vi ste i dalje bili na mestu potpredsednika Vlade i to Vlade za koju ste rekli da je bila veoma transparentna. Dakle vi ste morali da znate šta se dešavalo. Pozabavimo se sada sa onih 10.000 Albanaca koji su ubijeni. Recite mi koja je bila politika vaše Vlade koja je dovela do toga da se to uopšte desi?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To pitanje nema veze sa politikom Vlade. Pa sigurno je da Vlada nije imala politiku ubijanja ljudi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Razmotrimo jedan drugi aspekt toga. Snage koje su u konačnoj liniji bile pod kontrolom ovog optuženog, vojska i drugi su sistematski oduzimali lična dokumenta od kosovskih Albanaca, ovo je podatak UNHCR-a (United Nations High Commissioner for Human Rights), dakle njih 860.000 je bilo isterano na silu iz njihove zemlje. Recite nam koja je bila politika Vlade, vaše Vlade, koja je do toga dovela? Da li je to bilo da se isteraju svi Albanci ili da se postigne dramatičan preokret u etničkom sastavu stanovništva Kosova, recite nam?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja vam opet ponavljam da sam ja u Vladi bio zadužen za zakonodavstvo i za pravni sistem. Politika ...Vlada nije nikada na svojim sednicama, ovo šta sada vi pripisujete politici Vlade, nikada takvu politiku ... Vlada je sve vreme imala sasvim drugu politiku. Ja sam vam o toj politici govorio i radi sprovođenja te politike ja sam i bio na Kosovu 15 puta, samo što se očigledno nije htelo političko rešenje koje smo mi predlagali.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sećate se da sam vas ranije pitao da li su se, po vašem mišljenju, neke stvari od vas krile u vezi sa politikom na Kosovu ili uopšteno i vi niste identifikovali da se bilo šta krilo od vas. Da li se sećate tog dela?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa znate, ako se nešto krilo trebalo je da ja znam da se krije, a ja ne znam da se nešto krilo od mene.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Markoviću, vi ste radili sa Šainovićem, zar ne? Radili ste, sarađivali ste sa optuženim i vama je ukazano poverenje da se bavite svim aspektima u Rambujeu, dakle odmah nakon neuspeha Rambujea i nakon početka bombardovanja NATO, kosovski Albanci su umirali i proterivani su i to u velikim brojevima. Možete li da nam uopšte objasniti sve to?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Prvo, ja sa potpresednikom savezne Vlade Nikolom Šainovićem nisam mogao sarađivati, jer smo imali sasvim dva različita resora. Nikola Šainović je čovek inženjer, on je bio zadužen za privredu, ja sam pravnik, ja sam u republičkoj Vladi bio zadužen za zakonodavstvo. Mi smo bili u delegaciji u Rambujeu, ali ta delegacija je, kao što ste videli, imala 12 članova i šefa delegacije. Dakle on je bio jedan od članova delegacije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moja poslednja dva pitanja u vezi sa ovom temom su sledeća: vaš kolega, potpredsednik Vlade, je jasno rekao da ukoliko dođe do bombardovanja da će Albanci da pate. To je bila politika vaše Vlade i ona je, u stvari, sprovedena u delo, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa to vi tvrdite, gospodine Najs. Ja sam vam malopre rekao da to nije tako. To je sigurno gospodin Šešelj izjavio u svojstvu prvaka Srpske radikalne stranke. Jer vi ste i videli, on govori na zboru, a ne na sednici Vlade. Vi biste bili u pravu da ste te njegove reči dali kad ih izgovara na sednici Vlade, a politički prvaci reči na ulici mogu izgovarati, jer oni treba da dobiju birače. Oni govore ono šta će pridobiti glasove na izborima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi vrlo dobro znate, profesore, da političari koji imaju funkcije u Vladi, da ne mogu da dele ono šta kažu u

javnosti sa nečim što govore kao političari. I ovo šta ste vi rekli je potpuni *nonsens* (nonsense), to vam je jasno, jer kada ste političar, onda morate da pazite šta izgovarate.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To šta ste vi rekli, to važi za stranački homogenu vladu, a stranački heterogena vlada ne može disciplinovati političke stranke. Svaka politička stranka ima autonomiju, jer ona mora voditi računa i o sledećim izborima.

SUDIJA KVON: Izvinite, profesore Markoviću. U prethodnom pitanju koje vam je postavio gospodin Najs, odnosno, citiram, on vas je pitao: "Odmah nakon neuspeha razgovora u Rambujeu i nakon početka bombardovanja od strane NATO, kosovski Albanci su umirali i isterivani su, proterivani u velikom brojevima. Da li možete da nam objasnite to?" Ja mislim da nisam čuo vaš odgovor na to pitanje. Da li možete sada da odgovorite na to pitanje?

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa upravo ne mogu da odgovorim, zato što ne znam. Ne znam šta je bilo. Ja sam podneo izveštaj Parlamentu o toku pregovora u Rambujeu i Parizu (Paris), sutradan uveče je bilo bombardovanje. E šta se dalje dešavalo ... Znate, u uslovima bombardovanja Vlada nije ni imala sednice. Mi smo bili izmešteni, zgrada Vlade je bila meta, zgrada Vlade je pogođena i polovina zgrade je srušena.

SUDIJA KVON: Gospodine Najs, možete da nastavite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da vidim da li sam baš dobro shvatio vaš odgovor sudiji Kvonu. Dakle vi ste u sedištu Vlade i to u trenutku najveće krize koju je Srbija ikada doživela i gde najdragoceniji deo Srbije, ako treba poverovati srpskim političarima, dakle gde dolazi do egzodusa većine, kako biste vi rekli, stanovništva srpske republike, budući da po vašem shvatanju kosovski Albanci su deo srpske republike i vi, dakle, sada, 2005. godine i dalje nemate nikakvo objašnjenje odnosno razumevanje zbog čega se to desilo. Da li to želite da kažete, profesore Markoviću?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ma imam objašnjenje, kako da nemam? Pa sigurno je da će ljudi bežati od bombi. Pa beži se od bombi, nastoji se da se sačuva živa glava. Koliko je puta Kosovo bilo bombardovano? Gledali smo te prizore. Koliko je ljudi otišlo iz Beograda, ako čak hoćete, u druge zemlje. Koliko je ljudi sklonilo decu u drugim zemljama? Bio je u pitanju život ljudi. Jer vi niste znali kad će bomba, samo je oko moje zgrade bilo tri bobme. Ministarstvo unutrašnjih poslova ... Ispadali su prozori iz zgrada, na zgradama u blizini. Ljudi su bežali da spasavaju život.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, istina je, kao što ste to i otkrili u vašem poslednjem odgovoru optuženom, dok vas je on ispitivao, vi ste

jedan od onih Srba koji veruje da je srpsko dostojanstvo važnije od živote drugih. I vi vrlo dobro znate da je vaša Vlada sprovodila politiku koja je dovela do neverovatnih patnji kosovskih Albanaca, a sada to jednostavno negirate.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa po vama ispada da je srpska Vlada bombardovala Albance i da je uopšte bombardovala stanovništvo srpska Vlada. To je zaključak iz vašeg pitanja. Ko je bombardovao zamlju, taj je skrivio gubitke života i taj je izazvao egzodus, ko je bombardovao zemlju. A Vlada jednostavno nije htela da pristane na to da zemlja bude sramno okupirana i da podlegne jednom ultimatumu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vratimo se sada tamo gde sam juče stao tokom svog unakrsnog ispitivanja. Pokušaću da idem redom, da pređem sve ustave kako bismo se s njima upoznali koliko god je to potrebno. Hteo bih da skrenem pažnju Pretresnom veću da Tužilaštvo, iako će da se bavi ustavima, ne znači da Tužilaštvo smatra da bilo kakve promene utiču na pravni položaj. Međutim, s obzirom da je optuženi preko svojih svedoka uveo daleko više dokaza o tome i to u dobroj veri, mi iz tog razloga moramo malo više time da se pozabavimo. Profesore Markoviću, da li je tačno da amandmani na kojima ste vi radili 1989. godine, da su se ti amandmani fokusirali na to da se pokrajine liše prava na veto?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To uopšte nije bila svrha amandmana. Ja sam vam rekao najveći broj tim amandmana, neuporedivo najveći se tiče privrede i drugačijeg ustavnog koncepta privrede i delegatskog sistema. A samo jedan od 41 amandmana, samo jedan, 47. se bavi vršenjem ustavotvorne vlasti u Republici Srbiji i uskraćivanjem pokrajinama veta na promenu republičkog Ustava.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja imam ovde pred sobom, to možete i vi da vidite, citat sa jednog vebsajta, citat nečega šta ste vi rekli u martu 2000. godine. Vi ste objasnili da pokrajine nisu bile isključene iz vršenja konstitutivnih ovlašćenja već im je bilo samo negirano pravo veta. Evo, citiraću sad. "Dakle pokrajine nisu bile isključene iz vršenja ustavotvornih ovlašćenja već im je samo negirano pravo veta". E sad da li je to, bar delimično, vaše objašnjenje onoga šta se desilo 1989. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa ja sam tu samo izložio sadržinu amandmana 47 i ja sam to tako kratko rekao zbog toga što me je gospodin Robinson zamolio da o amandmanu 47 kažem najkraće i ja sam samo rekao u jednoj rečenici. Ako insistirate, ja mogu da vam objasnim amandman 47. U promeni Ustava Srbije učestvuju i dalje autonomne pokrajine, ali jedino što mogu izazvati ako se ne usvoji neko njihovo mišljenje

u vezi sa predlogom akta o promeni Ustava, je raspisivanje republičkog referenduma. Dakle ne može da stavi veto nego traži republički referendum, da se građani izjasne o tome, ako se ne usvoji mišljenje autonomne pokrajine u vezi sa predlogom akta o promeni Ustava. Ja sam to tako kratko rekao uvažavajući zahtev gospodina Robinsona.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo dalje. Kao što vam je poznato, početkom 1989. godine održan je štrajk rudara, političar Vlasi (Azem Vllasi) je bio uhapšen, a proglašeno je vanredno stanje 27. februara i to je stanje objavilo Predsedništvo, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam vama, gospodine Najs, rekao i celom Sudu da sam se ja u politiku uključio tek 1992. godine. Ja o svemu ovome znam kao čitalac novina. Ja nemam saznanja izvorna, iz prve ruke. S tim što je vreme učinilo svoje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali vi ste bili član komisije, vi ste bili član komisije koja se bavila amandmanima. Zar je stvarno moguće da vi niste znali koje su bile okolnosti vezano za usvajanje tih amandmana od strane kosovske Skupštine, kada se kosovska skupština navodno bavila njima.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Gospodine Najs, ustavna komisija je pomoćno radno telo Skupštine, a politiku u republici vode Vlada, Predsedništvo, tada, republike i Skupština, a ustavna komisija je jedna od desetine komisija odnosno pomoćnih radnih tela Skupštine. Vi ustavnoj komisiji, malo deifikujete Ustavnu komisiju, dajete joj značenje koje ona nikad nije imala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Postavio sam vam pitanje o vanrednom stanju, a primetio sam da u vašim predloženim dokazima, jedan još uvek nije predočen, tabulator 38, da je to, u stvari, potvrda Skupštine SFRJ vanrednog stanja. Samo da vas podsetim na to, a, evo, sada ćete da dobijete primerak toga. Možda taj dokument i jeste uvršten u dokazni spis, ali u svakom slučaju ono šta vidimo jeste da Skupština podržava mere Predsedništva. Evo, to ćemo sada da stavimo na grafoskop, može da se vidi, dakle imamo naslov "zaključci" i tu možete da vidite da Skupština podržava posebne mere koje je Predsedništvo SFRJ preduzelo i to radi očuvanja i zaštite teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka SFRJ, zatim radi obezbeđivanja javnog reda i mira, slobode rada i življenja kao i normalizovanja ukupnog stanja na Kosovu. Dakle odobrene su vanredne mere, a u vreme kada se bavilo ovim amandmanima, dakle mislim da se prvo bavilo amandmanima u Vojvodini, mislim da je to bilo 10. januara, a nakon toga, oprostite, 10. marta, a zatim, na Kosovu su razmatrani 23. marta. Vi kao zainteresovani član komisije morali

ste da pratite to i da vidite da li će amandmani da budu usvojeni na Kosovu, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Amandmani su i bili usvojeni u kosovskom Parlamentu propisanom većinom, dvotrećinskom većinom.

(…)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što pređem na same amandmane, profesore Markoviću, da li ste vi znali za prisustvo tenkova i helikoptera na Kosovu koji su predstavljali jednu pretnju, a to sve u skladu sa vanrednim stanjem. Da li ste znali za to ili ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne, to nisam znao uopšte.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, idemo dalje. Pristanak Kosova se vidi u poslednjoj fazi 28. marta u Beogradu. Molim da se sada na grafoskop stave strane dokumenta koji je obeležen u identifikacione svrhe, 818, molim da se stavi stranica 55 tog dokumenta. Dakle pogledaćemo tri amandmana, jedan od tih amandmana ste već spomenuli. Molim da se stranica 55 stavi na grafoskop, a stranica 54 iz ovog dokumenta da se da svedoku. Dakle ako pogledamo amandman 27 videćemo da stoji sledeće: "U Socijalističkoj Republici Srbiji, u službenoj javnoj upotrebi je srpsko-hrvatski jezik i njihova pisma, ćirilica i latinica. U Socijalističkoj Republici Srbiji u sredinama u kojima žive pojedine narodnosti u javnoj upotrebi su srpsko-hrvatski jezik njihova pisma i jezici tih narodnosti i njihova pisma, zatim, sledeći paragraf: ''Propisano je korišćenje ćirilčnog pisma u javnoj i službenoj upotrebi''. U sledećem paragrafu se govori da ''pokrijinskim ustavom u skladu sa ovim Ustavom utvrđuju se jezici narodnosti u ravnopravnoj službenoj javnoj upotrebi na teritoriji autonomne pokrajine. Dakle to je jedan od amandmana kojim je promenjen prethodni član o upotrebi jezika. Da li je to tačno?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam to upravo i rekao da je Ustavni sud Jugoslavije našao da je u stavu 3 ovog amandmana, da je stav 3 ovog amandmana u suprotnosti sa saveznim Ustavom federacije. On je našao svega tri takve suprotnosti: kad je reč o jeziku, kad je reč o prometu nepokretnosti i formiranju delegatske izborne jedinice za izbor Veća opština.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, ali vidimo šta je ovde bilo predloženo. Ovde vidimo šta se nameravalo da se uvede na Kosovu. To je još jedan amandman koji nemam na engleskom ...

SUDIJA BONOMI: Pre nego što pređete na to, gospodine Najs, ima tu još jedan deo na koji vi niste skrenuli našu pažnju, a to je treći paragraf, gde piše: "U radu državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja u Republici Srbiji u upotrebi je ćirilično pismo, ako za pojedine slučajeve republičkim zakonom nije drugačije određeno''. Da li je to od neke važnosti?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zahvalan sam, časni Sude. Objasnite nam, molim vas, prvo, profesore, zašto se smatralo potrebnim da se uvede obavezna upotreba ćirilice i to i na Kosovu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne, nije na Kosovu. Ovde je rečeno, republičkim zakon određuje kada je u službenoj i javnoj upotrebi ćirilično pismo. Dakle to tek zakon treba da odredi, ne određuje ovaj amandman. To treba zakon da sprovede. Ali je Ustavni sud našao da je ta odredba u suprotnosti i, evo, ja imam gledište Ustavnog suda o tome.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To znamo. Ali sada se bavimo onim šta ste vi i drugi koji su pisali te amandmane želeli da postignu i zato vas molim da nam pomognete u vezi s tim. Ja vas pitam zašto se smatralo primerenim da se uvede obavezna upotreba ćirilice na teritoriji koja obuhvata i Kosovo? Profesore Markoviću, molim vas, ja znam da vi morate da pogledate tekst, ali recite sada sudijama, molim vas, kako obavezna upotreba ćiriličnog pisma može da pomogne okolnostima na Kosovu gde živi 95 posto Albanaca? Koja je bila svrha toga?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja se izvinjavam što moram da pogledam tekst zato štoja nemam poverenje u vaše navođenje. Vi ste već nekoliko puta pogrešno naveli ustave i ja uvek moram da pogledam kako glasi stvarno tekst ustava. Zato ja gledam u ovo. A jednostavno zašto je bilo to ćirilično pismo. Ćirilično pismo je rasprostranjenije, iako se latinica ravnopravno uči u osnovnim školama sa ćirilicom. Ne znam kako se pomoću pisma može izraziti nacionalizam i nacionalna obespravljenost nekoga. Dakle albanski jezik se ne može pisati ćirilicom. On se piše svojim pismom. Ovde je reč o srpskom jeziku.

SUDIJA KVON: Možete li meni nešto da razjasnite? Profesore, recite nam da li je pre tog amandmana u službenoj upotrebi institucija na Kosovu bio samo albanski jezik, pa je onda svrha ovog amandmana bila da se omogući da se oba jezika koriste u službenom svojstvu, jer u drugoj rečenici četvrti paragraf, stoji: "Autonomna pokrajina obezbeđuje ravnopravnost jezika i pisama narodnosti sa srpsko-hrvatskim jezikom i njegovim pismima". Možete li da mi pomognete?

SVEDOK MARKOVIĆ: U potpuno su ravnopravnoj upotrebi oba jezika. Oba jezika, u ravnopravnoj upotrebi. Ovo ćirilica, latinica, to se odnosi samo na srpski jezik, jer srpski jezik ima dva pisma: ćirilično i latinično. To se uopšte ne odnosi na potiskivanje albanskog jezika kao službenog jezika. On je i dalje službeni jezik. I ako ste ... Kad sam se pozivamo na odluku Ustavnog suda, to, u stvari zamera i Ustavni sud. On kaže da se na ovaj način upotreba

latinice u radu državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja može odrediti samo ...

SUDIJA KVON: Profesore, profesore, izvinjavam se što vas prekidam, međutim moje pitanje odnosi se čisto na činjenično stanje. Da li je srpsko-hrvatski jezik korišćen u službenoj upotrebi na Kosovu pre ovog amandmana?

SVEDOK MARKOVIĆ: Jeste. I srpsko-hrvatski i albanski potpuno ravnopravno. Ovde je reč samo o pismu, ne o jeziku.

SUDIJA KVON: Pa zašto je onda bio potreban takav amandman u to vreme, ako se srpsko-hrvatski koristio službeno?

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa to je, samo kažem, u vezi sa pismom bilo, a ne u vezi sa jezikom. Jednostavno masi naroda je bliža ćirilica od latinice. Evo i ja što pišem, ja pišem ćirilicom, jer to je pismo na koje smo mi naviknuti. Mlađe generacije, savremne, one opet pišu latinicom, jer strani jezici se pišu latiničnim pismom, tako da je sada ćirilica potisnuta. To je faktičko pitanje, ali ,kažem, posle ove intervencije Ustavnog suda, jasno je da je ova odredba u suprotnosti sa saveznim Ustavom.

SUDIJA BONOMI: Profesore, rečenica koju sam spomenuo, a čini mi se da se pitanje gospodina Najsa odnosi na tu rečenicu, je rečenica u trećem paragrafu. I tu kaže: "U radu državnih organa i organizacija u upotrebi je samo ćirilično pismo, osim ako se republičkim zakonom drugačije ne odredi za pojedine slučajeve". I ja mislim da sam u pravu ako sam to shvatio, ali želeo bih da budem siguran da je taj element proglašen protivustavnim. I da se to nije dogodilo, da taj element nije proglašen protivustavnim, to bi omogućilo republičkom vlastima u Srbiji da insistiraju samo na upotrebi ćiriličnog pisma u radu državnih organa i organizacija i na Kosovu. I, dakle, onda vas gospodin Najs pita zašto se smatralo da to treba da se uradi kad je većina stanovništva na Kosovu, kosovski Albanci?

SVEDOK MARKOVIĆ: Ja molim da vi mene razumete. Ova odredba tangira samo Srbe, Albance nikako, jer oni upotrebljavaju svoj jezik i svoje pismo. U službenoj upotrebi za Albance je albanski jezik. Ovo pogađa samo Srbe. Oni koji koriste srpski jezik kao službeni jezik u radu državnih organa. Nikako se ovo ne odnosi na Albance, jer albanski jezik je potpuno ravnopravan na Kosovu i Metohiji sa srpskim jezikom.

SUDIJA BONOMI: Ali to tu ne piše, profesore. Ovde sasvim jasno stoji: "U radu državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja u Socijalističkoj Republici Srbiji u upotrebi je ćirilično pismo". Ta socijalistička republika obuhvata i Kosovo.

SVEDOK MARKOVIĆ: Ali je već u sledećem paragrafu, kako vi kažete, stavu, data odredba koja je specijalna u odnosu na prethodnu, pa se kaže: "Pokrajinskim ustavom, u skladu sa ovim Ustavom, utvrđuju se jezici narodnosti u ravnopravnoj javnoj i službenoj upotebi na teritoriji autonomne pokrajine". Uzmite pokrajinski ustav pa ćete videti da je albanski jezik ravnopravan sasvim sa srpskim jezikom. I još jednom ponavljam, ovaj stav 3 pogađa samo one koji govore srpski jezik, a ne one koji govore albanski jezik.

SUDIJA ROBINSON: Ali ja mislim da vas sudija Bonomi pita gde se to što vi kažete iz ovog teksta može pročitati? Ili se tu radi o pitanju tumačenja ovog člana. Možete li da nam to objasnite, jer to šta vi sada kažete, to znači ne stoji izričito u tekstu?

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa to ne može da stoji u ovom tekstu. To će stajati u Ustavu Kosova. To piše u Ustavu Kosova, a ovo su amandmani na Ustav Republike Srbije. A evo, kaže se: "Pokrajinski ustav utvrđuje koji su jezici u ravnopravnoj službenoj upotrebi". Dajmo da vidimo Ustav Kosova pa ćemo videti ovo šta vam tvrdim. Znate, pravne norme se sistematski tumače. Povezano, više normi. Nemoguće je samo na osnovu jednog fragmenta izvesti zaključak u celini. Treba uzeti sve norme koje to uređuju a *sedes* materije za službene jezike na Kosovu i Metohiji je pokrajinski ustav, Ustav Kosova i Metohije, a ne ovaj Ustav. To je neminovna posledica takvog uređenja Republike Srbije.

SUDIJA BONOMI: Profesore, interesantno je tu primetiti da u sledećem paragrafu gde se spominje pokajinski ustav, odnosno ustavi, stoji da treba obezbediti da jezici budu ravnopravni u službenoj i javnoj upotrebi, a ne jezici i pisma. I onda dalje stoji da autonomna pokrajina obezbeđuje ravnoprvanost jezika i pisama narodnosti sa srpsko-hrvatskim jezikom i njegovim pismima. Ovde se više nigde ne govori o službenoj, odnosno javnoj upotrebi. U svakom slučaju već sam vam uzeo previše vremena, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo sada na još jedan od dva amandmana koja želim da proradimo. Nemam engleski prevod, može da se nađe u tabulatoru 17 dokaznog predmeta Odbrane, to je jedan od neprevedenih delova ''Službenog lista'', pa molim onda da stavimo na grafoskop stranicu 600. To stoji u gornjem levom uglu teksta na ćirilici, to je tabulator 17 i molim da pogledamo amandman 43, za sudskog poslužitelja to je gornji desni deo strane, amandman 43, potparagraf 3. Možete li da nam, profesore, potvrdite da se ovim amandmanom predsedniku Srbije daje ovlašćenje da republičkim telima daje pravo da preuzmu obaveze i odgovornosti pokrajinskih organa pod određenim okolnostima?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Opet jedna ispravka u vašem pitanju, predsednik republike nije postojao po ovom Ustavu, predsednik republike postoji tek po Ustavu od 1990. godine. Postojalo je Predsedništvo Republike Srbije kao kolegijalni organ.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, dobro, u redu. Dakle Predsedništvo Srbije je republičkim telima moglo da da ovlašćenje da preuzmu ovlašćenja pokrajinskih organa, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Apsolutno kad je reč o ovoj funkciji, zato što se stalo na stanovište i ja sam to objasnio kada sam odgovaro na pitanja, da je ovde reč o funkciji koja je eminentno državna funkcija, od interesa za republiku kao celinu i ne može se njeno vršenje u celini dati pokrajinama. Dakle reč je o državnoj funkciji koju, ja bih vrlo voleo da čujem bilo koju autonomnu jedinicu u svetu koja ima nadležnost u ovoj oblasti. To je državna funkcija koja se vezuje za državu, a svojstvo države ima Republika Srbija.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači ovim amandmanom povećan je potencijal za centralizaciju srpske države, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne slažem se uopšte. Zašto centralizacija države? Vraćaju se stvari na normalu. Država vrši funkcije koje su njene, državne funkcije. Ne mogu opština i pokrajina vršiti nešto što može vršiti samo država. Zašto je to centralizacija da neko radi svoj posao? Zna se koje funkcije obavlja država, koje teritorijalna jedinica, a koje jedinica lokalne samouprave.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I zatim amandman o kome ste već govorili, broj 47, dakle amandman 47, paragraf 3 kojim se uklanja pravo veta pokrajine Kosovo, na promene Ustava. Kad su ti amandmani doneti? Nije jasno dat do znanja stepen u kom će oni da budu korišćeni i prošireni. Konkretno, nije bilo jasno rečeno da će da bude raspuštena Skupština, da će da bude raspušten Ustavni sud, ništa od toga nije bilo rečeno ljudima koji su pratili javnu debatu o tome.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne znam šta me pitate.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pitam vas sledeće: koliko je vama poznato u javnoj debati o ustavnim amandmanima, da li je ikad jasno dato do znanja da će se ti amandmani iskoristiti da će se Kosovu oduzeti Ustavni sud, Skupština, Akademija nauka i umetnosti, Institut za istoriju Kosova. Da li ste vi koji ste zastupali te amandmane išta od toga javno jasno rekli?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa ništa od toga nije tačno što vi sada govorite. Ovim amandmanima ništa od toga nije oduzeto. Sve i dalje imaju. I Ustavni sud i Predsedništvo i Pokrajinsko izvršno veće i pokrajinsku

Skupštinu i Vrhovni sud svoj i Ustav svoj i svoje zakone. Otkud vam sada ta ideja da su oni to izgubili? Ovim amandmanima oni sve to zadržavaju, jedino gube veto na promenu republičkog Ustava.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači moja prethodna tvrdnja da ste vi rekli da je uklanjanje veta opravdalo te amandmane je zapravo možda tačna i da li je vaš stav da je uklanjanje veta opravdalo te amandmane?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Opet ne razumem. Kako opravdalo amandmane? Amandmana je 41 bilo. 41 je bilo amandmana. Ovaj amandman je samo jedan od 41. amandmana. Ne znam šta hoćete da čujete od mene.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo dalje, možda ćemo da se vratimo. Sećate se da je 28. juna 1989. godine na petstotoj godišnjicu bitke na Kosovu optuženi održao svoj poznati govor. Jeste li bili prisutni? Da, možda niste, ako niste nikad bili na Kosovu, možda niste, ali recite nam, jeste li bili prisutni na tom skupu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nisam bio prisutan na tom skupu, kažem na žalost, dok nisam postao potpredsednik Vlade nikad nisam bio na Kosovu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, da vidimo sada kako su ti amandmani stupili na snagu. Pogledajte, molim vas, dokazni predmet 818, za identifikaciju, molim da se na grafoskop stavi strana 57. Tu, dakle, možemo da nađemo da je već u julu 1989. godine samo nekoliko meseci nakon donošenja tih amandmana učinjeno sledeće. Za vas, profesore, dokument je na strani 56. Zakon o ograničenju prometa nepokretnosti. ''Promet nepokretnosti između fizičkih lica kao i između fizičkih i građanskih pravnih lica na području koje obuhvata deo Socijalističke Republike Srbije bez teritorije Socijalističke Autonomne Pokrajine Vojvodine, ograničava se u trajanju od 10 godina''. Zatim član 3: ''Komisija koju obrazuje Skupština Republike Srbije odobriće promet nepokretnosti iz člana 1 ovog zakona kad oceni da se tim prometom ne utiče na promenu nacionalne strukture stanovništva ili na iseljavanje određenog naroda, odnosno narodnosti.'' Ovaj zakon se mogo doneti tek nakon što su na snagu stupili amandmani. Ovde se spominje Vojvodina, ali imamo istu situaciju i za Kosovo.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja, na žalost, nemam tekst na srpskom jeziku nego gledam tekst na engleskom jeziku, a ne mogu iz ovog dela da vidim da li su...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Strana 56, pogledajte stranu 56

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Koju stranu? 56?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, to je trebalo da se stavi na grafoskop.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinjavam se ako to niste imali pred sobom. Dakle za svedoka strana 56, za grafoskop strana 57.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Dobro i koje je pitanje, evo sad sam dobio tekst na srpskom?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovaj zakon koji važi za Vojvodinu i kojim se ograničava promet nepokretnosti, da li bi bilo moguće doneti takav zakon bez amandmana iz 1989. godine ili se to moglo i pre?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovi su amandmani doneseni marta 1989. godine, a ne mogu da vidim kad je donesen ovaj zakon, ali u svakom slučaju je i to sam ja tokom prvog dana svedočenja rekao, Ustavni sud Jugoslavije našao da je odredba amandmana na Ustav Republike Srbije koja ograničava promet nepokretnosti, u suprotnosti sa federalnim Ustavom. Dakle već je Ustavni sud mišljenje dao Skupštini da ta odredba amandmana nije u saglasnosti, odnosno da je u suprotnosti sa Ustavom federalne države. Ali ne vidim iz ovoga kog je datuma donesen ovaj zakon. Vidim samo ''Službeni glasnik'' 30/89. A verujte, ja nisam stručnjak za stvarno pravo, ja regulativu ne znam iz stvarnog prva, trebalo bi da pročitam prethodni zakon da bih video da li je to bilo drukčije regulisano prethodnim zakonom u odnosu na ovaj zakon.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moja sugestija je veoma jasna: među ciljevima amandmana iz 1989. godine bila je i namera demografske kontrole, kontrole nad stanovništvom i to se jasno pokazuje činjenicom da je ekspresno uvedeno jedno veliko ograničenje na promet nekretninama. I to nema nikakve veze sa pravom veta niti sa strukturom, ustavno-pravnom. Radi je jednostavno o demografskoj kontroli, zar ne, profesore?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ustavni sud je kazao da je to u suprotnosti sa federalnim Ustavom. Prema tome, to šta vi kažete, Ustavni sud je pravnim jezikom već rekao. Republika je obavezna da otkloni tu suprotnost iz svojih amandmana sa saveznim Ustavom. A to što vi tako tumačite, vi ste misleće biće, svako ima prvo da slobodno zaključuje. To je vaš zaključak.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hronološki gledano, sledeća stvar u kojoj verovatno možete da budete od pomoći je sledeća. Časni Sude, nemam sada kopiju, mogu da je nabavim, ali ne želim da vas opterećujem sa previše papira. To se spominje u dokumentu pred vama, ali samo u komentaru na stranici 51. U martu 1990. godine, nakon donošenja amandmana, najavljen je program pod imenom "Program za ostvarivanje mira, slobode,

ravnopravnosti, demokratije i prosperitea". I u okviru tog programa donete su izmene i dopune mnogih drugih zakona. Da li je to tačno?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Verujte ne znam. U to vreme sam, ponavljam još jedan put, bio samo profesor Univerziteta. Verujte ne znam. Nisam bio ni poslanik, ne znam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U istom tom dokumentu koji je označen samo za identifikaciju brojem 818, idemo sada na stranu 71 na engleskom, a svedoku molim da date stranu 70. Ovo je još jedan zakon donet 1990. godine. Ne mogu da vam dam tačan datum. To je Zakon o univerzitetu. Imamo ovde jedan izvadak iz njega. Stav 2. ''U socijalističkim autonomnim pokrajinama program se ostvaruje i na jeziku drugog naroda i narodnosti za koji se izjasni najmanje 30 studenata iste godine studija.'' Usput rečeno, moram da se ispravim, pogrešno sam rekao kada sam istakao da na Kosovu živi 95 posto Albanca. Mislim da su brojke za to vreme bile 83 ili 85 posto. Dakle, imajući na umu te brojke, ovaj zakon omogućava da se na univerzitetu na Kosovu mogu održavati predavanja samo i samo onda ako se za to izjasni najmanje 30 studenata iste godine unutar jednog programa. Šta kažete na to, profesore Markoviću? Kako je to dobro moglo da donese kosovskim Albancima?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa ja mislim da je ova odredba doneta iz sledećih razloga: znate, treba mnogo vremena, mnogo rada i mnogo talenta investirati da bi se postalo nastavnik na univerzitetu. Jednostavno nije bilo toliko nastavnog kadra da je moglo da predaje na albanskom jeziku. I ja znam da za pojedine predmete uopšte nije bilo Albanca nastavnika, jer da biste vi bili profesor univerziteta, vi treba da ste prethodno magistrirali, doktorirali i da imate radove iz te oblasti. Znate, teško je bilo odjednom snabdeti ceo fakultet licima koje ... Kosovo i Metohija nije veliko područje. Nema mnogo ljudi. To je mali prostor. Teško je naći toliko nastavnika ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dozvolite mi da vas prekinem. Koliko dugo postoji prištinski univerzitet?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: E tu ste me uhvatili u neznanju. Ne bih znao da vam kažem, iako mislim da je prvo bio odelenje beograskog Pravnog fakulteta, a kad je postao samostalni univerzitet, moja je sramota, ali to ne znam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je bilo šesdesetih godina. I recite mi, molim vas, koji jezik je korišćen za predavanja sve do amandmana iz 1989. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Verujte, ne znam. Nisam ni jedan čas održao na prištinskom univerzitetu. Nikad nisam bio ni gostujući

nastavnik. Evo, ni do dana današnjeg nisam ni jedno predavanje održao, nikada, na Univerzitetu u Prištini (Prishtine). Ja sam samo učestvovao jednom u odbrani jedne doktorske disertacije i zapamtio sam i kada. To je bilo 16. januara 1999. godine. To je bio sav moj angažmana na prištinskom univerzitetu. Moje kolege, pojedine, su bile, ali postojali su profesori i na srpskom i na albanskom jeziku za moj predmet ustavno pravo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kako je moguće da ste ponudili taj odgovor da nije bilo dovoljno albanskog nastavnog kadra? Dakle, kako možete da kažete da je to osnova ovog zakona, ako tvrdite da ne znate šta se dešavalo na univerzitetu? U svakom slučaju ja ću da pronađem i da ponudim izvore vezano za istorijat korišćenja jezika na prištinskom univerzitetu. Recite, profesore, kako ste mogli da odgovorite na ovakav način, ako ništa o tome ne znate?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam rekao da pretpostavljam, ja sam rekao da pretpostavljam, a ako vi hoćete da vam samo odgovorim ono šta znam, ja ću onda na dobar broj vaših pitanja otćutati. Ja sam ... Vi mene pitate, ja vam odgovaram šta ja mislim da je razlog, a ako nećete takve odgovore, ja ću, jednostavno, reći ''ne znam''.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hajde da pogledamo sledeću odredbu na istoj strani. 70 za vas, 71 za nas, a to je Zakon o prestanku rada Skupštine SAP Kosovo i Izvršnog veća Skupštine Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo. ''Polazeći od činjenice da več duže vreme Skupština SAP Kosova ne funkcioniše i da ne postupa u skladu sa Ustavom kao i da veliki broj delegata Skupštine SAP Kosovo i većina članova Izvršnog veća Skupštine SAP Kosovo svojim radom ugrožavaju suverenitet, teritorijalnu celokupnost i ustavni poredak Srbije, s radom prestaju Skupština SAP Kosovo i Izvršno veće Skupštine SAP Kosovo.'' Zatim član 2. ''Prava i dužnosti Skupštine SAP Kosovo preuzima Skupština Srbije, a prava i dužnost Izvršnog veća Skupštine SAP Kosovo, Izvršno veće Skupštine Srbije i to do konstituisanja nove Skupštine SAP Kosovo i Izvršnog veća Skupštine SAP Kosovo''. A zatim u članu 5 nekoliko redova iza toga, stoji da funkcioneri neće više da vrše svoje funkcije, odnosno da se razrešavaju dužnosti. Dakle, ovo je bio jedan način da se preko amandmana ostvare nova ovlašćenja, a kako bi se sve preuzelo na Kosovu, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne, to uopšte nije tačno. To uopšte nije tačno. Amandmani nisu bili pravna osnova za ovo. Ovo se dogodilo kada je doneta ustavna deklaracija o proglašenju Kosova za federalnu jedinicu i pošto je donet ''Kačanički ustav'' (Kushtetuta e Kaqanikut), isti ono šta je uradili svojevremeno Velika Britanija (Great

Britain) 1972. godine posle nemira u Londonderiju (Londonderry). Potpuno isto: suspendovana autonomija u Severnoj Irskoj (Northern Ireland). Evo tako i ovde.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Što se tiče suspendovanja i ponovnog uspostavljanja Izvršnog veća i Skupštine, za to su bili potrebni izbori. E sad nam recite kada su ti izbori bili održani, odnosno kada je bilo omogućeno da se oni uopšte održe, ako se to ikada i desilo?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To se nikada nije desilo iz prostog razloga što je deo kosovskih Albanaca smatrao da je on ''Kačaničkim ustavom'' uobličen ustavno u svoju državu, u državu Kosovo, da se svi organi imaju birati prema tom ustavu, a ne prema zakonima Republike Srbije i koliko ja znam, na osnovu ''Kačaničkog ustava'' su izabrani svi organi koje taj ustav predviđa. Dakle, već je tad Kosovo smatralo da ono nema nikakve veze sa Republikom Srbijom i da na teritoriji Kosova ne važe republički zakoni. Kažem ne svi stanovnici Kosova već deo albanskog stanovništva. Tako je i gospodin Rugova (Ibrahim Rugova) postao predsednik Kosova, ne po Ustavu SAP Kosovo, već po ''Kačaničkom ustavu''.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Markoviću, vaša Vlada nikada nije ni ponudila raspisivanje izbora, kako bi se ponovo uspostavila kosovska Skupština, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Na svim ... Svi izbori su bili bojkotovani od strane albanskog stanovništva, a oni čine većinu na Kosovu. Prema tome, izbori nikad nisu mogli biti uspešni za kosmetske organe, jer albansko stanovništvo nije htelo da iziđe na te izbore, a oni čine većinu.

SUDIJA KVON: Profesore Markoviću, ovaj zakon o prestanku rada Skupštine, da li je to bilo moguće da se ostvari bez amandmana na ustav iz 1989. godine?

SVEDOK MARKOVIĆ: Moguće je bilo ostvariti i bez amandmana na Ustav iz 1989. godine, a inače je ovaj zakon bio predmet ocene ustavnosti Ustavnog suda Jugoslavije. Međutim, objasnio sam vam šta je bilo sa Ustavnim sudom Jugoslavije. On je prestao da postoji onda kad je donet Ustav Savezne Republike Jugoslavije 27. aprila 1992. godine, a već pre toga, sobzirom da su secesionističke republike ...

SUDIJA KVON: Profesore, hvala vam, mislim da sam dobio odgovor. Gospodine Najs, izvolite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo jedan trenutak da proverim jednu referencu ... Molim da pogledamo još jedan zakon koji je donet otprilike u isto vreme. Radi se o strani 63 istog dokumenta koji je označen u identifikacione svrhe, 818. Strana 63 engleskog prevoda, a strana 62 srpske verzije. Molim da

se stavi na grafoskop sam početak teksta. Radi obezbeđivanja ustavnosti i zakonitosti demokratskih sloboda i prava i dužnosti i odgovornosti građana i njihove ravnopravnosti na celoj teritoriji Srbije, republički organi Vrhovni sud Srbije, Javno pravobranilaštvo Srbije, Republički javni tužilac, Republički društveni pravobranilac samoupravljanja, Sud udruženog rada Srbije i Viši privredni sud, u daljem tekstu 'republički organi' imaju pravo i dužnost da postupaju u skladu sa odredbama ovog zakona kada to zahtevaju razlozi bezbednosti i posebne okolnosti na delu teritorije Srbije." Ovaj zakon je dao veoma široka ovlašćena svim ovim organima koji su tu nabrojani, kako bi mogli da deluju na Kosvu, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne znam gde vi to čitate "kako bi mogli da deluju na Kosovu"? Gde to piše ovde?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Član 1. Tu se govori o raznim organima na teritoriji Srbije, a zahvaljujući amandmanima, Kosovo bez ikakve sumnje potpada sad pod Srbiju i njima su data velika ovlašćenja. To je tačno, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Kosovo je, gospodine Najs, uvek potpadalo pod Srbiju. Ono je uvek bilo u sastavu Srbije. Otkud vam to da ono potpada pod Srbiju tek 1989. godine? Ono je u Srbiji bilo i dok je bilo Kraljevine Jugoslavije i od 1945. godine tek dobija administrativni identitet ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Budite ljubazni pa odgovorite na pitanje.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Kako da odgovorim na pitanje koje je netačno? Kako da odgovorim na pitanje koje je potpuno netačno? Ja sam, ipak, profesor univerziteta, neću da se brukam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Primio sam na znanje vaš odgovor, ali možda biste bili ljubazni, gospodine Markoviću, sobzirom da možete da čitate engleski tekst ... Recite mi, profesore Markoviću, imate li pred sobom na ekranu engleski tekst? Budući da ste vi nešto rekli, ja ću da vam ponovim ono šta sam rekao. Dakle to govori o mogućnosti tih organa i pojedinaca da deluju na teritoriji Srbije. A zahvaljujući amandmanima, ako ni zbog kog drugog razloga, bez ikakve sumnje, Kosovo sada potpada pod Srbiju. Ja nisam govorio tome da Kosovo istorijski više nije deo Srbije. Ja sam samo rekao da zahvaljujući amandmanima, to je postalo nedvosmisleno. Dakle, odgovorite na pitanje da li zahvaljujući ovom zakonu su srpski organi, a i pojedinci dobili široka ovlašćenja?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je zakon ... Ovo je zakon koji postoji u svakoj zemlji, koji reguliše takozvano "stanje nužde", vanredno stanje i ne treba vezivati ova ovlašćenja koja dobijaju republički organi samo za teritoriju Kosova i Metohije. To je moguće da ova ovlašćenja budu

primenjena u Leskovcu, Vranju, Kikindi, dakle u bilo kom kraju Srbije. Zašto vi idete sa ovom tendencijom da je sve usmereno na Kosovo. Ovo je zakon koji važi na celoj teritoriji Republike Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je ikada primenjivan u Leskovcu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Koliko znam, nije, ali je vanredno stanje nedavno bilo primenjeno u Republici Srbiji po Zakonu o vanrednom stanju, a nije moglo da bude primenjeno na Kosovu. Prema tome, primenjuje se tamo gde postoje vanredne okolnosti, okolnosti predviđene ovim zakonom. Nema zemlje u svetu koja nema takav zakon. To je takozvano "stanje nužde" koje je opšte poznato u teoriji šta znači i država ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, dobio sam vaš odogovor ...

(…)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako bude bilo potrebe, vratiću se na to, ali ne mogu sada na to da gubim vreme. U leto 1990. godine vi ste znali za "balvan revoluciju", posebno u Kninu, a jedno od posledica bila je presecanje puta Zagreb - Zadar. Mi smo čuli svedočenja o naoružavanju Srba u to breme. Sada dva pitanja: mi ćemo pogledati šta ste vi o tome napisali, ali da li vi prihvatate da upotreba balvana kojima se uzurpira kretanje kroz jednu državu, da li vi prihvatate da je to prihvatljiv način upotrebe sile?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Koliko ja razumem, time su Srbi iz Hrvatske izrazili svoju volju da oni ne žele da odu iz Jugoslavije, dakle da oni žele da ostanu tamo gde su, u onoj državi, a ne da budu izvedeni iz te države jednim secesionističkim aktom Hrvatske.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Odgovorite na pitanje: da li je to čin sile?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja nisam stručnjak za te stvari. Verujte, otkud to mogu da odgovorim da li je čin sile staviti balvane? Pa u Beogradu su svaki čas demonstracije kojima se zaustavlja saobraćaj zbog toga što su demonstracije. Pa to, ipak, ne mogu nazvati činom sile. To je znak protesta zbog nečega. Građani imaju pravo na protest.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, to je vaš odgovor. Ukoliko, kao što smo čuli iskaze, dakle, ukoliko su Srbi iz Hrvatske, ne vojska i policija, dakle, ukoliko se običnim Srbima delilo vatreno oružje, da li je to nešto šta predstavlja akt sile, odnosno da li to predstavlja pripremu za nasilje?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa otkud bih ja to mogao znati, gospodine Najs? Ja u to vreme, tvrdim vam stalno, nisam bio u posedu tih saznanja. Ja to ne znam, a vi ako ovako mene ispitujete, možete još 15 dana da me ispitujete. Ja to ne znam, nisam uopšte učestvovao tad ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako želite sve da komentarišete, to nam oduzima vreme, ali idemo sad hronološki na mesec jun 1990. godine. Hteo bih da pogledate jedan dokument. Imam skraćenu i dužu verziju. To je dokument na engleskom. Stavićemo ga na grafoskop. Naslov tog dokumeta je "Diskriminatorni i neustavni zakoni kao i druga zakonska akta o Kosovu koje je usvojila Skupština Srbije". Hteo bih da vidim da li možete da mi pomognete. Ako ne možete danas, možda ćete moći preko vikedna, a u vezi sa nekim činjenicama koje se iznose u tom dokumentu. Dokument je na engleskom i molim da se stavi na grafoskop. Molim poslužitelja da stavi poslednju stranu ovog dokumenta. Ne vidim ništa na ekranu. Molim da se uključi grafoskop. Puno vam hvala. S leve strane, negde pri dnu strane ... Dakle, 27. jun, neposredno pre nego što ste se vi pojavili na sceni kao član SPS, stoji sledeće, odmah nakon reči "Službeni list SAP Kosovo', dakle "u prilici kada se daje takav neustavni pristanak, nakon inicijative akademika Gazmenda Zajmija (Gazmend Zajmi) i advokata Bajrama Keljmendija (Bajram Kelmendi), Ustavni sud Kosova svojim rešenjem od 27. juna 1990. godine odlučilo je da pokrene postupak kako bi se procenila ustavnost Skupštine SAP Kosovo time što je dat pristanak na amandmane od 9 do 49 Ustava Socijalističke Republike Srbije od 23. marta 1989. godine. Veće suda se sastojalo od sledećih sudija", pa onda se tu navode imena "projekat odluke Suda od 27. jula 1990. giodine, odluka da se da pristanak na amandmane na Ustav Srbije je poništena, a Veće Ustavnog suda", onda sad slede imena sudija, stoji da "odluka nije potpisana u međuvremenu od strane Skupštine Srbije, nakon što je proglašeno vanredno stranje na Kosovu, a takođe je učinjeno to na protivustavan način, budući da je donet jedan protivustavan Zakon o prestanku rada Skupštine Kosova." E sada. Vi ste pravnik, stručnjak za ustavna pitanja i vi ste učestvovali u uvođenju ovih amandmana. Ovaj dokument sugeriše da je prigovor podnet veuzano za amandmane, Ustavnom sudu Kosova i da su amandmani bili anulirani, ali da od svega toga ništa se nije desilo budući da je Srbija, u stvari, izbrisala ovaj sud. Da li je to tačno? Da li su to tačne činjenice, budući da nam vi ništa niste rekli o tome tokom glavnog ispitivanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: U ovome šta je citirao, mislim nije pitanje korektno postavljeno u ovom šta je citirao gospodin Najs i u ovome šta ja imam pred sobom, šta su mi sada dali, piše da *''project decision''*. Znači nije bilo odluka, nego neki nacrt odluke, prema tome, to nije bila nikakva odluka koja proizvodi pravno dejstvo ...

TUŽILAC NAJS: Bilo bi dobro kada bi optuženi prestao da odgovora na pitanja koja treba da odgovori svedok i tako da da uputstva svedoku.

SUDIJA ROBINSON: Bez obzira na to šta znači ta reč *''project decision''* mislim da svedok to može da komentariše.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, ovo nije prvi put da optuženi interveniše na takav način, na način čija je svrha da uputi svedoke kakve odgovore treba da daju. Ja sam sasvim precizno, namerno pročitao tačno šta piše, uključujući reči *''project decision''* kako bi ovaj svedok mogao da nam pomogne.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ne može ustavnost, promene Ustava Repubike Srbije da ocenjuje Ustavni sud Kosova i Metohije. Ustavni sud Kosova i Metohije može da ocenjuje samo ustavnost i zakonitost akata Kosova i Metohije. Ustavnost i zakonitost Ustava Republike Srbije može samo da ocenjuje Ustavni sud Republike Srbije. Prema tome, uzurpirao je nadležnost, nije bio u okvirima svoje nadležnosti. To bi bilo kao da federalna jedinica ocenjuje ustavnost federalnog ustava. Otkud je to moguće? Moguće je samo obrnuto.

SUDIJA BONOMI: Profesore, vi ste ovde pogrešno predstavili šta ovde stoji. Ovde se radi o pitanju ustavnosti Skupštine Kosova, odnosno onoga šta je učinila Skupština Kosova. Ovde se ne ispituje nikakav zakon, nikakav čin Republike Srbije.

SVEDOK MARKOVIĆ: Pazite, Skupština Kosova je dala saglasnost na amandmane na Republički Ustav. Ustavni sud ne može da ceni radnje, on ceni samo pravne akte. Dakle, moguće je osporavati ustavnost postupka donošenja ustavnih amandmana, a za ocenu, to je takozvana "formalna ustavnost", za ocenu te ustavnosti nije nadležan Ustavni sud Kosova, nego Ustavni sud Srbije. Ja sam na početku objasnio da Ustavni sud ceni samo ustavnost i zakonitost opštih akata, pravnih akata.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada, molim vas lepo, profesore, hoćete li konačno da odgovorite ne moje pitanje, ne na ono koje ste sami izmislili, a to ste uradili? Moje pitanje je da li je činjenično tačno da je upućena pritužba Ustavnom sudu Kosova na davanje saglasnosti na promene Ustava i da je u nacrtu te odluke davanje saglasnosti poništeno, ali postupak nije mogao da teče dalje, budući da je Ustavni sud Kosova izbrisan sa lica zemlje? Da li je to činjenično tačno, ili netačno?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ovo prvo ne znam, alo ovo drugo nije tačno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, idemo dalje ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, ako ovo nije činjenično tačno, onda mene zanima šta bi bila činjenično tačna reprezentacija. Šta je, onda, činjenično tačno?

SVEDOK MARKOVIĆ: Gospodine Robinson, ja nisam bio sudija Ustavnog suda Kosova, ja ne znam uopšte da li je dat predlog, bilo kakav, pred Ustavnim sudom Kosova, a za ocenu ustavnosti i zakonitosti. Ja sam bio sudija Ustavnog Suda Jugoslavije i to 1991. godine postao. Ja ovo ne znam, ne mogu ja imati pregled svih slučajeva pred Ustavnim ... Bilo je u Jugoslaviji ukupno ...

SUDIJA ROBINSON: Profesore, znači vaš odgovor na drugo pitanje onda mora da glasi ''ne znam''?

SVEDOK MARKOVIĆ: Prvo sam rekao ''ne znam''. Ja ne zanm da li je pokrenut postupak pred Ustavnim sudom Kosova. To sam rekao da ne znam, a na ovo drugo kažem da nije tačno. Ustavni sud Kosova je ostao. Dakle, ja ne znam činjenice, ali ja znam pravo, Ustavni sud Kosova postoji.

SUDIJA ROBINSON: Razumem. Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li znate ... Neću da vas gnjavim dokumentom...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, možda biste trebali ovo još malo da razjasnite, jer nešto niže dole u ovom istom pasusu stoji ''i tako je započeo moratorijum na rad Ustavnog suda Kosova. Odmah nakon toga ta institucija je prestala da postoji''. Profesore, znači vi, sada tehnički gledano, kažete da je Ustavni sud tada još uvek postojao. Vi, verovatno, mislite da je tada trajala faza koja se ovde opisivala kao moratorijum, ali da taj sam sud nije prestao da postoji?

SVEDOK MARKOVIĆ: Sud je postojao sve do ... Ustavni sud kosova je postojao sve do stupanja na snagu Ustava Republike Srbije od 28. septembra 1990. godine. E tada je predviđena sasvim druga organizacija u pokrajini. Pokrajina ima tri vrste organa: ima Pokrajinsku skupštinu, Pokrajinsko izvršno veće i pokrajinske organe uprave, a od 1990. godine više nema Ustavni sud, jer više nema ni Ustav. Ima Statut.

SUDIJA ROBINSON: Sve će to na kraju da bude jasno. Izvolite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Usput rečeno, čitam isti ovaj članak, gornju levu stranu, istorijat koji smo čuli u raznim dokazima, ali želim da pitam profesora kao stručnjaka za ustavno pravo ... Jedna od stvari u vezi s kojom je upućena pritužba Ustavnom sudu Kosova je to da je jedna tako važna stvar, odustajanje kosovskih Albanaca od njihove autonomije, da prilikom glasanja glasovi nisu bili prebrojani, a da pre glasanja nisu identifikovani svi ljudi koji glasaju. Da li, kao ustavni pravnik smatrate da je to dobar način da se glasa o nečemu tako važnom?

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Vi, gospodine Najs, startujete od sasvim pogrešne premise. Vi opet govorite o odustajanju od autonomije. Pa nikakvog odustajanja od autonomije nije bilo, koliko to puta treba da kažem. 1989. godine nije suspendovana autonomija ni u Vojvodini ni na Kosovu i Metohiji. Objasnio sam, samo pet amandmana koji se odnose na autonomnu pokrajinu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, tih pet amandmana čije ćemo posledice sada da razmotrimo, da li vi smatrate da je dobra ideja da se za donošenje takvih amandmana ne broje glasovi i da se ne popišu svi oni koji su pristuni, a imaju ovlašćenje da glasaju?

ADVOKAT KEJ: Pitanje bi, zapravo, trebalo da glasi da li on zna da li su glasovi brojani ili ne. Ovo je tek komentar koji je obučen kao pitanje.

TUŽILAC NAJS: Ne nije. Mislim da su dokazi sasvim jasni. Odbrana je pokazala video snimak glasanja i potpuno je jasno da tamo nije bilo nikakvog brojanja glasova.

SUDIJA ROBINSON: Mislim da svedok može da odgovori na pitanje.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja nisam u stanju da odgovorim na pitanje, jer ja fizički nisam bio prisutan. Ja ipak ... Mene obavezuje izjava da govorim istinu. Kako mogu reći istinu kad mi nije bila dostupna? Vi ste imali svedoka ovde, gospodina Jokanovića koji je bio prisutan. Ja nisam, ja sam bio u Beogradu. Otkud ja mogu da znam kako je izgledala sednica Skupštine Kosova? Ja čak to nisam gledao ni na televiziji.

SUDIJA BONOMI: Profesore, ali to nije pitanje koje vam je postavljeno. Vama je postavljeno pitanje: ako glasovi nisu brojani, a postoje dokazi koji sugerišu da glasovi nisu brojani, dakle, ako se to dogodilo, da li je to pravilna procedura u jedno tako važnoj stvari. Vama se to pitanje postavlja kao profesoru ustavnog prava.

SVEDOK MARKOVIĆ: Pa ne treba biti profesor ustavnog prava da bi se na to pitanje odgovorilo. Razume se da nije valjano glasanje onda. Ali ja govorim ovo čisto apstraktno. Ja ne znam kako je bilo u Skupštini Kosova, jesu li brojani ili nisu. Ali, razume se, ako glasovi nisu brojani, onda nema odluke.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, idemo sada odmah na Ustav Srbije iz septembra 1990. godine. To je, čini mi se, tabuator 16. Ne nećemo da uzmemo tabulator 16, imamo taj tekst u celini. To je dokazni predmet broj 319, tabulator 1. Odnosno dokazni predmet 132. Stavićemo relevantne delove na grafoskop i zatražiti od svedoka da komentariše. Molim da se svedoku da verzija na srpskom. Izvinjavam se što ne znam tačno kakve su veze između

strana u originali i u prevodu. Možda će moja koleginica moći da mi pomogne u vezi s tim. Profesore, ovo je dokument kome prethodi jedna preambula koju ste vi napisali. Da li je to tačno?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije tačno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ko je napisao preambulu?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ustavna komisija.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Da pogledamo onda dokument koji imamo na engleskom, paginacija je pri dnu strane. Nas zanima prva stranica. To je stranica broj 9. To je kraj preambule. Bojim se da to nemamo na BHS i čini mi se da ste taj tekst vi lično potpisali, doktor Ratko Marković, profesor Univerziteta u Beogradu. I ako pogledamo sad prvu stranu tog dokumenta koja nosi paginaciju 3 pri dnu strane. Molim sudskog poslužitelja ... To je početak dokumenta koji ste vi potpisali i tu stoji: "putem Ustava Republike Srbije iz 1990. godine, nakon mnogo godina vraća se dostojanstvo u celoj Jugoslaviji ustavu kao pravnom aktu." Dokument koji mi ovde imamo nosi naše ERN brojeve i recite nam da li se sećate da li ste vi napisali preambulu odnosno uvod tog Ustava?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Gospodine Najs, ja pred sobom imam Ustav Republike Srbije i preambulu tog ustava. Otkud vam ideja da preambulu piše pojedinac? Preambula je sastavni deo ustava. Ona prethodi ustavu. Ne mogu ... Ni na koji način ne odgovara istini da sam ja napisao preambulu. Ja ne znam šta je ovo šta sam ja potpisao. Zašto ne kažete koji akt sam ja ovde potpisao ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako budete malo konstruktivniji, ja ću da vam pokažem vaš potpis na kraju ovog dokumenta. Dakle, to počinje na strani 3, ide dalje šest strana, do strane 9. Dalje, bez obzira da li je to uvod, prolog, preambula ili nešto slično, to je nešto šta ste vi potpisali, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa ja treba da znam šta sam potpsao ...

(…)

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: A sad mi je jasno. Gospodine Najs, vi ne razlikujete preambulu ustava kao sastavni deo usava od predgovora za ustav koji piše autor. I kažete da je predgovor za tekst ustava sastavni deo ustava. Pa to je autorsko ostvarenje, a preambula je sastavni deo ustava. Potpuno ste pogrešno postavili, po ko zna koji put, pitanje. Dve stvari ne razlikujete: preambulu i predgovor za ustav, jer predgovor piše autor, a preambula je oficijalni dokument.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moram da vas prekinem. Postaviću vam sledeće pitanje. Da li vi, kad stalno pokušavate da kažete da ja stalno pravim

greške, da li vi, u stvari, pokušavate da odvratite pažnju šta je ovde od suštinskog značaja, jer vi to stalno radite? Ja vam sada kažem da vi ovde imate jednu skrivenu nameru. Vi želite svojim odugovlačenjem da potrošite vreme.

SUDIJA ROBINSON: Ne, gospodine Najs, ne mogu to da prihvatim. Postoji razlika između predgovora i preambule.

TUŽILAC NAJS: Ja sam mu dao nekoliko prilika da to kaže ako to nije preambula, da li je to uvod, predgovor ili nešto drugo.

SUDIJA ROBINSON: Dobro, on je rekao šta je hteo, sada idemo dalje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada molim da idemo do kraja stranice 4 na engleskom jeziku, a dobićemo original na ćirilici za nekoliko minuta. Još ga nemamo. Dakle negde pri dnu četvrte stranice, poslednji paragraf, stoji u četvrtom redu: "Suprotno ustavnim definicijama višenacionalnih država, nezavisnih ili saveznih, u stranim državama i u našoj, Ustav Srbije ne definiše državu primenom etničkih kriterijuma (država srpskog naroda), nego demokratskim kriterijumom nacionalne, to jest građanske suverenosti (država svih koji žive u njoj)". Dakle to je vaše shvatanje Srbije, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To je definicija Srbije iz člana 1 Ustava Republike Srbije, u kojoj je Srbija definisana pomoću pojma "građanske", a ne nacionalne suverenosti. Suvereni su građani, nisioci biračkog prava.

SUDIJA BONOMI: Možda sam samo ja zbunjen u vezi s ovim, ali, ipak ... Ja sam mislio da je jedan veliki deo vašeg iskaza govorio, dakle u tom trenutku Srbija uopšte nije bila država, nego da je Jugoslavija bila država.

SVEDOK MARKOVIĆ: Jugoslavija je bila federalna država, savezna država, a u članu 3 Ustava SFRJ od 1974. godine, republike su definisane kao države. Prema tome i Republika Srbija je definisana kao država u Ustavu od 1974. godine, ali evo da vam kažem kako glasi ta odredba ...

SUDIJA BONOMI: Hvala lepo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sada strana 7, pri dnu strane 7. "Prema novom Ustavu Srbije, postoji samo jedna država, kao i svuda na svetu, na teritoriji jedinstvene države Srbije. To, kao nešto sasvim prirodno, ne bi uopšte trebalo da se naglašava, ali činjenica je da je, dosada, zbog asimetričnog državnog uređenja Srbije, da su postojale tri države na njenoj teritoriji, to jest dve pokrajinske i, između njih, treća koja je najmanje od svih bila država. U ustavnom poretku Srbije još uvek postoje autonomne pokrajine, ali sada su to jedinice teritorijalne autonomije kao što su to provincije u Italiji

(Italy) i autonomne zajednice u Španiji (Spain), drugim rečima bez državnih funkcija. Znači svrha vašeg novog Statuta bila je da se ukine funkcionalna autonomija dvaju pokrajina i da Srbija postane jednostavna centralizovana država, tačno?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Netačno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pa što to, onda, znači?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa vi tražite od mene da odgovaram kratko, sad tržite od mene da odgovaram dugačko. Pa to ne znači to. Autonomne pokrajine su jedinice teritorijalne autonomije. One imaju autonomiju u sferi svog teritorijalnog delokruga. One nisu države koje bi imale sve državne funkcije: ustavotvornu, zakonodavnu, pravosudnu i izvršnu. One imaju samo teritorijalnu autonomiju kao što to imaju oblasti u Italiji i autonomne zajednice u Španiji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je bila situacija nakon donošenja amandmana. Idemo sada na stranu 8 ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Opet greška, gospodine Najs. Opet greška. Nije bila situacija nakon amandmana, ali izvinite što vas ispravljam, ja ne mogu da odgovaram na pogrešna pitanja, jer ispada da ja prelazim preko greške. Vi pravite greške u pitanjima. To je bilo posle Ustava od 1990. godine. Morate da naučite ustavno pravo ako hoćete da me pitate.

SUDIJA ROBINSON: Mislite na ustavno pravo vaše zemlje?

SVEDOK MARKOVIĆ: Mislim uopšte na ustavno pravo, uopšte ustavno pravo, a onda i na ustavno pravo moje zemlje za čije nepoznavanje imam razumevanja ...

SUDIJA ROBINSON: Dobro, idemo, idemo dalje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: "Zbog sadašnjeg ustavnog statusa Srbije može se postaviti pitanje da li je Srbija sa svojim novim Ustavom okrenula leđa saveznoj Jugoslaviji. Svojim novim Ustavom Srbija je samo više precizirala karakter svoje veze sa Jugoslavijom. Srbija u potpunosti priznaje primat saveznog Ustava sve dok Jugoslavija ima federalno uređenje. Nekakva druga, nefederalna Jugoslavija, je van državnih i političkih interesa Srbije. Upravo zbog toga i zbog tendencije da se savezna Jugoslavija sasvim raspadne, a to je sasvim vidno, Srbija je morala u svoj Ustav utvrdi i jednu odbrambenu klauzulu. Kršenje saveznog Ustava na štetu Srbije, Srbiji daje pravo na samoodbranu. U takvim slučajevima će republičke vlasti izdati akte kako bi zaštitile interese Republike Srbije. Ustav Republike Srbije donet 1990. godine svojim ustavnim normama uspostavio je jedno novo društvo, jednu novu državu. Takve kvalitativne promene društva i države se čine putem revolucija gde se u pravilu proliva krv. Novi Ustav Srbije transformirao je

jednu celu anatomiju i fizionomuju ustavnoga poretka Republike Srbije bez prolivanja i kapi krvi. To predstavlja odmak od utopijske ustavnosti kardeljevskog tipa, istovremeno pokušavajući da izgradi temelje jednog novog društva i državu zasnovanu na dobro poznatim i proverenim, jasnim, demokratskim principima. Ovaj Ustav, prema tome, otvara novu eru demokratske ustavnosti u Srbiji". Dakle, to je predgovor koji ste vi napisali za ovaj Ustav i u tom predgovoru ste priznali, šta? To da će Srbija da ima primat nad federalnom državom, ako joj se to sviđa.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Opet ste napravili grešku, a dokaz koliku grešku ste napravili, pročitaću vam, član 135, na engleskom, stav 1 koji sasvim suprotno govori od ovoga što sada vi kažete. Evo šta kaže taj član: "Prava i dužnosti Republike Srbije koja je u sastavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije koje ima po ovom ustavu, a koji se prema federalnom ustavu ostvaruju u federaciji, ostvarivaće se u skladu sa saveznim Ustavom". Prema tome, gospodine Najs, sasvim ste izvitoperili ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeći paragraf, molim da pročitate.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa evo, vi ste ga pročitali iz mog predgovora. "Kad se aktima organa federacije ili aktima organa druge republike, protivno pravilima i dužnostima koje ona ima po Ustavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije narušava ravnopravnost Republike Srbije ili na drugi način ugrožavaju njeni interesi, a pri tom nije obezbeđena kompenzacija, republički organi donose akte radi zaštite interesa Republike Srbije".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pa time se, zapravo, Srbiji daje pravo da protivreči saveznoj Vladi.

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Pa zato što krši savezni Ustav. To je sredstvo samoodbrane poštoje već krenula secesija Jugoslavije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: U transkriptu odgovor gospodina Markovića piše ''kad krši savezni Ustav''. On nije rekao da krši Ustav nego ''kad krši savezni Ustav'', to piše, što je u citiranom tekstu koji je pročitao, znači ovde je izostala reč "kad krši savezni Ustav". Samo ako krši savezni Ustav, onda se neke zaštitne mere preduzimaju. Profesor je rekao, savezni Ustav.

(…)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, ponovo ću da pročitam. Član 72: "Republika Srbija uređuje i obezbeđuje suverenost, nezavisnost i teritorijalnu celokupnost Republike Srbije i njen međunarodni položaj i odnose s drugim državama i međunarodnim organizacijama". Zatim stav 2: "Ostvarivanje i zaštitu sloboda i prava čoveka i građanina, ustavnost i zakonitost", ali onda u

stavu 3 sledi ovo: "Odbranu i bezbednost Republike Srbije i njenih građana, mere za slučaj vanrednog stanja". To su sve funkcije koje spadaju u delokrug federalne Vlade, zar ne, a ovde vidimo da ih preuzima Vlada Srbije. Možete li da objasniti zašto?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije tačno to šta kažete. Greška je. Evo, još jednom čitam član 135: "Prava i dužnosti koje Republika Srbija koja je u sastavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ima po ovom Ustavu, a koje se prema saveznom Ustavu ostvaruju u federaciji, ostvarivaće se u skladu sa saveznim Ustavom". Imajte u vidu to, gospodine Najs.

SUDIJA ROBINSON: Koji je to odeljak?

SVEDOK MARKOVIĆ: To je član 135, stav 1 Ustava Republike Srbije koji sasvim drukčije kaže od onoga kako je sada kazao gospodin Najs.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pa, pomozite mi onda, molim vas. Srbija je tada osnovala i Ministarstvo inostranih poslova i Ministarstvo odbrane. Čime se to opravdava ukoliko se nalazite u pravoj federaciji sa Crnom Gorom ili bilo kim drugim, jer to ste vi napravili, ne lično vi, naravno, ali to se dogodilo?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: To se dogodilo i to je trajalo jedno vrlo kratko vreme. U Zakonu o ministarstvima odmah je ukinuto Ministarstvo inostranih poslova Srbije i Ministarstvo odbrane, a Crna Gora još uvek ima Ministarstvo inostranih poslova. Dobro sad je ona, Srbija i Crna Gora su državna zajednica, ali dok je bila u federalnoj Jugoslaviji, Saveznoj Republici Jugoslaviji, Crna Gora je uvek imala Ministarstvo inostranih poslova, bez obzira što je bila u federaciji. A Republika Srbija je odmah, prilikom prve izmene Zakona o ministarstvima, ukinula Ministarstvo inostranih poslova i Ministarstvo odbrane.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali tada kada je rađen ovaj dokument, SFRJ je još uvek postojala, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: SFRJ je postojala pravno do 27. aprila 1992. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro, a sada, molim vas, stranica 33, a za vas, profesore, to je kraj člana 72, stav 12. Citat: "Druge odnose od interesa za Republiku Srbiju, u skladu sa Ustavom", naravno ovome stavu prethodi, "Srbija uređuje i obezbeđuje druge odnose od interesa za Republiku Srbiju u skladu sa Ustavom. Republika Srbija održava veze sa Srbima koji žive izvan Republike Srbije radi očuvanja njihovog istorijskog i kulturnog identiteta". Recite nam, molim vas, o čemu se tu radi? Zašto bi Srbija, za koju smo čuli da se tvrdi da nije imala nikakve veze sa ratom, da nikada nije bila u ratu, zašto

onda ta Srbija ovde iznosi nameru da očuva kulturni, nacionalni identitet Srba u Hrvatskoj i Bosni?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: A gde ste vi pročitali da ovde piše "u Srbiji i Bosni"?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nisam, ja vam to sugerišem, a vi nama, onda, kažite sa kojim ste to Srbima održavali veze: sa Srbima koji žive van Republike Srbije, jer, ako se sećate, formirano je posebno Ministarstvo za Srbe van Srbije i gde je to Ministarstvo imalo kancelarije? U Beogradu, zar ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Naravno, ali svaka država vodi brigu o pripadnicima svoje nacije. Reč je o Srbima iz Vankuvera (Vancouver), na primer, u Kanadi (Canada). Reč je o Srbima iz Čikaga (Chicago), reč je o Srbima iz Sidneja (Sydney). Zašto vi to vezujete samo za Srbe u Bosni i u Hrvatskoj? Gde god ima Srba, njihova matica je Srbija koja im omogućuje očuvanje njihove nacionalne, kulturno istorijske samobitnosti, dakle ono šta je vezano za kulturu, tradiciju, običaje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako ikada pronađemo dokumente, odnosno ako budemo imali vremena da pogledamo dokumente te kancelarije za spoljne odnose, videćemo da se to isključivo odnosilo na Bosnu i Hrvatsku, zar ne, veliki deo toga? Da ili ne?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Ja to ne znam, ne znam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim sada stranicu 37, to je član 83, profesore Markoviću. "Predsednik republike predlaže Narodnoj skupštini kandidata za predsednika Vlade, pošto sasluša mišljenje predstavnika većine u Narodnoj skupštini". 2, 3, zatim imamo 4, "obavlja poslove iz oblasti odnosa Republike Srbije sa drugim državama i međunarodnim organizacijama, u skladu sa zakonom". Zaustaviću se tu kako bismo mogli da povučemo analogiju, osim ako ja nisam nešto pogrešno shvatio. Da li je to, recimo, kao država Merilend (Meryland) u Sjedinjenim Američkim Državama (United States of America) da, recimo, ta država ima svoje Ministarstvo inostranih poslova? Ako jeste, recite nam zašto?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Nije. Ovde je reč o predsedniku republike, predsednik republike nije ministar inostranih poslova. Predsednik republike je šef države, a po definiciji šef države predstavlja državu u zemlji i u inostranstvu. Dakle ovde je reč o raščlanjivanju te teorijske definicije šefa države. Zna se šta je šef države.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali Srbija nije bila država, vi ste odgovorili na pitanje sudije Bonomija (Bonomy) o tome. Srbija nije bila država, bila je republika. Pogledajmo ...

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Izvinite, molim vas. Nemojte da mi stavljate u usta ono šta nisam rekao, gospodine Najs. Moramo biti učtivi. Ja sam gospodinu Bonomiju izričito odgovorio da je po članu 3 Ustava SFRJ, republika država. Pogledajte član 3 Ustava SFRJ od 1974. godine. Zašto mi stavljate u usta nešto šta ja nisam rekao?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo sada tačku 5: "Predsednik rukovodi oružanim snagama u miru i ratu i narodnim otporom u ratu, naređuje opštu i delimičnu mobilizaciju, organizuje", nešto za odbranu "i to u skladu sa zakonom". Recite nam koje su to bile oružane snage Srbije kojima je on trebao da rukovodi, on, odnosno predsednik?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Oružanih snaga u Srbiji nije bilo. Srbija nikad nije imala oružane snage, ali ovaj Ustav je pravljen u vreme kada je bila secesija i kad je postojala opasnost, kada je postojala opasnost da Srbija, odnosno da Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija bude razložena na onoliko republika koliko je federalnih jedinica. Čim je donesen federalni Ustav od 1992. godine, ove odredbe koje se tiču oružanih snaga prestale su da važe, a važe odredbe iz Ustava iz 1992. godine. Vi morate da imate u vidu da je u vreme donošenja ovog Ustava bila velika ustavna kriza u Jugoslaviji, da je postojala secesija republika, Srbija je morala da se obezbedi za slučaj secesije republika, a ovo je važilo samo do donošenje novog federalnog Ustava, a nikakvih oružanih snaga u Srbiji nije bilo. Jednostavno ovo je jedna odbrambena klauzula koje je, u odnosu na postojeće stanje, bila neophodna u Ustavu Republike Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Markoviću, u pravu ste što ste me ispraviliu u vezi sa tačkom 4 kada sam spomenuo Ministarstvo inostranih poslova, ustvari trebao sam da spomenem Vladu Merilenda. Da nastavimo s tom analogijom. Bio bi vrlo veliki korak za Vladu, recimo države Merilend, da odluči ne samo da ima svoje Ministarstvo inostranih poslova, već i da ima svoje oružane snage i nekoga ko će njima da rukovodi i to pripremajući se za eventualnu disoluciju nekog federalnog sistema. Vi ste nam rekli u više prilika da ste vi jednostavno obavljali tehnički posao nacrta. Dakle recite nam, ko je vama davao uputstva za ove odredbe koje bi se ticale Srbije, odnosno ovu odredbu po kojoj bi predsednik republike rukovodio oružanim snagama? Ko vam je davao uputstva da načinite nacrt ove neverovatne odredbe? Dok razmišljate o tome, ja vam sugerišem sledeće: to nije mogla da bude vaša inicijativa, neko je to morao da vam kaže. Ko?

SVEDOK MARKOVIĆ – ODGOVOR: Vi opet, gospodine Najs, vezujete za moje autorstvo. To treba da pitate celu ustavnu komisiju, jer je ovaj tekst usvojen na ustavnoj komisiji. A vi stalno meni dodeljujete opus. Po

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

vama bih imao opus kao Lav Tolstoj (Leo Nikolaevich Tolstoy) još malo šta sam sve napisao. Nisam ja sve ovo napisao. A ja sam dao objašnjenje zašto piše ovako kako piše.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oprostite, profesore, ali morate da imate na umu da ste tokom glavnog ispitivanja davali razne odgovore i takođe ste govorili o tome kako je odličan bio taj Ustav. Niste tada tokom glavnog ispitivanja ništa govorili o tome da vi ne snosite odgovarnost za to sada. Recite nam koje dao uputstva komisiji da ovaj optuženi bude odgovoran za međunarodne odnose i takođe da ima ovlašćenja da rukovodi oružanim snagama?

(…)

TUŽILAC NAJS: Pa ako bih mogao da dobijem odgovor na pitanje.

SUDIJA ROBINSON: U redu. Dakle, profesore, pitanje je bilo ko vam je davao uputstva za pravljenje nacrta?

SVEDOK MARKOVIĆ: Odgovor je samo jedna reč - niko.

VLADISLAV JOVANOVIĆ: SRBIJA I CRNA GORA U JUGOSLAVIJI KAO KONTINUIRANOJ DRŽAVI

Ponedeljak, 14. februar 2005.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas na početku recite, samo najkraće, nekoliko reči o svojoj radnoj karijeri.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Rođen sam u Kraljevini Jugoslaviji pre 71 godinu i završio sam Pravni fakultet. Bio sam u diplomatskoj službi 43 godine, od toga četiri godine kao ministar spoljnih poslova Srbije, odnosno Savezne Republike Jugoslavije. Bio sam na službi u više mesta: u Belgiji (Belgium), u Turskoj (Turkey), u Londonu (London) i bio sam ambasador u Turskoj (Turkey) i šef Misije Savezne Republike Jugoslavije pri Ujedinjenim nacijama (United Nations). Početkom 2001. godine sam penzionisan.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je iz svega što vi znate na toj funkciji, bilo gde došlo do kolizije između funkcija koje je imala Savezna Republika Jugoslavija i njeno Ministarstvo spoljnih poslova i vas, odnosno funkcija koje ste vi vršili u Srbiji?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Praktično govoreći, mi nismo imali neku ozbiljniju saradnju, sem što su povremeno meni upućivani neki dokumenti, ali ne uvek i svi i ne uvek i oni najosetljiviji, tako da je spoljnu politiku Jugoslavije vodilo isključivo federalno Ministarstvo spoljnih poslova, a Srbija je bila u velikoj meri na margini.

SUDIJA KVON: Gospodine Miloševiću, koje godine je gospodin Jovanović bio ministar spoljnih poslova Srbije, a koje Savezne Republike Jugoslavije? Isto tako bi bilo od velike pomoći ako biste ubuduće, kad svedoci dolaze, priložili i biografiju svedoka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U redu, gospodine Kvon (Kwon). Životopis svedoka obično se daje, ali neće biti problema sa životopisom svedoka. Gospodin Jovanović je bio 1991. godine ministar spoljnih poslova Srbije, kada je radio u funkciji, praktično, u širem smislu, aktivnosti vezane za spoljne poslove Jugoslavije, ali najbolje je da njega pitamo kad ste postali ministar spoljnih poslova Srbije?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Postao sam 1. ili 2. avgusta 1991. godine i bio sam na toj funkciji sve do jula 1992. godine, kada sam imenovan za ministra spoljnih poslova Savezne Republike Jugoslavije u Vladi gospodina Milana Panića. I na tom mestu sam ostao sve do sredine septembra iste godine, kada sam dao ostavku na položaj ministra u saveznoj vladi i vratio se ponovo na položaj ministra spoljnih poslova Srbije. Tu sam ostao sve do leta 1993. godine, kada sam postao ministar spoljnih poslova Savezne Republike Jugoslavije, u Vladi gospodina Radoja Kontića. I na tom položaju sam bio sve do svog odlaska u Njujork (New York), na položaj šefa Misije Savezne Republike Jugoslavije pri Ujedinjenim nacijama.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, da bismo videli jedan širi kontekst događaja o kojima ćete vi svedočiti, recite šta znate o tome kako je došlo do održavanja Međunarodne mirovne Konferencije o Jugoslaviji?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Međunarodna mirovna Konferencija o Jugoslaviji je došla kao posledica stava koji je Evropska zajednica zauzela 27. avgusta 1991. godine da se održi jedna takva konferencija radi pomoći koju bi Evropska zajednica mogla da pruži zavađenim republikama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i da im pomogne da nađu političko rešenje. U tom smislu Evropska zajednica (European Community) je odlučila da pošalje specijalne izaslanike kod predsednika svih federalnih jedinica i kod vrhova federalnih organa, a što se tiče Srbije, taj zadatak je poveren predsedniku Miteranu (Mitterand), koji je pozvao predsednika Miloševića u Pariz (Paris) 29. avgusta. Ja sam, razume se, bio u pratnji predsednika Miloševića i predsednik Miteran nam je predstavio tu konferenciju na jedan veoma umiljat i blagonaklon način, tako da smo mi iz njegovih reči stekli utisak da je to stvarno konferencija dobrih usluga, dobrih namera i ništa više. Zašto je takav utisak stečen? Zato što nam je on odmah kazao da Evropska zajednica želi da ponudi dobre usluge bez ikakvih zadnjih namera, da želi da okupi predsednike zavađenih republika i predstavnike federalnih organa za jednim stolom i da im pomogne, ako je moguće, da nađu zajednički jezik. Ako konferencija u tome uspe, Evropska zajednica će biti

zadovoljna. Ako konferencija u tome ne uspe, ništa se neće desiti. Svi će se vratiti kućama, kao da se ništa nije desilo, kao da se konferencija nije održala. Istovremeno je kazao da će konferencija imati na usluzi Arbitražnu komisiju kao savetodavno, pomoćno savetodavno telo koje će biti sastavljeno od predsednika pet ustavnih sudova članica Zajednice i koje neće imati ...

Čije odluke, odnosno mišljenja, neće imati obavezujuću snagu, već isključivo savetodavnu. Da bi nas umirio i da bi prikazao da Srbija nema čega, apsolutno ničega da se boji na toj konferenciji, naglasio je da će predsednik te komisije biti gospodin Robert Badinter (Robert Badinter) koji je njegov lični prijatelj i posebno je naglasio: "Ako je moj lični prijatelj, onda pogotovo ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Možemo da idemo, nadam se, dalje. Recite, gospodine Jovanoviću, da li ima bilo šta specifično i karakteristično čega se sećate na sastancima sa ... Na tom sastanku sa predsednikom Miteranom koji se zalagao da se drži Konferencija o Jugoslaviji?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Predsednik Miteran je, pored toga što je govorio da je Badinter njegov prijatelj, pa, prema tome, i naš, uveravao da će članovi te komisije da budu i predsednici ustavnih sudova Grčke (Greece), Francuske (France), Britanije (Great Britain), Nemačke (Germany), što će reći da će najmanje trojica biti ... Imati simpatije za naše stavove i naglasio da Srbija ima tako snažne političke i istorijske argumente, da nema apsolutno nikakvih razloga za bojazan da oni neće biti uvaženi na konferenciji. S druge strane, naglasio je da će i konferencija da bude zadržana isključivo u okvirima dobrih usluga i da neće biti nikakvih opasnosti da ona preraste u nešto drugo. Kad smo ....

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A recite mi onda kako je to dalje evoluiralo? Da li je Konferencija bila u onome kako se odvijala, rezultat dobrih usluga ili nešto što se tako ne bi moglo nazvati?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nažalost, ona je, praktično od prvih dana napustila taj početni prilaz ''konferencije dobrih usluga'' i vrlo brzo počela da se ponaša angažovano i to angažovano na jednoj strani, na strani republika koje su ili proglasile nezavisnost ili su bile pripremljene da slede secesionizam Slovenije i Hrvatske. Zbog toga je ta konferencija od ''konferencije dobrih usluga'', vrlo brzo prešla na otvoreno mešanje u unutrašnje stvari Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i na davanje otvorene podrške secesionističkim republikama. Na kraju, Konferencija je završila jednim diktatom u formi "Uzmi ili ostavi" i one federalne jedinice koje nisu prihvatile taj diktat, to znači da pristanu na nestanak zajedničke države

Jugoslavije, proglašene su nekooperativnim i uvedene su prve ekonomske sankcije protiv Srbije i Crne Gore. To je bio početak jednog dugog puta kojim je Srbija i Crna Gora, odnosno Jugoslavija, morala da prođe u sledećih deset godina, jer je to bio put neprekidnih sankcija, izolacije i, na kraju, bombi.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li možete da precizirate, dakle, koje dve grupe i koje tri grupe?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Prva je bila ministara spoljnih poslova, to je jedan sastanak plenarni. Iza toga su bile grupe za ustavna pitanja i grupa za ekonomska pitanja. Par nedelja ili malo ranije je stvorena i grupa za ekonomska pitanja i te tri grupe su bile ekspertske grupe, a sastanci ministara spoljnih poslova su imali politički karakter. Ja sam učestvovao samo na sastancima ministara spoljnih poslova i njihov rad je odlikovao potpuni razlaz između stava republika koje su ostale lojalne Jugoslaviji i štitile legalitet i ustavni prilaz rešavanju jugoslovenske krize i republika koje su odbacivale legalistički prilaz i insistirale na pravu na otcepljenje. Prve dve koje su u tome najviše prednjačile, bile su Slovenija i Hrvatska, dok su Bosna i Hercegovina i Makedonija jedno vreme zadržavale ambivalentan stav, a kako je Konferencija odmicala, one su se sve više primicale stavovima Slovenije i Hrvatske. Mi smo ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospodine Jovanoviću kako je proizvedena jugoslovenska kriza?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jugoslovenska kriza je proizvedena laganim, postepenim i, na kraju, najoštrijim merama Slovenije i Hrvatske da se otcepe iz Jugoslavije na jednostran i nasilan način. One su to činile, naročito Slovenija, u dužem vremenskom periodu, od nekih pet godina pre održavanja Konferencije o Jugoslaviji, a finale toga je bila 1990. i 1991. godina, kada su sukcesivno uvodile mere jednostrane secesije kroz menjanje svog ustava, ilegalnog naoružavanja i proglašavanja, prvo suvereniteta, a onda nezavisnosti. I te mere su uzdrmale Jugoslaviju i dovele u pitanje njen ustavni poredak, jer Jugoslavija nije nikad sprečavala pravo na samoopredeljenje, uključujući i na otcepljenje, ali je to uvek dovodila u vezu sa pravima i interesima drugih republika u Jugoslaviji i sa stabilnošću i mirom u Jugoslaviji. Prema tome, te republike su mogle to da ostvare mirnim, ustavnim, legalnim putem, ali one to nisu htele, jer bi to onda bila secesija. A one su htele da izvedu secesiju na način da to izgleda kao razdruživanje, kao raspad Jugoslavije. I u tome su, nažalost, imale ogromnu podršku od

pojedinih članica Evropske zajednice, naročito Nemačke i Austrije (Austria), a s druge strane i Vatikana (Vatican).

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja imam to na umu, gospodine Robinson, ali gospodin Jovanović je neposredni učesnik događaja i veoma dobro zna činjenice koje se odnose na razvoj jugoslovenske krize. Dakle u septembru, početkom, dakle, septembra 1991. godine, da li je bilo sporno da je secesija već tada bila dovela do sukoba i krvoprolića?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nažalost, jeste, prvo u Sloveniji, a onda u Hrvatskoj, gde je nova vlast u Hrvatskoj odmah objavila politički rat srpskom narodu u Hrvatskoj, provocirajući ga, izazivajući, otpuštajući ljude s posla, vršeći selektivna ubistva i vršeći upade policijskih snaga u oblasti, pretežno ili većinski naseljenim Srbima. I to je kod srpskog naroda u Hrvatskoj izazvalo ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: …Molim vas, gospodine Jovanoviću, u trećem pasusu ovog mog izlaganja, ja citiram ovde, vidi se: "Niko ne osporava pravo na samoopredeljenje hrvatskog naroda", da li to piše? Dakle, da li je stav Srbije tada bio, 1991. godine, septembra u Hagu da niko ne osporava pravo na samoopredeljenje hrvatskog naroda, jer kaže: "Ta politika je do kulminacije dovedena jednostranim proglašenjem nezavisnosti Hrvatske, čime je učinjen pokušaj da pravo na samoopredeljenje hrvatskog naroda, koje niko ne osporava, bude zloupotrebljeno aktima hrvatske vlasti na štetu istog takvog i jednakog prava srpskog naroda". Da li je to bio ključni problem koji se postavljao i koji je bio jasno, sa strane Republike Srbije, predočen na konferenciji u Hagu?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. To je bio i ključni problem jugoslovenske krize, jer je Ustav Savezne Republike Jugoslavije garantovao jednako pravo na samoopredeljenje svim konstitutivnim narodima Jugoslavije. Taj stav je izrazio i Ustav Socijalističke Republike Hrvatske. A nova vlast u Hrvatskoj je izmenila taj ustav na brzinu i Srbe u Hrvatskoj lišila prava državotvornog naroda i svela na status manjine. Prema tome, ovaj stav u govoru je stav od velikog značaja, jer je naglasio, još jedanput, da je pravilan prilaz jednakom pravu svih konstitutivnih naroda Jugoslavije na samoopredeljenje izlaz iz jugoslovenske krize i to na legalan, demokratski i miroljubiv način. Nova hrvatska vlast je zloupotrebila to svoje pravo na samoopredeljenje koje, kao što je ovde rečeno, niko ne osporava, time što je istovremeno osporila isto takvo pravo srpskom narodu ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas, gospodine Jovanoviću, odgovorite mi na pitanje, dakle, kakva je bila uloga Srbije u tom sukobu? Evo najopštije pitanje koje mogu da postavim.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Srbija nije ni na koji način bila u sukobu, u oružanim sukobima u Hrvatskoj iz dva razloga: prvo je faktički razlog. Ona nije imala sopstvenu vojsku. Jedina oružana sila u Jugoslaviji u celini je bila Jugoslovenska narodna armija. A drugo što su ingerencije nad tom jugoslovenskom armijom vršili federalni organi, a Srbija je mogla da ima politički uticaj samo srazmerno broju federalnih jedinica tamo, znači, samo jednu šestinu uticaja kao i svaka druga republika. Zaraćene strane su strane u sukobu i to su hrvatske paravojne jedinice, Jugoslovenska narodna armija i vojne formacije Srba u Hrvatskoj. To se vidi i iz niza sporazuma o prekidu vatre, gde se uvek oni pozivaju da preuzmu obavezu prekida vatre i ispunjavanja drugih obaveza. Na kraju, jedan sporazum između predsednika Tuđmana i generala Kadijevića od 22. septembra 1991. godine, ako se dobro sećam, je direktna posledica takvog shvatanja da su strane u sukobu, pre svega, hrvatske paravojne formacije i Jugoslovenska narodna armija, a tu se pojavljuje uvek, kao zaraćena strana, vojne formacije Srba u Hrvatskoj.

SUDIJA KVON: Izvinjavam se. Gospodine Jovanoviću, da uzmemo vaš primer. Vi ste ministar Savezne Republike Jugoslavije, a istovremeno ste i na funkciji ministra i Srbije. Zar se ne bi moglo da se kaže da i Republika Srbija, na neki način, ima, odnosno da, na neki način, može da utiče na pitanja koja se tiču Savezne Republike Jugoslavije, s obzirom na vašu konkretnu situaciju.

SVEDOK JOVANOVIĆ: Uvaženi sudijo, pre svega da preciziram. Ja sam tada samo bio ministar spoljnih poslova Srbije, a tek posle nepunih godinu dana postao sam ministar spoljnih poslova Jugoslavije. A događaji u Hrvatskoj su se odvijali isključivo tokom 1991. godine, jer je Vensov plan (Vance Plan) nastupio već u februaru 1992. godine. Što se tiče uticaja Srbije, rekao sam da je on samo alikvotan. On je mogao da deluje politički ... Srbija je mogla da deluje politički na federalne organe u istoj meri, ni manje ni više negoli što su to delovale ostale federalne jedinice. Čak i u Generalštabu Jugoslavije u to doba, Srbija je bila najmanje zastupljena. Ako se sećam dobro, imala je samo par generala od ukupno 16. Pema tome, ni matematički, ni politički, ni formalno ne može se izvući zaključak da je Srbija imala neki bitan, a kamoli značajniji uticaj na odlučivanje federalnih organa u vezi sa događajima u Hrvatskoj.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kad smo već na ovoj temi, gospodine Jovanoviću, vi ste bili učesnik ovog sastanka u Igalu, 17. septembra 1991. godine i to imamo u tabulatoru broj 2: "Izjava lorda Karingtona (Lord Carrington), predsednika Republike Hrvatske i Srbije i ministra narodne odbrane u Igalu, u Jugoslaviji, 17. septembra 1991. godine". Budite ljubazni pa objasnite, ovde imamo na srpskom, takođe, ovaj sporazum, kako je, kako je tekao taj razgovor i šta je bila uloga predsednika Srbije u tom razgovoru i uopšte u ovom sporazumu? Vi ste bili učesnik.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa, lord Karington je sazvao taj sastanak, zabrinut zbog rasplamsavanja oružanih sukoba u Hrvatskoj i napravio je jedan tekst koji su trebale da potpišu zaraćene strane, a to su predsednik Tuđman i general Kadijević. Kada je zamolio predsednika Miloševića da i on to potpiše s obzirom na svoj politički autoritet i politički uticaj koji može imati, onda je naknadno prihvatio da se u tekst ubaci i *and our political, not only military influence* (i naš politički, a ne samo vojni uticaj), tako da je predsednik Milošević na njegov izričit zahtev sa ovim naknadnim ubacivanjem ove reči u tekst, prihvatio da ovo potpiše, jer je time hteo da da podršku miru i prestanku neprijateljstava u Hrvatskoj. On nije to učinio kao strana u sukobu nego samo kao politička ličnost koja svojim političkim uticajem može da doprinese miru.

(…)

SVEDOK JOVANOVIĆ: Upravo to. To je pravo koje je bilo apsolutno legitimno i lord Karington je to osporavao do kraja, rekavši da "Vi, Srbija i Crna Gora, ako hoćete, možete da stvorite novu državu, možete da je zovete Jugoslavijom, ali ona mora biti nova država". Ja bih hteo, ako mi uvaženo Pretresno veće dozvoli, da podsetim na susret premijera Panića i moj, sa premijerom Mejdžorom (John Major) i džunior (junior) ministrom Daglasom Herdom (Douglas Hurd) jula meseca u Londonu. Kad smo mi to isto pitanje objašnjavali, insistirajući na državnom kontinuitetu i međunarodno-pravnom personalitetu Savezne Republike Jugoslavije, gospodin Daglas Herd je izričito kazao: "Vi možete imati argumente, ali vi morate, vi morate prihvatiti naš stav". To je presuda koja je izrečena postojanju Jugoslavije kao kontinuirane države i te presude su se pridržavale sve članice Evropske unije. Nažalost, one su posle to mišljenje, taj stav prenele i u Savet bezbednosti (Security Council) i to objašnjava velike probleme i muke koje smo imali kroz 10 godina u Organizaciji ujedinjenih nacija i posle toga.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na prvoj strani gde se kaže da prisustvuju predsednici svih republika i gospoda Mesić i Tupurkovski iz fede-

ralnog Predsedništva, a Ante Marković, predsednik Vlade i Lončar, ministar spoljnih poslova u ime savezne Vlade ... I sada, pred kraj ovog poslednjeg pasusa na ovoj strani, piše, objašnjava lord Karington, osuđuje napade na Vukovar i Dubrovnik i onda kaže da: "Rekao je", to se misli na lorda Karingtona "da je predsednik Tuđman dao uveravanja da će se blokada kasarni JNA ukloniti kao što je obećano 18. oktobra". Dakle, Tuđman, kao što Karington ovde kaže, obećava da ukloni blokadu kasarni. Da li vam je poznato šta je u to vreme bio glavni problem sukoba između JNA i hrvatskih snaga?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa glavni problem sukoba širom Hrvatske bila je odluka nove hrvatske vlasti da stavi vojne objekte, kasarne, pod punu blokadu, da im uskrati vodu i hranu i drugu pomoć i da ih na taj način natera na predaju, odnosno na onesposobljavanje u vršenju svojih funkcija. To je nešto što ni jedna armija na svetu ne bi mogla sebi da dopusti, ali je predsednik Tuđman to činio upravo zbog toga što je hteo da izazove JNA i da, pomoću rata, kao što je kasnije objasnio, dođe do nezavisnosti Hrvatske. To je, nažalost, slučaj bio i u Vukovaru i u drugim gradovima i razni sporazumi, zaključivani, između predsednika Tuđmana i generala Kadijevića u vezi sa obustavljanjem vatre i izvlačenjem tih kasarni iz blokada, nisu bili poštovani, jer to nije odgovaralo predsedniku Tuđmanu koji je znao da će samo produženjem sukoba moći brže i lakše da dođe do nezavisnosti. Na kraju, u to su ga uveravali i kancelar Kol (Helmut Kohl) i ministar Genšer (Hans-Dietrich Genscher) svojim izjavama da će nastavak neprijateljstva ubrzati priznavanje Hrvatske kao nezavisne države.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ceo taj kontekst sukoba u Hrvatskoj, JNA i hrvatske snage ... Da li se igde ovde vidi Srbija? Da li Srbija ima kakvo učešće u tome?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nigde se ne vidi i nigde se ne pominje sem u rečima osude predsednika Tuđmana koji, razume se, ima interesa da stvari prikaže drugačijim nego što jesu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, kad smo već na ovom dokumentu, dakle na tabulatoru broj 6, on je ... To je vrlo duga depeša. Odnosi se na mnoga pitanja i ja na njima nemam ni mogućnost da se zadržavam, ali skrenuću vam pažnju na stranicu broj 4. Pošto se tu govorilo o svim tim događajima, ovde oni izveštavaju, to je tačka 2.3: "Predsednik Milošević, Srbija", pa onda "Predsednik Milošević je rekao da je pitao generala Kadijevića i potpredsenika Kostića da li je tačno da JNA granatira Dubrovnik. Oni su odgovorili da to nije tačno. Bez obzira na to kakva je bila situacija, on, Milošević, nije mogao da prihvati bombardovanje Dubrovnika, koje se nije

moglo opravdati". Da li se sećate uopšte svih tih događaja u vezi s Dubrovnikom i mog stava i stava Srbije u vezi s tim događajima?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa sećam se da je bilo reči o ovome i da ste vi dali ovu izjavu, ova uveravanja da Srbija nema nikakve veze sa Dubrovnikom i da ne može da odobri njegovo bombardovanje. Ali je i pored toga bilo više izjava sa strane Srbije, koje su osuđivale bombardovanje Dubrovnika. Recimo, srpska Vlada je dala jednu izjavu, Predsedništvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije je, takođe, osudilo tu akciju. Čini mi se da sam i ja bio dao jednu izjavu u tom smislu. Prema tome, sa strane Srbije nije bilo ama baš nikakvih naznaka da se Srbija nalazi iza toga ili da bi mogla imati nekog interesa u tome.

SUDIJA BONOMI: Dozvolite mi da još jednom nešto razjasnimo. Ako ste vi dobili uveravanja da JNA ne bombarduje Dubrovnik, šta ste to onda osudili?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Ukoliko ... Kao što izjava predsednika Miloševića u ovom tekstu glasi: "Ukoliko i pored toga ima registracije bombardovanja, granatiranja Dubrovnika, Srbija hoće da naglasi da ona to ne odobrava i da ne stoji iza toga".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja ću još samo jednom, gospodine Jovanoviću, da ovo citiram da ne bi bilo nejasno. Dakle, samo drugi deo. Pitao sam da li je tačno, dobio odgovor da nije, da je to netačno, ali ja naglašavam: "Whatever the situation was" (kakva god da je situacija), što god da je, "he, Milošević, could not accept the shelling of Dubrovnik, which could not be justified" (on, Milošević, nije mogao da prihvati bombardovanje Dubrovnika). Naš odnos prema tome je bio do kraja jasan i malo ambivalentan, čini mi se da i to piše ovde, gospodine Bonomi. Uostalom Dubrovnik je ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, čuli ste gospodina Najsa. Šta je vama poznato o tadašnjim aktivnostima i odnosima koji su se uspostavljali između novih hrvatskih vlasti, Nemačke i drugih faktora u Evropi (Europe)?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nove hrvatske vlasti su imale vrlo tesne kontakte i vrlo snažnu podršku za svoju politiku secesije od više političara i zemalja. Ja sam pomenuo dvojicu političara Nemačke, ali tu dolazi i Austrija, naročito njen ministar Alojz Mok (Alois Mock). Dolazi i Vatikan, naročito kardinal Sodano (Sodano), a i sam papa je, mislim da je bilo 17. avgusta u Pečuju (Pecs), u Mađarskoj (Hungary), izjavio da su aspiracije Hrvatske za nezavisnot, legitimne. To je bilo pre početka Konferencije o

Jugoslaviji. Znači o Jugoslaviji, a ne protiv Jugoslavije. Što se tiče odnosa izmešu Nemačke i Hrvatske, oni su bili najtešnji na svim linijima, ne samo političkim, nego i obaveštajnim i drugim, a ovo što je gospodin Najs rekao, nije ništa što nije poznato, jer su to izjave koje su davane javno. I mogu još reći da je još dva dana pre proglašenja Hrvatske za nezavisnu zemlju, 25. juna 1991. godine, da je ministar Genšer zatražio od članica Evropske zajednice da podrže priznanje Hrvatske koja će uskoro proglasiti nezavisnost. Znači dva dana pre nego što je ona proglasila, on se već zalagao za podršku njenoj nezavisnosti. A kancelar Kol je desetak dana kasnije na sastanku Evropske zajednice, mislim da je to bilo u Strazburu (Strasbourg), pokrenuo pitanje priznanja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske. Znači, to je bilo u julu, a Konferencija o Jugoslaviji je počela 7. septembra. Ako je postojala dobra namera da se ta konferencija održi radi očuvanja Jugoslavije, onda ovakve izjave u prilog nezavisnosti Hrvatske i Slovenije nisu mogle da budu davane. Na kraju krajeva i KEBS je u svojoj deklaraciji iz avgusta iste godine, 1991. godine, zatražio očuvanje Jugoslavije i zadovoljenje svih legitimnih interesa i zahteva, znači, svih naroda u Jugoslaviji, a ne samo nekih. Ima i drugih potvrda o tome da su pretenzije Slovenije i Hrvatske na nezavisnost bile snažno podržavane pre konferencije. Na kraju, kardinal Sodano je ....

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, na početku stoji "Savezni sekretarijat za odbranu", kaže: "U skladu sa izjavom potpisanom u Igalu 17. septembra 1991. godine, postignut je sporazum sa rukovodstvom Republike Hrvatske" i tako dalje, i onda govori kako treba da bude "apsolutni cease-fire (prekid vatre)", "apsolutni prekid vatre". A onda hrvatski predsednik Tuđman naređuje da se suspenduju svi napadi na "personal guard corps" (pripadnike vojnih jedinica) i MUP i da će ponovo da uspostavi isporuku vode, struje, hrane i tako dalje. I onda kaže se ovde u hrvatskom delu: "Nakon implementacije ovog sporazuma o istinskom prekidu vatre, počeće pregovori o ostvarivanju svih obaveza koje proizilaze iz sporazuma koji je potpisan u Igalu 17. septembra 1991. godine i o razdvajanju oružanih snaga SFRJ i Republike Hrvatske". Dakle, ko su strane ... Ovo je dalje implementacija sporazuma iz Igala, dakle, ko su strane u sukobu u ovom sporazumu? Šta se vidi iz ovog sporazuma?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Vidi se da su strane u sukobu, s jedne strane, Jugoslovenska narodna armija, a s druge strane vojne formacije Republike Hrvatske. Ali ja mislim da se to vidi i u svim drugim sporazumima o prekidu neprijateljstava, jer su samo oni te sporazume zaključivali. A ovo je realizacija prethodnog sporazuma potpisanog u Igalu,

na čemu je insistirao lord Karington. Ja sam već objasnio da je tada predsednik Milošević, na njegovo insistiranje, potpisao taj sporazum kao svoju podršku miru, s obzirom na politički uticaj koji ima kao predsednik jedne od republika.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je ovaj sporazum, po vašim saznanjima, bio realizovan ili nije?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nažalost, nije jer je JNA iskreno bila zainteresovana da spase svoj vojni personal, da ga izvuče iz ratnih opasnosti, dok to nije bio interes druge strane. Ja sam već objasnio da je njihov interes bio da produžavaju neprijateljstva u očekivanju da će to ubrzati proces priznavanja Hrvatske od strane drugih država. Ako mi uvaženo Pretresno veće dozvoli da odgovorim na pitanje uvaženog sudije Bonomija, jer je pogrešno shvaćeno da sam ja kazao da su nemački političari tražili produžetak neprijateljstava. Ja sam samo hteo da kažem ono što je rečeno. Recimo, kancelar Kol je zapretio da će priznati Hrvatsku ukoliko se neprijateljstva nastave. A to je poruka koja se može protumačiti i kao poruka JNA i kao poruka predsedniku Tuđmanu. A ministar Genšer je tokom tog leta javno govorio da svaki dan produžetka oružanih sukoba u Hrvatskoj približava Hrvatsku nezavisnosti. To je, takođe, opomena JNA, ali, istovremeno, ohrabrenje Hrvatskoj da može očekivati brže priznanje, ukoliko neprijateljstva duže teku. Hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas da pustite sada, s obzirom da se to nadovezuje jedno na drugo, traku razgovora između Tuđmana i Kadijevića koja je ovde obuhvaćena tabulatorom 35. Ne znam koliko je precizno prevedeno kada smo onda saslušavali jednog svedoka, da mu sad ne pominjem ime, ali s obzirom da je gospodin Jovanović bio u Igalu, kontaktirao sa predsednikom Tuđmanom, kontaktirao sa generalom Kadijevićem, on može da ukaže i na autentičnost trake i na autentičnost događaja. Molim vas da se pusti traka. To je audio traka razgovora između predsednika Tuđmana i generala Kadijevića.

(snimak presretnutog razgovora):

Sekretar Kadijevića: *Halo!*

Sekretarica Tuđmana: *Halo. Dobro jutro.*

Sekretar: *Dobro jutro. Je li to kabinet predsednika Tuđmana?*

Sekretarica: *Jeste. Evo predsjednik je ovdje ...*

Sekretar: *E molim vas ...*

Sekretarica: *Evo izvolite. Tu je. Je li tu general?*

Sekretar: *Jeste.*

Sekretarica: *Evo dajte spojite ...*

Sekretar: *E da. Izvolite ...*

Tuđman: *Halo, halo!*

Kadijević: *Halo.*

Tuđman: *Da?*

Kadijević: *Franjo?*

***Tuđman** Da.*

Kadijević: *Dobro jutro.*

Tuđman: *Dobro jutro. Molim ljepo.*

Kadijević: *Šta je rezultat?*

Tuđman: *Pa, bogami, ja ne znam šta je definitivno, jer sam ... Noćas sam ... Noćas sam kratko razgovarao ...*

Kadijević: *Slabo te čujem. Zamolio bih da govoriš malo jače.*

Tuđman: *Slušaj, ne znam šta je definitivno. Oni su mi kazali da ... Halo ... Da će tamo biti uspostavljen mir.*

Kadijević: *Gde? Halo ...*

Tuđman: *Pa o Šibeniku je bila riječ. Ali ima, poslje toga su javljali da su avioni ponovno bombardirali u pola noći tamo, ovaj, TV odašiljače. Osim toga, reci mi Veljko, šta sad u vezi sa ovim što je Marković na Vladi objavio?*

Kadijević: *Šta?*

Tuđman: *Molim?*

Kadijević: *Šta?*

Tuđman: *Objavili su da traži ostavku tvoju.*

Kadijević: *Pa to ne znam je li s tobom dogovorio?*

Tuđman: *Ne, nisam ja uopšte s njime razgovarao niti čuo ...*

Kadijević: *To ti Markovića pusti na miru.*

Tuđman: *Da.*

Kadijević: *A uostalom, kako god hoćete...*

Tuđman: *Da.*

Kadijević: *Da. Vatra na Šibenik se jutros otvorila ponovo i na drugim mjestima, sporadično, ali vrlo intenzivno u Šibeniku*

Tuđman: *Da.*

Kadijević: *Ja nisam više apsolutno voljan za nikavo zamajavanje i jednu kurvanjsku ulogu koju igraju neki, a posebno Marković. Što se Markovića tiče, on kaže da si ti i ja i Milošević, oni, kako reče, huligani ili tako nešto, koje treba objesiti, a ne da oni budu ti koji će stvarati mir, nego on će stvarati mir. Da njemu je svako kriv što mu je propala sva njegova politika i tako dalje. Mene taj Marković ne interesuje. Ja mislim, ja mislim da on više ne interesuje nikoga.*

Tuđman: *Da.*

Kadijević: *Ja ne govorim o tome. To nema nikave veze. Ako si ti s njim nešto računao, pogrešno si računao.*

Tuđman: *Nisam. Slušaj, nisam ja uopće znao o tome i prema tome nemam apsolutno ...*

Kadijević: *A osim toga, Marković je poražen na sjedinici Vlade. Toliko isto da znaš. ... (nerazumljivo)...*

Tuđman: *Da.*

Kadijević: *Jer on je jedan šarlatan koji je neznalica u svakom pogledu i koji je pao na svim ispitima i onda uvjek traži načina da bi drugoga okrivio za ono što je on uradio. To, hvala bogu, dobro znaš...*

Tuđman: *U tom pogledu, u tom pogledu mogli bi se složiti. Nego reci, molim te...*

Kadijević: *Nego da se mi vratimo na ovo. Je li se može uspostaviti mir ili ne? Ja više nemam kad da čekam. Ja nemam ... Nemaš ni ti.*

Tuđman: *Jasno.*

Kadijević: *Ako može se vatra obustaviti do 10.00 u Šibeniku, koja traje i drugo, ako se mogu deblokirati kasarne vojne i ostalo do 12.00, ako se to uradi, Franjo, onda mi sutra ... Posle toga se možemo dogovoriti. Sutra nastavljamo ono što smo u Igalu počeli.*

Tuđman: *Da.*

Kadijević: *Ako se to ne može uraditi, onda se nas dvojica više nećemo čuti. Eto to je potpuno čisto i izvesno.*

Tuđman: *Ja. Znaš šta bismo možda trebali? Trebali bismo možda naći neke ... Daj možda da to pokušamo prije nego što se nađemo, faksom, da na neki način utvrdimo i zbog Hrvatske i zbog armije, da se utvrdi taj ... Pismeno primirje koje znači dogovor o riješenju armije na način kako to odgovara suverenoj hrvatskoj vlasti, a da se, ovaj, zaštite interesi, interesi armije, da se zaštite životi pripadnika armije i tako dalje.*

Kadijević: *Da li to znači, Franjo, da ti prvo ... Da ti drugo stavljaš na prvo mjesto, a prvo na drugo?*

Tuđman: *Ne, ne stavljam, samo mi je ...*

Kadijević: *Pa mi smo se dole sa starim mudrim Karingtonom dogovorili koji je pravi red poteza.*

Tuđman: *Jesmo ...*

Kadijević: *A ako ćemo ostati kod njega, ja jesam. Ako nismo, prekinimo svaki dalji razgovor.*

Tuđman: *Dobro, Veljko, ja jesam da ostanemo kod njega. A šta onda ako to nismo u stanju da ostvarimo? Idemo onda u ...*

Kadijević: *Koje ako nismo u stanju da ostvarimo?*

***Tuđman**: Pa recimo, slušaj, ako se to u Šibeniku na taj način zakrvi?*

***Kadijević**: Ja mogu garantirati da jedan jedini metak neće biti opaljen. Neka prestanu pucati. Imamo rok do 10.00. Molim te, do 10.00 neka se obustavi vatra, do 12.00 deblokada, a sutra nastavljamo razgovore. Sve će se rešenje naći. Svako je pametnije od rata. Ako si za to? Ako nisi u stanju, kaži nisi u stanju. Ako nećeš, to je tvoja stvar, onda idemo svako svojoj liniji, pa šta bude.*

***Tuđman**: Onda će biti katastrofa.*

***Kadijević**: Naravno.*

***Tuđman**: Onda će biti katastrofa.*

***Kadijević**: Naravno, i to za ... Ja ovo činim poslednji put. Poslednji put sa velikom odgovornošću koju nosim pred svakim, kao što je nosiš i ti.*

***Tuđman**: Veljko trebalo bi izbjeći to najgore.*

***Kadijević**: E pa može se izbeći, ne na način da jednu po jednu kasarnu mi davite i da pada i da na taj način vojska padne. To se dogoditi neće. Za neki dan je ... Današnji dan je međaški dan ...*

***Tuđman**: Veljko, ja ću učiniti što mogu za prekid te vatre ...*

***Kadijević**: Zaustavi, prekini vatru u Šibeniku ...*

***Tuđman**: Da.*

***Kadijević**: Zaustavi ... Prekod vatre na svim mjestima i u 12 do 12.00 neka nam daju vodu i hranu i prolaze i sve što treba. Sutra sjedamo za stol i sve je otvoreno. Sve. Sve je otvoreno. A ako kroz taj stol ne možemo naći rješenje, onda ćemo se vratiti ratu, ako treba.*

***Tuđman**: ''Onda ćemo se vratiti ratu'', a šta to znači?*

***Kadijević**: Ali ja mislim da to znači užas, to znači razaranje. Ja mislim da ćemo za stolom naći rješenje. I kad ne bih u to vjerovao, onda ne bih ni razgovarao s tobom već od sinoć tri puta. Kao što vjerujem da činiš i ti.*

***Tuđman**: Hajde, pokušajmo. Pokušajmo i izbjeći to najgore jer to bi bilo katastrofalno, ne samo pucanje, razaranje nego ...*

***Kadijević**: Naredi prekid vatre. On trese sada u Šibeniku.*

***Tuđman**: Da.*

***Kadijević**: Franjo ...*

***Tuđman**: Da.*

***Kadijević:** ... eto u Šibeniku naredi prekid ili ako nisi u stanju, onda još nešto da ti kažem, a ti sad kako god hoćeš. Ako ti Letica bude tamo radio, pa taj nema, taj ti je gori od onog Špegelja koji ti je zamrsio, što je zamrsio čorbu. To ti vjeruj meni, a ti sad kako god hoćeš.*

***Tuđman**: Ja.*

***Kadijević**: Nije samo on. Ne. To je sve tako.*

***Tuđman**: Jesi li vidio ... Ako se ne varam, ti si mi sam spomenuo da ti se ni Grubišić nije vratio, je li?*

***Kadijević**: Molim?Da, ali Grubišić nije Letica.*

***Tuđman**: Molim?*

***Kadijević**: Da, ali Grubišič nije Letica.*

***Tuđman**: Da.*

***Kadijević**: Grubišić nije Letica, a ja ne ulazim u to što se Grubišič nije vratio. Ja znam da se nije vratio i kad je otišao, znao sam da se neće vratiti.*

***Tuđman:** Da.*

***Kadijević**: A Božo, neka njemu služi na čast to. Neka mu služi na čast.*

***Tuđman**: Da.*

***Kadijević**: Znam, ali to ti je ...*

***Tuđman**: Ali, kao što vidiš,iz toga možeš zaključiti da je to jedno opšte raspoloženje, je l'?*

***Kadijević**: E pa sad ako je opšte raspoloženje da ratujemo, onda izvolite, ratovaćemo. Ja samo tražim prekid vatre. Ništa drugo. Ono što smo potpisali.*

***Tuđman:** Da.*

***Kadijević**: I posle toga razgovore. Ništa drugo.*

***Tuđman**: Dobro. U redu. Ja idem da u tom pogledu djelujem, ali i ti razmisli možemo li i na koji način da iz toga posla izađemo.*

***Kadijević**: Molim te Franjo neka u 10 do 10.00 bude prekid vatre apsolutni. Apsolutni prekid vatre i dozvoli da ljudi mogu živjeti, da ne crkavaju bez vode i ovog, inače će oni mene smeniti i kad bi to uradili i ne trebaju oni mene smjeniti ne trebaju oni mene smiriti, ja ću podnjeti ostvaku, ali, naime, ja neću, nego bi li ti dozvolio da umiru na takav način. Onda to ja ne bih pod nikakav ...*

***Tuđman**: O da.*

***Kadijević**: I sad to maslo koje priprema Ante Marković, a to maslo je opasna stvar. Na to maslo bi se mnogi likovali. A to je jedan kurvin sin koga ti dobro znaš, koji je meni dolazio. Ja sam ti to puno puta rekao. Treba pobiti ovu dvojicu pa smo rešili stvar.*

***Tuđman**: Ja, ja.*

***Kadijević**: A onda je sad dodao i mene.*

***Tuđman**: Da, da.*

***Kadijević**: I onda je on ... jer njega nije bilo tamo kod ... (nerazumljivo) ... onoga, jer njega niko ne tretira.*

***Tuđman:** Da, da.*

***Kadijević**: E pa to ti je to.*

***Tuđman**: Dobro, Veljko.*

***Kadijević**: U redu, hajde.*

***Tuđman**: Zdravo.*
(kraj presretnutog razgovora)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, da li ste prepoznali glasove predsednika Tuđmana i generala Kadijevića?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jesam. Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: General Kadijević kaže da treći put već u toku te noći razgovara sa Tuđmanom i zalaže se za apsolutni prekid vatre. To smo mogli da čujemo.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, da li je ispoštovan taj sporazum koji je potpisan u Igalu posredstvom lorda Karingtona?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Iz ovog razgovora se vidi da nije i da je postojala jedna krivudava namera da se i on izbegne i da se nastave neprijateljstva. Zato je kasnije i došlo do novog sporazuma o prekidu neprijateljstava. Mislim da je to bilo 1. septembra ili tako nešto. Ali od 13 ili 14 sporazuma o prekidu neprijateljstava, koliko ih je ukupno bilo, koliko ja znam, skoro svi su bili prekidani krivicom hrvatske strane.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je uopšte sporno, odnosno, šta se iz ovih svih elementa koje smo prošli sada vidi ko su strane u sukobu tamo?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je toliko očigledno, jer strane u sukobu su razgovarale i rešavale konkretne vojne situacije na terenu. Niko drugi sem njih to nije mogao i da je hteo da rešava, jer su oni imali vlast nad oružanim snagama koje su tamo postojale. Drugi se nisu ni pominjali ni sa jedne ni sa druge strane.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, prošli smo kroz ovih nekoliko konferencija, kroz objašnjenja razloga izbijanja sukoba, kroz ove sporazume o prekidu vatre iz kojih se vidi o čemu se radi, kako iz izveštaja koje daje holandsko ministarstvo o događajima na Konferenciji, tako i iz ovih sporazuma između JNA i Hrvatske, pa u vezi sa svim tim, sa celom tom serijom činjenica, pročitaću vam tačku 6 iz hrvatske optužnice koja glasi: "Slobodan Milošević", nadam se da imate tačku 6, to je na strani 2 ovde kod mene na srpskom jeziku, "Slobodan Milošević je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu", pa onda objašnjava paragrafe, a onda dalje: "Svrha ovog udruženog zločinačkog poduhvata bila je prisilno uklanjanje većine hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva približno s jedne trećine teritorije Republike Hrvatske". Molim vas, obratite pažnju na ovo što

dalje sledi "teritorije za koju je on planirao da postane deo nove države pod srpskom dominacijom, činjenjem zločina kojima se krše" i tako dalje. Gospodine Jovanoviću, da li ova serija događaja, sporazuma o prekidu vatre i događaja u vezi sa stanjem u Jugoslaviji iz tog vremena potvrđuje ili opovrgava ovakvu tvrdnju, odnosno, da budem precizniji: o kakvom je to planu, mom ili srpskom bilo reči ili se može govoriti, za uklanjanje hrvatskog stanovništva sa jedne trećine teritorije Republike Hrvatske?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Meni takav plan nikada nije bio poznat i verujem da nikada nije ni postojao. Iz činjenica koje smo čuli ne može se nikako izvesti zaključak o postojanju takvog jednog udruženja radi ostvarenja takvih ciljeva. Čak bi se moglo reći da je predsednik Tuđman hteo, ne samo da putem rata postigne nezavisnost, nego je išao za tim da se putem rata oslobodi viška stanovništva Srba u Hrvatskoj. On je to na kraju, posle pobedonosno izvedene operacije "Oluja", u kojoj je stradalo više hiljada Srba i koja je predstavljala najveće etničko čišćenje ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, iz svih događaja koje smo samo ovako površno prešli kroz vaše dosadašnje svedočenje, ko je u sukobu? Ko je žrtva? Ko se bori? Ko strada? Čije su izbeglice? I tako dalje. Dakle, da li se može, postavio sam vam pitanje citirajući ovu tačku optužnice, uopšte govoriti o nekakvom planu koji je srpska strana imala da nekoga istera sa teritorije jedne trećine, kako ovde piše, Republike Hrvatske ili je nešto drugo u pitanju?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Sve činjenice govore suprotno takvom tvrđenju optužnice. Vi ste još u govoru u Hagu 7. septembra pomenuli da je dotle prebeglo iz Hrvatske oko 100.000 Srba i to ne samo iz krajeva gde su bili vojni okršaji, nego i iz gradova gde se njihova egzistencija takođe ugrožavala. Znači, u gradovima u dubini Hrvatske. S druge strane, ti postupci prema Srbima u Hrvatskoj su imali veoma jasan cilj: da ih uplaše i ohrabre na što masovniji odlazak. Ja sam ... Nisam dovršio rečenicu, ali taj masovan odlazak je dovršen operacijom "Oluja" i predsednik Tuđman je neposredno iza toga na jednom skupu trijumfalno rekao da Srba u Hrvatskoj nikada neće biti više od 3% do 5%, što pokazuje da je i to bio jedan od strategijskih ciljeva, uporedo sa startegijskim ciljem sticanja nezavisnosti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li to što ste sad rekli ima veze i sa onim govorom Franje Tuđmana na mitingu u Zagrebu, gde je rekao: "Rata ne bi bilo da ga Hrvatska nije želela, ali mi smo odlučili ...", to je već ovde prikazano na traci? Da li se sećate toga? "Rata ne bi bilo da ga Hrvatska

nije želela, ali mi smo odlučili da samo tako možemo da ostvarimo ciljeve". O kojim se ciljevima radilo?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, sećam se toga i bilo je malo začuđujuće da je predsednik Tuđman tako ogoljeno priznao svoju orijentaciju na rat radi ispunjenja svojih ciljeva. I ovde sam pokušao da ukažem na to da je on imao nekoliko paralelnih ciljeva. Nezavisnost je bio jedan ali bilo je ... I drugi cilj je bio: osloboditi se većeg broja Srba. Kako? To su godine i događaji iza toga pokazali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospodine Jovanoviću, da se vratimo na Konferenciju o Jugoslaviji. U tabulatoru 25 je pismo potpredsednika Predsedništva Jugoslavije predsedavajućem Konferencije o Jugoslaviji, lordu Karingtonu. Molim vas da samo ... To je jedno dugo pismo koje govori o tome da je Predsedništvo Jugoslavije na svojoj sednici 8. decembra 1991. godine razmatralo mišljenje Arbitražne komisije koje je poslao Sekretarijat konferencije članovima Predsedništva i da je zauzelo određene stavove. Molim vas, recite o kakvim se ovde stavovima radi?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Koliko se sećam, ovo pismo je bilo pobijanje teza iz drugog papira dokumenta lorda Karingtona da je Jugoslavija prestala da postoji, odnosno da je u fazi raspadanja i da zbog toga njene članice, federalne jedinice, treba zbrinuti, stavljajući ih pod krov nezavisnosti kao novih država. I u ovom pismu se iznose činjenice o tome, prvo, da Jugoslavija postoji, jer više od polovine njenih stanovnika su lojalni toj zemlji, drugo, da samo narodi Jugoslavije putem referenduma mogu da odluče o tome treba li ili ne da postoji njihova zajednička država, a ne bilo koji strani forum i da Srbija i Crna Gora, kao i Srbi koji žive u drugim republikama ostaju lojalni svojoj zemlji kao kontinuiranoj državi i da ne žele da je napuste, niti su bilo kada na bilo koji način izražavali želju da se od nje otcepe. I dalja argumentacija je ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Ne morate, ne morate pismo celo da interpretirate. Ono je, ono je dugo. Da li je ovo neko opredeljenje za sukob ili za rat, za političko rešenje ili za nasilje?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ne, ovo je zbir principijelnih stavova koji plediraju samo za političko, miroljubivo i demokratsko rešenje, a ne za nastavak jednostrane nasilne secesije bilo kojih republika jer ubrzo iza ovoga, videćemo, da je, odnosno pre toga, ja mislim da je pre toga Evropska zajednica uputila pozive svim jugoslovenskim republikama da zatraže nezavisnost, ne pominjući Jugoslaviju jer je ona pre toga bila, s njihove strane, izbrisana sa političke mape Balkana i Evrope.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Jovanoviću, u vezi sa tim pozivom Evropske zajednice republikama u Jugoslaviji da se prijave za nezavisnost, ovde u tabulatoru 27 imamo vaše pismo. Piše da je to pismo ministra spoljnih poslova Vladislava Jovanovića u vezi sa pozivom za nezavisnost. Molim vas da potražite to u ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Našao sam ga.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je, znači, odgovor Srbije na poziv za priznanje i piše: "Republika Srbija, Ministarstvo spoljnih poslova, Beograd" i upućeno je 23. decembra 1991. godine Hansu van den Bruku, ministru spoljnih poslova Holandije, koji je u to vreme predsedavao ... Holandija je u to vreme predsedavala Evropskom zajednicom. Pošto je ovo vaše pismo, gospodine Jovanoviću, mislim da je uputnije da vi sami objasnite na šta se ono odnosi i kakvi se stavovi u njemu zauzimaju.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ovo pismo nije samo odgovor na ponudu Srbiji da izabere nezavisnost i zatraži priznanje kao nova država, već ono predstavlja i rekapitulaciju naših osnovnih principijelnih stavova u vezi sa jugoslovenskom krizom. Mi smo tu, ja sam tu odmah naglasio da Srbija ima ostvarenu državnost i da je time dobila međunarodno priznanje još na Berlinskom kongresu (Berlin Congress) 1878. godine, da je ona unela svoju državnost u Kraljevinu Srba, Hrvata Jugoslavije, što je omogućilo novoj državi da dobije međunarodno priznanje i prihvatanje i da Srbija nikada nije ni pomislila, a kamoli izrazila želju da se otcepi od zajedničke države Jugoslavije. Prema tome, poziv koji je upućen Srbiji, upućen je na pogrešnu adresu i ne odnosi se na nju. Istovremeno sam ukazao na zloupotrebu koju je Konferencija, a iza nje i Evropska zajednica izvršila time što je ponudu dobrih usluga zloupotrebila i ubrzo pretvorila u raznu vrstu pritisaka i diktata, rasturajući jednu državu koja je bila osnivač i Lige naroda (League of Nations) i Ujedinjenih nacija i koja je bila predsednik Pokreta nesvrstanih (Non-alignment Movement) u trenutku njenog nasilnog ukidanja. Pored toga, naglasio sam, da Srbija ostaje verna svim svojim međunarodnim obavezama, naročito u oblasti ljudskih prava i prava prema manjinama, kao i da nastavlja državni kontinuitet i međunarodni personalitet zajedničke države u delu koji je preostao posle otcepljenja drugih republika. I na kraju sam podsetio na pozitivne učinke koje je Srbija učinila uprkos svim nevoljama kroz koje je prolazila na haškoj Konferenciji o Jugoslaviji, kao što su: vrlo aktivna podrška izradi Vensovog plana i njegovoj implementaciji u Krajini u Hrvatskoj i podrška prekidu neprijateljstava koji je zaključen ... Sporazumu o prekidu neprijateljstava zaključenom u Ženevi (Geneve). Prema tome, ovo je jedan sumarijum, nešto kao ekspoze u malom onoga što smo mi zastupali na

Konferenciji i protiv čega smo se uporno borili a to je da niko nema pravo da ukine postojanje jedne države, sem naroda koji u njoj žive i to putem referenduma. To pravo narodima u Jugoslaviji nije priznato. Ono je uskraćeno i izdiktirana je politička volja iz drugih centara, kojima je Jugoslaviji kao članici KEBS-a ...

(…)

SUDIJA ROBINSON: Dakle, nama treba samo sažetak onoga što stoji u pismu. Molim vas da pokušate odgovarati kratko.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Možemo da idemo dalje. Gospodine Jovanoviću, gospodin Najs je prilikom unakrsnog ispitivanja jednog od prethodnih svedoka ovde dao i jedan izveštaj za koji je rekao da je dobio od jednog ministarstva. Reč je o ministarstvu Holandije. To je u tabulatoru broj 4 gde je dat "Conference on Yugoslavia (Konferencija o Jugoslaviji), summary of developments (sažetak razvoja)", sažetak događaja. Ja neću da prelazim preko celog tog "summary of developments", jer ono počinje od prvog otvaranja, prve plenarne sednice, pa druge, pa treće i tako dalje, ali zadržaću se na onome što je gospodin Najs pokušao ovim dokumentom da dokaže. To je u tački 5 ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Tačka 5, koja je ovde sada citirana, kaže: "Na margini četvrte plenarne sednice održan je 4. oktobra sastanak kojim je predsedavao ministar spoljnih poslova Holandije, uz pomoć lorda Karingtona i ambasadora Vajnensa (Wijnaendts), između hrvatskog predsednika Tuđmana, srpskog predsednika Miloševića i ministra odbrane Kadijevića". I onda se objašnjava kako je gospodin Najs tada rekao, da sam ja, ustvari, tada na tom sastanku koji je bio, kako i kaže ovde "Na margini četvrte plenarne sednice", ustvari, prihvatio Karingtonov plan. Jer evo kako je on obavestio štampu, prema tome to nije bilo ništa tajno, jer kaže: "Izjavu je kasnije pročitao holandski ministar na konferenciji za štampu iz koje se vidi da su se jugoslovenske strane, koje su učestvovale u razgovoru, složile". O čemu? E sad piše: "To uključuje princip da se političko rešenje mora tražiti na osnovu mogućeg priznanja nezavisnosti onih republika u Jugoslaviji koje to žele" i onda piše "na kraju procesa pregovaranja obavljenog u dobroj veri i uz učestvovanje svih strana". Dakle, da li se ovde može govoriti o tome da sam ja dao neki prethodni pristanak Karingtonovim predlozima, kada se ima u vidu cela rečenica? Naglašavam ovaj deo posle zapete "at the end of the negotiation process conducting in good faith and involving all parties (na kraju procesa pregovaranja obavljenog u dobroj veri i uz učestvovanje svih strana)".

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Po meni ne može nikako i upravo ovaj pasus govori suprotno jer pominje da se perspektiva nezavisnosti predviđa za republike koje to žele, čime se ne isključuje da bi neke republike želele da ostanu u Jugoslaviji kao zajedničkoj državi. I to je bila suština sukoba između nas, naše delegacije i lorda Karingtona, s druge strane, koji je hteo samo da podrži secesiju, ali ne i ostanak Srbije i Crne Gore u Jugoslaviji, kao kontinuiranoj državi. S druge strane, ovde se govori da će to priznanje da bude na kraju pregovaračkog procesa, s tim da on bude vođen u dobroj veri i da uključi sve strane. Ta dobra vera, kao što smo videli, nije bila ispoštovana, jer je pregovaranje ubrzo zamenjeno diktiranjem i pritiscima i, na kraju, zaključivanjem da je Jugoslavija u procesu raspadanja i da predstoji samo davanje nezavisnosti svim njenim federalnim jedinicama. Prema tome ... Na kraju, ovde se govori i da nema jednostranih promena granica ... Dole pri dnu, a time se priznaje da nema ni jednostranih promena granica, međunarodno priznatih granica Jugoslavije. Jer to su, ustvari, jedine granice a unutrašnje granice su unutrašnje administrativne linije. Prema tome, ovaj tekst ne može ni po suštini ni po formi da se prihvati kao prihvatanje predloga lorda Karingtona u vezi sa razrešenjem jugoslovenske krize.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Sad bih vas molio da obratite pažnju na jedan vrlo kratak pasus koji sledi, takođe, u okviru tačke 5. To je poslednji pasus tačke 5 koji glasi: "Kao prvi korak dogovoreno je da će predstavnici srpske zajednice u Hrvatskoj biti pozvani da se sastanu sa koordinatorom Konferencije i zamenikom predsedavajućeg, kako bi razgovarali o mogućim organizacijama stvari za budućnost". Šta znači taj, taj pasus, gospodine Jovanoviću?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Taj pasus po meni znači dve stvari. Prvo da su Srbi u Hrvatskoj bili prinuđeni na samoodbranu i zbog toga su i bili jedna od strana u sukobu, a s druge strane, da su oni bili žrtva zloupotre prava na samoopredeljenje, kao što sam kazao, jer je to pravo već bilo rezervisano samo za Hrvate, a ne i za srpski narod tamo. Prema tome, poziv ... Predlog Konferencije da pozove predstavnike srpske zajednice u Hrvatskoj da se uključe u politički proces, proces pregovaranja, je nešto što je, samo po sebi, pozitivno i što odražava legitimne interese i aspiracije srpskog naroda u Hrvatskoj.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, da li vam je poznato da su lordu Karingtonu od strane jugoslovenskog rukovodstva upućena tri pitanja za Badinterovu Arbitražnu komisiju i šta je bila sudbina tih pitanja? Da li se sećate tih pitanja možda?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Sećam se, mada su neka malo duža, pa bi bilo možda bolje da ih pročitam. Ta tri pitanja su se odnosila na pitanje da li je u Jugoslaviji nastupila secesija i da li je ona dozvoljena po međunarodnom pravu. To je jedno. Drugo, da li je pravo na samoopredeljenje subjektivno pravo, pravo naroda ili pravo republika, odnosno teritorija i treće pitanje se odnosi na, takozvane, unutrašnje granice, da li se one, po međunarodnom pravu, mogu smatrati međunarodnim granicama. Lord Karington ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, vi, dakle, znate šta su pitanja koja su upućena lordu Karingtonu, odnosno Arbitražnoj komisiji, posredstvom predsedavajućeg Konferencije. Da li je predsedavajući Konferencije prosledio ta pitanja Arbitražnoj komisiji ili ih je preformulisao?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: On ih je preformulisao i, kako bih rekao, ispreturao. Na prvo mesto je stavio pitanje secesije, što nije bilo prvo pitanje, a na dva pitanja ... Naročito je tako preformulisao, da su izgubila podosta od prvobitnog smisla i delovala su sugestivno na Arbitražnu komisiju. Ako mi uvaženo Pretresno veće dozvoli, ja bih mogao da pročitam ta preformulisana pitanja, jer su ona duža i nisam mogao sasvim da ih zapamtim. Ako ne, ja bih mogao da istaknem da je ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To imamo kao dokazni predmet pod tabulatorom 11, knjiga Milenka Kreče. Ona je ovde uvedena pod tabulatorom 11. Izvolite, gospodine Jovanoviću.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Dakle, na naše pitanje u vezi sa secesijom: ''Da li je secesija pravno dozvoljeni akt sa stanovišta povelje OUN i ostalih relevantnih pravila'', lord Karington je preformulisao to u sledeće pitanje: ''Srbija smatra da republike koje su proglasile ili žele da se proglase nezavisnim ili suverenim, napustile ili će napustiti SFRJ koja bi, inače, nastavila da postoji. Suprotno tome druge republike smatraju da se ne radi o secesiji, već da je u pitanju dezintegracija ili slamanje SFRJ kao rezultat volje tih republika. Molim Arbitražnu komisiju da razmotri pitanje, kako bih formulisao mišljenje ili preporuku za koju smatra da može da bude od koristi''. To je odgovor na pitanje u vezi sa secesijom. Kao što se vidi, tu se u ovom pitanju ... Izvolite?

SUDIJA ROBINSON: A kako je trebalo da glasi?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Pitanje je bilo ovako formulisano sa naše strane: ''da li je secesija pravno dozvoljeni akt sa stanovišta Povelje Ujedinjenih nacija i ostalih relevantnih pravila''?

SUDIJA ROBINSON: I vi kažete da je ovo promenjeno na vašu štetu?

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

SVEDOK JOVANOVIĆ: Na štetu, jer je preformulacija izbegla da od Badinterove Arbitražne komisije traži odgovor na direktno pitanje: da li je secesija pravno dozvoljeni akt u međunarodnom pravu sa stanovišta Povelje Ujedinjenih nacija? A to je učinjeno, po nama, namerno, jer bi se moralo reći da secesija nije priznato pravo kao takvo, pa je, onda, u ovim preporukama ...

(…)

SUDIJA ROBINSON: Dobro. To je, znači, prvo pitanje za koje vi kažete da je preformulisano na štetu Srbije. A kako glasi sledeće pitanje koje je preformulisano? Dajte nam prvo originalnu verziju, a zatim novu formulaciju?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Ja ću ponoviti ovo. ''Ko je titular prava na samoopredeljenje sa stanovišta međunarodnog prava: nacija ili federalna jedinica? Da li je pravo naroda na samoopredeljenje subjektivno kolektivno pravo naroda ili je to pravo teritorije?'' To je originalno pitanje. Preformulisano pitanje je sledeće: ''da li srpsko stanovništvo iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, kao konstitutivan narod Jugoslavije, uživa pravo na samoopredeljenje?'' Treće pitanje, ako mi dozvolite ...

SUDIJA ROBINSON: Možete li da nam objasnite kako je, po vašem mišljenju, ta preformulacija bila na štetu Srbije?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Stvara štetu po tome što je pravo na samoopredeljenje u svim međunarodnim pravnim aktima formulisano kao pravo naroda, a ne pravo teritorija i pitanje je tražilo da se ... Da Arbitražna komisija da decidan odgovor na to. A sa preformulisanim pitanjem se srpsko stanovništvo iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine praktično unapred pretvara u manjine, a ne u konstitutivni narod, iako stoji u pitanju da li je kao konstitutivan narod uživalac prava na samoopredeljenje. To je učinjeno zbog toga što je već bila napravljena koncepcija zaštite, takozvanih, unutrašnjih granica kao budućih međunarodno priznatih granica i po tome srpski narod koji je živeo u tim dvema republikama nije mogao da koristi svoje pravo kao konstitutivnog naroda, već je mogao da očekuje samo zaštitu kao manjinski narod. Treće pitanje

(...)

SUDIJA ROBINSON: Dajte nam sada sledeće i to će biti poslednje pitanje.

SVEDOK JOVANOVIĆ: Da. Poslednje pitanje: ''da li su demarkacione linije između konstitutivnih delova federalne države (provincija, kantona, država, zemalja, republika i slično) granice u smislu međunarodnog prava?'' Preformulisan odgovor ... Preformulisano pitanje je sledeće: ''da li se prema međunarodnom pravu linija razgraničenja između

Hrvatske i Srbije, s jedne strane i Srbije i Bosne i Hercegovine, s druge strane, mogu smatrati granicama? I tu je, po našem uverenju, sugerisano Arbitražnoj komisiji da i unutrašnje linije razgraničenja smatra granicama u smislu međunarodnog prava, tako da je, na kraju, jedno od mišljenja Arbitražne komisije bilo da su unutrašnje granice, granice u smislu međunarodnog prava, pozivajući se na jednu odluku Međunarodnog suda pravde (International Court of Justice) u Hagu u vezi sa kolonijalnim ... Sa sporom između Burkine Faso (Burkina Faso) i Malija (Mali) oko granice koja je bila povučena od strane kolonijalne sile. I time je ....

SUDIJA ROBINSON: To je *possidetus juris doctrine*.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Yes (Da). Da. Međutim, to pravilo je bilo važeće za sve bivše kolonijalne teritorije, kako u Latinskoj Americi (South America), tako i u Africi (Africa) upravo da bi se izbegli sukobi i nepotrebne žrtve. Ali je to bilo vezano samo za teritorije nad kojima je vršena kolonijalna vlast. U Jugoslaviji takve vlasti nije bilo. Jugoslavija je bila dogovor ravnopravnih naroda i republika i nije mogla da bude tretirana na isti način kao što su bile tretirane granice u bivšim kolonijama.

SUDIJA ROBINSON: Hvala.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, vezano za onu zabrinutost koju je izneo sudija Bonomi. Svedok je bio veoma konkretan odgovarajući na drugi deo pitanja, da je to bilo učinjeno sa određenom svrhom. Kada bih znao ko je izvršio te izmene, onda bih mogao da se raspitam, pre nego što ovaj svedok završi sa svedočenjem, kako bih utvrdio o kakvoj promeni se radi, a, takođe, da vidimo koja je svrha bila. Mislim da se na spisku optuženog nalazi i ime gospodina Badintera.

SUDIJA BONOMI: Pa, gospodine Najs, mislim da je sugestija bila da je lord Karington preformulisao to pre nego što je to predočeno Arbitražnoj komisiji.

TUŽILAC NAJS: Ako je tako, onda mogu lično da ga kontaktiram u vezi sa tim. Ako je to upravo tako bilo preformulisano i ako je to bila svrha, onda ću time da se pozabavim.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, u vezi sa ovom napomenom gospodina Najsa samo da konstatujem dve činjenjce: pismo s pitanjima upućeno je predsedavajućem Konferencije, lordu Karingtonu od strane jugoslovenskog rukovodstva. Lord Karington je prosledio ovako preformulisana pitanja Arbitražnoj komisiji. Prema tome, to je van svake sumnje. I gospodin Jovanović je to upravo objasnio.

(...)

SVEDOK JOVANOVIĆ: Mi smo prigovorili lordu Karingtonu zbog tog njegovog činjenja, smatrajući da je morao bar prethodno nas da obavesti o nameri da menja pitanja, što bi bilo normalno u svakom fer-plej (fair-play) dogovaranju, ali je on odgovorio da je on, kao predsedavajući, imao pravo da preformuliše pitanja. Nama to nije bio zadovoljavajući odgovor, jer je to bilo pravo nadređenosti, a ne pravo pregovaranja.

SUDIJA KVON: Gospodine Jovanoviću, da li ste vi pročitali knjigu Milenka Kreče koja se bavi ovim pitanjima? Ta knjiga je pod tabulatorom 11. da li se knjiga bavi tim preformulisanim pitanjima? Ako se bavi, molim vas da nam ukažete na deo koji se bavi upravo tim pitanjem.

ADVOKAT KEJ: Strana 28.

SUDIJA KVON: Hvala.

ADVOKAT KEJ: Videćete to u drugom paragrafu. Dakle: "Lord Karington, kao predsedavajući, zatražio je od konferencije da odgovori na ono što je on opisao kao 'sledeća pitanja koja je postavila Republika Srbija', a onda nakon toga vidimo da je predsedavajući Konferencije, dakle lord Karington, ne samo da je promenio pitanje koje je bilo poslato Arbitražnoj komisiji, već je na osnovu reči 'mišljenja komisije' on netačno naveo preformulisano pitanje koje je poslala Republika Srbija".

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, iz tog vremena ... U to vreme često je upotrebljavan izraz "prevremeno priznanje". Da li se toga sećate?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ko je sve upotrebljavao taj izraz "prevremeno priznanje"? Da li je to bila, kako bih rekao, srpska definicija, definicija Republike Srbije ili je to izraz koji je široko upotrebljavan u to vreme?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Izraz "prevremeno priznanje" je bio upotrebljavan i pre ponude koju je Evropska zajednica uputila republikama da traže nezavisnost, kao i posle toga, tokom celog trajanja jugoslovenske krize. To znači sve do 1995. godine. Pre ponude za nezavisnost, bilo je upozorenja sa strane da se ne čine ishitreni potezi i da se priznanje nezavisnosti daje na kraju pregovaračkog procesa. Pomeno bih u tom smislu apel koji je lord Karington učinio Evropskoj zajednici, zatim pismo koje je generalni sekretar ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta je ... Samo, samo trenutak, molim vas, zastanite. Šta je u tom apelu Evropskoj zajednici ... Šta je bila sadržina tog apela lorda Karingtona Evropskoj zajednici?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Po njegovom sopstvenom naknadnom priznanju, on je apelovao, na sastancima, verovatno u Evropskoj zajednici, da se nikako ne čine preuranjena priznanja, jer bi to škodilo uspešnom radu i završetku konferencije, već da se priznanje nezavisnih republika ... Nezavisnosti republika učini na kraju pregovaračkog procesa. To znači, na kraju rada konferencije. Generalni sekretar (Secretary-General) Ujedinjenih nacija de Kuljear (de Cuellar) u to doba i sam zabrinut zbog najave preuranjenog priznanja, uputio je dva pisma, jedno ministru Genšeru i drugo gospodinu Van den Bruku, u kojima ih je upozorio da bi prerano priznanje škodilo uspešnom radu Konferencije i apelovao da se ono ne čini. I mislim da je sličan apel učinio i gospodin Sajrus Vens (Cyrus Vance). Tako da je bilo više tih upozorenja pre samog čina priznavanja. Posle toga, posle godina trajanja jugoslovenske krize nije bilo ni jednog značajnog političara na zapadu koji nije zažalio zbog preuranjenog priznanja ili koji nije išao i mnogo dalje od toga, pa taj čin nazvao katalizatorom produbljivanja krize i ratova koji su posle toga usledili. Tu je bio naročito oštar ...

(…)

SUDIJA ROBINSON: Optuženi treba da ukaže na paragrafe u optužnici koji se tiču secesije. A jeste tačno da smo već čuli svedočenja o ovim pitanjima i ja sam gospodinu Miloševiću rekao da je icrpeo tu temu. On je odgovorio na jedno moje prethodno pitanje u vezi sa ovakvim pristupom i rekao je da budući da je ovaj svedok bio prisutan tamo, da želi da naglasi ono što je već ranije rečeno. Mislim da zbog tog razloga postavlja ta pitanja. Ipak, slažem se s vama da se radi o repetitivnom svedočenju, o stvarima koje smo već čuli, ali gospodin Milošević očigledno misli da ovaj svedok može da osnaži njegove teze u vezi sa ovim pitanjem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Robinson, samo napomena u vezi s primedbom gospodina Najsa. Gospodin Najs bi bio u pravu ako bi bilo tačno da su Srbi planirali oružanu secesiju Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine. I to i te kako ima veze sa onim što on tvrdi, jer on govori o tome kako su Srbi, odnosno ja, planirao kako da isteram Hrvate ili Muslimane s nekih teritorija, što je apsurdno. Dakle, bio bi u pravu ako bi bilo tačno da su Srbi planirali oružanu secesiju Bosne i Hercegovine i Hrvatske, što valjda svakome je jasno da nije istina. I događaji to pokazuju, a i dokumenti to pokazuju. Dakle, drugo, gospodin Najs kaže da pitanje prevremenog priznanja nije relevantno. Pa svi političari širom sveta, s obe strane Atlantika (Atlantic), su govorili o tome da je prevemeno priznanje torpedovalo mirovnu Konferenciju, onemogućilo dalji, dalji mirovni proces jer su i hrvatsko rukovodstvo i bosansko rukovodstvo izgubili motiv da dalje

pregovaraju, jer su dobile priznanje. Dakle, reč je o aktima koja su imala ogromne negativne posledice u vezi sa jugoslovenskim konflktom. Pa, ako to nije relevantno gospodinu Najsu, onda ja ne bih imao ništa više da dodam tome.: Recite mi, molim vas, gospodine ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je vama poznato, gospodine Jovanoviću, da je u toku trajanja Konferencije o Jugoslaviji, u tih prvih par meseci bilo govora, odnosno bilo predloga Predsedništva Konferencije, dakle međunarodnih pregovarača, o tome da srpska područja u Hrvatskoj dobiju specijalni status?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Tokom Konferencije sam prvi dokument lorda Karingtona je predviđao, između ostalog, specijalni status za područja širom Jugoslavije, u kojima živi većina neke manjine. Kasnije, tokom rada Konferencije, na naše insistiranje odlučeno je da se specijalni status stvori samo za krajeve u Hrvatskoj u kojima živi većinski srpski živalj, jer su Makedonija i druge republike bile nesaglasne s tim da se on stvori na njihovoj teritoriji i mi smo to tražili upravo zato da prestanu sukobi i da se osigura osnovna egzistencijalna bezbednost srpskog naroda u tim krajevima pod međunarodnim garantijama i sa demilitarizacijom tih područja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, to je ono što sam upravo hteo posebno da vas pitam. Naime, da li je to bila ideja rukovodstva Konferencije, odnosno predstavnika međunarodne zajednice?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Mislite na ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, na ideju o specijalnom statusu.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je bila ideja konferencije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A da li je ta ideja podrazumevala demilitarizaciju tih područja na kojima su većinski živeli Srbi, na području tadašnje Republike Hrvatske, Socijalističke Republike Hrvatske?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Koliko se sećam, podrazumevala je demilitarizaciju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je to podrazumevalo međunarodne garancije?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ne sasvim, ali je kroz dalji razgovor i rad na tome došlo se i do toga i to je bio naš stav kojim smo objašnjavali uspostavljanje jednog takvog specijalnog statusa. Znači, demilitarizacija, međunarodne garancije, slobodan život i priznavanje prava tom narodu da se kasnije izjasni o tome s kim želi da živi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da li je, dakle, ovim priznanjem, dakle, prevremenim priznanjem Republike Hrvatske prekinut svaki dalji razgovor koji je bio započet na konferenciji o tome?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jeste, jer se Hrvatska nije više nalazila ni u moralnoj ni u političkoj obavezi da prihvati nešto tako kao što je specijalni status na svojoj teritoriji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Zašto više nije bila ni u kakvoj obavezi?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Zato što je stekla ono što je htela, a to je priznanje od strane Evropske zajednice i nekih drugih država i što je smatrala da pitanje Srba u Hrvatskoj može da rešava na drugi način.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Vensov plan je ocenjivan, u to vreme, kao prvi pozitivan korak u pravcu mirnog političkog rešenja političke krize u nekadašnjoj Jugoslaviji. Recite mi, pre svega, kako je do njega došlo?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Do njega je došlo na inicijativu Predsedništva SFRJ koje je u tom smislu uputilo pismo predsedniku Saveta bezbednosti, tražeći da Savet bezbednosti razmotri pitanje upućivanja mirovnih snaga u područja u Hrvatskoj naseljena većinskim srpskim življem, tamo gde su bili sukobi i da se, na taj način, prekine sa ratnim sukobima i da garancija ljudima koji tamo žive da njihovi životi neće biti dalje ugrožavani, a da se političkom procesu prepusti da iznađe konačno političko rešenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je u to vreme posebno naglašavano da Vensov plan, odnosno uvođenje zaštićenih zona Ujedinjenih nacija ne prejudicira političko rešenje?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, to je izričito rečeno u planu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa zašto je prekinut proces traženja političkog rešenja?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Zato što hrvatska vlast nije bila zainteresovana za drugo rešenje, sem vojnog, jer je ona tražila od tih zona da se, kako su govorili, inkorporiraju u hrvatski ustavno-pravni poredak i to na jedan ultimativan način ili da budu smatrani kao protivnici koje će Hrvatska morati jednog dana da savlađuje. Ali ti tamo ljudi su bili razoružani, svo teško naoružanje je bilo ili povučeno ili stavljeno u skladišta pod duplim ključem i sve vreme uživanja te zaštite Ujedinjenih nacija, oni nisu vršili nikakve vojne akcije prema Hrvatskoj. Sve vojne akcije koje su dolazile,

dolazile su sa hrvatske strane i često uz prilične žrtve, uključujući i članove međunarodno mirovne misije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite, kakva je bila uloga tadašnjeg jugoslovenskog rukovodstva i kakva je bila pozicija Srbije u vezi sa uvođenjem zaštićenih zona Ujedinjenih nacija i prihvatanjem Vensovog plana?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Srbija je to pozdravila od početka i veoma je aktivno radila upravo kroz vaše angažovanje u razgovorima sa Sajrusom Vensom da se taj plan što pre sačini i na što prihvatljivi način za sve strane i mislim da ste zbog tih zalaganja i dobili određeno priznanje od pokojnog Sajrusa Vensa koji je bio veoma zadovoljan vašom kooperativnošću i uspehom te njegove akcije koja je bila, nažalost, u to doba jedna od retkih mirovnih akcija, koje su uspele u relativno kratkom roku. Za samo par meseci taj plan je stao na noge i mirovna misija je bila raspoređena, već u aprilu 1992. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam je poznato, posle raspoređivanja ''Plavih šlemova'' (Blue Helmets), dakle, implementacije Vensovog plana, da li su pripadnici Vojske Krajine napali na hrvatske snage u bilo kom vremenskom periodu?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Koliko mi je poznato, nikada, jer su se držali veoma skrupulozno prema tom planu, smatrajući ga svojom zaštitom od mogućih fizičkih i drugih ugrožavanja sa hrvatske strane. Oni su bili zadovoljni sa planom i nisu imali potrebe da ga podrivaju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li su vam poznati napadi hrvatskih snaga na zone pod zaštitom Ujedinjenih nacija i, ako su vam poznati, kojih se to napada možete da setite?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Mislim da je prvi napad bio na Maslenici, drugi je u, takozvanom, ''Medačkom džepu'' ili Medaku. Prvi je bio 1992. godine već. Ovaj, Medački džep, ako se sećam, početkom 1993. godine. I za oba ta napada Hrvatska je bila kritikovana i osuđivana od Saveta bezbednosti i pod pritiskom Saveta bezbednosti morala je da se povuče, ali, nažalost, ti napadi su imali žrtve, kako na srpskoj strani, tako i na strani Plavih šlemova. Iza toga, 1994. godine, mislim, ne, 1995. godine došlo je "Bljeska", a onda do "Oluje". Znači do napada na zonu u zapadnoj Slavoniji i na kraju "Bljesak", napad na Krajinu samu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: "Oluja".

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: "Oluja", pardon.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vi znate zašto Orgranizacija Ujedinjenih nacija nije reagovala na invaziju hrvatske vojske na

zone pod zaštitom Ujedinjenih nacija? Dakle, napada na zone koje su uživale zaštitu Ujedinjenih nacija.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Zato što je Hrvatska sve vreme uživala snažnu političku i diplomatsku podršku, pre svega Nemačke, a kasnije i Sjedinjenih Američkih Država (United States of America) i to je bilo dovoljno da se spreči bilo kakva konkretna i efikasna akcija Ujedinjenih nacija. Poznato mi je da je prilikom napada na Medački džep, češki komandant Plavih šlemova i sam ugrožen dolaskom i pucnjavom od strane hrvatskih oružanih snaga, zatražio hitnu pomoć od NATO-a. Međutim, ta pomoć mu je uskraćena. Ne znam da li je dato neko objašnjenje, u svakom slučaju, on nije dobio podršku koju je očekivao zbog očiglednog napada na postaje Plavih šlemova.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, vi ste bili aktivni učesnik u donošenju Ustava Savezne Republike Jugoslavije krajem aprila 1992. godine. Je li to tačno ili nije?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na istoj sednici na kojoj je usvojen Ustav Savezne Republike Jugoslavije, usvojena je i jedna deklaracija koja se ticala aktuelne političke situacije i pozicije Savezne Republike Jugoslavije prema otvorenim pitanjima jugoslovenske krize. Da li se toga sećate?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodo, u tabulatoru 35 se nalazi ta deklaracija na engleskom jeziku. Ona je već ovde cirkulisala. Ne 35, izvinjavam se, to je 36. Već je uzeta u evidenciju kao PP26, tabulator 24. Ovde se nalazi u tabulatoru 36. Gospodine Jovanoviću, da li ste našli deklaraciju?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jesam. Hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospodine Jovanoviću, zašto je 27. aprila 1992. godine pored novog Ustava Savezne Republike Jugoslavije, usvojena i posebna deklaracija?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Usvojena je sa namerom da se svetu ukaže i objasni da Savezna Republika Jugoslavija nije nova država, već rekonstruisana stara država na teritorijama republika koje nisu optirale za nezavisnost i da se, istovremeno, naglasi da ta država nastavlja državni kontinuitet i međunarodno-pravni personalitet Jugoslavije, od njenog nastajanja pa nadalje. Znači, od 1918. godine pa nadalje. Posebno se htelo reći da se Jugoslavija, Savezna Republika Jugoslavija ne samo ne opire nezavisnosti pojedinih republika, nego ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. To ćete mi posebno objasniti, ali, molim vas, jesu li to uglavnom razlozi zašto je usvojena i deklaracija, pored toga što je usvojen novi Ustav?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je glavni razlog, a ostali razlozi jesu ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A recite, molim vas, kakav je stav u toj deklaraciji zauzet prema otcepljenim republikama?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Zauzet je stav da ih Savezna Republika Jugoslavija poštuje i da je spremna da ih prizna kao nezavisne države na kraju rada Konferencije o Jugoslaviji, na kraju pregovaračkog procesa. Istovremeno je naglašeno da Savezna Republika Jugoslavija nema nikakvih teritorijalnih pretenzija ni prema jednoj od njih i da im neće praviti teškoće za prijem u Organizaciju ujedinjenih nacija i druge međunarodne organizacije. A što se tiče njenih građana, dok se te nove nezavisne države ne srede, naša konzularna mreža u svetu je ponudila da im čini sve usluge, uključujući i vizno-pasoške i sve ostale.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ovde, već u tački 1, gde se govori o kontinuitetu Jugoslavije se kaže: "Istovremeno će biti spremna da u potpunosti poštuje prava i interese jugoslovenskih republika koje budu proglasile nezavisnost. Uslediće priznanje novoformiranih država nakon što svi oni prigovori koji su izneseni na Konferenciji o Jugoslaviji budu regulisani".

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pitanja o kojima se pregovaralo. Da li je i kakav stav zauzet prema obavezama koje je do tada preuzela Jugoslavija, dakle, od njenog formiranja 1918. godine pa do donošenja tog Ustava 1992. godine?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Savezna Republika Jugoslavija je javno obznanila da se smatra obaveznom za poštovanje i primenjivanje svih međunarodnih ugovora i drugih obaveza koje je prethodna Jugoslavija imala i koje su prethodni državno-pravni i međunarodni personaliteti imali, uključujući i Kraljevinu Srbiju, koja je, kao što se zna 1905. i 1907. godine učestvovala u izradi Haških konvencija (Hague Conventions). Prema tome, kontinuitet države se odnosi i na kontinuitet u uvažavanju i primeni svih međunarodnih ugovora i obaveza koje je prethodna Jugoslavija i prethodne Jugoslavije, bile preuzele.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Tačka 4 glasi: "Savezna Republika Jugoslavija nema nikave teritorijalne pretenzije prema susedstvu".

Da li je tu pozicija bila potpuno jasna u pogledu teritorijalnih ambicija, pretenzija ili ovoga svega što se ovde tvrdi da je Jugoslavija imala?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ovde je to rečeno apsolutno nedvosmisleno i znači jasnu i preciznu obavezu poštovanja teritorijalnog integriteta drugih republika, sada nezavisnih država, ali je ta obaveza i ta izjava bila i u prethodnim javnim izjavama od strane predstavnika Srbije. Tako da smo mi u više navrata uveravali svet o nepostojanju bilo kakvih teritorijalnih aspiracija i pretenzija prema bivšim jugoslovenskim republikama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovde je svedočio ambasador Okun (Herbert Stuart Okun), koji je bio, ako se sećate, sekretar gospodina Sajrusa Vensa za vreme njegovih pregovora, njegove misije u Jugoslaviji i on je iz svog dnevnika davao ovde izvode pisane rukom, gde se moglo da vidi, već sa prvih sastanaka koje smo imali, da Srbija nema teritorijalne pretenzije. Da li se vi sećate tih sastanaka Sajrusa Vensa koga je pratio, u svojstvu njegovog sekretara ili pomoćnika, kako god hoćete, ambasador Okun?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Sećam se vrlo dobro i na većinu njih, ako ne i na svima sam i sam učestvovao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je ikada, od samog početka te komunikacije koju smo imali sa Sajrusom Vensom u svojstvu specijalnog izaslanika generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, s pozicije Srbije bilo nejasno kakav je naš stav u pogledu naših interesa i, posebno, u pogledu jasnoće stava da Srbija nema nikave teritorijalne pretenzije?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nije bilo nikavih sumnji jer je to vrlo jasno i do kraja bilo objašnjavano i naglašavano sagovornicima, gospodinu Vensu i gospodinu Okunu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro, recite iz onoga što se vi sećate s obzirom na funkciju koju ste tada obavljali, na kakav je prijem ova deklaracija naišla u Ujedinjenim nacijama i kod država sa kojima smo tada imali diplomatske odnose, komunicirali i imali redovne odnose?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ova deklaracija je imala veoma dobar prijem. U Ujedinjenim nacijama ona je registrovana kao dokument Ujedinjenih nacija i na nju, kao na dokument, se pozivao i podsekretar, glavni pravni savetnik Ujedinjenih nacija kad je odgovarao na pisma dve bivše jugoslovenske republike, sada nezavisne države, koje su prigovarale da li je Savezna Republika Jugoslavija i dalje član svetske organizacije ili ne. A što se tiče drugih zemalja, one su sve zadržale svoja diplomatska predstavništva u Jugoslaviji kao i naša predstavništva u njihovim zemljama. Neke od njih, kao Velika Britanija, su otvoreno izjavile da svi

ugovori, bilateralni, koje je ranije potpisala Velika Britanija sa SFRJ, ostaju na snazi i u odnosima sa Saveznom Republikom Jugoslavijom. Druge zemlje su to prihvatile sa ... Primile sa razumevanjem i smirivanjem, s obzirom na to da je potpuno otklonjena bilo kakva sumnja u pogledu našeg odnosa, odnosa Savezne Republike Jugoslavije prema teritorijama bivših jugoslovenskih republika.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: S obzirom da ste vi ovde izneli više tvrdnji koji se tiču razvoja događaja u Hrvatskoj u toku 1991. godine, ja neću sve da vam citiram, ali pogledajte, na primer ... Citiraću vam jednu od tačaka ove hrvatske optužnice. To je ... Samo poslednju, 26, pod "m", kaže: "Kontrolisao je, doprinosio ili na drugi način koristio državna sredstva javnog informisanja u Srbiji da bi manipulisao srpsko javno mnjenje, širenjem preuveličanih i neistinitih poruka o nacionalno motivisanim napadima Hrvata na srpski narod, kako bi se među Srbima koji žive u Srbiji i Hrvatskoj stvorila atmosfera straha i mržnje. Propaganda koju su stvarala srpska sredstva javnog informisanja bilo je važno oruđe koje je doprinelo tome da se u Hrvatskoj počine zločini". Molim vas, gospodine Jovanoviću, evo, ta 1991. godina, gde ste učestvovali u svim događajima, šta je to sa propagandnog stanovišta učinila Srbija da širi nacionalnu mržnju, strah i da doprinese, da doprinese izvršenju, odnosno, počinjenju, kako se ovde kaže, zločina i da li vam je šta poznato o tome kako sam ja manipulisao, da bi se stvorila mržnja i počinili zločini?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja mislim da je to jedna vrlo arbitrarna tvrdnja u optužnici, jer ne postoji veća mržnja i veći strah koji su mogli biti stavljeni u glave Srba u Hrvatskoj, negoli mržnja i strah koji su tamo širili nova hrvatska vlast i njene paravojne formacije. Naši mediji, elektronski i ovi drugi su samo prenosili činjenice i izjave koje su davali Srbi u, takozvanim, ugroženim popdručjima. A što se tiče mogućnosti uticanja na širu srpsku javnost, valja podsetiti da je Vlada Srbije mogla imati određenog uticaja samo na, na jedan državni elektronski medij i par drugih listova, a da su svi drugi mediji bili pod uticajem opozicionih partija i, praktično, imali neprekidan kritički stav prema Vladi. Prema tome, takva tvrdnja da su svi mediji bili korišćeni od strane vlasti u Srbiji da bi se podsticala mržnja ili jačao animozitet Srba u Hrvatskoj prema hrvatskim vlastima ili Hrvatskoj, jednostavno ne stoji, jer to nije odraz činjeničnog stanja u Srbiji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Jovanoviću. Da pređemo na nekoliko pitanja koja se tiču ovih događaja u Bosni i Hercegovini. Da ne ulazimo sada u čitavu tu predistoriju događaja, da li vam je poznato da li je Republika Srbija, pošto je to bio i predmet neke od ovih

konferencija koju je međunarodna zajednica organizovala, odnosno Konferencija o Jugoslaviji, podržala plan koji je poznat kao ''Kutiljerov plan'' (Cutileiro Plan)? Da li se sećate da li je na plenarnom sastanku međunarodne Konferencije o Jugoslaviji u Briselu (Brussels) bilo reči o tom Kutiljerovom planu i kakav je bio odnos Republike Srbije na međunarodnoj konferenciji u vezi s tim planom?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Poznato mi je jer sam bio prisutan kada je specijalni izaslanik Evropske unije, gospodin Kutiljero, izvestio konferenciju o rezultatima svojih pregovora sa trima stranama u Bosni i Hercegovini i doneo je radosnu vest da je postignut sporazum o principijelnim pitanjima i da preostaju još neki, kako je on rekao, "finishing touches" (finalni kontakti), i zamolio je da mu se dozvoli još dve-tri nedelje da se to završi pa da onda može da obavesti o uspešno završenom poslu. To je obradovalo oba kopredsednika, lorda Karingtona i Sajrusa Vensa, a pozitivno su se o tome izrazili i svi drugi predsednici bivših jugoslovenskih republika. Vi ste u tom trenutku pozdravili taj uspeh i predložili da se gospodinu Kutiljeru da još jedan kraći vremenski rok da završi taj započeti posao, a obraćajući se gospodinu Izetbegoviću, naglasili ste da je za buduću nezavisnu Bosnu mnogo značajnije da je prvo priznaju svi njeni građani i sve etničke zajednice, nego da je prvo priznaju druge države. I još ste naglasili spremnost Srbije da takvu nezavisnu Bosnu, posle završetka misije gospodina Kutiljera, da će Srbija biti među prvima koja će, koja je spremna da je prizna kao nezavisnu državu. Ja mislim da je to bila vrlo značajna izjava, ali je gospodin Izetbegović insistirao na momentalnom priznanju. On nije prihvatio prilaz da treba prvo nezavisna Bosna i Hercegovina da bude prihvaćena od svih njenih građana, već je zahtevao da to bude učinjeno prvo od drugih država. I kad se vratio u Sarajevo, poznato je da je američki ambasador, gospodin Cimerman (Warren Zimmerman), imao sa njim jedan razgovor u kome se interesovao kako je stvar došla do toga da se stavi potpis na taj plan i kada je čuo od gospodina Izetbegovića da je on to nevoljno učinio, da to nije ono što je on očekivao, onda ga je pitao: "Zašto ste onda uradili nešto što niste želeli?" i navodno je na tome završeno ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ali vi ne svedočite o tome.

(…)

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... pošto vi niste prisustvovali razgovoru Cimermana sa

(...)

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... sa Izetbegovićem. Mislim da ćemo imati nekoga ko može autentično nešto o tome da kaže. Recite mi, da li vam je poznato da u pogledu, u procesu pregovaranja o Kutiljerovom planu Srbija uopšte nije učestvovala?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Poznato mi je. Mi nismo imali nikavog učešća u tome. Jedini učesnici su bili predstavnici triju zajednica: Karadžić, Izetbegović i pokojni Mate Boban i, razume se, ambasador Kutiljero s druge strane.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je iko iz Savezne Republike Jugoslavije, Srbije ili Crne Gore u to vreme, na bilo kakav način, učestvovao u tim pregovorima tri naroda u Bosni i Hercegovini?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li su predstavnici srpskog naroda u Bosni i Hercegovini prihvatili taj Kutiljerov plan?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Prihvatili su ga, razume se kao kompromis, jer je zadovoljavao njihove minimalne zahteve, a to je da budu slobodni, da uživaju konstitutivna prava, da im se prizna konsenzus i da ta država koja će biti zasnovana na, takozvanom, kantonalnom uređenju, bude država ravnopravnih naroda, a ne država u kojoj će jedan ili dva naroda biti iznad onog preostalog naroda.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste negde oko tog vremena kada su trajali ti pregovori u Bosni, bili sa mnom u zvaničnoj poseti Turskoj. Da li se toga sećate?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate šta me je u vezi s tim pitao Sulejman Demirel (Sulejman Demirel), a isto tako i tadašnji predsednik Turske, Turgut Ozal (Turgut Ozal), znači i predsednik i premijer Turske s kojima sam tada razgovrao?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Oni su izražavali podršku Jugoslaviji i očuvanju Jugoslavije i govorili su kako je to njihov bio dugoročni interes da postoji jedna stabilna zemlja svih tih republika. A, istovremeno, su pružili uveravanja da neće priznati te republike pre nego što se reše sva otvorena pitanja. Međutim, samo par nedelja iza toga došlo je do kolektivnog priznanja sve četiri republike, a ne samo Slovenije i Hrvatske, tako da su, u tom pogledu, tadašnji turski rukovodioci bili dosta neiskreni.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite, da skratimo celu ovu fazu svedočenja o događajima u Bosni i Hercegovini, pošto ste vi bili u toku sve vreme, koliko je bilo tih raznih međunarodnih mirovnih predloga u vezi

sa sukobima u Bosni i Hercegovini? Možda je pitanje predugačko, ali koliko je bilo tih predloga i kakav je bio stav Srbije, odnosno moj stav prema tim mirovnim predlozima?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Bilo ih je ukupno pet, ako se u to računa i plan akcije Evropske unije krajem 1993. godine. Prvo je bio plan ambasadora Kutiljera, zatim je bio plan Ovena (Lord David Owen) i Vensa, onda Ovena i Stoltemberga (Tornvald Stoltenberg). U međuvremenu je bio i plan akcije Evropske unije i na kraju plan Kontakt grupe (Contact Group). Prema svim tim planovima vi ste, odnosno mi smo od početka imali pozitivan stav i davali podršku, ne samo nominalnu i retoričku, već i veoma aktivnu pregovaračku, nastojeći da u kontaktima sa predstavnicima srpskog naroda u Bosni i drugih naroda tamo, delujemo u pravcu nalaženja zajedničkih tačaka na kojima će počivati buduće nezavisno Kosovo ... Bosna i Hercegovina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Jovanoviću, sa stanovištva tog iskustva, dakle, i te prakse, zašto ... Vi ste bili na mnogo tih sastanaka, zašto su oni pozivali mene kao predsednika Srbije, da učestvujem na tim sastancima. Kad kažem oni, mislim na lorda Ovena, Tornvalda Stoltenberga, kao kopredsednike konferencije, pre toga Vensa i Ovena ... Dakle, zašto sam ja bio pozivan da učestvujem na tim sastancima koji su se ticali Bosne i Hercegovine?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Zato što su svi međunarodni posrednici u vama videli jednog korisnog pregovarača koji je uvek politička rešenja stavljao ispred vojnih rešenja i uvek se zalagao za kompromise koji bi osiguravali minimum interesa i prava sva tri konstitutivna naroda. To ste naglašavali uvek i svuda, a naročito u kontaktima sa predstavnicima srpske zajednice tamo, koji se nisu uvek najbolje snalazili u tim pregovaračkim komplikacijama i koji su često emotivno reagovali, što je kočilo neko rezultate, da ne govorimo o emotivnim nabojima koji su postojali na strani druge dve konstitutivne zajednice. I to je ono što su međunarodni posrednici, od Sajrusa Vensa sve do američkih predstavnika, Holbruka (Richard Holbrooke) i drugih, najviše cenili kod vas, što ste mir uvek pretpostavljali ratu i političko rešenje uvek pretpostavljali vojnom rešenju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A dobro, može li se u svetlu ove, vi imate, dakle, potpuno jasne podatke o našoj podršci tim mirovnim planovima, može li se u svetlu takve kontinuirane podrške mirovnim planovima govoriti o postojanju nekavih teritorijalnih aspiracija Srbije, odnosno Jugoslavije, prema Bosni i Hercegovini ili agresije prema Bosni i Hercegovini, bilo kakvog agresivnog akta prema Bosni i Hercegovini i slično?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ne može ni politički ni matematički jer ako ste vi, odnosno mi, ali kroz vas, Srbija, ste podržali svih pet planova od početka i insistirali na njihovom daljem razvijanju i prihvatanju od svih strana, onda je to nešto što je samo jedan pozitivan činilac. A, s druge strane, te insinuacije o postojanju nekakvih tajnih teritorijalnih pretenzija ili agresivnih namera, su posledica jedne propagande koja je bila potrebna upravo radi daljeg trajanja oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini. Jer je, ne zaboravimo, rukovodstvo muslimanskog naroda tamo, bilo zainteresovano za stranu vojnu intervenciju. Ona je bila moguća samo uz nastavljanje sukoba, a ne uz njegovo smirivanje ili prekidanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite mi, šta je, po vašem mišljenju, objašnjenje tog njihovog interesa da dođe do neke strane vojne intervencije u Bosni i Hercegovini?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Iza toga je stajala ta, takozvana, koncepcija o unitarnoj Bosni u kojoj bi najbrojnija zajednica imala dominaciju nad manje brojnom. To je nešto što nije skrivano a što, razume se, nije moglo da bude nikako prihvaćeno od strane ostale dve zajednice. I to je bio taj kamen spoticanja koji je stalno ometao akcije mirotvoraca da se dođe do jednog zajedničkog usaglašenog stava. Nažalost, rukovodstvo ili deo rukovodstva muslimanskog naroda je bio poprilično podstican sa strane da nastavi sa tim naporima, jer se samo tako moglo očekivati da bi NATO mogao jednog dana da nađe svoj ''rezon detr'' (raison d'etre, razlog postojanja) pošto je ostao bez spoljnog neprijatelja i trebalo je negde da se uposli.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, ovde je izrečeno mnogo ocena i dato informacija i predočeno dokumenta koja se tiču razmatranja Vens-Ovenovog plana (Vance-Owen Plan), konferencije u Atini (Athens) i posle toga održavanja Skupštine Republike Srpske na Palama, uz prisustvo Ćosića, Bulatovića i moje i grčkog premijera Micotakisa (Konstantin Mitsotakis) i ja vas zato neću zadržavati na tom pitanju. Ali ako vi budete imali potrebe da nešto posebno o tome kažete, biće mi drago da vas i to pitam. Međutim, malo je poznato da je pre sastanka u Atini, na kome je prihvaćen Vens-Ovenov plan, bio još jedan pokušaj na zasedanju Skupštine Republike Srpske u Bijeljini. Postaviću vam pitanje u vezi s tim, jer ste vi lično prisustvovali toj sednici Skupštine Republike Srpske, da nešto o tome kažete, pošto je to, na neki način, izašlo iz ovoga ... iz žiže interesovanja ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, samo kratko da pređemo ... Konferencija u Atini u vezi s Vens-Ovenovim panom bila je 1. maja, je li tako gospodine Jovanoviću?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sad utvrđujemo samo činjenice, prema tome, nadam se da to nisu sugestivna pitanja, jer to je proverljivo. To su činjenice. Ova Skupština Republike Srpske održana je u Bijeljini, valjda 26. aprila, nekoliko dana pre konferencije u Atini.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Što ste vi išli na tu sednicu Skupštine Republike Srpske?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Išao sam kao izaslanik trojice predsednika: vas, predsednika Bulatovića i, razume se, predsednika Savezne Republike Jugoslavije, Dobrice Ćosića ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas, samo da vas prekinem tu. Na drugoj strani ove fotokopije iz "Politike", ima u jednom anterfileu tri naša potpisa: predsednik Savezne Republike Jugoslavije, Dobrica Ćosić, predsednik Republike Srbije, Slobodan Milošević i predsednik Republike Crne Gore, Momir Bulatović. To se možete videti u ovom srednjem pasusu, to je pismo, dakle, koje smo mi uputili Skupštini. Je li odlazak na Skupštinu, vaš odlazak na Skupštinu imao svrhu da upozna predstavnike, odnosno poslanike u Skupštini Republike Srpske sa stavom Savezne Republike Jugoslavije, Srbije i Crne Gore o Vens-Ovenovom planu?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. To pismo je bilo jedan veliki, rekao bih, očajnički napor da se poslanici Skupštine Republike Srpske ubede u prihvatljivost tog plana i da glasaju za njega, tako da pismo sadrži argumente koji su jedan snažni pledoaje u prilog plana, iako sam plan, kao i svi planovi, nije savršen i sadrži i mesta koja nisu uvek po volji nijednog od ovih naroda, uključujući i srpski narod u Bosni i Hercegovini. I tu ste posebno objasnili napredak koji je postignut u razgovorima sa lordom Ovenom i Stoltenbergom u vezi sa nekim otvorenim pitanjima, gde su oni naznačili pravce za njihovo pozitivno rešenje kroz dalje diskusije i razgovore. Istovremeno ste naglasili da taj papir, papir Vensa i Karingtona ... pardon, Ovena i Stoltenberga zadovoljava sve najosnovnije i najminimalnije potrebe srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, a to je: osigurava mu potrebnu teritoriju, garantuje mu da je konstitutivan, garantuje mu konsenzus i osigurava slobodu, tako da neće biti ugrožen ni sa jedne od drugih dveju strana u slučaju da se one predomisle i pokažu neku lošu nameru. A što se tiče podrške koju je Srbija do tada pružala svom narodu u Bosni i Hercegovini, to je politička i materijalna podrška, nagovešteno je ... Rečeno je da je ta podrška toliko velika da srpski narod u Bosni i Hercegovini mora da vodi računa o tome da su tereti koji su na Srbiji i Crnoj Gori toliko veliki, da se u uslovima

sankcija oni teško izdržavaju i da i to treba da bude razlog zbog čega treba da prihvate plan, a da ostala otvorena pitanja raspravljaju posle prihvatanja plana i obustavljanja sukoba, jer se otvara prostor za pozitivno rešavanje tih sporova. I na kraju se veoma snažno zahteva, kategorički zahteva od Skupštine da prihvati plan i da ne sme dozvoliti da zbog toga Srbija i Crna Gora, odnosno Savezna Republika Jugoslavija bude još jednom, ovaj, žrtva sankcija koje su već bile u planu da se ponovo nametnu, ako Skupština Republike Srpske Krajine odbaci plan ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Odnosno Republike Srpske.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Republike Srpske ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Republike Srpske. E sada mi recite, molim vas, šta je bio vaš zadatak na toj sednici Skupštine? Vi ste odneli ovo naše pismo. Pretpostavljam da ste ga vi pročitali, koliko se sećam. Ne mogu sad tačno da se setim, ali vi ste bili tamo pa recite ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jeste. Moj zadatak je bio da ga pročitam. Ja sam se javio predsedniku Skupštine, gospodinu Krajišniku i objasnio tu svoju želju. On je na to prisatao. I u jednom trenutku dao mi je reč. Posle čitanja bila je tišina i onda su se javili za reč drugi. Karadžić je, iako nije bio zadovoljan sa svim elementima plana, preporučio Skupštini da se plan prihvati ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A, molim vas, hajde da raščlanimo to. Radovan Karadžić se na toj sednici Skupštine založio i preporučio Skupštini da prihvati Vens-Ovenov plan. Je l' to ono što ste rekli?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. I pored elemenata nezadovoljstva koje je on lično imao sa planom, smatrao je da je on, ipak, plus i da treba podržati taj plan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Dakle, Karadžić je podržao plan. Kako se ponašao predsednik Skupštine, Momčilo Krajišnik?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Predsednik Skupštine, Krajišnik se ponašao kao spiker, kao predsednik, ne izjašnjavajući se previše, ali je pokazao priličnu blagonakonost prema planu i, na neki način je ohrabrio poslanike da mu pozitivno priđu, pre svega time što sam nije imao negativan stav prema njemu, iako se nije formalno pozitivno izrazio o tome.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Dakle, predsednik Skupštine, koji je predsedavao sednicom Skupštine nije imao negativan stav. Pozvao vas je da pročitate naše pismo. Predsednik Republike Srpske, Radovan Karadžić, imao je pozitivan stav i založio se da se plan prihvati. Zašto nije prihvaćen plan na toj sednici Skupštine?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Zato što je bilo nekih govornika koji su bili veoma oštri kritičari tog plana, neki sa prilično neumerenim rečima. Jedna od njih je bila i član Predsedništva, gospođa Biljana Plavšić koja je vrlo oštro kritikovala taj plan, ne štedeći čak ni mene koji sam bio samo prenosilac tog pisma, zamerajući mi da nisam dovoljno Srbin i tako dalje. Ali su ostali poslanici bili uglavnom ćutljivi, sem ovih koji su glasno kritikovali i, na kraju, u ranu zoru, taj plan nije bio prihvaćen, što je bio razlog za veliko žaljenje za nas i za sve ostale koji su se trudili da se taj plan što bolje pripremi. Nažalost, posle toga su usledile sankcije Srbiji i Crnoj Gori koje uopšte nisu bile krive za neprihvatanje plana.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro... U krajnjem desnom pasusu ovog izveštaja u "Politici" u kome je dato i pismo koje smo Ćosić, Bulatović i ja uputili Skupštini Republike Srpske, kažemo da: "Želimo da vam kažemo", obraćamo se poslanicima, "u trenutku kada vam je garantovana ravnopravnost i pravo odlučivanja putem konsenzusa, kao konstitutivnom narodu i teritorije koje vam se predlažu, vi nemate pravo da ugrožavate i izlažete međunarodnim sankcijama 10 miliona građana Jugoslavije zbog preostalih otvorenih pitanja koja imaju neuporedivo manji značaj od rezultata koji su postignuti. Jednostavno želimo da vam kažemo da morate da imate mere u svojim zahtevima". A onda dalje: "Na kraju, dozvoljavamo sebi da razumemo šta je dobro za našu zemlju i čitav narod, a šta je zlo. Ovo je pitanje rata i mira i zato biramo mir. Taj mir nije samo mir za Srbiju i Crnu Goru, već i za sve vas. Taj mir je častan mir koji vam garantuje ravnopravnost i slobodu. Druga mogućnost je nepotreban rat koji je sada, kada je srpski narod postigao u Bosni i Hercegovini ravnopravnost i slobodu" i tako dalje "ne može doneti ništa dobro, već samo zlo". Vi ste sve to pročitali i Radovan Karadžić je sugerirao da se plan podrži?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li ste vi govorili na toj sednici, osim što ste pročitali pismo koje smo poslali Ćosić, Bulatović i ja?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nisam govorio, jer to nije bilo u mojim ovlašćenjima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja vidim ovde da je u antrefileu neka vaša izjava, "Podržati mirovni proces", na prvoj strani.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, ja sam tu izjavu dao rano ujutro posle završetka, neuspešnog završetka glasanja, ocenjujući da je taj, da je mirovni proces time uzdrman, ali da se ne sme klonuti duhom ... Moramo dalje raditi na obustavljanju rata i uspostavljanju mira i postizanju političkih rešenja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, pošto niste govorili, a malopre ste rekli da vas je napala Biljana Plavšić da niste dovoljno dobar Srbin, što vas je napala ako vi opšte niste govorili?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa zato što sam bio prenosilac te zajedničke poruke i što sam je pročitao. Verovatno je ona iz toga zaključila da ni ja nisam dovoljno dobar kao ni ostali predsednici. Taj ... Bio je jedan ton vrlo, vrlo gnevan sa njene strane.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate rezultata glasanja? Da li je i koji je deo poslanika u Skupštini glasao za to da se prihvati ovaj plan?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To ne mogu tačno da se setim. Samo znam da je, da je izglasan sa prilično glasova, da to nije bila neka tesna razlika.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Odnosno da je odbijen sa velikim brojem glasova.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da je odbijen, da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je tada bilo jasno da su u izgledu vrlo rigorozne sankcije prema Saveznoj Republici Jugoslaviji i šire, na područjima Republike Srpske i Republike Srpske Krajine?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Bilo je jasno svima, ali su oni preko toga prešli smatrajući iz nekakvih razloga da je njihov interes prevashodan i da sve drugo treba tome da se podredi. Njihov, u onom uskom značenju te reči. Ali, nažalost, te sankcije, kao što sam rekao, su proširene na račun, na teret Srbije i Crne Gore, odnosno Savezne Republike Jugoslavije, iako su bile potpuno nezaslužene, jer je kažnjen onaj koji je trebalo da bude nagrađen.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A dobro, u Atini posle nekoliko dana, odnosno kako se vidi po ovom kalendaru, svega četiri dana kasnije održana je konferencija gde su bili Vens i Oven, domaćin konferencije je bio grčki premijer Micotakis ... Jeste li vi učestvovali na toj konferenciji?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa jesam. Bio sam tamo ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas, samo najkraće, pošto treba da završimo za naredna dva minuta, kako je rekao gospodin Robinson, šta su vaši utisci sa te konferencije? Na njoj je Radovan Karadžić prihvatio Vens-Ovenov plan i stavio potpis na, na njega? Dakle, šta su vaši utisci? Koliko je trajala? Kako je vođena rasprava? Šta se dogodilo tamo?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja nisam učestvovao u samoj raspravi, ali sam bio sasvim blizu. Trajala je dugo. Bila je naporna, teška. Ne bi ni Radovan Karadžić pristao na to da nije bilo vašeg ogromnog zalaganja, što

je priznao i gospodin Micotakis. I na kraju je i on stavio potpis, s tim što je to uslovio naknadnim referendumom koji će se održati u Republici Srpskoj. Kao što znamo, taj referendum je, takođe, bio protiv plana. Tako je ta cela dobra zamisao propala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, a da li je ...

SUDIJA KVON: Oprostite, gospodine Miloševiću. Da li je odluka Skupštine bosanskih Srba bila jednoglasna ili ne? U ovom članku u "Politici" stoji da su jednoglasno odbacili Vens-Ovenov plan. Ako možete samo da pojasnite, da li je gospodin Karadžić podržao plan ili ga je i on odbacio?

SVEDOK JOVANOVIĆ: On je, kad je izašao pred mikrofon, se založio za prihvatanje plana i pozvao poslanike da ga prihvate, iako je kazao da plan ne zadovoljava sva očekivanja i sve želje i sve interese, jer ima puno praznih mesta ili nezadovoljavajućih rešenja, ali da je u celini dobar, jer koristi Republici Srpskoj. To je bio njegov apel. Ja sam sedeo kao neka vrsta gosta u prvom redu, tako da nisam posmatrao glasanje poslanika pozadi, ali mislim da i oni koji su bili za plan se nisu usuđivali da to javno kažu prilikom glasanja, zbog opšteg raspoloženja protiv plana.

(...)

<u>Utorak, 15. februar 2005.</u>

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, skrećem vam pažnju na sredinu devete tačke, na jednu rečenicu koja kaže: "Takođe je jasno da pojavljivanje generala Mladića i snaga koje su pod njegovom komandom kao nezavisni akteri, najverovatnije izvan kontrole JNA, uveliko komplikuju pitanja koja se pominju u paragrafu 4 Rezolucije Saveta bezbednosti i tako dalje". I onda se kaže: "Predsednik Izetbegović je nedavno rekao višem oficiru UNPROFOR-a (United Nations Protection Forces) u Sarajevu njegovu volju da pregovara sa generalom Mladićem, ali ne i sa političkim vođstvom Srpske Republike Bosne i Hercegovine.'' Dakle, skrećem vam pažnju na ovo što se kaže: "Dakle, snage pod njegovom komandom kao nezavisni akteri, najverovatnije izvan kontrole JNA". Da li vam je poznato da, evo, pokušavam da ne napravim sugestivno pitanje, pod čijom kontrolom su bile snage, u to vreme, Srpske Republike Bosne i Hercegovine, kasnije Republike Srpske?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja nemam nekih neposrednih saznanja o tome, ali je moj utisak bio u to vreme da su, u to vreme, bar snage tek u formiranju Republike Srpske, bile potpuno samostalne

i da su se ponašale kao takve i na terenu, tako da je taj period formiranja snaga Republike Srpske bio period njihove, praktično, apsolutne samostalnosti od uticaja sa strane.

(…)

SVEDOK JOVANOVIĆ: Znam da je prilikom kasnijih napada Vojske Republike Srpske na neke ciljeve u Bosni i Hercegovini, predsednik Milošević bio veoma iznenađen i veoma ogorčen. Primer: prodor na planinu Igman i Bjelašnicu u Sarajevu. Mislim da je to bilo 1993. godine. Onda granatiranje Goražda 1993. godine. Granatiranje ili napad na Srebrenicu 1993. godine. On je bio ogorčen saznanjem i bio je besan kada se to desilo što, po meni, je bio dokaz da snage Vojske Republike Srpske nisu bile pod njegovom kontrolom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, molim vas kad vam postavljam neko pitanje, recite ono što su vaša saznanja. Gospodine Robinson, vi ste i sami konstatovali da je gospodin Jovanović očigledno po svojoj biografiji diplomata od karijere i njegov je rečnik, pomalo, diplomatski. Prema tome, ono što bi kod nekog bilo saznanje, kog gospodina Jovanovića je eto, tako, utisak. To je pitanje izražavanja, čini mi se. Ali ovo su činjenice koje su mu bile poznate i, pretpostavljam, da to ne može da bude sporno. Dakle ...

(…)

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je sasvim izvesno da snage Republike Srpske i general Mladić nisu u to doba uopšte bili pod kontrolom JNA ili Srbije jer je sve što se tamo dešavalo bila strana vest koja je dolazila u Srbiju u njeno rukovodstvo kao nešto što je novo i što nama nije bilo poznato.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da bi ovo još malo razjasnili, dakle, samo pogledajte tačku više, tačku 8 u kojoj se kaže, u sredini tačke 8: "Jedan viši predstavnik JNA iz Beograda, general Nedeljko Bošković, imao je razgovore sa Predsedništvom Bosne i Hercegovine, ali je postalo jasno da njegova reč ne obavezuje komandanta Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine, generala Mladića". Dakle tu je još jedna, čini mi se, još jedan element koji je za zaključivanje. Kakav zaključak iz toga vi možete izvući, odnosno, šta ste znali o tome u to vreme?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa bilo mi je poznato da je general Mladić bio prkosan i izazovan u odnosu na generala Boškovića, da nije hteo s njim da sarađuje niti da sluša njegove savete tako da je on nastupao i postupao potpuno samostalno bez ikakvog vođenja računa o onome što mu predstavnici JNA govore ili savetuju. I ovaj izveštaj to na svoj način odražava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada vas molim da obratite pažnju na tačku 10. ''Kad je reč o povlačenju elemenata hrvatske vojske koji se sada nalaze u Bosni i Hercegovini'' Da li se sada govori da se nalaze elementi hrvatske vojske u Bosni i Hercegovini? Samo mi kažite ''da'' ili ''ne''.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Svako, jeste. Kao što sam i malopre kazao šta je ono gospodin Blot rekao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, i nastavlja se rečenica: ''Informacije koje su do sada dostupne u Njujorku (New York) sugerišu da do povlačenje nije došlo. UNPROFOR je primio pouzdane izveštaje o tome da trupe hrvatske vojske u uniformi deluju unutar i kao deo vojnih formacija, u Bosni i Hercegovini. Hrvatske vlasti su konzistentno zauzele stav da su hrvatski vojnici u Bosni i Hercegovini napustili hrvatsku vojsku i da više nisu pod njenom komandom. Međutim, međunarodni posmatrači uopšte ne sumnjaju da su delovi Bosne i Hercegovine pod kontrolom hrvatske vojske, jedinica hrvatske vojske bez obzira na to da li pripadaju lokalnoj Teritorijalnoj odbrani, paravojnim grupama ili hrvatskoj vojsci. U sadašnjim okolnostima nije jasno kako bi njihovo povlačenje ili raspuštanje koje je zahtevalo Savet bezbednosti moglo biti postignuto''. Da li, gospodine Jovanoviću, u ovom izveštaju postoji jasan kontrast između informacija kojima se raspolaže u izveštaju Generalnog sekretara o odnosu JNA prema pitanju i o odnosu hrvatske vojske prema pitanju? Na koji način se obrađuje, odnosno informiše o jednom, na koji način o drugom pitanju?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Razlika je očigledna. O prisustvu ili povlačenju JNA se govori na jedan pozitivan način kao o procesu koji je praktično dovršen sem nekih džepova koji su sprečavani da se na vreme povuku, dok se o prisustvu hrvatskih regularnih snaga, misli se na Republiku Hrvatsku, govori na jasan i otvoren način jer nije u pitanju bilo da li su se neki vojnici Vojske Republike Hrvatske dobrovoljno priključili svojoj sabraći u Bosni i Hercegovini, već su to bile regularne jedinice hrvatske vojske sa tačnim brojem brigada, kao što nam je gospodin Blot rekao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam je nešto poznato u ovom izveštaju Generalnog sekretara, on je trebalo da bude razmatran pred donošenje odluke o sankcijama protiv Savezne Republike Jugoslavije?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, taj izveštaj je došao sa zakašnjenjem. Da je bio prisutan, da su ga članovi Saveta bezbednosti na vreme dobili i pročitali, siguran sam da ne bi izglasli rezoluciju o zavođenju sankcija prema Jugoslaviji jer ne bi za to bilo nikakvog činjeničnog, ni pravnog, ni političkog osnova. Ali je taj izveštaj došao sa zakašnjenjem. Prema naknadnim saznanjima, to zakašnjenje nije slučajno i učinjeno je, navodno, od

nekog činovnika koji je, verovatno, dobio sugestiju da malo zakasni sa slanjem tog izveštaja predsedniku Saveta bezbednosti. Tako da je u našim očima i u očima međunarodne javnosti ovde bila reč o jednoj manipulaciji sa Savetom bezbednosti, da bi se iznudila jedna njegova odluka koju, inače, u prisustvu činjenica iz ovog izveštaja, Savet bezbednosti svakako ne bi doneo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, hvala vam, gospodine Jovanoviću.

TUŽILAC NAJS: Kada bismo mogli da dobijemo ime tog službenika ili neke slične detalje, mogli bismo odmah da se raspitujemo o tome, ali bez takvih detalja, to je teško.

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Najs.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Najs, da li je to zaista važno? Zar je to zaista najvažniji deo ovog svedočenja?

TUŽILAC NAJS: Ja ne znam da li je to važno ili ne, međutim, stalno smo u situaciji da smo suočeni sa uopštenim, a ponekad i teškim optužbama koje se iznose i želeo bih da svoje unakrsno ispitivanje, za koje se nadam da će biti kratko, vodim nakon što identifikujem pitanja koja treba da se identifikuju. Naravno, Sekretarijat Ujedinjenih nacija je i ranije bio izložen kritikama, kritikovao ga je jedan svedok kog sam ja pozvao, međutim, ukoliko se iznose ovako ozbiljni navodi, onda trebalo odmah izneti i detalje, kako bismo odmah to mogli i da proverimo.

SUDIJA ROBINSON: Međutim, kao što je rekao sudija Bonomi (Bonomy), ništa o toga možda neće da utiče prilikom našeg presuđivanja jer izveštaj je tu i, po mom mišljenju, on sadrži informacije koje idu u prilog tezama Odbrane. Činjenica da to nije prezentirano Savetu bezbednosti zbog neke navodne manipulacije je nešto što nije ni ''onde ni ovde''.

TUŽILAC NAJS: Ja mislim da je problem u tome da se optuženi oslanja na postojanje takve manipulacije, ali verovatno sam vam uzeo previše vremena.

SUDIJA BONOMI: On će možda da se osloni na činjenicu da to nije došlo pred Savet bezbednosti, ali zašto to nije došlo do Saveta bezbednosti, nije važno pitanje za potrebe ovog suđenja.

SUDIJA ROBINSON: Činjenica je da mi taj izveštaj imamo, gospodine Miloševiću, i meni se čini da nismo predaleko od završetka izvođenja vaših dokaza. Sada se samo pitam kako vi upravljate vašim izvođenjem dokaza. Na primer, kad budete iznosili vašu završnu reč, trebaće vam tehnička pomoć kako biste razdvojili ono šta je važno za vaše teze i kako biste to naglasili. Ovaj izveštaj je dobar primer. Vi zaista treba da koristite usluge dodeljenog advokata jer možda ćete želeti da vašu završnu reč

iskoristite u neke druge svrhe. Međutim, u ovom predmetu postoji dosta materijala koji vama ide u prilog, koji će vama da pomogne u vašim tezama odbrane i bila bi šteta ukoliko ne budete to iskoristili u vašem završnom obraćanju na smislen način. Imate jako puno materijala i informacija. Imate i moje mišljenje i mišljenje Pretresnog veća da biste trebali da se poslužite uslugama dodeljenog advokata kako bi vam pomogao u ovakvim stvarima. Izneo sam svoju opservaciju, a vi možete da nastavite s glavnim ispitivanjem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Robinson, samo da pojasnim što ste rekli u vezi sa izveštajem. Ovaj izveštaj je došao do Saveta bezbedosti. Ovde je reč samo o tome da nije blagovremeno stigao, da je zakasnio jedan dan, a, inače, ovaj izveštaj je došao na Savet bezbednosti, Savet bezbednosti je razmatrao ovaj izveštaj. To nije bio izveštaj koji je uopšte propušten da dođe do Saveta bezbednosti. Bio je samo zakočen, odložen tom manipulacijom. Ali on je dokument koji je bio na Savetu bezbednosti. Ali da nastavim, kao što ste rekli. Gospodine Jovanoviću, da pređemo na taj politički teren koji vam je sasvim blizak. Zašto je Srbija, odnosno Savezna Republika Jugoslavija podržala srpski narod u Bosni i Hercegovini? Šta su bili stvarni ciljevi te podrške?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Srbija je podržala svoj narod u Bosni i Hercegovini kao što bi svaka druga država to učinila sa svojim narodom u sličnim situacijama jer je njemu bilo osporeno pravo na konstitutivnost time što je organizovan referendum i što je on odlukama Badinterove arbitražne komisije (Badinter's Commission) i kasnije odlukama Evropske zajednice (European Community) bio preveden u stanje manjine i njegova sloboda, ravnopravnost, konstitutivnost i bezbedan i siguran život su bili dovedeni u pitanje. Zbog toga je Srbija podržala njegovo pravo na jednako smoopredeljenje, konstitutivnost, ravnopravnost i kada je to bilo postignuto, a to je bilo učinjeno Kutiljerovim planom (Kutileiro's Plan) 17. marta 1992. godine. Srbija je to podržala. Podržala je nezavisnu Bosnu i Hercegovinu sa ustavnim uređenjem na bazi kantona i to najbolje govori u prilog tome da Srbija nije podržavala Srbe u Bosni i Hercegovini zbog teritorijalnih pretenzija prema Bosni i Hercegovini već zato što je njihovo osnovno pravo, egzistencijalno pravo na ravnopravnost i slobodu bilo direktno ugroženo i ugrožavano.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A što se samih događaja u Bosni i Hercegovini tiče u toku sukoba, vi ste učestvovali u mnogim sastancima, komuniciranjima koje smo u ono vreme imali sa međunarodnim posrednicima, javnim istupanjima i tako dalje. Šta znate o demilitarizaciji aerodroma u Sarajevu?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Poznato mi je da je taj problem rano nastao jer je aerodrom bio bitan za funkcionisanje grada i funkcionisanje UNPROFOR-a i zahtev za demilitarizaciju aerodroma, koju je tražila međunarodna zajednica, mi smo, odnosno vi, a i drugi organi Srbije i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, odmah snažno i kontinuirano podržavali. I u tom smislu ste i koristili svoj uticaj na političko rukovodstvo Republike Srpske da prihvati takav zahtev. To ste govorili u svim kontaktima koje ste imali sa međunarodnim posrednicima i drugim stranim sagovornicima, koje ste imali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je onda došlo do demilitarizacije aerodroma i do preuzimanja od strane UNPROFOR-a?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Došlo je posle izvesnog zatezanja i od tada je taj aerodrom bio u upotrebi, sem ponekad kada su borbe bile blizu aerodroma, pa je morao da bude privremeno zatvaran.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate našh stavova u vezi sa granatiranjem Sarajeva?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Sećam se. Mi smo od početka i to na svim nivoima, Predsedništvo SFRJ, Vlada republike, vi lično, a i ja, u brojnim izjavama i apelima osuđivali to granatiranje i zahtevali od vlasti Republike Srpske da sa tim prestanu. To ste, takođe, učinili javno, ali i u svim razgovorima koje ste imali sa međunarodnim predstavnicima, posrednicima naročito, kao i drugima koji su dolazili i pokretali to pitanje kod vas.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, vi ste prisustvovali razgovoru sa Daglasom Herdom (Douglas Hurd) u Beogradu, u julu 1992. godine. Mislim da je to bilo 18. jula 1992. godine.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Tako nešto.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate tog razgovora?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Bilo ih je mnogo tako da su istu ili sličnu tematiku razmatrali, ali sećam se da je i tada bilo pokrenuto pitanje granatiranja Sarajeva i da ste vi tom prilikom gospodinu Herdu izneli svoj stav da ste protiv toga i da osuđujete takav način postupanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, mislim, mi smo imali javne stavove. Nije samo pitanje razgovora sa Herdom Da li je tada bila aktuelna Londonska konferencija (London Conference)?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Bila je jer je ona održana u avgustu 1992. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, mesec dana posle, manje od mesec dana posle ovog sastanka.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jeste i mislim da su, pre toga, predstavnici zaraćenih strana zaključili jedan sporazum o prekidu vatre, ako se dobro sećam, i da ste vi taj sporazum podržali i to naglasili gospodinu Herdu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate, gospodine Jovanoviću kako su do nas dopirale vesti o nekakvim logorima i kako smo mi na to reagovali?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Te vesti su do nas dopirale preko stranih sredstava informisanja i mi smo, razume se, na to reagovali veoma kritički. Međutim kasnije, kada smo tražili da se to proveri, kada smo pitali rukovodstvo Republike Srpske, odgovor je bio da to nisu nikakvi koncentracioni logori, već sabirna mesta za zarobljenike drugih strana koja su privremenog karaktera i da smi mi i pored toga, tražili da se to raspusti, iako nisu koncentracioni logori, kao što je to vrlo zlomanerno bilo ptredstavljeno u delu međunarodne štampe. Ali verujemo da je bilo nekih zloupotreba u nekim delovima i da ni rukovodstvo, političko rukovodstvo Republike Srpske, nije moglo, nije imalo pun uvid u sve ono što se dešava na teritoriji cele Bosne i Hercegovine s obzirom na rat, na teškoću komunikacija i na povremene prekide koridora preko kojih su jedino mogli da imaju kontakt sa tim delom Bosne, gde se govorilo da postoje takvi logori.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da se ne izražavamo diplomatski, gospodine Jovanoviću, da li sam vas dobro razumeo, iz onoga što smo mi dobijali kao informaciju na naš zahtev od rukovodstva Republike Srpske, proizilazi da i oni o tome tada nisu znali? Bar je to ono što su nam objašnjavali.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jeste. Kad smo ih mi pitali šta je od toga tačno što deo međunarodne štampe piše, oni su to demantovali i govorili da ne postoje nikakvi logori već samo sabirni centri, tako da smo imali utisak da ni oni sami nisu ništa znali o postojanju nečeg takvog.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam je poznat, ne govorim sada o ranijem vremenu na Kosovu i u vezi sa Kosovom, da li vam je poznat taj izraz "etničko čišćenje" i, uopšte, kako smo mi postavljali, kad kažem mi, mislim na Srbiju, mislim na sebe, mislim na rukovodstvo naše, u vezi sa progonom stanovništva na bazi nacionalnih razlika ili bilo kakvim pritiskom, da ne kažem i zločinima prema stanovništvu na bazi nacionalnih razlika ili bilo kojih drugih razlika?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: "Etničko čišćenje" kao reč, kao termin se prvi put pojavilo na demonstracijama Albanaca na Kosovu 1981. godine kada su dve glavne parole bile "Kosovo republika" (Kosova

Republike) i "Kosovo, samo za Albance" (Kosova vetem per Sheptaret). Mi smo tokom rata u Bosni i Hercegovini javno naglašavali i osuđivali svaku praksu koja bi bila etničko čišćenje ili ličila na nešto tako. Vi ste to javno isticali, recimo posle konferencije u Londonu (London) da osuđujete najsnažnije svaku akciju ili praksu koja znači etničko čišćenje i svako prinudno preseljavanje stanovništva sa mesta na drugo mesto i tražili da se, ako tako šta postoji, odmah prekine, a to je bio i naš stav koji je vrlo često javno ponavljan i potvrđivan na svim nivoima i od strane srpske Vlade i savezne vlade i vas lično i ja sam u tom smislu istupao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li sam tražio da se, ukoliko se ustanovi da neko to čini, takvi izvedu pred sud?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jeste, rekli ste da ako postoji bilo gde kriminalni akt koji se ne može nikako odobriti i prihvatiti i da svi počinioci takvih kriminalnih akata treba da odgovaraju pred sudom. To ste naglasili i u vašoj pres konferenciji ili izjavi za štampu, koju ste dali neposredno posle Londonske konferencije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste bili prisutni razgovoru sa Karterom (Jimmy Carter) u decembru 1994. godine?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate, samo suštine, bilo čega karakterističnog?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja se sećam da je on govorio o prethodnom susretu sa gospodinom Karadžićem, da je pominjao više tačaka, da li šest ili koliko ih je bilo, da ste vi podržali svaki mirovni napor, uključujući i mirovni napor predsednika Kartera, ali ste i naglasili da imate slabe kontakte i komunikacije sa rukovodstvom Republike Srpske i da ne možete mnogo da utičete na njihove stavove. I gospodin Karter je pozdravio takav vaš stav i izrazio želju i očekivanje da će njegova misija u Bosni i Hercegovini da urodi plodom. Nažalost, to se nije desilo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Tu 1994. i 1995. godine mi smo imali slabu komunikaciju, odnosno, bili smo u vrlo zategnutim odnosima s rukovodstvom Republike Srpske, povodom čega?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Povodom njihovog odbijanja da prihvate, prvo, plan Vens-Oven (Vance-Owen Plan), a onda Oven-Stoltenberg (Owen-Stoltenberg Plan) i zbog toga su ti odnosi bili vrlo zategnuti. Ponekad nije ni bilo kontakta i nije se, u to vreme, uopšte moglo govoriti o nekoj saradnji, međudržavnoj i drugoj, nego više su sastanci bili posvećeni razlikama i sporovima nego oblicima saradnje i taj deo tih zategnutih odnosa se bio znatno proširio tokom izrade i ponude plana

Kontakt grupe (Contact Group) koje je rukovodstvo Republike Srpske sistematski odbijalo iz raznih razloga, nekih, možda, uverljivih, nekih neuverljivih, ali, u svakom slučaju, odbijalo je da taj plan prihvati što je dovelo do velikih napona u međusobnim odnosima i čak prekida redovnih komunikacija. I na kraju je čak došlo i do odluke Vlade Republike Srbije, 4. avgusta, mislim 1994. godine, da prekine sve političke kontakte sa rukovodstvom Republike Srpske i sve ekonomske veze, da se zabrani prelaz, odnosno boravak članova najvišeg rukovodstva u Srbiji, čak da se preko Drine mogu isporučivati samo hrana, odeća i lekovi. I od tada ti odnosi nisu postojali. sve do početka dejtonskog procesa.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Recite mi da li se sećate Stoltenbergove (Tornvald Stoltenberg) posete Beogradu krajem jula 1995. godine. Ja imam ovde zabeleženo, 29. juli 1995. godine, bio je Stoltenberg ... Koliko me informacije služe i vi ste bili na tom sastanku?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja mislim da jesam, mada je bilo brojnih sastanaka sa gospodinom Stoltenbergom. Sigurno da jesam jer u to doba sam bio u Beogradu

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate tog razgovora sa Stoltenbergom?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ne mogu tačno da se setim jer su teme bile vrlo slične i identične na svim tim razgovorima, ali je bilo reči sigurno o planu Kontakt grupe. Da li je bilo reči tada i o drugim pitanjima, ne mogu trenutno da se setim, ali ako biste me podsetili, ja bih možda to učinio.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, da ne budem sugestivan, ali mi smo onda u nastojanju da se taj plan prihvati nastojali da pridobijemo za taj plan neke članove Parlamenta Republike Srpske. Da l' se sećate toga?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jeste, kako da ne. Vi ste obavestili o tome gospodina Stoltenberga, a kasnije i druge sagovornike koji su dolazili, da radite intenzivno na tome da se poveća broj članova Parlamenta Republike Srpske koji će biti raspoloženi prema planu i spremni da glasaju za njega. I da ste u tom pravcu delovali na više načina i preko raznih kanala i posrednika i rekli ste da se taj broj povećava. Čini mi se da ste tad pomenuli da je bilo negde 36 ili 38 poslanika koji su već bili spremni da glasaju za predlog. Mislim da je ukupan broj poslanika bio negde oko 70 ili 78 u lokalnom Parlamentu i da ste na pitanje kad očekujete da taj broj postane apsolutna većina, rekli da očekujete da će to skoro da se desi. Mislim da je lord Oven postavio to pitanje. Sad, nažalost, to se skoro nije desilo, ali vi ste

imali, u to vreme, to uverenje da će taj broj uspeti da pređe broj od 50 ili koliko je trebalo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Taj broj je trebalo da pređe, ali posle je praktično uništena ta šansa ... Samo da pogledam ... Da li se sećate kada je cela jedna brigada muslimanske vojske po mom odobrenju prešla Drinu da se spase od ofanzive i borbi koje su trajale, u to vreme, u istočnoj Bosni. Odnosno, to je činjenica koju nema potrebe vi da potvrđujete. Da li se sećate tada pisma koje sam ja tada uputio Aliji Izetbegoviću?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Sećam se i prelaska te jedinice i njenog razmeštaja, mislim da je to bilo na Tari ili Zlatiboru, do njihovog preuzimanja od strane Međunarodnog crvenog krsta (International Committee of Red Cross) i da ste poslali pismo Aliji Izetbegoviću, a pismo iste ili slične sadržine i Ratku Mladiću i da ste tražili od obojice da se u interesu mira obustave sve borbe i da nema nikakvog opravdanja da se dalje povećavaju žrtve i da se ubijaju ljudi kad već imamo plan koji vodi mirnom političkom i demokratskom razrešenju krize. I obavestili ste gospodina Izetbegovića da ste pismo iste ili slične sadržine poslali i generalu Mladiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate posete Malkolma Rifkina (Malcolm Rivkin) Jugoslaviji, vi ste bili prisutni?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, sećam se.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta vam je ... Da li imate nešto karakteristično iz te posete?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Imam da je on vama lično odao priznanje za sve ono što ste činili i činite u prilog plana Kontakt grupe, a znam da je kasnije, kada je Dejtonski sporazum (Dayton Agreement) bio potpisan on dao jednu javnu izjavu u kojoj je naglasio vaš veliki doprinos tom mirovnom procesu, naročito zaključenju sporazuma u Dejtonu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate koliko je intenzivna, odnosno nije pitanje da li se sećate, jer sigurno se sećate, koliko je bila intenzivna naša saradnja sa specijalnim izaslanikom, specijalnim predstavnikom Generalnog sekretara za Jugoslaviju, gospodinom Akašijem (Yasushi Akashi)?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Sećam se da je on bio vrlo čest posetilac Beograda i da ste s njim uvek imali konkretne, razvijene i konstruktivne razgovore o svim pitanjima koja je on pokretao, a pokretao je razna pitanja za razliku od međunarodnih posrednika Ovena i Stoltenberga. Ta pitanja su bila relativno manja, odnosila su se na incidentne i druge situacije i on je uvek apelovao na vas za pomoć i podršku naporima da se oni prevaziđu, što ste vi i činili i što je on na kraju svoje misije na pres konferenciji

i rekao, kada je ocenjivao svoju saradnju sa vama tokom celog svog boravka na terenu Jugoslavije. On se bavio Bihaćem, Republikom Srpskom Krajinom, granatiranjem Goražda i tako dalje, puno tih stvari koje su se dnevno dešavale u razvoju rata i krize u Bosni i Hercegovini i mislim da je bio neobično zahvalan, bar je on tako govorio, na svoj pomoći koju ste pružali da se ta pitanja prevaziđu. Po neki put je tom razgovoru prisustvovao i gospodin Martić, naročito pri kraju, kada je bila ta situacija oko Bihaća i vi ste i pred njim govorili da se sva pitanja moraju rešiti mirnim i političkim sredstvima, a ne oružjem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kad ste pomenuli gospodina Martića, da li se sećate da je u to vreme i tekao jedan vrlo pozitivan proces regulisanja odnosa na relaciji Knin-Zagreb i kakav je bio naš odnos prema tom procesu regulisanja međusobnih odnosa između Knina i Zagreba?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je bio proces koji je obuhvatao regulisanje saradnje, odnosno puštanja u promet osnovnih "žila kucavica" potrebnih za privredu i Republike Srpske Krajine i Hrvatske, hoću reći naftovoda, gasovoda, autoputa, vodovoda, a, istovremeno, i nekih oblike trgovinske saradnje između Hrvatske i Republike Srpske Krajine. Ja ne znam gde su oni taj sporazum potpisali, da li u Kninu ili u Erdutu, ali znam da je često bilo na dnevnom redu vaših susreta, kako sa predstavnicima Republike Srpske Krajine i Hrvatske, tako i sa međunarodnim predstavnicima i da ste uvek insistirali na preciznom, korektnom i brzom izvršavanju obaveza koje su obe strane, u tom smislu, preduzimale.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, da li vam je poznato da je u tom sukobu koji je trajao u Bosni i Hercegovini, naravno poznato vam je da je bilo mnogo izbeglica, da li vam je poznato koliko je muslimanskih izbeglica pobeglo u Srbiju od sukoba koji su trajali u Bosni i Hercegovini?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja mislim da je bilo negde oko, između 50.000 i 70.000, da su oni bežali i kad je bilo ratnih operacija na njihovoj teritoriji i kad nije bilo, kao meru predohrane od očekivanih operacija. Lično sam sreo neke Muslimane koji su radili u beogradskom cirkusu i negde drugde, koji su mi pričali o tome da su blagovremeno hteli da izbegnu ratna poprišta u Bosni i Hercegovini. Tretman tih izbeglica je bio jednak kao tretman srpskih izbeglica iz Bosne i Hercegovine i onih iz Hrvatske i mi smo ukupno imali negde između 700.000 i 800.000 izbeglica iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Najveći broj, razume se, bio je Srba, ali je bilo i Muslimana i Hrvata. Nije bilo razlike u tretmanu, iako je to bio ogroman finansijski teret za nas koji smo bili pod sankcijama i u izolaciji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate novembra 1994. godine, sastanka sa Kontakt grupom u Karađorđevu, dakle, u punom sastavu Kontakt grupa je tada bila kod nas?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Sećam se, to su bili eksperti i to na nivou političkih direktora zemalja članova Kontakt grupe i oni su sa nama razmatrali pitanje dovršenje i prihvatanja plana Kontakt grupe. Problem je bilo rukovodstvo Republike Srpske koje je i dalje odbijalo to da prihvati i pored novih uveravanja i nekih manjih poboljšanja tog plana. Tada je ta grupa izrazila vama zahvalnost zbog napora koji činite da se ta stvar uspešno privede kraju. Vi ste, razume se, tražili i od njih da učine svoj deo napora i da pruže naknadna uveravanja Republici Srpskoj, naročito u pogledu buduće konfederacije između tog budućeg entiteta i Srbije, kao što je pruženo uveravanje da će hrvatski entitet u Bosni imati pravo na konfederaciju sa Hrvatskom. To nije bilo jasno ... Tako, u tom smislu su vođeni ti razgovori.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja se nadam da prevodioci sada imaju tekst i ovaj koji citiram je na poslednjoj strani ovog teksta. Evo, ja ću poniviti: "Sa jačanjem osećanja neranjivosti pobednika u hladnom ratu, uvedena je praksa satanizovanja naroda pojedinih zemalja, najčešće kao prethodnica nezakonitih oružanih akcija protiv njih. Bilo je više takvih slučajeva, ali nigde satanizacije nije dostigla takve totalne razmere kao u slučaju Srbije i srpskog naroda. Pojavio se novi opasan oblik rasizma, ništa manji od onog ispoljavanog u vreme kolonijalizma. Organizacija Ujedinjenih nacija ne bi smela dalje da okleva da spisak zabranjenih aktivnosti proširi zabranom satanizacije neke zemlje ili naroda. Savezna Republika Jugoslavija ima apsolutno legitiman i opravdan razlog i puni moralni osnov da takvu inicijativu što pre pokrene i mobiliše druge zemlje da je u tome podrže". Ovo ste vi napisali, gospodine Jovanoviću. Šta ste imali u vidu kad ste ovo napisali?

(…)

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ovaj članak i ovaj završetak je posledica mog zaključka da je u dužem vremenskom periodu, ne samo Srbija i Savezna Republika Jugoslavija, nego i narod kao takav, bili izloženi strahovitim nipodaštavanjima, vređanjima i prikazivanjem u najružnijem svetlu. Praktično nije bilo granice u bacanju anateme i ocrnjivanju srpskog naroda od strane međunarodnih medija, ali i nekih istaknutih političkih ličnosti. Govorilo se o Srbima kao podvrsti ljudi, kao o narodu kome je zločin u prirodi, kao da je to endemska stvar. Govorilo se, takođe, o narodu koga treba zatvoriti u kavez da ni ptica ne izleti. Za vreme rata, agresije na

Jugoslaviju, najviši političari NATO zemalja su igrali balet sa ciframa. Govorili su da je 500.000, 300.000, 100.000, 10.000 Albanaca nestalo ili pobijeno, što je sve bilo netačno, ali je trebalo da stvori auru mržnje i neprihvatljivosti srpskog naroda. Ali cilj ovoga teksta jeste da se ukaže Ujedinjenim nacijama da je sazrelo vreme da se pored onih silnih fenomena mržnje i ksenofobije i tako dalje, da se u listu tih fenomena uključi satanizacija, da se bar budući narodi spasu od užasnog tretmana kome je bio izložen srpski narod.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U tabulatoru 15 je jedan kratak izvod iz knjige "The New Totalitarian Society and Destruction of Yugoslavia" (Novo totalitarno društvo i raspad Jugoslavije), to je napisao Emil Vlajki (Emil Vlajki). Molim vas otvorite, samo jedan kratak citat ću odavde da pročitam, otvorite stranu 103 i ovde stoji...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na početku strane on kaže: "Ovo je dobar primer igre dobrog i lošeg policajca. Nemačka (Germany) želi raspad Jugoslavije, a Sjedinjene Američke Države (United States of America) navodno podržavaju teritorijalni integritet Jugoslavije. Američka ekonomska politika prama Jugoslaviji, kojom je ona proglašena da više nije nezavisna, kojom je naređeno ne samo da se održe slobodni izbori u svakoj republici, nego i nužnost da se odaberu političke stranke odgovarajuće prema američkim standardima, da se preseče sva pomoć, da se suspenduje ''duty-free'' (režim slobodne trgovine) režim, da se isprovocira politički ekonomski i društveni kolaps u zemlji, doveo je direktno do rata na Balkanu. Osim toga, u januaru 1991. godine Sjedinjene Američke Države su upozorile jugoslovensku vojsku da ne pokušava da spreči odvajanje Hrvatske". Citat Suzan Vudvord (Susan Woodward) koji kaže: "Sjedinjene Američke Države više neće prihvatiti korišćenje sile da bi se Jugoslavija održala na okupu. Sjedinjenje Američke Države su rekle jugoslovenskoj vojsci da, ne samo što su napustili Jugoslaviju na međunarodnom frontu, nego će i da smatra nelegitimnom ustavne obaveze vojske, da brane spoljnje granice države". Dakle, da li je ovde u funkciji politike bio ovaj prilaz ''dobri i loši'', to povezujem gospodine Robinson i sa svedočenjem gospodina Džatrasa (James Jatras), a koji je radio za Senat Sjedinjenih Američkih Država (US Senate) i rekao ovde pred javnošću i pred vama, kako mu je rečeno da stvari moraju da se postavljaju ''crno-belo'', crno u odnosu na Srbe, a ostale belo u Jugoslaviji. Recite, gospodine Jovanoviću, da li je ovo bila samo predrasuda ili jedna smišljena politika koja je išla na izazivanje konflikta i raspad zemlje?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ovo je jedna od ilustracija, ali ima i drugih ilustracija koje govore o tome da je politika Sjedinjenih Američkih Država prema ranijoj Jugoslaviji, prema njenom postojanju bila prilično hipokritska. Tako su oni pustili tajni izveštaj CIA-e (Central Inteligence Agency) o tome u novembru 1990. godine da će Jugoslavija nestati kroz 18 meseci i da će se to završiti u krvi. Onda su krajem 1990. godine uveli ograničenja, kreditna, trgovinska i finansijska za saveznu Vladu za period od šest meseci. Onda su doneli odluku krajem 1991. godine da se sa liste zemalja koje uživaju tretman slobodne trgovine sa Amerikom izbriše Jugoslavija. Onda su doneli i nekoliko drugih akata na osnovu odluke Kongresa (US Congress). A gospodin Bejker (James Baker) koji je bio u Jugoslaviji negde u prvoj polovini 1990. godine ili 1991. godine, tačno se ne sećam, on je imao jedan stav koji je, na prvi pogled, bio ekvidistantan, ali je u suštini bio u prilog Slovenije i Hrvatske koje su nameravale da se otcepe jer je rekao ''ako se te dve republike otcepe, onda one neće dobiti naše priznanje, a federalni organi ne smeju da upotrebe silu radi njihovog zadržavanja u Jugoslaviji.'' To je u suštini bio jedan stav u prilog otcepljenja jer je garantovao da neće doći do sprečavanja njihovog jednostranog i nasilnog odlaska silom. Prema tome, uverenje koje je postojalo da su Sjedinjene Američke Države promenile stav prema Jugoslaviji tek sa bosanskom krizom, ne stoji jer su nizom svojih postupaka Sjedinjene Američke Države u suštini koordinisale svoj stav sa Nemačkom i sa nekim drugim državama koje su radile o glavi Jugoslavije. I još da podsetim da je poslednji ambasador Sjedinjenih Američkih Država u Beogradu, gospodin Cimerman (Warren Zimmerman), odmah posle dolaska, ja mislim da je to bilo 1987. godine ili 1988. godine, rekao svim svojim sagovornicima na federalnom i republičkom nivou, da Jugoslavija više nema onaj značaj u očima Amerike koji je imala pre toga, da je njegova zemlja izgubila strategijski interes za postojanje Jugoslavije i da je u to doba bilo jasno da više neće biti istočnog bloka i da, prema tome, Jugoslavija kao tampon država između istočnog i zapadnog bloka više nije imala nekog razloga za postojanje. Tim pre što je bila predstavnik nesvrstanih zemalja i što je iza sebe imala dugu tradiciju borbe za slobodu.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, pogledajte onda tabulator 13.1, to je knjiga ruske istoričarke Jelene Guskove (Jelena Guskova), "Istorija jugoslovenske krize 1990-2000. godine", gde se na strani 244 kaže, citiraću samo jedan kratki pasus za ovu priliku: "U proleće 1991. godine Jugoslovenska narodna armija još uvek se nalazila u svim republikama. Po nacionalnom sastavu bila je još uvek multinacionalna. U njenom rukovodstvu

bilo je ješ mnogo Hrvata, Slovenaca i Makedonaca. Na njenom čelu, na primer, bio je Veljko Kadijević, pola Hrvat, koji je sebe smatrao Jugoslovenom. Njegovi zamenici bili su Slovenac, admiral Stane Brovet i Hrvat, Josip Gregorić. Na čelu avijacije nalazio se Hrvat Anton Tus, potom Zvonimir Jurjević, komandant Centralnog vojnog okruga Makedonac Spirkovski ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pasus koji počinje "U proleće 1991. godine Jugoslovenska narodna armija još uvek se nalazila u svim republikama" i tako dalje ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... Dakle, gospodine Jovanoviću, Jugoslovenska narodna armija je bila na celoj teritoriji Jugoslavije, to nije sporno i to koliko decenija pre toga?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa četiri-pet decenija, sigurno, ako ne računamo period Kraljevine Jugoslavije kada je, takođe, postojala zajednička vojska.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U ovom delu koji imamo prevod, to je na samom početku prevoda, na strani 202, ne 212 ove knjige Jelene Guskove ... Vi, gospodo, imate prevod na početku ove četvrte strane pod podnaslovom "Rat", ovaj pasus glasi: "Hrvatska je, međutim, imala drugačiji cilj koji je konačno i ostvaren: nezavisna Hrvatska bez srpskog življa.'' Dakle, cilj, ''nezavisna Hrvatska bez Srba''. O tome je govorio Tuđman 24. maja 1991. godine na zagrebačkom trgu Bana Jelačića. Mislim da je pogrešan datum, 1991. godine, to je štamparska greška, ali to je govor koji smo puštali ovde na traci. Ovde se citira: "Moglo je proći bez rata, ali Hrvatska to nije želela. Mi smo procjenili da samo ratom možemo dobiti nezavisnost Hrvatske. Stoga smo vodili politiku pregovaranja, a sami stvarali svoje oružane postrojbe. Da to nismo učinili ne bismo ostvarili svoj zacrtani cilj. Znači rat se mogao izbjeći, ali mi tada ne bismo ostvarili svoj cilj, to jest, stvaranje svoje nezavisne države". Jelena Guskova ovde kaže "nezavisna država Hrvatska bez Srba". Da li je to u skladu sa vašim saznanjima o namerama i o rezultatima ostvarenja tih namera putem rata. Dakle, dve komponente, jedno je nezavisna Hrvatska, drugo je bez Srba.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam već rekao juče da su to bila dva paralelna strategijska cilja rukovodstva Hrvatske pod predsednikom Tuđmanom ...

TUŽILAC NAJS: Mislim da je ovo bilo sugestivno pitanje.

SUDIJA ROBINSON: Molim da preformulišete pitanje, gospodine Miloševiću.

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, šta su, dakle, bili ciljevi Hrvatske politike?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ciljevi hrvatske politike i na osnovu onog što je ovde citirano i na osnovu drugih pokazatelja, su bili da se ostvari nasilno i jednostrano, nezavisnost Hrvatske od Jugoslavije, a to je značilo da se izazove rat jer se samo tim putem jedna nasilna secesija mogla izvesti, jer se računalo na podršku i pomoć sveta u takvoj situaciji. Drugi cilj je bio da se, takođe, da će raznim merama prinude, psihološkim i drugim pritiscima i strahovima, Srbi u Hrvatskoj nateraju da odu iz Hrvatske, po mogućstvu odmah, a kada to nije bilo do kraja sprovedeno, onda je to završeno operacijom "Oluja", kada je oko 200.000 Srba moralo da izbegne iz te Krajine i, kao što sam rekao juče, Tuđman je na jednom skupu izrazio radost zbog te činjenice što će od sada pa nadalje bito od 3% do 5% Srba u ukupnpm broju stanovništva Hrvatske. To je javno priznanje etničkog čišćenja koje je izvedeno uz pomoć vojske u Krajini.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U ovom prevodu sledeći pasusi su, oni su u originalu knjige na stranici 215, kaže: "U avgustu 1991. godine Tuđman je priznao američkom ambasadoru kako otpočinje opšti napad protiv JNA i četničkih separatista". Ko su ti ''četnički separatisti''?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Svi Srbi koji su, koji nisu pristajali na Tuđmanovu vlast u Hrvatskoj onako kako je ona sprovođena prema Srbima, znači krajnje netolerantno, izazivački i neprijateljski, su smatrani četničkim elementima, pogotovo oni koji su bili prinuđeni da se prihvate oružja da bi zaštitili svoje živote i svoja sela od tih nepoželjnih upada nove hrvatske policije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nastavljam dalje citat: "Kada je ambasador Cimerman predložio Tuđmanu da razmisli o drugoj varijanti, o davanju autonomije Srbima, a samim tim i o odbacivanju ratnih namera, Tuđman je odbio čak i da govori o toj stvari".

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je bio početak rata u Hrvatskoj u kome je Tuđman bio presiguran u sebe i nije dozvoljavao nikakav ustupak srpskom narodu u Hrvatskoj. Prvo ih je, kao što smo čuli, izbacio iz Ustava kao državotvornog naroda, pretvorio u manjinu, a onda je činio sve što je do njega bilo da se ta manjina po broju smanji i svede na jedan procenat koji je, po njemu, Hrvatska mogla da toleriše kao srpsko prisustvo u Hrvatskoj.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sledeći citat kaže: "Krajem 1991. godine prema Tuđmanovim rečima hrvatske oružane snage brojale su oko 200.000 ljudi, 350 tenkova, 400 artiljerijskih oruđa, 30 aparata

poljoprivredne avijacije prepravljenih za borbena dejstva, 85 prema drugim izvorima. Ukupan broj oružanih formacija dostizao je 110.000 ljudi ili 2,3% stanovništva Hrvatske. Najveći deo oružanih snaga činile su postrojbe Zbora narodne garde, oko 70.000, MUP-a oko 30.000, jedinica Teritorijalne odbrane i, najzad, paravojne formacije. Na raspolaganju behu oružane formacije pojedinih političkih partija, poput vladajuće HDZ i Hrvatske stranke prava, koje su 1991. godine aktivno počele etnička čišćenja u Slavoniji, organizovale incidente i provokacije, obavljale prljave poslove u koje zvanične strukture nisu želele da se zvanično mešaju". Da li vam je išta od toga poznato, gospodine Jovanoviću, iz događaja koje vi sami znate?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Poznato mi je koliko i svima koji su u to vreme pratili razvoj događaja, a, nažalost, taj razvoj je bio vema mučan za ljude koji su tamo živeli, što pokazuje da je njih 100.000 sada izbeglo iz Hrvatske u neke druge evropske zemlje i to ne samo iz područja koji su bili pod napadima ovih jedinica, nego čak iz gradova u kojima nije bilo sukoba. Prema tome, ta brojka o tim vojnim formacijama Hrvatske, da li je tačna ili ne, možda su oni to predimenzionirali da impresioniraju JNA, ali je činjenica da je izvršena opšta mobilizacija i da je time prekršen stav da se u bivšoj Jugoslaviji mogu držati samo Jugoslovenska narodna armija, Teritorijalna odbrana i snage policije. To je još jedan od tih prekršaja koje je nova hrvatska vlast izvršila u odnosu na federalnu državu.

(…)

SUDIJA BONOMI: Dozvolite da ja kažem dve stvari pre nego što vi nešto kažete, a govorim gospodinu Miloševiću. Meni ova pitanja i ovi odgovori uopšte nisu od pomoći. To je jasan primer sugestivnih pitanja: pročitati nešto svedoku što je neko treći rekao i pitati ga onda da li on zna nešto o tome, to je sugestivno. Druga stvar koju želim da kažem je da mi se čini, kad je reč o ovom svedoku koji je lično učestvovao u mnogim stvarima, da je ovo nepotrebno gubljenje vremena, a naročito što je on rekao da može da potvrdi neke od materijala koji mu se predočavaju.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, ovo je knjiga, istorijska, ovde se navodi činjenica. Piše: "U februaru 1991. godine Stranka demokratske akcije i Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine podnele su u Parlamentu 'Deklaraciju o suverenitetu Bosne i Hercegovine'. Izetbegović je tada rekao: 'Za suverinitet Bosne i Hercegovine žrtvovaću mir, a radi mira u Bosni i Hercegovini ne bih žrtvovao suvernitet'.'' Dakle, gospodine Jovanoviću, imamo Tuđmanovu izjavu na mitingu gde kaže "rata ne bi bilo da ga Hrvatska nije želela". Imamo Izetbegovićevu izjavu u Parlamentu da će za

"suverenu Bosnu žrtvovati mir". Dakle, šta je vaše saznanje o namerama u vezi sa ratom u nekadašnjoj Jugoslaviji i kad je reč o Hrvatskoj i kad je reč o Bosni i Hercegovini?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: I jedan i drugi lider i gospodin Tuđman i gospodin Izetbegović su bili svesni da ne mogu da realizuju svoj naum nasilnog izvođenja svojih republika iz Jugoslavije bez krvi, bez rata i oni su sa tim ratom računali i svesno ga prihvatili, u Tuđmanovom slučaju i provocirali. Ja bih hteo da dodam ovome šta je gospodin Izetbegović rekao i jednu drugu njegovu izjavu, mislim da je to bilo u razgovoru sa lordom Karingtonom da on zna da će za nezavisnost Bosne biti potrebno da se uđe u građanski rat. Prema tome, on je vać tada planirao takav jedan mogući razvoj i na njega svesno išao. Na kraju, postoji nešto što je poznato kao ''Beogradska inicijativa'' kada ste vi, zajedno sa Momirom Bulatovićem predsednikom Crne Gore, pozvali rukovodstvo Bosne u to doba, da se dogovore oko stvaranja zajedničke države ravnopravnih naroda, republika i građana i da su pozitivan odgovor na vaš poziv ... Dobili ste tada samo od predsednika tadašnje zajedničke Skupštine Bosne i Hercegovine, Krajišnika, dok od predsednika Izetbegovića nije stigao nikakav odgovor. Drugim rečima, on nije prihvatio da se razrešenje nastale situacije rešava političkim putem i dogovorom sa ostale dve republike, već je očekivao razvoj koji će značiti rat. I to po sebi govori da se namera za izazivanje rata u Bosni i Hercegovini ne može nikako pripisati Srbiji i Crnoj Gori već onima koji su planirali nasilno izvlačenje tih republika iz dotadašnje zajedničke država Jugoslavije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, vi ste prilično precizno objašnjavali u toku vašeg jučerašnjeg svedočenja stavove raznih zapadnih političara, ja sam pomenuo stavove sa obe strane Atlantika ... Molim vas, pogledajte tabulator 13.2, to je druga knjiga istorije Jelene Guskove, strana 24, ja se nadam da vi imate prevod, evo želim sada da se uverim da li i vi imate prevod ...

SUDIJA KVON: Pročitajte prvi pasus pa ćemo da vidimo da li je možda prevod 13.2, ustvari, prevod pod 13.1.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Evo, samo kratko ... Ne znam šta je ovo? A ovo je iz ... Jelena Guskova, zbunilo me je ime izdavača pa sam mislio da je ime autora, samo da vidim. Da, imate, imate prevod, nadam se da ga svi imaju? Kaže: "Generalni sekretar Ujedinjenih nacija Peres de Kueljar (Perez de Cuellar) u decembru 1991. godine", u engleskom prevodu počinje, zbog duha jezika "In decembar 1991 Perez de Cuellar'', sam trekst ovde kaže "Generalni sekretar Ujedinjenih nacija Peres de Kueljar, u decembru 1991. godine ...

SUDIJA KVON: To je onda strana 4, pod 13.1.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ...pisao je Hansu Van den Bruku (Hans Van den Broek) predsedniku Saveta ministara (Council of Ministers) Evropske zajednice, kao i nemačkom ministru inostranih poslova Hansu Ditrihu Genšeru (Hans-Dietrich Genscher), da bi selektivno priznavanje jugoslovenskih republika moglo, citira ga 'da doprinese proširivanju sadašnjeg konflikta i produbljavanju eksplozivne situacije.' U vezi sa priznanjem Hrvatske i Slovenije aktivnu ulogu preuzeo je i Vatikan (Vatican)''. Vi ste ga juče pomenuli, gospodine Jovanoviću, ''Kardinal Sodano (Cardinal Sodano) 26. novembra 1991. godine, pozvao je ambasadore Sjedinjenih Američkih Država, Francuske (France), Velike Britanije (Great Britain), Belgije (Belgium), Italije (Italy), Nemačke i Austrije (Austria), akreditovane pri Svetoj stolici (Holy See) i upoznao ih sa stavom Vatikana insistirajući da njihove zemlje, u toku istog meseca, priznaju Sloveniju i Hrvatsku. Opisujući taj susret, američki ambasador Meladi (Melady), ubeđen je kako je između Vatikana, Nemačke, Austrije i Italije postojala prethodna saglasnost, pošto su ambasadori tih zemalja sa oduševljenjem podržali predlog Vatikana.'' Dalje, ''po mišljenju lorda Karingtona, Evropa (Europe) je načinila dve greške. 'Mislim da bi bilo bolje', primetio je on ujesen 1992. godine, 'da je Evropa ranije prihvatila da se Jugoslavija raspala. Po planu koji sam predložio u leto 1991. godine šest republika opredelilo se da, s jedne strane, imaju, manje-više tesne uzajamne veze, a da s druge strane, opstane centar. Neke od njih su tvrdile kako su spremne za takav savez, ali evropska dvanestorica nisu me poslušali, pošto su se bojali da će takav raspad poslužiti kao presedan za raspad Ruske federacije (Russian Federation). Druga greška Evrope bilo je priznanje Hrvatske i Slovenije. Cilj sazivanja evropske konferencije kojoj sam predsedavao, bilo je odlaganje priznavanja nezavisnosti tim dvema republikama sve dok ne bude postignuta globalna saglasnost šest jugoslovenskih republika. Njihovo priznanje potkopalo je osnovu našeg rada koji se sveo na obične dvostrane pregovore, tim pre što se kasnije smatralo nužnim da se i Bosna pita o njenoj želji za nezavisnošću. Naravno, Alija Izetbegović mogao je da odgovori samo potvrdno. Ja sam opominjao lidere Evropske zajednice da će takav scenarij, neprihvatljiv za Srbe u Bosni, dovesti do građanskog rata. To je bila tragična greška'.'' I dalje, kaže, ''Voren Kristofer (Warren Christopher), pisao je u junu 1993. godine, kako Nemci snose posebnu odgovornost pošto su svoje partnere u Evropskoj zajednici uspeli da ubede da ovi priznaju Sloveniju i Hrvatsku, a kasnije i Bosnu i Hercegovinu. Koristeći se alogičnim načinom, Nemačka je tvrdila kako ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, čitate vrlo dug pasus. Koje smisleno pitanje ćete sada da postavite svedoku?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa smisleno je pitanje da li je ovo što se navodi o stavovima Karingtona, Peresa de Kueljara, Vatikana, Sodana, ambasadora ovih zemalja koje sam citirao, ono što su vaša saznanaj o događajima toga vremena? Da li je ovo u koliziji, da li je ovo nešto netačno ili je ovo tačno što ovde stoji? Vi ste o tome juče govorili.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, ja sam nešto pomenuo, ovo je deo ...

TUŽILAC NAJS: Mislim da formulacija pitanja ukazuje na pokušaj da se prikrije sugestivna priroda. Nas ne zanima da li je to tačno ili nije, ono što je rekao autor. Samo autor o tome može da svedoči.

SUDIJA ROBINSON: Da, ali će svedok sada da svedoči o činjenicama o kojima ima saznanja.

TUŽILAC NAJS: Da, ali radi se o tome da je pitanje bilo potpuno sugestivno i na to ulažemo prigovor.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, radi se o tome da kada pročitate jedan ovakav pasus i onda pitate svedoka da li se njegovo iskustvo podudara sa tim, vi mu, ustvari, nudite odgovor iz pasusa koji ste pročitali, tako da se radi o sugestivnom pitanju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Neću onda to da ga pitam. Gospodin Jovanović je punoletan čovek i iskusan političar, pretpostavljam da ne moram ja da mu objašnjavam šta se dogodilo. Ali pročitao sam vam ovih nekoliko stavova ... Evo, pitam vas, gospodine Jovanoviću, da li je to što sam pročitao, što tu piše, tačno ili nije tačno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je tačno jer je ponovljeno više puta na više mesta, u raznim knjigama i novinama, ali bih tome dodao još i to da je gospodin Delor (Jacques Delore), visoki funkcioner Evropske zajednice, pre završetka rada Konferencije, tokom leta 1991. godine, upozoravao na opasnost od preuranjenog priznanja Slovenije i Nemačke i da je ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Slovenije i Hrvatske ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Slovenije i Hrvatske, pardon. I da je Savet bezbednosti u tri svoje rezolucije u to doba, upozoravao na opasnost od preuranjenog priznavanja i pozivao sve države, a posebno članice Evropske zajednice da se uzdrže od svakog akta ili koraka koji bi mogao voditi povećanju tenzije i otežati uspešan završetak rada Konferencije o Jugoslaviji. Posle toga su, manje-više, svi držvnici od imena i ugleda na Zapadu i na Istoku, iznosili svoje kritičke stavove o tome. Pominjem naročito

Kisindžera (Henry Kissinger), Bejkera, Dimu i ostale. Gospodin Bejker je čak izričito naveo da je akcija Nemačke u Evropskoj zajednici, u pogledu ranog priznavanja ove dve republike i kasnije Bosne i Hercegovine, direktni uzročnik rata. Da je to, kako je on to nazvao, ''okidač rata''. Bilo je i drugih takvih izjava koje su sa naknadnom pameću kritički govorile o tom pogrešnom koraku koji je učinjen u decembru 1991. godine i januaru 1992. godine, kada su tri republike po ekspres modelu priznate i na taj način se otvorio jedan veoma dug i krvavi rat, naročito u Bosni i Hercegovini.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Jovanoviću, lord Karington je rekao da su načinjene dve greške. Vi ste se osvrnuli na jednu od njih, na preuranjeno priznanje. Druga greška je da je Evropa trebala ranije da prihvati rascep Jugoslavije, pre nego što je to učinila. Da li i to prihvatate?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Taj rascep nije bio učinjen ranije da bi mogao biti prihvaćen jer je on započet neposredno pred Konferenciju i na Konferenciji je bio ubrzano forsiran, forsiran time što su Konferenciji predočena dva dokumenta: jedan je ''Aranžman za opšte rešenje'' (Arrangement for a general solution) i drugi ''Ugovor za opšte rešenje'' (Contract for a general solution), u kojima se Jugoslavija više nije pominjala nego samo federalne jedinice sa svojom zainteresovanošću da se otcepe, odnosno, da neke od nij ostanu u Jugoslaviji. Prema tome, ja mislim da je lord Karington, pre svega, zamerao Evropskoj zajednici što je onemogućila da politički proces koji je vodila Konferencija o Jugoslaviji, bude u celini završen pa da se onda pristupi priznanju nezavisnosti onih koji su to želeli.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dalje, ovde kaže, objašnjenje koje je napisao tadašnji ministar spoljnih poslova Italije De Mikelis (Gianni de Michelis): "Mi smo bili pred Mastrihtom (Maastricht), niko nije mogao da dozvoli rascep saveza", misli se na tadašnju Evropsku zajednicu, ''ali je meni tada bilo više nego jasno da smo mi tom odlukom ubrzali požar u Bosni, a možda i na Kosovu''.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Je l' to pitanje ili ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je pitanje. Kakav je bio stav Italije tada prema ... Ili konkretno, De Mikelisa, u vezi sa događajima u Jugoslaviji. On je dolazio i u posetu, pretpostavljam da ste sa njim i sreli?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nisam se sreo, ali je Italija, po rečima Miterana (Francois Mitterand) u to doba, bila je hendikepirana stavom Vatikana i da joj je to vezivalo ruke i da je ona dugo bila, na neki način, ćutljivi učesnik u celom tom procesu, sve do susreta De Mikelisa i Genšera u Veneciji (Venice) negde, verovatno, u jesen 1991. godine, ne sećam se tačno datuma, kada su zajedno izrazili podršku nameri Slovenije i Hrvatske

da se otcepe. A što se tiče ove naknadne pameti gospodina De Mikelisa, on je to mogao da učini, ako je to hteo da spreči, ranije. Što se tiče Mastrihta, hteo bih da ukažem na jednu stvar: Mastriht je bio sporazum drugih na račun Jugoslavije. Da bi se Nemačka smirila i namirila prihvaćen je njen zahtev da se Jugoslavija ukine i da se priznaju te dve republike. To je rečeno i u knjizi gospodina Vedrina (Hubert Vedrin) koji je citirao da je Velika Britanija ubedila Francusku da prihvati nemački zahtev u zamenu za to što je Nemačka pristala na uslove monetarne unije i zato što su odbačeni neki politički koncepti u pogledu integracije Evropske unije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Na strani 28, prolazimo sad kroz ono što ste vi delimično pomenuli juče ... Ali Guskova ima ovde ... Jedan kratak citat ću ovde uzeti, on je, takođe, preveden: "Mnogi političari kasnije su shvatili negativne posledice ishitrenog priznavanja bivših jugoslovenskih republika. Sajrus Vens je govorio kako je trebalo pridržavati se Haškog sporazuma (Hague Agreement) koji nije dozvoljavao priznavanje bivših jugoslovenskih republika sve dok ne bude pronađeno političko rešenje prihvatlivo za sve. Džems Bejker je bio još otvoreniji, citira ga: 'Slovenija i Hrvatska su uzročnik građanskog rata u bivšoj Jugoslaviji. Njihovo nasilno otcepljenje, u suprotnosti sa aktima Helsinškog sporazuma (Helsinki Agreement), Jugoslaviju je direktno gurnulo u svođenje računa vojnim sredstvima. Činjenica je da su Slovenija i Hrvatska jednostrano proglasile nezavisnost i protiv naših upozorenja, da su upotrebile silu kako bi zauzele pogranične punktove, što je izazvalo građanski rat. Po mišljenju Henrija Kisindžera, 'zapadne demokrate morale su dva puta da razmisle pre nego što su priznali ijednu balkansku državu čije se granice u etničkom, lingvističkom i istorijskom smislu nisu poklapale sa tradicionalnim poimanjem nacije i države. Kako su zapadni političari uopšte mogli da zamisle da bi Srbi, Hrvati i Muslimani čija je uzajamna mržnja dovela do raspada Jugoslavije, mogli da koegzistiraju i da zajedno žive u još manjoj bosanskoj državi'.'' Da li vi imate, gospodine Jovanoviću, primer bilo kog ozbiljnog svetskog političara koji nije ukazao na fatalne greške koje je napravila međunarodna zajednica u jugoslovenskoj krizi? Da li ima i jedan ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, neću to da dozvolim. Ne sudi se ovde međunarodnoj zajednici zato i neću da dozvolim to pitanje. Želim da vam postavim sledeće pitanje: da li je teza vaše odbrane da su secesija Hrvatske i Slovenije i preuranjeno priznanje tih država ono što je dovelo do sukoba, a ne bilo kakav akt s vaše strane?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa očigledno je da nikakvog akta sa strane Srbije nije bilo koji je mogao da prouzrokuje sukobe i rat. Kad uzmete

hronologiju događaja i svega što se dešavalo, to možete sami da vidite. Vi ovde raspolažete svim dokazima koji se toga tiču. Naprotiv, imate dokaze koliko se Srbija zalagala da se rat izbegne i šta je sve činila da tamo gde je došlo do sukoba, se uspostavi mir. Celokupna praksa ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ovaj deo koji ste upravo citirali, ono što je rekao Džems Bejker rekao "da je njihovo nasilno otcepljenje u suprotnosti sa aktima Helsinškog sporazuma, Jugoslaviju direktno gurnulo u svođenje računa vojnim sredstvima." Tu stoji da je, kao rezultat njihove secesije, Jugoslavija bila prinuđena da svodi račune vojnim sredstvima. Da li vi to prihvatate?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Mislim da vi ...

SUDIJA ROBINSON: Citiram deo koji ste vi citirali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Niste dobro protumačili Bejkera. Bejker, kad kaže "Jugoslavija", ne misli na federalne vlasti nego misli na zamlju u celini, u njenim granicama u kojoj su počeli oružani sukobi, zato što se to desilo. A oružani sukobi ... Bejker je vrlo dobro znao kako su počeli i ko ih je počeo. Sigurno ih nije počela Jugoslovenska narodna armija. Govori se o Jugoslaviji, a ne o federalnim vlastima ili o federalnim institucijama ... O zemlji. I ona je, ona je ...

SUDIJA ROBINSON: To je jedna fina razlika.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Vrlo bitna razlika.

SUDIJA KVON: Gospodine Miloševiću, vi izgleda uzimate zdravo za gotovo sve što je napisano u knjizi ove istoričarke. Možda to i jeste istina, ali u pravnom smislu nije sve dok se Tužilaštvo ne složi s tim. Dakle, prvo morate da utvrdite da li je tačno da su ti ljudi zaista to rekli i to na osnovu saznanja ovog svedoka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ne znam ... Mislite na ove političare? Pa ovo što su govorili ovi političari bilo je javno. Ja sam, koliko se sećam, citirao neke od tih političara pozivajući se na izvore. To se lako može ustanoviti još jednom, ako je potrebno. I ja ne uzimam zdravo za gotovo, da je sve ovde tačno. To je nemoguće da je sve ovde tačno, u nekoj knjizi koja je autorska knjiga, ali pretpostavljam da se autor trudi da iznese istinu.

SUDIJA KVON: Pa iskoristite prisustvo ovog svedoka i utvrdite te činjenice uz pomoć ovog svedoka koji je tu, onoliko koliko možete.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, šta od ovih konstatacija cenite da bi moglo biti netačno, u vezi sa uzrocima konflikta na području Jugoslavije? Uvek govorimo o konfliktima, oružanim sukobima na području prethodne Jugoslavije.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Mislim da su ovi citati pravilno uzeti, preuzeti, jer se oni mogu naći i u knjigama drugih autora. Recimo u knjizi Ibera Vedrina "Les mondes de Francois Mitterand" (Godine Fransoa Miterana) ima puno citata, pretpostavljam da je neko ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mi imamo tu knjigu kao dokazni predmet. Doći ćemo kasnije na nju, nećemo moći da pređemo sve citate, ali neke ćemo moći.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Onda ima gospodin Gompar koji je bio visoki funkcioner u Nacionalnom savetu bezbednosti (National Security Council) predsednika Buša (George Bush) i Klintona (Bill Clinton), koji je citiran u svom govoru koji je održao u Council of Foreign Relations (Savet za međunarodne odnose) u Njujorku (New York), o neposrednoj odgovornosti Nemačke, koja je, kako je on kazao, bila okidač za izbijanje rata u Jugoslaviji. Imamo i knjige raznih autora, recimo francuskog pisaca Botsina (Bauzin), onda Danijela Vernea (Daniel Verne) i Žan Mark Gonena (Jean Marc Gonan) gde su citirane izjave raznih državnika tog doba, uključujući i ove. Prema tome, nije sporan citat. Može se govoriti da li su ti ljudi, kad su tako videli situaciju, videli situaciju stvarno takvu kakva jeste ili možda nekako drukčije, ali činjenica je da su ono to rekli i to na odgovanim mestima. Recimo Bejker je to rekao u američkom Kongresu, koliko ja znam, 1995. godine. Ipak je imao neku odgovornost pred Kongresom kad je izneo takve konstatacije.

SUDIJA BONOMI: Ko je rekao i šta, u američkom Kongresu?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Džems Bejker je to rekao u američkom Kongresu negde 1995. godine.

SUDIJA BONOMI: Citat koji vidimo ovde na strani, da li je to rečeno u američkom Kongresu?

SVEDOK JOVANOVIĆ: To je tako rečeno uz ostale rečenice, ali taj izvod je karakterističan.

SUDIJA BONOMI: Vi prihvatate da taj citat, ako je tačno citiran, što znači da Amerika nije podržavala i nije stajala iza Slovenije i Hrvatske, odnosno njihovog proglašavanja nezavisnosti, već da je Amerika bila protiv toga. To tu stoji. Koliko sam ja shvatio jedna od teza gospodina Miloševića je da su, upravo, Amerikanci bili ti konspiratori koji su to sve ohrabrivali.

SVEDOK JOVANOVIĆ: Ja sam već kazao, ako me pitate ... Oprostite, mogu li da odgovorim? Ja sam već kazao da je prava američka politika ona koja je sledila iz konkretnih akata. To je ona izjava ambasadora Cimermana da je Jugoslavija izgubila strategijski značaj za Ameriku, to je namerno puštanje u opticaj tajnog izveštaja CIA da će Jugoslavija nestati kroz 18 meseci i to u krvi, to je uskraćivanje pomoći saveznoj Vladi za period od

šest meseci, ali ne i uskraćivanje pomoći federalnim republikama, to je i brisanje Jugoslavije sa spiska zemalja koje mogu slobodno trgovati sa Sjedinjenim Američkim Državama. To je učinjeno u decembru 1991. godine. Ima i jedna odluka da se u vezi sa novodnom represivnom politikom na Kosovu i Metohiji ...

SUDIJA BONOMI: Samo da vas prekinem na trenutak, gospodine Jovanoviću. Ja se sećam vašeg svedočenja o ovim pitanjima, ali da li vi, u suštini, želite da kažete da je gospodin Bejker bio hipokrita, da je govorio jedno, a radio drugo?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Ne, ja bih samo hteo da podsetim na činjenice koje su se dešavale 1990. godine i 1991. godine, uključujući i posetu gospodina Bejkera svim jugoslovenskim republikama i saveznoj Vladi, negde u prvoj polovini 1991. godine, gde je napravio onu poznatu ekvidistancu koja, po meni, nije bila ekvidistanca u pravom smislu reči, već signal federalnim jedinicama da mogu, bez straha od upotrebe sile od strane federalne Vlade, da se otcepe od Jugoslavije. A njegova izjava od 1995. godine je, verovatno, deo potrebe da se bar jedan deo, ako ne veći deo krivice za nasilno i krvavo razbijanje Jugoslavije, prebaci na Nemačku.

SUDIJA ROBINSON: Nastavite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Moram da skratim, neću dalje da citiram sve ovo što ima, pogotovo što nema potrebe da citiram ovde kako Klinton kaže da sam odigrao klučnu ulogu u Dejtonu. To je opšte poznata stvar. Nadam se i vama dovoljno poznata, da se postigne mir, ali biće prilike. Ja se nadam da ćemo imati prilike da vidimo i Jelenu Guskovu koja je, inače, izuzetno dugi niz godina se bavila jugoslovenskom krizom. Vi ste pomenuli, gospodine Jovanoviću, francuskog ministra spoljnih poslova Ibera Vedrina. Ja želim da vam skrenem pažnju, to je tabulator broj 10, "Les mondes de Francois Mitteran", koji je napisao Iber Vedrin, bliski saradnik predsednika Miterana. Mi nemamo vremena...

SUDIJA ROBINSON: Da li je to tabulator broj 10?

TUŽILAC NAJS: Da li Pretresno veće želi da odluči o tabulatoru 13? Mislim da to ne treba da se uvrsti, posebno imajući na umu da će očigledno autor da svedoči ovde.

ADVOKAT KEJ: Dosta se razgovaralo o tabulatoru 13, 13.1, 13.2 i ja mislim da te dokumente treba uvrstiti u dokazni spis, posebno imajući na umu brojna pitanja Pretresnog veća.

SUDIJA ROBINSON: U skladu sa prethodnom praksom, svedok je već svedočio o tome tako da nećemo da uvrstiti tabulator 13 u spis dokaznih predmeta.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Nisam dobro razumeo, gospodine Robinson, zbog čega odbijate da se ovi citati, o kojima sam postavio brojna pitanja gospodinu Jovanoviću i on je svedočio o tome, zašto se to ne može uneti kao dokazni predmet?

SUDIJA ROBINSON: Jer nam to nije od pomoći. Svedok je sam svedočio tako da to ničem korisnom ne doprinosi.

SUDIJA KVON: Vi možete da pozovete Jelenu Guskovu za svedoka i da preko nje uvedete ovaj dokument u spis.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ako to važi za sve knjige, onda ni jednu knjigu ne treba uvesti kao dokazni predmet. Uvek se može reći, ''treba pozvati autora knjige''. Vi ste uveli, do sada, mnoge citate iz mnogih knjiga u dokazne predmete.

SUDIJA ROBINSON: Doneli smo odluku o ovom pitanju. Molim vas, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospodine Jovanoviću, molim vas, knjiga Ibera Vedrina. Ja ću vas zamoliti da pročitate citate pošto vi govorite francuski. Ovde su obeleženi par citata koje ja želim da pročitate. Molim vas, prvo na strani 618, podnaslov je ''Mastriht'', posle početka II pasusa kaže: "Nakon Mastrihta, razgovori između dvanaestorice", pročitajte, molim vas, taj citat.

(...)

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Dobro. "Nakon Mastrihta, razgovori između dvanaestorice su brzo napredovali. Perez de Kueljar je zažalio što su bivše jugoslovenske republike priznate na jedan preuranjen, nekoordinisan i selektivan način". To je taj prvi citat.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro. Ovo je, autor je francuski ministar inostranih posova, Iber Vedrin, koji govori o Miteranu. Ja se nadam da ovo može da se uzme kao autentično, gospodine Robinson?

SUDIJA ROBINSON: U koju svrhu? Meni se čini da se ponavljate. Mi smo to već prošli. Ako je pitanje preuranjeno priznavanje tih zemalja, onda smo kroz to već prošli.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Robinson, vi uvek naglašavate da tražite neke dodatne dokaze za neku tvrdnju. Ako vi smatrate da je sve ovo dokazano, onda ja nemam potrebe da uopšte više iznosim bilo kakve dokaze. Vrlo rado ću prekinuti. Molim vas, gospodine Jovanoviću, imate ovde obeleženo još samo par citata iz ove knjige o godinama Fransoa Miterana koju je Iber Vedrin napisao. Budite ljubazni, pročitajte sledeći obeleženi pasus koji počinje sa ''to se činilo pravičnim'', nije mnogo vidljivo, ali ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Sad je vidljivije. "To se činilo pravičnim, ali sazivanje referenduma, čak i da bi se dale garancije, bilo je opasno. Čak i pod Titom pristanak tri zajednice u Bosni i Hercegovini, Muslimana, Srba i Hrvata, činio se toliko nužnim za pravilno funkcionisanje te republike, da je bio obavezan, kao što sam već spomenuo, za gotovo sve odluke. Većina glasova nije bila dovoljna budući da bi, aritmetički gledano, dve od tri bosanske zajednice lako mogle trećoj zajednici da nametnu odluku koja bi njoj bila neprihvatljiva. Prema tome, referendum u konkretnom slučaju Bosne, samo izgleda kao dobra ideja. Jedan, po svemu sudeći, demokratski potez koji je, zapravo, bio eksplozivan, osim ukoliko to ne bi bio završna kruna uspešnih pregovora, što nije bio slučaj. Upravo suprotno. Rober Badinter (Robert Badinter) je primetio da su članovi komisije primarno imali na umu" ... Samo da vidim, da li je to 20. Nema nastavka ove rečenice. Ovo je završen pasus.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ovo je trebalo da bude, da je bilo suprotno, a posle toga šta je Badinter ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, to nije bitno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Može da se pogleda u samoj knjizi, ako nekoga interesuje.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Poslednji pasus.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite, molim vas, ovde se citira sam Fransoa Miteran. 23. februar 1993. godine.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: "23. februara 1993. godine, govoreći o tom periodu sam Fransoa Miteran rekao je Andreasu Papandreuu (Andreas Papandreou): 'Sve je to bila posledica niza grešaka: nemački potez, američko neznanje, oklevanje Italijana, jer je Italija bila paralizovana izjavama Svete stolice. Ustvari, Nemačka sebe smatra legitimnim naslednikom Austro-Ugarskog carstva (Austro-Hungarian Empire) i preuzela je na sebe staro austrijsko neslaganje sa Srbima".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, ovo je, koliko ja shvatam iz ove knjige, Iber Vedrin direktno citirao Fransoa Miterana u knjizi o Miteranu, jer je bio prisutan na tom sastanku sa Papandreuom.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, to je citat. Ovo treće što sam pročitao, to je citat u knjizi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je to što ste sada pročitali, što kaže Miteran tačno, s obzirom na ono što vi znate o tom ponašanju, postavljanju Nemačke i njenim aktivnostima?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nažalost, to je tačno jer se Nemačka, ja sam o tome govorio, a može se o tome puno govoriti, da se ona

tokom cele jugoslovenske krize, naročito na njenom početku, ponašala veoma, veoma pristrasno i veoma smelo i otvoreno podržavala jednostranu secesiju Slovenije i Hrvatske. Čak je, kao što sam juče rekao, ministar Genšer, dva dana pre nego što su te dve republike proglasile nezavisnost, u Evropskoj zajednici pokrenuo pitanje priznavanja njihove nezavisnosti koja će, kako je rekao, "uskoro biti proglašena", što znači da je išao ispred njihovog akta o proglašenju nezavisnosti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, molim vas, u vezi sa karakterom konflikta u Bosni i Hercegovini, molim vas, citirajte i ovo što Vedrin kaže na strani 634, jedan, samo početak ovog drugog pasusa, ne računajući preneti pasus.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: "Glavni razlog leži u prirodi sukoba. Dozvolite mi da ponovim, u Bosni nema napadnutog i napadača, kao što je bio slučaj u Kuvajtu (Kuwait). Tu su tri bosanske zajednice koje se, uz stranu pomoć, bore za zemlju, doline i planine širom cele zemlje. A jedna od tih zajednica je agresivnija od dugih".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta je po vama bio, kakav je bio karakter sukoba u Bosni i Hercegovini?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je bio sukob triju zajednica i jedan tipičan primer građanskog rata koji je otpočet iz razloga koje sam juče naveo, zbog toga što su dve zajednice se ujedinile protiv treće i učestvovale u tom nametnutom referendumu, lišavajući tu zajednicu njenih konstitutivnih prava. Da je u pitanju građanski rat govore i mnoge druge ocene stranih državnika, ne samo Vedrina. Čak je i predsednik Klinton u dva maha, kad je bi pod pritiskom da interveniše u Bosni i Hercegovini, a on u to doba nije bio voljan, on je u dva maha javno rekao da u Bosni postoji građanski rat, to je javno govorio. A kasnije je to promenio kada je bio spreman za vojnu intervenciju u Bosni i Hercegovini preko NATO-a. Prema tome, tri strane su vodile jedan bratoubilački, građanski i, na momente, verski rat, a on je bio dopunjen i posebnim građanskim ratom između dve muslimanske strane. Na jednoj, secesionističkoj, je bio, kako se zove, ovaj, Abdić, Fikret Abdić, a na drugoj je bilo rukovodstvo muslimanskog naroda. Prema tome, ako se tamo tri strane nalaze u neprekidnom sukobu i ako se jedna strana podelila na dva dela i nalazi u međusobnom sukobu, ne može se govoriti o međunarodnom sukobu. Sigurno je da su sve tri strane imale spoljne pomagače jer nema građanskog rata bez spoljnih pomagača.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Jovanoviću, u tom citatu pri kraju stoji: "jedna od tri zajednice je agresivnija od drugih". Na koju je to zajednicu Vedrin mislio?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Ja pretpostavljam da je mislio na srpsku zajednicu zato što je ona bila žrtva te političke mahinacije sa organizovanjem referenduma, jer referendum je bio suprotan i Ustavu Bosne i Hercegovine i Ustavu Jugoslavije, jer su oba ustava garantovala konstitutivnost svim nacijama, svim zajednicama u Bosni i Hercegovini. I taj otpor koji je pokazan prema toj drskoj nameri da se oni prevedu na manjinu, je bio legitiman i, razume se, da se to moglo pretpostaviti kada se Bosni i Hercegovini naredilo da organizuje referendum kao uslov za sticanje nezavisnosti.

Utorak, 22. februar 2005.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Časni Sude, ja sam već razjasnio svoju poziciju u odnosu na ovog svedoka, ali i u generalnom. Gospodine Jovanoviću, ono što ja kažem vama kao bivšem ministru inostranih poslova, koji je to bio pet godina i bivšem stalnom predstavniku SRJ u Ujedinjenim nacijama (United Nations) je da ste vi potpuno svesni odgovornosti koje je ovaj optuženi imao za događaje koji su se dogodili u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, ali nam vi niste rekli punu istinu. Da li to razumete? To je ono što ja tvrdim.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja shvatam šta tvrdite, ali istovremeno ističem da tvrdite vrlo pogrešno jer gospodin Milošević je imao veoma ograničene mogućnosti da utiče na razvoj događaja, kako u Hrvatskoj, tako i u Bosni i Hercegovini, što pokazuje niz činjenica o kojima sam ja govorio. Jedna od činjenica je ta što je on bio među prvima koji je insistirao na dovođenju mirovnih snaga u Hrvatsku i drugo, što je prihvatio odmah svih pet mirovnih planova i što je bio ključna ličnost za uspeh mirovnog plana u Dejtonu (Dayton). Čovek koji ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što pređem na vrlo bitne stvari, želim da kažem da vašim opservacijama koje se tiču želje da svi Srbi eventualno žive na jednoj teritoriji, želite da nas odvedete na pogrešan trag, iako to sve jasno proističe iz svih dokumenata koje sam vam pokazao. Mi ćemo da pogledamo još nekoliko dokumenata koji to isto tvrde, da je upravo to bio podcrtani cilj svih Srba na obema stranama reke Drine. Da li je to tačno ili nije tačno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Gospodine Najs, nije tačno. Tačno je samo to da su Srbi preko Drine, kako u Hrvatskoj, tako i u Bosni i

Hercegovini, insistirali na svom ustavnom pravu na samoopredeljenje, koje je bilo jednako za sve konstitutivne narode u Jugoslaviji. To njihovo ustavno pravo je bilo garantovano i po Ustavu Hrvatske i po Ustavu Bosne i Hercegovine. Korišćenjem tog prava ne znači da se oni priključuju Srbiji, nego samo izražava njihovu želju da ostanu u dotadašnjoj zajedničkoj državi. Mi smo ih u tom pravu podržavali, jer smo podržavali isto takvo pravo i svih drugih naroda, uključujući i hrvatski narod, slovenački, makedonski, bosanski i ostale.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vaša sugestija u vezi sa nekim stvarima koje ću da istaknem, na primer, da vi niste znali koju podršku je Srbija pružala Krajini i bosanskim Srbima, je apsurdna. Neko na vašem položaju je morao da zna da jedan deo sredstava Srbije ide na tu stranu kako bi se pokrili ti interesi. Vi nam o tome, jednostavno, niste rekli istinu.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Gospodine Najs, vi prebrzo zaključujete ono što želite da zaključite, pa makar to bilo i u sukobu sa činjenicama. Ja sam istakao i ponovo ističem da smo mi, pored toga što smo podržavali pravo srpskog naroda preko Drine u jednoj drugoj bivšoj republici na samoopredeljenje kao na jednako pravo svih, pomagali politički i finansijski taj narod da se održi u uslovima obespravljenosti i ugroženosti njegovog prava na slobodu i ravnopravnost. I to nisam nikada krio, tako da je deo finansijskih sredstava koje je Jugoslavija imala odlazio i u te bivše republike, da ti ljudi ne bi umrli od gladi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li vam je poznato ono što je Mladić rekao na pedesetoj sednici Skupštine Republike Srpske aprila 1995. godine, o procetnu podrške koju je on prethodnih godina primio iz Beograda. Da ili ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To mi nije poznato.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li znate šta je sam optuženi rekao prilikom hapšenja o podršci koju je on pružao Republici Srpskoj u vidu oružja i municije i drugim sredstvima i da je to bila državna tajna. On je to rekao i to je javno objavljeno. Da li to znate?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pročitao sam izjavu koju je dao gospodin Milošević kad je bio u zatvoru u Beogradu, a koja se odnosi na tu materijalnu podršku, koja je davana Srbima u Bosni i Hercegovini.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li vas je to u potpunosti iznenadilo, dakle kao ministra spoljnih poslova i kao stalnog predstavnika u Ujedinjenim nacijama? Jedno vreme ste, takođe, bili i potpredsednik Vlade.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa za mene je to bilo prilično iznenađenje jer sam znao da dajemo materijalnu podršku, ali nisam znao za

njenu specifikaciju. Jednostavno, nisam bio uključen ni u kakve vojne ili druge rasprave.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mi smo ovde čuli svedočenje gospodina Babića o direktnom finansiranju na osnovu njegovog zahteva koji je uputio ovom optuženom. Da li ste to znali ili niste? Da li to želite da nam kažete?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja ... Rekao sam vam da u pitanjima vojne prirode nisam bio uopšte uključen, niti sam znao za specifikaciju materijalne podrške koja je odlazila Srbima preko Drine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja vam tvrdim da je to potpuno neprihvatljivo i nerealno ...

(...)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, ja vam tvrdim da je vaš odgovor u potpunosti nerealan. Podsetiću vas na neke činjenice. Dok ste vi bili na položajima, Srbija je imala četiri različita predsednika Vlade, savezna država tri predsednika Vlade, četiri ministra spoljnih poslova. Dok su se ljudi menjali na različitim položajima, vi ste bili konstanta. E sad, ukoliko su se stvari krile od ministara u vladama i predstavnika UN-a, ko je to radio? Da li je to bio neko od ovih drugih predsednika Vlada? Neko od ovih drugih ministara spoljnih poslova? Dakle, ko je to radio i ko je to sve krio od vas?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja ne znam da li je šta imao da krije od mene, ali u svakoj Vladi postoji podela poslova i svaki ministar je zadužen za svoj resor. Ja sam u svom resoru imao toliko mnogo poslova s obzirom na rasturanje prethodne Jugoslavije i potrebu rekonstituisanja mog ministarstva i odbrane imena i ugleda Jugoslavije u svetu, da, jednostavno, nisam imao ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prekinuću vas s obzirom da nemamo puno vremena. Dakle, vi ne možete da ukažete ni na koga ko bi te informacije krio od vas?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja nisam imao utisak da se bilo šta krije od mene, a nisam imao ni vremena niti posebnog cilja da ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Vi, dakle, želite da kažete da sve što je urađeno, je urađeno kako treba. Dakle, sve ono što je jedna država uradila u vezi sa poslovima koji se tiču susednih teritorija i, stoga, nije bilo potrebno da neko bilo šta krije od vas.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ono što ja znam, to sam kazao i to što znam nije nešto što bi moglo da ide na teret Jugoslavije ili Srbije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Istina je sledeća, gospodine Jovanoviću: ovaj optuženi koji nije imao nikakvu platformu ili filozofiju,

došao je na vlast odgovarajući na potrebe nekih srpskih intelektualaca i Srba sa Kosova. Da li je to, po vašem mišljenju, tačno? Da ili ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nije tačno, zato što vi prenebregavate činjenicu da je srpski narod, u velikoj većini, bio nezadovoljan položajem koji je imao u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, jer je on držan na niskim granama. Bio je stalno kontrolisan od rukovodstva Slovenije i Hrvatske i Josip Broz Tito je stalno smenjivao njegova rukovodstva i postavljao ljude poslušne njemu. Prema tome, osećaj povređenosti i poniženosti bio je veoma jako izražen kod srpskog naroda i nije nikakvo čudo što je gospodin Milošević bio odmah izabran velikim brojem glasova za prvog predsednika Srbije na slobodnim izborima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I kada ste došli na određene položaje, vi koji ste bili na određenim položajima, shvatili ste da optuženi mora da podržava interese onih koji su ga podržavali, dakle, nacionaliste, Srba sa Kosova i on je učinio sve što je bilo u njegovoj moći, kako bi i dalje ostao na vlasti, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je, to je mišljenje koje je sugerisano iz pravca naših bivših zapadnih republika koji su, na taj način, hteli da predstave gospodina Miloševića kao srpskog nacionalistu. On to, koliko ja znam, nikad nije bio, jer je jednake mogućnosti i prava priznavao svim bivšim jugoslovenskim narodima, a ne samo Srbima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja vam tvrdim, gospodine Jovanoviću, da je on znao i vi ste znali da je on morao da ispunjava interese nacionalista kako bi ostao na vlasti i on je činio sve što je bilo potrebno kako bi podržao bosanske Srbe i Srbe iz Hrvatske, kako bi to ostvario. Da li je to tačno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nije tačno. Potpuno ... Vi ste potpuno prihvatili tezu bivših secesionista Tuđmana i Kučana koji su tu tezu lansirali da bi sakrili svoju secesiju koja, inače, ne bi mogla da prođe, da nije bilo tog blanko napada na Srbiju i njeno rukovodstvo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da poslužitelj na grafoskop stavi dokument 8. Dakle, to je izveštaj od 30. maja. Proveli smo neko vreme sa tim dokumentom. Strana 3. Ovaj izveštaj, koji smo već ranije pogledali, u paragrafu 8 sadrži određene napomene u vezi generala Nedeljka Boškovića, tačnije o tome da je on vodio przgovore sa Predsedništvom Bosne i Hercegovine. Tu se sugeriše da on nije mogao da kontroliše Mladića. Ustvari, Bošković je, u jednoj prilici, uspeo da iskontroliše Mladića i on se hvalisao tim, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Moguće, ali ja vam kažem da ja uopšte nisam bio u toku tih vojnih dešavanja, a ovo što sam saznao je iz

izveštaja Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija (UN Secretary General). I po tom izveštaju ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Pogledajmo sad paragraf 9. ''S obzirom na sumnje koje sad postoje o mogućnosti vlasti u Beogradu da utiču na generala Mladića'', onda nekoliko redova niže, samo da podsetimo Sud: "Iako se nadam da se neće ponoviti granatiranje grada, jasno je da pojavljivanje generala Mladića i snaga pod njegovom komandom kao nezavisnih, a koje su, po svemu sudeći, izvan kontrole JNA ...". Onda pogledajmo sledeću stranu, paragraf 13: "Nenormalni položaj generala Mladića i njegovih snaga koji nisu pod kontrolom niti vlasti u Beogradu niti vlasti u Bosni i Hercegovini ...". Dakle, u skladu sa ovim izveštajem, JNA je upravo bila u fazi raspadanja, a Vojska Republike Srpske je bila u procesu formiranja, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Vojska Republike Srpske, koliko sam ja shvatio iz ovog izveštaja i iz drugih saznanja, je bila formirana od strane Srba u Bosni i Hercegovini koji su se zatekli u oružanim snagama JNA u Bosni i Hercegovini, u tom trenutku.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kada je došlo do promena snaga JNA koje su većim delom postale snage Vojske Republike Srpske, ovaj dokument ukazuje na neke nejasnoće u vezi sa mogućnošću da bilo JNA, bilo Beograd, utiču na to. Ali tu se izražavaju samo neke sumnje, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa sumnje su utoliko, koliko sam ja shvatio, što je JNA imala velike probleme da izvuče iz Bosne i Hercegovine svoje delove sastavljene od vojnika iz Crne Gore i Srbije, jer su ti vojnici bili blokirani od strane ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oprostite, moram da vas prekinem. Ovaj dokument govori o neizvesnosti, o sumnji u toj fazi. I to je sve. Dakle, to je faza kada je dolazilo do te promene i o mogućnosti da se kontroliše Mladić.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, gde se to nalazi u dokumentu?

TUŽILAC NAJS: U paragrafu 9. Dakle, ''izražavaju se sumnje o mogućnosti ...''

SUDIJA ROBINSON: Da, ali vaša je teza da je to bilo zbog transformacije. Ali morate da imate i neke druge činjenične osnove u tom dokumentu, ukoliko to predočavate svedoku.

TUŽILAC NAJS: Pa radi se o vremenu. Paragraf 5: "Većina osoblja JNA koji su bili raspoređeni u Bosni i Hercegovini, bili su državljani te republike stoga nisu bili pod odlukom Beograda da se povuku 4. maja i većina njih izgleda da se priključila vojsci, takozvane, Srpske Republike Bosne i

Hercegovine". A zatim se tu onda daje neka statistika. Pitanje je sledeće: tačno je, zar ne, da je to bio period kada se ta nova vojska uspostavljala i kada je dolazilo do preuzimanja vlasti i u ovom dokumentu se izražavaju sumnje o tome da li je JNA odnosno Beograd imaju mogućnost da ga kontrolišu? Da li je to tačno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Sumnje nisu dokaz. Svako može da ima svoju sumnju. Ali JNA je imala jedini veliki problem kako da izvuče ''živu glavu'' iz Bosne i Hercegovine bez gubljenja svojih vojnika. I u tome je bila opstruirana od strane vojske Alije Izetbegovića. Bilo je mnogo žrtava u Dobrovoljačkoj ulici, onda u Tuzli, što je opšte poznato. Prema tome, povlačenje JNA iz Bosne je bilo namerno sprečavano od strane vojske Alije Izetbegovića, da bi se to moglo koristiti u kampanji protiv Srbije i Jugoslavije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oprostite, idemo dalje. Pomozite nam u vezi sa sledećim: mi znamo i uskoro ćemo da pogledamo drugi dokument, znamo da je nakon ovog dokumenta usledila jedna Rezolucija Saveta bezbednosti (UN Security Council Resolution) kojom se osuđuju Srbi, a rezolucije Saveta bezbednosti (UN Security Council) se baziraju na svim informacijama koje dolaze članicama koje čine Savet bezbednosti, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ta rezolucija ... Ja ne znam na koju rezoluciju mislite. Bila je rezolucija u kojoj je to osuđivano i traženo povlačenje. Ali je bio i izveštaj Generalnog sekretara (UN Secretary General) koji je potvrdio da su se jedinice JNA povukle sem onih kasarni koje Alija Izetbegović nije dozvolio da se evakuišu. Prema tome, i mi smo, koliko ja znam ... Predsedništvo je negde 5. juna zvanično obavestilo da se poslednji vojnik JNA povukao iz Bosne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oprostite, to nije odgovor na postavljeno pitanje. Pitanje se ticalo procedure, budući da ste vi bili stalni predstavnik pri Ujedinjenim nacijama, a radilo se o tome da su rezolucije sačinjavane na osnovu kompletnih informacija koje su dolazile do onih ljudi koji su pravili nacrte i usvajali rezolucije. Da li je to tačno ili ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da li je to tačno ili ne, ja ne znam. Odnosno, znam da su oni na osnovu tih informacija ... Da li su te informacije bile kompletne i da li su uzimali u obzir i informacije iz Beograda, iz Jugoslavije, to ne znam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prva tema od tri koju sam spomenuo, a o kojoj bih sa vama želeo da razgovaram su ovlašćenja optuženog. Imam vremena samo za još jedno pitanje, za vas. Vi ste nam danas ujutru rekli da su Ministarstvo odbrane i Ministarstvo spoljnih poslova Srbije uspostavljena u skladu sa zakonom iz 1990. godine, a da su ona ukinuta 1993. godine i da je

treće ministarsvo bilo uspostavljeno, Ministarstvo za veze sa Srbima izvan Srbije. Ministarstvo odbrane i Ministarstvo spoljnih poslova je ukinuto 1993. godine zato što je optuženi imao aktivnu kontrolu nad SRj, tako da nije bilo potrebno da postoje takva ministarstva u Vladi Srbije. Da li je to tačno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Tačno je da su ukinuta ali nije tačno vaše obrazloženje, jer je, u međuvremenu, rekonstituisana bivša Jugoslavija i stvorena Savezna Republika Jugoslavija. Jedna godina dana je bila potrebna da se međusobno povežu i da počnu da funkcionišu. Kada je to postignuto, onda se našlo za potrebno da se ta dva ministarstva ukinu, jer više nisu imala svrhu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, ali vi, naravno, shvatate stav Tužilaštva u vezi sa tim, gospodine Jovanoviću. Nije nikada bilo potrebe za Ministarstvom spoljnih poslove Srbije, niti za Ministarstvom odbrane, dakle, za zemlju koja tvrdi da nema vojsku. Ta ministarstva su bila uspostavljena zbog nekih praktičnih svrha i to 1990. godine, a 1993. godine je optuženi mogao da postigne sve preko Savezne Republike Jugoslavije. To je realnost, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To nije realnost jer je 1990. godine prethodna Jugoslavija bila u veoma teškom stanju. Nije se znalo kuda će stvari da odu i onda je tim Ustavom iz 1990. godine, radi mere predostrožnosti, odlučeno da se stvore ta dva ministarstva. Dok je Ministarstvo spoljnih poslova embrionalno nekako funkcionisalo, Ministarstvo odbrane je bilo, praktično, samo na papiru.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Treća tema o kojoj sam hteo sa vama da razgovaram, to je bila ambicija svih vas da se ostvari država u kojoj će svi Srbi da žive zajedno. U vezi sa tim postoji jedan transkript presretnutog razgovora ... Molim vas da pogledate sledeći dokument. Radi se o novom dokumentu. Ranije je spomenut. Radi se o izjavi o uslovima priznavanja novih država. Datum ovog dokumenta je 16. decembar. Dakle, 16. decembar 1991. godine, kada Evropska zajednica (European Community), pogledajmo dno te strane poziva sve jugoslovenske republike da do 23. decembra izjave da li žele da budu priznate kao nezavisne države. Gospodine Jovanoviću, da li se sećate ove deklaracije, tj. ovog dokumenta?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Kako da ne. I ja sam odgovorio na tu deklaraciju. I o tome sam govorio prvog dana.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Što se tiče ovog dokumenta, svrha je bila da se jednom zauvek oslobodi Beogradske inicijative, koja je bila zastarela jer je obuhvatala Bosnu, a za Bosnu se znalo da će da prihvati taj poziv i da će da traži nezavisnost. To je odslikavalo napuštanje ideje treće Jugoslavije, a

sama ideja je propala sledeće godine i to bi neizbežno dovelo do rata ukoliko su optuženi i njegovi predstavnici mogli da sprovedu ono što su naumili, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Vaš pristup je potpuno pogrešan, pristrasan i selektivan. Vi, u suštini, zagovarate politiku secesionističkih republika i Evropske zajednice koja je tu politiku od početka podržavala, što je i dovelo do svih ovih nedaća i krvoprolića u Bosni i Hercegovini. Ono što je Beogradska inicijativa htela, to je da se nastavi borba za očuvanje zajedničke države Jugoslavije u kojoj su svi zajedno živeli i u kojoj su svi imali određeni prosperitet. Ako je bio upućen poziv Makedoniji i Bosni i Hercegovini, to je bilo upravo sa ciljem da se ta zajednička država rekonstituiše, demokratizuje do maksimuma i da se osigura ravnopravnost i puna jednakost svih. Nažalost, ta inicijativa nije uspela, između ostaloga što je bila podrivana sa strane, što su te dve republike bile ohrabrivane na secesiju, jer je ranije bila doneta odluka da se bivšoj Jugoslaviji zada udarac kocem i da se ona ukine potezom pera. To je bio zločin protiv čovečnosti i protiv mira.

TUŽILAC NAJS: Shvatam. Molim da se tabulator 5 pokaže svedoku.

SUDIJA ROBINSON: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tabulator broj osam. Gospodine Jovanoviću, to je prilično opširan presretnuti telefonski razgovor između vas, Radovana Karadžića i Koljevića. To je već uvedeno u spis. Vi ste imali priliku da pogledate taj dokument. Ja znam da ste vi poneli dokumenta sa sobom za vikend i da ste imali priliku da ih pogledate. Zamoliću vas da pogledate samo dva pasusa u ovom presretnutom razgovoru. U verziji na engleskom to je strana 5. Reč je o dokazu koji je već uveden u spis. Nisam proverio broj stranice na srpskom, ali je strana 5 na engleskom. Strana 5 na kojoj vi u vašem razgovoru sa Karadžićem kažete ... Jedina stvar koja ovde nije pomenuta, to ste govorili u februar 1992. godine, je nepromenljivost granica, ali vi još uvek niste imali uspostavljene granice. Da li ste to pronašli? To je na strani 6 ili 7.

(...)

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja imam u svom tekstu, samo da...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson (Robinson) ...

SUDIJA ROBINSON: Izvolite gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja imam to na ovom, na ovom transkriptu razgovora. To je na stranici 3 srpskog ... Počinje na stranici 3 srpskog teksta i to je poslednji red na stranici 3, na samom dnu strane, jedino što ovde nije pomenuto ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala, gospodine Miloševiću. Da li ste našli to na strani 3. U svakom slučaju vi ste to čitali preko vikenda. Tu se jasno kaže da ste vi odlučni da ne treba da dođe do promene tadašnjih granica u Bosni, je li tako?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ne tako. Ako čitate ceo taj razgovor, a trebalo bi ga imati u celini u vidu, a ne izvučeno samo jednu rečenicu, to je bilo u vezi sa pripremama delegacije Srba iz Bosne i Hercegovine za razgovore sa ambasadorom Kutiljerom (Jose Cutileiro), za uspostavljanje kantonalne Bosne. I tom prilikom je gospodin Karadžić hteo da proveri neka svoja razmišljanja i da raščisti neke pojmove pošto nije bio mnogo načitan sa nekim pravnim pojmovima. I ja sam tu rekao ono što je bilo tačno da Bosna i Hercegovina tek treba da se konstituiše kao nezavisna država na osnovama kantonalnog uređenja i da je to proces u toku i da oni treba da pregovaraju i da dođu do zajedničkog rešenja, a nisam kazao da nema promene granica sa Bosnom i Hercegovinom.

SUDIJA ROBINSON: Ono što je pred nama nije ono o čemu vi govorite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinjavam se, moja je greška što to nisam proverio. U svakom slučaju, zbog dužine ovog dokumenta, a i pošto ga je svedok pročitao, ja neću da tražim da se tumači ovaj dokument i sada molim poslužitelja da na grafoskop stavi stranu 6, a ne stranu 7: "Jedina stvar koja ovde nije pomenuta je nepovredivost granica. Vi još niste uspostavili granice" to je pasus na koji sam se pozivao. Časni Sude, da li mogu da završim s ovim dokumentom na sledeći način: kantonalni pristup, a to je bio Kutiljerov plan (Cutileiro Plan), što se može naći u tabulatoru 25, bio je prihvatljiv vama i srpskom rukovodstvu jer su time uspostavljene etničke granice. Da li je to tačno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je bilo prihvatljivo za celu Konferenciju o Jugoslaviji (Conference on Yugoslavia) i za sve učesnike, uključujući i gospodina Izetbegovića. Kasnije se on iz toga povukao, na nagovor Amerike (Unted States of America).

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nakon ovog presretnutog razgovora, možemo li na trenutak da pogledamo tabulator 25, a to je dokazni predmet 810 ...

SUDIJA BONOMI: Da li taj poslednji dokument ima broj dokaznog Predmeta?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinite, taj dokument već ima broj dokaznog predmeta. To je 613, tabulator 243 i to je ponovo dokument koji smo već ranije gledali, ali ne sa vama, gospodine Jovanoviću. To je dokument

saveznog Ministarstva spoljnih poslova, nema sumnje u to. Da se ne bismo mnogo zadržavali na tome, pošto je to na raspolaganju Pretresnom veću, posljednji paragraf dokumenta koji dolazi iz vašeg Minisrastva spoljnih poslova kaže ... "Vrednost Kutiljerovog plana počiva na tome da je međunarodna zajednica pokazala spremnost da ozakoni i verifikuje međunarodno i zakonski priznate granice srpskih teritorija u Bosni i Hercegovini". To su bile etničke granice i to je za vas imalo vrednost, je li tako?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Etničke granice su i u Dejtonskom sporazumu (Dayton Accord) i to je prihvatio ceo svet. Prema tome, to je bio jedini način da se smiri Bosna i Hercegovina i da ona ne uleti u rat.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, ja se bavim stvarima hronološki, da bih omogućio Pretresnom veću da stekne jedan hronološki uvid. Ovo je Kutiljerov plan i vi ste pisali o tome nakon događaja 1994. godine i 1992. godine. Rekli ste da je tada taj plan bio privlačan. Pomenuli ste da je svaki mirovni plan prihvaćen, ali privlačnost ovog plana je bila u tome da su utvrđene etničke granice koje bi onda bile priznate na međunarodnom planu, je li to tačno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: U svim ostalim planovima su priznate te unutrašnje etničke granice. To je bio izraz prava na samoopredeljenje tri konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini. Ja ne vidim u tome ništa loše niti išta strašno, zato je to i bilo prihvaćeno od međunarodne zajednice.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeći dokument je tabulator 12, a to je stenografska beleška Saveta za usaglašavanje stavova koji se sastao 11. avgusta. Samo da vas podsetim, taj Savet je bio širi od Vrhovnog saveta odbrane i u njemu su bili i predstavnici Republike Srpske i Republike Srpske Krajine. Vi ste to pogledali tokom vikenda tako da time možemo brzo da se pozabavimo. Na strani 23 verzije na engleskom ....

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pitanje gospodina Najsa sadrži materijalnu neistinu koja mu je dostupna iz ovih stenograma. Ovaj Savet za usaglašavanje stavova, piše članovi Saveta, koji su ... To je formirao predsednik, tadašnji, Jugoslavije, Dobrica Ćosić, piše koji su članovi Saveta i jasno se vidi da predstavnici Republike Srpske i Republike Srpske Krajine nisu članovi tog Saveta, već, očigledno, pozvani od strane predsedavajućeg da učestvuju...

Prema tome, u ovom savetu nisu bili nikakvi predstavnici van Savezne Republike Jugoslavije, ali je moglo da se desi da ...

TUŽILAC NAJS: Ovo je pitanje kojim treba da se bavim u dodatnom ispitivanju. Ovde se uzima moje vreme i ja nemam vremena da dozvolim optuženom da mi ga oduzima.

SUDIJA ROBINSON: On je rekao da ste vi pogrešno tumačili i da tu nije bilo predstavnika iz Republike Srpske i Republike Srpske Krajine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako sastav Saveta nije ono što reprezentuje, time može da se bavi u dodatnom ispitivanju. Ipak, zahvalan sam na ovoj intervenciji i sada ću o tome da postavim pitanje. Molim da gospodine Nort (North) stavi prvu stranu na grafoskop, pošto je optuženi već pokrenuo to pitanje. Kao što je ovde prevedeno, sednica Saveta za usaglašavanje stavova održana je u Dobanovcima. Ja sam to već pitao, ali ako se ne sećate nije važno ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... da usaglašava čije stavove, gospodine Jovanoviću? Čiji stavovi su trebali da se usaglašavaju ako nije reč o Republici Srpskoj i Republici Srpskoj Krajini? Čiji stavovi su trebali da se usaglašavaju?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Trebalo je da se usaglašavaju stavovi između saveznih organa i organa republike sa novim predsednikom Milanom Panićem koji je često delovao veoma samostalno i bez poznavanja problema i stvari, pa je zbog osećanja potrebe da se on zaštiti od takvih svojih iskoraka u nepoznati svet činjenica, napravi taj Savet koji bi mu pomogao da dođe do istinitijih činjenica i zaljučaka.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A da li je trebalo da se ostvari usaglašavanje sa onima koji su dolazili čak i ako nisu bili predstavnici u tom Savetu. Dakle, da li je trebalo da dođe do usaglašavanja sa Republikom Srpskom i Republikom Srpskom Krajinom? Da li se o tome radi?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ti sastanci su sazivani na poziv predsednika savezne Republike Jugoslavije, gospodina Ćosića i oni su, kad je reč o predstavnicima iz Bosne i Hercegovine, imali samo konsultativni karakter pošto je trebalo da im se da neki savet ili objašnjenje u vezi sa sastancima koji su prethodili, na primer, Londonska konferencija (London Conference).

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas, strana 23, verzija na engleskom. Pri dnu strane. Nadam se da imate istu paginaciju kao i ja? Časni Sude, juče sam upozoren da postoji marginalna razlika u paginaciji između mojih stranica i stranica koje su u spisu. Znači, pri vrhu strane 23. Vidimo jedan pasus gde vi govorite: "Međutim, ja se zaista bojim da druga strana to

ne želi, jer oni žele jasan diskontinuitet, psihološki trenutak da se to uspostavi. Važno je za njih zbog njihovih strateških aspiracija na Balkanu, jer oni žele da negiraju naš položaj kao Pijemonta (Piedmont), da sutra ili za 10 ili 15 godina postanemo novi centar koji će ponovo da okupi sve jugoslovenske narode". Pijemont je bila provincija u Italiji (Italy) koja je imala vrlo sličnu poziciju kao i Srbija na Balkanu, kada je izvršena unifikacija Italije u 19. veku. I onda se ide dalje: "To je nešto što su nam prethodne generacije stavile u ruke i mi nemamo pravo da to odbacimo. Mi možemo da odaberem da to ne koristimo ako vreme i prilike ne idu tome u prilog, ali mi treba i dalje to da sačuvamo, jer ako to nije toliko važno, zašto se onda naši protivnici oko toga toliko muče". Gospodine Jovanoviću, to je još jedna jasna objava vaše strane da postoji želja da svi Srbi žive u jednoj državi i to je ovde jasno rečeno.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To nije rečeno, nego je rečeno da svi Južni Sloveni imaju pravo na zajedničku državu. I to je bio san svih Južnih Slovena nekoliko vekova. I on je bio ostvaren 1918. godine. Nažalost, 1991. godine ga je Evropska zajednica, uz pomoć nekih, uspela da pretvori u "prah i pepeo". A ako je Srbija bila Pijemont za okupljanje Južnih Slovena, to je istorijska činjenica. I zbog toga je Austro-Ugarska (Austro-Hungary) i povela Prvi svetski rat protiv Srbije, upravo da bi sprečila stvaranje države Južnih Slovena. Prosipanje velike količine krvi u ovim ratovima, nesrećnim, je jedan od zaloga da se takvo ujedinjenje Južnih Slovena više nikada u skoroj budućnosti neće desiti. Prema tome, plemenita ideja svih Južnih Slovena je nešto od čega ni jedan pošten Južni Sloven ne odustaje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Dakle vi odbacujete ovu tvrdnju.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi verovatno znate na osnovu čitanja transkripta sa ovog suđenja, da je sporno pitanje da li je postojao jednak pristup Srbima u Bosni i Hrvatskoj i kosovskim Albancima. Vi znate za to, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Znam. I nije mogao postojati jednak prilaz, pošto su Srbi u ovim dvema republikama bili konstitutivan narod, rekao sam već, što je garantovano i ustavima tih republika u bivšoj Jugoslaviji i u saveznoj ... Dok su Albanci na Kosovu bili nacionalna manjima ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Da pogledamo onda ovaj pasus u kom, na istom tom sastanku, govori optuženi. Vrh stranice. Vidimo na vrhu stranice da on priznaje postojanje problema u vezi s tim argumentom i on kaže: "Nemam nikakvih rezervi u odnosu na to, ali objašnjenje kako izbeći

traženje da se Albancima daju ista prava i s kakvim argumentima, to je problem. To je trn u našoj argumentaciji. Mi znamo kakvi su naši argumenti. Mi moramo da vidimo kakvi bi argumenti bili prihvatljivi za njih". Dakle, nedoslednost pristupa između Srba i kosovskih Albanaca je uvek priznata, je li tako?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ne. U ovom slučaju, koliko sam ja razumeo, gospodin Milošević je naglasio da mi imamo ustavni stav koji razlikuje manjine od ostalih naroda, ali da međunarodna zajednica, tačnije njen zapadni deo, ne prihvata to razlikovanje i međunarodna Konferencija o Jugoslaviji je prinudno prevela Srbe u Bosni i u Hrvatskoj iz statusa naroda u status nacionalne manjine. Nažalost, taj potez koji je učinjen sa referendumom u Bosni i Hercegovini izazvao je tamo sukobe i na kraju se ipak priznalo da su Srbi u Bosni i Hercegovini konstitutivni narod, dok za Srbe u Hrvatskoj to nije bio slučaj i oni su svedeni na manjinu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sledeći dokazni predmet je tabulator 15, a to je stenografska beleška sastanka od 9. januara. Ovde ćemo da pogledamo nekoliko pasusa. Neće da bude problema sa brojevima stranica. Molim stranu 25. Ne, izvinjavam se. Da, stranu 25, na dnu. To je velika strana gde broj piše na sredini, a ne u desnom uglu. Ovdje vi govorite, na vrhu strane. Ne, ustvari, sledeću stranu... 25, broj 25, na dnu. Ovde vi kažete: "Moramo iz toga da izvučemo zaključak da Zajednica i uslovi ne dozvoljavaju da se vekovni san o ujedinjenju svih Srba u srpskoj državi ostvari. Mi treba da idemo postupno ka tom cilju". Gospodine Jovanoviću, ne može da bude jasnije od ovoga što sam vam pokazao u svim ovim pasusima, da je to bilo u osnovi svih namera. Recite nam šta znači "postupno kretanje ka tom cilju"?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To nije tačno što ste vi zaključili. Ovde sam ja kazao, a i kasnije sam ponavljao da su svi Srbi živeli u jednoj državi, zajedničkoj Jugoslaviji i da su otuda bili isterani protiv svoje volje. I sada se ovde diskutovalo o tome, o njihovoj želji da oni, ipak, budu u jednoj državi. Ja sam im rekao da to više nije realno, nije moguće. A inače, u jednom od tekstova koji ste vi meni dali, ja sam izričito rekao da pravo na samoopredeljenje Srba u Bosni i Hercegovini isključuje pravo na secesiju, čime sam jasno podvukao da ne dolazi u obzir priključenje te etničke pokrajine Srbiji, u budućnosti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu, ako je to vaš stav. Strana 43 od 1167. Sredinu stranice, molim. Dakle strana 43. Pogledajte donji desni ugao, videćete broj 43. Ovde na sastanku govori optuženi. Ne može da bude jasnije: "Ime države nije važno", kaže on, "suština je važna. Ono šta je važno je da je etnička podela u celini prihvaćena i 'ustavotvorni narod' je prihvaćen. To su

dva elementa koje Alija pokušava da izbegne na svaki način. Ne može da postoji unitarna država sa ova dva elementa". Ovde je bavljenje podelom Bosne na osnovu etničke podele i etnička podela je ono šta optuženom na umu, je li tako?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ne, ovde je reč o planu Vens-Oven (Vance-Owen Plan), koji su Srbi u Bosni prihvatili, principe, ali neće da prihvate mape. I gospodin Milošević je imao veliki napor da ih ubedi da prihvate te mape, jer su imali veliki broj prigovora. I ovo je način da se oni privedu, kako bih rekao, tom racionalnom mišljenju i da prihvate mape, a nije izražavanje želje ka nekakvoj etničkoj čistoti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Molim stranu 70, desni donji ugao. Gospodine Jovanoviću, po mom mišljenju vi negirate ono što je apsolutno očigledno i vi to radite zato što znate da je to u osnovi podrške bosanskim Srbima i zločinima koji su počinjeni. Ako pogledate ovu stranu, tu govori Dobrica Ćosić ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, dozvolite svedoku da odgovori na to.

TUŽILAC NAJS: Svakako.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja mislim, gospodine Najs, da vi suviše mnogo trčite u pravcu svojih zamisli i očekivanja da se stvari završe onako kako vi hoćete, ali, nažalost, vi ste u sukobu sa činjenicama jer mi smo više puta i pre Deklaracije iz Ustava od 27. aprila 1992. godine i posle toga, neprekidno naglašavali da nemamo teritorijalne pretenzije, da ne želimo ništa više nego slobodu i ravnopravnost Srba u Bosni i Hercegovini. I to je razlog zbog čega je predsednik Milošević odmah prihvatio Kutiljerov plan. I da je on, da je predsednik Milošević tada stavljen na test, a rekao je da će kroz dve-tri nedelje priznati Bosnu i Hercegovinu ... Zašto to nije učinjeno? Zašto je srušen taj plan i Bosna uvedena u ratove?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas pogledajte ovaj pasus gde na sastanku govori predsedavajući Dobrica Ćosića. Citiram: "Po mom mišljenju moramo da se pomirimo i konačno složimo s tim da ostvarivanje našeg glavnog političkog cilja 'živeti u jednoj državi ili u federaciji država' je dugoročni cilj koji može da se ostvari samo korak po korak ili postepeno. Mislim da bi bilo kakav drugi oblik nacionalne ili državne politike predstavljao avanturu". Šta to znači, ako ne ono šta ja tvrdim?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To znači umirivanje frustriranih rukovodioca bosanskih Srba koji su se plašili i od svoje senke, da će biti prevareni od Alije Izetbegovića i koji su uporno odbijali da prihvate mape. I predsednik Ćosić i predsednik Milošević su svojim načinom

izražavanja pokušali da smire njihove strahove i da ih ubede da to što će dobiti garantuje njihovu slobodu i ravnopravnost, a ovo je retorika kojom su se služili, koja, inače, nije strana ni jednom pravom Južnom Slovenu, jer smo mi živeli u zajedničkoj državi i svi imamo nostalgiju što ta država i dalje ne traje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da pogledamo šta optuženi kaže o tome. Dve strane dalje. Strana 73 i u gornjem delu strane pasus koji smo ranije gledali. To je pasus, gospodine Jovanoviću, gde optuženi kaže: "Kako možemo da promenimo situaciju koja *de facto* postoji". Molim vrh strane, dakle: "Kako da promenimo situaciju koja *de facto* postoji i koja ne može *de facto* da se ugrozi da postane i *de facto* i *de iure*". I on se sada time bavi nešto šire, koliko dugo treba da se to ostvari. Dakle, sada je reč o nečemu što treba da se postigne silom i nakon protoka vremena da se ostvari pregovorima i pretvori u zakon. Da li je to tačno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je sve deo metodologije smirivanja rukovodstva bosanskih Srba i njihovog ubeđivanja da treba da prihvate mape.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Shvatam. Nemam vremena da se bavimo detaljima, ali da pogledamo četiri strane dalje. Strana 76. Zamolio bih Pretresno veće da tu stranu pročita detaljnije u nekoj fazi, a sada ćemo da pogledamo sredinu strane. Vidimo da ovde Radovan Karadžić prvo govori o ubistvu zamenika predsednika Vlade Bosne i Hercegovine. Kažu da je on kažnjen. Međutim, on nikada nije kažnjen, je li tako? Čovjek koji je ubio zamenika predsednika Vlade Bosne i Hercegovine. To je činjenica, je li tako?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja ne znam ... Inače ja osuđujem svako ubistvo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I onda idemo dalje. Nova tema. Karadžić kaže: "Delovali bismo onako kako smo se dogovorili, posebno ako bismo bili u situaciji da ugrozimo položaj domovine ... Pustili bismo da brod ode". Optuženi: "Ne govorimo o tome da se pusti da brod ode". Ćosić kaže: "Ko ima pravo da vas žrtvuje? Ko ima pravo da donese odluku o žrtvovanju srpskog naroda u Bosni i Hercegovini?". Karadžić: "Ja bih volio da kažem da se zavaravamo misleći da ćemo u idućoj fazi da uspemo da ih prevarimo". Optuženi: "Oni su već prevareni time što će se tim pitanjem baviti u kasnijoj fazi. Mi smo ih već izveli na pogrešan put". Šta se misli pod ''izveli na pogrešan put'', gospodine Jovanoviću? Kako je to ostvareno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Gospodine Najs, ceo ovaj tekst treba čitati u celini da bi se videlo tačno značenje ovog što ovde kažete. A celina kaže da su bosanski rukovodioci Srba bili toliko uznemireni i uplašeni

da su stalno govorili stvari koje nisu bile povezane sa racionalnim načinom razmišljanja i da su svi na tom sastanku, a naročito predsednici Ćosić i Milošević, imali velike muke da ih privedu, da tako kažem, kompromisu i razumu, a ako su upotrebljavali reči koje treba da budu umilne njihovom uhu, to je samo zato da ih, praktično, prinude da prihvate mape. Nije imalo drugi smisao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A ko je zaveden?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson ...

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Mogu li ja znam sa koje stranice je citirao gospodin Najs? Ja ne mogu to da nađem ili ja nisam dobro čuo stranicu koju je on pomenuo? On je rekao ''stranica 76''.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ne mogu da nađem to "prevariti".

TUŽILAC NAJS: Kraj strane 72, na srpskom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da, da, samo na srpskom jeziku piše da ja kažem: "Već smo im doskočili, kad stvar prenesemo u kasniju fazu".

SVEDOK JOVANOVIĆ: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Prema tome, ne kažem "prevarili". ''Prevariti'' je jedna reč, a ''doskočiti'', tu je reč o pregovorima, o taktici. O tome se govori. I o ubeđivanju o kojem govori gospodin Jovanović. Doskočiti nekome i prevariti ga su ipak dve različite stvari i dva različita značenja.

SVEDOK JOVANOVIĆ: To je tačno.

SUDIJA ROBINSON: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: I onda Karadžić kaže: "Da smo na vreme realizovali pravo naroda na samoopredeljenje borili bi se da ta granica ... Mislim da bismo sad bili u drugoj situaciji", a ja pravim šalu: "To je kao ono da je Pera otišao u policiju". I to može da razume neko ko zna duh razgovora, a ne nešto drugo ... Ali dobro ... Skrećem vam pažnju da je ovakvo istrzanje iz konteksta pojedinih reči ...

SUDIJA ROBINSON: Molim da se srpska verzija stavi na grafoskop, tako da to može da se prevede.

TUŽILAC NAJS: Može li Pretresno veće da mi da jedan trenutak za savetovanje?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, možda ćemo u kasnijoj fazi da vas pitamo o ovome, a možda ćemo da pitamo gospodina Miloševića. Zavisi od toka ispitivanja.

TUŽILAC NAJS: Da, naravno. Molim poslužitelja da stavi ovu stranu na grafoskop, da se vidi donji deo strane. Zamolio bih prevodioce da pročitaju odgovor koji daje optuženi:

Prevodioci: "Pobedili smo ih u njihovoj igri. Doskočili smo im ukoliko dovedemo pitanje u sledeću fazu. Ono što je sada jasno je to da smo im doskočili. O tome se radi."

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Možemo li sad da krenemo dalje, budući da nemamo mnogo vremena. Ja neću da postavljam pitanja koja sam imao nameru da postavim, a u vezi sa ovom temom. Preći ću na drugu temu. Dakle, prelazim sada na zločine i saznanja o zločinima. Molim tabulator 3.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, izvinjavam se što se vraćam na onaj paragraf o kome smo govorili. Tu iz prevoda se ne vidi ništa da su ih zavodili na pogrešan put.

TUŽILAC NAJS: Ne. Tu se vidi da se spominje reč "doskočiti".

SUDIJA ROBINSON: Onda se radi o vrlo lošem prevodu, budući da to ima određenu konotaciju u engleskom jeziku.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vratiću se na to kasnije. Dakle, tabulator 3. Radi se o presretnutom razgovoru koji smo već ranije pogledali. Gospodine Jovanoviću, da li ste bili u prilici da pogledate ovaj dokument tokom vikenda?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jesam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dokazni Predmet 613, tabulator 101. Molim poslužitelja da stavi stranu 4 na grafoskop. Vidimo da se vodi razgovor između Karadžića i optuženog o Londonskom sporazumu, a to je, takođe, spomenuto tokom ispitivanja ranijeg svedoka, gospođe Smilje Avramov. Recite mi da li ste vi bili uključeni na bilo koji način u razgovore o vraćanju na Londonski sporazum iz 1915. godine, po kom bi Srbija dobila daleko više teritorija.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja mislim da nisam bio na tom sastanku, koliko me sećanje služi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da se strana 5 stavi na grafoskop. Vama je poznat, naravno, Londonski sporazum i poznate su vam karte o kojima se razgovaralo u Londonu 1915. godine i vi prihvatate da je jedan drugi svedok optuženog govorio o Londonskom sporazumu i, takođe, o kartama i o ideji Velike Srbije?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Prvo, to nije bila ideja Velike Srbije, nego ponuda zapadnih saveznika srpskom narodu u ratu, da posle pobede nad neprijateljem ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To nije pitanje, gospodine Jovanoviću. Pitanje se odnosilo na razgovor o tim kartama. Dakle, da li bi rasprava o tim kartama značilo prihvatanje ideje Velike Srbije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson ...

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću. Samo trenutak, izvolite gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Moram da kažem, gospodine Robinson, što je mnogo-mnogo je. Gospodin Najs postavlja pitanja kao da ja ovde razgovaram o Londonskom sporazumu, iako lepo vidi da ... Kaže Karadžić da treba da pripreme sastanak. To piše ...

SUDIJA ROBINSON: Ne, gospodine Miloševiću.

TUŽILAC NAJS: Prekida se moje unakrsno ispitivanje ...

SUDIJA ROBINSON: Dozvolite gospodinu Najsu da ponovo postavi pitanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idem dalje, s obzirom da smo se već bavili tim presretnutim razgovorima ranije. Idemo na stranu 5.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ovo se radi na pogrešan način, gospodine Robinson ... Na način manipulacije. Gospodin Najs se bavio ovim presretnutim razgovorom ...

SUDIJA ROBINSON: Ako se radi o manipulaciji, mi ćemo onda time da se pozabavimo. Međutim, mi to još ne smatramo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidimo šta optuženi govori na strani 5. Negde na pola te strane Karadžić kaže: "Problem su ti idioti. Vidim da sada čak dovode u pitanje Predsedništvo". Optuženi kaže: "Ako to počnu, onda će doći do problema i neće ih više biti dole. Moramo da obezbedimo Hercegovinu i to sve do Dubrovnika. Na to treba da idemo. Dakle, da Jugoslavija *de facto* brani svoje teritorije". To je rečeno 26. oktobra 1991. godine. To je presretnuti razgovor od tog datuma. Vi ste tada bili ministar spoljnih poslova. Šta ste vi radili u Dubrovniku? Zašto ste napadali Dubrovnik?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson ...

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ovde verovatno nije greška gospodina Najsa, ali je očigledno greška nekoga ko je ovo spremao jer kraj ovog razgovora ... Sve je kontra postavljeno. Tamo gde piše "Karadžić" treba da piše "Milošević", tamo gde piše "Milošević", treba "Karadžić". Sve je to jedna velika konfuzija. Ovde se kaže ... Slobodan Milošević kaže: "Dobro predsjedniče, dobićemo sigurno, vjerujte. Ne smijemo nigdje popustiti". To ne mogu da budu moje reči, jer ja ne mogu da kažem Karadžiću "dobro predsjedniče". Prema tome, to je sve pogrešno. A ovo što meni pripisuje gospodin Najs,

uopšte, takođe, nisu moje reči. Ja ukazujem da je ovo sve veoma, veoma isprevrtano i da to nema veze sa razgovorom.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, da li vi kažete da one reči koje vam se pripisuju "ako to počnu, onda će doći do problema i neće ih više biti dole", niste vi rekli?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Upravo kažem, a ovde se, ovde je to drukčije ... Ovde je to drukčije na srpskom jeziku, što takođe ja nisam rekao: "Da, pa ako to krenu, onda će krenuti dole nemiri, pa će oni da lete. Ali mi ovde moramo isto tako dole Hercegovinu do, kod Dubrovnika, obezbjediti" i tako dalje ...

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, da li mogu da prekinem?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: To nisu moje reči. Ovo su ... ovo je potpuno izvrnuto. Zamenjeni su razni ljudi koji razgovaraju ...

SUDIJA ROBINSON: U redu. Shvatili smo. Gospodine Najs, ako je to tako, ne vidim kako možete da radite s ovim dokumentom.

TUŽILAC NAJS: O toj izmeni imena se govori u izveštaju gospođe Tramp (Tromp). Taj izveštaj je kod vas. Baviću se time tokom pauze, ali, koliko sam ja shvatio, to su reči optuženog.

SUDIJA ROBINSON: Reči optuženog? Ono što sam ja sada citirao?

TUŽILAC NAJS: Da, a čak i da to nisu njegove reči, on je imao te informacije.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Kej (Kay).

ADVOKAT KEJ: Mislim da nam je u vezi svega ovoga potrebno objašnjenje. Mi pokušavamo da uđemo u trag dokazima. Kako je uopšte do ovoga došlo? Mislim da je ovaj dokazni predmet uveden preko svedočenja gospodina Lilića, a sudeći po referencama koje mi imamo na spisku svedoka i dokaznih predmeta Tužilaštva, to izgleda nema veze sa tim tabulatorom. Očigledno je da postoji sporno pitanje u vezi prevoda, budući da ćete da vidite upitnike neupravnog govora. Dakle, ko god da je to prevodio, očigledno je imao nekih problema o tome ko govori, a koliko se ja sećam, gospođa Tromp nije bila svedok u ovom predmetu. Bilo koji izveštaj koji je ona napisala po ovom pitanju, je interno pitanje gospodina Najsa, a što se tiče dokaza u spisu, mislim da nemamo nikavo objašnjenje u vezi sa ovim pitanjem i da ono jednostavno nije rešeno. Nas brinu ove materijalne greške. Ja ne znam ko je preveo ovaj dokument. Ne znam poreklo ovog dokumenta i ne znam da li je prevodilačka služba Suda proverila to.

(…**)**

NAJS – PITANJE: Tabulator četiri. Radi se o novom dokumentu, o dokumentu iz Haga (Hague). Radi se o sličnoj vrsti dokumenata koje je

predočio optuženi tokom ispitivanja svedoka. Pretresno veće ima ovaj dokument. Datum je 15. novembar 1991. godine. Molim poslužitelja da stavi treću stranu ovog dokumenta na grafoskop. Vi ste nam rekli da se ništa nije dešavalo u Dubrovniku, ali u novembru 1991. godine "gospodin Milošević i ministar spoljnih poslova, Jovanović, su naglasili da Srbija ni na koji način nije uključena u opsadu Dubrovnika. Međutim, oni su branili akcije JNA tvrdeći da će JNA da deblokira Dubrovnik samo kada plaćenici koji se tamo kriju, kršeći deklaraciju iz 1955. godine i tako dalje ... Recite nam, dakle, koja je to akcija JNA koju ste vi branili? Da li je to bio napad na stari grad.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ne mogu tačno da kažem ... Ja pretpostavljam da je JNA bila na moru i da je tamo ostala blokirajući grad. To pretpostavljam pošto su vojne jedinice Hrvatske bile na bedemima ili negde i otuda gađale onaj ravničarski deo koji pripada bosanskim Srbima u Bosni. I pošto je Dubrovnik ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi to pretpostavljate? Koji su vaši dokazi za to?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Dubrovnik je bio proglašen za grad UNESCO-a (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) i oružane snage nisu smele da se stacioniraju i razvijaju u borbeni raspored u tom gradu. I, koliko je meni poznato, to je prekršeno i JNA je rekla da će odmah da deblokira grad kada se ispoštuje taj status Dubrovnika od strane Hrvatske.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Koju akciju JNA ste vi branili? Samo me to zanima, jer, vi znate, dokazi su pokazali da JNA jeste napala Dubrovnik?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja nisam branio napad na Dubrovnik, naprotiv. U jednom intervjuu "Špiglu" (Der Spiegel) sam kazao da mi nemamo nikakvih, kako bih rekao, polaganja prava ni na koji grad na hrvatskoj obali. Prema tome, to isključuje svaku moguću pretenziju na Dubrovnik ili bilo koji drugi grad. Ali ovde je reč samo o tome da je grad Dubrovnik bio zloupotrebljen zato što su tamo postavljene borbene jedinice koje su ugrožavale srpski deo u Bosni i Hercegovini i JNA je bila na moru i tražila da se evakuiše taj deo Dubrovnika, da bi ona deblokirala i otišla u svoje luke. To je sve što sam ja rekao i što sam znao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas, recite nam, da li ste kao ministar spoljnih poslova tada ili bilo kada od tada shvatili i prihvatili da JNA jeste napala Dubrovnik, kao što je to bilo pokriveno tokom dva suđenja na ovom Sudu? Da li vam je to poznato, gospodine Jovanoviću?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam kasnije saznao ... A uključujići ... I iz suđenja u ovom Sudu ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kako ste saznali?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Saznao sam prvo na Konferenciji u Hagu kada je predsednik Tuđman se žalio da ima napada na Dubrovnik, što je bilo negirano od strane tadašnji predstavnika JNA i to je sve što sam znao. Znači, jedna tvrdnja i jedna negacija. A posle toga sam nešto više o tome saznao tokom suđenja ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prekinuću vas, zbog vremena, a i da bih postavio najvažnija pitanja. Da li možete da pomognete sudijama u sledećem: kada pogledamo sve događaje unazad, kako je moguće da vi kao ministar spoljnih poslova, suočen sa tako velikim problemom koji je bio poznat čitavom svetu, a to je napad na Dubrovnik, kada su svetski mediji o tome izveštavali, kako je moguće da vi u Vladi to niste znali?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Tada je u celoj Hrvatskoj bio sukob između JNA i Hrvatske, u smislu blokiranja kasarni JNA i izbegavanja da se one deblokiraju bez gubitaka, tako da je bilo više vrućih tačaka, u celoj toj teritoriji Hrvatske. Dubrovnik je bio jedna od tih tačaka i čekalo se da se to završi na miran način, kao što je to traženo s naše strane. Dubrovnik ja nikad nisam izbliza pratio, niti sam ikada odobravao napad na Dubrovnik, kao grad.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Jovanoviću, pitanje je dosta jednostavno. Kako je moguće da JNA napadne Dubrovnik, a da vi kao ministar inostranih poslova, ne znate za to?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Pa ja znam toliko koliko svi u Jugoslaviji znaju za to. Inače posebne informacije nisam nikad dobijao o tome.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako je sudija završio s pitanjima, rekao bih sledeće: ja tvrdim da je ovaj vaš odgovor apsurdan. Reći da kao čovek koji je deset godina bio na raznim položajima i saradnik optuženog, kao ministar inostranih poslova niste imali više saznanja o napadu na Dubrovnik od javnosti, to je apsurdno. To ukazuje na vašu potrebu da u ime ovog optuženog negirate ono šta je očigledno.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je vaš zaključak, gospodine Najs. Može da bude apsurdno, ali je tačno. Ja sam ovde se zakleo da govorim istinu i ja sam istinu kazao. Koliko je ona logička i prihvatljiva za nekoga, to je drugo pitanje. Ali je istinita.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo sada tabulator 12 ...

SUDIJA KVON: Gospodine Jovanoviću, želim da vam postavim pitanje na sledeći način: kada ste saznali da je Dubrovnik napadnut i granatiran?

SVEDOK JOVANOVIĆ: To tačno ne mogu odredim, ali čini mi se da je prvi put bilo na konferenciji u Hagu kada se predsednik Tuđman požalio i

da je imao ... Bio je vrlo ljutit i govorio je to u visokom tonu i mislim da je tamo bio i general Kadijević, ako me dobro sećanje služi, koji je to negirao kao i povezivao, pardon, sa blokiranjem kasarni širom Hrvatske i tražio da se prekinu sva neprijateljstva i da se povuku jedinice JNA u miru, bez uznemiravanja.

SUDIJA KVON: Recite nam šta ste vi uradili nakon što ste čuli vesti o granatiranju Dubrovnika?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Nisam mogao ja ništa više da uradim sem da čujem ono što je objašnjeno od strane predstavnika JNA. Inače, mi o tome nikada nismo razgovarali. Za mene je Dubrovnik bio nepoznanica, iako to čudno izgleda i nije mi bilo logički jasno zbog čega bi se on napadao i koji bi to bio cilj. I nikada to nisam pred sobom opravdavao.

SUDIJA KVON: Hvala. Izvolite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nakratko da pogledamo tabulator 12. To su beleške Saveta za usaglašavanje stavova državne politike od 11. avgusta 1992. godine. Molim da se na grafoskop stavi strana jedan, sredina te strane. Tako. Dobro je. Hvala. Radi se o sastanku u avgustu 1992. godine kome ste i vi prisustvovali. Bio je prisutan i Milo Đukanović, koji je tada bio predsednik Vlade Crne Gore. Na sredini strane on kaže: "Mislim da moramo da krenemo od odluke, ako se slažete, onim što može da se smatra nastavkom odluke koju je dao gospodin Panić, savezni premijer. Tačno je da smo mi učinili mnoge loše stvari tokom prethodnog perioda i da je stvorena loša slika". Recite nam šta je to loše uradila Crna Gora tada? O čemu se tu govori? Da li vi znate da je Crna Gora učestvovala u napadu na Hrvatsku? O čemu to on govori? Koje su to loše stvari?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Verovatno o dobrovoljcima iz Crne Gore koji su išli tamo i koji su se ponašali ne u najboljem svetlu, da tako blago kažem. I to je njega, verovatno, ogorčilo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imajući pristup svim oficirima koji su bili na čelu vojske, predsednicima i predsedniku Vlade Crne Gore, imali ste pristup i ovom optuženom. U trenutku kada je čitav svet digao glas protiv toga šta se radi u Dubrovniku, zar je moguće da vi nikada nikoga niste pitali zašto napadaju Dubrovnik ili vas, jednostavno, nije bilo briga?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam pitao i rečeno mi je da mi ne napadamo, pogotovo ne Srbija. Srbija nije imala nikave veze s tim. To je bio sukob između ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Koga ste pitali?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pitao sam i predsednika Miloševića i dobio sam čist odgovor da Srbija nema s tim nikakve veze.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je pruženo bilo kakvo objašnjenje u vezi sa tim kako je moguće da čitav svet gleda na televiziji snimke tog napada? Da li je dato bilo kakvo objašnjenje? Da li je rečeno ko granatira?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nismo ulazili u detalje, ali mi je poznato i o tome je pričano, da su sami Hrvati u Dubrovniku, tako se pričalo i pisalo, palili automobilske gume i dizali velike oblake dima i da su to televizijske ekipe, strane televizijske ekipe proglašavale kao eksplozije granata od strane JNA. Da li je to tačno ili ne, ja u to ne ulazim, ali to je nešto što je cirkulisalo kao informacija u štampi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači, nečija tuđa greška. Srbi su ponovo potpuno nevini, je li to tačno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja to ne kažem. Ja samo kažem šta sam čuo i šta sam pročitao u štampi. Razume se da to nisam mogao da primim zdravo za gotovo, ali pošto nisam imao ni drugih proverenih informacija sa druge strane, ostao sam u stavu iščekivanja da jednom dođe do pune istine.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Jovanoviću, molim vas da me podsetite da li ste vi tada bili ministar inostranih poslova Jugoslavije ili Srbije?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Ako je ovo bilo oktobra 1991. godine, ako se tako sećam, onda sam bio Srbije. Bio sam Srbije sve do jula 1992. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tabulator 13, molim vas. Radi se o sastanku od 18. avgusta 1992. godine. Molim da se stavi strana 18 na grafoskop. Broj strane se vidi u desnom donjem uglu. Vidimo šta je Milan Panić tada rekao. U tom trenutku ga optuženi još uvek nije uklonio. Milan Panić: "Mi se već nalazimo u tom položaju. Problem je što nas optužuju za rat u Bosni i Hercegovini, što nas optužuju da podržavamo rat u Bosni, da smo im ostavili oružje kako bi se borili i da finansijski podržavamo Karadžića. Ovde smo govorili o etničkom čišćenju.'' E sada, gospodine Jovanoviću, svi su shvatili ove tvrdnje koje se iznose protiv Srbije i Savezne Republike Jugoslavije, a koje je iznosila međunarodna zajednica, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Gospodin Panić je samo prenosio to što je međunarodna zajednica ili deo međunarodne zajednice, govorio protiv Srba i tako dalje. To nisu bile njegove tvrdnje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, to prihvatam. Pogledajmo sad dno te strane. Nakon što je izneo ove uopštene tvrdnje, rekao je: "Toga ne možemo da se otarasimo. Danas popodne sam dobio sledeće iformacije: počelo je etničko čišćenje. 15.000 Muslimana iz Sanskog Mosta je dato osam sati na raspolaganje da napuste svoje domove i da stignu do Jajca koje je 20 kilometra odatle, da bi došli do muslimanske teritorije. Ove informacije sam dobio od

Ujedinjenih nacija i oni su tražili od mene da to zaustavim". Pre nekoliko dana ste nam rekli da ste vi reagovali na sve sugestije i da ste osuđivali bilo kakvo etničko čišćenje. Recite nam gde možemo da nađemo javnu osudu etničkog čišćenja u Sanskom Mostu, bilo od strane ovog organa ili od strane rukovodstva?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja ne znam ... Ne mogu tačno da kažem da li je o tome bilo reči, ali republička Vlada i savezna Vlada su vrlo često, u svojim javnim izjavama, osuđivali sva etnička čišćenja i tražili da se momentalno obustave neprijateljstva i da se raspuste svi ti, takozvani, logori. Da li je u nekoj od tih izjava bio pomenut Sanski Most ili ne, ja ne znam. Ali u ovom tekstu, kao i u drugim tekstovima koje vi imate u tabulatorima, ja sam neprekidno osuđivao etničko čišćenje i insistirao na obustavi rata i na plemenitim i humanitarnim potezima Republike Srpske u odnosu na sve ove optužbe: da se raspuste logori, puste zatvorenici, prestane jednostrano sa neprijateljstvima i da se to isto preporuči, odnosno, da se pozove i druga strana da to isto uradi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja vam sugerišem sledeće: kada Pretresno veće bude pogledalo čitav ovaj zapisnik sastanka na kome ste i vi bili prisutni, da tamo neće videti šok u vezi sa etničkim čišćenjem, već tolerantan odnos.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ne sa naše strane. To se ne može nikako reći.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Časni Sude, ima još nekoliko stvari s kojima želim da se pozabavim, a, takođe, moram i da se pozabavim još sa nekim dokumentima koji su veoma važni i to će da bude u vezi sa Srebrenicom. A sada ću ponovo da pitam optuženog preko Pretresnog veća, da li svi ti dokumenti koje je svedok imao priliku da pogleda, mogu da se prihvate. Inače, zaboravio sam da zatražim da se tabulator 4 prihvati u spis.

(…)

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, postoje dve stvari koje treba da raščistimo. Prvo su presretnuti razgovor, transkript koji je pod tabulatorom 3. Optuženi je u pravu u vezi sa tom konkretnom primedbom. Imena treba da budu zamenjena. To je u elektronskom obliku dostavljeno Pretresnom veću 19. januara 2004. godine i zamenjeni su govornici pri kraju tog transkripta, tako da sam ja napravio grešku što sam to čitao ovako kako jesam. Međutim, ono što sam želeo da kažem ostaje isto, bez obzira da li je to nešto šta je rekao optuženi ili je optuženom to saopšteno. Druga stvar koju želim da razjasnim je prevod koji je došao iz CLSS-a. Fraza koja se u prevodu koristi "zavođenje na pogrešan put", u originalu se koristi izraz "prevesti nekog žednog preko

vode", tako da je to mnogo jači izraz od "zavođenje na pogrešan put''. I sada ako možemo da se vratimo na ispitivanje svedoka i da pogledamo tabulator 11. To je postojeći dokazni Predmet. Samo da podsetim Pretresno veće na hronologiju događaja, a tiče se tabulatora 8 iz registratora optuženog. Tačno je, zar ne, gospodine Jovanoviću, da ste dokazni predmet, koji je kod nas zaveden pod tabulatorom 11, vi imali priliku da pogledate?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jesam. Ali ga trenutno nemam pred sobom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Poslužitelj će da ga stavi na grafoskop. Reč je o Rezoluciji Saveta bezbednostikoja je doneseta na dan kada i ovaj izveštaj i vidite da se time potvrđuje njihova podrška Konferenciji o Jugoslaviji i zahteva da se poštuju odluke te Konferencije i daje preporuke koje se ovde navode. To onda posle dovodi do sankcija. Ja sam već ranije sugerisao da je realnost u kojoj je došlo do ove rezolucije bila takva da se ona oslanja na čitav niz informacija, uključujući i izveštaj za koji vi kažete da je bilo odloženo njegovo dostavljane i na informacije koje su se u njemu nalazile. Rezolucija se oslanjala na sve to, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja ne znam na šta se sve oslanjala, ali je izveštaj, koji je bio došao sa zakašnjenjem, pošto je rezolucija već usvojena, bio osnova za ovu rezoluciju. Da je taj izveštaj stigao, rezolucija sigurno, ovakva kakva je, ne bi bila usvojena, odnosno, sankcije ne bi bile uvedene Jugoslaviji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je sporno pitanje. Vi ste rekli Pretresnom veću da je neko namerno zadržao taj izveštaj. Možete li da navedete ime te osobe, kako bismo mogli da obavimo istragu u vezi s tim?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je, prema onome što sam ja čitao tamo, neki austrijski činovnik. Ime, ime nije bilo imenovano tamo. Ne znam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Austrijski činovnik je, po vašem mišljenju, preuzeo inicijativu da zadrži izvještaj. Da li je to ono što vi sugerišete? Možemo li da dobijemo ime te osobe koja se za to optužuje?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja ne znam ime, ali je u štampi bilo pomenuto da je to bio austrijski činovnik. Da li je on to učinio na svoju ruku ili na sugestiju nekih sa strane, to ne mogu da kažem. Ali s obzirom da je sve tako mutno izvedeno, mogu osnovano da pretpostavim da je odlaganje distribuiranja ovog izveštaja učinjeno sa priličnom namerom.

SUDIJA ROBINSON: A iz koje je zemlje ta osoba?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Austrije (Austria). Činovnik austrijski.

SUDIJA ROBINSON: Ne, ne. Mislio sam na štampu? Štampa koje zemlje je to objavila? Rekli ste da je bio austrijski činovnik u kojoj zemlji je štampa objavila te optužbe?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Ja sam to našao u jugoslovenskoj štampi, ali oni su se pozvali na neke izvore iz strane štampe. Sad se tačno ne sećam iz kojih, jer je davno bilo kada sam to čitao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vidite, gospodine Jovanoviću, taj izvještaj nema nikave veze ni sa jednom drugom rezolucijom i izveštajima. To ja tvrdim i moguće je da je u nekom trenutku zbog jugoslovenskih interesa neko uverio neku od osoba u ambasadama da zauzme drugačiji stav. Ipak, većina onih koji su podnosili izvještaje u tom vremenu, su podnosili iste izveštaje. I zbog toga su i donošene takve rezolucije.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja ne razumem tačno vaše pitanje. Generalno uzev, to je jedan ispravan stav. Ali, ova rezulucija je veoma mnogo zavisila od ovog izveštaja i da je on podnesen onakav kakav je, sankcije Jugoslaviji ne bi bile uvedene, bar ne tada.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tabulator 16, molim. Reč je o sastanku Saveta od 21. januara 1993. godine. Molim da nam poslužitelj pokaže stranu 30, broj se vidi u donjem desnom uglu. Ovde gledamo nešto što je rekao Života Panić. Nemamo sumnje u njegov autoritet. On je bio čovek koji je dobro poznavao vojna pitanja, je li tako, gospodine Jovanoviću?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. Ja mislim da je on tada bio načelnik Generalštaba Jugoslovenske armije ili Jugoslovenske narodne armije ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. On je rekao sledeće: "Šta sada treba da se uradi u Bosni i Hercegovini? Koliko ja to mogu da procenim, Srbi u Bosni i Hercegovini gube i teritoriju i određene značajne objekte. Mi ovde treba da se složimo šta treba da uradimo u vezi sa tim pitanjem. Stvari koje se dešavaju na levoj obali Drine, oko Srebrenice, Bajine Bašte, Bratunca i tako dalje su vrlo loše. I vi treba to da znate, gospodine predsedniče, da je to sramota za srpski narod. Oni beže, ostavljaju sve. Pomoć koju im dajemo u oružju, municiji se nalazi u nekim kućama u selima. Ne možemo to da izvučemo. Pripremamo se da to uništimo".

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Je li to pitanje?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Ostavljanje oružja za Srbe. Zar nije tako bilo?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, to je, kako se vidi iz teksta, izjavio general Panić. To je njegovo saznanje. Ja takvih saznanja nisam imao. Ja sam to mogao da čujem na tom sastanku. Inače, sastanak je bio ...

Razmena mišljenja na temu, na temu priprema za, mislim, Londonsku konferenciju, ako se dobro sećam i bilo je različitih mišljenja. Svako je iznosio svoje poglede. On je tu dao jedan vojni pogled na situaciju.

(...)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ne mogu da nađem. Na stranici 30 je ... Potpuno druga ličnost govori. Nema veze sa Panićem. Kasnije govori Panić, ali ja ne mogu da nađem ovo što je citirao gospodin Najs. Koja je to stranica? Da. Evo, sad sam našao. To je strana 34.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Na kraju ove stranice, molim poslužitelja da je malo pomeri, vidimo sledeće: "Ljudi napuštaju teritoriju na levoj obali Drine, ostavljaju sve iza sebe i beže. Mora da je to karta izazvala. Oni vide da to nije njihova teritorija i žele da napuste to područje što je pre moguće. To im mora biti objašnjeno. Mislim da neko treba da dođe na Taru u subotu. Ja ću da odem i dogovorim šta treba da uradimo i kako? Ne smemo da izgubimo kontrolu nad tom teritorijom. Tara čuva Drinu sa istoka". Ovo govori vaš general: "Ne smemo da izgubimo tu teritoriju", a reč je o teritoriji jedne druge države. Zašto on to kaže, a da vi kao ministar spoljnih poslova ne uložite prigovor? Vi kao ministar spoljnih poslova treba da prigovorite savetima za uplitanje u poslove druge države. Zašto to niste uradili, gospodine Jovanoviću?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Prvo, ja mislim da je general Panić mislio na Srbe u Bosni, da tu teritoriji ne drže pod kontrolom, a, drugo, ja sam u daljem tekstu na ovom sastanku stalno govorio da treba obustaviti sva neprijateljstva, nikakva etnička čišćenja, povratak izbeglica i, što je najvažnije, da samoopredeljenje ne znači secesiju. Prema tome, naglašavao sam ono što je naš politički stav: da nemamo pretenzije na teritoriju te susedne bivše republike, ali da podržavamo Srbe u Bosni da imaju jednaka prava kao i ostale dve zajednice. Moje je tumačenje da je general Ćosić, ovaj, kako se zvao, ovaj ... Da je ovaj general imao u vidu da teritoriju ne kontrolišu Srbi u Bosni.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Stranu 34, molim. Pokušaću da nađem tu stranicu za optuženog. Optuženi govori u sredini te stranice. Mislim da je to strana 39 u dokumentu koji se nalazi pred optuženim. Na sredini stranice vidimo: "Odgovara nam da su prihvatili principe demarkacije prema etničkim kriterijumima. Ne treba da zamagljujemo taj princip s nekom velikom pričom o ekonomiji" i onda se ide dalje da treba da se napravi politička mešavina koja bi sve to izmešala. Optuženi je preokupiran, gospodine Jovanoviću, kao i svi ostali, da se očuvaju etničke linije demarkacije, kako bi se uspostavio plan za krajnje ujedinjenje srpskih teritorija. Zar to nije očigledan zaključak na tom sastanku?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Zaključak ne samo da nije očigledan, nego nije ni tačan, jer ja sam na tom istom sastanku preporučivao Srbima u Bosni da ne obraćaju veliku pažnju na nacionalni momenat, već na ekonomski, jer ako im te provincije u budućoj nezavisnoj Bosni ... Ekonomski ne mogu da žive, onda će oni svi da odu u treće zemlje, želeći da bolje žive. Prema tome, ovde je reč samo o potvrdi onoga što je takozvana ... Što su međunarodni posrednici već ponudili: mape po etničkim linijama. Ako je to bilo prihvatljivo i zadovoljavajuće za međunarodnu zajednicu, zašto ne bi bilo i za predsednika Miloševića? Ali nikakav konačni cilj u smislu ujedinjenja sa Srbijom nije postavljen, jer smo mi još pre toga rekli da nemamo nikakve teritorijalne pretenzije prema Bosni i Hercegovini. I prihvatajući ovaj plan Vensa i Ovena, predsednik Milošević je to i direktno i potvrdio, jer taj plan je plan za buduću zajedničku državu sva tri naroda u nezavisnoj Bosni i Hercegovini.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vrlo brzo ćemo da prođemo kroz još nekoliko dokumenata. Prvo, vi ste imali priliku da ih pogledate i nećemo da se upuštamo u to. Beogradu i Srbima, generalno, dato je najveće moguće upozorenje sveta u vezi sa onim što se dešavalo u Bosni, onim što je opisano od strane Međunarodnog suda pravde (International Court of Justice) od 8. aprila 1993. godine i to ste imali prilike da vidite u tabulatoru 17.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Taj izveštaj konkretno navodi jedno vanredno upozorenje u vezi sa sprečavanjem genocida. Kakva je bila reakcija vašeg rukovodstva? Vi ste bili tamo, kakva je bila reakcija rukovodstva na ovo izuzetno oštro vanredno upozorenje, koje je vama upućeno? Da li ste vi išta uradili?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je bilo 1993. godine i to je bilo u nadležnosti saveznog Ministarstva pravde i pravosuđa. Ustvari, radi se o tužbi koju je muslimanska Bosna poslala stalnom Međunarodnom krivičnom sudu protiv Jugoslavije, imenujući je za agresora i tako dalje i protivtužbi, ja mislim, naše strane. I to su privremene mere koje je taj Sud zauzeo i o tome obavestio savezne organe. Ja ne znam šta su oni dalje po tome postupili, ali znam da je taj spor već 10 godina i više pred tim Sudom i da smo mi, da je naša savezna Vlada ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Izvinjavam se, gospodine Jovanoviću. Dozvolite da vas prekinem na trenutak. Mi smo čuli gospodina Jovića. Vi znate gospodina Jovića? On nam je objasnio, a to smo videli i u njegovoj pismenoj izjavi i u njegovoj knjizi, na koji način je napravljen plan da se razvije Vojska Republike Srpske i Vojska Srpske Krajine, na koji način je taj

plan predočen optuženom, jer je on shvatio da će odlazak JNA Jugoslaviju ili SRJ izložiti teškoćama. Zar optuženi nije ni pokrenuo mogućnost da se povuče finansijska pomoć bosanskim Srbima, kada su iznete ove optužbe od strane Međunarodnog suda pravde, u vezi sa zločinima?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Te optužbe su iznesene od strane bosanskog muslimanskog rukovodstva, a Sud je to sabrao i pretvorio u privremenu meru. Što se tiče ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oprostite. Moram da vas usmerim na samo pitanje.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, da. Hoću da odgovorim ... Upravo to ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je optuženi pred svojom Vladom pokrenuo mogućnost povlačenja finansijske pomoći bosanskim Srbima, ''da'' ili ''ne''?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: On je to učinio godinu dana kasnije, kada su zavedene te oštre mere i prekinuti svi odnosi sa rukovodstvom Republike Srpske. A tokom tog perioda je vodio, ja bih rekao, titansku borbu sa njima da ih ubedi da prihvate prvo jedan plan, pa onda drugi i, na kraju, treći plan Kontakt grupe (Contact Group Plan). Imao je velikih problema da ih u to ubedi i povremeno ih je i opominjao na svu pomoć koja se daje i na to da Jugoslavija ne može i ne sme i neće da bude talac njihove nerazumne politike.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali on je nastavio da finansira, kao što svi znamo, putem 30. ili 40. kadrovskog centra i nastavio da podržava tu politiku, a Mladića je plaćao sve dok nije uhapšen. Zar on nikad nije barem raspravljao o mogućnosti da se prekine sa finansiranjem onih protiv kojih je podignuta optužnica za genocid pred Međunarodnim sudom pravde? Da li je raspravljao o povlačenju tih sredstava?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: U tom trostranom građanskom ratu svaka strana je imala svoje pomagače i finansijske i druge. I svi su bili na ovaj ili onaj način, u većoj ili manjoj meri, upleteni u niz zločina. To što se pažnja fokusira samo na zločine jedne strane i što se očekuje od druge strane koja je finansijski podržava da to prestane, to je jednostran prilaz.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mogu li da vas zaustavim na trenutak. Svaka strana je imala one koji su ih podržavali i vi ste podržavali jednu stranu, je li tako?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Politički i finansijski i diplomatski, da. To je naš narod. Ne možemo da ga prepustimo ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I vojno.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Taj deo meni nije poznat, jer sam vam rekao da o vojnim pitanjima ja ništa ne znam, niti sam bio pitan ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To vi kažete.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ali to je istina.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pominjali ste zločine sve tri strane. Vi ste znali da je strana koju ste vi podržavali počinila zločine.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Mi smo stalno osuđivali etničko čišćenje, upotrebu nasilja i stalno ... Granatiranje tih gradova i stalno smo zahtevali od njih da prihvate obustavu vatre, pa čak i da je jednostrano proglase. Prema tome, naš otpor prema nasilnim sredstvima i ratu je bio neprekidan. A mi nismo Bosnu i Hercegovinu gurnuli u rat. Gurnuo je onaj koji nije hteo da prihvati Kutiljerov plan.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi i svi vi koji ste radili sa optuženom ste prihvatili zločine za koje ste znali da su počinjeni i koje ste finansirali, jer ste delovali u skladu sa planom optuženog i da ste dovoljno dugo čekali, svi biste po zakonu i po pregovorima pali, kao što ste pali u borbama i ubistvima 1992. godine, je li tako? O tome je reč u ovom Predmetu, je li tako?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa nije tako jer morate pogledati stvari šire. U Srbiju je došao daleko najveći broj izbeglica iz Bosne i Hercegovine, oko 500.000. Ti ljudi nisu došli od dobrog, nego od zlog i neko je vršio zločine i nad njima. Nisu samo Srbi u Bosni vršili zločine nad Muslimanima. Mi osuđujemo sve te zločine, bez obzira ko ih je počinio i iz kojih motiva. I osuđivali smo i svako zadržavanje teritorija osvojenih silom. To smo i izjavljivali i u razgovorima sa međunarodnim posrednicima i u razgovoru sa predstavnicima Srba iz Bosne i Hercegovine. Prema tome, ne možete nas osuđivati da smo podržavali ili finansirali zločine. Mi smo samo finansijski podržavali naš narod tamo, ali nismo se solidarisali sa zločinima niti ih podržavali.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moram brzo da napredujem, ako je moguće. Želim samo da rezimiram situaciju, s obzirom da je svedok imao mogućnost da pogleda neke dokumente. Tačno je, zar ne, da ste vi tokom vikenda imali mogućnost da pogledate dokumenta kojima nećemo sada da se bavimo, a reč je o rezolucijama Saveta bezbednosti 819 od 16. aprila 1993. godine i 820 od 17. aprila 1993. godine. samo recite da ili ne. Vi ste pogledali te dokumente?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, da, jesam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Videli smo zapisnik sa sastanka Saveta za usaglašavanje stavova od 20. aprila i to je samo jedan kratak dokument koje

su nam vlasti dostavile. Nismo dobili dužu verziju tog dokumenta. Vlasti su nam rekle da to nemaju. Možete li da nam kažete gde možemo da pronađemo potpuni stenografski zapis tog sastanka, jer mi imamo samo skraćenu verziju?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Koji je to tabulator, gospodine Robinson?

SUDIJA KVON: Tabulator 19.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja mislim da se vi obraćate pogrešnoj strani jer ja nisam nikada raspolagao ni jednim od tih dokumenata i mnoge sam stvari pomalo i zaboravio, tako da ste mi vi pomogli da se setim, ali u ovom dokumentu koji vi pominjete, ja ne nalazim ništa što bi bilo vredno neke posebne pažnje.

SUDIJA ROBINSON: Ne dobijamo prevod na engleski.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prošle nedelje smo pominjali tabulatore od 20 do 26, koji pokrivaju Srebrenicu i Sarajevo. Zatim smo pogledali tabulator 27, rezolucija 818, tabulator 28 koji se tiče Sarajeva i onda smo došli do 1995. godine i pogledali tabulatore od 30 do 34 koji pokrivaju Tuzlu, taoce, Sarajevo i Srebrenicu, tabulator 35, rezolucija 1004 koja se bavi Srebrenicom i taocima. Tabulatori od 36 do 41 koji pokrivaju Srebrenicu i Žepu. Molim da se sada skoncentrišete na Žepu i da pogledamo tabulator 42. Časni Sude, ukoliko se optuženi slaže da se sledeći tabulatori uvedu kao dokazni predmeti u kojima su navedene optužbe: tabulatori od 42 do 47 su isti kao i veliki broj tabulatora koje smo gledali prošli put; tabulator 48 koji je rezolucija Savjeta bezbednosti 1010; tabulatori 49 i 50 koji su dalja komunikacija iste vrste; tabulator 51 koji je izveštaj; tabulatori 53 i 54 i 57 su dalji izveštaji. Gospođa Diklić (Diklich) me podseća da je tabulator 48 već uveden u spis. Inače ću morati da prođem kroz sva ta dokumenta bez obzira kojom to brzinom budemo radili.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, da li se vi slažete s tim da se ti tabulatori uvedu u spis?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ne slažem se, gospodine Robinson, jer mislim da tabulatori mogu biti uvedeni u spis onda kada se postavi pitanje svedoku u vezi s tabulatorom i kad svedok da odgovor. Inače, na ovakav način uvođenje je potpuno neprimereno. Tako može da se uvede koliko god hoćete stvari u spis, a da se uopšte ne uđe u to šta je sadržina tih dokumenata i kakvi su dokumenti, o čemu se radi. Niko ne razume.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Miloševiću.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Videću da li gospodin Jovanović može da nam pomogne. Gospodine Jovanoviću, da li ste tokom vikenda imali mogućnost da pogledate ove tabulatore, koji su nekoliko puta pominjani

tokom prošle nedelje. Reč je o komunikaciji i drugim dokumentima Ujedinjenih nacija.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jesam. To su poznati dokumenti koje je Savet bezbednosti usvajao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A ostali dokumenti o kojima su vam dostavljane informacije, da li ste i njih pogledali? Da li su to zaista dokumenti koji su vama pružali informacije, ista vrsta dokumenata koje smo gledali prošle nedelje?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ako je pitanje upućeno meni, ja mogu da potvrdim da su ti dokumenti sve dok sam ja bio tamo, a to znači do sredine avgusta 1995. godine. Posle toga sam bio u pripremama i ostali dokumenti nisu mi bili toliko poznati.

(…)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala lepo. Situacija je sledeća, gospodine Jovanoviću: u vremenskom periodu od sredine jula do početka avgusta 1995. godine, vi ste stalno dobijali informacije sa različitih lokacija, u kojima se izražavala zabrinutost za Srebrenicu i Žepu, je li tako?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, u dokumentima ima toga dosta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Žepa je mogla da se spasi. Zašto optuženi ili vi ili Vlada niste ništa uradili da spasite Žepu, kada je već Srebrenica pala?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja lično nisam imao nikave mogućnosti da utičem jer sam bio van, resorski, tih stvari, ali Srbija i Savezna Republika Jugoslavija nisu imale, kao što sam već kazao, godinu dana nikakve političke kontakte sa rukovodstvom Republike Srpske. Moguće je da su postojali neki manji kanali, ali znam da smo mi ... Da smo stalno ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali zašto su onda i dalje plaćali njihove oficire kada više nije bilo nikakvog kontakta? To je bila vaša Vlada. Zašto su oficiri plaćani? Ljudi su u velikim brojevima umirali, a ta vojska je bila finansirana. Zašto vi niste povukli svoju finansijsku podršku?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: I hrvatska vojska u Bosni je bila finansirana od strane Republike Hrvatske pa niko nije ništa primećivao. A, s druge strane, mi smo stalno upozoravali javno i na druge načine, da se zaštićene zone ne smeju zauzimati i to ne samo Srebrenica i Žepa, nego i druge. Sarajevo i ostalo. To je bio naš stav koji je neprekidno ponavljan i stalna su upozorenja slata da se to ne čini, ali činjenice pokazuju da uticaj Savezne Republike Jugoslavije na rukovodstvo u Republici Srpskoj nije bio toliki da to spreči.

(…)

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, da li ja mogu da pomognem, kako bismo uštedeli na vremenu. Svedok je bio predstavnik Jugoslavije u Njujorku (New York), pri Ujedinjenim nacijama. Ako on nije znao za ova dokumenta, onda stvarno ne znam ko je trebao da zna.

(…)

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, naravno. Pogledajmo sada tabulator 55, budući da je moj uvaženi kolega Kej istakao određenu poentu. Ovaj dokument je bio prošli put predočen. Molim da se na grafoskop stavi prva strana, ne, sledeća. Drugi red drugog paragrafa: "Imajući u vidu nedostatke izveštaja Generalnog sekretara od 27. novembra 1995. godine", mi znamo da ste vi prošle nedelje rekli da je neko drugi napisao taj izveštaj za vas, ali mislim da ste naznačili da ste vi pročitali taj izveštaj, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja bih hteo, uvaženi predsedniče Pretresnog veća, da naglasim da sam juče još osporio da je ovaj dokument stigao sa namerom da tamo stigne. On je pogrešno upućen predsedniku Saveta bezbednosti i bio je namenjen u nešto drukčijoj formi ambasadoru Rusije (Russia), gospodinu Lavrovu (Sergej Lavrov) ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sećamo se vaše priče ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ne, molim vas, ja imam ovde ... Ja bih hteo da još jednom potvrdim. Vi ste, gospodine Najs, prošli put doveli u pitanje moj kredibilitet i to sa ponovljenim akcentom. Ja ovoga puta protestvujem protiv toga i molim vas ... Ja molim Sud da preko Ministarstva spoljnih poslova zatraži izjave svedoka, mojih saradnika ... Sledeće: Dragan Županjevac, Dušanka Divjak-Tomić, Dragana Filipović i Petar Tasić. Oni mogu da potvrde i da sam ja dao nalog da se ovo ne šalje Savetu bezbednosti, već šefu ruske misije i da smo posle učinjene greške protestovali i svi su potvrdili da je taj nalog dat tako, ali da ga je moj zamenik pogrešno shvatio. Prema tome, ovo je ... Ovo ne treba i ne može da bude dokument koji izražava ni moj stav, ni stav Jugoslavije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ćete da ponovite ono što ste prošli put rekli, a to je da ste vi jedva pročitali taj dokument, a da je to neko drugi napisao za vas ili ćete da prihvatite ovaj dokument kao vaš tekst?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Molim vas, još jedanput da potvrdim: pošto je predstojala sednica Saveta bezbednosti posvećena Srebrenici, šef ruske misije je pitao da li imamo bilo kakve informacije. Pošto nisam imao, ja sam zatražio zvanično da mi se pošalju. Nisam dobijao ništa. Urgirao sam i tek posle izvesnog vremena, tik pred početak sedice Saveta bezbednosti, dobio sam informaciju Vlade Republike Srpske. Lično se sa njom

nisam slagao jer mi nije delovala ubedljivo, ali sam zamolio moga zamenika da nešto iz toga izvuče, prevede i pošalje ruskom šefu misije, ne bi li on mogao nešto, eventualno, iz toga da koristi. Međutim, pošto sam brzo potpisivao stvari, bio sam uveren da je to upućeno ruskoj misiji, a ne predsedniku Saveta bezbednosti. To je mojom greškom otišlo tamo. I ja sam već rekao da duboko žalim što je do toga došlo. A, molim vas, ova lica koja sam rekao, mogu da sve to potvrde i da demantuju ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li možemo da idemo dalje, jer ja, jednostavno, nemam vremena da se bavim mnogim stvarima koje ste vi rekli. Ali pogledajmo sledeće: "S obzirom na nedostatke izveštaja od 27. novembra 1995. godine i s obzirom na nedostatak dokaza o navodnim kršenjima humanitarnog prava i ljudskih prava, posebno imajući na umu područje Republike Srpske, mi smo veoma zabrinuti zbog toga da članovi Saveta bezbednosti neće biti u stanju da u potpunosti procene situaciju". Da li vi na sebe preuzimate autorstvo ovih redova?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ne preuzimam, jer ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I odgovornost.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ne preuzimam, jer je to pisao ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Vratimo se na dokument 54. Budući da vi na tome insistirate, to je izveštaj od 27. novembra 1995. godine. Pogledajmo dokument koji će sada da se stavi na grafoskop. Molim da se strana 2 stavi na grafoskop. Paragraf 5. Vi ste bili veoma zabrinuti ko je kome šta poslao. Pogledajmo sada paragraf 5 u kome stoji: ''hiljade ljudi se još uvek vodi kao nestali''. Paragraf 6, linija 3: ''ukupno 8.000 zahteva da se pronađu ljudi''. Paragraf 7: "Međunarodni crveni krst (ICRC, International Committee of Red Cross) ima ograničen pristup zatvorenicima". Paragrafu 8: "Na osnovu svih informacija izgleda da se barem 3.000 ljudi, a manje od 8.000 ljudi iz Srebrenice još uvek vode kao nestali". Znamo da je Republika Srpska priznala 7.000 mrtvih. Sad nam recite, da li ste vi kao predstavnik vaše zemlje pri Ujedinjenim nacijama pročitali ovaj izveštaj koji se bavi, kao što sada znamo, brojem od 7.000 ubijenih ljudi? Da li ste?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja sam pročitao, razume se, ali nisam imao i potvrdu da je to i stvarno učinjeno sa 7.000 ljudi. Bio sam zgrožen cifrom, ali, kao što sam već kazao, ja volim da stvari budu potvrđene sa više strana pre nego što ih definitivno prihvatim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ispostavilo se da je tačno. Vratimo se na vaše pismo. Oprostite, ustvari na ono pismo koje ste, eto, slučajno potpisali. Dakle, molim da se ponovo na grafoskop stavi tabulator 55. Nećemo sada da

idemo okolo-naokolo. Gospodine Jovanoviću, vi pokušavate ovaj Sud da navedete na krivi trag i, jednostavno, ne govorite istinu ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja protestujem, izvinite ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: ... vi ste bili spremni ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: ... gospodine Najs, vi nemate pravo mene da nazovete lažovom. Ja sam se zakleo da govorim istinu i 100 posto je istina ovo što sam kazao. Molim Sud da proveri kod ovih lica koje sam rekao i oni će da kažu tačno istinu, da li ja govorim istinu ili ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da se strana stavi na grafoskop. Pogledajmo samo neke stvari koje stoje na kraju ovog paragrafa. Na ovoj istoj strani gde se nalazi vaš potpis, spominje se Miroslav Deronjić. Vi ste čuli za njega, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nedavno, kod suđenja. Ja mislim da je on ovde bio na Sudu ili tako nešto. Inače pre toga nisam čuo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: "Miroslav Deronjić, koji je bio obavešten o tome da nisu našli nikakve bitne dokaze koji potvrđuju navedene zločine i masovne grobnice". Dakle, to je materijal na koji ste se vi oslanjali u vašem izveštaju, nasuprot detaljnih izveštaja Ujedinjenih nacija. Ako se vratimo na sve one dokumente na koje sam se ja ukratko osvrnuo, vi ste već tada znali za vazdušne snimke koje je Medlin Olbrajt (Madeleine Albright) predočila Ujedinjenim nacijama, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Prvo, ponovo se vraćam da ovo što je pogrešno poslato Savetu bezbednosti nije bilo ni moje mišljenje, ni mišljenje jugoslovenske Vlade, već su to podaci koje je poslala Vlada Republike Srpske. I to stoji na početku tog nesrećnog izveštaja. A ja ponovo ističem da to nije poslato sa namerom da bude tamo poslato, već obrnuto. A, s druge srane, to što je gospođa Olbrajt pokazivala, ja nisam tad bio u Savetu bezbednosti, ali moram priznati da je ona poprilično bila stroga kada su u pitanju bosanski Srbi i Srbi uopšte i da se njenim rečima nije uvek moglo verovati.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, samo trenutak jedan. Budući da je svedok u dva navrata zatražio od Pretresnog veća da se proveri ono što je on danas rekao, treba jasno da se staviti na znanje da to nije na Pretresnom veću da uradi, već na optuženom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moje skoro poslednje pitanje, gospodine Jovanoviću, budući da insistirate na ovim odgovorima koje nam dajete: tom prilikom, reči koje je dala Republika Srpska su bile dovoljne za vašu Vladu. Da li je to zato što su dela i akti Republike Srpske bili, ustvari, dela vaše Vlade?

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je besmislen način zaključivanja. Ovde stoji, u tom dokumentu koji je pogrešno poslat, da je to informacija Vlade Republike Srpske i nigde ne stoji da iza toga stoji Vlada Savezne Republike Jugoslavije. Ne mogu se stvari koje nisu iste, posmatrati kao da su iste.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Još jedan detalj koji bih hteo da pokrijem sa ovim svedokom, pre nego što ode. Tokom vašeg svedočenja dok vas je ispitivao optuženi, vi ste rekli, gospodine Jovanoviću, o pismu od 15. februara, to su strane transkripta 25 i 26, sledeće ... Tačnije, postavljeno vam je pitanje u vezi pisma koje je poslato Aliji Izetbegoviću. Vi ste odgovorili na to pitanje i rekli ste da ste obavestili gospodina Izetbegovića da ste pismo slične sadržine poslali i generalu Mladiću. Dakle, vi ste govorili o dva pisma koje je optuženi poslao generalu Mladiću i Izetbegoviću i datumi tih pisama su negde oko 1. avgusta 1995. godine. Ja nemam verziju pisama da vam predočim, ali mi potvrdite nekoliko stvari: oba ta pisma su bila na engleskom jeziku, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja tačno ne znam, ali ja ih nisam pisao. To je pisao predsednik Milošević. Da li su bila na engleskom ili na srpskom ... Zašto bi bila na engleskom? Možda jesu?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Upravo tako. Ja upravo kažem da možda i znate, jer 1. avgusta sa mnoštvom informacija koje je ovaj optuženi do tada dobio, morao je da stvori neku dimnu zavesu nevinosti kako bi se, na neki način, ogradio od Mladića i onoga što se desilo u Srebrenici i zbog toga je i pisao pisma kojima bi se predstavljao u jednom pozitivnom svetlu i pisao je ta pisma na engleskom, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je vaš zaključak jer hoćete uporno da prodate jednu robu koja nema kvalitet. Gospodin Milošević je već godinu dana ... I nije imao kontakte sa ... Političke kontakte sa rukovodstvom i nije mogao na njih da utiče, nije imao potrebu da stvara dimnu zavesu, jer je i pre toga osudio njihovu politiku i zaveo te mere stroge kontrole na granici. I pozvao strane posmatrače da to kontrolišu.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: U pitanju je materijalna neistina jer pismo nisam poslao Aliji Izetbegoviću na engleskom jeziku i ne znam odakle gospodin Najs tvrdi svedoku da sam ja pisao Aliji Izetbegoviću na engleskom.

SUDIJA ROBINSON: To nije ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Valjda ne bih pisao na engleskom Aliji Izetbegoviću.

SUDIJA ROBINSON: To nije nešto na šta možete da se nadovežete na ovaj način.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li su originali na nekom drugom jeziku ili na engleskom, to ne mogu da tvrdim, ali kažem sledeće: gospodine Jovanoviću, vi znate, zar ne, da od pada Srebrenice pa sve do 1996. godine, uprkos prilivu informacija o Mladiću, uprkos što je ovaj Sud optužio Mladića, vi i optuženi ste se sastajali sa Mladićem na sastancima ... Optuženi se sastajao sa Mladićem i nije bilo nikavih problema u kontaktu da se kontaktira Mladić, zar ne?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Koliko ja znam, sa Mladićem su se sastajali i mnogi drugi strani posrednici. Prema tome, ne treba i ne može to da se svede samo na kontakte sa njim. Ja sam, koliko se sećam, samo jednom bio sa njim u tom međuvremenu i to zato što su bili strani gosti u pitanju. A da li je bilo konataka sa predsednikom Miloševićem, ja ne znam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ne možete da ukažete ni na jednu jedinu osudu Mladića od strane ovog optuženog, niti na jednu istragu o Mladiću od strane ovog optuženog. Tokom čitavog tog perioda on je podržavan i učinjeni su svi napori kako on nikada ne bi bio predat ovom Sudu. Da li je ovaj rezime tačan?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je vaš rezime jer hoćete da ga tako napravite. Ja nemam takvih informacija i nisam, jednostavno, bio u toku tih daljih događanja da bih mogao da pravim neke zaključke. Ali, bojim se da je vaš zaključak jako tendenciozan.

(…)

DODATNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, gospodine Robinson. Gospodine Jovanoviću, s obzirom da ste vi bili nekoliko godina u Ujedinjenim nacijama, šef jugoslovenske Misije, pretpostavljam da dobro znate kako se donose rezolucije Saveta bezbednosti.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, barem one koje se odnose na nas.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne pitam za one koje se odnose na nas, nego govorim o postupku donošenja rezolucije Saveta bezbednosti. Evo, da preciziram pitanje: da li vam je poznato da svaka rezolucija prvo ima svoj nacrt, pa onda dolazi do predloga, koji onda ulazi u takozvanu "plavu fajlu", da stoji 24 sata, da bi se onda posle toga mogla da donese.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. to je uobičajena procedura.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, svaki nacrt rezolucije, odnosno svaki predlog rezolucije kad dođe u formu predloga, ulazi u plavo, kako oni kažu i stoji 24 sata u plavom da bi onda izašlo na Savet bezbednosti da se o njoj glasa, je li to tačno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jeste, ukoliko se u međuvremenu taj nacrt ne promeni ili dopuni ili zameni nekim drugim nacrtom, što je i suština tog zadržavanja u plavom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Razumem. Ali onda je datum kada je rezolucija doneta, datum kada je ona izglasana, je li tako?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas sada želim samo da napravimo paralelu između dva dokumenta. Oba su dokumenta Ujedinjenih nacija. Jedan je u tabulatoru 8 mojih dokaznih predmeta, to je ovaj izveštaj Generalnog sekretara, a drugi je u tabulatoru 11 gospodina Najsa. To je rezolucija Saveta bezbednosti u kojoj su sadržane sankcije protiv Savezne Republike Jugoslavije. Nadam se da imate oba dokumenta pred vama.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Evo stavite prvu stranu prvu stranu na grafoskop. Dobro. Da li je ovde jasno da se radi, znači, o Rezoluciji Saveta bezbednosti koja je usvojena 30. maja 1992. godine?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je, da bi bila usvojena 30. maja ona, po proceduri Saveta bezbednosti, morala bar da bude 29. maja podneta u "plavom"?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Morala bi, po proceduri.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da li u toj Rezoluciji ... Molim vas, otvorite stranu 3. Pogledajte na strani 3, gde kaže ... Ima nekoliko tačaka. Pa tačka 1 u sredini strane 3. U prvoj polovini, ali, otprilike, u sredini: "Savet bezbednosti osuđuje neuspeh vlasti Savezne Republike Jugoslavije, uključujući i JNA da preuzme efektivne mere kako bi se ispunili uslovi rezolucije 752". Da li se Rezolucija 752 odnosi na povlačenje snaga Jugoslovenske narodne armije iz Bosne i Hercegovine?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, između ostalog. Ima puno tačaka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Znači Savet bezbednosti osuđuje neuspeh vlasti Savezne Republike Jugoslavije, uključujući i Jugoslovensku narodnu armiju, da to uradi. E sad, molim vas,

pogledajte tabulator 8 koji je maločas, takođe, citiro gospodin Najs. To je izveštaj Generalnog sekretara. Prvo da utvrdimo materijalne činjenice u vezi sa datumom. Stavite, molim vas, na grafoskop tabulator 8, prvu stranu. Da li se ovde vidi da je reč o izveštaju, piše ovde: "Izveštaj Generalnog sekretara u skladu sa paragrafom 4 Rezolucije 752" i da li se gore jasno vidi da je to datum 30. maj 1992. godine?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle isti datum kada je usvojena rezolucija koja je morala dan ranije biti stavljena u ''plavo'' da bi bila 30. maja usvojena?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je ovde činjenično nesporno da ovaj izveštaj nije razmatran pre donošenja ove rezolucije?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je više nego očigledno, jer je došao *post festum*.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sad da vidimo materijalne diskrepance, odnosno, materijalne kontradiktornosti između ovog izveštaja i same Rezolucije. U Rezoluciji kaže da se osuđuje, malopre smo citirali tačku 1, vlasti Jugoslavije, uključujući i Jugoslovensku narodnu armiju zato što nisu preduzele efektivne mere. U izveštaju koji dolazi, koji nosi datum onog dana kada se usvaja Rezolucija piše, pogledajte tačku 6: "Most of these" (Za najveći deo njih), tačka 6, druga rečenica. Možemo da čitamo sve... Možemo da čitamo sve, ali ovde stoji: "Za najveći deo njih se smatra da su se već povukli u Srbiju i Crnu Goru, a neki od njih su izloženi napadu tokom povlačenja". I onda, kaže: "Drugi, međutim, su ostali u različitim garnizonima u Bosni i Hercegovini, posebno u područjima pod kontrolom Srba, uključujući dva objekta na obodima Sarajeva. Druga kategorija se sastoji od osoblja koje je blokirano u njihovim kasarnama i to je učinila Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine ili neprijateljske paravojne snage". I onda, dalje objašnjava gde se oni nalaze. Dakle, da li je ovde nesporno da se ukazuje da su se snage JNA povukle iz Bosne i Hercegovine, u ovom izveštaju?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je jasno rečeno da su se povukle, sve donde dok je to zavisilo samo od njih, a nisu mogli kada je to sprečavano od strane vojske Alije Izetbegovića.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vrlo dobro. Da li je ...

TUŽILAC NAJS: Pretpostavljam da treba da preduzmem korake da zaustavim pitanja koja počinju rečima da je nešto neosporno. To je već drugo takvo pitanje. Mislim da ne treba pridati vrednost odgovorima na pitanja koja su formulisana na taj način, ali Pretresno veće će da donese odluku o tome.

SUDIJA ROBINSON: Da, gospodine Miloševiću. Izbegnite takav uvod vašim pitanjima, molim vas.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Izbećiću takav uvod, ali nisam smatrao da je sugestivno nešto što ukazuje na sam tekst dokumenata Ujedinjenih nacija, dakle, jednu rezoluciju i jedan izveštaj Generalnog sekretara. Ali pitaću gospodina Jovanovića na drugi način: da li, gospodine Jovanoviću, između ovoga što tvrdi izveštaj Generalnog sekretara od 30. maja 1992. godine i onoga što piše u Rezoluciji Saveta bezbednosti od istog tog datuma, koja je usvojena tog datuma, 30. maja 1992. godine, o tome kakvo je stanje s povlačenjem JNA iz Bosne, da li postoje neke kontradikcije?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa očigledno da postoje, jer je tamo u tački 1 Jugoslavija osuđena da nije ispunila osnovni zahtev iz Rezolucije 752, znači nije povukla JNA. Ili nije povukla u većem broju. A ovde se govori obrnuto, da je ona to učinila, ali da bi učinila i 100 posto da nije bila sprečavana od strane vojske Alije Izetbegovića, koji je blokirao neke kadete i neku kasarnu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Napravićemo jednu malu digresiju u vezi sa upoređivanjem ova dva dokumenta, odnosno mojom namerom da dokažem da ovaj izveštaj Generalnog sekretara nije uzet u obzir prilikom donošenja ove Rezolucije, pa ću vam citirati tačku 5 ovog izveštaja Generalnog sekretara, jer je gospodin Najs citirao pola tačke 5, a ne celu tačku 5, maločas kad vas je pitao kako je formirana Vojska Republike Srpske. Tačka 5 glasi: "Najveći deo osoblja JNA".

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... "koji je bio raspoređen u Bosni i Hercegovini, bili su građani te republike i, prema tome, ne pokriva ih odluka beogradskih vlasti od 4. maja da se JNA povuče iz Bosne i Hercegovine". E sad se opisuje šta se sa njima desilo: "Većina od njih, čini se, pridružili su se vojsci, takozvane, Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Drugi su se pridružili Teritorijalnoj odbrani Bosne i Hercegovine koja je pod političkom kontrolom Predsjedništva te republike. Ostali su se, možda, pridružili različitim neredovnim snagama koje tamo deluju''. Šta govori ova konstatacija, gospodine Jovanoviću, da vam ne bih postavljao sugestivna pitanja?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ova konstatacija objašnjava da je Jugoslavija, odnosno JNA, ispunila suštinu obaveze iz Rezolucije 752 i objašnjava kako je do toga došlo: da su se povukli svi vojnici i oficiri koji su rođeni u Crnoj Gori i Srbiji, a oni koji su rođen, koji su državljani Republike Bosne i Hercegovine su ostali i pridružili se ili toj, takozvanoj, novoj armiji

Republike Srpske ili raznim teritorijalnim jedinicama i tako dalje. U svakom slučaju, ovde se desilo ono što se dešavalo sa JNA od Slovenije pa nadalje ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, dobro. Gospodine Jovanoviću, ja vam skrećem pažnju da se ovde kaže ...

SUDIJA ROBINSON: Samo trenutak, želim da postavim jedno pitanje. Da li znate, gospodine Jovanoviću, koliki procenat osoblja JNA je bio raspoređen u Bosni i Hercegovini, a koji su bili državljani Bosne i Hercegovine?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Po izveštaju koji je ovde, 80 posto tog sastava JNA su bili državljani Bosne i Hercegovine, a 20 posto državljani Srbije i Crne Gore.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sad ... Mogu li da nastavim, gospodine Robinson?

SUDIJA ROBINSON: Da, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Od tih 80 posto koji su bili građani Bosne i Hercegovine, ovde, u tački 5 se kaže da su se ... Samo da budem tačan i precizan u citatu, jer kaže: "Većina osoblja JNA koja je bila raspoređena u Bosni i Hercegovini, bili su građani te republike" i onda se kaže: "Koji nisu bili pokriveni odlukom beogradskih vlasti". Onda se kaže: "Čini se da se većina njih pridružila vojsci, takozvane, Srpske Republike Bosne i Hercegovine". To je od tih 80 posto, jedan deo, dakle, pridružio se Vojsci Republike Srpske ... Srpske Republike Bosne i Hercegovine, a sledeća rečenica glasi: "Drugi su se pridružili Teritorijalnoj odbrani Bosne i Hercegovine koja je pod političkom kontrolom Predsjedništva te Republike." Dakle, ta većina građana Bosne i Hercegovine koja je činila JNA u Bosni i Hercegovini se razdvojila, u jedan veći deo koji je otišao u Vojsku Republike Srpske ili, kako se onda zvala, Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine i u vojsku pod kontrolom Alije Izetbegovića. Je l' to ono što piše u ovom izveštaju?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, oni vojnici koji su bili muslimanske veroispovesti ako nisu hteli da ostanu u Vojsci Republike Srpske, prirodno da su otišli na drugu stranu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ja ne ulazim sad u to šta je prirodno, šta nije prirodno, nego samo u činjenice koje konstatuje ovaj izveštaj. E sad se ... Da se vratimo na tačku 1 ovog izveštaja Generalnog sekretara, da bismo ustanovili kako su se stvari događale, jer ovde piše u tački 2 ... Znači, čim počinje ovo prvo poglavlje "background" (istorijat) izveštaja Generalnog sekretara od 30. maja: "26. aprila 1992. godine predsjednik Bosne i Hercegovine, Izetbegović, sastao se u Skoplju sa generalom Blagojem Adžićem, načelnikom štaba JNA i vršiocem dužnosti Saveznog sekretara za

odbranu i gospodinom Brankom Kostićem, potpredsednikom saveznog Predsedništva u Beogradu, kako bi se definisala uloga JNA u Bosni i Hercegovini i njeno ukupno povlačenje".

SUDIJA ROBINSON: I njeno eventualno povlačenje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: "I njeno eventualno povlačenje", ispravno gospodine Robinson. Ovo je dosta zabrljan tekst, ali to je tačno. "Ovaj sastanak nije dao definitivni sporazum i beogradske vlasti su 4. maja objavile svoju odluku da se povuku iz Bosne i Hercegovine do 18. maja, svo osoblje JNA koji nisu državljani te republike. 13. maja potpredsednik Kostić predložio je predsedniku Izetbegoviću da se nastave razgovori uz učešće predstavnika zajednica bosanskih Srba i Hrvata. Istog dana vlasti, takozvane, Srpske Republike Bosne i Hercegovine objavile su svoju odluku da osnovu vlastitu vojsku koja će se sastojati od jedinica bivše JNA baziranih u Bosni i Hercegovini i da imenuju generala Ratka Mladića komandantom te vojske". Da li je vama poznato da je potpredsednik Predsedništva Jugoslavije, koje je bilo ... Predsedništvo Jugoslavije, da li vam je poznato, bilo je vrhovna komanda oružanih snaga, kolektivni vrhovni komandant?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Potpredsednik Predsedništva Jugoslavije, dakle, iz ovoga se vidi i načelnik Generalštaba i vršilac dužnosti ministra odbrane u Skoplju se susreću sa Izetbegovićem i nastoje da reše probleme JNA u Bosni i Hercegovini. Nema, kao što se ovde vidi, dogovora i Predsedništvo donosi odluku da se personal JNA koji nije poreklom iz Bosne i Hercegovine, povuče. Da li vam je poznato da je nešto više od ovoga ... Šta je potpredsednik Predsedništva Kostić predlagao Aliji Izetbegoviću, da pozove, znači, i srpsku i hrvatsku zajednicu da se dogovore da preuzmu taj personal i sredstva JNA koja njima pripadaju, koja ostaju u Bosni i Hercegovini? Da li znate nešto više o tome?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Znam samo za postojanje takvog jednog predloga sa takvim naznakama, da se to pitanje reši u dogovoru sa svim zainteresovanim stranama i da se JNA povuče, uz saglasnost i sa željom i voljama svih. To, kao što vidimo iz ovog teksta i iz onog daljeg, nije prihvaćeno i onda je savezni vrh, Vrhovna komanda Jugoslavije donela odluku o kojoj je ovde reč, da povuče sve jedinice JNA do određenog datuma, mislim do 19. maja. S tim što su oni koji su državljani Bosne i Hercegovine imali opciju da ostanu u Bosni i Hercegovini, što je velika većina i učinila.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospodin Kostić predlaže predsedniku Predsedništva, tadašnjeg, Bosne i Hercegovine, Aliji

Izetbegoviću, da sve tri nacionalne zajednice, Muslimani, Srbi i Hrvati, u dogovoru preuzmu ono što ima od JNA na teritoriji Bosne i Hercegovine. Je li to ono što se tada dešavalo?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jeste. To je suština njegovog predloga.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pogledajte sada tačku 2: "17. maja dobio sam pismo", to znači Generalni sekretar je dobio pismo od admirala Miroslava Simića "načelnika Generalštaba JNA, kojim se traži", ovo je zabrljano dosta, ali pretpostavljam da piše "pomoć u bezbednom povlačenju vojnika JNA iz Bosne i Hercegovine i posebno iz Sarajeva, Pazarića i Zenice. Pismo se poziva, između ostalog, na sporazum potpisan 10. maja u prostorijama zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija u Jugoslaviji, UNPROFOR-a (United Nations Protection Forces), u Sarajevu, od strane predstavnika Predsjedništva Bosne i Hercegovine, JNA, posmatračke misije Evropske zajednice i ličnog izaslanika lorda Karingtona (lord Peter Carrington), gospodina Kolm Dojla (Colm Doyle). 21. maja potpredsednik Kostić je ponovo pisao da me zamoli da zahtevam od predsednika Izetbegovića da naredi deblokiranje garnizona JNA u Sarajevu. 25. maja 1992. godine, primio sam pismo od predsednika Izetbegovića u kom, između ostalog, on zahteva da UNPROFOR treba da nadzire povlačenje dela osoblja JNA i naoružanja u skladu sa sporazumom od 10. maja". Da li vam je poznato, gospodine Jovanoviću, šta se desilo u Dobrovoljačkoj ulici kad je napadnuta kolona JNA koja je bila pod pratnjom UNPROFOR-a? Dakle UNPROFOR je nadgledao povlačenje, vodio tu kolonu, bio na licu mesta. Da li se sećate kakav je masakr napravljen na tu kolonu JNA?

TUŽILAC NAJS: Već sam nekoliko puta rekao da mene ne zanima kako optuženi koristi svoje vreme, ali se pitam da li bi Pretresno veće htelo da razmotri da li ovo što se sad pokreće zaista proizilazi iz unakrsnog ispitivanja, pošto je reč o prilično dugoj raspravi o nečemu o čemu sam ja postavio samo par pitanja i koristio samo dokument da ukažam na činjenice koje se tu nalaze, tako da ovo izgleda kao ponovno ispitivanje, ali je to pitanje za Pretresno veće.

SUDIJA ROBINSON: Da, ali ja mislim da ste vi pokrenuli pitanja koja se tiču ovog izveštaja, gospodine Najs i optuženi ima pravo da dodatno ispituje u vezi s tim izveštajem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, u svakom slučaju, da skratimo. Dakle, ovaj glavni element u kome se u izveštaju tvrdi da se JNA povukla iz Bosne i Hercegovine, kad se uporedi sa Rezolucijom koja nosi taj isti datum, 30. maj 1992. godine, ukazuje na velike razlike u onome što sadrži Rezolucija i što sadrži izveštaj. Na čiju štetu su te razlike?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Očigledno na štetu Jugoslavije. A što se tiče ovog teksta koji ste vi citirali, ja ukazujem i na knjigu generala Mekenzija (Louis MacKenzie) koji je detaljno opisao kako je došlo do toga i detaljno naglasio ko je odgovoran za tu pogibiju, tih kadeta, u Dobrovoljačkoj ulici.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja neću ponovo citirati tačku 6, Generalnog sekretara, izveštaj Generalnog sekretara koji govori da su se povukli, a da su prilikom povlačenja izloženi napadima. Ali sada da vidimo u ovoj Rezoluciji, u tabulatoru 11, drugu tačku. Druga tačka kaže ... Znači prva tačka je osudila Srbe za ono što ne stoji, što je suprotno izveštaju Generalnog sekretara, a druga tačka: "Zahteva da se bilo koji element hrvatske vojske, još uvek prisutan u Bosni i Hercegovini, u skladu sa paragrafom 4 Rezolucije 752, bez daljeg odlaganja povuče". E sad pogledajte njih, oni mole ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, da li ćete da pokušate sada da završite tu temu jer smo se približili vremenu za pauzu ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovu temu ću da završim za minut i po. Dakle, u tački 10 izveštaja Generalnog sekretara piše: "Kada je reč o povlačenju elemenata hrvatske vojske, sada u Bosni i Hercegovini, informacije koje su trenutno na raspolaganju u Njujorku sugerišu da nije došlo do takvog povlačenja. UNPROFOR je primio pouzdane izveštaje o osoblju hrvatske vojske u uniformi koja deluje unutar i kao deo vojnih formacija u Bosni i Hercegovini". I tako dalje, da ne čitam dalje. Prema tome, da li ovo što piše u izveštaju Generalnog sekretara u vezi sa prisustvom regularne hrvatske vojske u Bosni i Hercegovini, prema izveštaju UNPROFOR-a, je u kontradikciji sa ovom tačkom 2 Rezolucije, gde se kaže: "Bilo koji element hrvatske vojske još uvek prisutan".

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ako bi se sudilo po ovom izveštaju, ta Rezolucija o uvođenju sankcija trebalo bi da bude uvedena Hrvatskoj, a ne nama. A ja podsećam uvaženi Sud da je politički direktor Quay d'Orsay, gospodin Blot (Jacques Blot), nedelju dana pre usvajanja ove rezolucije nama izričito pomenuo da su im poznati i brojevi brigada Vojske Republike Hrvatske, ali da je opšta percepcija da smo mi krivi i da će to tako biti. Prema tome, nisu važne činjenice, nego percepcija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Hvala, gospodine Jovanoviću. Ja se neću dalje onda zadržavati na ovoj Rzoluciji od 30. maja i na izveštaju Gneralnog sekretara od 30. maja. Nadam se da je dovoljno objašnjeno i Rezolucija i izveštaj i veza između ta dva dokumenta, koja očigledno ne postoji.

SUDIJA KVON: Gospodine Jovanoviću, dok se još bavimo izveštajem Generalnog sekretara, pogledajte paragraf 17, u kome se kaže: "Odluka Saveta bezbednosti, danas doneta, da se izreknu sankcije u odnosu na Saveznu Republiku Jugoslaviju, stvara jednu novu situaciju. Još nije jasno kakve će to posledice da ima po pitanjima o kojima se raspravlja u ovom izveštaju". Zar nije Generalni sekretar predvideo da će Savet bezbednosti istog tog dana da donese Rezoluciju, izričući sankcije Jugoslaviji?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Ja ne mogu da budem u glavi Generalnog sekretara da li je predvideo ili ne, ali ako je bio upoznat sa izveštajem koji je on potpisao, morao je biti upoznat pre 30. ovog meseca. On nije mogao da se saglasi, bar u sebi, sa tekstom Rezolucije.

SUDIJA KVON: Hvala vam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, ovo što vas je pitao gospodin Kvon (Kwon) samo potvrđuje da je izveštaj napravljen onog dana kada Savet bezbednosti zaseda i donosi odluku o sankcijama. I upravo vam skrećem pažnju na ovo "šta ovo znači": "Odluka Saveta bezbednosti danas da se izreknu sankcije Saveznoj Republici Jugoslaviji, stvara jednu novu situaciju. Još nije jasno kakve će to posledice da ima po pitanjima o kojima se raspravlja u ovom izveštaju". Da li vam se čini da je Generalni sekretar upravo upozorio na to...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, samo na kratko da se vratimo na ovu Rezoluciju Saveta bezbednosti od 30. maja pod tabulatorom broj 11, gde se u uvodnom delu, kao što je uobičajeno, poziva na izveštaj Generalnog sekretara. Pogledajte stranu 2 ove Rezolucije, to je negde pri dnu, odnosno četvrti paragraf odozdo "izražavajući svoju zahvalnost za izveštaj Generalnog sekretara od 26. maja 1992. godine, Rezolucija 752". Dobro, da li ovo što ovde piše ukazuje da se ova Rezolucija poziva na izveštaj od 26. maja i da se nigde ne pominje ovaj izveštaj od 30. maja.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li, u vezi sa ovim pitanjem koje je postavio gospodin Kvon, gde Generalni sekretar na kraju kaže da ovo što danas odlučuje Savet bezbednosti o sankcijama "stvara novu situaciju i još uvek nije jasno kakve implikacije će to da ima po pitanjima o kojima se raspravlja u ovom izveštaju", da li je to neka vrsta rezerve ili upozorenja ili, jednostavno, nema nikakvo značenje.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja mislim da je to jedna vrsta ograde, pomalo i upozorenja, s obzirom da je skok u nepoznato ... Uvek sadrži i neizvesnost i opasnost.

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja, nažalost, nisam ovde imao mogućnost da nađem izveštaj Generalnog sekretara od 26. maja, gospodine Robinson, ali ću da ga potražim. I on se očigledno veoma razlikuje od ovog izveštaja od 30. Ali sad ćemo da idemo dalje ...

SUDIJA ROBINSON: Četiri dana kasnije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ovaj izveštaj je četiri dana kasnije od ovoga koji se tretira u Rezoluciji. Gospodin Najs je pokrenuo pitanja sadržana u tabulatoru broj 15. To je "Stenografske beleške sa proširene sednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici". Molim vas da pogledate ovu stranu na kojoj počinju same stenografske beleške. Ovde je neki nered, u ovom tabulatoru jer je prvo strana 2, pa strana 1 ... Pogledajte stranu ovde gde je naslov "Stenografske beleške sa proširene sednice" ... Da li se ovde vidi u ovom prvom pasusu gde se nabraja ko je sve prisutan, da se negde na prvoj trećini prvog pasusa ... Kad se nabrajaju svi funkcioneri Savezne Republike Jugoslavije, Republike Srbije i Crne Gore i na kraju tog nabrajanja kaže: "Članovi Saveta", deveti red odozgo, znači, na vrhu. "Prisustvovali su", počinje, "akademik Dobrica Ćosić, predsednik Savezne Republike Jugoslavije, predsednik Saveta". A onda, "Radoje Kontić, potpredsednik savezne Vlade, Slobodan Milošević, predsednik Republike Srbije, Momir Bulatović" i tako dalje, završavajući sa doktorom Svetozarom Stojanovićem, specijalnim savetnikom predsednika SRJ i onda se stavlja povlaka "članovi Saveta". A onda su nabrojana lica koja ovde u prevodu, koji ja vidim na ovom grafoskopu ... Čak i forma je promenjena jer u originalu na srpskom nisu ovako poređani svi mogući učesnici, nego su nabrojani članovi Saveta, a onda, posle toga, se nabrajaju lica koja prisustvuju Savetu. Da li vi to možete da viditi na ovom stenogramu, gospodine Jovanoviću?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Vidim na srpskom stenogramu, a vidim i ovde.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja bih zamolio da se stavi srpska prva strana na grafoskop da bi se videlo koliko se ona razlikuje od ovoga, kako je ovde nabrojano potpuno bez ikakve razlike ... Treba da se pravi razlika članova Saveta i lica koja po nahođenju onog koji predsedava sednicom, poziva na te sednice. Pogledajte kako izgleda srpska strana, kako izgleda stenogram u originalu. Evo, posle ovoga, u devetom redu odozgo, kad se svi ovi nabroje, zaključno sa savetnikom predsednika SRJ, piše "članovi Saveta, pa je stavljena tačka-zapeta, a onda se nabrajaju ostala lica koja prisustvuju: "general-pukovnik Života Panić, načelnik Generalštaba" i onda redom svi ovi ostali koji su pristni. Gospodine Jovanoviću, da li je ovaj Savet

bio oblik međusobnog informisanja i razmene mišljenja ili je bio neki organ koji je mogao da donosi odluke?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Uglavnom je bio ovo prvo, za međusobno informisanje i donošenje mišljenja i, po mogućstvu, usaglašavanje stavova.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Usaglašavanje stavova, između koga, jer ovde se vidi ... Tu su najviši funkcioneri Jugoslavije, najviši funkcioneri obe republike ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... o državnim pitanjima između kojih se usaglašavaju stavovi.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Usaglašavaju se stavovi između ovih predstavnika, ovih dveju srpskih republika, s obzirom da je ovo sve u vezi sa planom Oven (lord David Owen) i Vens (Cyrus Vance) i da treba ta pitanja tako rešavati da taj plan bude prihvaltjiv i za njih.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Sad bih vas zamolio ...

SUDIJA BONOMI: Gospodine Jovanoviću, da li su u srpskom dokumentu naglašene one dve kateorije o kojima je govorio gospodin Milošević?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Jesu jer imate u srpskom dokumentu, negde na desetoj stranici, posle nabrajanja članova Saveta, crtica, naznačeno je "članovi Saveta". Time se ti članovi Saveta odvajaju od ostalih lica koje su tamo učestvovali, uključujuči i mene jer sam tad samo bio ministar u Vladi Srbije, tako da je jasno iz ovoga ko su članova savet, ko nisu, a ko su gosti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, recite, po čijem nahođenju su lica pozivana na sednice ovog Saveta: na sopstveni predlog, po nahođenju predsedavajućeg ili bilo koga? Po čijem nahođenju su lica pozivana na sastanke ovog Saveta da se usaglašavaju stavovi?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja mislim da su po nahođenju predsednika Saveta, Dobrice Ćosića. Ja sam bar dobio poziv iz njegovog kabineta.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, recite mi, da li se podrazumevalo da svako ko je pozvan na tu sednicu iznese svoje mišljenje o stvari?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa to se pretpostavlja. Čim su pozvani znači da se očekuje od njih da kažu kako vide dalje kretanje tog mirovnog procesa, koje su teškoće i tako dalje. Tako sam ja shvatio, inače, nema svrhe da budu pozvani i da ništa ne kažu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Molim vas, otvorite stranu 34 pošto je gospodin Najs negde par stvari citirao što sam ja rekao, pa bih ja voleo da se vidi. To je ... Ja sad pretpostavljam da prvi put govorim, ali to se može ustanoviti ... Slobodan Milošević, na strani 34, u sredini trećeg pasusa ovoga što govorim: "Pre toga", kažem, "predložio bih da pogledamo šta stvarno imamo na stolu i šta je to najpametnije u ovom trenutku, što bismo mogli da radimo". Pa onda, "pre svega, uopšte se ne bih bavio nekom vrstom sholastičke diskusije o sitnim i krupnim koracima. Govorio bih o dobrim i lošim koracima. Krupan loš korak je sigurno mnogo gori nego sitan loš korak. Pitanje je šta je loš, a šta je dobar korak. I onda u sledećem pasusu, negde na sredini: "Naš je strateški cilj da srpski narod na Balkanu bude slobodan i ravnopravan." Da li to piše, gospodine Jovanoviću?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. To piše i to je okosnica vašeg izlaganja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A onda na kraju tog pasusa kažem: "Za mene je manje važno kroz koliko institucionalinih rešenja i faza treba taj cilj postići, a mnogo više važno koliko će za taj cilj ljudi izginuti i da li treba", dakle, "da li treba neko da gine". Je l' to piše?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da to piše, a morao bih reći da to piše i u pismima koje ste slali rukovodstvima Republike Srpske i Republike Srpske Krajine onda kada su oni odbijali da prihvate pojedine mirovne planove.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pogledajte sada stranu, samo da nađem ... Na strani 38, centralni pasus. Još uvek ja govorim, dakle: "Ja sam za pragmatičan pristup postojećim uslovima i okolnostima, međunarodnom okruženju i iskorišćavanju mogućnosti da se stvari vode dalje, pre nego za momentalnu konfrontaciju koja, praktično, iza sebe nema drugi korak. Drugi korak može lako da bude veliko krvoproliće ili može da bude ulaženje u ćorsokak. Moramo da imamo više koraka, ali sigurno nijedan koji nam onemogućava da se lišimo, u daljoj evoluciji rada u mirovnim pregovorima, bilo kog svog vitalnog državnog ili nacionalnog interesa. Sa više strana bih posmatrao celinu ovog problema i nastojao da smislimo dobru formulu prilaza daljem radu same Konferencije." Da li je reč ovde o Konferenciji o Jugoslaviji?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja mislim, da. To je Ženevska konferencija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. "Ne ulazeći u to da ovde neko može da ime jedno ili drugo mišljenje o krajnjem cilju koji se tiče",

opet kaže, ''koji se tiče slobode i ravnopravnosti srpskog naroda na Balkanskom poluostrvu, ali veliko je pitanje kroz koje će faze ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, prevodioci vas mole da ponovite ono šta ste zadnje pročitali i kažu da čitate isuviše brzo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Čitaću sporije. Dakle, opet govorim o cilju, pa piše ''koji se tiče slobode i ravnopravnosti srpskog naroda na Balkanskom poluostrvu, ali veliko je pitanje kroz koje će faze u institucionalnom i vremenskom smislu ostvarenje tih ciljeva morati da ide.'' A onda dalje, na strani 39: ''Prema tome, u tom pravcu sugeriram da bi trebalo razmišljati i ovde zajedno se posavetovati, kako da se vuku dalji potezi.'' Upada Nikola Koljević: ''Tražiće potpis na papir.'' Opet Milošević: ''Zašto da ne damo potpis na nešto što nam odgovora, ako uspemo da popravimo?'' Nikola Koljević: ''A ako ne uspemo?'' Slobodan Milošević: ''Nema Ahtisarijevog (Marti Ahtisaari) ustava.'' Sećate se, onda je Ahtisari radio kao pomoćnik lorda Ovena. ''Nema Ahtisarijevog ustava. Vi ćete da pišete ustav zajedno sa Alijom i Bobanom.'' Dakle, ''vi ćete da pišete ustav zajedno sa Alijom i Bobanom. Alija Izetbegović, misli se na njega i Mate Boban, predsednik hrvatske zajednice. Da li se to na njih misli? Sa Alijom i Bobanom...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se ovim ukazuje, onda, na strani 40 ... Milošević, opet: ''Oni su već u samim razgovorima malo promenili te principe, na primer, već je ozbiljna promena kad kažu 'već u prvom principu ćemo da kažemo tri konstitutivna naroda'''. On je upotrebio izraz ''three constituent people'' (tri konstitutivna naroda). Je l' to piše ovde?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, šta je, recite, u ovome, to je 9. januar 1993. godine, šta je suština nastojanja na ovom sastanku gde svako iznosi svoj prilaz kako da se pristupi pregovorima? Šta je suština našeg nastojanja?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Suština našeg nastojanja je da ubedimo predstavnike Republike Srpske i onih iz Republike Srpske Krajine da je najvažnije od svega da oni imaju osiguranu slobodu i ravnopravnost, to će reći konstitutivnost i da se bez njihovog glasa ne mogu uređivati odnosi u Bosni i Hrecegovini. Oni su bili jako uznemireni i jako frustrirani i teško su prihvatali logičko razmišljanje i bojali su se da ne budu izmanevrisani i da ostanu praznih ruku, da im ne bude ni to osigurano, tako da je vaš napor da ih ubedite, kao i predsednika Ćosića i moj lični i drugih bio usmeren na to da oni nemaju čega da se boje, ako će dobiti to što taj Vens-Ovenov plan nudi, a on je

nudio, razume se, kompromis za sve tri strane. I iz ovoga se ne vidi ništa što bi moglo da liči na neku nameru da se zahvate teritorije Bosne i Hercegovine ili da se stvori nekakva Velika Srbija

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospodine Jovanoviću, sada prelazimo na tabulator 16 koji je, opet, sednica ovog Saveta od 21. januara 1993. godine, znači posle prilično kratkog vremena. Molim vas da ... Praktično se radi o istoj temi, pretpostavljam. Da li je to i ono što vi vidite, gospodine Jovanoviću?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, da. To je 9. januar 1993. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I sada je sledeće ... sednica 21 januara 1993. godine, znači posle 12 dana. Pogledajte stranu 39. Molim vas, otvorite stranu 39. Na strani 39 kaže: ''Slobodan Milošević'' ... Od početka ću da citiram ono što ovde piše: ''Predlažem da pokušamo konkretno da vidimo šta nas čeka u Ženevi (Geneva). Mi imamo poziciju jednog principijelnog učesnika koji se zalaže za mirno rešenje krize i maksimalno smo se založili da se jedna principijelna platforma definiše ...

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: "Dakle, mi imamo poziciju jednog principijelnog učesnika koji se zalaže za mirno rešenje krize i maksimalno smo se založili da se jedna principijelna platforma definiše. Sasvim je drugi naš odnos, odnos delegacije Jugoslavije prema pitanjima mapa, vojnom sporazumu i drugim konkretnim pitanjima koja, upravo na osnovu principa za koja smo se zalagali, zaista spadaju u pitanja pregovaranja tri strane. Naša pozicija treba da bude principijelna za mir i za konsenzus tri strane, za ravnopravnu zaštitu interesa sva tri naroda. Ali, konkretan dogovor je, na osnovu tih principa i na osnovu našeg principijelnog prilaza tim pitanjima, u njihovim rukama". Dakle, gospodine Jovanoviću, konkretan dogovor je u rukama tri strane u Bosni. Je l' to jasan stav?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: "Prema tome", dalje citiram "mi podržavamo sve te tri strane da sednu i za stolom se dogovore o konkretnim pitanjima mapa i drugim vojnim i ostalim stvarima". Molim vas, da li je ovo bio stav za koji sam se ja zalagao, što je bila konstanta politike od početka, za koju se zalagala Srbija i ja, lično?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Bila je. I ne samo po pitanju Republike Srpske, nego i u pitanju Republike Srpske Krajine, da mi dajemo podršku mirnom i principijelnom rešavanju, a da je na stranama u sporu ili sukobu, da rešavaju konkretna pitanja, a naročito pitanja mapa i uređenja. I taj

stav je bio neprekidno ponavljan međunarodnim predstavnicima i svima drugima koji su se interesovali. A oni su uvek tražili od vas da politički podržavate njihove napore i vi ste to činili. To se vidi iz činjenice da ste svih pet mirovnih predloga podržavali od početka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, to je jasno. Ali ovo nije samo podrška Vens-Ovenovom planu, nego je reč o tome da se mi zalažemo za mirno rešenje i da podržavamo, kaže: "Mi podržavamo sve te tri strane da sednu i za stolom se dogovore o konkretnim pitanjima".

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. To je ono što je pitanje mapa, ustvari, što je njih najviše bolelo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Naravno. Ali u prethodnom pasusu, da li ste zapamtili da kažem: "Delegacija Jugoslavije prema pitanjima mapa, vojnom sporazumu i drugim konkretnim pitanjima koja, upravo na osnovu principa za koja smo se zalagali, zaista spadaju u pitanja pregovaranja tri strane".

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. To je jasno rečeno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: "To je stvar u koju mi ne želimo da se mešamo. Smatramo da tri strane treba o tome da se dogovore." I onda dalje kažem: Podržavamo sve te tri strane da sednu za sto i da se dogovore o tome.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jeste. To je principijelan prilaz koji je bio ....

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I to, i to je ono što je principijelan prilaz na sastanku na kome sedi jugoslovensko rukovodstvo. Ne sede ni Muslimani, ni Hrvati, ni druge dve strane, nego sede Srbi i Crnogorci. Je li to tako ili nije?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jeste, jer to je iskreno postavljanje problema. To nije radi nekavog lepog viđenja od strane stranih očiju, nego je to ono što ste stvarno mislili i hteli.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Samo da sada ... Samo da dovedem ovo u red. Gospodin Najs je izneo ovde jako veliku količinu materijala. Ja nemam na to primedbu, samo što mi onda oduzima dosta vremena. Gospodine Jovanoviću, ja ću da sasvim kratko sad pređem preko onog pitanja koje vam je gospodin Najs postavljao, mislim, čitav sat jedan, listajući razne tabulatore u kojima su se videle informacije koje su se ticale, uglavnom, sadržine nacrta rezolucije Saveta bezbednosti, koje su tretirale događaje u Srebrenici. Ja neću te tabulatore da pominjem, pošto ih je gospodin Najs stavio pod pečat, ali sadržina se ticala uglavnom sadržine nacrta odluka

Saveta bezbednosti koje su se ticale Srebrenice. Gospodine Jovanoviću, moje pitanje glasi: da li su nacrti odluka Saveta bezbednosti javni?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nacrti ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nacrti rezolucija Saveta bezbednosti.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. Nacrti rezolucija ne bi trebali da budu javni ukoliko nisu pušteni negde nekome ko je zainteresovan da ih gleda jer oni služe tome da se vlade koje treba da budu konsultovane, upoznaju sa tim, stave primedbe i da se pripremi konačan tekst.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro ali da li je moja pretpostavka tačna da ti nacrti nisu tajni za službenike koji rade u Ujedinjenim nacijama, koji rade u misijama pri Ujedinjenim nacijama, znači za diplomatsko osoblje?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Trebalo bi i za njih da bude, ali se to, ipak, nekako na privatan način dobija i ljudi se upoznaju sa tim, tako da mogu dobiti više vremena da to prouče.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da se ne bavimo onda tim pitanjem. Vi ste do tih informacija došli tako što su one bile raspoložive nekom diplomatskom osoblju koje vas o tim rezolucijama informiše, pretpostavljam.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Valjda to nije sporno.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodin Najs je potrošio prilično mnogo vremena da ustanovi da ste vi, koliko sam ja zapamtio iz njegovog unakrsnog ispitivanja, bili obavešteni o sadržini tih ... Te rezolucije koja se tiče situacije oko Srebrenice, najkasnije 13. jula, je li tako?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, na osnovu telegrama koji je stizao. Ja sam bar tako razumeo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Znači vi ste bili obavešteni o tome 13. jula, to ste vi potvrdili.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, da sam primio telegram iz određenog diplomatskog predstavništva.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A vi ste na njegovo pitanje kad ste saznali ili kako ste saznali o događajima iz Srebrenice, prvo odgovorili da ste se obavestili ... Da ste prvo što ste čuli, čuli iz štampe.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, tako sam rekao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ovde je utvrđeno da ste na bazi informacije koja je stigla, to morali znati 13. jula, je li to sporno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nije sporno. Je l' to sam ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. E sad ako to nije sporno, a vi ste rekli da ste čuli iz štampe, evo, ja imam pred sobom fotokopiju vodećeg jugoslovenskog lista "Politika" od 11. jula. Dakle, 11. jula, gde na trećoj strani piše: "Sedinica Saveta bezbednosti, rasprava o situaciji u Srebrenici. Savet zahteva da sve strane poštuju status zaštićene zone" i onda se ovde kaže kako je novinarima posle sednice saopštio predsednik Saveta Hernando Martinez Marko (Hernando Martinez Marco): "Savet je sa zabrinutošću primio informaciju o pogoršanju situacije u Srebrenici i oko nje". Ja ću vam sada ovo dati da možete da pogledate, samo da citiram pa može da se stavi na grafoskop. Dalje piše, ovo je izveštaj iz Njujorka, znači 11. jula, dva dana pre nego što je ovu potpunu javnu stvar koja je pisala u novinama gospodin Najs uveo kao informaciju, prilično mistificiranu. Govori se šta je rekao portparol Ujedinjenih nacija Ahmet Favzi (Ahmet Favzi), koji, između ostalog, kaže: "Favzi je potvrdio da su Muslimani proteklog vikenda u Srebrenici ubili jednog pripadnika UNPROFOR-a, kao i da su bacili ručnu granatu na jedan oklopni transporter mirovnih snaga" i tako dalje. Dakle, to je... Evo možete da stavite ovo na grafoskop, to je na desnoj strani. Malo je, delimično samo zabrljan ovaj, zabrljana ova fotokopija kroz faks. E ... Izvinjavam se, pre nego što stavimo na, pre nego što stavimo na grafoskop, ovde ima i saopštenje Glavnog štaba Vojske Republike Srpske od 10. jula. Piše, kako je izvestila novinska agencija, gde se kaže da su "sadašnje borbene aktivnosti usmerene samo na neutralisanje muslimanskih terorista, a nikako nisu usmerene protiv civila i pripadnika UNPROFOR-a. Evo, molim vas, stavite ovo na grafoskop. Ovo što sam vam citirao je podvučeno i to što kaže Favzi i taj datum je 11. juli, dakle ... To je desna strana, desna strana ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, vidim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... te novinske strane, pa pomozite ovom poslužitelju da stavi desnu stranu, pošto on ne može da čita ćirilicu, evo Srebrenica ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, to je ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, koji je ovde naslov?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Neka spusti malo i neka pomeri ulevo. Evo ... Molim vas malo samo spustite, spustite, spustite, ne, ne ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Down (dole) ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Spustite, dole, ne gore.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Down (dole).

Kovanje antijugoslovenske zavere (2)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dole spustite. Još, još. E tako. Piše gore nadnaslov "Sednica Saveta bezbednosti". Glavni naslov "Rasprava o situaciji u Srebrenici", podnaslov "Savet zahteva da sve strane poštuju status zaštićenih zona". Ovo što je obeleženo ... Hernando Martinez: "Savet je sa zabrinutošću primio informaciju o pogoršanju stanja oko Srebrenice". Pa dole ... Sad podignite da vidimo dole, da vidimo na dnu šta je ovo podvučeno. To što je podvučeno, što je dole. Još, još malo.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: That's o.k. (to je u redu).

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na dnu imate pasus koji piše: "Favzi je potvrdio da su Muslimani proteklog vikenda u Srebrenici ubili jednog pripadnika UNPROFOR-a, kao i da su bacili ručnu granatu na jedan oklopni transporter" i gore se prenosi "transporter mirovnih snaga". Dakle, to je objavljeno u novinama 11. jula, a očigledno, vest je od 10. jula. Gospodine Jovanoviću ...

SUDIJA ROBINSON: Došao je trenutak da postavite pitanje, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, gospodine Jovanoviću, da li ste vi pre nego što ste dobili taj materijal koji je ... Tu informaciju o sadržini Rezolucije Saveta bezbednosti koju je gospodin Najs stavio pod pečat i u skladu s onim što ste rekli da ste mogli to da vidite u novinama, pre toga mogli, kao i svi građani, da vidite ovu informaciju? Ne samo vi, nego svi građani koji kupuju novine, a, verovatno, je bilo i u elektronskim medijima dan ranije.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa verovatno sam video to. Ja mislim da jesam. Jer ako je "Politika", ja je redovno čitam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, u svakom slučaju, informacija u novinama je bila pre nego što ste dobili informaciju iz Njujorka.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Na naslovnoj strani ovih novina, to ću vam dati isto da stavite na grafoskop, je intervju predsednika Republike Srbije američkom nedeljniku "Tajm" (Time). Moj intervju nedeljniku "Tajm" koji je izašao, možda, dan ranije, pa su prenele novine i naslov "Milošević: Samo jedno rešenje za Bosnu i Hercegovinu, ono koje će jednako štititi intrese Srba, Muslimana i Hrvata". Sad ću vam dati da stavite na grafoskop. I samo ću, pošto ja imam samo ovaj jedan primerak, da pročitam jedan citat, jer je ... Da li vam je poznato da je tada bilo aktuelno pitanje skidanje sankcija Jugoslaviji? Da ili ne samo, da skratimo?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam je poznato da je već bilo došlo do jednog umanjenja sankcija Jugoslaviji?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, kao rezultat 4. avgusta 1994. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da li je taj rezultat umanjenja sankcija bilo priznanje međunarodne zajednice da mi vodimo miroljubivu politiku, Savezna Republika Jugoslavija?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nesumnjivo, inače ne bi bile smanjene.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovde postavljaju pitanje, pošto je povezano bilo i sa onim oslobađanjem talaca i kažu kako sam ja uspeo da ubedim rukovodstvo tamo da to uradi ... Samo jedan kratak citat, pošto se govori šta se sad može učiniti oko mirovnog plana. "Milošević: Dok se ne okončaju sankcije, Izetbegović će računati na kolaps Srbije pod sankcijama. Za Muslimane nije bitno da li će se to dogoditi za dve godine ili za 20. Oni sanjaju o situaciji u kojoj ćemo mi doživeti kolaps i zatim će sa svim svojim saveznicima postići svoj cilj - osnivanje muslimanske države u Evropi. Na drugoj strani, rukovodstvo sa Pala, od kada smo mi pod sankcijama, računa da mi konačno uđemo, umešamo se, postanemo umešani u taj rat. Ako se podignu sankcije i ako se odnosi sa glavnim faktorom stabilnosti, Saveznom Republikom Jugoslavijom, normalizuju, Izetbegović i Karadžić moraju se međusobno suočiti i sačiniti mirovni sporazum bez ikakvih daljih nagađanja o tome šta bi moglo da se desi". Evo, molim vas, stavite ovo na grafoskop. Molim vas, pomozite poslužitelju da stavi to na grafoskop, naslov i onda dalje ovo o sankcijama i šta je moj stav. Evo šta piše gore? Samo jedno rešenje. "Milošević: Samo jedno rešenje za Bosnu i Hercegovinu, ono koje će jednako štititi intrese Srba, Muslimana i Hrvata". I onda dole, u podnaslovu piše "Zašto je bilo dobro da sačuvamo Jugoslaviju za sve Srbe, za sve Hrvate, sve Muslimane i sve Slovence, kao našu zajedničku, kao naša zajednička država". I sad, na dnu ...

SUDIJA ROBINSON: Koje je pitanje, gospodine Miloševiću?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, samo podignite molim vas, da vidimo i ovo dole, da li je to bila suština naše politike, zalaganje za rešenje ... još, još, evo ... još podignite gore, krajnje levo ...

SUDIJA ROBINSON: Morate da preformulišete svoje pitanje, jer već u pitanju dajete odgovor svedoka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospodine Jovanoviću, ovo što sam rekao u intervjuu u "Tajmu" objavila je u celini i "Politika", znači

vodeći jugoslovenski list. Dakle, da li je to bio moj javni stav upućen i inostranstvu i jugoslovenskoj javnosti i javnosti u Srbiji?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jeste i to je bila kvintesencija naše politike u odnosu na bosansku krizu.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, da li je bilo poznato i UNPROFOR-u i, kao što se vidi, zvaničnicima u Savetu bezbednosti i Generalnom sekretaru koji se zalagao da nije izvršena demilitarizacija i da iz zaštićene zone ''Srebrenica'' stalno traju teroristički napadi, da mnogo ljudi gine okolo? Da li je to bilo poznato ili nije bilo poznato?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Bilo je poznato, jer je ruska delegacija sve vreme, od 1993. godine pa nadalje, u Savetu bezbednosti insistirala da se, kako su oni navodili, razjasni koncepcija zaštićene zone i da se ona demilitarizuje. To je stalno odlaganao i, razume se, da su muslimanski garnizoni u tim zaštićenim zonama to koristili za povremene upade u lokalna srpska sela, naročito u delu Goražda i Srebrenice i poznato je, ovde je već bilo reči o tome, da je nekih 2.000 ili skoro 2.000 srpskih civila u okolnim selima Srebrenice stradalo kao rezultat tih oružanih upada.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Jovanoviću, da li vi kažete da ste pre pada Srebrenice znali samo za napade Muslimana na Srbe, a niste znali za napade Srba na Muslimane?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Znao sam i za jedno i za drugo. Zašto ne bih znao? To su bile javne činjenice. U štampi je objavljivano i da su muslimanski ... Da je muslimanski garnizon iz Srebrenice upadao i vršio pokolje po selima, a bilo je i javljana da su snage Republike Srpske napadale Srebrenicu i pokušavale da u nju uđu u više mahova i to je sprečavano pritiscima iz sveta i s naše strane, naročito.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Toga dana je portparol Radovana Karadžića objavio da su ''u proteklih 45 dana imali 30 civilnih žrtava, jer su Muslimani upotrebili status Srebrenice kao bezbednosne zone i započeli terorističke napade na srpske civile.'' To piše isto u ovim novinama od 12. jula. Dakle, da li su to bile činjenice koje su bile poznate u javnosti?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Čim su bile u štampi, poznate su i javnosti.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U toj Rezoluciji Saveta bezbednosti ovde se pominje da se traži da paravojne snage bosanskih Srba odmah prekinu napade na Srebrenicu. Da li se vi sećate o tome ... Da li se

sećate šta je bio naš stav u vezi sa tim napadima na Srebrenicu? Tada još nije bila uvedena, koliko se sećam, zaštićena zona, ili je bila. Da li je bila ili nije bila i kad je uvedena, na čiju je to inicijativu uvedeno i ko se zalagao da se na svaki način spreči bilo kakav sukob oko Srebrenice i u Srebrenici?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Mirovna, ovaj, zaštićena zona je uvedena na inicijativu nekih zemalja članica Saveta bezbednosti, ali naš stav je bio prema svim zonama koje su zaštićene, a ne samo prema Srebrenici, da se u njih ne dira i da se one ne zauzimaju. To je stalno i javno i usmeno naglašavano rukovodstvu Republike Srpske. Ne samo zato što to može da izazove kontrareakciju, nego i zbog toga što je naša orijentacija bila na političko rešavanje rata u Bosni, a ne njegovo širenje i rasplamsavanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro, gospodine Jovanoviću, pogledajte ovaj tabulator. U njemu se vidi da je Savet bezbednosti, Savet bezbednosti tada tek, to je znači 1993. godine, tada doneo odluku da se uvede zaštićena zona.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. Ona je te godine zaštićena.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li se sećate naših aktivnosti u vezi sa sprečavanjem sukoba u i okolini Srebrenice? Ako se ne sećate, kažite "ne sećam se", da idemo dalje.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa mnogo se ne sećam, ali znam da smo ih stalno upozoravali da ne treba da šire ratna dejstva, već treba da se okrenu političkom rešavanju.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ovo će biti vaše poslednje pitanje, jer sad je već 13.43.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine ... Dobro. Gospodine Jovanoviću, mi smo pomagali Republiku Srpsku. Molim vas, odgovorite mi precizno na jedno pitanje: da li je naša pomoć Republici Srpskoj ikada imala u vidu bilo kakve paravojne formacije i da li je rukovodstvo Republike Srpske uopšte tražilo ikad od nas da pomažemo bilo kakve paravojne formacije?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Koliko ja znam, nikad nije bilo reči o tome, niti su oni pominjali, u razgovorima sa nama, paravojne formacije, već samo njihovu vojsku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A dobro, da li se sećate šta je bio naš stav, moj stav, stav rukovodstva Srbije, stav rukovodstva Jugoslavije o paravojnim formacijama?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Bio je uvek negativan, jer ste bili protiv njih i kod nas i kod drugih i uvek ste zahtevali da oni dobrovoljci

koji se javljaju, budu, u ranim fazama, razume se, razvoja jugoslovenske krize, budu pod komandom JNA.

SUDIJA ROBINSON: Hvala. Hvala, gospodine Miloševiću. Hvala, gospodine Jovanoviću. Ovim je završeno vaše svedočenje. Hvala što ste došli na Međunarodni sud da svedočite...

<u>Sreda, 23. februar 2005.</u>

TUŽILAC NAJS: Želim da kažem dve stvari, časni Sude. Prva stvar se tiče pisma koje je juče spomenuto, dakle, pismo od 1. avgusta 1995. godine koje je optuženi poslao Izetbegoviću i Mladiću i za koje sam rekao da je napisano na engleskom. Optuženi je to osporio. Vi se sećate da sam ja rekao da ne mogu da dostavim dokumente i da ću da učinim sve da bih ih dostavio, iako sam siguran da je uvodno pismo optuženog bilo na engleskom i da su dostavljeni prevodi na engleski iz Beograda. Proverio sam i originali jesu bili na srpskom i to na ćirilici. I takvi su potpisani. To je što se tiče ove prve stvsri i ja ću dokumente da dostavim čim budem mogao, ali kada tačno, to je izvan moje kontrole. Druga stvar je sledeća: juče je veći deo unakrsnog ispitivanja o tabulatoru 8 izazvalo određenu zabrinutost i ja sam prigovorio, ali je Pretresno veće odbacilo moj prigovor. Optuženi je pozvao Pretresno veće da donese zaključke iz tih dokumenata, ali mislim da postoji i drugi materijali koji bi bili od veće pomoći Pretresnom veću. Radi se vebsajtu Ujedinjenih nacija (United Nations) i mnogi materijali mogu da se skinu sa njihovog vebsajta i mislim da se radi o neutralnim materijalima. Takođe, tu može da se nađe transkript same sednice kada su predstavnici raznih zemalja uzimali reč. Naravno, te stvari su vam poznate i očigledno je da se tabulator 8 nije pominjao. S obzirom na ono šta stoji na kraju tabulatora 8, nije ni čudo što se nije pominjalo. I to ukazuje da se, dakle, taj dokument nije uzimao u obzir prilikom glasanja i prilikom obraćanja. Osim tog transkripta postoje dva telegrama i jedno pismo koje je Jugosalvija poslala Savetu bezbednosti (UN Security Council) što je prethodilo odluci, a, takođe, postoji i jedan dokument o kome smo ranije čuli. To je dokument od 26. maja, a radi se o Rezoluciji 752 Saveta bezbednosti (UN Security Council Resolution), a čitav taj materijal može da se nađe na vebsajtu, naravno, ukoliko ste zainteresovani za to.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Najs. Gospodine Miloševiću, završite sa dodatnim ispitivanjem. Molim vas, imajte na umu da je svedok ovde već četiri dana.

DODATNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Imam na umu. Hvala, gospodine Robinson (Robinson). Dobro jutro, gospodine Jovanoviću.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Dobro jutro, gospodine predsedniče.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste rekli u jednom trenutku da je OVK (UCK, Ushtria Clirimtare e Kosoves) bila NATO pešadija, da je to bila, praktično, jedna vojska sa NATO-om i onda ste dobili pitanje "na osnovu čega to tvrdite". Pretpostavljam da se sećate toga?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je bila, pre svega ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se sećate toga da ste to rekli...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jesam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... da su vas to pitali da li možete to da potvrdite. E, molim vas, evo ovde imam fotokopije novina koje prenose ispovest Ramuša Haradinaja (Ramush Haradinaj), koji je, inače, sad, navodno, premijer na Kosovu. Naslov je "NATO i OVK – jedna vojska" (NATO dhe UCK – nje ushtri). Kaže: "Vojnici i oficiri koji su došli, radili su sa nama kao da je reč o istoj vojsci" (Ushtaret dhe oficeret që erdhen, jane sjellur ndaj neve sikur të ishte fjala per nje ushtri), to piše i, molim vas, stavite to na grafoskop.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, kako ovo proizilazi iz unakrsnog ispitivanja?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ja shvatam da je dovedeno u pitanje ono što je tvrdio gospodin Jovanović, da je UČK (OVK) bila, praktično, u ulozi NATO pešadije. Pitan je s vaše strane na osnovu čega to tvrdi, nije mogao da iznese neki materijalni dokaz, ali ja to, evo, sada ovde imam. Upravo taj isti Haradinaj kaže: "NATO i OVK - jedna vojska". To se može videti ovde. A onda kaže: "Uzurpirati (Me okupu) ...

SUDIJA ROBINSON: A ko je postavio to pitanje, gospodine Miloševiću?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Koliko se ja sećam, to je neko od vas, gospodo, postavio. Čini mi se da je gospodin Bonomi (Bonomy) postavio to pitanje.

SUDIJA ROBINSON: U redu. Molim vas da to obradite što je kraće moguće.

TUŽILAC NAJS: Nisam hteo da intervenišem, ali čini mi se čak i da sam ja usvojio pitanje Pretresnog veća o ovom pitanju, ovaj dokument ne bi

bio prihvatljiv budući da se radi o mišljenju treće osobe. To je izneto u novinama, a ja ponavljam ponovo da ne želim da izgleda da ja neću da dozvolim ovom optuženom da koristi materijale koje želi, ali radi se o problemima koji mogu da uslede nakon mojih prigovora. Vi se sećate da je bilo određenih ograničenja kada smo mi hteli da ponudimo određeni materijal tokom dodatnog ispitivanja. Na primer, ja sam, kada je svedočio gospodin Lilić želeo da predočim dodatne dokumente i to je bilo odbijeno. Po našem mišljenju, Pretresno veće treba da usvoji jedan konzervativan pristup i da ne dozvoli optuženom da dodaje dodatni materijal koji verovatno nema nikakvu vrednost.

SUDIJA ROBINSON: Radilo se o pitanju koje sam ja pokrenuo i dozvolio sam optuženom da se osvrne na to pitanje, ali vrlo kratko. Gospodine Miloševiću, vrlo kratko i da vidimo da li svedok može bilo šta da nam kaže u vezi sa tim novinskim člankom. Ako ne može, onda nećemo dokument da prihvatimo u spis.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodin Robinson, ali ja, zaista, moram da skrenem pažnju na ove napomene gospodina Najsa. On za sve što se ovde kaže, kaže da je nerelevantno. Za njega je relevantno kad uvodi potpuno beznačajne tabulatore o sadržini rezolucije Ujedinjenih nacija, koje tretira na tajni način, a kad se pokažu novine u kojima se to vidi pre nego što su ti dokumenti nastali, gde je sve bilo javno i gde je svako to mogao da vidi, onda kaže da to nije relevantno. To je deo njegove taktike mistifikacije ovoga ispitivanja i postavljanja pitanja. Što nešto da bude javno ako može tajno? To je njegova logika. I ja mislim da vi treba da ga upozorite u vezi s tim. Dakle, Ramuš Haradinaj, sadašnji ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, molim vas nastavite. Nećemo sada "ping-pong" između jedne i druge strane, budući da će to samo da izazove da druga strana iznese dodatne prigovore. Gospodine Najs, ne želim više ništa da čujem o tome. Mislim da nije izneta nikakva uvreda.

TUŽILAC NAJS: Ne, nije. Ne radi se o uvredi, a hteo bih samo da objasnim. Radi se o jednom problemu s kojim se optuženi suočava, budući da ne želi da prihvati pravnu pomoć jer izgleda da nije shvatio koja je osnova usvajanja dokumenata. Ja možda ne mogu da mu pomognem, ali gospodin Kej (Kay) bi možda mogao da mu objasni to tokom pauze.

SUDIJA ROBINSON: Gospodin Kej je čuo šta ste rekli. Gospodine Miloševiću, nastavite. Koliko će vremena još da vam treba za ovog svedoka?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa ja se nadam, ne više od pola sata, gospodine Robinson, ukoliko ne budem stalno prekidan. Ja razumem motive tog prekidanja, ali mi nimalo ne smetaju. Dakle, ta tvrdnja koji ste vi

izneli, ovde je izneta mnogo decidnije od strane samog Haradinaja "NATO i OVK - jedna vojska". Molim da stavite to na grafoskop. Isto tako kaže, a inače se ovde pominje kako su srpske snage imale neke, neku nesrazmernu upotrebu sile i to se pominje: Kijevo (Kijeve), Dečani (Decane), Prilep (Prejlep), a on kaže: "Uzurpirati ili osvojiti Kijevo, nastaviti neprestano s drugim akcijama, kao što su Dečani i Prilep" i tako dalje, gde pokazuje da su to oni radili i da je tu policija samo reagovala. A onda kaže: "Mislim da Kosovo treba ... Mislio sam da Kosovo treba okrenuti naglavačke, da Albanci kako znaju i umeju treba da udaraju po srpskim snagama, znači, mislio sam na totalnu destabilizaciju, na ono što je NATO kasnije uradio svojim udarima svuda i na taj način ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, postavite, molim vas, pitanje svedoku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, da li vam je poznato da su NATO i UČK (OVK) bili jedna vojska, kao što tvrdi Haradinaj?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Meni je to poznato iz više razloga koji su bili i javne i nejavne prirode, a mnogi od tih razloga su bili objavljeni i u knjigama koje su bivši rukovodioci OVK, kasnije, pisali, kao što je bilo i u pisanju nekih zapadnih listova i izjave jednog albanskog oficira, oficira albanske armije u Albaniji (Albania), koji je učestvovao u borbama i koji je, takođe, učestvovao u organizovanju prelaska vojske OVK iz Albanije na Kosovo, radi izvlačenja vojnika Savezne Republike Jugoslavije, radi lakšeg uništavanja od strane NATO-a.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nadam se da je ovo na ...

SUDIJA BONOMI: Gospodine Jovanoviću, da li je to jedini izvor vaših saznanja u vezi sa ovim pitanjem?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Oko pitanja bitke kod Košare (Koshare), to je jedno mesto na granici između Albanije i Kosova i Metohije, ima veoma mnogo izjava i potvrda ...

SUDIJA BONOMI: Ne. Vama je postavljeno pitanje u vezi odnosa između NATO-a i OVK. Da li je izvor vaših saznanja samo ono što su drugi ljudi napisali? Ako jeste, onda mislim da je potpuno besmisleno da vam se pitanja postavljaju u vezi sa tim.

SVEDOK JOVANOVIĆ: To su, to su javne stvari koje su bile poznate čak i vrapcima. Do te mere je kontakt između OVK i NATO bio blizak.

SUDIJA BONOMI: Vi ste bili ministar inostranih poslova te zemlje i vi ste ovde kako biste svedočili o relevantnim stvarima iz vašeg domena, a postavlja vam se pitanje o nečemu što je objavljeno u nekim novinama.

SVEDOK JOVANOVIĆ: To su sve svetske novine pisale, o bici kod Košare i o tome da su Albanci iz Albanije prelazili na Kosovo i Metohiju i da je to bila sinhronizovana akcija sa bombardovanjem od strane NATO-a. Ja ne znam koji je dokaz više potreban da bi se uvaženi Sud u to uverio. A, s druge strane, sva zapadna štampa je uveliko pisala o tome, a činjenica jeste da su ... Da je OVK na terenu, na Kosovu, tokom bombardovanja raspolagala satelitskim telefonima, što nije mogla dobiti od drugih, nego od zapadnih zemalja.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, dovoljno ste se bavili ovim pitanjem. Molim vas da pređete na drugu temu.

SUDIJA KVON: Možeti li da nam kažete kog datuma je objavljen ovaj članak?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja ne znam, to je sad tamo na grafoskopu. Možete da pogledate koji je datum, ali je to izvod iz knjige Ramuša Haradinaja. Piše "Ispovest Ramuša Haradinaja - kako je spreman rat za Kosovo i Metohiju" (Rrefimi i Ramush Haradinajt – si u pergatit lufta ne Kosove). A prethodni ... Prethodnu stvar ... Stavite na grafoskop prethodni list, molim vas. Prethodni list gde stoji ... U prethodnom listu stoji potpuno jasno njegova izjava "NATO i OVK - jedna vojska". Hvala lepo.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To je 9. januar 2003. godine. Oprostite. Ova je vest objavljena 9. januara 2003. godine. Piše ovde.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, naknadno se, naknadno isplivavaju sve činjenice i na kraju će istina biti jasna svakome. Ne znam da li ćete vi biti među njima, među onima kojima će istina da bude jasna ... Gospodine Jovanoviću ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, molim vas da nastavite sa dodatnim ispitivanjem, u suprotnom ću da ga zaustavim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ– PITANJE: Gospodine Jovanoviću, da li vam je poznato da je, prema dokumentima Ujedinjenih nacija, UČK (OVK) trebala da bude razoružana?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Rezolucija 1244 (UN Security Council Resolution 1244) koja reguliše pitanje prestanka rata i dolaska civilne i vojne međunarodne misije na tu teritoriju, naglašava da se OVK ima demilitarizovati. Demilitarizacija, po mom tumačenju i tumačenju onih koji se u to razumeju, znači i razoružavanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da li vam je poznato da je OVK, uključujući sve te ubice i zločince koji su se, čak, i fotografisali sa odsečenim srpskim glavama, prevedena u, takozvani, Kosovski zaštitni

korpus (TMK, Trupat Mbrojtese te Kosoves) i ostala pod oružjem, samo pod drugim imenom?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da, to mi je poznato.

SUDIJA ROBINSON: Molim vas da ne odgovorite na to pitanje. Ovo pitanje ne proizilazi iz unakrsnog ispitivanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospodin Najs je rekao kako sam ja upotrebljavao, kako je rekao, srpski nacionalizam da bih napredovao u karijeri. Da li vam je poznato da sam ja 1989. godine bio predsednik Republike Srbije?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Odnosno, tada predsednik Predsedništva Srbije, a godinu dana kasnije, na ovim prvim višestranačkim izborima, predsednik Republike Srbije.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja mislim da ste 1989. godine bili predsednik Predsedništva ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Jeste bio i ...

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: ... kolektivnog tela sledeće godine ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... u tom svojstvu sam govorio i na Gazimestanu, znači u junu, a pre toga sam, svakako, bio izabran. Dakle, bio sam na najvišoj funkciji koja postoji u Srbiji. Je l' to sporno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa gde sam ja to hteo dalje da napredujem i kako sam mogao dalje da napredujem od te funkcije ako sam već tada bio na najvišoj funkciji?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ni meni to nije jasno, jer vi ste stvarno stigli bili do političkog vrha.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa nije nikome jasno. A recite ... Osim gospodinu Najsu ... A recite mi, molim vas, pošto ste pominjali ...

TUŽILAC NAJS: Pitanja optuženog nemaju nikakvu vrednost, verovatno ni odgovori. Ipak, on nije tačno prezentirao teze Tužilaštva. Mislim da je njegov uspon na vlast bio u vezi sa određenim stvarima i ja sam se veoma pažljivo izjasnio o tome.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Mogu da idem dalje pretpostavljam. Gospodine Jovanoviću, pitani ste u vezi sa Kutiljerovim planom (Cutileiro Plan). Da li je u pregovorima o Kutiljerovom planu iko učestvovao iz Jugoslavije ili Srbije?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Nije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je u tim pregovorima koje je organizovao ambasador Kutiljero po nalogu Konferencije o Jugoslaviji (Conference on Yugoslavia), učešće bilo samo tri strane u Bosni i Hercegovini, bez ikakvog prisustva bilo koga iz Jugoslavije, iz Hrvatske, iz bilo koje druge zemlje van Bosne i Hercegovine?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. To je bio samo trostrani sastanak predstavnika triju konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini, pod predsedavanjem ambasadora Kutiljera. I drugih lica nije bilo tamo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I te tri strane su se same dogovorile, uz posredstvo Kutiljera, da se prihvati taj plan, pre nego što su izbila bilo kakva neprijateljstva, je li to tačno?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Jeste. To je bio plan koji je nazvan dokument o ustavnom uređenju Bosne i Hercegovine na kantonalnim principima. Tako nešto.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas pogledajte tabulator 22 koji se odnosi na 1993. godinu. Mene interesuje samo jedan, samo kratki element, u kome se govori na samom kraju: "Jednostrano i u prvi plan ponovo svu krivicu svaljuju na bosanske Srbe". Dakle kaže: "Jednostrano i u prvi plan ponovo svu krivicu svaljuju na bosanske Srbe", osuda bosanskih Hrvata vrlo blaga, iako su Rusi (Russians) tražili da se u predsedničkom saopštenju osude i borbe koje se vode u centralnoj Bosni i Mostaru, jer tada je bio rat između Muslimana i Hrvata, takođe. Dakle, i ovde se sva krivica svaljuje na bosanske Srbe ...

TUŽILAC NAJS: Izvinjavam se, ali radi se o komentarima. Ako pogledate tabulator 22, ono što je optuženi rekao za zapisnik, možda sam ja tu nešto pogrešno shvatio, ali sve je to komentar koji je kao uvod za pitanje. Ja ne ulažem često ove prigovore, ali on treba da postavlja razumljiva pitanja.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, molim vas postavite pitanje i izbegavajte te uvodne komentare.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja se bojim da je nesporazum, gospodine Robinson, jer ovo što sam ja pročitao nije komentar, nego citat iz tabulatora 22, citat, piše: "Jednostrano i u prvi plan ponovo svu krivicu svaljuju na bosanske Srbe". To nije nikakav moj komentar, nego citat dokumenta koji je gospodin Najs ovde priložio. I to je na samom kraju.

SUDIJA ROBINSON: U redu. Pošto ste to objasnili, postavite pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da li se i ovde vidi jedna permanentna, permanentan prilaz dvojnih standarda. Na primer, videli smo kod tabulatora 8, odnosno u izveštaju Generalnog sekretara (UN Secretary General) ...

SUDIJA ROBINSON: Ne, to nije dozvoljeno. Sledeće pitanje, molim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Preformulisaću pitanje. Gospodine Jovanoviću, videli smo juče, kad smo analizirali izveštaj Generalnog sekretara i rezoluciju kojom su uvedene sankcije, da u izveštaju piše da su se Srbi, da se JNA povukla, a da su hrvatske snage ostale u Bosni. U rezoluciji su uvedene sankcije Jugoslaviji, a Hrvati su blago opomenuti da povuku snage iz Bosne. U ovom telegramu se govori kako se sva krivica svaljuje na bosanske Srbe, a hrvatska strana ponovo blago upozorava. Da li je to pojava koja prati celu jugoslovensku krizu?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Pa kurs u Ujedinjenim nacijama prema bosanskim Srbima je uvek bio oštriji negoli prema bosanskim Hrvatima, da ne govorim o bosanskim Muslimanima, koji, praktično, nikada nisu bili kritikovani. I taj kurs je bio jedna konstanta. Da li je to političke prirode i kao rezultat razvoja na terenu, to je nemoguće reći, ali činjenica jeste da je jedno izrazito neprijateljstvo prema bosanskim Srbima bilo stalno provlačeno kroz sve te dokumente. Dok, recimo, bosanski Hrvati i Muslimani kad su se tukli, a oni su se posebno okrutno tukli u to vreme, taj vid tog trostrukog građanskog rata nije, praktično, uopšte bio odražavan u dokumentima ili je bio u vidu apela da oni to prestanu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, vi ste juče na pitanje gospodina Najsa rekli da ste pročitali sve ove tabulatore. Možda ste ih pročitali detaljnije od mene, jer ja sam imao manje vremena, pa, molim vas, da mi odgovorite na pitanje: da li je moj utisak ispravan da se u svim tabulatorima uvek pominju, u svim ovim tabulatora koji se tiču, znači, događaja, koji se tiču sadržine rezolucija vezanih za Srebrenicu i tako dalje, da li se spominju stalno samo bosanski Srbi, a nigde Jugoslavija? Da li ste negde našli da se pominje Jugoslavija?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ako je reč o ovim dokumentima iz Ujedinjenih nacija, ja tu nigde nisam našao da se pominje Jugoslavija, već samo kritike upućene na račun bosanskih Srba i pozivi da oni se ponašaju onako kao što je to izražavano u dokumentima Ujedinjenih nacija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodin Najs vam je rekao da, pošto ste morali znati od 12. jula i pitao vas šta ste vi preduzimali, pošto je tamo bio najveći zločin, kako je on to rekao, u Srebrenici, ja ću vam pokazati telegram Akašija (Yasushi Akashi) od 12. jula. Neću da citiram, neću da citiram sve, ali, evo, staviću ga na grafoskop. Inače, taj telegram, piše gore Exibit 713 (dokazni predmet), date admited 28th july of 2004 (datum prihvatanja 28. jul 2004. godine). Prema tome, taj dokument već imate. 12. jula,

dakle, Akaši piše, to je na kraju prvog pasusa: "Nije bilo izveštaja o fizičkom zlostavljanju".

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, verovatno nam je potrebno da vidimo kopiju na grafoskopu. Nije dovoljno da optuženi sa karakterističnim prezirom kaže: "Vi imate taj dokument i ja ne moram da vam ga pokazujem". Ako će da iznosi teze, onda, takođe, mora da poštuje praksu i pravila, tako da bi izašao u susret i Pretresnom veću.

SUDIJA ROBINSON: U redu. Koliko sam shvatio, on će dokument da stavi na grafoskop. Molim da se dokument stavi na grafoskop.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Stavite ga, gospodine Jovanoviću. Možete na levoj strani da pogledate, jer se možda na ekranu ne vidi ovo što sam označio žutim markerom.

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Vidi, vidi se.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, Ujedinjene ... Da, odlično, vidi se. Vidi se ova rečenica koju sam citirao: "Nije bilo izveštaja o fizičkom zlostavljanju". Ujedinjene nacije, koje tamo imaju nekoliko stotina vojnika holandskog bataljona, svoje predstavnike, nemaju izveštaj o tome, a očekuje se da vi nešto ...

SUDIJA ROBINSON: Ne, gospodine Miloševiću. Neću to da dozvolim. To je komentar. Koje je vaše pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospodine Jovanoviću, proći ćemo kroz tu hronologiju. Od tog vremena da li je iko imao ikakvu pomisao o tome da je tamo bilo nekih zločina?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ja nisam imao nikakvih saznanja, niti pomisli, sve do kasnije kada se o tome počelo naveliko da piše i govori, pre svega u Ujedinjenim nacijama, ali i u svetskoj štampi. Ali neposredno posle pada Srebrenice nikakvog saznanja nismo imali ili bar ja nisam imao o tome da su se tamo dešavale neke strašne stvari.

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je, prema našim saznanjima, rukovodstvo Republike Srpske nastojalo i preduzimalo mere da se onemogući i da se kazni nasilje?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Mi smo stalno na to ukazivali i dobijali smo takva uveravanja da oni to zabranjuju. I meni je poznato da je pre, otprilike, godinu dana izašla jedna knjiga u kojoj su sabrani svi ti takvi, sve te takve instrukcije ili naredbe Radovana Karadžića, kao i njegova prepiska sa nekim stranim državnicima. Mislim da se i ovaj dokument tamo nalazi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja vam ne govorim sada o knjizi koja je izašla pre godinu ili dve. Ovo je naređenje koje je negde iz avgusta 1992. godine. Moje pitanje je vrlo precizno: da li je, prema našim saznanjima, rukovodstvo Republike Srpske, prema našim saznanjima u to vreme, nasojalo i preduzimalo mere da spreči svako nasilje na etničkoj ili na bilo kojoj drugoj osnovi i da se poštuju Ženevske konvencije i tako dalje?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: To nam je bilo poznato, jer su nam takva uveravanja pružali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Ja molim da se ovo uvede kao dokazni predmet, jer ovo je dokument, gospodine Robinson.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Jovanoviću, postavljeno vam je pitanje o tome da li je Republka Srpska pokušala i preduzela mere da spreči da se to desi. Da li je kaznila počinitelje? Možete li da mi date primer da je neki od počinilaca kažnjen, za koga ste vi znali u to vreme?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Ja lično nisam u toku tih zbivanja u Bosni i Hercegovini. Možda je bilo, verovatno je bilo, ali ja nisam u stanju da to kažem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Mogu li da idem dalje?

SUDIJA BONOMI: Ono što vi radite je da potvrđujete veoma sugestivna pitanja koja vam postavlja optuženi, a nemate nikakvo lično saznanje o tim okolnostima. I onda je ono što mene brine, da se ovde, možda, radi o potpuno bezvrednim odgovorima na bezvredna pitanja.

SVEDOK JOVANOVIĆ: Pa ja nisam bio u Bosni sve vreme rata i nije mi ... Sem što sam jednom bio u Bijeljini, to je bilo reči, jedne noći i nisam imao nikakvog svog ličnog uvida u situaciju koja se tamo razvijala. Prema tome, ne možete od mene očekivati da ja kažem nešto više od toga.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, ja vam ni nisam postavio pitanje ...

SUDIJA BONOMI: Ja nisam vama uputio nikakvu kritiku, već hoću da dam komentar da su pitanja bez ikakve svrhe.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, vaše poslednje pitanje. Moramo ovo da privedemo kraju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ja imam još nekoliko pitanja, gospodine Robinson. Ne znam zašto bi ovo bilo moje poslednje pitanje.

SUDIJA ROBINSON: Ja ću vam dozvoliti još samo jedno pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Treba mi još nekoliko pitanja. Je l' vi nećete da mi dopustite više pitanja?

(…)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Na početku kaže, na prvoj strani, između ostalog, kaže: "Moj specijalni predstavnik je na sastanku sa predsednikom Miloševićem pokrenuo pitanje … Učinjeni su razni napori od mog specijalnog predstavnika da dobijemo pristup UNPROFOR-u u Srebrenici i Žepi. Moj specijalni predstavnik je pokrenuo to pitanje na sastanku sa predsednikom Miloševićem 12. avgusta 1995. godine Kada je spomenuo obavezu koju je general Mladić preuzeo u odnosu na generala Smita, po pitanju pristupa Međunarodnog komiteta Crvenog krsta nestalim licima iz Srebrenice. Predsednik Milošević je obećao da će uraditi sve što može da ubedi generala Mladića da odobri takav pristup ICRC-u (Međunarodni komitet Crvenog krsta), ali je rekao da ima poteškoća da komunicira sa generalom Mladićem".

SUDIJA BONOMI: Gospodine Jovanoviću, da li ste vi prisustvovali tom sastanku između tog predstavnika i gospodina Miloševića?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Ja mislim da tada više nisam bio ministar spoljnih poslova i da je prisustvovao gospodin Milutinović. Verovatno on.

SUDIJA BONOMI: Hvala vam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U depeši koju 14. avgusta šalje… 14. avgust, znači, više od mesec dana posle događaja u Srebrenici. Akaši šalje, to vam je vaš dokazni Predmet 714 ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, koje je vaše pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa moram da mu skrenem pažnju na ovu depešu u kojoj se, upravo, govori … Depeša Akašija, depeša Akašija Ananu (Kofi Annan) u Ujedinjenim nacijama, koji je bio podsekretar tada, valjda, za operacije. On objašnjava, piše ovde: "Predlažem da su nedavne navodi koje su se pojavili u štampi o ljudskim pravima ...

SUDIJA ROBINSON: Gde se to nalazi?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: To se nalazi u depeši Akašija Ujedinjenim nacijama od 14. avgusta. Pretpostavljam, na osnovu toga je pravljen i ovaj izveštaj i on kaže na kraju prvog paragrafa te depeše, staviću je na grafoskop: "Predlažem da se nedavni navodi koji su se pojavili u štampi o kršenjima ljudskih prava čine da takav pristup takav bude još važniji ...

SUDIJA KVON: Molim vas da to stavite na grafoskop i da onda čitate. Uradite onako kako treba i poštujte redosled. Da li je to dokazni predmet 714 ili 713? Možemo li da vidimo gornji deo dokumenta? Da, radi se o dokaznom predmetu 714.

SUDIJA BONOMI: Gospodine Jovanoviću, da li vi imate lična saznanja o ovome?

SVEDOK JOVANOVIĆ: Ja sam tada bio ministar. Tih dana sam prestao, nešto malo iza toga, pa ne mogu iz ove daljine da se setim. Ako je stigao taj telegram, onda sam bio u toku. Ako nije, onda nisam mogao biti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, ja pokušavam ovde da pokažem da 12. avgusta nije bilo poznato šta se dogodilo u Srebrenici. A ako pogledate, ako pogledate Rezoluciju Saveta bezbednosti (UN Security Council Resolution) koja je u tabulatoru 57...

SUDIJA ROBINSON: Koje je vaše pitanje? Postavite pitanje. Nemojte da držite govor. Postavite svedoku pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Jovanoviću, da li se ovde, uopšte, govori i da li ovde postoji bilo kakav podatak da se nešto teško desilo u Srebrenici? Da li iko o tome zna u tom trenutku?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Ni mi nismo ništa znali, a iz ovoga se vidi da ni gospodin Akaši nije bio upoznat, ali da je činio napore da se nešto više sazna.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A, molim vas, da li se vidi da ni 21. decembra 1995. godine, kada je Savet bezbednosti usvojio Rezoluciju 1034, znači, decembra 1995. godine, u rezoluciji stoji: "Kršenja međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava u Žepi, Srebrenici, Banja Luci i Sanskom Mostu moraju biti u potpunosti ispitana od strane relevantnnih međunarodnih institucija i Ujedinjenih nacija". Dakle, tada se govori da treba da bude, da treba da bude ispitana ... Da li je to vreme, znači, kada se ta Rezolucija donosi, već vreme kada međunarodne snage, mesec dana posle Dejtona (Dayton), ulaze u Bosnu i Hercegovinu?

SVEDOK JOVANOVIĆ – ODGOVOR: Da. Iz toga što ste pročitali stoji da je bilo potrebno da se svi ti glasovi i informacije, navodne, provere od strane relevantnih faktora. Nije se ni u tom trenutku moglo sa sigurnošću ništa reći da se tamo desilo nešto strašno.

(Svi transkripti preuzeti su sa www.hlc.org.yu)

PRESRETNUTI TELEFONSKI RAZGOVORI

1991.

Dobrica Ćosić: Hag je Minhen.

Radovan Karadžić: Da, da.

Dobrica Ćosić: To je jedan novi Minhen, nove epohe, nije bukvalno sve isto ali istorija ima neke svoje determinacije koje se ne okončavaju onako kako se nama čini.

Radovan Karadžić: Na starom kontinentu je sve staro. Sve je to stereotip. To je sve stereotip. Sve se ponavlja.

Dobrica Ćosić: Ovde radi istorija. Pojavila se jedna teorija u filozofiji: kraj istorije; to su počele neke budale da šire...

Radovan Karadžić: Ma kakvi...

Dobrica Ćosić: Međutim, istorija radi punom parom.

Radovan Karadžić: Ma kak'i...

Dobrica Ćosić: Kostimirana.

Radovan Karadžić: Tek će evropski nacionalizam da se razbukta. Oni misle da je prošlo vreme nacionalizama. Ma nema govora. Kakvi to... to će Slovenci da nestanu zbog tih evropskih nacionalizama.

Dobrica Ćosić: Ma kakvi to će čitavi narodi da potonu i države i...

Radovan Karadžić: Da potonu potpuno, da postanu privjesci, obični.

Dobrica Ćosić: Apsolutno.

Radovan Karadžić: Ovaj Havel je uništio Čehoslovačku.

Dobrica Ćosić: E taj naš kolega postade takva budaletina. Mali je bre on.

Radovan Karadžić: Mali je, mali čovječuljak, I vidite da ta srednjeevropska filozofija...

Dobrica Ćosić: Ništa.

Radovan Karadžić: Ništa nema tu šokova. To nema fundamenta uopšte.

Dobrica Ćosić: Slušaj, pa nije slučajno. Oni imaju dva najizrazitija pisca.

Radovan Karadžić: Kundera.

Dobrica Ćosić: Ne, ne, ne...

Radovan Karadžić: Nego?

Dobrica Ćosić: Švejka i Kafku.

Radovan Karadžić: Da, da...

Dobrica Ćosić: Jedan zajebava se

Radovan Karadžić: A drugi se žali stalno.

Dobrica Ćosić: Okončava

Radovan Karadžić: Da jeste.

Dobrica Ćosić: Okončava istoriju.

Radovan Karadžić: Da, da...

Dobrica Ćosić: I čovekove aktivnosti

Radovan Karadžić: Da, da

Dobrica Ćosić: Taj erotizam, šta to sve znači Kundera i svo to društvo.

Radovan Karadžić: Da, da tačno, tačno

Dobrica Ćosić: I kad se gleda ta cela istorija i pogledaš umetnost ništa originalno ta srednja Evropa nema.

Radovan Karadžić: Pa ne može mit da napravi.

Dobrica Ćosić: Sem katoličanstva, ona nema ništa.

Radovan Karadžić: Ništa, ništa... i to je neko prljavo katoličanstvo koje se stalno žali i tuži se. I mislim da nema tužnije stvari nego slovenski narod koji je katolički.

Dobrica Ćosić: Jeste to je...

Radovan Karadžić: Zaista sudaren sam sa sobom.

nterni broj: CD-5-30-11/01/001
PREDMET: Razgovor vodjen dana 08.06.1991. godine izmedju Ćosić Dobrice i Karadžić Radovana

Kontrola telefona:
Kodna oznaka: “LATAS”

Karadžić Sonja: Da?

Ćosić Dobrica: Halo, Ljiljana.

Karadžić Sonja: Sonja ovde.

Ćosić Dobrica: Dobro veče, Dobrica Ćosić....

Karadžić Sonja: A, dobro veče, poštovanje kako ste?

Ćosić Dobrica: Je l' vam tata kod kuće?

Karadžić Sonja: Jeste, samo momenat sačekajte.

Ćosić Dobrica: Aj, ako spava ne dirajte ga.

Karadžić Sonja: Ne, ne spava, razgovara na drugi telefon, samo momenat.

Ćosić Dobrica: (smije se) E, jadan.

Karadžić Sonja: (smijeh) Jeste.

Ćosić Dobrica: Gde je mama, šta radi mama? Halo… (Dok Ćosić čeka na vezi čuje se kako Karadžić razgovara na drugom telefonu, a zatim Ćosić Dobrica govori:" Drži Radovana ovdje dok se ja javim na drugi telefon".)

Karadžić Radovan: Halo.

Božica: Radovane!

Karadžić Radovan: Da?

Božica: Božica. Evo Dobrica ode sad na drugi telefon. Kako ste?

Karadžić Radovan: Evo dobro je, kako ste vi?

Božica: Pa, eto. Šta je ovo ... nešto izjavljivao večeras?

Karadžić Radovan: Molim?

Božica: Nešto je ovaj izjavio ovde.

Karadžić Radovan: Ne znam šta je izjavio ovaj..malo prije me zvao, prije pola sata.

Božica: Ja?

Karadžić Radovan: Zvao me, kaže da nešto su oni osudili stvaranje posebne stranke, aa..

Božica: Da, da

Ćosić Dobrica: Evo, evo sam ja.

Karadžić Radovan: Aha.

Ćosić Dobrica: Radovane, dobro veče.

Karadžić Radovan: Dobro veče.

Ćosić Dobrica: Ovaj, bio sam te sinoć tražio, nije, nisam te našao. Hteo sam da ti nešto kažem, što je...aa.. Tu sam, su me neki ljudi sreli, nije važno ko ime i prezime i kako.

Karadžić Radovan: Aha.

Ćosić Dobrica: Jesi ti bio skoro u Banja Luci?

Karadžić Radovan: Aa.., pa nisam bio nedelju dana, deset, desetak dana i više.

Ćosić Dobrica: Aha. Moraš malo da se pozabaviš njima više. Mislim da se nešto javlja tamo, neki, neki, neki problemi.

Karadžić Radovan: Da, da. Pa malo sam ja upoznat, ali ja ih pustim da oni naprave gluposti.... oni bi malo htjeli da, da idu pred rudu potpuno ne, ne, neee.. nemotivisano i bez, bez pravog razloga i razuma. Njima se tu autonomaštvo dopada, onda...

Ćosić Dobrica: Ja nisam htio da prihvatim razgovor uopšte. Rek'o sam to, izvinite ja to ne znam, vi imate... Da, da. A onda oni kažu, niti želim da se u to uopšte mešam, da ne znam te stvari...

Karadžić Radovan: Ja neću, ja neću da pravim drame, inače bi ja mogao da ih posmjenjujem sve.

Ćosić Dobrica: O, nemoj, nemoj, nemoj...

Karadžić Radovan: Oni prave budalaštine, ali ja im ovaj... ili naprave neke stvari stvarno dobro, medjutim ima tu ljudi brzih i ne..nesmirenih kojima uopšte, koji uopšte ne znaju šta je dosta.

Ćosić Dobrica: I onda oni kažu da kaže znate ali ovaj Radovan nema vremena za nas. Sada on se za nas ne interesuje, on se bavi Sarajevom, on se bavi o Hercegovini, on se bavi ne znam čim. On se za nas ne interesuje, nema vremena za nas i tako dalje. Onda sam rek'o: čekajte nije tačno.

Karadžić Radovan: Nije, nije to tačno. Ovi ov..ovdje se bitka bije, a oni sad polako neka realizuju svoju, svoju krajinu i tako to.

Ćosić Dobrica: Da, da. To oni to, tako da to sam hteo tako ti kažem da to znaš, da.

Karadžić Radovan: Jer oni su htjeli nešto da prave i sa, sa Kninom i tako dalje. Ja sam im reko nemojte da radite ništa to. Nije ni…

Ćosić Dobrica: Razume se, razume.

Karadžić Radovan: Ovaj je sad Milan napravio ovu glupost, pa ovi moji... Evo sad sam baš razgovarao sa podpredsjednikom vlade, to je naš čovek. Ovo sa ovom vježbom u Drvaru.

Ćosić Dobrica: Kakvom vježbom?

Karadžić Radovan: Pa izveli su danas vježbu u Drvaru sa svojim ovaj, svojom jedinicom. Stopedeset bataljona, stopedeset ljudi specijalaca.

Ćosić Dobrica: (Smijeh) O, bože dragi.

Karadžić Radovan: I sa ciljem kaže da se izvrše granice izmedju Knina i Bosne.

Ćosić Dobrica: (Kroz smijeh) O, Bože gospode.

Karadžić Radovan: A, a sad je tu drama ovde za, Izetbegović zasjeda sa ovim odborom za ... Savjetom za narodnu odbranu i Savjetom za zaštitu poretka i...

Ćosić Dobrica: Da, da, da.

Karadžić Radovan: Pa onda ovi napadaju armiju, što nije stala na granicu i tako dalje. Mislim mnogo je gluposti, i sad ovaj moj predsjednik Vlade, podpredsjednik Vlade je dobro to izveo da se to ne može. To je neka s...

Ćosić Dobrica: Pa to ti je, oni vidiš izdvojili se iz stranke. To sve ide tako, na tu njihovu avanturu.

Karadžić Radovan: Da.

Ćosić Dobrica: To liči vrlo mnogo na, ponekad na, na...

Karadžić Radovan: Da jednostavno nije. Kad bi vodjenje politike bilo tako jednostavno kako oni zamišljaju onda bi to bilo, to bi vodio svako, politiku, je li?.

Ćosić Dobrica: (Smijeh).

Karadžić Radovan: To je onako kao pravolinijski pucaju, ovaj bez, bez razmišljanja, šta može da proizvede, koje posljedice.

Ćosić Dobrica: Da, da.

Karadžić Radovan: A ovde najneposrednije, recimo može da proizvede posledice da MUP Bosne pojačano kontroliše taj granični prelaz.

Ćosić Dobrica: Ma sve može, pa naravno.

Karadžić Radovan: E, ja ne mogu to da spriječim a to je jedino mjesto gdje može da im se pomogne, tuda im se ..

Ćosić Dobrica: ...

Karadžić Radovan: Tuda im se hrana probacuje, tuda im se ćebad probacuje i tako dalje. I on jedinu granicu koju treba da poštedi incidenata, on tamo pravi gluposti.

Ćosić Dobrica: Lud čovek... Je li Radovane ti... kod..., kad ti dolaziš, utorak u Beograd, je l'?

Karadžić Radovan: Ne znam, mi imamo skupštinu u utorak, pa je utorak su ekonomski problemi, jer su nam nametnuli radnike. Pokušavajući da nas, nas optuže da mi ovaj aa.. forsirajući političke probleme zanemarujemo ekonomske. Medjutim, mi smo to lukavo izveli, pa smo rekli utorak čitav se posvećuje ekonomskim problemima. Onda u srijedu imamo ovaj radnike.

Ćosić Dobrica: Aha.

Karadžić Radovan: Imamo ovu aa.. političku (stranu …?).

Ćosić Dobrica: Slušaj ovaj. Je l' ti imaš neke posebne razloge da govoriš (studentima Beograda?)

Karadžić Radovan: Pa nemam. Ali ne vjerujem ni da ću stići na to.

Ćosić Dobrica: Ja mislim, ako nemaš posebne razloge govori na televiziji. Nemoj da ulaziš u to, u ta rulja šarena.

Karadžić Radovan: Mogu ja da snadjem s njima. Nije, nije mi to meni problem ali...

Ćosić Dobrica: Šarena je to rulja i to je mala publika za tebe. Šta će ti to.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Nemoj da trošiš snage na to.

Karadžić Radovan: Medjutim neću stići ja da dodjem, radi toga što je u srijedu skupština ovdje. Ja moram da im javim. Jesu li oni to objavili već?

Ćosić Dobrica: Pa ne znam, čuo sam. Ne znam dal' je to...

Karadžić Radovan: Ja, oni su trebali da me nazovu, da pitaju da potvrdim. Ja im, ovaj... jer mi imamo skupštinu, ja sam mislio da će skupština završiti utorak. Medjutim ona će sigurno u srijedu tek doći na red naši proble.. ovi politički...

Ćosić Dobrica: Dobro, kad će da dodje tamo ovaj aa...Milošević i Tudjman? Gdje vode razgovore? Tamo?

Karadžić Radovan: U srijedu, u Splitu. Pravo da vam kažem ja ne volim što ide u Split.

Ćosić Dobrica: (Blagi smijeh).

Karadžić Radovan: Mislim da je to vrlo opasno i ovde su recimo za utorak pozvali sve hirurge na vježbu vojnu.

Ćosić Dobrica: Gde?

Karadžić Radovan: U Hrvatskoj?

Ćosić Dobrica: U Hrvatskoj. Na vojnu vežbu?

Karadžić Radovan: Da.

Ćosić Dobrica: Oni spremaju rat?

Karadžić Radovan: Oni spremaju rat i bojim se da u sklopu toga ne učine šta i Miloševiću. Jer to je mislim... šta ima da hoda okolo po Jugoslaviji. To treba da se ...

Ćosić Dobrica: Pa to treba da se sedne, pa da se razgovara u Beogradu ili..

Karadžić Radovan: U Beogradu u.. može i u okrilju saveznih organa. Mislim da, i ja, ja ću mu savjetovati da ne ide tamo.

Ćosić Dobrica: Kakav je (?)

Karadžić Radovan: Ne znam ali prihvati će on to, jer to završeno.

Ćosić Dobrica: Sad je to gotovo, gotovo. Samo ja nisam znao gde je to.

Karadžić Radovan: Ma u Splitu, nije treb'o da prihvata izvan Beograda nigdje više. Savezne ustanove i gotovo tu.

Ćosić Dobrica: Da, da, mada velika je odgovornost.

Karadžić Radovan: Da.

Ćosić Dobrica: Velika je odgovornost, da se nešto dogodi tamo, taman posla, onda je to rat.

Karadžić Radovan: ... zna šta je.

Ćosić Dobrica: Onda... više niko ne zaustavi.

Karadžić Radovan: Da, ali mislim da su oni ludi. Mislim da, da Tudjman nije normalan.

Ćosić Dobrica: Da, ima, ima dokaza, ima i takvih dokaza.

Karadžić Radovan: Da, postoji razlog...

Ćosić Dobrica: Taj čovek je neurotičan ili ma'nit, ili nešto mu fali, tako.

Karadžić Radovan: Da, a oko njega ima tih, tih budala mnogo. Ovaj, ovde smo bili, mislim da su, malo su nam zadali problema aa..ovaj Slobodan i Momir što su prihvatili ovo kao polaznu osnovu. Mada je to...

Ćosić Dobrica: Pa, mi smo o tome razgovarali ja.-. pričaću ti. Ja mislim vi ste to prihvatili kao polaznu osnovu..

Karadžić Radovan: Da. To je, toje mudro bilo što se tiče...jer ovi su se pripremili bili da se izoluju i njih dvojica

Ćosić Dobrica: Neophodno je da se to prihvati kao, kao polazna osnova. Mada sam, sam koncept ne može da se odbrani, jer tu ima nerešivih suprotnosti.

Karadžić Radovan: Da, da. To da, narešivih suprotnosti ima, zaista.

Ćosić Dobrica: Ja sam se, kad sam o tome govorio, ja sam im'o u vidu tvoj stav jedan i to sam citirao. Odmah sam rek'o, slušajte, ako se to opšte prihvati onda pazite mi, gde dovodimo Bosnu.

Karadžić Radovan: Da, da, mi to ne možemo prihvatiti, ali problem je u ovome. Ja znam da su oni hteli da pripreme... čak su išli sa vrlo ružnim konfederalnim konceptom. I htjeli su možda da izazovu ovako brzo odbijanje od strane Miloševića i Bulatovića da bi mogli pred javnošću da ih aa.. op..

Ćosić Dobrica: Ne,ne, oni moraju da prihvate kao razgovor...

Karadžić Radovan: Da.

Ćosić Dobrica: ...i morali (?) smo da... njih.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Da oni dokazuju javnošću i čitavom svetu njihove namere. To im je prilika da ih na konkretnijim ra..argumentima i konkretnim argumentima pokažu da ne žele nikakvu Jugoslaviju. Nego žele...

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: ...razlaz, samo traže proceduru.

Karadžić Radovan: Da, da. E sad ovaj, aa.. sad smo mi u teškoćama i mi moramo da izadjemo sa svojom platformom, odnosno sa pogledom na ovu platformu i pošto je ona za nas neprihvatljiva potpuno, mi moramo da nadjemo jednu političku formu, vrlo mudru, jer smo sada mi u opasnosti da kažu, ovaj svi su u Jugoslaviji prihvatili, samo SDS Bosne i Hercegovine je protiv.

Ćosić Dobrica: A zašto vi žurite da se izjašnjavate?

Karadžić Radovan: Pa moramo u srijedu, imamo Skupštinu.

Ćosić Dobrica: A vi se na skupštini mora da izjas...

Karadžić Radovan: Pa ja, jer i kod nas je to bio zahtjev, prva tačka dnevnog reda mora biti položaj Bosne u Jugoslaviji.

Ćosić Dobrica:

A to je vaš zakon.

Karadžić Radovan: Jer oni polako zakone donese. Mi sprečavamo da se ti zakoni donose koji učvršćuju Bosnu kao suverenu i izvan Jugoslavije. Nove zakone o centralizaciji i tako dalje. Prosto mislim vrlo, vrlo ovako opasne, dalekosežne posledice mogu biti. Recimo pokušavju da koncentrišu svu moć u Sarajevu. Ponašaju se, mogu da vam kažem, krajnje nekorektno. Naročito tamo gdje su većina, to je nevidjeno, to je već kao u Libanu, gradjani, mi smo gradjani trećeg reda tamo gdje, gdje smo manjina. Vidite recimo Ćopiću ruše spomenik.

Ćosić Dobrica: Da, to je, to je veliki dogadjaj.

Karadžić Radovan: To su, sve su...

Ćosić Dobrica: Takav jedan pokazatelj, jedno...

Karadžić Radovan: Sve je to, govore da, da Bosna neće moći da postoji u ovakvim granicama, odnosno neće moći da postoji u ovakvim opštinskim granicama.

Ćosić Dobrica: Davno nisam, davno nisam čuo takav dok.., argumenat i mislim taj dogadjaj je od velikog, od veliki...

Karadžić Radovan: Da, da. I sad ovi moji iz Krupe, tamo oni su spremni. I oni su s ove strane rijeke. Sa desne strane rijeke, a oni su spremni da prekomponuju opštine, da dio Sanskog Mosta i Krupe formira srpsku opštinu i gotovo. I on...

Ćosić Dobrica: Da, da.

Karadžić Radovan: I to će se dešavat širom Bosne i Hercegovine. Naprosto teško je živjeti zajedno kada se ne poštuje ni pravo, ni država, ni ništa.

Ćosić Dobrica: Je li, a Branku kad treba da se otkrije taj spomenik?

Karadžić Radovan: Pa trebalo je šesnaestog sada da se otkrije i crkva i spomenik, medjutim..

Ćosić Dobrica: Sad se je porušilo to?

Karadžić Radovan: Da, da, odvalili su to, to je vrlo skupo, ta jedna ploča iz Južne Afrike, to smo već objavili.

Ćosić Dobrica: Polomljeno, je li?

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: A j,ja,ja,. Da. To je veliki dogadjaj. Ko to treba da otkrije?

Karadžić Radovan: Pa ja ne znam, treba da bude i Patrijarh tamo i ...

Ćosić Dobrica: Da. Ko treba od pisaca?

Karadžić Radovan: Ne znam, ne znam ko je, koga su ljudi predvidjeli.

Ćosić Dobrica: Aha. Ne znam, to je isto dogadjaj. To moramo mi da se dogovorimo odavde ko će da otkrije to, ko će...ne da otkrije, ko će da dodje.

Karadžić Radovan: Spomenik neće biti gotov.

Ćosić Dobrica: Neće biti gotov?

Karadžić Radovan: Neće biti gotov.

Ćosić Dobrica: Onda nema od tog'...

Karadžić Radovan: Neće biti gotov, to je sve tamo mislim...

Ćosić Dobrica: Da, da, da. Dobro, dobro. To sam hteo da ti javim da znaš. S obzirom da ti sve znaš onda u redu. Ali samo ja sam hteo da ti kažem šta se...

Karadžić Radovan: Ja bih volio, ne samo da bi volio, nego mislim da je to aa.. uslov bez koga se dalje ne može. Mora da se koordiniše iz jednog, iz jednog mjesta. Ne može ovako da pravi svako svoje gluposti.

Ćosić Dobrica: Ja sam tebi, ako ti budeš se pojavio za jedno nedjelju dana, ne znam o čemu ste vi razgovarali, ja ću tebi da izložim neki pogled, koji mislim da neće biti, neće biti suprotstavljen tvome, naprotiv mislim da je...

Karadžić Radovan: Da, ja mislim da mi moramo sa savjetom da idemo dalje.

Ćosić Dobrica: Zaključak je čak istovetan i.. ovakav savet više ne možemo neće stranke, to je gotovo.

Karadžić Radovan: Pa ne, aa..neka neće, neke neće, neke hoće.

Ćosić Dobrica: Ne. Mi možemo nešto drugo da, da napravimo ali to kad se, kad se vidimo.

Karadžić Radovan: Da. Dobro.

Ćosić Dobrica: Možemo nešto drugo.

Karadžić Radovan: Ja sam malo Vuka napao na konferenciji za štampu.

Ćosić Dobrica: Da čuo sam, video sam. Sutra će on da ti to odgovori.

Karadžić Radovan: Vjerovatno će da odgovori. Medjutim mislim da je to zaista jedna funjara. On sad, ako sad on može da govori o boljševičkoj vlasti onda, onda zaista nema obraza.

Ćosić Dobrica: To, to slušaj, to što on sprema sutra u Beogradu. Najavio je večeras na televiziji da će se boriti sve dotle dok ne budu pušteni iz zatvora (?). Ponovo dramatizuje stvar, kao da neko zatvara puteve, hapsi, njegove funkcionere i da će trajati miting dok ne budu pušteni ti iz zatvora. Očigledno on po nalogu Amerikanaca...aa...

Karadžić Radovan: Da, da. A jel' ima nekog u zatvoru?

Ćosić Dobrica: Negde su mu nekog uhapsili kaže. Ko zna zašto i ko zna koga.

Karadžić Radovan: Ali kakvu on laž kaže, da mi pravimo barikade, da ne bi njegove pristalice došle. Pa i on nema ni jednu jedinu, ni jednog jednog pristalicu u Bosni.

Ćosić Dobrica: Da, da.

Karadžić Radovan: Nigdje ni jednog pristalice u Bosni nema to je... to mislim treba zaista, sve češće, u..

Ćosić Dobrica: Vrlo je, vrlo je važno, vrlo je važno kako će sutra se poneti. Šta on sutra može te svoje rulje militantne i tu će biti i .....tog antisrpskog i plačenićkog šljama.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: .... sudeći, to je onako jedna regresija velika političkog života srpstva...

Karadžić Radovan: Da, da, a je li demokrata ne ide s njim, je l'?

Ćosić Dobrica: Ne ide, ne ide, ni ide niko.

Karadžić Radovan: Trebala bi policija... savjetovati policiju da čuva objekte i da ih pusti...

Ćosić Dobrica: Ništa policija neće raditi, apsolutno.

Karadžić Radovan: Da ih puste sat vremena dva, nek razbijaju...

Ćosić Dobrica: Apsolutno će ih pustiti, neće ih ništa smetati, jedino ako oni ne isprovociraju napad na Skupštinu što, što govore.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Prete napadom na Skupštinu.

Karadžić Radovan: Da, e, pa dobro, to je onda druga stvar ali objekte, objekte moraju čuvati. Medjutim...

Ćosić Dobrica: Jer taj... a možda i lažu, jer napad na Skupštinu mora da izvrši iz ...znate kako. To je velika i veliki rizik i velika nesreća koji će da osvoji Skupštinu. Što oni prete ovako njihovi aktivisti govore. Da l' je to tačno, ne znam. To je to, Vuk hoće. A ko zna šta on namerava, on je lud čovek.

Karadžić Radovan: Ne, on je zaista lud, a ne samo da je lud nego je i djubre jedno izdajničko i...

Ćosić Dobrica: Je, to je funjara, to je...

Karadžić Radovan: ...svinja. To mora da se kazni (?) i ovi Amerikanci koji su bili ovde. Bilo ih je dvadesetak.

Ćosić Dobrica: Da, da. Vrlo su zadovoljni.

Karadžić Radovan: Jeste li ih vidjeli posle? Jeste?

Ćosić Dobrica: Jesam.

Karadžić Radovan: Mi smo dugo razgovarali i oni su ...

Ćosić Dobrica: Vrlo su zadovoljni, dosta su iznenadjeni, iznenadjeni su tvojim stavom, tvojim, u najboljem smislu. Jako su zadovoljni.

Karadžić Radovan: E baš mi je drago.

Ćosić Dobrica: Je, jako, oni su uveče bili. Ja sam ih vodio na večeru, uveče.

Karadžić Radovan: Aha.

Ćosić Dobrica: Ove glavne ljude tamo, oni su ispričali da su prosto su, iznenadjeni su tvojim shvatanjima, stavom i to je to, prosto radosno da je tako...

Karadžić Radovan: Ja, baš...

Ćosić Dobrica: ...izuzetno uspešno.

Karadžić Radovan: Baš mi je drago i vidio sam da su ...da dosta se, ovaj, saglašava. Oni su vrlo konkretna pitanja, to su praktični ljudi.

Ćosić Dobrica: To je praktični ljudi, to nisu frazeri i, i, i...S

Karadžić Radovan: Dva sata konkretnih pitanja, ja sam na to odgovarao tačno onako kako jeste. Bilo je nekoliko još mojih ljudi.

Ćosić Dobrica: Da, da.

Karadžić Radovan: I kažu mi, Perišić mi kaže da su rekli za SPO, kad su završili našu posjetu kaže ne daj bože da ovaj ološ dodje na vlast.

Ćosić Dobrica: (Smijeh)

Karadžić Radovan: To je nevjerovatno. Znači i oni su ga pročitali potpuno.

Ćosić Dobrica: Da, da.

Karadžić Radovan: I u Švajcarskoj je pročitan i svuda je to. Al' eto, to je još tu u Srbiji i to samo u tom Beogradu koji...

Ćosić Dobrica: U Beogradu, u Beogradu.

Karadžić Radovan: Koji ima svašta.

Ćosić Dobrica: Nešto, nešto su lumpen proleterijata...

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: ...za poštenog mladog, zavedenog, opustošenog Šuvarovskog sveta, Šuvarove omladine.

Karadžić Radovan: Da, da, da.

Ćosić Dobrica: Dobro, ako... čućemo se pet razume se, sutra veče ćemo se opet čuti i reći ću ti šta je ovde bilo.

Karadžić Radovan: Eto, važi.

Ćosić Dobrica: ....ne znaš.

Karadžić Radovan: Važi. Mi radimo svoju platformu, radićemo sutra, al' ću uveče biti u ovo doba kući.

Ćosić Dobrica: E, dobro.

Interni broj: CD-5-30-11/01/006
PREDMET: Razgovor vodjen dana 15.02.1992. godine izmedju Karadžić Radovana i Ćosić Dobrice

Kontrola telefona:
Kodna oznaka: “LATAS”

Karadžić Radovan: ‘Alo.

Ćosić Dobrica: O Radovane!

Karadžić Radovan: Dobar veče.

Ćosić Dobrica: Dobro veče, večeras sam te gledao na izjavi, ovu tvoju, ovde preneo Beograd.

Karadžić Radovan: Aha šta, ovo na dnevniku jel’?

Ćosić Dobrica: Da.

Karadžić Radovan: Aha.

Ćosić Dobrica: Da, i to se završilo kako se moralo završiti.

Karadžić Radovan: Da samo što sada ja sada imam jak osjećaj da Alija hoće podjelu takodje odnosno neku, Alija neće da to gura jer vidi da mi to guramo i Hrvati isto to hoće.

Ćosić Dobrica: A dobro Hrvati, ja nisam razumeo, oni taj njihov referendum je... čemu onda?

Karadžić Radovan: Oni će sa svojim pitanjem, to je dobro, ja sam im rekao.

Ćosić Dobrica: Ma bogati za Hrvate?

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Samo za Hrvate.?

Karadžić Radovan: Pa to upravo ispada kako treba.

Ćosić Dobrica: Jel’?

Karadžić Radovan: Pa tri nacionalna referenduma i onda imamo znači tri političke volje.

Ćosić Dobrica: (Smije se)

Karadžić Radovan: Ne može bolje.

Ćosić Dobrica: Ma da, pa to je, ja sam se uplašio da oni imaju dupli, pravo da ti kažem, razumeš?

Karadžić Radovan: Da.

Ćosić Dobrica: Nisam bio, nisam to razumeo, nisam to pažljivo pratio.

Karadžić Radovan: Ja, a oni sad prema onome što meni kažu odnosno prema onom kako se ponašaju, oni neće ni unitarnu Bosnu ni bilo kakvu Jugoslaviju. Ja sam onda rekao, neki dan sam rekao i novinarima sve nabrojao šta ko hoće i ja sam rekao, sve to moramo poštovati.

Ćosić Dobrica: Sjajno si ti to formulisao.

Karadžić Radovan: Jeste li gledali taj dio?

Ćosić Dobrica: Sjajno.

Karadžić Radovan: Da ovi neće to moramo poštovati, ovi neće to moramo poštovati.

Ćosić Dobrica: To je bilo kolosalno formulisano,najjednostavnije i najubedljivije To je kolosalna formulacija. To je prosto mali jedan ovako uzorak, uzorak kako treba odgovarati jasno i bistro... i mudro i tvrdo.

Karadžić Radovan: Da svačiju volju moramo poštovati, a ukinuti bilo kome mogućnost da dominira.

Ćosić Dobrica: Potpuno demokratski i pošteno. Nema, to je izvanredan odgovor. To je onako, divio sam ti se.

Karadžić Radovan: A to su dali gore isto to, je li?

Ćosić Dobrica: Kako da ne. ……..To je kolosalan, demokratski i ne može biti bolje od..…….

Karadžić Radovan: Tako da je sad, tu smo nastupili tako i sa Evropljanima. Ja mislim da su oni otišli tamo i bili su vrlo korektni. Mislim da su otišli sa jednim uverenjem da se Bosna, ovakva kakva je, ne samo da mislim, nego i osećam i to su na neki način i rekli, da se Bosna ovakva kakva je ne može priznati nipošto.

Ćosić Dobrica: Odakle su ti, koje su bile krupnije ličnosti.

Karadžić Radovan: Pa ovaj je zamjenik De Pinjeirov. Da,da, njegov zamjenik.

Ćosić Dobrica: Aha, pa dobro, onda je to ipak nešto.

Karadžić Radovan: To je prilično visoko.

Ćosić Dobrica: Da, da.

Karadžić Radovan: To je kao Viliams (?) kod Karingtona,…

Ćosić Dobrica: Aha, da, da.

Karadžić Radovan: Tako da to ovako i sad, ići ćemo vjerovatno uskoro, oni su tražili da idemo negdje u Evropu slijedeći put, pa onda ponovo

ovdje. Ja lično bih najviše volio ovdje, mada Alija manipuliše tu smo ga isto i uhvatili. Nisu dali da udje pet nez.. predstavnik, pet nezavisnih poslanika Kalinić.

Ćosić Dobrica: A Kalinić ?

Karadžić Radovan: E, a znači biraju opoziciju to sam ja odmah na licu mjesta rekao, evo gospodo vidite jednu od manipulacija. Oni biraju koja opozicija će tu, onda je Kecmanović dobro nastupio, onaj iz SPO je nešto gnjavio ali je u osnovi i on rekao ili protiv referenduma ili kantonizacija. Kecmanović je isto tako protiv referenduma ili kantonizacija.

Ćosić Dobrica: I on?

Karadžić Radovan: Ja, ja koncenzus, kantonizacija, da, da, onda Kalinić isto tako, onda je socijalista bio protiv referenduma, odnosno da se odloži referendum. Jedino su komunisti bili izričito za referendum.

Ćosić Dobrica: A, ovi Durakovićevi?

Karadžić Radovan: Da, Duraković je potpuni prethodnik ovoga i to je potpuna koalicija.

Ćosić Dobrica: Dobro je.

Karadžić Radovan: Tako da su sad morali da ponesu tamo i oni sutra, prekosutra imaju u ponedjeljak ministre, pa će im onda prenese tamo.

Ćosić Dobrica: Je li, meni se čini, tako prateći to naravno to je jedino danas što ih interesuje u političkom životu njihove zemlje, meni se čini da su Hrvati, da se centar, da je Zagreb se odlučio vrapca na Neretvi, a da se odrekne goluba na Drini.

Karadžić Radovan: Da, da jasno, mada je on večeras smo uklonili smo neku minu, koju su bili postavili vjerovatno HOS-ovci duboko u našem prostoru tamo tako kod Tasovčića. Oni vrlo lukavo igraju znate i tu je, i tu mora da se, ako se bude nešto definitivno sa njima radilo, tu moraju, oni moraju da obezbijede garancije za to, jer oni su recimo i osamnaeste godine, imamo utisak po dogovoru, ostavili neke rezerve prema Jugoslaviji, klerikalni krugovi. Oni uvijek ostave.

Ćosić Dobrica: U Bosni ?

Karadžić Radovan: Ne u Hrvatskoj.

Ćosić Dobrica: A, pa kako da ne.

Karadžić Radovan: I oni uvijek ostave, isture jednu varijantu, jednu grupu koja to prihvata.

Ćosić Dobrica: To je bio Stepinac.

Karadžić Radovan: A, da, da, a drugu grupu.

Ćosić Dobrica: Zato što je bio na Solunu, rezumeš.

Karadžić Radovan: Da, da, tako da i sada oni će reći eto mi bismo ali HOS-ovci, medjutim nema govora, mi dobro stojimo na svom prostoru ovdje i mi sad imamo dobar ministarski savjet, sve smo pripremili, mi možemo potpuno da funkcionišemo kao država apsolutno bez ikakvih..

Ćosić Dobrica: Je li… ti sada želiš u Banja Luku?

Karadžić Radovan: Nema govora Sarajevo je glavni grad.

Ćosić Dobrica: Čekaj, ali šta je sa Banja Lukom, ona tamo ima…

Karadžić Radovan: Oni imaju regiju tamo, imam otuda nekih budala koji svaki čas hoće da ocjepljuju da učine problematičnim Krajinu, a ja to ne dam, jer nije problematična, to je čista stvar.

Ćosić Dobrica: Da, da. Slušaj jel' se dodiruju negdje ove četiri regije?

Karadžić Radovan: Sve je u jednom komadu.

Ćosić Dobrica: A, u, povezuju se ?

Karadžić Radovan: Povezuju se potpuno sve.

Ćosić Dobrica: A dobro Muslimani i ne pokušavaju da generalizuju svoj prostor.

Karadžić Radovan: Ma i ne pokušavaju, a oni imaju dobro integrisan prostor u centralnoj Bosni koji je stvarno najbogatiji i najrazvijeniji, to je Visoko, Zenica, onda gore Tuzla, onda ona Gračanica, Lukavac i tako dalje taj, to..

Ćosić Dobrica: Da bogati, oni imaju jaku industriju.

Karadžić Radovan: Da, da oni tu dobro stoje u tome. Hrvati isto imaju integrisano dole od zapadne Hercegovine do centralne Bosne, a u Posavini smo ih mi iskidali, međutim tu se možemo dogovoriti oko pasaža nekih , ili nešto ovako.

Ćosić Dobrica: Vi ste lepo poljop.., ratari i stočari.

Karadžić Radovan: Zemlje imamo koliko hoćete, ali oni imaju fabrike, samo neke fabrike su im kamen o vratu.

Ćosić Dobrica: Neke bolje da nemaju.

Karadžić Radovan: Neke bolje da nemaju, ja sam onda ovim Evropljanima rekao, eto rek'o vidite, mi nas ima tridesetdva posto, držimo šezdesetčetri posto zemlje, a imamo dvadesetpet posto nacionalnog bogatstva. Vidite da smo se sporije razvijali to je jedan od pokazatelja koji je...

Ćosić Dobrica: Da, da.

Karadžić Radovan: Ovaj, inače i sad se onda ja šalim, kažem to su nam ostavili da mi razvijamo zdrave tehnologije, čiste tehnologije da ne bi smo...

Ćosić Dobrica: Da, da…… biti ekološka država.

Karadžić Radovan: Jeste, možemo se proglasiti ekološkom državom i inače su nam napravili ovi kartografi najpošteniju varijantu karte u kojoj imamo šezdesetjedan koma tri posto prostora.

Ćosić Dobrica: A sad šezdesetjedan koma tri?

Karadžić Radovan: A inače po istorijskom pravu imali bi blizu sedamdeset posto, ono prije genocida.

Ćosić Dobrica: Da, da.

Karadžić Radovan: Medjutim moraćemo biti korektniji, pogadjati se, popuštati i Muslimanima i Hrvatima da oni integrišu svoje prostore, tako da tri republike u Bosni mogu da žive sasvim mirno nema nikakvih problema.

Ćosić Dobrica: E sad ako to ovi iz Evropske zajednice sad požure da ih priznaju ?

Karadžić Radovan: Ništa mi to njima priznat nećemo. To njima ne znači ništa, ko što ih je Bugarska priznala pa nikom ništa. Nikom ništa, jednostavno to..

Ćosić Dobrica: I Turska i Bugarska, jel' ?

Karadžić Radovan: Ja, i Turska i Bugarska, nema to ništa, Turska ja, volim ja što je priznala.

Ćosić Dobrica: A Nemačka?

Karadžić Radovan: Nije Njemačka.

Ćosić Dobrica: A još nije?

Karadžić Radovan: Nije, nije. Turska i Bugarska, ja volim što je Turska, jer sad to samo srbima kažeš da(smije se) Da, da, da. je Alija rekao da je Turska brat.

Ćosić Dobrica:

Karadžić Radovan: I onda on se prešao još na jednom mjestu i u svom papiru rekao brigu o iseljeništvu, a onda smo mi ukazali Evropljanima da je to pokušaj da se Turci usele, da usele Turke u Bosnu, jer oni imaju projekat useljavanja Turaka.

Ćosić Dobrica: Da, da to se govori.

Karadžić Radovan: Da, da, oni mogu u svoj kanton.

Ćosić Dobrica: Mogu, zašto da ne, oni mogu, imaju para, dobiće…

Karadžić Radovan: E oni ako izadju iz savezne države, jer je savezna država odnosno Jugoslavija, monarhija je to iseljavanje platila i to je medjunarodni ugovor izmedju Jugoslavije i Turske.

Ćosić Dobrica: Jeste to je plaćeno.

Karadžić Radovan: Da i sad je to sve plaćeno i ti su računi sve sređeni i sad bi oni htjeli da se liše savezne države i da kao da nemaju obaveza prema

tom ugovoru, medjutim i kad bi se osamostalila Bosna mora da ima obavezu da preuzme sve ugovore.

Ćosić Dobrica: Da, da, da.

Karadžić Radovan: I ne može da ih poništi.

Ćosić Dobrica: Tačno, tačno.

Karadžić Radovan: Medjutim, to je jedan voluntarizam budalasti i ja sam konačno shvatio da oni isto tako žele, ovaj mrki od njih, naravno svi ne, isto tako žele da im mi obavimo posao tako da sad i Hrvati i Muslimani, neki od njih naravno, čekaju da mi završimo posao i za njih i za nas.

Ćosić Dobrica: Da, da, pa jasno, to im je lakše.

Karadžić Radovan: Da.

Ćosić Dobrica: Reci mi ko je sad vođa Hrvata?

Karadžić Radovan: Sad je najprominentniji ovaj Boban odozdo iz Hercegovine, ali ima jednog čovjeka neću da vam kažem na telefon kad se vidimo.

Ćosić Dobrica: Da. Reci molim te, šta je on po zanimanju ?

Karadžić Radovan: On je ekonomista ja mislim ili pravnik. Ekonomista, bio je direktor nekih preduzeća i tako.

Ćosić Dobrica: Da, da, da. Hoćeš li skoro ovamo?

Karadžić Radovan: Ja se nadam, mor'o bi iza nedelje doći da malo nekako...

Ćosić Dobrica: Vidiš li ti ovdje je veliki lom, ovaj ludi Vuk danas Mađarskoj dade autonomiju, ko ….daš. On ima ovako to deli kao da mu je to ženin, ženin..

Karadžić Radovan: Kome daje autonomiju, Madjarima ?

Ćosić Dobrica: Mađarima.

Karadžić Radovan: U Vojvodini?

Ćosić Dobrica: Tako priča, rekao tamo izjavio u Madjarskoj, pa rekao (…?) za štampu.

Karadžić Radovan: Da, da, ne, on definitivno treba da bude…, ja da sam umjesto Slobodana Miloševića ja bi i ovoga sahranio, ja bi išao na referendum.

Ćosić Dobrica: Ne, ne njima treba dati, dati im bitku tu.

Karadžić Radovan: Ja bih išao na referendum, Mićunoviću rekao bih, a pojavio bi se izmedju zakazivanja i održavanja referenduma tri puta na televiziji i izašao bih na referendum za politiku ili protiv politike Miloševića.

Ćosić Dobrica: Da.

Karadžić Radovan: I onda bi ga sahranio. To je jedna budala i taj Mićunović neviđena. Neki dan sam ja sa njima razgovarao i sa Đogom i

govorio mu da ne povlače riskantne poteze prije svega koji bi slabili Srbiju, a drugo to su riskantni, ovaj je riskantan potez za njega i za njegovu stranku. On ne krije da bi se kandidovao ako bi ga natjerao glavni odbor.

Ćosić Dobrica: On?

Karadžić Radovan: Pa da. Da bi se kandidovao za predsjednika, on dakle hoće fotelju, baš ga briga kako će, kako bi to bilo.

Ćosić Dobrica: Bez šanse je on ikakve.

Karadžić Radovan: Ma kakve ša.., on nema nikakve šanse.

Ćosić Dobrica: Nema on tri'est hiljada glasova, ma kakvih tri'est hiljada.

Karadžić Radovan: Ma ne, ja da sam mjesto Miloševića, ja ako bi oni pravili pritisak ja bih pre devetog marta rekao otkažite, evo vam mjesec dana referendum za ili protiv moje politike.

Ćosić Dobrica: Da, da.

Karadžić Radovan: I ja bi to uradio, pa nek idu u pičku materinu ili bi ja iš'o…

Ćosić Dobrica: Tačno.

Karadžić Radovan: Ili bi ja iš'o, ili bi njih sahranio za slijedeće četri godine da ćute ko mule.

Ćosić Dobrica: Da.

Karadžić Radovan: Jer tu nema šta ,to su budale.On priča koješta pa, mi, mi smo uglavnom planu ostvarili protiv toliko neprijatelja.

Ćosić Dobrica: Da.

Karadžić Radovan: Užasnih neprijatelja.

Ćosić Dobrica: Tačno, tačno.

Karadžić Radovan: Mnogi strateški ciljevi su se ostvarili i dalje se ostvaruju.

Ćosić Dobrica: To sad pogotovo kad dodje ovaj,kad dođu ove trupe od Ujedinjenih nacija.

Karadžić Radovan: Ja.

Ćosić Dobrica: Odmah reci,ajde referendum pa da vidimo više.

Karadžić Radovan: Jasno,da vidimo,da vidimo šta ti to pričaš!?

Ćosić Dobrica: Da.

Karadžić Radovan: Eto ti …

Ćosić Dobrica: U ime koga ti to ?

Karadžić Radovan: Jeste.Eto ti sve nacionale manjine će glasati prot..,protiv mene i sve ,al da vidimo sad ko kako će odsad biti.

Ćosić Dobrica: Da, da ,jer ,jer ,jer i Šiptari prete desetog.

Karadžić Radovan: Da će nešto da počnu, jel?

Ćosić Dobrica: Da

Karadžić Radovan: Aha.

Ćosić Dobrica: I oni prete.

Karadžić Radovan: Da, da, ne, ne ja bi njega i njega i Vuka eliminisao na taj način.

Ćosić Dobrica: Da. Treba ih pustiti da vidimo, da vidimo šta će to, šta to znači.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Koliko ih ima. Apsolutno si u pravu, to mi nije palo na pamet, ali to doista. To je ….

Karadžić Radovan: Ma ja bih, ma ja bi dosta, ma reko bi ama Srbi, šta je?! Ma ja i ovim svojima sam sinoć reko. Neka budala opet iz Krajine tamo koju Milan Babić pali, ja sam, ovako ćemo se dogovoriti ti si poslanik učestvuješ u kreiranju politike, član si glavnog odbora, a stalno radiš naopako, sad ćemo to da rasčistimo ili da biramo drugog ili da slušaš naše odluke i da radiš lojalno kako treba, a kad hoćete svaki glavni odbor će početi glasanjem o povjerenju predsjedniku stranke.

Ćosić Dobrica: Da, da.

Karadžić Radovan: Svaki glavni odbor ,molim ,između dva glavna odbora, ocjenite kako sam radio.Tajno glasanje o povjerenju predsjedniku.

Ćosić Dobrica: Tačno.

Karadžić Radovan: Nemam ja interesa ni jedan minut da budem duže, nego što vi imate interesa.

Ćosić Dobrica: Da, da, da.

Karadžić Radovan: Za mene.

Ćosić Dobrica: Da, da, da.

Karadžić Radovan: Tako da bi ga ja, to je, to je stvarno …

Ćosić Dobrica: Naopako..

Karadžić Radovan: Uuu, ugrožavanje temelja države. Ma gonite se u pičku materinu! Evo vam referendum.

Ćosić Dobrica: To je nastup. Treba jedared to postaviti iii dati im da narod im odredi mesto i da ih onda, jer slušaj oni imaju takav publicitet , oni tako razagaraju, razaraju to nekako , ljudi su nespokojni, nesrećni, nemaju normalan život, nemaju porodični život, džaba ti socijalni život.

Karadžić Radovan: Ma jasno, ma treba on, treba to da uradi, a onda mora da se pojavi dva-tri puta na televiziji da objasni i tok dogadjaja.

Ćosić Dobrica: Sprema se za skupštinu, čujem.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Ne mogu da ti govorim ovako, imam jedan predlog interesantan, moram da mu prijavim to u ponedeljak.

Karadžić Radovan: A treba malo da ga stisnu ovi prijatelji, da malo i on mora da sluša, ne može.

Ćosić Dobrica: He, he.

Karadžić Radovan: A ne može više boga ti, sve, sve laži da imamo neki uticaj na njega, a ništa.

Ćosić Dobrica: Da. Svi misle da imamo, a nemamo, nemamo.

Karadžić Radovan: Nemamo.

Ćosić Dobrica: Ti nešto njima moraš …….

Karadžić Radovan: Ma znam,al slabo ,sporo sporo se rješava te promjene i to da bog sačuva.

Ćosić Dobrica: Evo vidiš drži, sad će opet da ide, sad će opet da izazove, opet imam demonstracije ovi pred televizijom, sad zbog čega, sad zbog Bjeletića.

Karadžić Radovan: Da, da, pa to mu govorimo svi, svi odreda mu govorimo.

Ćosić Dobrica: E rešićemo i to sa ovim, sa onim, ali…

Karadžić Radovan: Svi mu to govorimo.

Ćosić Dobrica: Da li, da li Jović, da li ko tu od tih ljudi...?

Karadžić Radovan: Jović, Jović, je tu, ja ne mislim da Jović to mnogo gore...

Ćosić Dobrica: Ta stranka, i to vesela stranka. Eto. Eto tako, da li si ti sinoć zvao u jedan?

Karadžić Radovan: Aaa, može biti.

Ćosić Dobrica: Ja, ja pojurio na telefon, zatvori se.

Karadžić Radovan: Jest, jest može biti.

Ćosić Dobrica: Ja bio u šetnji, bio Mihajlo, Marković i Milorad pa smo bili, aaa, bili u šetnji.

Karadžić Radovan: Aha. A dobro šta Mihajlo kaže, je li ta njihova stranka bi isto trebala neko, neko odobrenje da se...

Ćosić Dobrica: Sad tobože, tobože i oni se nešto spremaju da neki drugi put. Sad ti Milorad ide s Jovićem na intervju za dva-tri dana u sre.. u sredu valjda u Novi Sad.

Karadžić Radovan: Za televiziju Novi sad?

Ćosić Dobrica: Da, da ga, da ga propita malo.

Karadžić Radovan: Aha.

Ćosić Dobrica: I da …., tako da ga eksponira u toj politici, a to je …

Karadžić Radovan: Da, da. Na Boru ide, je li ?

Ćosić Dobrica: Na Boru.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: To se sprema …..

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: A, predsednik se mislim sme… ,sprema, ne mislim nego znam , sprema se za , za parlamenat.

Karadžić Radovan: Da, da, mora da poštuje parlament, mora da ide često i ako nije on vezan ustavno za parlament, ali mora često da ide.

Ćosić Dobrica: Normalno, normalno.

Karadžić Radovan: E ovi su sad sutra, sad me zvao, zove onaj jajoglavi, budalasti, ovaj, savjetnik Babićev, jer oni sutra vjerovatno spremaju smjenu Babiću.

Ćosić Dobrica: Jel'?

Karadžić Radovan: Da, ova tamo u Glini, a onda on zakazuje kontra skupštinu, od onih, od onih poslanika koji su njemu odani. Ja sam ustvari to da idu svi na jednu skupštinu.

Ćosić Dobrica: Pa tu da dobije.

Karadžić Radovan: Da, i konačno da ne, da, da se galsa dok se drugo ne radi. Konačno on može da kaže, izvinite sve što vi zaključite iz vaše nadležnosti što mene obavezuje ja ću provoditi, ali vi ne možete mene da spriječite da ja imam rezerve da je ovo opasno što nam se dešava.

Ćosić Dobrica: Da, da,

Karadžić Radovan: I da držimo Ujedinjene Nacije pred obavezom da budu za, da budu pred moralnom obavrzom prema namai da ne bude ni smjene, a da bude neko usklađenje. Međutim on nije isto dobar za politiku.

Ćosić Dobrica: Neće, neće on, on, on, on ja ne znam kako će s njim da se to na kraju krajeva reši, kad ode vojska? Vojska mora da ode.

Karadžić Radovan: Bojim se da će ga, da ga smijene ovi, bojim se da će sutra da ga smijene.

Ćosić Dobrica: Da. Da, ako ga sutra smene nešto, to će nešto da znači, ali on je samozvanac i samodržac!

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: I on hoće da ostane u tom Kninu dok ga ne u….

Karadžić Radovan: Da. Budalaština je to.

Ćosić Dobrica: I ne samo pucnjave, ima nesreće, ima obračuna, ima svega medju njima.

Karadžić Radovan: Da, da, to jeste budalaština zaista. Ali eto on kad bi htio malo da sluša i to, ako već zove, ovaj me sad, sad ovaj njegov savetnik zove inače to je jedan jajoglavi, budalasti čovjek koji nikad neće da ovaj,neće

da sasluša ništa, a sad, sad zove, sad vide da su u nevolji. Vi…, više poslanika je protiv Milana nego za Milana.

Ćosić Dobrica: Da, da. On je sav u manjini jer…

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Očigledno, nema on nikakve šanse, sem tako, da, da simulira, da iscenira te skupštine, da….

Karadžić Radovan: Kad bi htio da saradjuje sad bi ga trebalo spasiti, ne bi ga trebalo rušiti! Mislim, rušenje je uvijek neki lom.

Ćosić Dobrica: Jasno, ako bi on pristao normalno da saradjuje nek ostane gdje je tu šta je.

Karadžić Radovan: Jasno, jasno.

Ćosić Dobrica: To nek bude stvar jedne, de…, demokratske procedure, ako će daga menjaju, neka ga menjaju, ali ne, ne sad zbog ovoga.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Ali je on dobio publicitet i značaj u sveu i on insistira.

Karadžić Radovan: Da, da. Pa znam, ali sad će da se obruka.

Ćosić Dobrica: Da.

Karadžić Radovan: Da sad sad popustio još jedno vrjeme.

Ćosić Dobrica: Da, da.

Karadžić Radovan: Još jedno vrjeme.

Ćosić Dobrica: A vidjaš li Milorada, aaa, Ekmečića?

Karadžić Radovan: A, vidjam na našim savjetima. Naime on je baš privržen i rad dolazi posle. Ima jedan divan literarni tekst u Expres politici.

Ćosić Dobrica: Kada izlazi?

Karadžić Radovan: Od prije, aaaa, od juče.

Ćosić Dobrica: Od juče!!

Karadžić Radovan: Ja, od juče Expres politika.

Ćosić Dobrica: U baš ću sad da ga vidim.

Karadžić Radovan: A to je nevelik tekst, ali literaran, da je taj Nin pametan, on ga je treb'o objaviti. To je za Nin takav tekst, nije za dnevnu, odnosno, večernju novinu.

Ćosić Dobrica: A tema koja mu je?

Karadžić Radovan: Pa nek vam nadju, nešto o mirisima, dok je bio u Hercegovini o mirisima bosanskih šuma i onoga.

Ćosić Dobrica: Je li?

Karadžić Radovan: Da, da. A onda o dolasku u Sarajevo, u Bosnu kada toga nestaje. A onda sad, kako i mnoge druge stvari nestaju i tako. Ma čista literatura. Eto.

Ćosić Dobrica: Ha, ha.

Karadžić Radovan: Ha, ha, čista literatura.

Ćosić Dobrica: Divno. Je li, jesi li čuo ove svoje zemljake iz Podgorice?

Karadžić Radovan: Nisam još, ali kažu da je to dobro uradjeno.

Ćosić Dobrica: Pa, aaa, da dobro.

Karadžić Radovan: Kažu da je to dobro.

Ćosić Dobrica: Dobro urađeno, ovde se, ovi su ovde vrlo zadovoljni.

Karadžić Radovan: Aha.

Ćosić Dobrica: Mada tu ima nekih vesti, kad ti budem, mmmm, nešto ću ti reći kad te vidim ovde.

Karadžić Radovan: Da, ma evo meni je majka u posjeti i sestra. Tamo je narod bio veoma napet oko tih …

Ćosić Dobrica: Ma normalno.

Karadžić Radovan: Tog njihovog ponašanja.

Ćosić Dobrica: To sam želeo da ti kažem. Postoje veoma ozbiljne procene da su oni primorani da ovo rade.

Karadžić Radovan: Oni su jako izgubili kod naroda.

Ćosić Dobrica: Jako su izgubili kod naroda i da ni…,da nisu ovo uradili bogme.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Spremalo im se je ….

Karadžić Radovan: Samo da siđe Nikšić u Titograd to bi bio džumbus.

Ćosić Dobrica:

Pa Vlasević, pa Morača, pa...

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Bio bi lom veliki.

Karadžić Radovan: Da, da to je vrlo, vrlo loše što su uradili.

Ćosić Dobrica: I ovaj,ljudi koji su dobro obavešteni koji su otuda došli to govore. Govore ljudi da,da je njima igrala glava.

Karadžić Radovan: Da, da. Moja majka je obična žena, ne bavi se politikom, al je, ali je to procijenila...

Ćosić Dobrica: Taj, taj, pa ona i zna najbolje to da proceni.

Karadžić Radovan: Da, da. Ne, ne, oni su, oni su ugrozili svoje izbore da, kad bi im uskoro bili izbori izgubili bi oni.

Ćosić Dobrica: Vrlo…, vrlo verovatno da bi izgubli. Vrlo verovatno samo da se pojave…..

Karadžić Radovan: Da, da. Jeste. Ja sam sa Krajišnikom dva puta bio dole da ih oko tog pitanja malo razmekšam, a sad ću morati jedanput otići da

uzmem ovaj blok, onu njihovu demokratsku pa… narodnu i srpsku demokratsku koju su osnovali i pored, nisu mene...

Ćosić Dobrica: …..Je l' ti znaš o toj stranci?

Karadžić Radovan: Ne znam puno, znam po imenu te ljude jednom sam ih vidio, ali svejedno morao bi otići dole da pred sam referendum ne prave pitanja. Nego naprotiv mora da se izadje na referendum.

Ćosić Dobrica: Aha.

Karadžić Radovan: Na, ooo, na njihov referendum mora da se izađe. Taj srpski blok bi ja dole mogao da imam uticaj na njih, na njih.

Ćosić Dobrica: A dobro oćeš ti da…, ti nećeš da se mešaš u tu, karakter te stranke i personalije njene, ne ?

Karadžić Radovan: Pa ne bih htio, aaaa, ali ako me budu pitali onda hoću. Ako hoće da budu pod nekim našim patronatom onda hoću.

Ćosić Dobrica: Znaš ti, ,jesam ti rekao onog Nikšićanina tvog?

Karadžić Radovan: Đukanovića?

Ćosić Dobrica: Đukanovića.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica. Njega mnogo hvale ovde dole.

Karadžić Radovan: Da, da, on bi i napustio ove, on bi…

Ćosić Dobrica: Da, da. Tako da, ….

Karadžić Radovan: To ćemo da vidimo.

Ćosić Dobrica: Imaj ga u vidu, ako se u to mešaš.

Karadžić Radovan: Da, da, ako budu tražili od mene ja hoću da se mešam.

Ćosić Dobrica: Drugo, treba da se svi dogovorimo, treba da se dogovorimo ovde oko, ove ove stranke ovde.

Karadžić Radovan: Aha.

Ćosić Dobrica: Tu ima velikih problema.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Hteo ovaj, Branković to upropašćuje to sve.

Karadžić Radovan: Da, da. A ja mislim da je to, to, ooo…. opozicionarenje, iz, iz mode to je nevjerovatno koliko... a toliko se pruža prilika da se pojavi neka opozicija koja će biti drugačija.

Ćosić Dobrica: Znaš šta, ja, malo, malo razmisli, jedan od ljudi koji je najozbiljniji, ja bih to predao Košutiću.

Karadžić Radovan: Pa da, jasno. To bi bilo dobro. To bi bilo dobro, on je danas bio kod nas na skupštini ovde.

Ćosić Dobrica: On bi bio,….To njemu treba pomenuti.

Karadžić Radovan: Da, to bi bilo dobro ako hoće oni da.... i onda bismo mogli da, mogli da pravimo neku svesrpsku...

Ćosić Dobrica: Ono što smo govorili...

Karadžić Radovan: Da, da. E tu je sad već Jovo sebe potpuno izbacio iz, iz, iz bilo koje šanse. Jer Jovo se potpuno, ovaj …

Ćosić Dobrica: Ne može Jovo ništa.

Karadžić Radovan: Ne, ne, izbacio se potpuno. On je tako naivan i tako …

Ćosić Dobrica: Nije, nije on za toga.

Karadžić Radovan: I loš političar.

Ćosić Dobrica: Nije on. Tu smo nešto petljali i sa ovim, ili sa ovim, Pupovcem.

Karadžić Radovan: Dobro, to isključivo mora da se ograniči na Srbe u velikim gradovima i onda...

Ćosić Dobrica: Jeste, jeste, jeste, jeste. To mora i krajnje je vrijeme da se oni uključe. Ovi njegovi on je evoluirao grdno, on je vrlo loše počeo i sa onim pismo Karingtonu, gde optužuje srpsku nacionalnu politiku za rat.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Za sve te nesreće tamo.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Kako su Srbi, Srbi izazvali rat.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: I, eeee, onda je, događaji su ga tako izmlatili, da su čak i one, one tamo, recimo Milića, Jo…, Jovu Milića, koji je pre dva meseca napadao vas.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: E nisi ti to pratio.

Karadžić Radovan: Nisam.

Ćosić Dobrica: …napadao vas je strašno

Karadžić Radovan: Samo pratim one koji ma hvale. Ne, ne mogu da pratim…ha ha.

Ćosić Dobrica: Imate pravo.

Karadžić Radovan: Ne mogu da pratim, ha, ha, ha.

Ćosić Dobrica: Ma bravo. Dosta više s tim.

karadžić Radovan: Ha, ha. Dosta je meni depresija. Ha, ha.

Ćosić Dobrica: I taj je čovjek sada, eto i on je, primorali su i njega da krene u tu, u taj demokratski forum da se bori za prava.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Za kolektivna prava.

Karadžić Radovan: To ako ograniče na Srbe izvan krajina onda treba da ih pomognemo oko…

Ćosić Dobrica: Imaju ovako vrlo interesantne ideje. Imaju vrlo interesantne ideje, jer oni kažu ove krajine bez nas ništa ne znače. Misle ljudi da se sele, da prave kulturne centre u krajinama, da, da oživljuju …

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Da svu tu populaciju podižu.

Karadžić Radovan: Jasno.

Ćosić Dobrica: Inače je prazna i pusta.

Karadžić Radovan: Jasno, jasno, jasno.

Ćosić Dobrica: Primitivna i nema potencijala. Nit će se zanimat za razvoj.

Karadžić Radovan: Da, da, ne može sast…..

Ćosić Dobrica: Njegovim dolaskom, a sad da mogu, da moli,

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Da će biti spremni da se, da se sele u te gradove.

Karadžić Radovan: Da stvaraju centre, je li?

Ćosić Dobrica: Dabome.

Karadžić Radovan: Da, da. Dobro, onda ih…Onda, onda ih treba, treba im onda pomoći. Ja.

Ćosić Dobrica: Kako da ne. Pa, iiii…, iscrpno smo razgovarali ovde. Pa sam onda ja uredio prijeme sa ovim odgovarajućim ljudima ovde. Mada je ovaj Perišić dao veliki otpor i jedva ga primio.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Da nisam ja bio zapeo, ne bi ga primio.

Karadžić Radovan: Da, da, da, da. Dobro.

Ćosić Dobrica:

Ali ga je naizad primio, pa vidi ha, ha, ha tako je došlo do korisnog razgovora.

Karadžić Radovan: Da, ima li Vlado Jovanović kakvih novosti, nema!?

Ćosić Dobrica: Njega, pravo da ti kažem, aaaaaa,…

Karadžić Radovan: Od onda nisi vidio.

Ćosić Dobrica: A…. ima jedno tri-četiri dana.

Karadžić Radovan: Aha.

Ćosić Dobrica: Ovako, u tom vremenu nema ništa ….

Karadžić Radovan: Meni se čini da otupljuje neka, neka agresivnost prema nama, da nam malo ….

Ćosić Dobrica: Znaš šta ,on ide , on ide sad za Nemačku, pre …prekosutra.

Karadžić Radovan: Pa kad, onda treba Milošević da ide iza njega, odmah!

Ćosić Dobrica: Ne znam, to ne vredi govorit.

Karadžić Radovan: Odmah! Da vidimo šta. Oni hoće, hoće očigledno da trguju, da vidimo šta to mi imamo što vama treba.

Ćosić Dobrica: On….

Karadžić Radovan: Jer ne …, mi, mi nešto imamo što njima treba da vidimo šta je to.

Ćosić Dobrica: Ja mislim da, ja mislim da on u ponedeljak, utorak ide.

Karadžić Radovan: Da,da.

Ćosić Dobrica: Kolko sam ga ja razumeo.

Karadžić Radovan: Aha, to je dobro.

Ćosić Dobrica: Da.

Karadžić Radovan: To je dobro.

Ćosić Dobrica: Milošević je pozvan u Rim.

Karadžić Radovan: Da, da, to je dobro isto. To je dobro. Oni, nek svate da će tu opstati nešto.

Ćosić Dobrica: Da.

Karadžić Radovan: I onda treba s tim računati.

Ćosić Dobrica: Je li ti ispričao razgovore sa De Mikelisom?

Karadžić Radovan: Aaaa, jeste nešto koliko je mogao.

Ćosić Dobrica: Gadan tip, ….

Karadžić Radovan: Da, da to je žabac jedan opasni.

Ćosić Dobrica: Uh! Taj, taj Vencijaner je takav prostak.

Karadžić Radovan: Opasni žabac.

Ćosić Dobrica: Čuda nečuvena. To nije bilo davno u spoljnoj politici …

Karadžić Radovan: Da.

Ćosić Dobrica: Takve figure evropske.

Karadžić Radovan: Da, da. On uživa da bude agresivan. Da kaže nešto …

Ćosić Dobrica: Da, da.

Karadžić Radovan: Opasno, pretnje neke i tako.

Ćosić Dobrica: On je vako, on, on je čovjek koji, koji se hvali svojim pokvarenjaštvom.

Karadžić Radovan: E tačno tako.

Ćosić Dobrica: Koji se ne stidi svog pokvarenjaštva.

Karadžić Radovan: Da uživa u njemu.

Ćosić Dobrica: To je, to je onako kod njega, vidi se da je inteligentno pismen.

Karadžić Radovan: Da.

Ćosić Dobrica: On je narcis jedan u negativnom smislu, ha, ha.

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Voli svoje, svoje dupe onako …

Karadžić Radovan: Da, da.

Ćosić Dobrica: Nešto naivno. Duhovni narod

Karadžić Radovan: Ha, ha. Dobro, pozdravite Božicu pa ćemo se …

Ćosić Dobrica: Pozdravi i ti.

Karadžić Radovan: Hvala, prijatno.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.645.5
32:929 Милошевић С.

KOVANJE anijugoslovenske zavere. Knj. 2 / : [uredila i priredila Sonja Biserko]. – Beograd : Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2006 (Beograd : Zagorac). – 617 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Svedočanstva / Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji ; br. 26)

Tiraž 750. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 86–7208–126–9 (knj. 2)
ISBN 86-7208-124-2 (za izdavačku celinu)
1. Бисерко, Соња
а) Међународни кривични трибунал за бившу Југославију (Хаг) – Оптужнице b) Милошевић, Слободан (1941-2006) - Суђење
COBISS.SR–ID 131952140